

ЗАПОРІЗЬКА ПОЛІТЕХНІКА
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Запорізька політехніка»
Запорізька торгово-промислова палата
Українська асоціація з менеджменту та бізнес-освіти
НТУ "Дніпровська політехніка"
Одеський національний економічний університет
Одеський національний університет ім. Мечникова
Академія Куявсько-Поморська (Польща)
Аріельський університет (Ізраїль)
Економічний університет – Варна (Болгарія)
Сілезька академія в Катовіце (Польща)
Східно-Баварський технічний університет Амберг-Вайден (Німеччина)
Університет Градец Кралове (Чехія)

IV Міжнародна науково-практична конференція

«Інновації для відродження: національний, регіональний, міжнародний контекст»

12-13 жовтня 2023 року

Ostbayerische Technische Hochschule
Amberg-Weiden

ЗАПОРІЗЬКА
ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВА ПАЛАТА

Українська асоціація
з розвитку менеджменту
та бізнес-освіти

Univerzita
Hradec Králové

ARIEL
UNIVERSITY

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Запорізька політехніка»
Запорізька торгово-промислова палата
Українська асоціація з менеджменту та бізнес-освіти
НТУ «Дніпровська політехніка»
Одеський національний економічний університет
Одеський національний університет ім. Мечникова
Академія Куявсько-Поморська (Польща)
Аріельський університет (Ізраїль)
Економічний університет – Варна (Болгарія)
Сілезька академія в Катовіце (Польща)
Східно-Баварський технічний університет Амберг-Вайден (Німеччина)
Університет Градец Кралове (Чехія)

ЗБІРНИК ТЕЗ

IV Міжнародної науково-практичної конференції

**«ІННОВАЦІЇ ДЛЯ ВІДРОДЖЕННЯ: НАЦІОНАЛЬНИЙ,
РЕГІОНАЛЬНИЙ, МІЖНАРОДНИЙ КОНТЕКСТ»**

12-13 жовтня 2023 року

Електронне видання на CD-ROM

Запоріжжя, 2023

УДК 330.341.1:[332.12+339.9]

Рекомендовано до видання Вченою радою
Національного університету «Запорізька політехніка»
(Протокол № 3 від 06.11.2023 р.)

Упорядник: Губарь О.В.

Редакційна колегія:

Шаломеев В.А., д-р техн. наук, професор (відпов. ред.)

Наумик В.В., д-р техн. наук, професор

Корольков В.В., канд. екон. наук, доцент

Губарь О.В., канд. екон. наук, доцент

Лищенко О.Г., канд. екон. наук, доцент

Прушківська Е.В., д-р. екон. наук, професор

Пуліна Т.В., д-р. екон. наук, професор

Шарова С.В., канд. екон. наук,

Висоцька Н.І., начальник патентно-інформаційного відділу

І66 **«Інновації для відродження: національний, регіональний, міжнародний контекст»**». Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, Запоріжжя, 12-13 жовтня 2023 р. [Електронний ресурс] / Редкол.:В. А. Шаломеев (відпов. ред.) Електрон. дані. – Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2023. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см. – Назва з тит. екрана.

ISBN 978-617-529-429-1

Зібрані тези доповідей, заслуханих на міжнародній науково-практичній конференції серед студентів, викладачів, науковців, молодих учених і аспірантів. Збірка відображає широкий спектр тематики наукових досліджень, які проводяться у Національному університеті «Запорізька політехніка». Збірка розрахована на широкий загал дослідників та науковців.

УДК 330.341.1:[332.12+339.9]

ISBN 978-617-529-429-1

© НУ «Запорізька політехніка», 2023

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1	23
ПОВОЄННИЙ РОЗВИТОК: ЕКОНОМІЧНИЙ, ПОЛІТИЧНИЙ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ КОНТЕКСТ	
Балабанова Н.В., СВІТОВИЙ ДОСВІД ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ КРАЇНИ	23
Бараннік В.О., Коцко Т.А. ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТА ІННОВАЦІЇ: УРАХУВАННЯ ДОВГОСТРОКОВОЇ ДИНАМІКИ	26
Биконя О.С. ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ЛІТІСВОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ	30
Бондаренко О.В. ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИЧНИЙ КОМПЛЕКС УКРАЇНИ ПІД ВОРОЖИМ ПРИЦІЛОМ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ	31
Войцеховська А. О., Горняк О.В. ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ ЕКОСИСТЕМИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ У ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОД	33
Гамова О.В., Дуков А.В., Павленко А.І. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ЗЕМЛІ ТА ЦІНОУТВОРЕННЯ	36
Гамова О.В., Ющенко Ю.В., Єрмак В.М. ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ	38
Гогунська О.А. ПОВОЄННИЙ РОЗВИТОК КУРОРТНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ	40
Грач С.В., ПОВОЄННИЙ РОЗВИТОК: ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ М'ЯСОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ	43
Губарь О.В., ТЕХНОЛОГІЧНІ СТАРТАПИ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ	47
Демченко В.М. ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА, ЇЇ НАСЛІДКИ ТА ЗАСОБИ ЗАПОБІГАННЯ	49
Жарікова О.Б., Пашенко О.В., Жарікова А.Л. ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ ДЕМОГРАФІЧНОЇ СИТУАЦІЇ ЧЕРЕЗ ВІЙНУ В УКРАЇНІ	51
Жданова Л.Л. ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНИЙ СЕКТОР ЯК ДРАЙВЕР	54

ПОЖВАВЛЕННЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ	
Ілляшенко С.М., Шипуліна Ю.С.	58
МІЖНАРОДНИЙ ІМІДЖ І НАЦІОНАЛЬНИЙ БРЕНД УКРАЇНИ ЯК ФАКТОРИ ЇЇ ІННОВАЦІЙНОГО ЗРОСТАННЯ	
Кіндратець О.М.	60
ПРОГНОЗОВАНІ ТРУДНОЩІ ПОВОЄННОГО РОЗВИТКУ: ПОЛІТИЧНІ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ	
Ковальова К.І.	63
ВОЛОНТЕРСТВО ЯК ФОРМА БЛАГОДІЙНОСТІ	
Козицька Г.В., Потяркіна А.Ю.	66
ДІДЖИТАЛ ДИПЛОМАТІЯ ТА ПРОБЛЕМИ ЦИФРОВОЇ БЕЗПЕКИ	
Коненко В.В.	67
ФУНКЦІОНУВАННЯ БІЗНЕС-СТРУКТУР В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
Корольков В.В., Демідовець В.С.	71
ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ ДЛЯ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ	
Корольков В.В., Павлюченко В.В.	74
ДЕРЖАВНА РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ФОРМУВАННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	
Коцюрубенко Г. М.	76
ОКРЕМІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	
Кригунська Т.Б.	78
ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ ВИКЛИКИ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	
Куредя Н. М., Алексєнко Д. М.	80
УПРАВЛІННЯ СУЧАСНИМИ МАКРОЕКОНОМІЧНИМИ ПРОЦЕСАМИ В УКРАЇНІ	
Куредя Н.М., Остапчук О.Р.	83
УМОВИ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД	
Литвиненко Н.І.	85
ПОЗИЦІЯ УКРАЇНИ СЕРЕД ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН У СФЕРІ ІННОВАЦІЙ	
Ломачинська І.А., Лебедюк Ю.В.	87
ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ЕКОНОМІЧНОМУ ЗРОСТАННІ	
Любчук О.К., Лаврова І.І.	90
ІННОВАЦІЇ ЯК ЗАСІБ ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗБУДОВИ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД	

Любчук О.К., Шарко М.В.	94
МОЖЛИВОСТІ ТУРИСТИЧНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ДОНЕЦЬКОГО РЕГІОНУ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД	
Мартинович Н.О., Коваленко В.П.	97
ЗМІНИ ДО КОНЦЕПЦІЇ РОЗПОДІЛУ ТЕРИТОРІЙ ЗА ЇХ ФУНКЦІОНАЛЬНИМ ТИПОМ: ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ КОНТЕКСТ	
Мельник К.С.	101
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В ПЕРІОД ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЮВАЛЬНОГО ЗРОСТАННЯ	
Мірошниченко І.С.	104
ЗНАЧЕННЯ ЗНИЖЕННЯ ТІНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ДЛЯ ПОВОЄННОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	
Могилевська О.Ю., Павловський С.А., Сідак І.В.	107
СВІТОВІ ПРАКТИКИ У КОНТЕКСТІ ВІДНОВЛЕННЯ ПІСЛЯВОЄННОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	
Нестор О.Ю.	110
ПРОЦЕС РЕАЛІЗАЦІЇ ПЛАНУ МАРШАЛЛА	
Ніколаєнко Є.А.	112
НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОСОБЛИВОСТЕЙ УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧО-ГОСПОДАРСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ ТА ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ	
Овсянюк-Бердадіна О.Ф.	115
СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ЯК СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	
Павлішина Н.М., Гаркуша М.С.	117
ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В ІТ-СЕКТОРІ УКРАЇНИ	
Павлішина Н.М., Дуліда Д.О.	121
ШЕРІНГОВА ЕКОНОМІКА: УКРАЇНСЬКА ПРАКТИКА ТА ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	
Панков Д.О., Кутідзе Л.С.,	124
ОСНОВНІ ПРІОРИТЕТИ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ	
Панченко О.М.,	125
ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ НА ІННОВАЦІЙНИХ ЗАСАДАХ	
Перцев Г. В., Удачина К. О.	127
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВІДНОВЛЕННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД	
Пилипенко Ю.І., Швець А.С.	130
ФАКТОРИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ЛЮДСЬКОГО	

КАПИТАЛУ	
Пилипенко Г. М., Юденко В. І.	133
РОЛЬ КУЛЬТУРНИХ ІНДУСТРИЙ У РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОЇ ЕКОНОМІКИ	
Пискун Л.М.	136
ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОСНОВА ВЕДЕННЯ БІЗНЕСУ	
Прушківський В.Г.	138
ЕКОНОМІЧНА СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД	
Ракитська А.О.	140
МЕХАНІЗМ СТАЛОГО ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В ПОВОЄННІ ЧАСИ	
Рудаченко О.О., Медведєв Д.О.	142
ВАЖЛИВІСТЬ ПРОЦЕСУ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ТРАНСПАРЕНТНОЇ ЕКОНОМІКИ	
Сергієнко Т.І.	144
ЦИФРОВІ ІННОВАЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ	
Слозанська Г.І., Скочко М.	146
РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ У ВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД	
Талаш Д.Ю., Коровіна О.В.	149
ЗМІНИ У ПОВЕДІНЦІ СПОЖИВАЧІВ В УКРАЇНІ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ	
Удачина К.О., Підгорний В.О.	152
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК СКЛАДОВА ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ	
Фатюха Н.Г., Лотарьова С.О.	155
НАПРЯМКИ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ ЗАПОРІЗЬКОГО РЕГІОНУ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД	
Фоменко Д. І., Кіндратець О. М.	157
ГОЛОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД	
Харламов М.І., Вашук Т.С.	160
СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ	
Черевко Т.Д., Коровіна О.В.	163
СПОЖИВАЦЬКА ПОВЕДІНКА НА РИНКУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ ПІД ВПЛИВОМ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	
Черненко С.М.	166
СОЦІАЛЬНІ ІННОВАЦІЇ ТА ЇХ ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ В	

УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
Чорнобасв В.В.	169
ПРЯМІ ТА НЕПРЯМІ МЕТОДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ	
Чумак О.В.	172
КОНЦЕПТУАЛЬНІ МОДЕЛІ ПІСЛЯВОЄННОГО «ЗЕЛЕНОГО» ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	
Чумак О.В., Низька О.В.	175
ОСОБЛИВОСТІ БУДІВНИЦТВА ЕКО-МІСТ В УКРАЇНІ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД	
Чумак О.В., Суслєва К.В.	178
ЦИФРОВА СТРАТЕГІЯ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	
Шепель А.В.	180
ВИРОЩУВАННЯ ОЖИНИ ПРИ ПОВОЄННОМУ РОЗВИТКУ АГРАРІЇВ УКРАЇНИ	
Ярова В.В., Ключкевич С.О.	184
ВПЛИВ ВІЙНИ НА СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНУ СИТУАЦІЮ В УКРАЇНІ	
Яськов Є.О., Смесова В.Л.	188
КАМЕРАЛІЗМ І МЕРКАНТИЛІЗМ: ЕКОНОМІЧНІ ТА ПОЛІТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ	
Liubov Zharova	191
CONSEQUENCES` SINERGY AND COMPLEXITY AS A FRAMEWORK FOR FUTURE RECONSTRUCTION PLANS	
СЕКЦІЯ 2	197
ІННОВАЦІЙНІ ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ У ВІДНОВЛЕННІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	
Бабенко-Лєвада В.Г., Калєдіна О.Д.	197
МОБІЛЬНІ ДОДАТКИ ТА ЇХНІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ: ЗРУЧНІСТЬ ТА ДОСТУПНІСТЬ ДЛЯ КЛІЄНТІВ	
Бабенко-Лєвада В.Г., Лєтєрєва С.О.	199
ФІНАНСОВІ ТЕХНОЛОГІЇ (FİNTECH) ТА МАЙБУТНЄ БАНКІНГУ: РЕВОЛЮЦІЯ У ФІНАНСОВОМУ СЕКТОРІ	
Бєлєборєдова М.В., Сєлєдка О.С.	201
РОЗРОБКА БІЗНЕС-МОДЕЛІ ПРОСУВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
Вєлєкова М.О., Пєрєрєва П.Г.	204
ДОСЛІДЖЕННЯ РИЗИКІВ РОЗВИТКУ МАЛОГО ІННОВАЦІЙНОГО БІЗНЕСУ	

Губарь О.В., С'єдіна Д.А.	208
ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ЯК ФАКТОР ПІДТРИМКИ ІННОВАЦІЙ ПІД ЧАС ВІЙНИ	
Єфремова К.В.	211
ЗЕЛЕНІ ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ У ВІДНОВЛЕННІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	
Литвиненко А.О., Костинська В.О.	214
ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ З МЕТОЮ РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТА ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
Литвиненко А. О., Матвієнко С. І.	217
ПОТЕНЦІАЛ «ЗЕЛЕНИХ» ФІНАНСІВ І ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДЛЯ СПРІЯННЯ СТІЙКОСТІ ТА ІННОВАЦІЙ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ЕКОНОМІЦІ	
Литвиненко А. О., Машурова Е.З.	219
ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ВІЙНИ ТА В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД	
Ломачинська І.А., Халсева Д.В.	222
РОЛЬ ЛІЗИНГУ У РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: СВІТОВИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД	
Медяник О.П., Кириченко А.О.	226
КЛЮЧОВІ СКЛАДОВІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА	
Сергієнко Т.І., Винник Д.А.	228
ІННОВАЦІЙНО-ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	
Сусліков С.В., Черепанова В.О., Матросова В.О., Перерва П.Г.	232
ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ МІЖНАРОДНОГО ФІНАНСОВОГО РИНКУ: КЛАСИФІКАЦІЯ ДЕРИВАТИВІВ	
Фатюха Н.Г., Баршош А.А.	236
ДИНАМІКИ ВИКОНАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ	
Федоренко О.В., Ничмоглод А.А., Перерва П.Г.	239
РОЗВИТОК МЕТОДІВ ВАРТІСНОГО ОЦІНЮВАННЯ ПАТЕНТІВ	
Шарова С.В., Волков М.С.	243
УПРАВЛІННЯ РЕНТАБЕЛЬНІСТЮ ТА КОНКУРЕНТО- СПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА ЯК СУБ'ЄКТА ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КРАЇНИ	
Шарова С.В., Жуков М.А.	245
ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ	
Шарова С.В., Христова-Поспєлова О.М.	247
АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА В КОНТЕКСТІ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	

Шарова С.В., Шубін В.В.	249
ВИКОРИСТАННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА	
Яскевич А.О., Станєва А.С., Перерва П.Г.	251
ФРАНЧАЙЗИНГ ЯК СУЧАСНА ФОРМА КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙ	
СЕКЦІЯ 3	257
СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ ОБЛІКУ, АУДИТУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ	
Артюх О.В., Лищенко О.Г.	257
ПОДАТКОВІ ЗМІНИ ПІД ЧАС ВОЄНОГО СТАНУ	
Болдуєв М.В., Бойко Є.К.	259
ОБГРУНТУВАННЯ СКЛАДОВИХ ПЛАНУ ПРОВЕДЕННЯ ПЕРЕВІРОК ПІДПРИЄМСТВА ВІДДІЛОМ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ	
Болдуєв М.В., Криволап Р.Ю.	261
УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ З ПОСТАЧАЛЬНИКАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ	
Болдуєв М.В., Пирогов С.О.	262
УДОСКОНАЛЕННЯ СКЛАДСЬКОГО ОБЛІКУ ЗАПАСІВ ПІДПРИЄМСТВА	
Болдуєв М.В., Сичов Ф.Л.	264
УЗАГАЛЬНЕННЯ ПРОЦЕДУР АУДИТУ ВИТРАТ З РЕМОНТУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ	
Болдуєв М.В., Шевченко О.Ю.	266
УДОСКОНАЛЕННЯ КОНТРОЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ І ЗАМОВНИКАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ	
Бондарук А.А., Ромашко О.М.	267
БУХГАЛТЕРСЬКИЙ АУТСОРСИНГ ЯК СПОСІБ СУЧАСНОГО ВЕДЕННЯ БУХГАЛТЕРІЇ	
Воробець Є.О., Семенова С.М.	270
МОДЕРНІЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УКРАЇНІ	
Дубовик О.Ю., Садчикова О.О.	273
МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД УПРАВЛІННЯ ПОДАТКОВИМ БОРГОМ	
Дубовик О.Ю., Скрипник А.В.	276
ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ: ПОДАТКОВИЙ АСПЕКТ	

Зеленський М. С.	279
ЗЕМЕЛЬНИЙ АУДИТ ЯК СПОСІБ ЗНИЖЕННЯ РІВНЯ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ	
Зіньковська О. М., Смесова В.Л.	281
НАПРЯМИ ФІСКАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	
Зоря О.П., Никоненко Т.А.	285
АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ФІНАНСОВИХ ПОКАЗНИКІВ АТ «МОТОР СІЧ» В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ	
Зоря О.П., Полякова А.О.	287
ОСОБЛИВОСТІ ВІДОБРАЖЕННЯ В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ БАНКУ ДОХОДІВ І ВИТРАТ ЗА ФІНАНСОВИМИ ІНСТРУМЕНТАМИ	
Зоря О.П., Шпилька Н.П.	289
ОБЛІК ФОРМУВАННЯ РЕЗЕРВІВ ЗА КРЕДИТНИМИ РИЗИКАМИ ЗА ФІНАНСОВИМИ АКТИВАМИ ТА ЗОБОВ'ЯЗАННЯМИ БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ	
Лищенко О.Г., Козирєва Є.О.	291
ОБЛІК І АУДИТ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВІЙНИ	
Лищенко О. Г., Тиха А.Д.	294
ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ, ШЛЯХИ ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ	
Максименко І. Я., Білецька А.В.	297
ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКОВОГО ВІДОБРАЖЕННЯ ЗМЕНШЕННЯ ОРЕНДНОЇ ПЛАТИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ	
Максименко І. Я., Гайворонська Д.С.	298
ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКОВОГО ВІДОБРАЖЕННЯ СЕРТИФІКАТІВ КЛЮЧІВ І ВИТРАТ НА КОРИСТУВАННЯ КОМП'ЮТЕРНОЮ ПРОГРАМОЮ	
Максименко І. Я., Гордієнко К.О.	300
ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ВИПЛАТ ПРАЦІВНИКАМ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	
Максименко І. Я., Кисіль О.А.	302
ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКОВОГО ВІДОБРАЖЕННЯ СПИСАННЯ ЗНИЩЕНИХ, ЗІПСОВАНИХ ЗАПАСІВ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ	
Максименко І. Я., Козирєва Є.О.	304
ВНУТРІШНІЙ АУДИТ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ	
Максименко І.Я., Никоненко Т.А.	306

ВНУТРІШНІЙ АУДИТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВНУТРІШНЬО-ГОСПОДАРСЬКОГО КОНТРОЛЮ	
Максименко І.Я., Полякова А.О.	308
НЕОБХІДНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ З МЕТОЮ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ	
Максименко І.Я., Шпилька Н.П.	310
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ	
Рogaва І.Л.	312
УДОСКОНАЛЕННЯ АНАЛІТИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ ПІДПРИЄМСТВА ЗА ОТРИМАНІ ТОВАРИ І ПОСЛУГИ	
Мельник А.М., Ромашко О.М.	315
ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА БУХГАЛТЕРА»	
Нестеренко І.В.,	318
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ІНЖИНІРИНГУ В ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ УПРАВЛІННЯ ЕКОЛО-ГІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА	
Очеретько Л.М., Пржевальська О.В.	321
ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ ДОХОДІВ І ВИТРАТ В МЕДИЧНИХ КОМУНАЛЬНИХ НЕКОМЕРЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	
Панченко О.М., Булат Д.А.	323
ПЕРСПЕКТИВИ ДИДЖИТАЛІЗАЦІЇ ОБЛІКУ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ	
Панченко О.М., Горох А.О.	325
ПРОБЛЕМА УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ЗАПАСІВ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	
Панченко О.М., Мельник О.М.	327
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ СКЛАДАННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	
Поливана Л.А., Мазоренко М.В.	329
ДИДЖИТАЛІЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА АУДИТУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВДОСКОНАЛЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА РЕЧОВИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ	
Помулева В.М.	332
АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ СПРАВЛІННЯ ВІЙСЬКОВОГО ЗБОРУ	
Помулева В.М., Замирайло М.М.	335

КОНТРОЛЬ ВИТРАТ ПАЛИВНО-МАСТИЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ Помулева В.М., Полякова А.О.	337
ВАЛЮТНІ ОБМЕЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ Мамай О.М.	340
УЗАГАЛЬНЕННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ СКЛАДОВОЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ГРОШОВИХ КОШТІВ ПІДПРИЄМСТВА Сотніков В.А.	342
ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ НЕПРЯМОГО ОПОДАТКУВАННЯ Хетагурова Н.О., Лищенко О.Г., Артюх О.В.	344
УДОСКОНАЛЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ПІДХОДІВ СИСТЕМИ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ Шепель І.В.	348
СУЧАСНІ ПРОГРАМИ ДЛЯ ВЕДЕННЯ ФІНАНСОВОГО ОБЛІКУ ЗА ДОПОМОГОЮ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ	
СЕКЦІЯ 4	353
ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА КОРПОРАТИВНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ В ЧАСИ ВІЙСЬКОВОЇ ТА ПОВОЄННОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ	
Богуславська С.І.	353
ВИКОРИСТАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРАКТИК АНТИКРИЗОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ДЛЯ РЕГІОНАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ	
Бондаренко С.М.	356
УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ	
Гармідер Л.Д., Прищенко А.А.	358
РИЗИК ТА НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ: ПОНЯТТЯ ТА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК	
Гудзь М.В., Дучинська Н.І.	360
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ З ВПРОВАДЖЕННЯ СТРУКТУРНИХ ЗМІН ВІТЧИЗНЯНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ	
Жадан О.В., Гришук Б.П.	363
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	
Корольков В.В., Пруднікова А.С.	366
ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ В СИСТЕМІ МЕДИЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ПРИФРОНТОВОЇ ЗОНИ	
Котелевська Я.В.	368

МЕХАНІЗМ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ВЛАДИ ТА ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ	
Котенко С. В., Касьянова В.А.	371
MODELING THE RELIABILITY OF MIXED CARGO TRANSPORTATION UNDER DYNAMIC CONDITIONS OF CHANGING RISKS USING INFORMATION SYSTEMS	
Кутідзе А.М., Панкова А.Ю.	374
ВІРТУАЛЬНИЙ ОФІС ЯК НАПРЯМОК ОРГАНІЗАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ	
Максимова Ю.О., Максимов О.С.	376
СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ОБРОБКИ ІНФОРМАЦІЇ ПРИ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ АПТЕК	
Мирна О.В., Сохань О.А.	377
ГРАНТОВІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ СПОРТИВНИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ	
Мирна О.В., Чайка С.В.	381
РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ВІДРОДЖЕННІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	
Нечасва І.А., Цингила І.В.	384
МОДЕЛІ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ	
Нечасва І.А., Вакуленко В.В.	388
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В УПРАВЛІННІ ПУБЛІЧНИМИ ФІНАНСАМИ	
Петькун С.М.	391
СЕРВІСНО-ОРІЄНТОВАНА ДЕРЖАВА В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	
Пуліна Т.В., Єліссєв С.В.	394
ЗМІНА ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	
Пуліна Т.В., Зорін О.Є.	396
КАДРОВА ПОЛІТИКА В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ	
Пуліна Т.В., Пешиков С.А.	399
SMART-СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ РЕГІОНУ	
Пуліна Т.В., Ткачова Н.М.	401
ПОВОЄНЕ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ НА ЗАСАДАХ КЛАСТЕРНОГО ПІДХОДУ	
Пуліна Т.В., Шаповалов Ю.А.	404
КРИЗИС-МЕНЕДЖМЕНТ КОМПАНІЇ У ВОЄННИЙ ЧАС	
Сердюк О.І., Наливайко Н.В.	406

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЦЕНТРІВ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	
Соріна О.О.	411
ФОРМУВАННЯ НАПРЯМІВ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ МАТВІЇВСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ	
Соріна О.О., Дмитренко Д.В.	413
ОСОБЛИВОСТІ РОЗРОБКИ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ	
Соріна О.О., Зубченко Р.О.	416
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ПІД ЧАС ВІЙНИ	
Стороженко Л.Г.	418
ВІДКРИТІ ДАНІ ЯК ІНСТРУМЕНТ НЕТОКРАТИЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ: КЛЮЧОВІ ПРИНЦИПИ	
Стоянець Н.В., Кислицін В.В.	419
МЕНЕДЖМЕНТ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ТУРБУЛЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА	
Тесленок І.М., Анненков Р.В.	421
РЕГІОНАЛЬНИЙ ГОСПОДАРСЬКИЙ КОМПЛЕКС ЯК ОБ'ЄКТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ	
Ткаченко В.В.	424
ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	
Томащук О.В.	425
РЕАЛІЗАЦІЯ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ ОРГАНУ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
Холодницька А.В., Серб Д.Ю.	427
ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
Ципіна А.С., Соріна О.О.	429
ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОРДОННОГО ДОСВІДУ У ПІДВИЩЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ	
Чайкіна А.О.	431
ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ПОБУДОВІ МОДЕЛІ АНТИКРИЗОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ НА ПІДПРИЄМСТВІ	
Чернишова С.В., Соріна О.О.	435
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПОБУДОВИ МОДЕЛЕЙ КОМУНІКАЦІЇ В ОРГАНАХ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ	

Шейко Ю.О.	438
ЯК БІЗНЕС ДОПОМАГАЄ АРМІЇ ТА ГРОМАДАМ ПІД ЧАС ВІЙНИ	
Шитікова Л.В., Головатенко О.С.	440
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНО- БУДІВНОЇ ГАЛУЗІ З МЕТОЮ ПОБУДОВИ ОПТИМАЛЬНОЇ СИСТЕМИ АДМІНІСТРАТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ	
Шитікова Л.В., Головатенко С.С.	442
ОРГАНІЗАЦІЙНА ФУНКЦІЯ УПРАВЛІННЯ ТРУДОВИХ ПРОЦЕСІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ МАШИНОБУДІВНОЇ ГАЛУЗІ	
Шитікова Л.В., Нефьодова А.В.	444
ДЕЯКІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ ПЕРСОНАЛУ НА БАЗІ ДЕРЖАВНОГО ПІДПРИЄМСТВА «ЗАПОРІЖЖЯСТАНДАРТМЕТРОЛОГІЯ»	
Шмиголь Н.М., Алексєєнко О.М.	446
ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ ГРОМАД	
Шмиголь Н.М., Алексєєнко О.О.	448
ВИЗНАЧЕННЯ НАПРЯМКІВ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В ГРОМАДАХ ЗАПОРІЗЬКОГО РЕГІОНУ	
Шмиголь Н.М., Келлер О.О.	451
ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ	
Ярошенко О.Ю., Шитікова Л.В.	453
НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ МЕХАНІЗМУ АДАПТАЦІЇ ТА ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ	
Vyba V.V., Pinchuk N.M.	455
CHANGE MANAGEMENT: ANALYSIS AND MANAGEMENT OF THE COMPLEXITY OF CHANGES IN THE UKRAINIAN COMPANIES ORGANIZATION AFTER THE WAR	
СЕКЦІЯ 5	458
ПАРАДИГМА МЕНЕДЖМЕНТУ ДЛЯ ПОВОЄННОГО РОЗВИТКУ	
Балджи М.Д.	458
ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ В ПАРАДИГМІ МЕНЕДЖМЕНТУ ДЛЯ ПОВОЄННОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	
Баранець Г.В., Клодчик О.О.	460
ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИКОЮ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	
Бєлан О. В.	462
МАРКЕТИНГ ДЕСТИНАЦІЙ ЯК СУЧАСНИЙ ПІДХІД В КОН-	

ТЕКСТІ УПРАВЛІННЯ ПРИМОРСЬКИМИ КУРОРТНИМИ МІСТАМИ З МЕТОЮ ПІДВИЩЕННЯ ЇХ КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ МІСТА ВАРНА, БОЛГАРІЯ)	
Бойко В.В.	465
PEDAGOGICAL STRATEGIES FOR FORMING LEADERSHIP SKILLS OF FUTURE MILITARY BACHELORS	
Гончар О.Д., Заболотний М.Ю.	467
ВАЖЛИВІСТЬ КОМАНДОУТВОРЕННЯ В УПРАВЛІННІ ПЕРСОНАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА	
Губарєв М. М.	470
ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ УПРАВЛІННЯ ПРОЕКТАМИ	
Деренська Я.М., Муляр Т.В.	473
НАПРЯМКИ УПРАВЛІННЯ ВАРТІСТЮ ПРОЄКТУ	
Заліцький С.А., Лінькова О.Ю.	475
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МОТИВАЦІЇ В ІТ СФЕРІ	
Кармінська-Белоброва М.В., Белянінова А.І.	480
РОЛЬ КЕРІВНИКА В ПРОЦЕСІ УПРАВЛІННЯ СТРЕСОМ В ОРГАНІЗАЦІЇ	
Кіт В.В.	482
FORMATION OF LEADERSHIP SKILLS IN FUTURE MILITARY BACHELORS	
Кобєлева Т.О., Кучіна С.Е., Перєрва П.Г.	484
ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЧНИМИ ЗМІНАМИ	
Кучинський В.А., Погорєлова Т.О., Перєрва П.Г.	488
СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧИМ ПЕРСОНАЛОМ	
Мазур О. О., Шмиголь Н. М.	493
ЦИФРОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В БІЗНЕСІ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ МЕНЕДЖМЕНТУ	
Маруфєнко В.В., Шмиголь Н.М.	497
СИСТЕМИ МОТИВАЦІЇ ПРАЦІ ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ ТА МОЖЛИВІСТЬ ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ	
Мацука В.М.	502
КОНТРОЛЬ У ТРАДИЦІЙНОМУ ПРОДЖЕКТ МЕНЕДЖМЕНТІ ТА AGILE	
Нечасєва І.А.	505
FACILITIES MANAGEMENT – КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	

Нечасва І.А., Овсянікова О.М. ПРОДУКТИВНІСТЬ ПРАЦІ: ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ	507
Нечасва І.А., Шилін Д. МЕНЕДЖМЕНТ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я	511
Побережний Р.О., Крамської Д.Ю., Перерва П.Г. МЕТОД СЛОВЕСНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ЛОЯЛЬНОСТІ В УПРАВЛІННІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМИ СИСТЕМАМИ	514
Полтораєк А.С., Демяненко А.С. ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ РІЗНИХ МЕХАНІЗМІВ МОТИВАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ	518
Пуліна Т.В., Кошелєва С.М. РЕКЛАМНА СТРАТЕГІЯ ПІДПРИЄМСТВА	520
Пуліна Т.В., Могильна А.В. ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ МАРКЕТИНГУ ДЛЯ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА	523
Савченко О.І., Майстро Р.Г., Перерва П.Г. ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ	525
Силкіна Ю.О., Волошина В.О. ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО КЕЙС-МЕНЕДЖМЕНТУ У СФЕРУ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ	530
Силкіна Ю.О., Іщенко А.Р. РОЛЬ МЕНЕДЖМЕНТУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ДЕРЖАВИ	532
Силкіна Ю.О., Семенік М.В. ОСНОВНІ ВИКЛИКИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МЕНЕДЖМЕНТУ В ПІСЛЯВОЄННІЙ УКРАЇНІ	534
Соріна О.О., Кіба А.К. ІМІДЖ ОРГАНІЗАЦІЇ: ЕТАПИ ТА ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ	537
Тесленок І.М., Краснокутський К.А. ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ СТРАТЕГІЧНИХ РІШЕНЬ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ	539
Тесленок І.М., Кривоног В.Є. СУТНІСТЬ АДАПТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ПРОМИСЛОВИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ	541
Тесленок І.М., Нефьодова А.В. ШЛЯХИ ПЕРЕХОДУ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ ДО СТРАТЕГІЇ БЛАКИТНОГО ОКЕАНУ	543
Тесленок І.М., Ситніков О.С.	545

ЕЛЕМЕНТИ ТА ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ УСТАНОВИ	
Харченко Т.М., Шумейко Д.В. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА	548
Шевченко О. В, Тішура О.Ю АСПЕКТИ МЕНЕДЖМЕНТУ В ПОВОЄННИЙ ЧАС	551
Шитікова Л.В., Ахінько Я.Р. ЛОГІСТИЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА	554
Шитікова Л.В., Романова В.М. УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ЯК ГОЛОВНЕ ДЖЕРЕЛО ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ПІДПРИЄМСТВА	557
Шитікова Л.В., Сіра О.В. ОКРЕМІ АСПЕКТИ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА СТИМУЛЮВАННЯ ПРАЦІ	560
Шитікова Л. В., Шостак А. С. УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТОМ ТА ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ	562
М. Filatova, I. Lomachynska DEEP TECH AS A SOLUTION TO GLOBAL CHALLENGES IN THE CONCEPT OF INDUSTRY 5.0	564
СЕКЦІЯ 6	568
МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ТА ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ НА ЕКОНОМІЧНЕ ВІДНОВЛЕННЯ	
Антонюк К.І., Міщенко С.А. РОЗВИТОК ЛОГІСТИЧНИХ КОМПЛЕКСІВ У СУЧАСНОМУ СВІТІ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ	568
Антонюк К.І., Шаталова А. ЕЛЕКТРОННА ТОРГІВЛЯ ЯК ДРАЙВЕР РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ	569
Беззубченко О.А., Пор'яз Т.Є. РОЗВИТОК АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ	571
Герашенко С.О. ПРЯМІ ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЇ У ПОВОЄННОМУ ВІДРОДЖЕННІ	575

УКРАЇНИ	
Глізнуца М.Ю., Крамської Д.Ю., Перерва П.Г.	577
ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ УПРАВЛІННЯ МІЖНАРОДНИМИ ПРОЕКТАМИ	
Гузенко І.Ю.	582
ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ГЛОКАЛІЗАЦІЇ ТА ФРАГМЕНТАЦІЇ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ	
Захарова О.В.	584
СТІЙКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ЯК ОСНОВА СУЧАСНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ	
Козицька Г.В., Кирилов М.М.	589
УКРАЇНСЬКО-БРИТАНСЬКА ДИПЛОМАТІЯ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	
Козицька Г.В., Макієнко О.Ю.	592
КРИПТОВАЛЮТА ЯК ІНСТРУМЕНТ МІЖНАРОДНОГО ФІНАНСОВОГО РИНКУ	
Козицька Г.В., Царенко Є.М.	593
РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ЄС: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ	
Ладиченко К.І., Лавришук С.М.	595
ЗАЛУЧЕННЯ ПРИВАТНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У ПОВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ	
Лазнева І.О., Ліпара В.Р.	598
РОЗВИТОК ГЕОЕКОНОМІЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ	
Максименко І. Я., Задимідченко А.А.	601
ЕЛЕКТРОННІ ГРОШІ ЯК НОВА ФОРМА ВІДНОСИН В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ	
Максименко І. Я., Щербак М.В.	602
ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЦИФРОВОЇ ТРАНС-ФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ	
Мелешенко А.І., Мелешенко Р.А.	604
ПЕРСПЕКТИВИ ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТУВАННЯ ДЛЯ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	
Момот В.Є., Литвиненко О.М.	606
ПЕРСПЕКТИВИ ЗМІНИ СТАНУ ТА ПОТРЕБ ВІТЧИЗНЯНОГО БІЗНЕСУ У ПОТОЧНОМУ МОМЕНТІ	
Олефір В.К.	610
УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ НА СВІТОВОМУ РИНКУ ЛІТІО ТА ПРОДУКТІВ ЙОГО ПЕРЕРОБКИ	
Переверзєва А.В., Валецький М.В.	616
ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ СОЦІАЛЬНО-ВІДПОВІДА-	

ЛЬНОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ПОВОСННОГО ВІДНОВЛЕННЯ Переверзєва А.В., Згурський С.А.	618
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА Переверзєва А.В., Петренко Д.Л.	620
ДЕТЕРМІНАНТИ УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМ КАПІТАЛОМ Пилипенко Г. М., Литовка В. А.	622
КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА МІЖНАРОДНИХ КОМПАНІЙ Подвірна Х.С.	623
ВПЛИВ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛЬНИХ РИЗИКІВ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ Прушківська В.В., Ходжаян А.О.	628
УКРАЇНА ЯК СУБ'ЄКТ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ Прушківська Е.В., Дерев'ягін М.В.	631
WORLDWIDE TRENDS IN THE USE OF INDUSTRY 4.0 TECHNOLOGIES IN THE AVIATION INDUSTRY Прушківська Е.В., Дереза А.Ю.	633
ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА ЛОКАЛЬНОМУ ТА ГЛОБАЛЬНОМУ РІВНЯХ Прушківська Е.В., Єсипенко М.О.	635
РОЗУМНЕ МІСТО ЯК ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ Прушківська Е.В., Некрасов Ю.В.	637
ОЦІНКА ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ НА МІЖНАРОДНОМУ РІВНІ Прушківська Е.В., Швалко А.Д.	639
ВПЛИВ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ НА СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК Пуліна Т.В., Синюков А.В.	641
МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ТА ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ НА ПОВОСННЕ ВІДРОДЖЕННЯ Сахно Т.А.	645
МІЖНАРОДНІ КОРПОРАЦІЇ: ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ Синіговець О.М., Новік І.О., Перерва П.Г.	648
ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО КОМПАРАТИВНОГО АНАЛІЗУ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТО- СПРОМОЖНОСТІ Ситников М.М., Белименко М.Ю.	653
ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ	

Сичова О. С., Кравцов О. С., Віндюк А. В.	655
ФОРМУВАННЯ СУЧАСНИХ МАРКЕТИНГОВИХ СТРАТЕГІЙ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМТВОМ ПРИ ВИХОДІ У МІЖНАРОДНЕ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩЕ	
Черпанова В.О., Подрез О.І., Перерва П.Г.	658
ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СТРАТЕГІЙ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	
Шевцова Г.З.	663
ПОТЕНЦІАЛ МІЖНАРОДНОГО ПАРТНЕРСТВА ЗА СМАРТ- НАПРЯМКОМ «БІОЕКОНОМІКА»	
But Tetiana, Mohelská Hana	665
ANALYZING CZECHIA'S HOTEL BUSINESS DEVELOPMENT VIA ONLINE BOOKING PLATFORMS	
Нnatyshyn Maria	669
ECONOMIC GROWTH, ENVIRONMENTAL POLICIES, AND GREENHOUSE GAS EMISSIONS WITHIN THE EUROPEAN UNION	
Pavlovskyy Valeriy, Savchuk Larysa	671
DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL RELATIONS BETWEEN UKRAINE AND TAIWAN	
Sass Roman, Gudz Petro	674
WPLYW WSPÓLNEJ POLITYKI ROLNEJ UNII EUROPEJSKIEJ NA PRZEOBRAŻENIE STRUKTURY AGRARNEJ	
Serdinova Anna	677
HISTORICAL INTERCONNECTIONS OF TURKEY'S TAX SYSTEM	
СЕКЦІЯ 7	680
РОЛЬ ОСВІТИ І НАУКИ У ВІДРОДЖЕННІ ЕКОНОМІКИ	
Бондаревич І.М.	680
ІНСТРУМЕНТ КОМПЕТЕНЦІЙ ДЛЯ ОСУЧАСНЕННЯ ОСВІТИ	
Ємельяненко Є.О.	681
ІНТЕГРАЦІЯ КОМПОНЕНТ ФОРМАЛЬНОЇ ТА НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК УМОВА ОНОВЛЕННЯ ПРОСТОРУ НАБУТТЯ ЗНАЬ	
Захарова О.В., Настенко О.Р.	683
КОНКУРЕНТНІ ПЕРЕВАГИ ОСВІТИ ВІД ПАРТНЕРСТВА З БІЗНЕСОМ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД	
Коваль О. А., Коваль В.М.	685
ОСВІТА В ПОСТЕКОНОМІЦІ	
Козак Л.Ю.	691
РОЛЬ ОСВІТИ І НАУКИ У ВІДРОДЖЕННІ ЕКОНОМІКИ	
Корольков В.В., Тельчаров Е. А.	694
МЕНЕДЖМЕНТ ЗНАЬ: ВІД «ТРАНСЛЯЦІЇ ЗНАЬ» ДО	

«УПРАВЛІННЯ ЗНАННЯМИ»	
Кусакова Ю.О.	696
РОЛЬ КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ ЕКОНОМІКИ	
Лаврова І.І.	698
ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ У СФЕРІ ТУРИЗМУ	
Лазнева І.О., Павленко М.В.	702
РОЛЬ ТЕХНОПАРКІВ У ФОРМУВАННІ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ ЗАРУБІЖНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	
Лук'яненко Н.Е.	705
РОЛЬ НАУКИ У МАЙБУТНЬОМУ ПОВОЄННОМУ ВІДРОДЖЕННІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	
Максименко І. Я., Коржова Л.С.	708
ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК СКЛАДОВА ДІЯЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТУ	
Романчук С.А.	710
РОЛЬ ОСВІТИ В ПОВОЄННОМУ ВІДРОДЖЕННІ КРАЇНИ	
Сидорук І.С.	713
НАУКОВІ ЗАСАДИ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ	
Шитікова Л.В., Змикало О. С.	715
ІНТЕГРАЦІЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ	
Diahyleva Olena, Yurzhenko Alona, Svyryda Valerii	718
THE ROLE OF MARITIME EDUCATION OF UKRAINE IN THE POST- WAR PERIOD	
Heigl Julia, Antoniuk Dmytro, Antoniuk Kateryna	720
COOPERATION BETWEEN THE NATIONAL UNIVERSITY “ZAPORIZHZHIA POLYTECHNIC” AND THE EAST BAVARIAN TECHNICAL UNIVERSITY WITHIN THE FRAMEWORK OF INTERNATIONAL ACADEMIC MOBILITY	
Hladkoskok Anastasiia, Pasichnyk M.V.	723
THE ROLE OF EDUCATION AND SCIENCE IN ECONOMIC REVIVAL	
Kapiton A.M.	727
DEVELOPMENT OF AN INFORMATION SYSTEM FOR ACCOUNTING FOR SCIENTIFIC ACTIVITY IN UNIVERSITIES	
Sofiya M.Blank	730
ПАРАДИГМА ДУХОВНОЇ І МОРАЛЬНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ В ОСВІТНІЙ ТА НАУКОВІЙ СФЕРАХ ДЛЯ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНИ	

СЕКЦІЯ 1. ПОВОЄННИЙ РОЗВИТОК: ЕКОНОМІЧНИЙ, ПОЛІТИЧНИЙ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ КОНТЕКСТ

УДК 338.23

Балабанова Н.В.

канд. наук з держ. упр., доц. Маріупольський ДУ

СВІТОВИЙ ДОСВІД ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ КРАЇНИ

Проблемні аспекти повоєнної відбудови України заслуговують на неабияку увагу національної наукової спільноти, адже після перемоги постане нагальне питання у відновленні численних руйнувань, завданих російською федерацією, зокрема мова йде про житло, виробничі об'єкти, об'єкти інфраструктури тощо. У таких умовах набуває актуальності дослідження та аналіз світового досвіду повоєнної відбудови країни.

Відтак, дослідженням зазначеного питання займалися такі національні науковці як Іванова С.В., Латишева О.В., Приймакова Ю.А., Колінець Л.Б., Радинський С.В. та інші.

Ретроспективний огляд світової практики дозволяє вказати на те, що чимало країн стикалися з проблемою повоєнної відбудови. Вибір правильної, злагодженої та комплексної стратегії повоєнного відновлення країни є базисом для її подальшого розвитку. Саме тому наразі варто приділяти більше уваги дослідженням у сфері стратегічного планування повоєнної відбудови країни, зокрема проаналізувати вдалі світові практики та імплементувати найкращі аспекти в політичне, економічне та соціальне середовище України. Передчасне дослідження світового досвіду повоєнного відновлення надасть змогу не марнувати часу після перемоги, пришвидшити вихід з кризи та одночасно сприятиме оновленню та розвитку економічної, соціальної та політичної сфери в Україні.

Цікавим видається повоєнна відбудова Сінгапуру. Не дивлячись на те, що згадана країна здобула свою незалежність лише у 1965 році, вона швидко розвинулася і перетворилася в одну з найбагатших країн, завдяки запровадженій системі унікальних повоєнних реформ. Відтак, на додаткову увагу заслуговує процес створення сприятливого інвестиційного клімату шляхом зниження податків з одночасним введенням легких умов для створення підприємств зі спрощенням бюрократичних процедур. Також, варто наголосити на тому, що неабияку увагу влада Сінгапуру приділила розвитку освіти та науки, а також підготовці висококваліфікованих кадрів. Важливо, що саме концентрація ресурсів країни на розвитку галузей високої доданої вартості надала змогу активізуватися розвитку електроніки, біотехнологіям, фармацевтиці та фінансовим послугам. Завдяки комплексному та системному підходу у запроваджених повоєнних реформах

Сінгапуру вдалося сформувати одну з найбільш розвинених та потужних торговельних економік у світі [1, 3, 4].

Говорячи про світовий досвід повоєнної відбудови країни, не можна обминути шлях відновлення та розвитку Німеччини. Після Другої світової війни ця країна відзначилася неабияким прогресом у становленні однієї з найпотужніших економік у світі. Цікавим видається досвід у сфері демонтажу військової промисловості, реструктуризації економіки, соціального відновлення, а також реконструкції наявної інфраструктури. Під час розробки стратегії відновлення уряд Німеччини зосередився на деяких базових аспектах, зокрема дефіциті ресурсів внаслідок великих збитків та усуненні політичних та організаційних проблем поділу країни на Схід та Захід. Заслуговує на додаткову увагу сфера соціального захисту населення, яка включала реалізацію соціального партнерства між урядом, роботодавцями та профспілками, що безпосередньо вплинуло на встановлення стабільних трудових відносин, сприяло забезпеченню соціального захисту працівників та ефективному функціонуванню економіки. Слід наголосити і на тому, що як і більшість розвинених країн, Німеччина вибудувала комплексну систему боротьби з корупцією, яка включає в себе комплекс різноманітних заходів протидії цьому явищу та формування у суспільстві нульової толерантності до проявів корупції у всіх сферах суспільного життя [5].

Отож, підсумовуючи вищевикладене, варто констатувати, що кожна країна має свій унікальний досвід у повоєнній відбудові. Стратегія відновлення економічної сфери має бути соціально орієнтовною та носити комплексний та багатогранний підхід. Проаналізований позитивний світовий досвід доводить необхідність та важливість розробки унікальної покрокової та виваженої стратегії повоєнної відбудови країни. Запозичення вдалого досвіду економічно розвинених країн є одним із важливих кроків у відновленні нашої країни після перемоги. Але потрібно акцентувати увагу на тому, що несвідоме запозичення та копіювання однієї з вищезгаданих стратегій повоєнної відбудови є недоцільним, а проаналізований досвід має бути імплементований з урахуванням національних особливостей нашої країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дука А. П., Старченко Г. В. Світовий досвід повоєнного відновлення економіки: уроки для України. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління №6. 2022. URL: https://reicst.com.ua/pmt/issue/view/issue_6_2022
2. Косаревич С. Післявоєнна відбудова Боснії і Герцеговини. URL: <https://dc.org.ua/news/reconstruction-bosnia> (дата звернення: 24.10.2023).

3. Черкас Б., Тезбір Р. Еволюція стратегії національної безпеки республіки Сінгапур. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Міжнародні відносини. 2020. № 2(52). С. 29-34. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/knu/article/download/4107/3755> (дата звернення: 24.10.2023).

4. Резнікова Н., Панченко В. Природа сінгапурського дива. Тиждень. №32 (716) від 11 серпня 2021. URL: <https://tyzhden.ua/pryroda-sinhapurskohodyva/> (дата звернення: 24.10.2023).

5. Юрків Ю. Від руїн до світового лідерства в економіці. Як зруйнована Німеччина після Другої світової війни завдяки реформам змогла вийти на олімп світової економіки? Економічна правда. 27 червня 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/06/27/688588/> (дата звернення: 24.10.2023).

УДК 330.3

Бараннік В.О.¹, Коцко Т.А.²

¹канд. екон. наук, пров. наук. сп. НІСД,

²канд. екон. наук, доц. КПІ ім. Ігоря Сікорського

ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТА ІННОВАЦІЇ: УРАХУВАННЯ ДОВГОСТРОКОВОЇ ДИНАМІКИ

План Відновлення України [1], який спрямований на прискорення стійкого економічного зростання країни в цілому і, беззаперечно, її регіонів (в переліку 5 основних принципів Плану Відновлення, п. 4 наголошує: «Відбудова кращого, ніж було, в національному та регіональному масштабах») передбачає щорічний приріст реального ВВП більше 7% протягом, як мінімум, десяти років. Безумовно, амбітні, але цілком реальні цілі, для виконання яких необхідний комплексний, багатоаспектний й науково обґрунтований підхід, який повинен включати не тільки аспекти планування, а й ефективну реалізацію запланованого, включаючи жорсткий контроль та можливості коригування.

У даній роботі розглянуто особливості довгострокового економічного розвитку країн (регіонів), які базуються, в першу чергу, на урахуванні саме довгострокового характеру планування і використанні досвіду розвитку базових складових економіки країни – окремих підприємств.

Як показано у роботі, аналіз (філософія аналізу) економічного зростання обґрунтовується трьома основними підходами: 1. строге математичне обґрунтування економічного зростання з використанням динамічних оптимізаційних моделей; 2. ретельний теоретичний та емпіричний аналіз ендогенних технологічних змін; 3. урахування суспільного та політичного контексту економічного зростання. Саме на цих фундаментальних

принципах, зроблено спробу провести певний прогнозний аналіз економічного розвитку країни, виходячи з особливостей розвитку окремих (базових чи провідних) компаній.

У роботі застосовано декілька оригінальних підходів, які, на нашу думку, дозволять більш повно розкрити поставлені задачі, а саме: в якості критерію оцінки економічного зростання береться не ВВП(ПКС), який здебільшого і застосовується для оцінки зростання економіки країни, а рівень національного багатства, який враховує як об'єктивні показники розвитку (зміну річного ВВП, рівня кредитування, наявний виробничий капітал, зміну кількості населення тощо), які достатньо точно прогнозуються і контролюються, так і менш прогнозовані показники розвитку (поточні цінові та фондові індикатори), але, які в більшій мірі відповідають наявним (загальним і в той же час менш контрольованими) тенденціям розвитку; іншим напрямом дослідження є урахування впливу динаміки економічного розвитку окремих компаній (провідних та потужних) на загальний рівень економічного розвитку країни. При цьому, для об'єктивного підтвердження висунутих гіпотез автори орієнтуються на статистичну базу провідних дослідницьких центрів, зокрема Credit Suisse Research Institute [2, 3].

Відповідно до концептуальних положень економічної науки, можна виділити декілька основних моделей економічного зростання: кейнсіанську (основними розробниками якої вважаються Харрод, Домар, Робінсон); неокласичну або розробка виробничих функцій (Кобба-Дуглас, Кобба-Дуглас-Тінберген, Солоу, Міда, Денісон); інституційну (Кузнец, Шульц), а також основні фактори виробництва: природні та трудові ресурси, капітал й науково-технічний прогрес (інноваційно-технологічний рівень).

При цьому, як влучно підмітив Роберт Лукас (лауреат Нобелівської премії з економіки 1995 року) економісти розуміються в економічному зростанні значно менше ніж в ділових циклах, представники цієї професії зробили надто мало, щоб виправити цей недолік та зрозуміти його наслідки [4]. Одне з таких невирішених економістами питань полягає у неможливості пояснення наявних економічних криз та різних темпів розвитку країн при, здавалось би, рівних стартових умовах.

У якості ілюстрації вищенаведеного, представлена динаміка зміни національного та загальносвітового багатства за період 2000-2021 років для деяких країн та регіонів світу (див. табл. 1 [2]).

Аналізуючи дані, зазначимо, що майже для всіх країн, що досліджуються, характерна неоднорідна динаміка економічного зростання: при загальному зростаючому довготерміновому тренді є і певні падіння, які, здебільшого мають обґрунтоване пояснення. Однак, у багатьох країнах спостерігаються спади або ж уповільнення темпів розвитку, що значно важче пояснити.

Таблиця 1 – Оцінка багатства по деяким країнам 2000-2021 роки, млрд.
дол. США

Рік	Країна регіон								
	Австра лія	Китай	Німечч ина	Японія	Польщ а	Туречч ина	Україн а	США	Світ
2000	1,500 (1,3%)	3 704 (3,1%)	6 160 (5,2%)	19 404 (16,5%)	288 (0,2%)	525 (0,5%)	32 (0,0%)	43 423 (36,9%)	117 844
2001	1 560	4 136	5 990	16 324	312	295	42	45 093	115 162
2002	1 908	4 771	7 146	17 765	349	470	53	45 155	128 749
2003	2 954	5 668	8 355	19 816	424	673	62	50 231	153 020
2004	3 404	6 840	10 077	20 131	563	889	84	57 066	175 419
2005	3 480	8 522	9 073	19 476	622	1 034	117	62 634	182 350
2006	4 221	10 394	10 344	19 686	744	1 137	159	66 857	207 432
2007	5 287	14 010	12 302	20 152	975	1 527	222	68 235	233 372
2008	3 702	17 895	11 630	24 129	906	1 390	224	59 478	216 617
2009	5 645	19 986	12 425	23 743	850	1 328	174	61 171	232 985
2010	6 662	25 493	11 934	28 640	936	1 718	241	64 661	251 885
2011	6 426	30 920	11 900	29 718	900	1 547	290	65 788	260 961
2012	7 111	34 611	12 665	27 161	994	1 819	352	70 808	276 752
2013	6 572	40 826	13 846	23 122	1 109	1 970	387	79 226	295 294
2014	6 621	44 887	12 799	21 004	1097	1 758	225	85 106	297 754
2015	6 424	46 535	12 009	21 519	993	1 777	165	87 959	297 698
2016	6 969	52 028	12 160	22 364	1015	1771	184	93 094	311 691
2017	8 006	62 361	14 637	23 854	1 291	1824	286	101 817	357 746
2018	7 217	65 943	14 151	24 075	1 252	1508	352	102 376	359 063
2019	7 923	70 211	15 356	25 303	1 337	1568	468	114 896	388 580
2020	9 268	73 940	17 390	27 261	1 465	1509	517	126 300	422 117
2021	10 649 (2,3%)	85 107 (18,4%)	17 489 (3,8%)	25 692 (5,5%)	1525 (0,3%)	1142 (0,3%)	679 (0,2%)	145 793 (31,5%)	463 567
2000/ 2021	709,93 %	2297,7 %	283,9%	132,4%	529,5%	217,5%	2121,9%	335,8%	393,4%

Примітка: відсоткова частка країни в загальносвітовому багатстві

Не претендуючи знайти комплексну відповідь на вищезазначену проблематику, в якості певного пояснення таких нетрендових відхилень, наші спільні роздуми дозволили сформулювати наступні тези: по-перше, національні економічні системи в значній мірі відкриті і в умовах конкурентного ринкового середовища важливу роль відіграють потенційні розміри ринків, а також історично встановлені національні іміджі гравців (це стосується і національної спеціалізації); по-друге, вищенаведені фактори економічного зростання взаємозалежні – при цьому рівень взаємозалежності

в значній мірі є специфічним для кожної країни, регіону та різного періоду часу, що майже не піддається більш-менш конкретному прогнозуванню; динамічність (швидкоплинність) самого ринкового середовища – те, що було сьогодні в тренді і давало суттєве прискорення розвитку, завтра вже нічого не гарантує, але, в той же час, такий прискорений розвиток та його результати формують певний фундамент для наступного прийняттого рівня періоду розвитку – на що нам хотілось звернути увагу в наступному.

Як показано у роботі «America's corporate giants are getting harder to topple» [5] з посиланням на книгу гурту менеджменту Клейтона Кристенсена «Дилема інноватора» (Clayton Christensen «The Innovator's Dilemma» 1997) традиційні компанії не наважуються проводити радикальні інновації, побоюючись збитків у сфері власного прибуткового бізнесу. У такому разі, цілком логічно, що в розпал технологічних революцій (саме цей період ми переживаємо зараз і, як ми показали вище, враховуючи динамічність змін, будемо ще не раз переживати) відкриваються можливості для нових (молодих) компаній, які не обтяжені побоюваннями потенційно можливих втрат.

І тут виявляється! Згідно з дослідженням «America's corporate giants are getting harder to topple» [5], в якому проаналізувало найпотужніші американські компанії зі списку Fortune 500 [3] (500 найбільших фірм США за розмірами виручки (від Walmart до Wells Fargo) на які припадає 20% зайнятості – половина продажів – дві третини прибутків США), тільки 52 фірми з 500 з'явилися після 1990 року (час народження Інтернету), тільки 7 фірм з 500 були створені після 2007 року (Apple випускає перший iPhone). Одним із пояснень таких фактів, наведена думка про те, що саме великі фірми, в першу чергу монополії, стимулювали інновації, завдяки здатності витратити кошти на дослідження та розробки й швидко монетизувати прориви, використовуючи існуючих клієнтів (історичний імідж) та постійним побоюванням бути поваленими.

У якості висновку хочеться зазначити: потужний та довготерміновий розвиток України (її Відродження) не прийде сам по собі, треба бути готовими до успішності та провалу окремих проектів та напрямів робіт і, в той же час, до широкого творчого підйому, як основи інноваційного розвитку – при цьому базовими драйверами розвитку повинні стати потужні українські компанії, але за умови досягнення високих стандартів прозорості та конкурентоспроможності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. План повоєнного відновлення України. – Режим доступу: <https://recovery.gov.ua/>
2. Credit Suisse Research Institute. – Режим доступу: <http://surl.li/mngms>

3. Fortune 500. – Режим доступу: <https://fortune.com/ranking/global500>
4. Economists understand little about the causes of growth. – Режим доступу: <http://surl.li/jddmq>
5. «America’s corporate giants are getting harder to topple». – Режим доступу: <http://surl.li/mngme>

УДК 338

Биконя О.С.

канд. економ. наук, старш. наук. співроб. ДУ «Ін-т економіки та прогнозування НАН України»

ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ЛІТІЄВОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ

Відновлення національної економіки вимагає розгляду її нових перспективних напрямів. Враховуючи наявність значних обсягів покладів руд літію в Україні [1], одним з таких напрямів може стати розвиток літійової галузі. В Україні були проведені геологічні дослідження запасів та покладів літію, проте не налагоджене його промислове виробництво.

Протягом 2018 року у світі було виготовлено 85000 тонн літію. Прогнозується, що до 2050 року попит на літій значно зросте та буде становити близько 415000 тонн [2]. Тому актуальним є питання про формування та розвиток національної літійової галузі.

Вважається, що перспективи розвитку виробництва літію пов’язані зі збільшенням використання хімічних джерел струму [3]. Літій-іонні батареї мають ряд переваг у порівнянні з іншими типами батарей, що спричинило інтерес до їх широкого використання. Подальше удосконалення технологій виробництва даного типу батарей та акумуляторів, зниження собівартості виробництва розширить можливості для використання літій-іонних акумуляторів.

Світовий ринок літій-іонних акумуляторів у 2020 році оцінювався у 40,5 мільярдів доларів США. Очікується, що до 2026 року ринок зросте на 14,6% і становитиме майже 92 мільярди доларів США [4].

У червні 2022 року Європейським парламентом прийнято рішення, що до 2035 року всі нові автомобілі та мікроавтобуси, які продаватимуться в Європейському Союзі, повинні бути транспортними засобами з нульовим рівнем викидів. У 2023 році почалась розробка нових правил, спрямованих на підвищення стійкості ланцюга поставок акумуляторів, зокрема акумуляторів, що використовуються в електромобілях.

Враховуючи той факт, що в Україні зберігаються тенденції, пов’язані з експортом переважно сировинних товарів та імпортом технологічно складної продукції, доцільним стає питання про створення виробництва та експорту літійової продукції з високим ступенем переробки, що сприятиме інтеграції до

глобальних ланцюжків створення доданої вартості (ГЛДВ). Враховуючи глобальні тенденції щодо збільшення попиту на електромобілі, перспективи долучення до глобальних ланцюгів доданої вартості полягають у налагодженні виробництва компонентів та комплектуючих для автомобільної галузі. Актуальним є питання про співробітництво вітчизняних підприємств з підприємствами ЄС, Туреччини та Північної Америки.

Розвиток виробництва літій-іонних акумуляторів в Україні потребує державної підтримки та впровадження механізмів взаємодії держави, бізнесу та науки.

Враховуючи глобальні виклики та перспективи, національним товаровиробникам доцільно приєднуватися до тих виробничих ланцюгів, що задіяні в країнах, з якими підписані угоди про зону вільної торгівлі та взаємний захист інвестицій. Так, Угода про асоціацію України та ЄС надає значний потенціал для вітчизняних підприємств стосовно інтеграції до європейських виробничих ланцюгів. Слід зазначити, що між ЄС та Туреччиною підписана угода про асоціацію та відбувається активне співробітництво у різних галузях економіки. Також доцільним є посилення співробітництва з Німеччиною, оскільки є перспективи повного використання потенціалу механізмів ГЛДВ. Про це свідчить досвід інтеграції підприємств Центральної та Східної Європи до виробничого циклу підприємств Німеччини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Мінеральні ресурси України / С.І. Примушко та ін. – Київ: Державне науково-виробниче підприємство «Державний інформаційний геологічний фонд України», 2021. – 270с.

2. Global production of battery raw materials and demand from energy technologies. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.statista.com/statistics/1099566/global-demand-of-battery-raw-materials/>

3. Кирилов С.О. Про перспективи розвитку літійового виробництва та хімічних джерел струму в Україні. Одержання літію з мінеральної сировини / С.О. Кирилов // Вісник НАН України. – 2022. – №7. – С. 81-84.

4. Projected size of the global lithium-ion battery market from 2020 to 2026. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://surl.li/mngob>

УДК 330:46

Бондаренко О.В.

д-р філос. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»

ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИЧНИЙ КОМПЛЕКС УКРАЇНИ ПІД ВОРОЖИМ ПРИЦІЛОМ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Відновлення та стійкий прогрес у всіх галузях суспільного життя сучасної України, що піддалися руйнуванню через варварську воєнну агресію російської федерації проти нашої країни, у повоєнні часи вимагатимуть непересічних зусиль на різноманітних ділянках соціально-економічного і культурного відтворення з боку як кожного громадянина України, так й національного суспільства у цілому. Діалог підприємців, виробників, науковців, зокрема й соціально-гуманітарного знання, – щодо змісту та напрямів такого відтворення, подолання наслідків воєнних злочинів РФ в Україні – розпочався вже зараз, такий діалог покликаний напрацювати оптимальні шляхи повоєнного розвитку України.

Посеред потужних галузей національної економіки й соціально-економічної сфери у цілому довоєнної України однією з найпотужніших постає електроенергетика. Більше того, в історії розвитку електроенергетичної індустрії України Запорізький регіон посідав і посідає провідне місце в Україні практично у всіх без винятку іпостаях існування електрики – виробництво, розподіл, перетворення, пересилання і споживання електроенергії. [1] Наш регіон наприкінці ХХ століття був представлений найпотужнішою в Україні Запорізькою тепловою електростанцією (працює на убуваючих викопних невідновлювальних енергоресурсах), найпотужнішим в Україні гідроенергетичним комплексом ДніпроГЕС-I і ДніпроГЕС-II (працює на відновлювальних ресурсах, пов'язаних з падінням води), найпотужнішою в Україні та Європі Запорізькою атомною електростанцією, що має шість енергетичних блоків з атомними реакторами сучасного рівня автоматизації і безпеки (працює на невідновлювальних мінеральних ресурсах), однією з найпотужніших в Україні Ботіївською вітровою електростанцією (працює на відновлювальному ресурсі вітрової енергії).

Запорізька енергетична система, що за потужністю поступається тільки Київській, за своїми потенціальними можливостями здатна пересилати електроенергію більш ніж на половину території України, має власну потужну і розвинену виробничу інфраструктуру, із допоміжними профільними підприємствами. Паралельно вирішувалися проблеми, що мають виняткове значення для подальшого розвитку електроенергетичної індустрії; це – проблеми вичерпності невідновлювальних енергоресурсів, виснажування яких не за горами (деякий виняток складає лише природний газ), проблеми пошуку альтернативних варіантів першоджерел енергії, проблеми забруднення навколишнього середовища атмосферними викидами забруднювальних речовин та парникових газів. Зокрема, щодо екологічних проблем нас та наших нащадків, не слід забувати, що виробництво однієї

кіловат-години електроенергії на АЕС (первинна ядерна енергія) у 36 разів зменшує названі вище викиди, порівняно з невідновлювальною енергією спалювання звичайного незбагаченого вугілля.

Цей унікальний електроенергетичний комплекс став об'єктом свідомого злочинного знищення з боку країни-терористки рф. [2] Над вирішенням названих вище багатовекторних комплексних економічних, технічних, екологічних, гуманітарних й інших проблем, засобами розгалуженої системи електроенергетичної індустрії Запорізького регіону, наразі нависла реальна страшна загроза. Божевільні пастухи з Кремля нагнали на нас велетенське сучасно-варварське руйнівне російське стадо, з метою нищення нашої України, у тому числі й її потужної енергетичної інфраструктури, з метою перетворення українців на собі подібних.

Не на тих напали, ми – українці, цим усе сказано, ми вистаємо. І відновимо свою країну. Спільною діяльністю, із залученням всіх членів суспільства, напрацьовуючи передові форми об'єднаної соціальної взаємодії, скориставшись допомогою цивілізованого світу, щедрий на соціальні дива самоорганізації сучасний український соціум впорається з цим непростим завданням. Цього вимагає необхідність надання відповідей на національні та цивілізаційні виклики, з якими стикнулись сучасні Україна та світ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Сайт Міністерства енергетики України // <https://www.mev.gov.ua/>
2. Оперативна інформація щодо роботи енергосистеми. Робота енергосистеми України на 1 червня 2022 року / Міністерство енергетики України // <https://www.facebook.com/minenergoUkraine/posts/380849077406378>

УДК 332.12: 336:330

Войцеховська А. О.¹, Горняк О.В.²

¹ аспірантка II року навчання ОНУ імені І. І. Мечникова

² д-р економ. наук., проф. ОНУ ім. І. І. Мечникова

ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ ЕКОСИСТЕМИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ У ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОД

Післявоєнне відновлення України буде унікальним. З одного боку, країна стикається з людськими жертвами та руйнівними наслідками російської агресії для національної економіки, зокрема, рекордними втратами ВВП, збитками, втратами майна і ресурсів, які непорівнянні ні з якою іншою країною, яку торкнувся військовий конфлікт. І щоб подолати ці проблем знадобиться багато часу, ресурсів, зусиль. Разом із тим, завдяки правильному

плануванню Україна може змінити фокус економічного розвитку, перетворивши проблеми на можливості, особливо враховуючи, що вдалося утримати макроекономічну та макрофінансову стабільність, залучити значний обсяг міжнародної фінансової допомоги.

Серед пріоритетних напрямів післявоєнного відновлення України є забезпечення стимулів для інвестиційної активності суб'єктів господарювання, що дозволить модернізувати економіку та механізми управління нею, впровадити низьковуглецеве виробництво, підвищити енергоємність економіки, використати досягнення інформаційно-комунікаційних технологій для підвищення високотехнологічності виробництва, покращення виробництва та споживання не тільки приватних, а й державних послуг. Іншими словами, мета відновлення полягає в тому, щоб за короткий проміжок часу побудувати та розвинути інноваційну модель національної економіки на основі структурних змін, через які інші країни світу проходили роками.

Забезпечення інвестиційної активності суб'єктів господарювання потребує модернізації фінансової екосистеми, яку в Стратегії НБУ визначено як «сукупність учасників фінансового ринку та інших сторін, які взаємодіють між собою одночасно на умовах співробітництва та конкуренції з метою створення та надання фінансових продуктів і послуг» □□□, оскільки фінансове забезпечення є основою інвестиційної діяльності.

Відповідно, основними завданнями ключових гравців фінансової екосистеми з метою стимулювання інвестиційної активності має стати задоволення потреб кінцевих споживачів, якими є українські суб'єкти господарювання, що потребують різноманітних фінансових інструментів для фінансування інвестиційної діяльності. Саме кінцеві споживачі фінансових послуг мають бути в центрі уваги всіх учасників фінансової екосистеми, оскільки створення умов для ефективної діяльності економічних агентів є основним завданням усього фінансового сектору. Це потребує ефективної взаємодії агентів фінансової екосистеми та створення сучасних фінансових послуг та фінансових продуктів для споживачів. Успіх цієї системи залежить від злагодженої та взаємовигідної діяльності учасників, яка базується на відкритості та повазі до інтересів один одного.

Домінуючим джерелом фінансування інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання тривалий час залишаються власні кошти. У 2021 році вони забезпечили 68,6% капітальних інвестицій, кошти державного бюджету – 9,2%, місцевого бюджету – 8,4%. Поряд із цим, кредитні ресурси забезпечили фінансування капітальних інвестицій лише на 5,0%, а кошти інвесторів-нерезидентів – 0,1%. □□□. Отже, доступ до кредитних ресурсів та іноземних інвестицій, які мають бути домінуючими джерелами фінансування інвестиційної діяльності, залишається низьким. Разом із цим, критичні темпи

економічного зростання національної економіки вимагають значних масштабів інвестицій і виробництва, здатності економіки поглинати інвестиції та збільшувати національні активи, інакше вартість іноземних пожертвувань впаде, а допомога вичерпається [2].

Якщо у попередні роки Україна мала доступ переважно до внутрішнього інвестиційного капіталу, то в умовах війни та після воєнного відновлення цього буде критично мало для досягнення такого рівня ділової активності, який потрібний для досягнення достатніх темпів економічного зростання щодо швидкого відновлення країни та забезпечення відповідної конкурентоспроможності на міжнародних ринках.

Залучення значних довгострокових приватних інвестицій матиме центральне значення для відновлення. Приватні інвестиції, як з іноземних, так і з внутрішніх джерел, знадобляться для відновлення не лише приватних підприємств, але й інфраструктури, зокрема залізниці, портів, транспортних шляхів, соціальних об'єктів (лікарні, дитячі садочки, навчальні і спортивні заклади тощо) й ін. Інноваційне приватне довгострокове фінансування необхідно і для відбудови та покращення якості житлового фонду України. При цьому післявоєнне відновлення має забезпечити інноваційний прорив національної економіки на основі стрімкого та масштабного засвоєння нововведень, використання інтелектуального, науково-технічного, інформаційного потенціалу тощо. Утім лише створення правильних рамкових умов сприятиме залученню довгострокових приватних інвестицій, які забезпечать як фінансування, так й інноваційні бізнес-процеси та технології.

Невід'ємною складовою відновлення національної економіки України має стати посилення ролі прямих іноземних інвестицій. З 2003 року понад 65% залучених інвестицій в Україну приходяться на відновлювану енергетику, фінансові послуги, транспорт та інформаційно-телекомунікаційні технології. Надання пріоритету іноземним інвестиціям у ці важливі сектори, для яких Україна вже довела, що є привабливим місцем для інвестицій, допоможе прискорити відбудову та відновлення країни [3].

Отже, фінансова екосистема національної економіки України має стати рушієм покращення стану людей, добробуту шляхом забезпечення ефективного накопичення, розподілу та кругообігу фінансових ресурсів в економіці в умовах післявоєнного відновлення на основі широкої пропозиції різних інтегрованих фінансових продуктів та фінансових послуг, що покривають максимально широкий спектр клієнтських потреб щодо довгострокового приватного інвестування та притоку іноземного капіталу. При цьому важливо забезпечити підвищення вимог до таких продуктів та послуг, оскільки клієнт купує вже не бренд, а якість, що забезпечується новими ІКТ та якісним після продажним сервісом. Зауважимо, що при цьому

змінюється й концепція взаємовідносин фінансових інститутів із клієнтами: відбувається перехід від багатоканальності до омніканальності в обслуговуванні споживачів, і, як результат, формування фінансової екосистеми стимулює розвиток довгострокових відносин фінансових інститутів із клієнтами та розширює доступ до «довгих» роздрібних інвестицій [5, с. 170]. При цьому, український фінансовий сектор має стати інтегрованим у глобальний фінансовий простір, ефективним, стійким, конкурентоспроможним і динамічним, що й забезпечить стабільне та інклюзивне економічне зростання України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Стратегія національного банку України. [Електронний ресурс] : офіційний сайт НБУ. Режим доступу: <http://surl.li/mngtd> (дата звернення: 25.09.2023).
2. Економічна статистика / Економічна діяльність / Капітальні інвестиції [Електронний ресурс] : офіційний сайт Державної служби статистики України. Режим доступу: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 22.09.2023).
3. Building a Post-War Ukrainian Economy [Електронний ресурс] : National Institute of Economic and Social Research. Режим доступу: <http://surl.li/mngtr> (дата звернення: 27.09.2023).
4. Foreign direct investment markets [Електронний ресурс] : detailed monitoring of cross-border investments from the Financial Times. Режим доступу: <https://www.fdimarkets.com> (дата звернення: 27.09.2023).
5. Мельник В. М., Ломачинська І. А. Фінансова економіка: еволюція та концептуальні основи формування в новій економіці / В. М. Мельник, І. А. Ломачинська // Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво». - 2020. - № 6. - С. 165-173.

УДК 332.7

Гамова О.В.¹, Дуков А.В.², Павленко А.І.³

¹ д-р економ. наук, проф. ЗНУ,

² студ. магістратури, ЗНУ,

³ студ. магістратури, ЗНУ

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ЗЕМЛІ ТА ЦІНОУТВОРЕННЯ

Незалежно від рівня розвитку країни земельні ресурси є джерелом економічного зростання та національним багатством. Зауважимо, що від ефективності використання земельних ресурсів залежить сталий розвиток країни, рівень та якість життя населення. Крім того, стан та використання

земельних ресурсів визначає перспективи розвитку аграрного сектору економіки, який формує конкурентні переваги країни.

Зауважимо, що переважна більшість галузей економіки пов'язана з раціональним землекористуванням, що обумовлює важливість правильної координації та регулювання ринку землі [1].

Вивчення досвіду європейських країн дозволяє сформулювати основні перспективи розвитку національного ринку землі, серед яких найважливішими є [2, с. 37]:

- активізація процесів іноземного інвестування, що сприятиме зростанню конкурентоспроможності національної економіки та підвищення рівня соціально-економічного розвитку;
- можливість самостійного прийняття рішення щодо використання власниками земельних ресурсів, що дає можливість сформувати «портрет» ефективного власника та поширювати позитивний досвід серед інших учасників земельного ринку;
- залучення додаткових ресурсів та розширення ресурсної бази на місцевому рівні, що сприятиме вирішенню проблем безробіття на рівні громади через формування нових робочих місць та стимулюватиме розвиток приватної ініціативи на основі стимулів та мотивів до підвищення рівня ефективності підприємницької діяльності;
- загальне стимулювання розвитку аграрного сектору на основі зменшення рівня тінізації економіки та формування ринкових відносин у відносинах власності на ринку земельних ресурсів;
- зростання рівня ефективності процесу виробництва на землі, що виявляється через покращення результатів діяльності, зростання рівня прибутковості та ефективність ринкових операцій із земельними ресурсами.

Важливим питанням для ринку землі є механізм ціноутворення на цей стратегічний ресурс. На думку експертів на сучасному етапі спостерігається низькі можливості щодо купівлі-продажу земельних ресурсів, що можна обґрунтувати такими чинниками [3]:

- відсутність фінансових можливостей у переважній більшості населення, тобто незначний рівень платоспроможності для придбання землі;
- низка питань у сфері земельних відносин залишаються нерегульованими і незрозумілими;
- незначний рівень розвитку ринкової інфраструктури;
- непрозорість механізму ціноутворення на земельні ресурси;
- неготовність сільського населення долучатися до процесів купівлі-продажу землі;

- наявність ризиків щодо процесу купівлі-продажу землі тощо.

Важливим питанням щодо земельного ціноутворення, яке постійно є предметом дискусій як на національному так і міжнародному рівнях, є розмір орендної плати.

Зауважимо, що в країнах ЄС орендна плата за використання сільськогосподарських земель в середньому становить 20-25% від вартості урожаю, або 2,5 % вартості землі, у Швеції – 7-9 % вартості реалізованої продукції, Данія – 16-20 % від вартості урожаю. При цьому кожні три роки розмір орендної плати зростає у 1,5 рази, що обґрунтовується підвищенням рівня цін на засоби виробництва та сільськогосподарську продукцію. При чому кожні три роки вона зростає приблизно в 1,5 рази, що зумовлено підвищенням цін на засоби виробництва і продукцію сільського господарства.

На основі проведеного аналізу можна зробити висновок, що пріоритетним завданням держави є забезпечення раціонального землекористування, захист прав власників землі. Для цього потрібно вжити певних заходів щодо створення сприятливих умов сталого та ефективного розвитку ринку землі, формування земельних відносин та захист прав землевласників. Зазначене дозволить досягти необхідного рівня концентрації та інтеграції сільськогосподарського виробництва, раціонального використання земельних ресурсів та вирішення соціально економічних проблем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Саблук П.Т. Ринок землі на часі. Вісник аграрної науки. 2019. № 4 (793). С. 82-86.
2. Лазарева О. В., Мась А. Ю., Борисевич К. Ю. Вивчення європейського досвіду функціонування ринку землі та його перспектив в українських реаліях. Інвестиції: практика та досвід. 2021. №17. С. 33-38.
3. Мартин А.Г. Розвиток земельних відносин в Україні у середньостроковій перспективі: цілі та завдання. Інтернет видання «Земельна спілка України». URL: [http:// www.zsu.org.ua](http://www.zsu.org.ua)

УДК 332.1

Гамова О.В.¹, Ющенко Ю.В.², Єрмак В.М.³

¹ д-р економ. наук, проф. ЗНУ,

² студ. магістратури, ЗНУ,

³ студ. магістратури, ЗНУ

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Нові закономірності, які породжуються процесами глобалізації на світовому рівні, призводять до зміни рівня відповідальності за розвиток на місцевому рівні. Отже підвищується роль та значущість громад для соціально-економічного розвитку територій зокрема та країни в цілому.

Підкреслимо, що у розвинутих країнах світу за останній період відбулися значні зміни щодо планування розвитку територіальних громад у трьох напрямках [1]:

- зміна рівня відповідальності: територіальні несуть відповідальність за локальний розвиток, якість праці, освіту, відпочинок та умови життя в громаді;

- трансформація методології реалізації процесу управління розвитком на локальному рівні – підпорядкування діяльності громади певній стратегії, яка створюється і виконується громадою, а її реалізація відбувається в межах проектної діяльності;

- зміна суб'єкта управління – партнерство та співробітництво між громадами, що значно розширює масштаби впливу на регіональному рівні, визначаючи конкурентні переваги на місцевому рівні, формуючи спільні проекти зростання конкурентоспроможності тощо.

Зауважимо, що розвиток національної економіки безпосередньо залежить від вмотивованості та можливості громад займатися питаннями локального розвитку. Об'єднані територіальні громади повинні бути суб'єктом управління і самостійно забезпечувати свою спроможність. Крім того територіальні громади самостійно відповідають за планування власного розвитку, визначають майбутнє та забезпечують відповідний рівень добробуту.

Враховуючи досвід країн Європи, які реалізували процес реорганізації адміністративно-територіального устрою, стабілізували внутрішню міграцію. Чисельність сільського населення складає понад 25%. Таким чином, призупинення процесу депопуляції населення в сільській місцевості може бути здійснено шляхом створення осередків економічного зосередження, концентрації, формування робочих місць поблизу місця проживання, вирішуючи питання зайнятості населення. [2, с. 10-12]

На нашу думку важливими для розвитку об'єднаних територіальних громад у національній економіці є реалізація трьох пріоритетів, визначених у країнах ЄС, а саме [3-4]:

- розумний розвиток, основою якого є всебічне використання передових знань та інновацій;

- сталий розвиток, результатом якого є підвищення ефективності використання ресурсної бази та зростання рівня конкурентоспроможності
- всеохоплюючий розвиток, що веде до зростання рівня зайнятості економічно активного населення, соціальної та територіальної цілісності.

Визначення сучасних трендів локального розвитку міст та територій, у межах яких утворено об'єднані територіальні громади, дозволяє окреслити ключові пріоритети та орієнтири подальшого розвитку.

Стратегія щодо розвитку об'єднаних територіальних громад повинна ґрунтуватися на комплексному і системному підході, що спрямовує національні практики децентралізації на довгострокові програми і проекти.

Сучасна практика сталого розвитку міст та поселень в межах реформи територіальної організації влади в Україні свідчить про наявність певну результативність та успішність. Зазначене виявляється в мотивації поступово рухатися вперед, визначати напрямки і формати розвитку, джерела фінансування, використовуючи існуючу та розробляючи нову нормативну базу щодо реалізації державної політики регіонального розвитку.

Отже, важливим на сучасному етапі є усвідомлення та розуміння на рівні місцевих органів влади особливостей сучасного розвитку, необхідні знання, інформація, навички та досвід для забезпечення високого рівня конкурентоспроможності своїх громад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Васильченко Г., Парасюк І., Єременко Н. Планування розвитку територіальних громад. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування. Київ : ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 256 с.

2. Ганущак Ю. Реформа територіальної організації влади. Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». Київ : ТОВ «Софія-А». 2013.160 с.

3. Цілі сталого розвитку 2016-2030. URL: <https://globalcompact.org.ua/tsili-stijkogo-rozvytku/>

4. Керівництво зі стратегії досліджень та інновацій для смарт спеціалізації URL: <http://surl.li/mngxx>

УДК 338

Гогунська О.А.

аспірант БДПУ

ПОВОСННИЙ РОЗВИТОК КУРОРТНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ

Поняття “сталий економічний розвиток” не є новим для України. Цій

темі присвячено багато наукових праць. Економічне зростання та економічний розвиток – це неперервне зростання масштабів споживання природних ресурсів. Під час повоєнного відновлення використання природних ресурсів масштабується у рази. Таким чином війна загострює і так критичну ситуацію із доступу до природних ресурсів. Всесвітня історія має багато прикладів повоєнного відновлення країн. Після закінчення Другої світової війни у світі сталося понад: тридцять великих війн, двісті п'ятдесят військових конфліктів [1]. Учасниками яких стало не менш ніж шістдесят країн, але успішних прикладів повоєнного відновлення економіки існує не багато. Кожен приклад є унікальним і залежить від багатьох факторів: природні та трудові ресурси, політичні, економічні, правові, соціальні, екологічні, природно-геополітичні фактори [2]. Єдиний спільний знаменник успіху – це рівень зовнішньої підтримки та вміння вміло і вчасно використати можливості. Вважаємо, що протягом наступних десяти років уряди запровадять у містах багато нових політик та рекомендацій, щоб адаптуватися та впоратися з повоєнними міськими проблемами, включаючи якість життя, зміну клімату та стійкість, а також для врахування технологічних інновацій.

Основні проблеми розвитку туризму та курортно-рекреаційної сфери України: невдосконала нормативно-правова база, відсутність механізмів інноваційно-інвестиційної активізації, недостатня розвиненість інфраструктури, застаріла матеріально-технічна база, що приводить до низької комфортності і умов проживання, незадоволеності туристів. Близнюк А. С. вважає, що «На сьогодні в Україні склалася ситуація, коли, з одного боку, уже є певний досвід законодавчого регулювання рекреаційної галузі, а з другого - питання гострої необхідності розширення нормативно-правового забезпечення рекреаційної діяльності у зв'язку з виникненням низки якісно нових, соціально-економічних, суспільно-політичних та інших умов. Метою такого регулювання є створення конкурентоспроможного на міжнародному ринку національного рекреаційного продукту, здатного максимально задовольнити рекреаційні потреби як для населення країни так і іноземців. Наявність ефективної нормативно-правової бази є важливою передумовою функціонування ринку рекреаційних послуг» [3]. Отже, першочерговим завданням розвитку туризму та курортно-рекреаційної сфери України повинно стати удосконалення законодавчого регулювання з метою розширення нормативно-правового забезпечення рекреаційної діяльності, що дозволить конкурувати у міжнародному туристичному просторі. В цілому, сучасні умови можуть стати рушійною силою для забезпечення збалансованого розвитку туризму та курортно-рекреаційної сфери України. Відповідно враховуючи наявні проблеми вважаємо, що можливо створити інноваційну модель збалансованого розвитку туризму та курортно-

рекреаційної сфери України, що забезпечить соціальний, екологічний та економічний ефекти розвитку регіонів.

Війна Росії проти України, серед інших катастрофічних наслідків для світової економіки та безпеки, спричинила суттєву турбулентність на міжнародному туристичному ринку. Особливо негативно війна в Україні позначилася на Європейському туристичному ринку. За даними Державного агентства розвитку туризму (ДАРТ), «російська агресія не тільки створює суттєві перепони відновленню туристичної галузі континенту після пандемії, а й спонукає туристів розглядати альтернативні туристичні напрямки до інших країн. Аналіз шести найбільш перспективних для Європи закордонних туристичних ринків показав, що цього літа мандрівники із США, Канади, Китаю, Японії, Росії та Бразилії значно зменшать свою присутність у регіоні. Основні причини – небезпека, зростання вартості життя та витрат на євро подорожі» [4]. Основними причинами суттєвого скорочення туристичних потоків в Європу у 2022 у контексті війни в Україні можна назвати: погіршення міжнародних відносин та запровадження санкцій по відношенню до громадян Російської федерації та республіки Білорусь, що негативно вплинуло на притік іноземних туристів з цих країн, виникнення проблем організацією авіа перельотів, що обмежило можливості для туристів із далекого Сходу, зростання цін на енергоносії, що позначилося на собівартості туристичних послуг. Таким чином, сучасні тенденції, що відбуваються на глобальному рівні вносять свої корективи, а у деяких випадках і революційні трансформації ринку туристично-рекреаційних послуг що відображаються на його кон'юктурі, принципах функціонування та розвитку. На основі дослідження можна виділити наступні глобальні тренди у розвитку туризму, що посилюють свою актуальність на майбутнє та повинні враховуватися при розробленні національних, регіональних та локальних стратегій:

- Посилення заходів для підвищення безпеки (соціальної, екологічної, економічної, криміногенної, безпеки для життя і здоров'я, інформаційної та інших);

- Зміна традиційного групового туризму на диверсифікований, персоналізований і індивідуальний туризм, як результат цифрового моделювання подорожей та стрімкого розвитку Інтернет-технологій в туризмі;

- Розвиток та диверсифікація систем міжнародного страхування;

- Трансформація платіжних систем, розвиток інтернет-платежів, впровадження Blockchain-технологій;

- Трансформація традиційних моделей організації туристично-рекреаційної діяльності в напрямку «озеленення» туристичних послуг, впровадження принципів циркулярної економіки, збалансованого розвитку та

еколого-орієнтованих моделей функціонування туристичних підприємств;

- Політизація туризму як наслідок військових конфліктів, терористичних актів, економічних війн тощо. [5].

Отже, аналіз основних трендів трансформаційних змін у глобальному середовищі туризму дозволив виявити основні принципи, що становлять основу таких змін і визначатимуть успішність розвитку туристичного бізнесу у довгостроковому періоді: безпека, екологічність (орієнтація на зелені технології), економічна, соціальна і екологічна збалансованість, персоналізована диференціація туристичного продукту, інтегрованість, цифровізованість та інклюзивність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дорослий погляд на світ. 5 історій економічного успіху після війни: світовий досвід для України, Ярослав Железняк [Електронний Ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/EHzRI8Q>.
2. Зайцева Л.М. Оцінка сталості розвитку економіки регіону // Управління сучасним містом. – 2001. – № 1-3(1). – С. 31-36.
3. Петкова Л.О. Економічне зростання в Україні: регіональний вимір. – Черкаси: ЧДТУ, 2009. – 271 с.
4. Головчан А.І. Теоретико-методичні підходи до оптимізації розвитку туризму в дестинаціях / А.І. Головчан // Вісник ДІТБ. - 2011. - № 15, С. 139-145.
5. Близнюк А. С. Сучасний стан нормативно-правового забезпечення механізмів державного регулювання розвитку рекреаційної сфери. Технології та механізми державного управління. URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/7747/1/ilovepdf_com-63-70.pdf
6. Державне агентство розвитку туризму. URL: <https://www.tourism.gov.ua>

УДК 65.011.1

Грач С.В.

аспірант КНЕУ ім. Вадима Гетьмана

ПОВОЄННИЙ РОЗВИТОК: ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ М'ЯСОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Забезпечення економічної безпеки м'ясопереробних підприємств є ключовим фактором у сучасних умовах та особливо в повоєнний період. Ця галузь впливає на продовольчу безпеку та економіку країни. Ефективна економічна безпека допомагає підприємствам адаптуватися до змін, підтримувати конкурентоспроможність та розвиватися. Інформаційна безпека грає важливу роль, забезпечуючи доступ до актуальної інформації та

захищаючи конфіденційні дані. Збір та аналіз інформації дозволяє ефективно реагувати на ринкові тенденції, а технологічна інформація сприяє інноваціям. Це забезпечує стабільність та розвиток м'ясопереробних підприємств, сприяючи економічній безпеці галузі та національній економіці загалом.

Інформаційне забезпечення відіграє критичну роль у прийнятті рішень, плануванні виробництва, аналізі ринкових тенденцій та взаємодії з партнерами. Розвиток цифрових технологій дозволяє впроваджувати системи моніторингу, аналізу та прогнозування, що покращує стратегічне управління підприємствами.

Важливість економічної безпеки на м'ясопереробних підприємствах відіграє ключову роль у забезпеченні їхньої життєздатності та стійкості у сучасних умовах господарської діяльності. Ця галузь стикається зі специфічними викликами, пов'язаними зі змінами у попиті споживачів, виробництвом та управлінням постачанням сировини. Основна мета економічної безпеки на м'ясопереробних підприємствах полягає в усуненні можливих ризиків та загроз, що можуть вплинути на їхню фінансову стабільність, репутацію та конкурентоспроможність. Важливість економічної безпеки включає ефективне фінансове управління, розробку стратегій управління ризиками, а також вдосконалення бізнес-процесів для забезпечення стабільного та стійкого розвитку підприємств. Досягнення економічної безпеки допомагає зберегти ресурси, забезпечити ефективне використання капіталу [2].

Важливим елементом довгострокового функціонування м'ясопереробних підприємств є сталий механізм управління економічною безпекою суб'єкта підприємництва.

Механізм у системі забезпечення економічної безпеки підприємства у м'ясопереробній галузі визначається як організована послідовність етапів та процесів, спрямованих на гарантування стабільності фінансового стану та функціонування підприємства у визначених рамках.

Механізм управління економічною безпекою підприємства у м'ясопереробній галузі включає сукупність ключових елементів [1]:

1. Філософія економічної безпеки підприємства, яка визначає основні принципи та цінності, на яких ґрунтується підхід до забезпечення безпеки в економічній сфері.

2. Функції, що реалізують процес управління економічною безпекою, включаючи аналіз ризиків, розробку та впровадження заходів для зменшення ризиків, моніторинг фінансового стану тощо.

3. Ресурсне забезпечення механізму, що включає матеріальні, фінансові та людські ресурси, необхідні для здійснення заходів з підтримання економічної безпеки.

4. Цільова спрямованість, яка охоплює основні організаційні структури

та економічні інструменти, що є необхідними для забезпечення стабільного функціонування підприємства та забезпечення його економічної безпеки.

Таким чином, механізм управління економічною безпекою підприємства у м'ясопереробній галузі включає різноманітні компоненти, що доповнюють один одного та спрямовані на досягнення стійкості та надійності в економічних аспектах діяльності підприємства.

Враховуючи особливості сучасного розвитку підприємств м'ясопереробної галузі слід відмітити, що економічна безпека даних підприємств включає такі елементи як: фінансова безпека, кадрова безпека, технологічна безпека, ресурсна безпека, екологічна безпека. При цьому в умовах діджиталізації економіки, все більшого значення набуває інформаційна складова економічної безпеки м'ясопереробних підприємств.

Інформаційна складова є важливим аспектом економічної безпеки м'ясопереробних підприємств. Вона передбачає систематичний збір, обробку та аналіз релевантної інформації, що дозволяє відстежувати динаміку ринку, конкурентні переваги та внутрішні процеси підприємства. Ефективне забезпечення інформаційної безпеки включає розробку системи кібербезпеки для захисту важливих даних від несанкціонованого доступу, а також створення механізмів контролю за розповсюдженням конфіденційної інформації. Особлива увага приділяється аналізу ризиків, пов'язаних зі зловживанням інформацією, підrobкою документів та кібератаками. Інформаційна складова допомагає підприємствам приймати обґрунтовані рішення, а також прогнозувати та уникати можливі загрози економічній безпеці.

Ключові структурні елементи інформаційної складової економічної безпеки м'ясопереробних підприємств визначають функціональну основу для забезпечення стійкості та конкурентоспроможності:

1. Система збору інформації – охоплює методи збору даних про внутрішні та зовнішні фактори, що впливають на діяльність підприємства. Це включає фінансову, економічну та ринкову інформацію;

2. Система аналізу інформації – враховує розробку методів та моделей для оцінки зібраної інформації, виявлення залежностей, ідентифікації ризиків і можливостей;

3. Система захисту інформації – організація заходів щодо кібербезпеки, шифрування та обмеження доступу до конфіденційних даних для запобігання несанкціонованого доступу;

4. Система управління інформацією – включає створення структури даних, їх зберігання та обробку для раціонального прийняття рішень;

5. Система реагування на загрози – розробка планів дій для виявлення та ліквідації загроз інформаційній безпеці;

6. Система навчання та підвищення кваліфікації – забезпечення

персоналу необхідними знаннями і навичками з охорони інформації.

Взаємодія цих елементів забезпечує необхідний рівень інформаційної безпеки на м'ясопереробних підприємствах, забезпечуючи стабільний розвиток та захист від потенційних загроз.

Забезпечення адекватного рівня інформаційної безпеки на м'ясопереробних підприємствах має вирішальне значення для їхньої загальної економічної процвітання. Це впливає на різні аспекти функціонування підприємств та в масштабах галузі в цілому.

Крім того, відповідний рівень інформаційної безпеки забезпечує надійність управлінських рішень, сприяє ефективному аналізу ринкової кон'юнктури та тенденцій, що дозволяє прогнозувати зміни та адаптувати стратегії розвитку.

Узагальнюючи, адекватна інформаційна безпека на м'ясопереробних підприємствах впливає на їхню стійкість, конкурентоспроможність та внесок у загальну економічну динаміку галузі, забезпечуючи стабільну просперитету як окремих підприємств, так і всього сектору м'ясопереробної індустрії.

Високий рівень інформаційної безпеки м'ясопереробних підприємств відіграє роль у забезпеченні стійкості їхньої фінансової позиції. Це включає у себе запобігання можливим крадіжкам інтелектуальної власності, фінансовим шахрайством та кібератакам, які можуть призвести до непередбачених витрат.

Завдяки ефективній інформаційній безпеці, м'ясопереробні підприємства здатні забезпечувати безперерйну виробничу діяльність, що впливає на обсяги продукції та доходи. Це сприяє стабільності економічних показників і споживчій довірі до продукції підприємств.

Таким чином, інформаційна безпека відображається на економічному благополуччі м'ясопереробних підприємств через підтримання надійності операцій, збереження активів та забезпечення відповідності стандартам безпеки, сприяючи зростанню та сталому розвитку галузі.

Як підсумок даної науково-дослідної роботи можна зробити наступні висновки:

1. Механізми забезпечення економічної безпеки м'ясопереробних підприємств включають в себе стратегічне планування, ризик-менеджмент, фінансовий контроль, оптимізацію виробничих процесів та ресурсів. Це передбачає аналіз ринкової кон'юнктури, розробку адаптивних стратегій, ефективне управління фінансами, забезпечення якості та безпеки продукції. Механізми також включають планування розвитку, інновації та вдосконалення управлінської діяльності, що сприяє стабільності та успішності підприємств у вимогливому ринковому середовищі.

2. Роль інформаційної складової у забезпеченні економічної безпеки м'ясопереробних підприємств є вагомюю. Ця складова включає систематичний процес збору, обробки та аналізу актуальної інформації, яка

дозволяє здійснювати моніторинг змін на ринку, виявляти конкурентні переваги та внутрішні процеси підприємства. Для забезпечення ефективності інформаційної безпеки, важливо розробити систему кібербезпеки, що захищатиме важливі дані від несанкціонованого доступу. Крім того, доцільно встановити механізми контролю поширення конфіденційної інформації. Такий підхід допомагає забезпечити надійний захист даних, зберегти довіру клієнтів та забезпечити стабільний розвиток м'ясопереробних підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кіпоренко, С. С., & Мороз, О. В. (2019). Механізм економічної безпеки підприємств АПК. *Агросвіт*, (22), 104-108.
2. Тульчинська, С. О., Солосіч, О. С., & Чорній, В. В. (2021). Вплив діджиталізації управлінських процесів на систему забезпечення економічної безпеки підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*, (9), 54-58.

УДК 658.56:004.738.5(477)

Губарь О.В.

канд. екон. наук., доцент НУ «Запорізька політехніка»

ТЕХНОЛОГІЧНІ СТАРТАПИ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ

В Україні, подібно до багатьох інших країн, війна стала серйозним викликом для розвитку економіки та суспільства вцілому. Однак, навіть у цих надзвичайних обставинах, існують можливості для технологічних стартапів розвивати інноваційні проекти та вносити вагому конструктивну допомогу в зусилля зі зміцнення стійкості та відновлення країни.

Війна потребує нових підходів і технологій. Технологічні стартапи можуть розробляти продукти та рішення для забезпечення безпеки військових, зменшення втрат серед цивільного населення, та поліпшення комунікації та розміщення військових частин. Наприклад, стартапи можуть працювати над розробкою дронів для збору інформації або системами для раннього виявлення небезпечних ситуацій.

Світова зацікавленість інвесторів в виробництво дронів стала зростати з 2015 року, коли безпілотні системи перестали сприйматися суспільством і інвесторами лише як квадрокоптери-аматори. Саме в 2015 році загальна сума інвестицій сягнула \$571 млн., що в три рази перевищило показник 2014 року [1]. Тенденція до зростання інвестицій в сектор розробки і виготовлення безпілотних систем просліджується у всьому світі. Так, за оцінками порталу Mordor Intelligence, який займається точною ринковою розвідкою та консультаціями, зростання інвестицій в цей сектор складав 13,6 млрд. долл., а в 2023 прогнозується на рівні 23 млрд. долл. [2].

За даними Міністерства цифрової трансформації України, вже сьогодні майже 30% усіх заявок на нову грантову програму від Українського фонду стартапів – проекти в галузі military-tech. Це стартапи, які виготовляють дрони, програмне забезпечення, продукти у сфері кібербезпеки. Зараз в пріоритеті усе, що допоможе мінімізувати людські жертви серед наших військових та перемогти у війні [3].

Технологічний бізнес допомагає програмним забезпеченням для БПЛА у межах Армії дронів. Українська компанія Culver Aviation розробляє власні дрони й нещодавно передала ЗСУ частину власного парку БПЛА. Delfast відправив армії електробайків власного виробництва, на яких возять контейнери ракет NLAW. В Україні однозначно є шанс посісти передові позиції у галузі military-tech з шаленою мотивацією та неймовірним людським ресурсом [4].

Умови війни можуть зробити пошук інвестицій складним завданням, але технологічні стартапи все одно мають можливість отримати підтримку. Так, держава задекларувала інвестиції в виробництво дронів у розмірі 40 млрд. долл. для 40 компаній-виробників. Також інвестиції турецької Baykar у виробництво дронів в Україні становитимуть до кінця 2025 року близько \$100 млн (фірма побудує в Україні завод по виготовленню бойових безпілотників Bayraktar) [5].

На жаль, війна призводить до гуманітарної кризи. Технологічні стартапи можуть розробляти рішення для підтримки внутрішньо переміщених осіб, надавати медичну допомогу та забезпечувати доступ до основних ресурсів, таких як вода та їжа. Інтернет речей (IoT) та розумні технології можуть використовуватися для моніторингу стану інфраструктури та гуманітарних потреб.

Військові конфлікти часто супроводжуються кібератаками та загрозами кібербезпеці. Технологічні стартапи, що спеціалізуються на кіберзахисті, можуть грати важливу роль у захисті важливої інформації та інфраструктури. Це може включати розробку програм для виявлення та запобігання кібератакам, а також для підвищення кібербезпеки важливих об'єктів.

Отже, технологічні стартапи можуть грати ключову роль у розвитку інноваційних рішень під час війни. Вони можуть допомогти забезпечити безпеку, зменшити гуманітарні наслідки конфлікту та сприяти стійкості країни. Важливо розуміти виклики та можливості, які виникають в цих умовах, і максимально використовувати їх для досягнення позитивних результатів для України та її народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Інвестори вклали в дрони більше \$571 млн. [Електронний ресурс] / Новини інвестицій України – Режим доступу до ресурсу: <http://surl.li/lyfrg>

2. Офіційний сайт компанії «Mordor Intelligence». [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <https://www.mordorintelligence.com/>

3. Офіційний сайт Міністерства цифрової трансформації України. [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <http://surl.li/lyfny>

4. Дрони та кібербезпека - найпопулярніші заявки на гранти в ІТ-галузі. [Електронний ресурс] / Новини інвестицій України – Режим доступу до ресурсу: <http://surl.li/lyfpa>

5. Нарощувати власну оборонку – найефективніший спосіб для України протистояти постійній загрозі від Росії. 14 кроків від Халука Байрактара й Тімоті Еша про те, як привабити більше таких компаній, як Ваукар. [Електронний ресурс] /Журнал Forbes Ukraine. – Режим доступу до ресурсу: <http://surl.li/lygeo>

УДК 35.82

Демченко В.М.

канд. філол. наук, доцент ХНТУ

ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА, ЇЇ НАСЛІДКИ ТА ЗАСОБИ ЗАПОБІГАННЯ

Сучасна цивілізація має характер інформаційного суспільства, у якому відносини між людьми та між державами передбачають взаємні поступки, декларовані в міжнародних угодах і внутрішньодержавних правових актах. Ці взаємовідносини базуються на інформації, що перебуває в загальному інформаційному просторі, який у ХХІ столітті став набагато відкритішим і доступнішим не лише державам, але й звичайним людям, і це відповідає головному принципу щодо дотримання прав людини й узагалі гуманістичному та демократичному характеру світу.

В умовах інформаційного суспільства всі ситуації, в яких воно опиняється, передбачають інформаційну складову – часто вирішальну в певній ситуації. Так, воєнне протистояння крім застосування безпосередньої збройної сили виявляє й інформаційну, що є такою самою зброєю – як із боку агресора, так і з боку захисника своєї території. Під час війни супротивники активно використовують інформаційну пропагандистську зброю (відповідно нападу й захисту), а тому сформувалася система актуальних термінів – «інформаційна війна», «інформаційна агресія», «інформаційний тероризм», «інформаційне протистояння» тощо.

Кожен із цих термінів має не лише теоретичне обґрунтування, але й доводиться конкретними аргументами, тобто прикладами, взятими вже з досвіду цієї війни. Так, доведено, що задовго до початку відкритої агресії з боку росії велася не лише збройна підготовка до неї, але й інформаційна, що передбачала психологічний вплив на населення як самої «федерації», яке мусило публічно підтримати агресора в його територіальних зазіханнях, так і

на населення України, яке мало виступити проти чинної влади й забажати знову вступити в ту імперію. У такій пропаганді використовувалася вже не інформація, а дезінформація, якій потрібно було протистояти організовано – під керівництвом держави. Проте на той час ця ланка державної сили в Україні була майже відсутня, а чимала частина представників відповідних органів, на які покладалася державний захист, були агентами майбутнього агресора (як і певні політичні сили, представлені зокрема у Верховній Раді України).

Уже в перші дні війни ворог побачив, що його головні аргументи «визвольної війни» були дезінформацією, адже весь народ півдня України вийшов на майдани з гаслом «ми – це Україна», і не боялися його виголошувати навіть перед озброєними окупантами. Така колективна мужність і стійкість виявлялася й в усіх інформаційних мережах. Тобто проти деструктивних інформаційних агресивних впливів постала контрпропаганда захисного характеру, що відзначалася неабияким патріотизмом і гострою сатирою, адже гумор властивий українцям генетично. Це загалом сприяло захисту інформаційного простору, інформаційного суверенітету, стало ефективним засобом інформаційної безпеки, що передбачає об'єктивне інформування громадян, вільний їх доступ до джерел інформації, контроль дезінформації, сприяння цілісності суспільства, захист національного інформаційного простору від зовнішнього впливу.

Якщо робити прогноз ситуації в інформаційній сфері по закінченні війни, можна пропонувати певні заходи щодо зміцнення відповідного державного простору. Ми послуговуємося дослідженнями, які описують зарубіжний досвід у цій сфері, екстраполюючи його на українське майбутнє. Так, визнається, що «войовнича дезінформація» є одним із найнебезпечніших загроз для світового суспільства. Україна в цьому разі стала ніби піддослідним об'єктом: як впливає на неї така дезінформація, та як вона сама захищається проти неї. У такому разі Українська держава має чітко усвідомлювати свою геополітичну роль у майбутньому, адаптуватися до певних країн як до можливих агресорів у інформаційному просторі України; сформувати таку основу (людську та державну), що не підвладна ворожим пропагандистським засобам; показати світу нову, суверенну Україну, її реальну історію, культуру, роль у світовій науці, а також сучасні здобутки у сферах інформаційних технологій, економіки, бізнесу; викривати сутність агресивної політики з боку росії; надавати методичні рекомендації щодо протистояння такі агресії [1].

Отже, державна інформаційна політика України в умовах війни та після неї передбачає виконання відповідних заходів у таких сферах, як національно-духовна (зміцнення національної / громадянської ідентичності);

державно-правова (нормативні акти для запобігання зовнішнім загрозам інформаційному простору; технологічна (інформаційне інфраструктура та програмне забезпечення останнього покоління); політична (гарантування інформаційної безпеки, залучення для цього міжнародних зв'язків) [2]. Як бачимо, ці заходи спрямовані не лише на власне державу, а й на кожного її громадянина з метою захисту державного суверенітету та самої людини як правового суб'єкта.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ткаченко О. «Інформаційний Рамштайн» – початок єдиного інформаційного фронту країн-союзників [Електронний ресурс] / О. Ткаченко // Українська правда. – Режим доступу: <http://surl.li/mnhep>

2. Чи можуть допомогти пропозиції The European Values у протидії російській пропаганді? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://surl.li/mnhes>

УДК 31.316.355.01

Жарікова О.Б.¹, Пащенко О.В.², Жарікова А.Л.³

¹канд. економ. наук, доцент, доцент НУБІП,

²канд. економ. наук, доцент, доцент НУБІП,

³студентка НУБІП

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ ДЕМОГРАФІЧНОЇ СИТУАЦІЇ ЧЕРЕЗ ВІЙНУ В УКРАЇНІ

Російське вторгнення до України та її намагання захопити частину української території, негативно вплинуло на долю української демографії. Дослідження свідчать, що демографічний вплив війни значний не лише під час її, а й протягом наступних десятиліть. Експерти Ради ЄС, зазначають, що населення України, внаслідок війни та залежно від її тривалості, може скоротитися на 24-33%. Ефект особливо буде помітним для дітей та населення продуктивного віку. Підтвердженням цієї загрози є зменшення чисельності тих, хто живе й працює в Україні вже зараз: від початку російської агресії кількість населення скоротилася на 6,7 млн [4]. Крім того, змінюється статеві-вікова структура українського суспільства – скоротилася частка молоді до 20 років та частка осіб продуктивного віку [4]. Згодом це призведе до звуження демографічного базису відтворення населення в Україні.[1]

Нині населення України все більше скорочується. Глобальною причиною скорочення, які спричиняють демографічну катастрофу: додаткова смертність через війну, величезні внутрішні переміщення, зростання еміграції (біженці), менша народжуваність, та втрата територій. Автори

дослідження, профінансованого Радою ЄС, роблять висновок, що населення України може скоротитися на 24-33% залежно від тривалості війни. Ефект буде особливо помітним для дітей та населення продуктивного віку. Згідно з даних Міністерства Освіти сьогодні за кордоном наразі перебувають понад півмільйона українських учнів. Станом на 1 березня 2023 р. – 507 802 українських учнів перебувають за кордоном. Європейська комісія за своїми дослідженнями повідомляє, що станом на 21 березня 2023 р. – 772 684 українських учнів в освітній системі ЄС. Понад 80% батьків цих учнів планують повернутися в Україну. [1, 2, 3]

Війна спричинила велику кількість загиблих та поранених як серед військових, так і серед цивільних, зокрема й дітей (точні дані недоступні). Згідно з даними Моніторингової місії ООН з прав людини, на 10 вересня 2022 р. в Україні загинуло 5767 цивільних осіб, 8292 отримали поранення (але, за словами голови Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні Матильди Богнер, фактичні цифри, імовірно, істотно більші). Марк Міллі, очільник Об'єднаного комітету начальників штабів США, зазначає, що близько 40 тис. українських цивільних загинуло від початку повномасштабної війни. За даними Офісу Генерального Прокурора України, на 11 листопада 2022 р. загинуло 430 дітей, 839 отримало поранення, зникло 281, депортовано 11028 дітей. [1-4]

Одним з наслідків війни є масштабна міграція населення України за кордон. На 8 листопада 2022 р. понад 7,8 млн українських біженців були змушені залишити Україну, майже 4,7 млн з них отримали тимчасовий захист. Переважна більшість мігрантів – жінки та діти (90 %). За результатами соціологічного опитування, за кордон виїхали здебільшого люди працездатного віку (30-39 років – 42 %, 40-49 років – 29 %). Із них 83 % мають вищу або незакінчену вищу освіту, 30 % українських біженців – це висококваліфіковані фахівці, 12 % – кваліфіковані працівники, 14 % – керівники підприємств або підрозділів, а також 14 % – підприємці. Експерти зазначають, що частина евакуйованих жінок та дітей осяде за кордоном, налагодить побут і ніколи не повернеться до України. Більше того, до них поїдуть чоловіки та батьки, щойно така можливість з'явиться. Якщо війна триватиме й надалі, то жінки, які спочатку не мали наміру емігрувати, знайдуть собі стабільну роботу за кордоном і там залишаться. Експерти зазначають, що це можуть бути варіанти втрат від 600 тис. до 5 млн співвітчизників. Неможливо оцінити, скільки біженців повернеться, адже це залежатиме від багатьох факторів пов'язаних з тривалістю війни, її інтенсивністю в місцях постійного проживання біженців та ситуації в країні після закінчення війни. Імовірність, що українці повернуться чи зможуть повернутися до своїх домівок, буде низькою в регіонах, окупованих росією, таких як Донбас. [3]

Тривалий характер війни, руйнування економічної структури України, складний період соціально-економічного повоєнного відновлення держави підвищує ризики неповернення додому значної частки цієї категорії населення. Зменшується також й кількість молоді, а це загрожує погіршенню якості демографічного потенціалу країни в середньостроковій та довгостроковій перспективі [3, 4]. Невизначеність майбутнього, спричинена війною, може ускладнити ухвалення рішення про народження дитини для жінок та сімей. Навіть не маючи якісних даних про вікову структуру біженців чи ймовірну вікову структуру тих, хто повернеться в Україну, є висока ймовірність того, що нова вікова структура країни матиме менше молоді та більше людей старшого віку, що створюватиме додатковий тиск на економіку під час реконструкції. Проблемаю для України є також невідомість, яка частка населення може повернутися. Є непоодинокі історії, коли люди переїжджають з думкою про те, що ідуть назавжди. [1-3]

Також в Україні спостерігається скорочення обсягів економіки, зменшується внутрішній ринок, падають споживання і виробництво, зменшується населення та його доходи через зростання цін, а відповідно зменшується обсяг торгівлі продуктами харчування, які є товаром першої необхідності, одягом, взуттям. Зменшення кількості споживачів та їх купівельна спроможність позначається на надходженнях до держбюджету у вигляді прямих та непрямих податків. Зумовлені міграцію скорочення внутрішнього ринку та попиту на ньому негативно вплинуть на рівень інвестицій у майбутньому.

Хосе Мігель Гузман доктор філософії, демограф, професор-дослідник в El Colegio de Mexico, президент і засновник Nobrainerdta зазначає, що за останніми дослідженнями негативний демографічний вплив війни на Україну вже помітний, і він руйнівний для країни, яка мала слабкий демографічний профіль. [3-4]. Хоча довгострокові ефекти неможливо передбачити, перспектив тривалої демографічної трагедії важко уникнути. Однак це не лише демографічна трагедія, це людська трагедія. Більш позитивна демографічна перспектива, потрібна для економічного відновлення та відбудови країни, повинна базуватися на політиках, що сприятимуть щонайменше відновленню рівня народжуваності. Основою таких політик є підтримка гендерної рівності та сімей, значні інвестиції в охорону здоров'я та зниження смертності, покращення людського капіталу. [1-4]

Отже, для відновлення економіки України важливе працездатне населення, яке трудитиметься, сплачуватиме податки та витратиме зароблені гроші саме в Україні. Позитивна демографічна перспектива, потрібна для економічного відновлення та відбудови країни та повинна базуватися на політиках, які сприятимуть відновленню рівня народжуваності та фінансово сприяти дітонародженню. Основою таких політик є підтримка

гендерної рівності та сімей, значні інвестиції в охорону здоров'я та зниження смертності, покращення людського капіталу. Потрібна також активна імміграційна політика, яка поверне українців та привабить працівників із інших країн, щоб заповнити прогалини у статеві-віковій структурі населення та підтримає кількість та якість робочої сили. Демографія буде важливим елементом відбудови сильної України. Під час майбутньої реконструкції країна має впоратися з дуже критичною демографічною ситуацією та впливом величезної гуманітарної кризи, створеної російським вторгненням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Офіційний сайт Українська правда. Важливість розвитку людського капіталу у сучасному світі. Якою має бути стратегія України. URL: <http://surl.li/fwhon> (дата звернення 24.09.2023)

2. Офіційний сайт Українська правда. Демографічна трагедія України: другий голодомор? URL: <http://surl.li/fsvge> (дата звернення 24.09.2023)

3. Офіційний сайт Українська правда. Як скоротиться чисельність населення України через війну – прогноз соціолога. URL: <http://surl.li/mnhga> (дата звернення 24.09.2023)

4. Офіційний сайт Українська правда. Соціально-демографічна ситуація в Україні: шляхи подолання наслідків війни. URL: <http://surl.li/mnhgs> (дата звернення 24.09.2023)

УДК 339.137.2

Жданова Л.Л.

д-р екон. наук ОНЕУ

ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНИЙ СЕКТОР ЯК ДРАЙВЕР ПОЖВAVЛЕННЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ

У повоєнний період зі всією гостротою постає проблема відновлювального зростання економіки. Особливу роль у цей період грає структурна політика держави. У структурній політиці розрізняють короткострокові та довгострокові цілі. Методи їх досягнення можуть бути як чисто ринковими (кредитно-грошова, бюджетно-фінансова, валютна політика), так і селективними, спрямованими на вибіркову підтримку окремих секторів, сфер, галузей.

Складним питанням визначення цілей структурної політики та розробки методів її здійснення є питання про швидкість повернення економіки до довоєнного рівня зайнятості та доходів. Складність полягає у тому, що максимальну зайнятість у найкоротші терміни забезпечує не структурна перебудова економіки, а її відновлення на колишній технічній основі. Однак після такого відновлення завдання амортизації інвестованого капіталу

ускладнюють та уповільнюють структурну перебудову економіки. Проте відновлення економіки на якісно новому технічному та технологічному рівні потребує розвитку високотехнологічного сектору. Практика функціонування цього сектору в різних країнах свідчить, що його розвиток не завжди потребує величезних інвестицій. Такий стан пов'язаний з тим, що високотехнологічний сектор має дві іманентні структурні частини, які відрізняються одна від одної за масштабами інвестицій.

Розуміння структури високотехнологічного сектору та виявлення тенденцій його розвитку потребує поділу продуктів цього сектору за критерієм об'єкта продажу: матеріалізовані у товари як продукти індустріального виробництва визначених Світовим банком галузей промисловості; і матеріалізовані у інноваційні розробки, які є продуктами інтелектуального (інноваційного, інформаційного) виробництва сектору НДДКР, тобто уявляють собою інтелектуальну власність [1, С. 8]. За цим критерієм у високотехнологічному секторі чітко виділяються два підрозділи. Один з них, назовемо його підрозділ А, займається розробкою науково-технічної інформації та втіленням її в юридичні документи (патенти і ін.), що закріплюють право інтелектуальної власності фізичної або юридичної особи на цю інформацію. Лише купуючи ці документи (патенти і ін.) можливо легально організувати виробництво товарів, які матеріалізують інтелектуальні досягнення НТР, мистецтва та культури. Таке виробництво – це вже другий підрозділ високотехнологічного сектору. Назвемо його підрозділ Б.

Функціонування виокремлених двох підрозділів побудовано по-різному. У сучасних умовах підрозділ А, тобто вироблення науково-технічної інформації, потребує розвиненої матеріальної бази, необхідної для здійснення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, тобто лабораторій, технопарків, технополісів тощо; фахівців та науковців високого рівня підготовки; відповідної системи освіти. Коли науково-технічна інформація розроблена та надходить на ринок як товар (патент), виникають питання: хто купить цей товар і за якою ціною; чи існуватимуть у продавця такого товару конкуренти; чи існуватимуть у покупця такого товару конкуренти? У різних галузях підрозділу А (сектору створення науково-технічної інформації) ситуації з конкуренцією можуть відрізнятися, але самі умови виробництва роблять виробників науково-технічної інформації монополістами, отже ціноутворення на науково-технічну інформацію (патенти) є монопольним. Ціни такої інформації є монопольними, специфічною частиною яких є монопольний прибуток. Враховуючи, що мова йде про об'єкти інтелектуальної власності, цей монопольний прибуток має форму інтелектуальної ренти. Законодавство різних країн закріплює на досить тривалий період (10-20 років) право інтелектуальної власності, але

прискорення НТП веде до більш швидкого морального старіння науково-технічної інформації, відповідно, до зниження попиту та ціни на такі товари. Ще швидше зміни відбуваються у частині підрозділу А, яка зв'язана з виробленням культурно-розважальної інформації. Таким чином, для підрозділу А високотехнологічного сектору світового і національних ринків властиві постійні зміни, зниження попиту на одні об'єкти інтелектуальної власності, але зростання попиту на інші, новіші об'єкти цього самого сектору.

Інакше функціонує підрозділ Б, тобто та частина високотехнологічного сектору, де здійснюється виробництво товарів, що матеріалізують інформацію з патентів у фізичну, предметну форму. У цьому підрозділі виробництво розгортає промисловий капітал, причому лише тоді, коли зрозумілі обсяг попиту та ємність відповідного ринку, тобто ризик інвестування цілком прогнозований. Ціни вироблених товарів, як і ціни науково-технічної інформації (патентів), теж монопольні, в їх структурі теж присутня інтелектуальна рента. Однак конкуренція знижує цю частину ціни товару, а у тенденції, відповідно до розвитку НТП, може звести ціну до суспільно необхідних витрат.

Можливо припустити, що розвиток підрозділу А високотехнологічного сектору на перших порах і у деяких сегментах потребує менших інвестицій ніж підрозділ Б і завдяки цьому може стати двигуном, драйвером поживлення та відновлення економіки.

Практика підтверджує саме таке розуміння конкуренції у високотехнологічному секторі. Як видно з даних таблиці 1, країни з високим рівнем доходу мають розвинений ринок науково-технічної інформації: вони продають інформацію приблизно на таку саму грошову суму, як і купують. У 2022 році вони продали науково-технічну інформацію на 405,5 млрд. дол., а купили на 421,6 млрд. дол. Протилежним чином виглядає ситуація на ринку науково-технічної інформації країн із середнім рівнем доходу. Ці країни переважно купують дані об'єкти і обмаль їх продають.

Таблиця 1 – Надходження/платежі за використання інтелектуальної власності, загальний обсяг, млрд. дол. США*

	Надходження			Платежі		
	Світ	Країни з високим рівнем доходу	Країни з середнім рівнем доходу	Світ	Країни з високим рівнем доходу	Країни з середнім рівнем доходу
2010	237,5	235,0	2,5	270,2	231,4	38,3
2015	330,5	326,3	4,2	396,1	338,3	57,3
2016	333,0	328,8	4,2	373,3	313,7	59,1
2017	363,7	355,0	8,7	402,0	334,3	67,6

2018	395,6	385,4	10,1	435,0	357,2	77,7
2019	408,0	389,2	11,2	443,2	365,9	77,2
2020	389,7	379,8	13,6	464,4	375,9	76,8
2021	438,6	427,5	17,0	514,8	424,5	90,7
2022	425,5	405,5	20,0	515,8	421,6	94,2

* Джерело: складено автором на основі [2; 3]

Так, у 2022 році вони купили об'єктів інтелектуальної власності на суму 94,2 млрд. дол., а продали лише на 20,0 млрд. дол., тобто перевищення витрат над надходженнями – у 4,7 рази. Аналіз надходжень/платежів [1, с.10], показує, що частка країн з високим рівнем доходу у надходженнях за використання об'єктів інтелектуальної власності з 2010 по 2022 рр. знизилася з 99% до 95% світового обсягу. Відповідно частка країн середнього рівня розвитку зросла з 1,1% до 4,7%. Таким чином, країни середнього рівня розвитку нарощують свою присутність на ринку інтелектуальної власності.

Ринок науково-технічної інформації України за показником співвідношень надходжень/платежів є типовим для країн середнього рівня розвитку. У 2022 році Україна купила об'єктів інтелектуальної власності на 259,0 млн. дол., а продала на 51,0 млн. дол. перевищення витрат над надходженнями – у 5,1 рази.

Аналіз динаміки підрозділу Б високотехнологічного сектору свідчить про постійне зростання обсягів продажу високотехнологічних товарів на світовому ринку.

Таблиця 2 – Експорт високотехнологічної продукції

	Експорт високотехнологічної продукції (платіжний баланс, поточні дол. США, млрд. дол.)				Експорт високотехнологічної продукції (% експорту промислової продукції)			
	Світ	Країни з високим рівнем доходу	Країни з середнім рівнем доходу	Україна	Світ	Країни з високим рівнем доходу	Країни з середнім рівнем доходу	Україна
2012	2 210	1 290	836,6	2,65	19	19	19	6
2015	2 280	1 350	926,3	1,49	20	19	21	8
2016	2 230	1 360	875,3	1,12	20	20	21	7
2017	2 660	1 650	1 010	1,21	23	20	22	6
2018	2 910	1 780	1 130	1,21	20	20	22	5
2019	2 850	1 740	1 110	1,17	21	20	22	5
2020	н.д.	1 690	1 160	1,18	22	21	24	6
2021	н.д.	н.д.	н.д.	1,28	20	19	22	5
2022	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.	н.д.

* Джерело: складено автором на основі [4]

З наведених у табл. 2 даних видно, що високотехнологічний сектор України зорієнтований на експорт високотехнологічної продукції меншою мірою, ніж це властиво країнам середнього рівня розвитку, що актуалізує дослідження конкурентних переваг національної економіки у підрозділі А високотехнологічного сектору, де позиції вітчизняних виробників виявляються сильнішими.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Жданова Л.Л. Високотехнологічний сектор світової економіки у глобальній конкуренції. Науковий вісник Одеського національного економічного університету. 2022. №11-12 (300-301). С.7-13.

- Офіційний сайт Світового банку. Електронний ресурс доступний з URL: <https://cutt.ly/lwEeei5c> (дата звернення 29.09.2023 р.).

- Офіційний сайт Світового банку. Електронний ресурс доступний з URL: <https://cutt.ly/lwEeei5c> (дата звернення 29.09.2023 р.).

УДК 338.2:327:355.01

Ілляшенко С.М.¹, Шипуліна Ю.С..²,

¹д-р екон. наук, проф. НТУ «ХПІ»; проф. Економіко-гуманітарного університету, м. Бельсько-Бяла, Польща

² ¹д-р екон. наук, проф. НТУ «ХПІ»

МІЖНАРОДНИЙ ІМІДЖ І НАЦІОНАЛЬНИЙ БРЕНД УКРАЇНИ ЯК ФАКТОРИ ЇЇ ІННОВАЦІЙНОГО ЗРОСТАННЯ

Світова практика свідчить про наявність прямого зв'язку між міжнародним іміджем країни походження і сприйняттям продукції її товаровиробників на міжнародних ринках. З іншого боку, імідж певних груп товарів впливає на міжнародний імідж країн в яких вони продукуються. При цьому імідж товарів впливає на формування відповідних брендів, а міжнародний імідж країни на формування її національного бренду. Аналіз міжнародних рейтингів показує, що країни які займають високі позиції у рейтингу національних і товарних брендів здебільшого мають високі позиції у рейтингу інноваційного зростання. Тобто просліджується зв'язок: міжнародний імідж країни – національний і товарні бренди – високі шанси на інноваційне зростання [1].

За даними [2] боротьба українського народу у війні з Росією істотно змінила сприйняття України світовою спільнотою, що позитивно вплинуло на зростання міжнародного іміджу країни. Особливо це стосується характеристик іміджу, які є значимими з позицій формування національного

бренду країни і брендів окремих груп товарів, що може закласти передумови інноваційного зростання. Зокрема, це стосується: сформованого прихильного ставлення до України в економічно розвинених країнах Глобальної Півночі; сприйняття її як демократичної країни, вбудованої у міжнародні структури; росту обізнаності про Україну і визнання добрих відносин з іншими країнами світу; визнання наявності розроблених в країні передових сучасних технологій; готовності купувати продукцію українських товаровиробників (надавачів послуг); високої оцінки рівня освіти, кваліфікації, працелюбності і винахідливості українців; готовності наймати українців на роботу і т.п.

Зазначені характеристики сприйняття України і українців світовою спільнотою спричинили значне зростання позитивного іміджу країни, що впливає на можливість розгортання взаємовигідної співпраці з іноземними бізнес-партнерами, створення передумов проникнення і закріплення вітчизняних товаровиробників на міжнародних ринках. Це створює сприятливі умови для формування національного і товарних брендів. Звичайно, якщо сприйняття реальних характеристик вітчизняних товаровиробників і їх товарів зарубіжними економічними контрагентами і контактними аудиторіями будуть відповідати сприйняттю ними атрибутів міжнародного іміджу країни і іміджу певних галузей і товарних груп. У протилежному випадку (випадку не співпадіння) позитивний імідж буде швидко втрачено. Існуюче «вікно можливостей» слід використати для входження до світового співтовариства розвинених країн, що розвиваються інноваційним шляхом.

Слід зазначити, що Україна має потужний інтелектуальний потенціал і достатньо високий рівень інноваційної культури, що підтверджується високою ефективністю вітчизняних високотехнологічних видів зброї, а також обладнання і технологій воєнного призначення. Є певні досягнення і в інфраструктурному забезпеченні інноваційного розвитку [2, 3]: конкурентні переваги в окремих галузях (ІТ, ВПК, аерокосмічній тощо); значна мережа високотехнологічних і дослідницьких підприємств; висока ефективність вищої освіти у підготовці фахівців ряду спеціальностей актуальних в умовах четвертої промислової революції і ряд інших. Проте існує низка стримуючих факторів, основними з яких є ті, що стосуються держаного стимулювання і регулювання інноваційного розвитку [3]. До них слід додати фактори дія яких спричинена війною: втрата значної частини виробничої бази, трудового і інтелектуального потенціалу тощо.

З огляду на викладене, виконано аналіз сильних і слабких сторін економіки України з позицій оцінки шансів на трансформацію її міжнародного іміджу у товарні бренди і національний бренд, а також переходу на шлях інноваційного розвитку. Його результати свідчать про наявність потенціалу для трансформації міжнародного іміджу країни, який

склався у роки війни з Росією, у потужний національний бренд, а також переходу на шлях інноваційного зростання в руслі існуючих і перспективних тенденцій розвитку науково-технічного прогресу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ілляшенко С.М., Шипуліна Ю.С., Ілляшенко Н.С. Вплив міжнародного іміджу України на перспективи її повоєнного інноваційного розвитку. Маркетинг і цифрові технології. 2023. Т. 7. № 3. С.24-38.

2. Звіт про сприйняття України у світі 2022. URL: <https://cutt.ly/1wEetGSk>

3. Ілляшенко С.М., Ілляшенко Н.С., Шипуліна Ю.С., Райко Д.В. Перспективи і проблеми інноваційного розвитку в умовах четвертої промислової революції. Управління інноваційною діяльністю: теорія і практика: колективна монографія / за заг. ред. д.е.н., професора Витвицької О.Д. Київ: ТОВ «АГРАР МЕДІА ГРУП», 2021. С. 112-131.

УДК 330.101.541:338.124.4 (477)

Кіндратець О.М.

д-р економ. наук, проф. ЗНУ

ПРОГНОЗОВАНІ ТРУДНОЩІ ПОВОЄННОГО РОЗВИТКУ: ПОЛІТИЧНІ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ

Післявоєнне відновлення(відбудова) є окремою областю наукових досліджень. Таке дослідження є мультидисциплінарним. Розробка прогнозів – це необхідна умова ефективного управління процесами. Прогнозування труднощів повоєнної розвитку дає можливість хоча б частково підготуватися до їх подолання. Деякі вчені вважають за необхідне заздалегідь перед можливою війною готуватися не тільки до успішного протистоянню агресору, а готуватися і до післявоєнного відновлення. Післявоєнні проблеми варто прогнозувати, передбачати та розробляти перспективні плани їх розв'язання. Найбільше уваги, зазвичай, приділяється економічним наслідкам війни, що цілком зрозуміло. Від швидкості відновлення економіки залежить забезпечення життєдіяльності народу. Але не менш важливим є готовність до врахування та політичні, соціально-культурні проблеми. Тому варто розглянути і їх.

Очікувані політичні труднощі післявоєнного періоду в Україні:

1) складнощі у відновленні того політичного процесу, що характерний для країни у мирний час. Для цього потрібно перш за все налагодити виборчий процес, відмовитися від тієї цензури, що існувала у військовий час. Як це буде відбуватися залежить від того, яким буде режим у повоєнній країні – демократичним, чи авторитарним; яку роль будуть відігравати

військові в політичній системі; як будуть поводити себе ті політики, які, боятимуться відповідальності та намагатимуться уникнути покарання, якщо не кримінального, то політичного; як вплине на політичну ситуацію зміна політичних еліт (якщо така відбудеться);

2) після війни потрібно буде визначати ставлення і до населення, що перебувало під окупацією різний період часу та було споживачем російської пропаганди, отримало російські паспорти, брало участь у виборах організованих окупантами, було залученим до роботи в різних сферах та за різних обставин. Як покарання так і непокарання тих, хто пристосовувався до нових обставин життя ради виживання та спасіння себе та своїх рідних, не вважав це зрадою, може збурити суспільство. Особливо конфліктогенним є питання залучення цієї частини населення до виборчого процесу.

3) можливою є радикалізація суспільства, очікування якого суттєво перевищуватимуть можливості їх реалізації; одним з тригерів цього може бути корупція, яка в Україні не припинилася і під час війни та, очевидно, збережеться й після війни;

4) ще однією серйозною проблемою є величезні втрати людського капіталу та втрата значної частини пасіонаріїв на війні, що може позначитися і на якісному складі політичної еліти. Тому варто визначитися з правилами рекрутування нової еліти. Не достатньо враховувати при заміщенні вакантних посад лише участь у цій війні, заслуги. Країна потребує висококваліфікованих спеціалістів. Тому потрібно мотивувати тих громадян України, які емігрували під час війни, повертатися на Батьківщину. та іноземних спеціалістів, які готові будуть допомогти відбудувати країну після війни на виснаження.

Соціально-культурні труднощі в післявоєнний період :

1) збідніння населення, яке стане особливо відчутне після призупинення чи суттєвого зменшення допомоги, що надавалася країнами-союзниками під час війни;

2) виникнення багатьох супутніх бідності проблем – зростання злочинності, падіння освітнього рівня населення, зростання кількості бездомних, дітей-сиріт, поширення небезпечних хвороб та смертності від них. У цей період одним з пріоритетів державної політики має бути освіта. Необхідно буде надолужувати втрати в сфері освіти, яка суттєво постраждала в період війни. Для цього варто змінити менеджмент освітньої галузі. Перш за все зменшити бюрократичну складову системи освіти та створити умови для реалізації потенціалу науково-педагогічних працівників.

Причиною зростання неорганізованої злочинності є не тільки збідніння населення, чи безробіття, але і психологічний стан суспільства, що пережило війну. У повоєнний період буде відчуватися відсутність достатньої кількості спеціалістів, що володіють технологіями розв'язання конфліктів, тому варто і

про це подбати державі. Існуватиме потреба також і в психотерапевтах. Без їх допомоги люди «травмовані психологічно» війною не зможуть зрозуміти свій психологічний стан, подолати «зсув», який є однією з причин побутових конфліктів. «Зсув» - це один з психологічних захисних механізмів. Суть його в тому, що негативні емоції спрямовуються не на той об'єкт, що спричинив їх появу, а на інший – доступний.

3) необхідно вже сьогодні визначити пріоритети у відбудові об'єктів культурно-історичної спадщини, які були зруйновані або зазнали значних ушкоджень. Ця відбудова може викликати дискусії в суспільстві (чи це на часі?), тому важливою є інформаційно-просвітницька робота, результатом якої має бути розуміння, усвідомлення важливості відновлення культурних об'єктів. Вони дозволяють нам не забути свою історію, зрозуміти те, хто ми є, які ми. Українці вразили не тільки світ своєю стійкістю та мужністю, але і самих себе.

Деякі зміни в настроях українського суспільства дають надію, що період відбудови не буде занадто драматичним. Є. Головаха аналізуючи соціологічні дослідження 2023 р. констатував, що у порівнянні з 2021 роком зміни сталися і вони дивовижні. По-перше, суспільство консолідувалось по багатьох напрямках. По-друге є і міцніє віра в перемогу. По-третє, попри всі труднощі і проблеми, більшість українців вважає, що справи в державі йдуть у правильному напрямку.

Це не має заспокоювати чи не помічати критичність та радикальність українців, особливості, які теж виявили соціологи в ході досліджень.

Вирішення всіх існуючих проблем ускладнюється залежністю від зовнішньої допомоги, відсутністю належних власних ресурсів через руйнування інфраструктури, відтік висококваліфікованих кадрів, молоді. Зміна вікової структури населення позначається і на політичному виборі, політичній участі.

Отже, проблем на які варто звернути увагу і вже сьогодні починати готуватися до їх розв'язання багато. Чи не найуспішнішим прикладом управління усуненням наслідків війни після II Світової війни продемонструвала Франція. Французькі еліти при розробці програми національного будівництва дійшли згоди щодо провідної ролі культурної та інтелектуальної відбудови. Був досягнутий консенсус щодо того, що протягом років необхідно сформувати нову національну ідентичність, яка б допомогла забезпечити майбутнє вільної та процвітаючої післявоєнної Франції. Досвід Франції свідчить, що труднощі, розчарування та незгоди почалися майже відразу після перемоги. Серед французьких еліт не бракувало розбіжностей, як і серед французів загалом. Але при цьому була принципова згода щодо того, що Франція має бути єдиною, суверенною та

незалежною державою. Всі інші розбіжності, хоч і серйозні, були другорядними щодо цього [2, с.93].

Готовність еліти, поінформованість суспільства про післявоєнні труднощі дасть можливість бути готовими їх подолати об'єднавши зусилля всіх українців. Завданням науковців є дослідити, проаналізувати досвід інших країн відбудови та визначити доцільність використання в нашій країні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Стали критичні до держави і радикальні. Соціолог Головаха – Про вплив на українців тривалої війни і браку великих новин з фронту. Режим доступу: <https://is.gd/m1rFTn> (дата звернення:21.09.2023)

2. Kelly M. War and culture : The lessons of post-war France. Synergies Royaume-Uni et Irlande. 2008. 1. pp. 91-100. Режим доступу: <https://is.gd/xdKNQa> (дата звернення:27.08.2023)

УДК 316.663

Ковальова К.І.

студ гр. ФЕУ- 611, НУ «Запорізька політехніка»

ВОЛОНТЕРСТВО ЯК ФОРМА БЛАГОДІЙНОСТІ

Волонтерство – це можливість впливати на те, що відбувається довкола, ініціювати власні проекти та змінювати країну. Коли люди стають волонтерами, вони не лише отримують нагоду проявити себе, здобути нові знання і навички, а й намагаються зробити життя інших кращим [1]. «Будь тією зміною, яку хочеш бачити у світі!» – казав Магатма Ганді, а один зі шляхів змін – волонтерство [5]. Допмагаючи іншим, ми ініціюємо позитивний рух в суспільстві, беремо на себе відповідальність за те, що відбуваються довкола, та надихаємо людей на творення добра.

Волонтерство — це інвестиція свого часу, зусиль та таланту у вирішення суспільних проблем. Кожен волонтер вкладає у те майбутнє, яке хоче бачити: питання клімату, екологічність, захист тварин, допомога постраждалим від вторгнення. Волонтерство – це різновид благодійності, у якій волонтер інвестує свій час. Адже благодійництво не передбачає особистої безпосередньої участі у суспільно важливій роботі (не потрібно чергувати в притулку, розвозити харчі і ліки, готувати їжу). Благодійники, як правило, обмежуються фінансовою допомогою, а також нерідко розраховують на різні пільги з боку держави (що частенько і отримують).

Отже, волонтери, хто вони? У суспільстві і науці цьому визначенню відводять чи мало визначень: люди, які добровільно надають допомогу, «добровольці», люди, які безкоштовно допомагають, «людини-герої», люди, які працюють на благо суспільства, тощо. У цих людей немає більшої мети,

аніж забезпечення суспільного блага [6]. Волонтерська діяльність є безоплатною та безкорисливою. Волонтер лише тоді зможе бути волонтером, коли він спроможний відчувати потреби інших людей. У такому випадку потреби однієї людини можуть посилюватися потребами іншої, що в результаті дасть змогу досягти бажаних результатів. Волонтери повинні вміти: вислухати, допомогти, розділити весь біль людини, яка цього потребує, а також правильно і швидко допомогти. Концепція серйозного дозвілля дає можливість виокремити сутнісні характеристики волонтерства, пов'язані з мотивацією волонтерської діяльності. Волонтерство дозволяє особистості задовольнити потреби найвищого рівня у суспільно ухваленій самореалізації та самоактуалізації, тобто мотивом стає саморозвиток, формування себе як цілісної моральної особистості.

Феномен волонтерства виник, і активно поширюється в Україні з 2014 року. Але з початком повномасштабного вторгнення в нашу країну, волонтером став чи не кожен українець, і з кожним днем, до волонтерської діяльності доєднуються все більше людей. Сьогодні феномен волонтерства трактується: як форма громадянської участі в суспільно корисних справах, спосіб колективної взаємодії й ефективний механізм вирішення актуальних соціально-педагогічних проблем; як діяльність, яка є непримусовою; ґрунтується на прагненні допомогти; як справа, зроблена без попередньої думки про фінансову винагороду; як робота, а не гра; як добровільний вибір діяльності, який відображає особисті погляди й позиції; активна участь громадянина в суспільному житті, що виражається зазвичай у спільній діяльності в межах різних асоціацій, сприяє покращенню якості життя; як національна ідея – ідея милосердя та доброчинності, ресурс філантропії – людинолюбства, добродійності, благодійної діяльності, соціальної підтримки, заступництва й захисту знедолених громадян через милосердя.

Як показує практика, що волонтером може стати не тільки людина, а й країна. Всі знають, як з початком війни майже вся Європа стала на захист нашої держави й допомогла усім, чим тільки могла. Волонтерство було створене не лише для того, щоб покращувати все, що навколо тебе, але й для того, щоб удосконалювати своє внутрішнє «Я».

Волонтерство сприяє можливості зміцненню соціальних контактів. Тобто це дає змогу отримати спілкування з новими людьми, особливо якщо ви тільки стали на шлях волонтерства. Плюс до всього це укріплює зв'язки з громадою, має на меті розширити особисто для себе ланки підтримки в соціальному плані через призму схожих думок та інтересів між людьми. З іншої точки зору це дає людині «прикласти руку» до чогось масштабного та на рівні психології, навіть, на меті дає соціалізуватись індивіду і мати в подальшому досвід для громадянина, який не зник співпрацювати разом з людьми і зменшити таку рису характеру, як «егоїзм».

Волонтерство приносить позитивні емоції. Як би важко не було, відчуття повноти та робота в команді від усвідомлення того, що незначними діями ти приносиш користь суспільству – невимовна. Волонтерська праця є важливим ресурсом для різних соціальних організацій. З одного боку, вона дозволяє реалізовувати суспільно корисні ініціативи. З іншого, по суті, є частиною економіки громадського сектора. Займаються волонтерством люди різних віку, соціальних груп та професій, але особливо активно – студентська молодь, що свідчить про її здатність співпереживати та глибоко відчувати проблеми сучасності.

Таким чином, волонтерство – це не тільки явище сучасного світу, коріння його закладені в традиціях та народних звичаях багатьох країн. Це – і конкретна практична діяльність великої кількості людей, які реалізують власні добродійні ідеї, наміри, плани. Вимоги нашого часу сприяють модернізації форм і методів волонтерської діяльності. Однак мотиви і функції волонтерства залишаються незмінними: бажання допомогати нужденним і активно брати участь як у громадському, так і в своєму власному житті. Волонтерство здійснюється задля благополуччя громади чи суспільства, тобто волонтерство є суспільнокорисною діяльністю, що не має на меті досягнення інших цілей крім суспільного блага, в найзагальнішому вимірі – прирощення людського капіталу, волонтерство не є діяльністю на благо держави, воно не має політичного забарвлення, ґрунтується на загальнолюдських цінностях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Волонтери. Сусіди. URL: <https://is.gd/qqT9Xi> (дата звернення 04.05.2023)
2. Жужа Л.О. Жужа Л.О. Політичний маркетинг волонтерства. Грані. 2015. Т. 18. № 6 (122). С. 127-133
3. Липитчук О. В. Тенденції розвитку волонтерського руху в Україні . URL: <https://is.gd/0mXG8A> (дата звернення 30.04.2023)
4. Павлішина Н.М., Ковальова К.С. Феномен волонтерства. Геостратегічні трансформації та траєкторія національної безпеки в контексті відбудови і сталого розвитку України. Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції Інженерного навчально-наукового інституту ім. Ю.М. Потебні ЗНУ. 25-26 травня 2023 р., м. Запоріжжя, 2023.
5. Про волонтерство простими словами. URL: <https://platforma.volunteer.country/posts/pro-volonterstvo-prostymy-slovamy> (дата звернення 02.05.2023)
6. Як включитись у волонтерство? URL: <https://is.gd/vr0qek>

<https://givingtuesday.org.ua/blog/vzayemodopomoga-yak-sposib-zhyttya-shho-potribno-znaty-pro-volonterstvo/> (дата звернення 28.09.2023)

УДК 339

Козицька Г.В.¹

Потяркіна А.Ю.²

¹канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька Політехніка»

²студ. гр. ГФ-211 НУ «Запорізька Політехніка»

ДІДЖИТАЛ ДИПЛОМАТІЯ ТА ПРОБЛЕМИ ЦИФРОВОЇ БЕЗПЕКИ

Сучасне суспільство перебуває в стані трансформації, що торкається усіх сфер суспільного життя. На наших очах руйнуються старі кордони (політичні, економічні, соціальні, культурні, психологічні, адміністративні) і виникають нові політичні та соціальні структури, де складаються нові парадигми соціального буття. Нова соціальна реальність, що нині створюється, вимагає нових форм її усвідомлення, інтерпретації та розуміння.

Діджитал дипломатія увійшла в наше життя відносно нещодавно, у 90-х роках минулого століття. Під терміном діджитал, або цифрова дипломатія, розуміється це сучасне управління дипломатичною діяльністю, в якому використовуються цифрові технології та інформаційні засоби для досягнення стратегічних цілей на світовій арені. Цифрова дипломатія являє собою сучасний потужний інструмент у міжнародних відносинах, який змінює способи комунікації, впливу та управління конфліктами на світовій сцені.

Діджитал дипломатія стає все більш важливою, оскільки інноваційні технології змінюють спосіб спілкування та взаємодії. Однією з найбільш актуальних проблем, які виникають у контексті цієї нової форми дипломатії, є цифрова безпека. Сучасне цифрове середовище створює безліч можливостей для співпраці та обміну інформацією, але водночас воно також вразливе до різноманітних кібератак та порушень приватності.

Цифрова безпека стає дедалі важливішою, оскільки держави, організації та громадяни все більше залежать від технологій для забезпечення своєї повсякденної діяльності. Кібератаки можуть масштабно вплинути на економіку, інфраструктуру, політичні процеси та навіть на безпеку людей.

Для розв'язання проблеми цифрової безпеки в діджитал дипломатії необхідно впроваджувати комплексний підхід, який включає в себе не лише технічні заходи, але й міжнародне співробітництво та встановлення міжнародних стандартів безпеки в цифровому просторі. Наприклад, формування міжнародних договорів та угод, спрямованих на захист критично важливих інформаційних систем, обмін досвідом та кращими практиками в

області кібербезпеки, а також створення механізмів міжнародної співпраці у випадку кібератак.

Крім того, держави повинні сприяти освіті населення з питань цифрової безпеки, впроваджувати чіткі правила щодо захисту персональних даних та створювати структури для оперативного реагування на кіберзагрози. Важливо також підтримувати дослідження у сфері кібербезпеки та стимулювати розвиток новітніх технологій для захисту цифрових інфраструктур.

Нарешті, створення міжнародних механізмів довіри та діалогу є ключовим для вирішення проблеми цифрової безпеки. Це сприяє встановленню спільних цілей у сфері кібербезпеки може сприяти зменшенню напруженості та ризику кіберконфліктів, а також сприяти зміцненню глобальної цифрової безпеки.

Для ефективного вирішення проблеми цифрової безпеки в рамках діджитал дипломатії необхідно також забезпечити розробку і впровадження міжнародних норм та стандартів для кібербезпеки, які б стали загальноприйнятими для усіх країн. Це може включати узгодження міжнародних стандартів безпеки даних, створення механізмів для обміну інформацією про нові кіберзагрози та способи їх вирішення, а також розробку міжнародних норм щодо кібервійськових дій.

Для забезпечення ефективності таких стандартів необхідно включити до процесу їх розробки представників різних країн, експертів з кібербезпеки та приватного сектору, щоб врахувати різноманітні потреби та перспективи. Такий глобальний підхід забезпечить більш ефективну захист цифрових інфраструктур у всьому світі та сприятиме підвищенню довіри між країнами.

Крім того, важливо розвивати та впроваджувати нові технології для кібербезпеки, такі як штучний інтелект, блокчейн та квантові технології, що можуть стати ефективними інструментами для виявлення та протидії кіберзагрозам, що може сприяти створенню більш безпечного цифрового середовища для всіх учасників міжнародних відносин.

Отже, трансформація сучасного суспільства відкриває нові можливості для цифровізації дипломатичних відносин. Створення та реалізація механізмів щодо забезпечення кібербезпеки та подолання кібернепорозумінь між країнами повинно здійснюватися на комплексній основі та включати в себе технічні рішення та розробку міжнародних стандартів безпеки в цифровому просторі.

УДК 338

Коненко В. В.

канд. економ. наук, доц. ХНУМГ ім. Бекетова

ФУНКЦІОНУВАННЯ БІЗНЕС-СТРУКТУР В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне військове вторгнення російської федерації нанесло значних втрат українській економіці. Обсяг завданої шкоди та довгострокові наслідки оцінити важко, адже бойові дії на території України досі тривають. Майже 50% підприємств України не працюють, порушенні ланцюги постачання, більшість підприємств скоротили обсяги своєї діяльності, відбувається скорочення заробітних плат працівників та їх звільнення, бюджет країни не отримує податки. У цих непростих умовах бізнес-структури мають розглянути можливі форми прогнозування наслідків воєнного стану.

Проблема бізнесу полягає в тому, що цілій низці підприємців не вистачає адекватних стратегій кризового управління, щоби пережити несподівані обмеження в діяльності. Традиційно всі інститути, пов'язані з підтримкою підприємництва, фокусувалися на запобіганні кризам, а не на розробці стратегій реагування. Ситуація ускладнюється і тим, що невизначеність зберігається тривалий час, і вплив воєнних дій на бізнес буде визначено остаточно лише після їх завершення.

Системний підхід завжди передбачає об'єктивне та суб'єктивне сприйняття дійсності. Тому серед стратегічних питань антикризового управління у бізнесі залишається питання про індивідуальні стратегічні рішення [3].

З одного боку, джерелом сучасного виживання підприємств стала цифрова трансформація бізнесу, оскільки успішні рішення окремих компаній дозволили визначити цифрові перетворення як ключовий тренд сучасності. Але ефекти цифрової трансформації надають не тільки позитивний вплив на розвиток багатьох сторін діяльності суспільства, але можуть призводити до загроз виживання та розвитку різних бізнесів, які намагаються монетизувати цифрові переваги. Цифрові рішення можуть виявитися згубними для підприємств у силу впливу нових, неврахованих чинників [4].

Тому важливо встановити вплив цифрових перетворень на умови ведення бізнесу, та дати оцінку можливості виникнення кризової ситуації у діяльності малих підприємств через трансформаційні перетворення. Крім того, розглядаючи історичну перспективу, очевидно, що цифрова революція, як і будь-яка технологічна революція, вимагає адаптації всіх існуючих моделей бізнесу. Відмінністю цифрової революції від попередніх є той факт, що поряд з радикальним заміщенням застарілих процесів відбувається й модернізація (цифрова трансформація в уже прийнятих термінах), що дозволяє дещо інакше формувати сценарії виживання та розвитку, забезпечуючи взаємодію старого та нового [5].

При цьому на стадії наростання технологічних перетворень криза стає безперервним супутнім явищем бізнесу. Як правило, порушення балансу між діловим середовищем та можливостями компанії призводить до погіршення фінансового стану, що потребує спеціальних рішень.

Класичні методи діагностики кризи ґрунтувалися на накопиченні історичного досвіду, якого у цифровій економіці ще немає, тому у випадках, коли відомі методи управління виявляються недостатніми, необхідно здійснювати індивідуалізацію/диференціацію інструментарію протидії різним загрозам. Відомі та поширені інструменти та підходи кризового менеджменту на компанії, які були створені в умовах попередніх технологічних оновлень, не враховують специфіки нової цифрової арени [1].

Особливістю сучасного етапу є суттєве зростання малого та середнього бізнесу, тому слід розділяти інструменти кризового управління для малого та середнього бізнесу та великих компаній. Етапи розвитку малого бізнесу є найважливішим періодом у життєвому циклі компанії, і саме цей період найчастіше схильний до кризових ситуацій.

Кризовий менеджмент містить від двох (реактивне та проактивне управління) до п'яти великих складових: уникнення ризику, вирішення проблем, попередження, реактивний підхід та інтерактивний підхід. Найбільш застосовний для цифрової економіки реактивний підхід, на який і варто орієнтуватися підприємствам [2]. Реактивний підхід до кризового управління, як правило, розглядається як набір процедур та принципів, що сприяють виведення бізнесу з кризи та стабілізації функціонування. Цей підхід має чітку процедуру і починається з виявлення кризи та формування сценаріїв коригуючих дій. Неefективність проактивного стилю для цифрової економіки полягає у згаданій причині – відсутність історичного досвіду, що дозволяє сформувати алгоритми передбачення.

Таким чином, рішення щодо запобігання кризовим ситуаціям вимагають нового переосмислення теоретичних передумов кризового менеджменту та формування сценарного інструментарію забезпечення сталого розвитку бізнес-структур.

Важливим елементом такого аналізу стало розуміння неоднорідності компаній у цифровому середовищі, як з погляду створення розвитку та виживання, і з погляду управління. Існують два методологічні підходи: це накопичення емпіричних даних в історичній перспективі (1) та індивідуалізація рішень (2), яка дає рекомендації в даний момент часу, відмовляючись від використання відомих тенденцій минулого.

В оцінці загроз розвитку компаній особливе місце займає фінансовий аналіз (аналіз стійкості), що дозволяє зробити експрес-прогноз майбутнього. Однак його роль істотно знижується з появою нових цифрових гравців.

Новостворені цифрові бізнес-структури слід поділити на три підтипи: цифрові за своєю суттю, що пропонують цифровий контент або комунікації (платформа Zoom), платформні як посередники між споживачем, товарами та послугами (Booking), які виступають як надбудова для компаній індустріального типу (Tesla).

Однією з найважливіших складових сценаріїв виживання є державна підтримка. Уряди можуть надавати короточасну допомогу, але при цьому слід оцінювати: чи буде змінена бізнес-модель підприємств малого та середнього бізнесу з урахуванням того, що разова підтримка може запобігти непотрібним банкрутствам зараз, але не виключає повторення в майбутньому. Інакше висловлюючись, якщо компанія встановила загрозу банкрутства (з урахуванням діагностики), то отримання державної підтримки призведе до продовження функціонування без істотних змін, з надією на поліпшення ринкових умов. Розуміння особливостей цифрової трансформації дозволяє стверджувати, що ринкові умови для компаній 1-го типу, швидше за все, не отримують поліпшення. Тому неперсоналізована секторальна підтримка виявляється небезпечним явищем, аналогічно до відкладеного попиту – тобто відстроченого банкрутства, з очікуванням продовження державної підтримки.

У рамках підтримки бізнесу держава має бути впевнена у тому, що обов'язковою умовою має стати зміна сценаріїв виживання. Тому сценарії мають бути доповнені новою типологією компаній:

- компанії з низьким борговим навантаженням та збереженням попиту;
- підприємства зі стабільним попитом, але проблемами обслуговування накопичених боргів;
- підприємства зі скороченим попитом.

З погляду держави пріоритет має друга група. При цьому ступінь індивідуалізації/диференціації має бути обраний таким чином:

1. Для великих компаній індивідуальний підхід.
2. Для малого бізнесу диференційований секторальний підхід може бути замінений розглядом різних асоціацій.

Ринки не можуть швидко забезпечити структурну трансформацію, тому варто розуміти, що в даному випадку процес пошуку стійкого стану матиме затяжний характер.

Таким чином, існує три групи аргументів, що обґрунтовують відхід від напрацьованих методів кризового управління на користь індивідуалізації сценаріїв (неоднорідність бізнесу, недостовірність фінансової діагностики бізнесу, що вибрав цифровий вихід із кризи та суперечливість державного та ринкового регулювання криз).

Завдання постійного моніторингу загроз діяльності бізнесу є основною умовою їхнього виживання та забезпечення майбутнього, у тому числі й цифрового прогресу.

Для виходу з кризи бізнесу необхідна така послідовність дій.

1. Встановити технологічний тип за фактом наявності у сегменті економіки:

- підприємства попереднього укладу;
- підприємства, що пройшли (або завершують) цифрову трансформацію;
- підприємства, що з'явилися у цифрову епоху.

2. Критично поставитися до використання фінансової діагностики (і її сумісності) для різних видів бізнесу. Стандартні процедури фінансової звітності (щодо фінансової стійкості) створюють когнітивний дисонанс, коли збитковий бізнес вважається успішним.

3. Проаналізувати наявність нових загроз для бізнесу в цифровому середовищі. І доти, доки не будуть підтверджені нові критерії їх успішності, можливо стверджувати, що такі підприємства матимуть вищий ступінь нестійкості.

Базуючись на зазначених вище передумовах, кризовий менеджмент повинен відмовитися від універсальних моделей і ширше впроваджувати індивідуалізацію, інакше це призведе до двох типів проблем: або недостовірної оцінки чутливості до різних загроз (1); або недостовірної оцінки конкурентів у цифровому середовищі (2).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Добрава Н.В., Осипова М.М. Основи бізнесу: навчальний посібник. Одеса: Бондаренко М. О. 2018. 305 с.

2. Коненко В.В. Критерії та показники оцінки ефективного розвитку промислових підприємств в період воєнного стану. Теорія і практика сучасної науки та освіти: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 22-23 жовтня 2022 року. Львів : Львівський науковий форум, 2022. С. 8-11.

3. Орлова К.Є. Управління бізнесом: підручник. Житомир: Державний університет «Житомирська політехніка», 2019. 319 с.

4. Чирак І. М. Нова економіка: навч. посіб. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 236с.

5. Швиданенко Г.О., Дмитренко А.І. Бізнес-діагностика підприємства: навч. посібник. К.: КНЕУ. 2013. 448 с.

УДК 353.2: 35.072: 351.77

Корольков В.В.¹, Демідовець В.С.²

¹ канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ФЕУ-312м НУ «Запорізька політехніка»

ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ ДЛЯ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ.

У процесі інтеграції у світовий економічний простір Україна демонструє активну співпрацю з міжнародними фінансовими організаціями, що особливо активно проявляється в умовах російсько-української війни.

Але практика цього співробітництва свідчить про наявність негативних і позитивних сторін. Основними проблемами, які виникають у фінансовій співпраці України з ЄС та іншими міжнародними організаціями, є [3]:

1) неефективна діяльність апарату працівників і спеціалістів, залучених до процесу розробки та реалізації проектів міжнародних фінансових операцій; надмірна бюрократія при підготовці кредитної заявки, що призводить до збільшення часу на погодження кредиту міжнародними фінансовими інституціями;

2) непрозорість роботи з коштами міжнародних організацій;

3) недостатня підтримка малого та середнього бізнесу, як на законодавчому рівні, так і в рамках програм реальних грошей.

Але в той же час є чинники, які свідчать про позитивну динаміку співпраці України з міжнародними фінансовими організаціями:

1) сам факт відносин з міжнародними організаціями є важливим кроком до інтеграції у світовий економічний простір;

2) членство України в міжнародних організаціях підвищує її авторитет як суб'єкта світового господарства, поширює економічні відносини. Наприклад, членство в МВФ сприяло входженню України до структури Світового банку;

3) діяльність міжнародних організацій спрямована на підтримку структурних реформ в економіці України; підвищення ефективності економіки держави.

Отже, співпраця з міжнародними фінансовими організаціями сприяє вирішенню багатьох фінансово-економічних та соціальних проблем в Україні, особливо в умовах війни. Крім того, це свідчить про прагнення України інтегруватися у світову економіку та допомагає зробити значні кроки в цьому напрямку. Метою політики співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями має стати забезпечення рівноправної участі в міжнародних інтеграційних процесах шляхом ефективного залучення та використання кредитних ресурсів, створення умов для сталого економічного зростання та формування сучасної ринкової економіки.

Для підвищення рівня співробітництва України з міжнародними фінансовими організаціями та залучення фінансування в національну

економіку доцільно розробляти проекти міжнародних фінансових операцій з конкретно визначеним, найбільш ефективним спрямуванням коштів і, отримавши ці кошти, суворо контролювати їх використання. Це дасть змогу здійснити структурне реформування економіки України, сприяти її інноваційному розвитку та, як наслідок, підвищити конкурентоспроможність національної економіки, що сприятиме її успішній інтеграції у світовий економічний простір та вирішенню проблем, спричинених війною з росією.

Таким чином, Україна, як країна з перехідною економікою, сьогодні є найбільш вразливою до ринкових умов, які склалися під тиском не лише економічних чинників, а й від політичних процесів. Значний економічний потенціал країни сьогодні частково реалізується саме завдяки тісній співпраці з міжнародними фінансовими організаціями в багатьох сферах. Сучасна глобалізація сприяє відкритості економік країн, активізує їх зовнішньоекономічні зв'язки.

Як показує досвід країн, постраждалих від воєн, їхньому відновленню передували політичні рішення, що базувались на національному патріотизмі щодо визначення моделі розвитку.

Після Другої світової війни прикладом успішного відродження економіки можна вважати план Маршалла, розроблений для реконструкції зруйнованої економіки західних європейських країн. Початок його реалізації припадає на 1947 р. План був спрямований на підвищення продуктивності праці у промисловості та сільському господарстві, фінансовій стабілізації та розвитку торгівлі. План передбачав механізм використання власних і запозичених коштів. Перші використовувались для поточних витрат, а другі – для капітальних інвестицій. Завдяки реалізації плану Маршалла в 1947–1952 рр. країнам Європи вдалося досягти рівня майже повного відновлення економіки високорозвинутого індустріального регіону [1].

Після Другої Світової війни найбільший воєнний конфлікт на Європейському континенті за останнє століття відомий як Боснійська війна 1992-1995 років.

Втрати від воєнних дій у Боснії та Герцеговині склали 200 млрд доларів США [2]. У 1995, після завершення війни, порівняно з 1991 роком, населення Боснії і Герцеговини зменшилося на 23%, промислове виробництво впало на 90%, рівень безробіття також прирівнювався до 90%. ВВП на душу населення впав з 1 900 доларів США в 1991 році до приблизно 500 по завершенню війни. Війна зруйнувала 35% доріг в країні і 40% мостів, виробництво електроенергії та вугілля скоротилося до 10% відсотків довоєнного рівня, поголів'я худоби становило 30% довоєнного рівня. Збитки залізничного транспорту оцінювалися в 1 мільярд доларів США. Боснійська війна призвела до понад 100 тисяч смертей, 40% з яких були цивільними. Понад 2 мільйони людей були вимушено переселені.

Відновлення Боснії і Герцеговини відбувалось за допомогою США та західноєвропейських держав, особливо Німеччини, Великої Британії, Франції. Міжнародна допомога надходила від держав-донорів, Світового банку, Європейського банку реконструкції та розвитку, Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) та недержавних акторів. Разом міжнародна спільнота з 1996 по 2005 роки надала 9 мільярдів доларів США допомоги для післявоєнної відбудови Боснії і Герцеговини. З метою координування міжнародних зусиль у 1997 році було створено Цільову групу з повернення та реконструкції (англ. - Reconstruction and Return Task Force).

Вищезазначений досвід післявоєнного оновлення є досить знаковим. Після Перемоги Україні необхідно буде у стислі терміни відновити можливості забезпечувати гідне життя людей на основі ефективної реалізації національного людського, природноресурсного, економічного потенціалу. Що варто врахувати керівникам держави, аби досвід післявоєнного відновлення був вдалим.

Для підвищення рівня співробітництва України з міжнародними фінансовими організаціями та залучення фінансування в національну економіку доцільно розробляти проекти міжнародних фінансових операцій з конкретно визначеним, найбільш ефективним спрямуванням коштів з обов'язковим суворим контролем їх використання. Це дасть змогу здійснити структурне реформування економіки України, сприяти її інноваційному розвитку та, як наслідок, підвищити конкурентоспроможність національної економіки, що сприятиме її успішній інтеграції у світовий економічний простір та вирішенню проблем, спричинених війною з росією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Косаревич С. Післявоєнна відбудова Боснії та Герцеговини. URL: <https://dc.org.ua/news/reconstruction-bosnia> (дата звернення: 14.09.2023 р.).
2. Лібанова Е.М., Горбулін В.П., Пирожков С.І. та ін. Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі : нац. доп.; [за ред. Е.М. Лібанової]. К. : НАН України, 2015. 387 с.
3. Ivanna Klympush-Tsintsadze and Deputy Ministers for European Integration analyze progress of EU-Ukraine Association Agreement implementation. (Service of the Deputy Prime Minister of Ukraine, 2019). URL: <https://is.gd/ydu4ZR> (дата звернення: 24.04. 2023)

УДК 353.2 : 35.072: 331.101.262:351

Корольков В.В.¹, Павлюченко В.В.²

¹ канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ФЕУ-312м НУ «Запорізька політехніка»

ДЕРЖАВНА РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ФОРМУВАННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Людський капітал є найбільш вагомим ресурсом і фактором будь якого розвитку. За визначенням людський капітал є сукупністю знань, навичок, творчих і інших здібностей трудових ресурсів [1]. Все це складає людський потенціал. Людський потенціал поділяється за рівнями на [2]:

- Національний людський потенціал (макрорівень);
- Людський потенціал регіону (мезорівень);
- Людський потенціал підприємства (мікрорівень);
- Особистий людський потенціал (індивідуальний рівень).

Сьогодні «в Україні категорії «людський потенціал» і «людський розвиток» як взаємозалежні і доповняльні детермінанти, які тісно корелюють між собою, змушені функціонувати в системі координат військово-економічних відносин, а сучасна економічна політика держави вимагає посилення заходів не тільки військово-економічного, але й передусім соціально-культурного та морально-етичного розвитку людського потенціалу всередині країни, зокрема ефективного стратегічного управління ним у процесах формування пріоритетів зовнішньоекономічної діяльності та євроатлантичної перспективи»[3].

Людський потенціал регіону визначається сукупністю можливостей спільноти регіону до власного відтворення і розвитку та реалізації її кількісно-якісних характеристик в різноманітних сферах економіки регіону і включає наступні складові: демографічна; міграційна; здоров'я; талант; освіта; духовно-моральна; економічна; соціальна; психологічна; біологічна (природна); трудова; громадська; мережева; інтелектуальна [2].

В умовах війни людський капітал набуває особливого значення. Його збереження і формування стає основним завданням державної політики в умовах війни. Але це завдання має суттєві особливості в залежності від регіону, його наближення до лінії фронту і стану окупації. Запорізький регіон поділений лінією фронту на якому відбуваються бойові зіткнення. Майже 70%. Території Запорізької області знаходиться в окупації. Але апарат управління окупованих територіальних громад перенесено на підконтрольну Україні територію, а саме в місто Запоріжжя. Такий стан визначає особливі завдання державної регіональної політики формування і збереження людського капіталу.

До основних питань, що впливають на людський потенціал регіону слід віднести наступні фактори трансформації людських ресурсів: міграція населення, відтік робочої сили за межі України, мобілізація військово - зобов'язаних, релокація бізнесу з окупованих територій, проблеми демографії, організація освіти, забезпечення й інші. Розробка стратегії

збалансованого розвитку людського капіталу не передбачала впливу російської агресії та початок військових дій на території України. Тому зараз потребується навіть не коригування, а повне оновлення стратегії розвитку людського капіталу. Початком розробки такої стратегії має стати оцінювання існуючого стану і визначення державної політики формування та збереження людського капіталу.

Отже, завдання державної регіональної політики потребує класифікації структури людського капіталу по принципу визначення міста знаходження а також за складовими людського потенціалу. Державна політика має визначати цілі, задачі, механізми досягнення встановлених цілей і очікувані результати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Чухно А. Інтелектуальний капітал: сутність, форми і закономірності розвитку. Економіка України. - 2002. - № 11. - С. 22-30.

2. Карпенко А. В. Розвиток інтелектуальних активів людського потенціалу: теорія та практика: монографія. – Запоріжжя: ФОП В. В. Мокшанов, 2018. – 510 с.

3. Карп'як, М. О., Горбова, Х. В. Збереження людського потенціалу як основного стратегічного ресурсу розвитку регіонів України в умовах російської агресії / Регіональна економіка 2022, №2, С.57-62

УДК 338.46

Коцюрубенко Г. М.

канд. економ. наук, доцент ОНЕУ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Кризи та економічні коливання не є новим викликом для світової спільноти, однак, окремі події зумовлюють висвітлення нових аспектів розвитку чи нагальної увагу. Так, зокрема, поява вірусу COVID-19, що спровокував світову пандемію, обумовило формування інноваційних стратегій розвитку ресторанного бізнесу у світі відповідно до нових умов санітарних норм. Проблемним аспектом для усіх регіонів України, стало фінансове становище галузі, яке значно погіршилось після пандемії та не мало часу на відновлення перед розгортання широкомасштабного вторгнення у лютому 2022 р. Так, відповідно до даних, що їх наводить портал Mind.ua, фінансові резерви, які допомогли б пережити кризу, в середньому по галузі обчислювались 3–5 місяцями. Це відповідає середньому показнику по країні: згідно з опитуванням Європейської Бізнес Асоціації, 32% представників

малого та середнього бізнесу мають запас фінансової стійкості на кілька місяців, 22% – на один місяць, 9% можуть протриматися півроку[1].

Воєнні дії не є чимось новим для світової бізнес спільноти, проте відносно новим форс мажором виступають для української практики розвитку економіки: розгортання військових дій, що носять масштабний руйнівний характер і завдають збитків навіть далеко за лінією фронту у наслідок ракетних атак, обумовлюють формування цілого пласту проблем, які умовно можна поділити на групи в залежності від регіону розташування бізнесу, а саме: на окупованих територіях; на територіях, які є прикордонними до лінії зіткнення; території, що зазнають масованих обстрілів та група території, які є відносно безпечними. Виділення груп є досить умовним, проте варто зазначити, що певні області є відносно «тихішими», зокрема мова йде про Карпатський регіон і території окремих областей заходу України. Такі обставини суттєво впливають на можливості ресторанного бізнесу продовжувати свою роботу. Так, зокрема, за даними опитувань Restorator Reve, «незважаючи на триваючу війну, відвідуваність кафе в лютому 2023 в усіх західних і більшості центральних областей України була більшою порівняно з довоєнними показниками. У Закарпатській області кількість угод зросла на 17%, у Кіровоградській – на 16%, у Чернівецькій – на 14%. Але кафе та ресторани на півночі, півдні та сході України ще переживають нелегкі часи. Кількість угод у Херсонській області все ще на 62% менше, ніж торік. У Харківській області – на 45%, у Запорізькій і Донецькій – на 30%, у Луганській області – на 24%» [2].

Варто зазначити, що досить істотна частка закладів галузі, з перших днів широкомасштабного вторгнення, доєдналась до благодійних ініціатив щодо харчування представників сил оборони та волонтерських організацій, що, окрім позитивного соціального ефекту, цілком об'єктивно має від'ємний вплив на формування фінансових результатів бізнесу та визначає необхідність повернення до комерційних засад функціонування. Прогнози щодо тенденцій у індустрії відрізняються залежно від регіону. Однак, в «середньому експерти очікують, що по країні закритись щонайменше третина ресторанів»[1].

Виклики, які стоять перед власниками закладів галузі, визначають важливість пошуку нових шляхів розвитку, зокрема переходу на більш швидку варіанти обслуговування, зокрема «на винос». Поряд з тим, це не можна вважати панацеєю для усіх варіантів закладів харчування. Варто зазначити важливість даного напрямку у формуванні туристичної складової регіонів, отже, вимагає розробки стратегій підтримки, яка має перспективний та інвестиційний характер. Важливість фінансового забезпечення потреб оборони впливає на можливості державного фінансування ресторанного індустрії, що висвітлює пріоритетність пошуку приватних та зарубіжних

інвесторів, тобто визначає актуальність розробки планів і проектів законів щодо можливостей пільгового розвитку (податкові знижки для інвесторів, знижені процентні ставки тощо), які позитивно вплинуть на галузь але не вимагатимуть від держави значних фінансових ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кравченко В. Апетит до життя: як війна змінює ресторанну індустрію. Агенство «Українські новини». URL: <https://mind.ua/publications/20243413-apetit-do-zhittya-yak-vijna-zminyue-restorannu-industriyu> (дата звернення 27.09.2023)

2. Café, restaurant traffic in Ukraine 10% higher than pre-war, driven by business in west. Інформаційний портал NV. URL: <https://english.nv.ua/business/cafe-restaurant-traffic-in-ukraine-10-higher-than-pre-war-driven-by-business-in-west-50306673.html> (дата звернення 27.09.2023)

УДК 13.1:330. 33/35(477)

Кригульська Т.Б.

канд. іст. наук, доц. НУ«Запорізька політехніка»

ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ ВИКЛИКИ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Лихоліття, пов'язане зі вторгненням та широкомасштабними воєнними діями РФ проти суверенної Української держави, вимушує по-новому поглянути на навколишню дійсність, багато у чому переосмислити підвалини людського буття з огляду на страшні події, викликані війною. Це актуалізує екзистенціальні підходи дослідження, вироблені наукою ХХ століття.

Термін екзистенційний (від лат. *existentia* – існування та *existentialis* – той, що пов'язаний з існуванням) відображає людиноцентричний філософсько-культурологічний підхід до аналізу суспільних явищ, виходячи з глибинного розуміння ества та природи людини з огляду на екстремальні умови її виживання. Погляди данського вченого Сьорена Кьєркеггора та його однодумців ґрунтуються на тому, що людина як розумна істота, яка здатна досягнути і забезпечити своє існування, найліпше справляється з цим завданням у пограничному критичному загрозовому для її існування стані. Саме такий стан підштовхує людину до осмислення та обумовлює вибір нею доцільних оптимальних можливостей.

Останнім часом трагічні криваві події російсько-української війни довели, що ця війна є несправедливою, підлою, нерациональною, загарбницькою та руйнівною, спрямованою на знищення українського

народу та його суверенної незалежної держави. Безумовно, що вона стане величезним історичним уроком цивілізаційного значення.

Очевидним є факт, що війна висвітлила конфлікт між простором Свободи, яку відчайдушно захищають українці на своїй рідній землі, та простором Рабства та Неволі, який привносять та у насильницький спосіб намагаються нав'язати наші північні сусіди, вбиваючи, руйнуючи та знищуючи все навкруги.

Для українського народу екзистенційний вимір сучасних подій виявив себе повною мірою, бо війна зруйнувала звичний уклад життя мільйонів людей. Тих, хто став на захист своєї країни та організував відсіч нападникам, тих, хто під постійними обстрілами змушені виживати на територіях України, та тих, хто, рятуючи життя своїх дітей, став вимушеним мігрантом. Осмислення цього виміру відбувається на різних рівнях через величезні втрати, гіркі сльози, пролиту кров та невимовні страждання людей, невизначеність, яка шокує всіх.

Кожен із нас на своєму місці має вирішити, яким чином вижити, не зламатися, не піддатися зневірі, допомогти в організації оборони. Дія ірраціональних чинників та вибір можливостей такого існування є очевидним. Усвідомити себе, свої життєві завдання та бути відповідальними за них перед собою, своєю родиною та країною – такі екзистенційні виклики в умовах війни стають перед кожною людиною.

Пріоритетом у суспільстві має стати усвідомлення цінності людського капіталу з його креативним потенціалом Найголовніша та найскладніша проблема, на наш погляд, має бути вирішена у взаємовідносинах влади з окремими людьми. Люди, які довгий час були об'єктами владного впливу, мають стати активними суб'єктами нового устрою та життєвого укладу, щоб створити конструктивні реалії оновленого суспільного життя. Тоді вони здатні, відчуваючи свою гідність та безпеку, стати справжнім драйвером повоєнних стрімких перетворень. Титанічні зусилля у цьому процесі необхідні з обох сторін.

Активного розвитку потребує малий та середній бізнес. Люди з підприємницьким потенціалом мають отримати всебічну підтримку з боку держави через правові та податкові інструменти. Конструктивний діалог має бути налагоджений з крупним бізнесом з метою ефективного інвестування відновлювальних проєктів та стартапів.

Детального аналізу та всебічного наукового обґрунтування потребує розробка та впровадження загальнодержавної та регіональних програм повоєнного відродження України.

У суспільстві в умовах війни склався стійкий запит на прозорі та ефективні дії владних органів, які потребують кадрового професіонального оновлення. Послідовного та неухильного розвитку потребує впровадження

антикорупційних механізмів побудови владних структур в усіх ланках суспільства.

Радикальних та обґрунтованих змін потребують сфери освіти та медицини, містобудування, соціального забезпечення та гарантій, що мають розвиватися на основі найдоцільніших світових практик.

Перелік екзистенційних викликів перед нинішніми поколіннями українців не є вичерпним. Його можна і необхідно продовжувати, розробляючи відповідні проекти уже тепер, незважаючи на складну ситуацію. Втім саме складнощі викристалізують суспільну думку про те, що необхідно не лише вижити та вистояти, але й, незважаючи на біль та гіркі втрати, здобути Перемогу, відбудувати гідну сильну оновлену сучасну європейську Українську державу на засадах справжньої демократії, принципів свободи та розвиненої економіки. Така Україна має стати справжнім стартапом новітньої історії Європи та світу.

УДК 330.5

Куред Н. М.¹, Алексєєнко Д.М.²

¹канд. економ. наук, доц. КЗВО «Хортицька ННРА»

²студент КЗВО «Хортицька ННРА»

УПРАВЛІННЯ СУЧАСНИМИ МАКРОЕКОНОМІЧНИМИ ПРОЦЕСАМИ В УКРАЇНІ

Сучасні макроекономічні процеси в Україні формуються під впливом воєнних дій. А саме: між економікою та війною у країні встановлюється особливий двосторонній взаємозв'язок, який можна характеризувати наступним чином:

- війна відволікає значні фінансові, матеріальні та людські ресурси з виробничої сфери в непродуктивну невиробничу сферу;
- війна і військові потреби переформатовують довоєнну структуру національної економіки;
- війна призводить до прямого знищення продуктивних сил і у зв'язку з цим стратегічного значення постають у суспільстві завдання щодо збереження виробництва, робочої сили, забезпеченню живучості економіки країни.

Український інститут майбутнього спрогнозував позитивний і негативний сценарії функціонування економіки України на 2023-2024 роки. (Табл.1)

Можливості розвитку національної економіки визначаються обсягами його фінансування. Порівняння видатків державного бюджету 2024 року з попереднім роком показує наступні його пріоритети:

- перший сектор безпеки й оборони. Зросте фінансування більшості відомств, зокрема, Мінекономіки – у 7,4 рази через шість нових програм, серед яких – підтримка реалізації інвестиційних проєктів та компенсація витрат за гуманітарне розмінування аграрних земель; Мінстратегпрому - у 7 разів. У проєкті бюджету-2024 скасовані або змінені 22 бюджетні програми. Так уряд вирішив відмовитися від дорожніх інфраструктурних проєктів, але залишаються 11 програм капітальних видатків;

- другий - підвищення соціальних стандартів з метою підвищення доходів громадян (розміру мінімальної заробітної плати, підвищення розміру посадового окладу працівника I тарифного розряду єдиної тарифної сітки, підвищення прожиткового мінімуму).

- третій - відновлення економіки країни.[2]

Таблиця 1 – Прогнозні аспекти функціонування економіки України в 2023-2024 роках[1]

Негативний сценарій	Позитивний сценарій
Морська логістика не відновиться в повному обсязі та залишиться дорогою. Близькість лінії фронту до Дніпра значно ускладнить і річкову логістику. Підрив дамби Каховської ГЕС практично унеможливить річкову логістику на півдні України, що негативно вплине й на обсяги морських перевезень, адже товар до портів необхідно буде доправляти іншими видами транспорту.	У разі деокупації територій до кордонів до 24.02.2022 року, налагодження логістики – +3-5% зростання реального ВВП на рік, прогнозують: - створення додаткового ВВП за рахунок повернення територій; - нарощення обсягів експорту, зокрема завдяки використанню морського транспорту.
Скорочення кількості населення, а з урахуванням міграції потреба в якісних фахівцях посиляться.	Реалізація урядом міграційної політики, із запуском пільгової іпотечної програми (або програми "житло в лізинг"), допоможе повернути 2-3 млн емігрантів до України +7-12% зростання ринку споживання, а, відповідно, і зростання попиту, доходів бізнесу, податкових надходжень, економіки в цілому.
2023 року імпорт зростатиме, водночас експорт знизиться (у грошовому еквіваленті). Зросте дефіцит торговельного балансу.	Передумови для послаблення гривні: НБУ запустить плаваючий курс гривні, що очікувано призведе до девальвації національної валюти.

	Це дещо покращить стан українських експортерів, експорт товарів почне зростати швидше за імпорт.
Інвестиційна активність буде низькою. Західна фінансова допомога значно скоротиться від кінця 2023 року, але транші	Економіка України зростатиме на 10-15% на рік, що було б очікуваним після падіння на 29% 2022 року
Збільшиться фіскальне навантаження, але це не призведе до відчутного збільшення податкових надходжень, економіка просто піде “в тінь” Фіскалізація економіки, скасування податкових	Відмова від концепції Національної стратегії доходів, яка передбачає фіскалізацію економіки; проведення стимулюючої фіскальної політики, запуск від 2024 року ліберальної податкової реформи. В разі

В сучасних умовах невизначеності тривалості та наслідків війни в Україні критично важливу підтримку вітчизняній економіці та фінансовій системі продовжує надавати міжнародне фінансування (Табл.2).

Таблиця 2 – Структура і динаміка запозичень України 2020 -2024рр.[3]

Вид запозичень	Роки				
	2020	2021	2022	2023 (план)	2024 (проект)
Внутрішні, млрд.грн.	389	410	1185	362	422
Зовнішні, млрд.грн.	250	208	695	1797	1774

Аналіз приведених даних показує важливість зовнішнього фінансування економіки України в умовах ведення воєнних дій на її території. У цілому Національний банк України прогнозує зростання реального валового внутрішнього продукту України у 2024 році на 3,5%, а у 2025 році - на 6,8%. Зростання внутрішнього попиту в умовах стабільного функціонування енергосистеми та макрофінансової стійкості сприятиме подальшому відновленню економічної активності в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- 1.Що буде з економікою України 2023-2024 – ТСН [URL:https://tsn.ua](https://tsn.ua)
- 2.Урядовий портал. <https://11l.innk/KL2GF>
3. Без реформ не обійтись <https://11l.innk/Ro6gi>

УДК 331.5

Куредя Н. М.¹, Остапчук О.Р.²

¹канд. економ. наук, доц. КЗВО «Хортицька ННРА»

²студент КЗВО «Хортицька ННРА»

УМОВИ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Кадровий ресурс є рушійною силою в усіх соціально-економічних процесах суспільства, що особливо актуально для України воєнного та післявоєнного періодів розвитку. Регулювання сучасного ринку праці в Україні здійснюється під впливом об'єктивних закономірностей (попиту та пропозиції, інших), воєнних дій, а також адміністративних заходів, зокрема, Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану»[1], Національної стратегії подолання гендерного розриву в оплаті праці на період до 2030 року[2].

Щодо ринку праці Український інститут майбутнього зробив прогноз впливу названих факторів у контексті розвитку економіки України на 2023-2024 роки у двох сценаріях – позитивному і негативному.

Таблиця 1 – Прогнозні сценарії функціонування ринку праці в Україні на ринку 2023-2024 роки [3]

Негативний сценарій	Позитивний сценарій
Населення скоротиться на 1,5-2 млн. Скасування воєнного стану призведе до вїзду чоловіків, а складні післявоєнні умови стримуватимуть більшу частину українських мігрантів від повернення.	Повернення емігрантів. Реалізація урядом міграційної політики, із запуском пільгової іпотечної програми (або програми "житло в лізинг"), допоможе повернути 2-3 млн емігрантів до України – +7-12% зростання ринку споживання, а, відповідно, і зростання попиту, доходів бізнесу, податкових надходжень, економіки в цілому.
Виникне криза на ринку праці. До України повертатимуться переважно ті, хто не зміг влаштуватися на роботу за кордоном. Тут вони потребуватимуть соціальної допомоги, а це додаткове навантаження на бюджет. З точки зору якості людського капіталу, можуть виникнути втрати, адже ті, хто поїхав з України і не повернувся назад, зазвичай мають знання й навички, необхідні і важливі для виживання в сучасному світі. Як результат – зростатиме дефіцит кваліфікованих трудових ресурсів. В Україні давно є проблема професійної деградації, дефіциту	Створення нових робочих місць. Відкриється цивільна інфраструктура на повну потужність (офлайн школи, гуртки, спортивні секції тощо) – це сприятиме збільшенню продуктивності праці батьків, створенню нових робочих місць у сфері освіти, послуг. Запуск Програми з реабілітації та ресоціалізації учасників бойових дій, соціальних програм з відновлення психічного стану українців, зокрема дітей, з метою підвищення якості людського капіталу в Україні сприятиме підвищенню продуктивності

кваліфікованої робочої сили, а з <u>урахуванням</u> міграції потреба в якісних фахівцях лише посилиться. Роботодавці конкуруватимуть за окремих працівників, підвищуватимуть зарплати, збільшуватимуть витрати на премії й бонуси.	праці українців, прискоренню зростання ВВП.
--	---

Реалізації позитивного сценарію на ринку праці в Україні сприяють пропозиції роботи на Єдиному порталі вакансій, який було створено спільними зусиллями Державної служби зайнятості та шести провідних українських сайтів з пошуку роботи [4], на сайті пошуку роботи в Україні - Work.ua[5], сайті govota.ua[6], порталі вакансій медичних працівників[7]. Рівень безробіття в Україні повільно знижується. Одна з головних проблем – кваліфікаційні диспропорції. Під час війни зріс попит на одні спеціальності та впав на інші. Дуже часто шукачі роботи пропонують одні навички, а роботодавці потребують інших.

Дослідження демографічних та інших процесів в Україні вітчизняним Інститутом демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи прогнозують скорочення населення України незалежно від того, чи повернуться всі наші мігранти і чи будуть працевлаштовані мігранти з інших країн.[8]. В зв'язку з цим в Україні розпочалася робота над проектом «Візія-2033»: збереження та розвиток трудових ресурсів України в найближче десятиріччя», який покликаний надати експертну оцінку ситуації, що склалася з трудовими ресурсами в країні. Одночасно з цим для перспектив розвитку ринку праці потрібна система заходів щодо стимулювання народжуваності в Україні та захисту материнства і дитинства.

Пожвавлення економіки на сучасному етапі воєнного стану в Україні все ж сприяє поступовому відновленню ринку праці. Конкуренція за працівників зростає і підштовхує бізнес до підвищення заробітних плат і післявоєнна відбудова України створить умови для стійкого зростання зайнятості та доходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. 1. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> X
2. Про схвалення Національної стратегії подолання гендерного розриву в оплаті праці на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2023-2025 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/815-2023-%D1%80#Text>
3. Що буде з економікою України 2023-2024. URL: <https://11l.ink/rO2ua>

4. Єдиний портал вакансій Державний центр зайнятості. URL: <https://jobportal.dcz.gov.ua>
5. Work.ua. URL: <https://www.work.ua>
6. Робота в Україні. Працевлаштування й пошук роботи. URL: <https://robota.ua/>
7. Портал вакансій медичних працівників. URL: <https://work.moz.gov.ua/>
8. Дослідження демографічних та інших процесів в Україні вітчизняним Інститутом демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3763296-u-2033-roci-naselenna-ukraini-stanovitime-blizko-35-miljoniv-libanova.html>

УДК 330.341.1

Литвиненко Н.І.

д-р економ. наук, проф. НТУ «Дніпровська політехніка»

ПОЗИЦІЯ УКРАЇНИ СЕРЕД ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН У СФЕРІ ІННОВАЦІЙ

Відновлення промисловості України має відбуватись лише на основі інноваційних технологій, з впровадження новітніх продуктів та послуг. А отже виникає питання, яку позицію серед країн Європи займає Україна у сфері інновацій. В таблиці 1 представлено ключові показники інноваційної активності промислових підприємств у 2020 році. Нажаль, на сьогодні ми не маємо достовірної інформації не тільки про стан інноваційної активності в Україні, а і про стан промисловості взагалі (лише експертні оцінки). Інформація, яку надає Державна служба статистики України має низьку надійність. Дослідження проведено на основі бази даних статистичного бюро Європейського Союзу та публікацій Державна служба статистики України. До вибірки включено промислові підприємства, які за класифікацією КВЕД 2010 належать до секцій: В, С, D, E.

Ранг країні присвоєно за показником частка інноваційно активних промислових підприємств у загальній кількості промислових підприємств

Як видно із табл. 1, за кількістю інноваційно активних промислових підприємств Україна посіла 4 місце, частка яких у загальній кількості підприємств складає 16,8%. Найбільша частка інноваційно активних підприємств зосереджена в Швейцарія (28,32%), а найменша в Іспанії (0,27%). За іншими ключовими показниками Україна значно поступається всім країнам Європи із нашої вибірки.

Таблиця 1 – Показники інноваційної діяльності промислових підприємств по країнах за 2020 рік

Країна	Ранг за кількістю інноваційно-активних промислових підприємств	Кількість інноваційно-активних промислових підприємств		Обсяг реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг)		Витрати підприємств на інновації, тис. євро	Витрати підприємств на інновації на душу населення, євро
		усього, одиниць	% до загальної кількості промисл. підприємств	млн. євро	% до загального обсягу реалізованої пром. продукції (товарів, послуг)		
Швейцарія	1	5945	28,32	35929480	9,44	н/д	н/д
Люксембург	2	183	19,45	1444535	8,9	287447	459,1
Німеччина	3	5384	18,27	451684547	15,72	126011013	1515,16
Україна	4	809	16,8	1544	1,9	467908,4	11,21
Австрія	5	4557	14,9	40943474	15,85	6861437	770,86
Естонія	6	1266	14,46	1750394	10,83	311871	234,67
Норвегія	7	2541	12,7	9812257	6,73	2141961	399,06
Фінляндія	8	2801	12,03	34412283	23,33	4238385	767,09
Італія	9	4214	11,04	181896068	16,89	20015116	335,59
Бельгія	10	4378	10,4	50489117	17,78	10354824	898,67
Болгарія	11	3020	9,18	3953898	8,99	293686	42,25
Данія	12	1798	9,17	35103508	21,44	4847372	832,49
Хорватія	13	2180	9,17	3503434	13,45	293116	72,23
Швеція	14	4374	8,54	25175130	10,16	7529549	729,07
Португалія	15	5960	8,09	12680719	11,47	1063595	103,3
Кіпр	16	422	7,86	380488	7,62	62118	69,95
Литва	17	1743	7,44	3558065	13,92	1062322	380,2
Словенія	18	1459	6,65	5668044	14,65	691898	330,13
Греція	19	4419	6,52	14980573	21,07	1274686	118,92
Нідерланди	20	5290	6,52	н/д	н/д	н/д	н/д
Латвія	21	696	5,72	1071649	8,79	98760	51,77
Мальта	22	125	5,18	335666	н/д	46593	90,55
Франція	23	1288	4,97	73996562	6,75	24810915	367,65
Ірландія	24	945	4,93	50037809	16,72	4119560	829,81
Польща	25	1210	4,77	38368462	8,93	4586590	120,83
Угорщина	26	2748	4,71	11314307	8,85	1924211	196,96
Чехія	27	7298	3,67	36738968	15,98	6581640	615,46
Румунія	28	1404	2,28	5304438	4,68	441938	22,86
Словацьчина	29	1696	2,03	15782437	17,75	1204680	220,72
Іспанія	30	510	0,27	17552040	2,91	358997	7,58

Примітка. Складено за даними [1-3].

За показником частка обсягу реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг) Україна займає останню 28 позицію поступаючись на 1 % Іспанії (2,91 %). Вибірка складається із 28 країн (Нідерланди, Мальта – відсутні данні). За цим показником топ-5 країн виглядає так: Фінляндія (23,33 %), Данія (21,44 %), Греція (21,07 %), Бельгія (17,78 %), Словаччина (17,75 %). За цим рейтингом країни, що займали верхні позиції у рейтингу за кількістю інноваційно активних підприємств Швейцарія, Люксембург, Німеччина опинились відповідно на 17, 20 та 10 місцях. Слід зазначити, обсяг реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг) Україна має позитивну динаміку, з 2018 року частка зросла на 0,8 %.

Кращу позицію, на один пункт Україна (27 ранг і відповідно 11,21 євро) демонструє за індикатором витрати на інновації на душу населення. Безперечним лідером у цьому рейтингу є Німеччина (1515,16 євро) із значним відривом у обсягах витрат слідуєть Бельгія (898,67 євро), Данія (832,49 євро), Ірландія (829,81 євро). Найменший показник витрат в Іспанія – 7,58 євро.

Що стосується абсолютного показника витрат інноваційно активних підприємств на інновації, то тут залишається лідером Німеччина із загальним обсягом 126011013 тис. євро, за нею йдуть Франція – 24810915 тис. євро, Італія – 20015116 тис. євро, Бельгія – 10354824 тис. євро та Швеція – 7529549 тис. євро. За цим показником Україні присвоєно 19 ранг з обсягом витрат на інновації 467908 тис. євро. Цей показник також має позитивну динаміку, так витрати на інновації у порівнянні 2018 році зросли на 88938,28 тис. євро.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Annual detailed enterprise statistics for industry (NACE Rev. 2, B-E) / Statistical office of the European Union. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/sbs_na_ind_r2 (дата звернення: 27.09.2023). – Назва з екрану.

3. Science, technology, and innovation / Statistical office of the European Union. – Режим доступу: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/science-technology-innovation/database> (дата звернення: 27.09.2023). – Назва з екрану.

2. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність України за 2020 рік». Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 27.09.2023). – Назва з екрану.

УДК 330.341.1

Ломачинська І.А.¹, Лебедюк Ю.В.²

¹ д-р економ. наук, проф. ОНУ імені І.І. Мечникова

² студ. 1-го курсу магістратури ОНУ імені І.І. Мечникова

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ЕКОНОМІЧНОМУ ЗРОСТАННІ

Нагальним питанням української сучасності постає стратегія післявоєнної відбудови економіки України. З початком війни третина підприємств припинили свою діяльність, вартість пошкодженої інфраструктури оцінена у 14 млрд дол. США, а кількість біженців, що залишаються закордоном, складає близько 9 млн осіб [1]. Як наслідок, підприємства потерпають від втрати висококваліфікованих кадрів, зростання збитків через втрату певної кількості споживачів та ринків, збільшення цін на сировину, електроенергію, логістику тощо. Таким чином, перед Україною постає задача відновлення національної економіки країни та її інноваційного розвитку. На нашу думку, сучасним інструментом для вирішення даного питання може стати розвиток у сфері штучного інтелекту (далі – ШІ) та залучення іноземних інвестицій [2], співробітництва для розробки інноваційних технологій в Україні.

Згідно дослідженням компанії Sapcon використання ШІ дозволяє оптимізувати витрати на персонал – 33%; час незапланованих простоїв – 50%; дефекти продукції – 50% та збільшити рентабельність виробництва – 20% [3]. Ці результати дозволяють підтвердити економічну доцільність впровадження ШІ у бізнес-діяльність будь-яких, у т.ч. іноземних компаній.

Як відомо, уряд України стимулює впровадження ШІ у сфері медицини, урядових послуг, освіти. Крім того, країна має всі перспективи для подальшого розвитку у сфері ШІ завдяки людському капіталу. Як приклад можна навести українця О. Рогинського, який отримав фінансування у розмірі 200 млн дол. США на реалізацію проекту «People.ai» – створення платформи на основі ШІ для продажів, маркетингу і т.п. [4].

Для подальшого розвитку, пошуку нових рішень та залучення партнерів й інвестицій у сферу ШІ в Україні доцільно врахувати досвід і прогресивність розвинених країн світу, перш за все, Японії та США.

Японські компанії активно досліджують межі ШІ та стимулюють бізнес-зрушення шляхом впровадження інноваційних технологій. Окрім приватних інвестицій, уряд Японії активно стимулює технологічний розвиток. Станом на 2023 р. профінансовано 13 стартапів у сфері ШІ. Досліджуючи економічне зростання країни шляхом розробки та впровадження передових інновацій в організаціях та виробничих підприємствах, особливої уваги набувають наступні японські проекти: Mujin – автоматизація виробничої робототехніки, яка забезпечуватиме високу продуктивність та оптимізуватиме виробничі й логістичні витрати; Cinnamon – обробка документів великого об'єму та надання лише необхідної

інформації (для електронної комерції та HR); StockMark – підтримка бізнес-рішень шляхом текстового аналізу ШІ; Ousia – автоматизація служби підтримки клієнтів на основі обробки природної мови [4].

Компанія-гігант Amazon вже в 2014 р. використовувала ШІ для прогнозування логістики. Компанія Walmart впровадили систему ШІ, яка на основі аналізу зображення та відео з камер магазину, прогнозує попит та дозволяє спланувати необхідний рівень запасів на певний період часу [5].

На даний момент у США також розробляються стартапи у сфері ШІ для розвитку бізнесу штатів. Серед найбільш актуальних та перспективних проєктів можна виділити: DataRobot – створення точних прогнозних моделей; WorkFusion – оцифрування бізнес-процесів на основі роботизованої автоматизації, ШІ та чат-ботів; навчання ШІ та автоматизація систематичної ручної роботи; Tact.ai – омніканальний цифровий помічник на основі ШІ для відділу з маркетингу [4].

Цікавим є досвід і ОАЕ, які вражають активною розробкою інноваційних стратегій та жагою до технологічного розвитку країни. У 2018 р. урядом було прийнято програму «Національна стратегія ОАЕ для ШІ 2031», в рамках якої планується укладання угод з міжнародними компаніями щодо проведення пілотних проєктів, впровадження системи ШІ в урядові послуги, співпраця з великими технологічними партнерами тощо. Уряд ОАЕ активно фінансує інноваційні розробки у сфері диджиталізації. В рамках реалізації інноваційного майбутнього, лідерами ОАЕ був заснований університет ШІ Мохаммеда бен Заїда, куди активно залучаються експерти з комп'ютерних наук, машинного навчання та інших цифрових сфер.

Разом із цим, стрімкий розвиток ШІ турбує весь світ. Частина населення турбується про негативний вплив ШІ на соціум та майбутнє, оскільки одним із найбільш поширених питань постає можливе скорочення робочих місць. Згідно прогнозам Goldman Sachs, в найбільш автоматизованих сферах США та Європи кількість робочих місць зменшиться на дві треті [3]. Проте, слід зауважити, що з розвитком ШІ відповідно зростатиме потреба й у кваліфікованих ІТ-спеціалістах та інших спеціалістах, які мають навички з використання інноваційних технологій. У своєму дослідженні одним з плюсів ШІ компанія Goldman Sachs визначає, що завдяки автоматизації бізнес-процесів виробнича потужність підприємств та рівень ВВП збільшиться на 7% [3].

Аналізуючи досвід передових країн світу, можна узагальнити, що для забезпечення економічного зростання країни варто розробити стратегічний підхід щодо розвитку інноваційних технологій. Одним з елементів системи може бути фінансування стартапів, направлених на розробку технологій на основі ШІ, створення інкубаторів для їхньої реалізації та державного сприяння розвитку інноваційних екосистем. Іншим елементом системи слід

визначити міжнародне співробітництво у сфері інноваційних технологій з країнами, які визначили за стратегічну ціль прогресивний розвиток ІІІ та активно залучають інвестиції й експертів з передових технологій світу. Партнерство може здійснюватися шляхом обміну досвідом, спільними проєктами тощо.

Таким чином, впроваджуючи стратегічний підхід до розвитку ІІІ, Україна стимулюватиме відновлення та подальший розвиток не лише економічного, а й науково-технологічного сектору, що дозволить забезпечити стаке зростання та високу конкурентоспроможність на світовому ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Погарська О. Економіка України в умовах війни: звіт (остаточний) [Електронний ресурс]: презентація / О. Погарська. Київ: Національний банк України, 2023. – 30 с. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Poharska_pr_01-02.06.2023.pdf?v=4 (дата звернення: 17.09.2023). – Назва з екрану.

2. Lomachynska I. Management of the Financial Potential of Innovative Development of the National Economy in the Context of Digital Transformation / I. Lomachynska, Y. Maslennikov, O. Poberezhets, O. Shebanina, I. Plets // Economic Affairs. – 2023. – Vol. 68. – Pp. 797-803.

3. Erem E. Artificial Intelligence and its role in economic development [Електронний ресурс]: Blog / E. Erem. Economic Policy Research Centre, 2023. – Режим доступу: <https://eprcug.org/blog/artificial-intelligence-and-its-role-in-economic-development/> (дата звернення: 12.09.2023). – Назва з екрану.

4. New and recently funded AI Startups [Електронний ресурс]: AI Startups, 2023. – Режим доступу: <https://www.ai-startups.org/> (дата звернення: 14.09.2023). – Назва з екрану.

5. How companies use artificial intelligence [Електронний ресурс]: Economist intelligence. 05 Jun 2023. – Режим доступу: <https://www.eiu.com/n/how-companies-use-artificial-intelligence/> (дата звернення: 12.09.2023). – Назва з екрану.

УДК 658.8

Любчук О.К.¹, Лаврова І.І.²

¹ д-р наук з держ. упр., проф., ДВНЗ «ПДТУ»

² канд. іст. наук, доцент, ДВНЗ «ПДТУ»

ІННОВАЦІЇ ЯК ЗАСІБ ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗБУДОВИ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну вплинуло практично на всі сектори глобальної економіки. Початок військових дій в 2022 р. докорінно

змінив все в житті українців. Постраждали всі галузі та сфери, в том числі, й сектор туризму. В умовах війни покращення та активний розвиток туризму є практично неможливим. Однак для економіки та суспільства важливим завданням є зберегти хоча б певну частину туристичної діяльності. Війна в Україні призвела до скорочення туристичної діяльності. Ситуація ускладнює ще й те, що Україна, як і більшість країн світу не встигла оговтатися від наслідків коронавірусної кризи. Галузь знову стала збитковою так і не змігши вийти на показники 2019 р. Стосовно зовнішнього туризму, ситуація в Україні теж не найкраща: в населення через війну збільшилися витрати й зменшилися доходи; військовозобов'язані особи не можуть виїхати за кордон у відпустку, навіть при наявності коштів; існують певні складнощі в сфері логістики. Поки в країні не стане безпечніше, навряд чи Україна матиме велику кількість закордонних туристів.

Збільшення цін на нафту та пальне, ускладнена логістика та руйнування традиційних туристичних маршрутів – це лише частина ризиків, які постали перед світовим туризмом у зв'язку з цією війною. В найбільшій зоні ризику знаходиться європейський туризм. Мова йде не тільки про Східну Європу, де триває війна, а й в цілому про весь континент. Головна причина полягає у питанні стосовно безпеки. Так, збройна агресія з боку РФ змушує туристів, зокрема й з інших континентів, задуматися над доцільністю поїздки в Європу. Все частіше мандрівники схиляються до більш безпечних варіантів подорожей.

Всі міжнародні логістичні маршрути, що проходять через українську територію наразі не функціонують. Однак українська сторона не єдина, хто постраждав через бойові дії. Згідно з даними Eurocontrol, оприлюдненими UNWTO на своєму сайті, на деяких європейських напрямках після початку війни, має місце зниження кількості рейсів, порівняно з аналогічним періодом 2021 р. Так, кількість рейсів у Словенії знизилася на 42%, в Молдові – на 69%, в Словенії – на 42%, в Фінляндії – на 36%, а в Латвії – на 38% .

У звіті Всесвітньої туристської організації, присвяченому головним тенденціям розвитку туристичної галузі до 2020 р., зазначені нові глобальні тенденції, характерні туризму XXI ст., багато з них безпосередньо пов'язані з інформацією: інформаційні технології дозволять здійснювати вибір пунктів призначення туристичних маршрутів; при виборі місця подорожі використовуватимуться атласи на електронних носіях та застосовуватимуться Інтернет-екскурсії готелем та його номерами; галузь туризму чекає поділ споживачів на дві групи: тих, для кого важливий технології та комфорт, і тих, для кого пріоритетом є гармонія з природою й відпочинок від сучасних технологій; турбота про зовнішній вигляд

туристських дестинацій, що є початковою умовою диференціації і збільшення привабливості для відвідувачів.

Важливим досягненням UNWTO є те, що вона стала ініціатором й розробником двох базових інновацій – принципу стійкого розвитку та системи оцінки економічного значення туризму.

Сучасному туризму характерні системний розвиток, збільшення асортименту туристичних продуктів, популярність спеціалізованих видів туризму та чутливість до ринкових трансформацій і змін, спричинених постійним коливанням пропозиції й попиту. Диверсифікація туризму сприяє виникненню нових унікальних туристичних продуктів. Відбувається популяризація віртуального туризму, розвиваються штучні зони відпочинку, зростає роль зеленого сільського туризму.

В сфері туристичних послуг інноваційна діяльність розвивається в кількох напрямках: впровадження в туристичну галузь новітніх технологій та обладнання; впровадження нових ресурсів; вдосконалення туристичного маркетингу; віртуальний туризм; створення нових туристичних маршрутів, продуктів, транспортних та готельних послуг; використання нових методів та технік ведення туристичної діяльності, тощо. Віртуальна реальність (VR) швидко проникає в усі сфери життя. Нині у багатьох сферах туристичної діяльності функціонують технології VR. Для покращення свого іміджу, готелі почали прямо на сайтах розміщувати VR-тури, ознайомлення з яким дає змогу зрозуміти куди приїде турист. Дехто широко використовує фотографії, наприклад, щоб в сервісі Google Images мати солідний вигляд та ін.. В туристичній індустрії VR-додатки включають: VR-тури по об'єктах туристичної інфраструктури; подорожі у VR-світі; туристичне наповнення віртуальною реальністю соціальних мереж та сайтів. Сьогодні, крім VR-прогулянок, он-лайн-туристам пропонуються прогулянки на водному транспорті, підводні експедиції, пішохідні тури. Існують безліч проєктів, які створюють та втілюють більш повнішу модель віртуального світу. Так, за допомогою сучасних технологічних можливостей, що надають сервіси, типу «Google Планета Земля», є можливість подорожувати до найвіддаленіших куточків Землі та навіть в Космос.

До інформаційних інноваційних технологій в процесах туристичного обслуговування відносять: використання можливостей Інтернету, поштову розсилку; туристичні інформаційні термінали; туристичні мобільні застосунки; IT-рішення для туризму; пошукові системи, автоматичні модулі сайтів туристичних операторів (встановлення модулів продажу, каталоги готелів, рейтингу популярності туристичних локацій, пошук та підбір турів та екскурсій тощо); геоінформаційні технології (ГІС), електронні атласи та карти, можливості ГІС для створення спеціальних схем маршрутів; глобальні розподільні системи (GDS); автоматизація туристичного офісу; віртуалізація

інформаційного забезпечення клієнта; віртуальні туристичні агенції; віртуальні подорожі; послуги автоматизованих систем резервування та бронювання; інформаційні системи бронювання мережі туристичних агенцій; соціальні мережі як засіб інформування та популяризації турів; туристичні он-лайн магазини тощо.

На розвиток інноваційної діяльності туристських організацій впливають різні фактори: економічні та технологічні фактори (недостатність коштів для фінансування, слабка матеріально-технічна база, застарілі технології тощо); політичні, правові (політична нестабільність, обмеження у законодавстві, тощо); організаційно-управлінські (орієнтація на короткострокову окупність, домінування вертикальних потоків інформації тощо); соціально-психологічні та культурні (опір новому, страх невизначеності та ін.).

Еволюція інформаційних технологій стимулювала створення віртуальних туристичних агенцій та операторів, перевагою яких є komponування туру споживачем в режимі он-лайн з урахуванням його побажань. Одним з нововведень, що варто проводити в сучасній сфері туризму є можливість віртуального відвідування будь-якого місця в світі у форматах 3-D та 5-D. Деякі мережі готелів нині користуються сучасними автоматизованими системами бронювання, пропозиції і komponування послуг, інформаційного забезпечення клієнтів.

Розвиток нових видів туризму пов'язаний з наступними продуктовими інноваціями: створення абсолютно нових турів; освоєння нових сегментів ринку туризму, що включає залучення нових середовищ, екстремальних територій, невідомих раніше; формування ресурсів з чітко визначеними властивостями та новою цільовою функцією чи залучення до туристичного процесу нових ресурсів; розвиток нових туристично-рекреаційних зон .

Аналіз сучасного світового досвіду реалізації інновацій у галузі туризму показує, що всі технологічні, управлінські та продуктові інновації, котрі сформувалися та поширилися в умовах пандемії COVID-19, направлені насамперед на підтримку регіонального і внутрішнього туризму та наданням безпечних туристичних послуг. Інновації, спрямовані на формування пропозиції відпочинку та подорожей, характеризуються діджиталізацією всіх видів туристичного сервісу відповідно до нових умов функціонування ринку туризму та супроводжуються: розвитком та відновленням фізичних та духовних сил туристів; збільшенням ефективності функціонування туристичної інфраструктури; збільшенням ефективності керування, стійким функціонуванням та розвитком туризму; якісно новими змінами туристичного продукту; покращенням конкурентоздатності та іміджу; сучасними прогресивними змінами виробничих факторів; покращенням ефективності процесів позиціонування, формування і споживання туристичних послуг та ін..

Концептуальні засади реструктуризації туристичного потенціалу забезпечують стійкий комплекс поглядів на визначення майбутнього напрямку розвитку вітчизняної галузі туризму в контексті створення стратегії відбудови після закінчення війни в Україні. Слід відзначити стратегічними орієнтирами післявоєнного відновлення українського туризму наступне: розгалуження інфраструктури туристичних послуг; становлення туризму на трьох рівнях (у відповідності до місцевих особливостей, туристичного напрямку, інвестиційних проєктів) та створення конкурентної переваги для України; просування унікальних вітчизняних брендів за кордоном.

Після війни для в'їзного туризму відкриються значні перспективи. Якщо Україна почне правильно комунікувати, то до нас поїдуть через цікавість, «побачити на власні очі», тобто популярним стане пізнавальний туризм. При цьому варто буде показати, які інноваційні заходи відновлення та розбудови туристичної галузі Україна може запропонувати. Нинішні воєнні події в Україні злочини, тому про них потрібно буде створити «пам'ять», щоб світова спільнота могла осмислити трагедію та зробити все можливе для того, щоб подібне не повторювалося знову. З цією метою труба створення турів присвячені злочинам та пам'яті їх жертв. При цьому потрібно буде паралельно демонструвати іншу українську сторону, де туристи будуть відпочивати не як у післявоєнній країні, це буде гостинність, смачна національна кухня, старовинна культури, дивовижна природа.

УДК 330.1:338.48

Любчук О.К.¹, Шарко М.В.²

¹ д-р наук з держ. упр., проф. ДВНЗ «ПДТУ»,

² д-р економ. наук, проф. ДВНЗ «ПДТУ»

МОЖЛИВОСТІ ТУРИСТИЧНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ДОНЕЦЬКОГО РЕГІОНУ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Проблема привабливості в'їзного туризму Донецького регіону піднімалася в довоєнний період. Актуальність проблематики пояснювалася потребою виявлення загальних закономірностей та трендів прогностичних значень туристичних потоків для регіонального туристського розвитку. Це необхідно для виявлення причин зниження привабливості туристичних потоків та можливості зменшення чи усунення факторів, що впливають на привабливість туристичних продуктів на структуру та обсяг туристичних пропозицій що є необхідним етапом розвитку туризму та засобом підвищення ефективності туристичного бізнесу загалом особливо у післявоєнний період в Україні.

З'ясування можливостей вирішення проблеми туристської привабливості регіону, потребує розгляду інвестицій[1]. Інвестиційна

привабливість регіону характеризується сукупністю ознак, що впливають на доцільність інвестицій та визначається його ресурсним потенціалом, умовами с урахуванням ризиків.

З розвитком нових технологій, використання інформаційних заходів сфера туризму потребує негайної уваги, оскільки при цьому з'явилася можливість запрошувати гостей з інших країн для обміну досвідом у тих чи інших регіонах України[2].

На туристичну привабливість регіону впливає ресурсно-інфраструктурний потенціал, матеріальні та нематеріальні фактори, маркетингова діяльність, а також техногенні лиха, які показують результати туристичної діяльності та становище регіону для туристів Туристична привабливість – це наявність туристичного ресурсного потенціалу, під час експлуатації якого забезпечуються оптимальне туристично-рекреаційне збереження туристичних ресурсів, а також можливість отримання відповідного соціально-економічного ефекту без порушення екологічної рівноваги.

Визначати туристичну привабливість Донецького регіону в післявоєнний період через ресурсний потенціал можливо за рахунок:

- наявності природно-кліматичних ресурсів;
- наявності історико-культурних ресурсів;
- соціально-економічних умов;
- високої інфраструктури[3], необхідної для організації та обслуговування туристичних споживачів у регіоні;
- створення інноваційного туристичного продукту, пов'язаного з військовими діями.

Пропонуємо розглядати туристичну привабливість Донецького регіону через оцінку потенційними туристами можливості регіону задовольнити їх потреби, де туристська привабливість регіону пов'язана зі ставленням туристів до нього як до дестинації, але привабливість для туриста характеризується с іміджем території та розглядається як емоційні уявлення та впливають на створення певного геройського образу території у людській свідомості.

Розуміючи потенціал Донецького регіону як сукупність можливостей, коштів, туристичний потенціал визначимо як сукупність природних, культурних, кадрових туристських ресурсів, об'єктів туристичної промисловості (коштів розміщень, транспортних засобів, торгових організацій, системи громадського харчування, розважальних, оздоровчих, спортивних та ділових центрів), рівня гостинності, лояльності місцевого населення та суб'єктів економічної діяльності та рівня безпеки[4]. Туристський ризик для Донецького регіону – це ймовірність настання негативних подій, що перешкоджають задоволенню потреб туриста. Зокрема

можливі такі ризики: можливість аномальних природних явищ; травми чи погіршення здоров'я; вплив особливостей клімату; дії третіх осіб або втрата матеріальних цінностей та ін. Оскільки туристський потенціал та туристський ризик, як і обсяг попиту, можуть бути кількісно виміряні, можна говорити про рівень туристської привабливості регіону.

У середньостроковій перспективі Донецький регіон із високою ймовірністю стане зоною техногенного лиха:

- це буде 15 тисяч. квадратних кілометрів солоних боліт,
- місцевість із зруйнованими трубопроводами, шосейними та залізничними дорогами,
- територія з неможливістю капітального будівництва,
- майже з повною відсутністю власних джерел питної води.
- процес деградації території супроводжуватиметься десятками локальних гідроударів, еквівалентних землетрусам у 3–4 бали, що тягнуть за собою руйнування комунікацій та будов. Причиною є неконтрольований «воєнний» процес зупинки вугільних шахт.

На фоні величезних бюджетів металургійних і вугільних компаній доходи від туристичної діяльності незначні. Тим не менш, в останні кілька довоєнних років туризм став відігравати помітну роль життя Донецького регіону. Туристична сфера регіону розвивалася по декільком напрямам: лікувально-оздоровчий туризм, спортивний, релігійний, промисловий. Однак, ситуація війни, яка триває понад 11 років, не дає можливості їх розвитку достатньою мірою.

Оцінити збитки для екосистем заповідників Донецького регіону на сьогодні неможливо, скільки науковці не можуть обстежити ці ділянки. Найбільші випробування для заповідних територій настали з припиненням роботи підрозділів Академії наук України на непідконтрольних державі територіях. З початку 2015 р. функціонування відділень заповідників як установ призупинено. Територія заповідників не охороняється, повністю припинено стаціонарні моніторингові спостереження за природними комплексами, фенологічні та метеорологічні спостереження. Головне, що в таких умовах немає гарантії дотримання заповідного режиму та збереження території.

У сформованих екстремальних умовах функціонування туристичного бізнесу підтримка та розвиток туристичної галузі Донецького регіону відбувається в умовах невизначеності та ризику. Природа такої невизначеності пов'язана з тим, що динаміка розвитку туризму породжується внутрішніми стохастичними процесами, які, як правило, недоступні для безпосереднього спостереження і фіксуються лише їх зовнішні прояви у вигляді події які вже сталися. Концептуальні засади збереження туризму в

сучасних умовах ще не розроблені та виявляються у вигляді ініціативних дій, які повинні мати упереджувальний характер під час воєнних дій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Шарко М.В., Петрушенко Н.В. Методика виведення на ринок нових туристичних продуктів: теоретичний аспект. ВІСНИК ХНТУ, 2020, 1(72), Ч. 2, С. 103-111. <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2020.1.2.14>

2. Шарко М.В., Донева Н.М. Методические подходы к трансформации оценок туристической привлекательности регионов в стратегические управленческие решения. Актуальні проблеми економіки № 8 (158) 2014.- С. 224-229

3. Шарко М.В., Донева Н.М. Проблеми формування та розвитку регіональної інфраструктури в туристичній галузі. Друга міжнародна науково-практична конференція «Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури», Львів, 16-18.05.2013. С. 159-160

4. Шарко М.В., Шарко А.В. Инновационные аспекты управления развитием предприятий регионального туризма. Актуальні проблеми економіки - №7(181). – 2016. – С. 206-213

УДК 338.246.8+332.1

Мартинювич Н.О.¹, Коваленко В.П.²

¹канд. економ. наук, доц., ст.наук.сп. ДУ «ІЕПД імені В.К. Мамутова», НАНУ
²нач. відділу прав. забезп. та кадр. роб. Гірської МВА Северодонецького р-ну Луганської області

ЗМІНИ ДО КОНЦЕПЦІЇ РОЗПОДІЛУ ТЕРИТОРІЙ ЗА ЇХ ФУНКЦІОНАЛЬНИМ ТИПОМ: ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ КОНТЕКСТ

Останні два роки українське суспільство живе у стані війни зі сподіванням на її закінчення. Період повоєнного відновлення, за оцінками як українських, так і зарубіжних експертів соціологів, психологів, економістів, буде не менш складним, ніж військовий. «Ехо війни», спричинить додаткові проблеми пов'язані з травмованою психікою громадян України [1]. Пом'якшенню посттравматичного синдрому сприяє планомірне, ефективне економічне відновлення, що дозволяє сформувати сталу соціально-економічну систему. За словами Прем'єр-міністра Д. Шмигала, відновлення України можна вважати найбільшим проектом в історії з часів Другої світової війни [2].

Післявоєнна реконструкція України є завданням номер один не лише для українського суспільства, а й для зарубіжних партнерів. У цьому напрямі

поєднано зусилля органів державної влади, місцевого самоврядування, науки, бізнесу. Співробітники академії наук безпосередньо залучені до процесу пошуку дієвого інструментарію оцінки результату та ефективності відновлення територій. В цьому зв'язку, в рамках виконання відомчої тематики «Розбудова територій пріоритетного розвитку в умовах збройного конфлікту: оцінка результативності та ефективності» й виконання Меморандуму про співпрацю та взаємодію між Гірською міською військовою адміністрацією Северодонецького району Луганської області та державною уставною «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України, з огляду на забезпечення реалізації Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій» від 9 липня 2022 року № 2389-IX, розроблено та апробовано науково-методичний підхід до розподілу територій за їх функціональним типом [3], які окреслено у Статті 11². Функціональні типи територій, цього закону. Зокрема, автором сформовано комплекс показників для кожного типу територій [4, С. 57-71]. На засадах матричного методу здійснено розподіл територій відповідно до типів [5, С. 70-78.]. Апробація теоретико-методичних напрацювань довела дієвість запропонованих рекомендацій. Крім того, варто зазначити, що перевірку дієвості методичного підходу здійснено на прикладі ефективності, що на відміну від результату передбачає період 5 і більше років. Враховуючи той факт, що війна триває, артилерійські та ракетні обстріли ведуться щодня і кількість зруйнованих об'єктів постійно зростає, прийнято рішення, вести моніторинг результатів, для того, щоб згодом розрахувати ефективність.

Також варто зазначити, що, на виконання Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій» [6], відповідно до плану організації підготовки проектів актів та виконання інших завдань, необхідних для забезпечення його реалізації (резолуція Прем'єр-міністра України від 05.08.2022 № 19239/2/1-22) Міністерством розвитку громад та територій України розроблено проєкт постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання відновлення та розвитку регіонів і територіальних громад», в якому надається більш розгорнута характеристика територій відновлення. Так, у порядку визначення територій відновлення окреслено: «територією відновлення може вважатися територія на якій відбувалися бойові дії та/або яка була тимчасово окупованою і відповідає принаймні одному з таким критеріїв:

1) зруйновано та/або пошкоджено не менше 10 % об'єктів щонайменше однієї категорії: житлового фонду; громадських будівель та споруд; інфраструктури життєзабезпечення населення, відповідно до додатка 1;

2) зменшення надходжень податків та зборів до загального фонду місцевого бюджету до відповідного періоду 2021 року становить не менше ніж на 10 % (без урахування міжбюджетних трансфертів та податку на доходи фізичних осіб з грошового забезпечення, грошових винагород та інших виплат, одержаних військовослужбовцями та особами рядового і начальницького складу, що сплачується податковими агентами до місцевих бюджетів);

3) чисельність населення скоротилась не менше ніж на 10 % порівняно із станом на 01.01.2022 (за інформацією сільських, селищних, міських рад (військово-цивільних, військових адміністрацій населених пунктів)» [7].

Запропонована градація дає певні уточнення, які варто враховувати при практичному розподілі в тому числі і територій з особливими умовами розвитку, сталого розвитку, регіональних полюсів зростання. Зазначимо, що раніше автором тез було концептуалізовано цю процедуру [3]. Однак, з огляду на проєкт постанови виникає необхідність у зміні осей X та Y. Так, у початковому варіанті вісь Y повинна була відображати економічний стан, на засадах використання значень показника валового регіонального продукту (ВРП) у розрахунку на 1 особу. Вісь X відображала соціальний стан, шляхом визначення інтегрального показника.

Зміни до концепції розподілу територій за їх функціональним типом стосуються деяких аспектів. По-перше, вважаємо справедливим при розподілі територій в базову ідею внести зміни стосовно осі X, шляхом зміни її на ступінь зруйнованості у %. Вісь Y повинна відображати не економічний, а соціально-економічний стан за основними статистичними показниками соціально-економічного розвитку, такими як: чисельність населення, тис. осіб. ($Ч_{нас}$); зайнятість населення віком 15-70 років, тис. осіб. ($З_{нас}$); наявний дохід населення у розрахунку на одну особу, грн. ($Д_{нас}$); витрати населення у розрахунку на одну особу, грн. ($В_{нас}$).

Проаналізувавши запропоновані в проєкті показники, вважаємо запотрібним переглянути їх доцільність, оскільки під категорію «не менш 10%» може підпасти велика кількість громад, які по різному постраждали, а відтак, справедливість віднесення територій до відновлення викликає сумніви.

Крім того, показник «зменшення надходжень податків та зборів до загального фонду місцевого бюджету» не відбиває реальної ситуації, оскільки в цьому випадку важливими є причини скорочення, яке може бути обумовлено в тому числі і скасуванням податків для підприємців на період воєнного стану, або скороченням покупною спроможністю населення по причині зменшення доходів, масового переміщення до інших громад тощо. З огляду на сказане констатуємо дублювання показників, які відображають однакові процеси, наприклад, якщо скорочується чисельність населення, то

логічним буде і скорочення надходжень до бюджету. Запропоновані показники не відбивають якісну сторону соціально-економічних процесів, а лише дозволяють отримати суху констатацію факту скорочення у кількісному виразі.

Зазначені критерії породжують більше питань, ніж відповідей. Про це відзначається також експертами Асоціації міст України з питань відновлення, які надали до Міністерства лист із зауваженнями та пропозиціями, від 31.03.2023 № 5-138/23 [8].

Також варто зазначити, що критерії розподілу територій за їх функціональним типом відносяться лише до територій відновлення. Тобто запропонований підхід не передбачає комплексного розподілу. На відміну від пропозицій, окреслених в проєкті постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання відновлення та розвитку регіонів і територіальних громад», авторські напрацювання дозволяють це здійснити, на основі використання вже апробованого матричного підходу, сукупність встановлених державною службою статистики показників, що відбивають в тому числі якісні характеристики соціально-економічного стану територій. В перспективі автором буде представлено публікації по апробації методики розподілу територій за їх функціональним типом із змінами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Свеженцева І. «Далі буде краще» — військовий психолог про підтримку психологічного стану під час війни. Суспільне новини. URL: <https://suspilne.media/221165-dali-bude-krase-vijskovij-psiholog-pro-pidtrimku-psihologicnogo-stanu-pid-cas-vijni/>. (дата звернення: 04.04.2023).

2. РБК Україна. Поднять из руин. Как и за чей счет Украина будет отстраивать города после войны. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/k-i-chiy-rahunok-ukrayina-vidbudovuvatime-1684856143.html> (дата звернення: 27.05.2023).

3. Мартинович Н.О., Лешенко П.А. Розбудова територій пріоритетного розвитку: методичний концепт. Економіка та суспільство. 2022. № 36. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1147> DOI: 10.32782/2524-0072/2022-36-36

4. Мартинович Н.О. Комплекс показників оцінювання соціально-економічних результатів та ефективності відновлення зруйнованих територій через війну. Економіка та право. 2022. № 4 (67). С. 57-71. DOI: <http://economiclaw.kiev.ua/index.php/economiclaw/article/view/1100>

5. Martynovych N. Distribution of regions by their functional type, as a stage for assessing the socio-economic efficiency of the country's post-war development. «Економічний вісник Державного вищого навчального закладу

«Український державний хіміко-технологічний університет». 2023. № 1. С. 70-78.

6. Закон України. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text> (дата звернення: 28.06.2023).

7. Проект постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання відновлення та розвитку регіонів і територіальних громад». <https://auc.org.ua/novyna/vidbulos-obgovorennya-proyektu-postanovy-pro-zatverdzhennya-poryadkiv-z-pytan-vidnovlennya-ta> дата звернення: 05. 04.2023).

8. Асоціація міст України. Відбулось обговорення проекту постанови про затвердження порядків з питань відновлення та розвитку регіонів та територіальних громад. URL: https://auc.org.ua/sites/default/files/sectors/u-23763/lyst_amu_vid_31.03._2023_no_5-138_23.pdf (дата звернення: 27.06.2023).

УДК 336.72

Мельнік К.С.

викладач ОНЕУ

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ НАЦОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В ПЕРІОД ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЮВАЛЬНОГО ЗРОСТАННЯ

Вторгнення Російської Федерації на територію України спричинило величезні економічні втрати, які збільшуються з кожним днем, а під час ведення військових дій призвело до серйозної рецесії та руйнівних макродисбалансів майже у всіх сферах вітчизняної економіки.

Основними причинами економічного занепаду в Україні є руйнування промислових підприємств, житлової та громадської інфраструктури, руйнування матеріально-технічного забезпечення виробництва сировиною та проміжними споживчими товарами, нестабільне водо- та енергопостачання, міграція робочої сили, руйнування транспорту. інфраструктура; через складність логістики доставки товарів багато роздрібних магазинів не можуть нормально функціонувати; інвестиційна активність різко впала; інфляція, ріст боргу, девальвація гривні значно прискорилися; споживчі потреби населення зменшилися; психологічні та негативні наслідки, якість людського капіталу знизилася тощо. Глибина економічного спаду України залежить, головним чином, від тривалості військових дій та розміру території України, окупованої війною. Продовження конфлікту є дуже ймовірним і є великим ризиком для погіршення соціально-економічної ситуації в Україні та світі.

В сучасних умовах процес глобалізації сильно вплинув на економічний розвиток різних країн та їх інтеграцію в єдиний економічний та

інформаційно-комунікаційний простір. Серед основних завдань національної політики забезпечення високого рівня міжнародної конкурентоспроможності є одним із найважливіших, оскільки пов'язане з динамічним розвитком економіки та підвищенням якості життя людей. Дослідження конкурентоспроможності підприємств та економіки України в цілому набуває все більшого значення в сучасних наукових працях.

Конкурентоспроможність національної економіки означає здатність ресурсів, національного інтелекту та національного виробництва працювати разом у сильних інституційних умовах для створення та реалізації потужного механізму ефективного позиціонування в міжнародному економічному просторі, коли політична влада та стабільна законодавча база сприяють соціально-економічному розвитку суспільства.

Грунтуючись на факторах та рівнях взаємодії, М. Портер визначає наступні стадії конкурентоспроможності країни [1, с. 82]:

- конкурентоспроможність на основі факторів – досягається виключно за рахунок факторів виробництва, при обмеженому використанні власних технологій та при розповсюдженні зарубіжних. Економіка, за умови факторної конкурентоспроможності, чутлива до зовнішніх впливів та уразлива до втрати факторів;

- конкурентоспроможність на основі інвестицій - визначається готовністю та спроможністю країни до агресивного інвестування. Пасивне інвестування змінюється активним покращенням існуючих технологій вітчизняних виробників. Зростання інвестицій призведе до удосконалення факторів;

- конкурентоспроможність на основі нововведень – ґрунтується на розробці власних технологій. При збереженні цінової конкуренції, змінюється її підґрунтя – збільшення продуктивності праці. На цій стадії є усі підстави для розробки глобальної стратегії конкурентоспроможності;

- конкурентоспроможність на основі багатства має місце тоді, коли країна досягла певного достатку. Попит багатих формує особливі галузі, а ті галузі, які були у лідерах, починають переживати економічний спад. В економіці конкуренція поступається місцю партнерству. Перші три стадії характеризують зростання конкурентоспроможності економіки, а остання – уповільнення зростання та спад.

Сучасний етап розвитку економіки України свідчить про наявність першого етапу. У той же час, з точки зору людських, матеріальних, фінансових ресурсів, ресурсів знань, інфраструктури та інших факторів Україна має достатні ресурси лише для перших двох. Інші кількісно обмежені або не відповідають потребам за якісними та кількісними характеристиками. Розвиток інфраструктури, у тому числі національної

транспортної системи, гальмується без обмеження необхідних фінансових ресурсів.

Існує два шляхи досягнення конкурентоспроможності на основі факторів, що забезпечують конкурентоспроможність країни на міжнародному ринку: конкурентоспроможність на основі засвоєння нових знань і технологій, конкурентоспроможність на основі залучення іноземних інвестицій. Фундаментом першого шляху є інноваційна економіка, яка зосереджена на розробці нових продуктів, які підвищують споживчу та ринкову цінність. Ці продукти не лише технічно складні, але й захищені правами інтелектуальної власності. Цей шлях підходить для країн, які базуються на «економіці знань».

Нажаль, цей шлях не характерний для України, напрямками досягнення конкурентоспроможності якої є: нарощення обсягів видобування природних ресурсів, зниження оплати праці та витрат виробництва. Цим обумовлено програвання України у конкурентній боротьбі країнам, що акцентують увагу на інноваційному розвитку та залученні в процес наукового та технологічного розвитку.

Розкриваючи питання конкурентоспроможності національної економіки необхідно звернутися до економічної категорії «конкурентна перевага», яка в загальному виді розглядається як будь-яка ексклюзивна цінність, якою володіє система і яка дає переваги над конкурентами. Конкурентна перевага на основі факторів виробництва забезпечується станом цих факторів, що значно звужує коло галузей, які спроможні витримати міжнародну конкуренцію. Розвиток конкуренції на основі інвестицій ресурсом конкурентоспроможності розглядає не одну, а три умови – виробничі фактори, зростаючий попит та стратегію корпорацій, що значно розширює коло потенційних конкурентоспроможних учасників ринку.

Базовими конкурентними перевагами України є: вигідне гео-економічне розташування країни, різноманітні запаси природних ресурсів, наявність трудових ресурсів з високим освітнім рівнем та достатньою професійною підготовкою, наявність у деяких галузях промисловості унікальних передових технологій, потужна матеріально-технічна база (її приналежність до базової конкурентної переваги України з кожним роком втрачає дійсність). Переважання тільки базових факторів не створює основ конкурентоспроможності економіки у майбутньому. Їх використання все частіше пов'язано зі зменшенням ефективності та раціональності використання. Саме в цей час і необхідні інновації, що здатні перетворити несприятливі фактори у конкурентні переваги, значення яких багатократно збільшується в умовах глобалізації [2, с. 12].

Отже, на основі підвищення конкурентоспроможності української економіки в період повосенного відновлювального зростання, необхідно

вирішити фундаментальні проблеми та посилити чинники, що забезпечують безпосереднє підвищення ефективності виробництва та перехід до інноваційно-сталого розвитку. Інституалізація та мобілізація гуманітарно-технічного потенціалу нації, проведення ефективної промислової політики (інтенсивний розвиток наукомістких галузей і машинобудування).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Портер М. Конкурентоспроможність національної економіки /Пер. з англ. / за ред. Б. Є. Кваснюка. — К. : Фенікс, 2021. — 82 с.

2. Антонюк Л. Л. Конкурентоспроможність національної економіки в умовах глобалізації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук: спец. 08.05.01 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» / Л. Л. Антонюк. – Київ, 2022. – 32 с.

УДК 330:338:339

Мірошниченко І.С.

канд. економ. наук, доц. Льотної академії НАУ

ЗНАЧЕННЯ ЗНИЖЕННЯ ТІНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ДЛЯ ПОВОЄННОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Кризові явища, що виникли внаслідок воєнних дій в Україні, негативно відбилися на соціальних, економічних та політичних процесах, які вразили українське господарство та суспільство, зокрема позначилися й на зростанні тінізації української економіки. У зв'язку з цим, посилилася гострота проблем правопорушень і злочинності в економічній сфері. Причин для цього чимало: наявність територій, невідконтрольних Уряду України, утворених у ході збройної агресії росії; пошкоджені, а в деяких випадках абсолютно зруйновані: інфраструктура, промисловість та сільське господарство; негативні міграційні та демографічні процеси; зростання зовнішньої заборгованості; безробіття та зниження життєвого рівня населення, а в деяких випадках відсутність засобів для існування; погіршення здоров'я української нації; погіршення криміногенної ситуації; коруптованість; хабарництво; невпевненість у „завтрашньому дні”; спотворені моральні орієнтири та асоціальні ідеї тощо. З огляду на це, виділяється один із актуальних та пріоритетних напрямків сучасних наукових досліджень - розробка обґрунтованої, довгострокової та дієвої стратегії зі забезпечення зниження тінізації економіки України в сучасний та повоєнний періоди.

За підрахунками Мінекономіки, частка тіньової економіки України за довоєнний 2021 рік зросла на 1 процентний пункт і досягла 31 % офіційного ВВП [1]. Однак отримані результати не відбивають у повній мірі ситуацію,

яка склалася в українському суспільстві. Так, за повідомленням УКРІНФОРМ від 08.09.2023 року, радник Президента України з економічних питань Олег Устенко зазначив, що згідно з даними «Організації економічного співробітництва та розвитку», рівень української «тіні» становить близько 50% [2]. В свою чергу, австрійський економіст Фрідріх Шнейдер вважає, що тіньова економіка, ще в далекі довоєнні роки, вже складала в Україні близько 57 % від реального ВВП. Крім того, розміри тіньової економіки залежать від регіону. На півночі Європи і в Скандинавії вона знаходиться в межах 10-18 % від реального ВВП, в країнах Середземномор'я, на зразок Португалії і Італії, - від 20 % до 25 %[3].

Отже, реальний рівень тіньового сектору економіки України наближається до максимально допустимих значень, що є загрозою економічній і національній безпеці держави, такої ж точки зору дотримуються В.Юринець та С.Лондар [4]. З огляду на це, виділяється один із пріоритетних напрямів сучасних наукових досліджень, а саме: розробка обґрунтованої довгострокової програми з детінізації економіки України. Одним із засобів вирішення цієї проблеми є концептуальний теоретико-методологічний підхід щодо визначення впливу тінізації економіки на стан, рівень та динаміку макроекономічних показників розвитку держави.

Фундаментальні дослідження щодо сутності тіньової економіки, чинників тінізації та методів її оцінки містяться в роботах вітчизняних та закордонних науковців, а саме: М.Алігмана, А.Базилюка, З.Варналія, Т.Вахненко, А.Гальчинського, Д.Енсте, В.Мандибури, Г.Мюрдаля, В.Передборського, Т.Приходька, Э. де Сото, Е.Фейга, Ф.Шнайдера та ін.

За наявності великої кількості слушних думок, пропозицій, висновків і узагальнень визначена проблематика ще не має однозначного вирішення, тому питання впливу тіньової економіки на макроекономічні показники сьогодення та розвиток держави в повоєнний період потребують більш детального дослідження. У зв'язку з цим, метою дослідження стало вивчення впливу зниження тінізації економіки на повоєнний розвиток економіки України. Для досягнення поставленої мети були визначені та розв'язані такі завдання:

- аналіз методик, що використовуються при визначенні обсягів тіньової економіки;
- диференціація заходів детінізації економіки;
- розробка концептуального теоретико-методологічного підходу щодо визначення впливу зниження тінізації економіки на повоєнний розвиток економіки України.

Тіньова економіка охоплює протиправні діяння у сфері економічних відносин трьох видів [5, 9]:

- криміналізовані, що тягнуть кримінальну відповідальність відповідно до чинного законодавства;

- некриміналізовані, але які тягнуть юридичну відповідальність згідно з нормами інших галузей права;

- некриміналізовані, що не тягнуть юридичної відповідальності в наслідок існування прогалін у законодавстві.

Така ситуація обумовлюється відсутністю прямих методів оцінки обсягів тіньової економіки, це пов'язано також з тим, що вимірювання тіньового сектору досить складна справа, за якої слід охопити великий спектр економічної діяльності, яку при цьому учасники постійно приховують.

Вищевикладене показує, що проблема прямої оцінки рівня тінізації економіки досить складна. У зв'язку з цим адекватна оцінка обсягів тіньової економіки проводиться за такими опосередкованими методами, які є найбільш прийнятними для використання в умовах чинної статистичної бази [4], а саме:

1) фінансовим:

а) розрахунок співвідношення вхідних-вихідних цін у відповідному виді економічної діяльності;

б) розрахунок впливу зміни масштабів виробництва;

в) розрахунок впливу технологічного чинника;

г) розрахунок частки тіньової економічної діяльності;

2) монетарним;

3) електричним;

4) “витрати населення – роздрібна торгівля”.

Однак слід зазначити, що запропоновані методики дають лише приблизну оцінку рівня тінізації економіки, тому неабиякого значення набуває інтегральний коефіцієнт, який значно підвищує достовірність результатів та розраховується як сума зважених відповідних коефіцієнтів за вищезазначеними методами. Отримання чітких, достовірних та аргументованих даних щодо обсягів тіньового сектору економіки дозволяє розробляти обґрунтовані заходи по зниженню тінізації національної економіки, зміцненню економічної безпеки держави та розробки стратегії повоєнного розвитку України.

Реалізація заходів, спрямованих на зміцнення економічної безпеки держави та розробки стратегії повоєнного розвитку України, базується в першу чергу на розробці та запровадженні дієвих нормативно-правових актів щодо протидії тінізації економіки, які повинні забезпечити:

- зниження податкового тиску;

- створення більш вигідних умов працювати легально;

- створення системи протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом;

- створення і запровадження ефективного фінансового контролю;
- створення ліберальних умов у сфері легальної економіки тощо.

На підставі вищевказаного можна зробити такі висновки:

- тіньова економіка являє собою складне суспільно-економічне явище, пов'язане зі станом, рівнем та динамікою макроекономічних показників, які характеризують стан та розвиток держави й відповідно її економічну безпеку;
- одним із пріоритетних напрямів сучасної політики держави в повоєнний період є детінізація економіки;
- потребує обґрунтованої розробки довгострокової програми з детінізації економіки України;
- потребує розробки концепції процесу зниження тінізації економіки шляхом удосконалення методичних підходів щодо механізму управління цим процесом на регіональному, національному (державному), міждержавному та світовому (глобальному) рівнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Рівень тіньової економіки в Україні перевищив 30% . [Електронний ресурс]. – Доступний з <https://minfin.com.ua/ua/2022/02/10/80801573/>
2. Тіньова економіка в Україні має тенденцію до збільшення. [Електронний ресурс]. – Доступний з <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3362550-tinova-ekonomika-v-ukraini-mae-tendenciu-do-zbilsennaradnik-prezidenta.html>
3. Через кризу в ЄС процвітає тіньова економіка, особливо в Ірландії, Британії та Іспанії. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.newsru.ua/finance/18apr2009/tenevaja.html>
4. Юринець В. Особливості функціонування тіньової економіки в Україні /В. Юринець, С. Лондар// [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://soskin.info/ea/1999/11-12/19991278.html>
5. Бучко М.Б. Сучасна корислива економічна злочинність та заходи її попередження /М.Б. Бучко// [Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08. – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право] – Національна академія внутрішніх справ України. – Київ, 2002. – 21 с.

УДК 338.1

Могилевська О.Ю.¹, Павловський С.А.², Сідак І.В.³

¹д-р економ. наук, проф. КМУ

²д-р мед. наук, проф., директор КНДУ «НДІ розвитку міста»,

³здобувач ступ. д-ра філос. КМУ

СВІТОВІ ПРАКТИКИ У КОНТЕКСТІ ВІДНОВЛЕННЯ ПІСЛЯВОЄННОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Російське вторгнення продовжує спричиняти масове руйнування інфраструктури України, включно з мережами водопостачання, каналізації, мобільного зв'язку та електроенергії, тим самим створюючи загрозу для українських громадян. Світовий банк дотримується досить неполітичної позиції та зосереджується на відновленні економіки зруйнованої війною країни, визначаючи пріоритетність фінансових операцій країни за допомогою таких кроків, як фінансування інвестиційних проєктів, фінансування політики розвитку та фінансування за програмою досягнення результатів. Рамкова програма ЄБРР щодо стійкості та забезпечення засобів до існування надає допомогу країнам, які безпосередньо постраждали від війни. Вона зосереджена на енергетичній безпеці, відновленні муніципальних послуг і засобів до існування для переміщених осіб, фінансуванні торгівлі та забезпеченні ліквідності для малих і середніх підприємств. Банк зобов'язався виділити до 3 мільярдів євро протягом 2022-2023 років, щоб допомогти відновити бізнес в Україні та підтримувати функціонування економіки. Міжнародний валютний фонд діє так само, як і Світовий банк, надаючи позики потребуючим країнам за пільговими ставками. Організація також допомагає стабілізувати інфляцію, зростання ВВП і стабілізувати падіння місцевої валюти [1].

Економічна свобода у повоєнному розвитку країни має значний позитивний вплив на ВВП на душу населення, тоді як політична свобода не є суттєвою. Позитивний вплив економічної свободи на економічне зростання є загальним висновком. У той же час політична нестабільність пригнічує економічне зростання. Країни, які потерпають від війни, поступаються не тільки з точки зору виробництва, а також з точки зору споживання. ВВП на душу населення падає через нижчу продуктивність праці та загальну продуктивність факторів виробництва, ймовірно, через знищення наявного фізичного та людського капіталу, відсутність інвестицій у новий фізичний та людський капітал, а також через зменшення прибутків від внутрішньої та зовнішньої торгівлі.

Регіональні та глобальні домовленості можуть забезпечити переваги спеціалізації та торгівлі, демократичні процеси можуть передбачити мирні зміни влади, ринкова економіка може надати значні можливості як звичайним, так і талановитим людям, а конструктивна взаємодія може створити кращі варіанти політики в майбутньому [2].

Післявоєнне відновлення України буде унікальним, і щоб подолати ці труднощі, знадобиться багато часу, грошей і зусиль. Після війни Україна відчуватиме серйозну нестачу робочої сили на ринку праці, спричинену масовим потоком біженців. Пам'ять про війну також матиме тривалий вплив

на інвестиційну привабливість країни. Україна розташована на перехресті транспортних шляхів з Європи в Азію та зі Скандинавських країн у Середземноморський регіон, і через це має стратегічне значення для міжнародної торгівлі. В Україні є 18 морських портів, одна з найдовших доріг у Європі та 15-та за довжиною залізнична система, яка все ще працює безперебійно, незважаючи на постійні спроби російської армії знищити її.

Перебудова може означати модернізацію. Більшість великих підприємств чи галузей України, які так чи інакше постраждали від агресії, поступово стали неконкурентоспроможними через застарілу техніку, високу енергоємність та брак коштів на розвиток. З цього місця економічне відновлення, за умови, що воно ґрунтується на підході «відбудувати краще», могло б прискорити модернізацію України – процес, через який багато інших країн уже проходять роками. Післявоєнна Україна має шанс вирішити деякі системні проблеми, які існували протягом її незалежності. Якщо вона зможе це зробити, вона вийде з війни не тільки сильнішою з точки зору безпеки, але й більш стійкою та економічно розвиненою. Щоб скористатися цим шансом, українські політики повинні вже працювати над передумовами для реконструкції. Перш за все, вони повинні підготувати нову інституційну базу. Україна може використати наявні успіхи, зокрема швидку та ефективну цифровізацію країни. Це зробило бюрократію ефективнішою, а ведення бізнесу легше. Цифрові рішення також значно зменшують корупцію, яка завжди вважалася основною проблемою. Україна має зосередитися на підвищенні продуктивності та модернізації виробництва як ключових рушіїв економічного відновлення. Це не лише вирішить проблему нестачі робочої сили, але й сприятиме більшій інтеграції України у світове економічне співтовариство [3].

Щоб розробити план відновлення для України, найлогічніше аналізувати план Маршалла і його сценарії відновлення. Важливо враховувати, що план Маршалла був направлений насамперед на відновлення промисловості. Гроші не йшли до бюджетів країн безпосередньо, а виділялися на цільове придбання промислової та сільськогосподарської продукції. Наприклад, згідно з планом, у перший рік його дії 60% допомоги було виділено на продовольство.

Якщо брати до прикладу досвід Ізраїлю, там впроваджували Нову економічну політику, яка полягала в значній лібералізації економіки, зокрема, скасуванні розподільчої системи та держрегулюванні цін. Також Ізраїль відмовився від емісії грошей на покриття витрат. Водночас країна запускала великі інфраструктурні проекти, як будівництво Національного ізраїльського водопроводу, енергетичних заводів і портів. Значні інвестиції держави йшли в аграрний сектор та легку промисловість. Головна схожість України та Ізраїлю полягає в тому, що обидві країни мають дуже недружніх

сусідів, саме тому висока частка витрат на військову сферу неминуча. Саме сфера ВПК стала головним роботодавцем, Ізраїль – лідером військової промисловості, а експорт озброєння став важливим джерелом бюджету [4].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- 1 Post-war Reconstruction: Case Studies. URL: <https://kpmg.com/ua/en/home/insights/2022/12/post-war-reconstruction-of-economy-case-studies.html> (date of application: 11.09.2023).
- 2 The Effect of War on Economic Growth. URL: <https://www.cato.org/cato-journal/winter-2020/effect-war-economic-growth> (date of application: 11.09.2023).
- 3 Rebuilding Ukraine: how will policy-makers shape the country after the war? URL: <https://www.economicsobservatory.com/rebuilding-ukraine-how-will-policy-makers-shape-the-country-after-the-war> (date of application: 11.09.2023).
- 4 5 історій економічного успіху після війни: світовий досвід для України. URL: https://lb.ua/economics/2022/04/13/513199_5_istoriy_ekonomichnogo_uspihu_u_pislya.html (date of application: 11.09.2023).

УДК 330.322:336.563

Нестор О.Ю.

наук. співроб. від. регіон. фін. політ. ДУ «ІРД ім. М. І. Долишнього НАНУ

ПРОЦЕС РЕАЛІЗАЦІЇ ПЛАНУ МАРШАЛЛА

Контури Плану Маршалла були приблизно окреслені протягом п'ятнадцяти тижнів - від 21 лютого до 5 червня 1947 року, дати знаменитої Гарвардської промови Джорджа Кетлетта Маршалла, на той момент – державного секретаря США із військовим минулим.

Участь у Плані початково узяли шістнадцять європейських країн: Австрія, Бельгія, Данія, Франція, Греція, Ісландія, Ірландія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Португалія, Швеція, Швейцарія, Туреччина, Велика Британія, а згодом сімнадцятою стала Західна Німеччина. США упродовж 1948-1952 рр. надали Європі допомогу на суму понад 13 мільярдів доларів, з яких гранти склали понад 11 млрд., а позики – понад 1 млрд. (90% - гранти, 10% - позики) [1].

Процес реалізації Плану Маршалла мав декілька фаз:

- перша фаза, що розпочалася через два роки після завершення Другої світової війни, характеризувалася загрозливим становищем Європи, оскільки відбувся рецидив економічної кризи, що суттєво ускладнило й без того непросте повоєнне економічне становище. Для того, щоб узяти ситуацію під контроль та спершу досягти, а потім і перевершити рівень 1938 року у сфері

промислового та сільськогосподарського виробництва, творці Плану Маршалла визначили спричинений війною розрив платіжного балансу Європи у 1946-1947 роках як першочергове завдання, яке необхідно вирішити. Торговельний дефіцит кожної країни-реципієнта став головним визначальним фактором для розподілу допомоги за Планом Маршалла: що більшим був дефіцит доларів, то більшими були асигнування, виділені Конгресом Управлінню економічної співпраці (the Economic Cooperation Administration, ECA), незалежному урядовому агентству, що курувало процес надання допомоги країнам-реципієнтам.

- друга фаза почалася із наближенням процесу відновлення європейської економіки до показників довоєнного 1938 року, коли на перший план вийшли занепокоєння щодо сталості цих досягнень, їх підтримання та покращення. Тож на другій фазі процесу реалізації Плану (приблизно починаючи із 1949 року) відбулася переорієнтація точки зору ЕСА на інвестиційно-банківську перспективу. Щоб створити передумови для постійного зростання, змінилися уявлення про програмування допомоги. Для досягнення цілей, складніших за перевищення довоєнного рівня виробництва, наприклад, створення надійних і конвертованих валют, лібералізації європейської торгівлі та стимулювання внутрішньоєвропейської торгівлі, контролю над інфляцією та підвищення рівня життя, застосували метод платіжного балансу з метою досягнення рівноваги континентального платіжного балансу. Зрештою, кейнсіанський підхід став основним у процесі прийняття рішень ЕСА. Фактично, План Маршалла став полігоном для монетарних і фіскальних ідей Джона Мейнарда Кейнса, а його творці намагалися збалансувати потребу Європи у досягненні високих рівнів інвестицій, необхідних для модернізації її економіки, з вимогою тримати під контролем інфляцію, торговий дефіцит, безробіття та особливо дефіцит долара.

- початок третьої фази ознаменувався війною на Корейському півострові. На цій фазі відбулася поступова зміна Плану Маршалла, оскільки турбота про міжнародну безпеку та оборону Західної Європи перетворила ЕСА на квазіпрограму озброєнь, що підривала попередні суто економічні та політичні цілі. У жовтні 1951 року Конгрес прийняв Закон про взаємну безпеку, скасувавши незалежність ЕСА та зробивши його частиною Агентства взаємної безпеки (the Mutual Security Agency, MSA). По-суті, План Маршалла як програма відновлення економіки з супутніми політичними цілями завершився передчасно. Реалізація Плану була офіційно припинена через сорок п'ять місяців від початку, 31 грудня 1951 року. На той час його вплив був глибоким, що виправдовувало труднощі його реалізації [2].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Нестор О. Ю. Особливості Плану Маршалла в контексті його економічного аспекту і переваг та недоліків реалізації. *Фінанси України*. 2022. № 9. С. 79-97. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2022.09.079>

2. Machado B. F., *In Search of a Usable Past: The Marshall Plan and Postwar Reconstruction Today*. The George C. Marshall Foundation. 2007. 186 с.

УДК 339

Ніколаєнко Є.А.

аспірант ІННІ ім. Ю.М. Потебні ЗНУ

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОСОБЛИВОСТЕЙ УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧО-ГОСПОДАРСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ ТА ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

У реальній соціальній дійсності, в конкретному суспільстві й державі існує дуже широкий спектр інтересів, які динамічно змінюються, коригуються, уточнюються, знову формулюються залежно від мінливої ситуації в країні. Істотним фактором появи таких інтересів є внутрішні і зовнішні загрози [9, с. 36]. Внаслідок російського вторгнення в Україну, внутрішні та зовнішні загрози, багато з яких за змістом і масштабами не мають аналогів в історії, цілком змінили парадигму теоретичних та концептуальних підходів в розумінні ролі та місця категорії «управління» у системі менеджменту.

Спроби емпіричного вирішення сучасних проблем управління виробничо-господарською діяльністю підприємства, у переважній більшості випадків не дають бажаних результатів. Тому, є сенс широко застосовувати більш високий науково-теоретичний рівень, де об'єкт досліджується з точки зору його основних зв'язків і відносин [2, с. 94]. Ретельний аналіз літератури дозволив виділити авторів, які мають відношення до розробки тих чи інших проблем стосовно особливостей управління виробничо-господарською діяльністю підприємства в умовах військового часу та післявоєнної відбудови. Серед них можна виділити таких, як С. Шутяк, Н. Блага, О. Яковенко, В. Бліхар, А. Полянська, М. Хаустова, О. Савчук та інші. Проте з огляду на сучасні проблеми, що притаманні військовій агресії, наробки науковців висвітлюють не всі аспекти управління виробничо-господарською діяльністю підприємства в умовах військового часу.

Постановкою завдання є визначення сутності понять особливостей управління виробничо-господарською діяльністю підприємства в умовах військового часу, виявлення проблем та тенденцій розвитку управління виробничо-господарською діяльністю підприємства, визначення впливу воєнних викликів на управління та окреслення чинників його формування [3, с. 133]. Управління виробничо-господарською діяльністю підприємства – це

вплив керівництва підприємства на господарювання та процес виробництва через прийняття управлінських рішень. Нажаль, в умовах військового часу, керівники вимушені шукати шляхи подолання кризових викликів, які безпосередньо впливають на процес прийняття управлінських рішень та напрямки підвищення ефективності [1, с. 125].

Особливого значення набуває аналіз загроз, спровокованих російською військовою агресією та запровадженням воєнного стану в Україні, які внесли суттєві корективи в систему управління підприємствами, посиливши фактор непередбачуваності подій та не прогнозованості розвитку ситуації, появи додаткових специфічних ризиків, непритаманних звичайній діяльності у мирний час [5, с. 119]. В таких умовах в управлінні підприємством особливої уваги набуває запровадження ризикоорієнтовного менеджменту та переорієнтація його механізмів відповідно до особливих умов військового стану. Умови, в яких опинилися вітчизняні підприємства, зробили недовідними загальнонаукові методи управління, як то довгострокове планування, формування моделі його функціонування, деякі засоби мотивації тощо, тому зросла роль гнучкості та адаптивності, що потребує нових управлінських рішень. Керівники підприємств повинні визначитися з формуванням нових концепцій управління, щоб упровадити їх у життя [4, с. 45]. Основними чинниками, що зумовлюють особливості управління виробничо-господарською діяльністю підприємства в умовах військового часу, є повна або часткова зупинка або банкрутство комерційних компаній через зруйновані потужності, втрата та звуження ринку збуту в Україні, а також за її межами, невиконані зовнішні контракти, в тому числі через валютні обмеження; високий рівень безробіття, масовий відтік кадрів за межі країни та ризик неповернення значної частини громадян України, які виїхали за кордон в пошуках тимчасового притулку від збройної агресії; зміна балансу робочої сили за регіонами; заблоковані порти й вузька логістика, що й надалі стримуватимуть розвиток експорту; руйнування ланцюгів постачання сировини та готової продукції; зниження активності банків та заморожування інвестиційних проєктів [7, с. 211].

Врегулювання негативних тенденцій управління виробничо-господарською діяльністю підприємства передбачає пошук інноваційних механізмів управління виробничо-господарською діяльністю підприємства та повинно ґрунтуватися на підвищенні інноваційної активності підприємства, фінансовому стимулюванні співпраці з науково-дослідницькими установами та закладами вищої освіти та участі у програмах ЄС [8, с. 142]. Отже, пошук інноваційних механізмів управління виробничо-господарською діяльністю підприємства в умовах військового часу та післявоєнної відбудови є інноваційним та відіграє роль у пошуку рішень, які включаються у періоди нестабільності та сприяє відновленню порушеного

балансу між трьома змінними – економічними, технологічними і фінансовими чинниками, які можуть привести до формування нових систем управління діяльністю підприємства у складний період [6, с. 105].

Трансформовані системи управління виробничо-господарською діяльністю можуть відігравати вирішальну роль у стабільному розвитку, що може створити необхідні умови для маневру та дозволити стимулювати потенційне зростання в умовах військового часу та післявоєнної відбудови.

Стратегічною умовою виходу України з нинішньої кризи є вдосконалення більш адаптованих моделей управління виробничо-господарською діяльністю підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми менеджменту та публічного управління в умовах війни та післявоєнної відбудови України. Матеріали доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (Тернопіль, 2022 року). Тернопіль: ЗУНУ, 2022. 571 с.

2. Воронкова В.Г. Глобальне управління: навчально-методичний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» освітньо-професійної програми «Публічне управління та адміністрування» та освітньо-професійної програми «Державне управління». Запоріжжя: ЗНУ. 2020. 162 с.

3. Кобрин Л. Й. Застосування інструментів управління виробничим потенціалом з метою підвищення результативності діяльності підприємства. Наукові записки. 2019. №. 1. С. 132–139.

4. Коваль З. О. Оцінювання ефективності стратегії підприємства методами сценарного аналізу. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку. 2020. № 2. С. 43-52.

5. Сергієнко Т.І., Крайнік О.М., Куріс Ю.В. Цифрова трансформація системи управління промислових підприємств. Цифрова трансформація промислового менеджменту: теорія і практика: монографія за ред. д. філософ. н., проф. В. Г. Воронкової, д. е. н., проф. Н. Г. Метеленко. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 111-172.

6. Менеджмент і безпека в умовах війни: теоретичні та прикладні аспекти: Матеріали-науково-практичної інтернет-конференції (м. Львів, 13 травня 2022 року) / упоряд. В. С. Бліхар. Львів: ДУВС, 2022. 348 с.

7. Промисловий менеджмент: теорія і практика: колективна монографія / за ред. д. філос. н., проф. В. Г. Воронкової, д. е. н., проф. Н. Г. Метеленко. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2020. 338с.

8. Яковенко О. І. Актуальні питання управління діяльністю вітчизняних підприємств в сучасних умовах господарювання. Причорноморські економічні студії. 2022. Випуск 76. С. 140-145.

9. Яковенко О. І. Особливості дистанційного управління персоналом в сучасних умовах. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2022. Том 33 (72). № 1, 2022. С. 34-39.

УДК 338.22:364.2

Овсянюк-Бердадіна О.Ф.

канд. економ. наук, доц. Західноукраїнського НУ

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ЯК СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Сучасні світові тренди демонструють беззаперечний вплив глобальних викликів, низка з яких носить дестабілізуючий характер (пандемія COVID, зміна клімату, воєнні конфлікти, демографічні дисбаланси, інституційна розбалансованість фінансових структур в процесі регулювання економічної системи). Актуальною проблемою на сьогодні більшості країн світу є безробіття внаслідок значного вивільнення робочої сили з реального сектору економіки, старіння населення, зростання кількості людей з обмеженою дієздатністю. Множина цих викликів є вагомою передумовою пошуку нових організаційних форм, які б базувалися на принципах сталого розвитку та сприяли зменшенню симптоматики від вищезначених факторів.

Однією з таких інноваційних організаційних форм діяльності є соціальне підприємництво. «Якими б не були розбіжності в тлумаченні соціального підприємництва, мета цієї діяльності — допомога суспільству. Це реальний механізм використання соціальних можливостей і вирішення соціальних проблем. Чим більше людей про нього почує, тим більший ефект цей механізм буде створювати. Соціальному підприємству необхідно навчати людей допомагати один одному, а для цього потрібно передусім забезпечити належними інструментами для застосування його на практиці» [1].

Враховуючи векторальне функціональне призначення соціальне призначення соціального підприємства, дієвість його втілення і реалізації можуть значно покращити релігійні організації. Це зумовлюється їх спільною суспільною місією – сприяти вирішенню актуальних значимих проблем для людей на рівні певного територіального утворення. «Соціальне підприємництво веде до того, що релігійні організації взаємодіють із громадою не лише духовно, а й соціально-економічно. Соціальне підприємництво дозволяє релігійним організаціям перетворити свої духовні цінності та віру в конкретні дії на благо громади» [2].

Ідеї соціального підприємництва певною мірою резонують із соціальною доктриною церкви та відображаються у наступних аспектах:

- людська гідність,
- спільнота та участь,
- солідарність: Відповідальність за ближнього є основоположною ідеєю соціального підприємництва, що втілює принципи солідарності в дії,
- субсидіарність,
- спільне благо: Прагнення до благополуччя всього суспільства, а не лише окремих осіб" [2].

В Україні станом на жовтень 2022 р. налічувалося 25652 релігійні громади, що у кількісному співвідношенні становило в середньому 1603 особи на одну релігійну громаду [3]. Кількість релігійних громад в Україні географічно є нерівномірною та демонструє найбільшу щільність у західному регіоні (таблиця 1).

Таблиця 1 – Обласні центри з найбільшою кількістю зареєстрованих релігійних громад (станом на 20.10.2022 р.)

Області та місто Київ*	України	Кількість осіб на одну зареєстровану РО	Зареєстровані РО	
			Кількість	Відсоток
Тернопільська		655	1 559	6,1%
Волинська		754	1 353	5,3%
Закарпатська		837	1 486	5,8%
Рівненська		852	1 339	5,2%
Хмельницька		896	1 370	5,3%
Чернівецька		962	925	3,6%
Львівська		964	2 568	10,0%
Івано-Франківська		1 090	1 239	4,8%
Житомирська		1 202	980	3,8%
Вінницька		1 243	1 213	4,7%
Київська		1 339	1 341	5,2%

Примітка. Складено на основі [3]

Кількісний склад релігійних організацій в Україні демонструє очевидними перевагами соціального підприємництва для релігійних організацій в Україні є:

- необмеженість у застосуванні організаційно-правових форм для здійснення діяльності,

- самостійність, оскільки створення власного соціального підприємства дозволяє релігійним організаціям генерувати прибуток без покладання на зовнішнє фінансування,
- реальна допомога громадам, оскільки саме соціальні підприємства мають можливість зосереджуватися на місцевих соціальних проблемах – від надання допомоги внутрішньо переміщеним особам до створення робочих місць для молоді.

Часто діяльність соціальних підприємств є майданчином для впровадження новаторських рішень у соціальній сфері, що в свою чергу може стати прикладом для інших громадських ініціатив та може мати дифузний ефект масштабування. Мається на увазі, що це може стимулювати інші релігійні спільноти до пошуку ефективних рішень на допомогу потребуючим та відновлення соціальної гармонії. Також, впровадження ідей соціального підприємництва в релігійних організаціях може допомогти їм краще зрозуміти потреби своєї громади та реагувати на них своєчасно, використовуючи новітні підходи, які будуть максимально відповідати потребам суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін. Посібник / Свинчук А.А., Корнецький А.О., Гончарова М.А., Назарук В.Я., Гусак Н.Є., Туманова А.А. К: ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2017 188 с.
2. Мельник М. Соціальне підприємництво <https://risu.ua>
3. Державна служба статистики. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

УДК 330.322 : 004.9

Павлішина Н.М.¹, Гаркуша М.С.²

¹ канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ФЕУ-211, НУ «Запорізька політехніка»

ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В ІТ-СЕКТОРІ УКРАЇНИ

Одним з найпопулярніших напрямів зараз є інформаційні технології у секторі ІТ-послуги. Попри економічну невизначеність і геополітичну турбулентність, інвестори активно придивляються до компаній ІТ-галузі.

За даними The World Bank на початок 2022 р. показник проникнення Інтернет у світі склав 74,2%. Перше місце посіли країни Східної Європи, де в середньому 96% жителів мали доступ до мережі. В Україні показник проникнення склав 71%, що відповідає середньому показнику у світі та означає що 2/3 населення України користуються можливостями мережі. Така тенденція сприяє розвитку цифрового середовища [8].

Стрімкий перехід на цифрові технології, орієнтація бізнесу та споживачів на віртуальне середовище та цифровізація призвели до посилення значення продукції ІТ-сектору. Впровадження ІТ-технологій у бізнес-процеси дозволило бізнесу переорієнтуватись на нові вимоги та отримати конкурентну перевагу.

Українська ІТ-галузь, стартувавши практично з нуля 25 років тому, перетворилася на високоінтелектуальну індустрію, де працює майже 300 тисяч фахівців і яка щороку зростає на 25-30%. За даними ІТ Ukraine Association, у 2022 р. експорт ІТ-послуг зріс на 5,8% порівняно з 2021 р. і досяг 7,35 млрд дол. США. Хоча в I кварталі 2023 р. відчуються негативні фактори, що впливають на ІТ-сферу, загалом очікується поживлення ринку в наступних місяцях 2023 р. [2].

Цифровізація призвела до становлення нового типу ринкових відносин які реалізуються в рамках цифрової економіки. У Концепції цифрового розвитку України відмічено, що цифрова економіка – це «тип економіки, де ключовими факторами (засобами) виробництва є цифрові дані: числові, текстові тощо. Їх використання як ресурсу дає змогу істотно підвищити ефективність, продуктивність, цінність послуг та товарів, побудувати цифрове суспільство» [4].

Україна є одним із найбільших експортерів ІТ-послуг в Європі. Щорічно в українському ІТ-секторі укладається угод на суму від 300 млн.дол. до 700 млн.дол. [6]. Більшість з них – це інвестиції та гранти стартапам на ранніх стадіях розвитку. Наприклад, у 2022 році в секторі на суму 534 млн.дол. було укладено 188 венчурних угод (рисунок 1). Обсяг експорту зростає невеликими темпами, а його частка у структурі експорту демонструє суттєве зростання (див. рисунок 2).

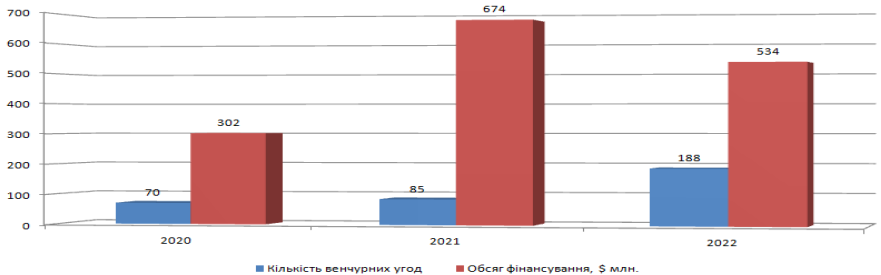

Рисунок 1 – Кількість венчурних угод в ІТ-секторі України за 2020-2022 рр.

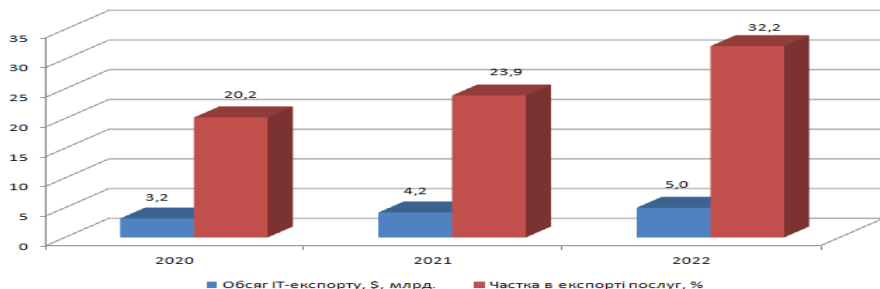

Рисунок 2 – Обсяг ІТ-експорту за 2020-2022 рр.

Обсяг угод з венчурним капіталом і технічними компаніями склав 218 млн.дол США, що на 74% менше порівняно з 2021 роком. Падіння частково пояснюється уповільненням світової економіки, а також війною. Тим не менш, більшість ІТ-компаній продовжували зростати в доходах, що свідчить про стійкість ІТ-сектору та його нестабільність. На чотири українські компанії припало 62% усього обсягу фінансування у 2022 році: airSlate, Preply, Fintech Farm та Spin.AI. Закрито 5 угод М&А. Єдинорогом у серпні 2022 р. став український стартап airSlate.

Заснований українцем стартап AirSlate, що створює сервіс для автоматизації бізнесу, залучив новий раунд інвестицій при оцінці 1,25 млрд.дол. AirSlate став четвертим українським єдинорогом після People.ai, GitLab та Grammarly. ТОП-ринки AirSlate – це США, країни Європи, Австралія та Нова Зеландія. AirSlate пропонує портфоліо горизонтальних рішень, які обслуговують компанії всіх розмірів і галузей. Деякі з найактивніших клієнтів AirSlate — це компанії з галузі освіти, охорона здоров'я та державний сектор [5].

Динаміка розвитку ІТ-сектора наведена на рисунку 3.

З 8.02.2022 р. працює спеціальний правовий режим «Дія.City», розроблений для розвитку ІТ-отраслі. Режим створений для аутсорсингових компаній, R&D-компаній, продуктових компаній, стартапів. Резидентами спецрежиму можуть стати компанії, які зацмаються:

- розробкою і тестуванням програмного забезпечення;
- виданням та розповсюдженням програмного забезпечення;
- навчанням комп'ютерної грамотності, програмуванню, тестуванню та технічній підтримці ПО;
- Digital marketing та Ads з використанням програмного забезпечення, розробленого резидентами. Завдяки «Дія.City» доля ІТ у ВВП України зростає з 4% до 10%, а доходи – до 16,5 млрд дол. [1].

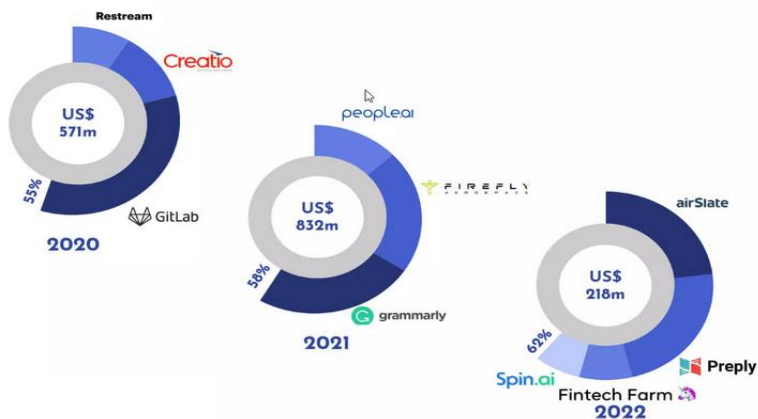

Рисунок 3 – Динаміка розвитку ІТ-експорту за 2020-2022 рр. [5].

Дія.City – це унікальний правовий та податковий простір для ІТ-компаній в Україні. Інструмент вводить і вдосконалює регулювання низки інструментів, серед яких ті які стосуються сфери корпоративного управління та сфери договірної захисту інвестицій. Інструменти широко застосовуються міжнародною бізнес-спільнотою в інвестиційних транзакціях і корпоративному управлінні з метою захисту інвестицій [3; 5]. Серед можливостей які з’явилися можна виділити:

У сфері корпоративного управління:

- корпоративний договір за іноземним правом (shareholders’ agreement);
- юридична особа – директор. Резиденти Дія.City можуть делегувати функції з управління компанією іншій юридичній особі на підставі договору;
- переважне право при розподілі майна у разі ліквідації (аналог liquidation preference);

У сфері договірної захисту інвестицій:

- договірні запевнення (аналог representations and warranties за англійським правом чи правом США), за допомогою яких сторона договору може гарантувати достовірність обставин, які є суттєвими для договору;
- порушення договірних запевнень дає можливість потерпілій стороні вимагати не лише відшкодування завданих їй збитків, а також неустойку або компенсацію без необхідності доказування завдання збитків через порушення запевнень (аналог liquidated damages);
- договірні зобов’язання компенсувати суму витрат, понесених стороною чи іншою особою у зв’язку із настанням або ненастанням певних обставин (аналог indemnity за англійським правом);
- позика з можливістю конвертації її в капітал (аналог convertible loan).

Таким чином держава створює ІТ-компаніям зрозумілі та комфортні умови роботи, що сприяє їх розвитку та залученню іноземних інвестицій. Це матиме позитивний вплив на економіку України через збільшення податкових надходжень, рівня зайнятості, пришвидшить процес укладання угод, а також дозволить максимізувати вартість бізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. В Україні запустили спецрежим для ІТ-отрасли Дія.City. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/news/2022/02/8/682179/> (дата звернення 14.09.2023)
2. Залучення інвестицій в ІТ-бізнес. URL : <http://surl.li/mntix> (дата звернення 22.09.2023)
3. Дія.City. URL : <https://city.djia.gov.ua/> (дата звернення 16.09.2023)
4. Україна 2030Е — країна з розвинутою цифровою економікою. Український інститут майбутнього. URL: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html> (дата звернення 14.09.2023)
5. Український AirSlate офіційно єдиноріг. URL : <http://surl.li/mntjp> (дата звернення 20.09.2023)
6. Український звіт по ІТ-сектору за 2022 р. URL : <https://drive.google.com/file/d/1LujaT9pHEGhgPRRofnlZgQikkyiIlbE/view> (дата звернення 21.09.2023).
7. DealBook of Ukraine: 2022 edition. URL : <https://techukraine.org/2023/05/31/aventures-capital-the-dealbook-of-ukraine/> (дата звернення 20.09.2023)
8. The World Bank URL : <https://www.worldbank.org/en/home> (дата звернення 14.09.2023)

УДК 330.88 : 004.9

Павлішина Н.М.¹, Дуліда Д.О.²

¹ канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ФЕУ-412, НУ «Запорізька політехніка»

ШЕРІНГОВА ЕКОНОМІКА: УКРАЇНСЬКА ПРАКТИКА ТА ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Із розвитком нових технологій, поширенням Інтернету та зміною поколінь у світі у населення формуються нові паттерни споживання та споживчої поведінки. Саме зараз, за умови загострення екологічної кризи, активного розвитку набуває шерінгова економіка (економіка спільного споживання), яка із бізнес-моделі стрімко перетворюється на окремий сектор глобальної економіки. Нині для населення стає пріоритетним отримання корисності від товару, а не володіння ним. Саме цей принцип покладено у

базис шерінгової економіки, яка у сучасному форматі як концепція виникла на початку 2010-х років.

Суть шерінгу – в максимально ефективному використанні ресурсів: обміні за принципом win-win і надання чогось непотрібного в користування іншим на постійній або тимчасовій основі. Особливість функціонування описує модель «pay per use» – плата за споживання [1].

У цій моделі учасники-споживачі платять за право тимчасового використання (доступ) до ресурсу, який належить іншим учасникам, тоді як компанія просто зводить тих і інших разом [2].

Ядром сегменту шерінгу є молоді споживачі, представники покоління «Зет» які народились після 2000 р. Саме вони створюють сучасну історію споживання, головна ціль якої – мати доступ до комфорту, не володіючи ним.

Серед галузей які відчувають на собі глобальний вплив шерінгової економіки можна виділити галузі, наведені на рис. 3.3:

Варто зазначити, що подальший розвиток SE потребує створення системи адекватної правової регламентації. Цей сектор глобальної економіки характеризується швидким прийняттям інновацій, стрімким зростанням шерінг-сервісів, споживчого попиту в тій або іншій ніші, а також паритетним ставленням до всіх учасників транзакцій. Нині існує декілька ключових проблемних аспектів у регулюванні цієї сфери.

По-перше, головною перепорою регулювання економіки цього типу є необхідність швидкого реагування на трансформації, які відбуваються, що досить часто є фактично неможливим через вимоги законодавчого процесу. Як наслідок, тоді, коли необхідні зміни набувають чинності, у SE формуються нові тенденції, що вимагають додаткової регламентації. Це приводить, зокрема, до того, що великі за обсягом бізнес-структури зареєстровані як прості форми підприємництва, оскільки їм неможливо здійснювати діяльність у інший спосіб. Крім того, на різних рівнях приймаються протилежні норми, що регламентують діяльність суб'єктів шерінгової економіки.

По-друге, оскільки в економіці спільного споживання стороною офerti виступають незалежні підрядники (наприклад, водії в «Uber» або орендарі в «Airbnb»), шерінг-сервіс фактично не несе відповідальності за якість послуг, що надаються, збільшуючи прибуток за рахунок зниження витрат, необхідних для здійснення такого контролю. Проте сервіси впроваджують власні форми моніторингу та гарантії безпеки (наприклад, реєстрацію у профілі лише за умови пред'явлення документа, що засвідчує особу), отже, виконання функцій держави частково переноситься на приватні компанії [3].

По-третє, така бізнес-модель скорочує податкові збори, оскільки сервіси досить часто рекомендують сторонам транзакції здійснювати податкові відрахування самостійно, проте не змушують і не контролюють. Додатковою

це збільшує соціальну незахищеність бідних прошарків населення, оскільки саме вони виступають у ролі незалежних підприємців (наприклад, таксисти або кур'єри). Крім того, діяльність частини компаній, що належать до SE, не сплачують податки, що є обов'язковими для традиційних компаній. Так, наприклад, компанії, які надають місця для тимчасового проживання, не сплачують туристичний збір [4].

По-четверте, велику складність для здійснення централізованого регулювання являють собою особливості встановлення цін. Частина сервісів встановлює ціни централізовано (наприклад, служби таксі), тоді як інші надають користувачам свободу для самостійних домовленостей.

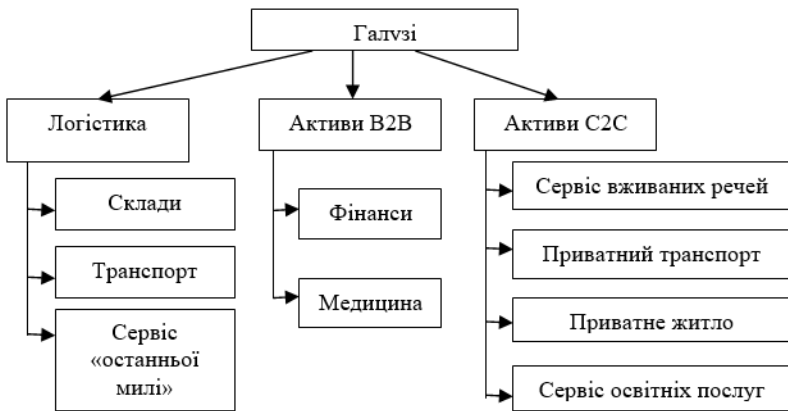

Рисунок 1 – Галузі, що мають в Україні потенціал для розвитку шерингової економіки (розробка автора)

Посилаючись на доробок вітчизняних вчених можемо відмітити, що економіка спільного споживання в Україні повинна формуватись у рамках ланцюгових зв'язків на зразок:

- «ідея – цифрове виробництво – ринок інновацій»;
- «е-влада – е-бізнес – Суспільство 5.0»;
- «знання – цифрові вміння – цифрові навички – цифрові компетенції – Освіта 5.0 – креативний висококваліфікований працівник»;
- «традиційне підприємництво – інноваційне підприємництво – цифрове підприємництво»;
- «конкуренція – кооперація – колаборація»;
- «добровільні фінансові впливання (наприклад, «бізнес-янголів») – дофінансування територій інноваційного розвитку»
- «неформальні звичаї, традиції – формальні норми, правила, закони»;

- «повноваження – ресурси – відповідальність»;
- «деофшоризація – детіньовизація – деолігархізація – дерегуляція – децентралізація – демонополізація» (модель «бд») [5].

Ці заходи, оптимізація законодавства, приведення його у відповідність до світових норм не тільки дозволить посилити правове регулювання шерінгової економіки та збільшить податкові внески у бюджет країни, але й спросить функціонування цієї бізнес-моделі, буде свідчити про те, що шерінговій моделі взаємодії в Україні можна довіряти. Це позитивно вплине як на економіку так і на імідж країни на світовій арені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Botsman R., Rogers R.. What's Mine is Yours: How Collaborative Consumption is Changing the Way We Live. – London: HarperCollins UK, 2010. 304 с. URL : <http://surl.li/mntop> (дата звернення: 25.09.2023).

2. Доповідь про цифрову економіку 2022. Конференція Об'єднаних націй про розвиток і торгівлю. URL : <http://surl.li/mntpm> (дата звернення: 19.09.2023).

3. Uber URL <https://www.uber.com/ua/ru/> (дата звернення: 24.09.2023).

4. Airbnb. URL <https://www.airbnb.ua> (дата звернення: 24.09.2023).

5. Краус К.М., Краус Н.М., Голубка С.М. Шерінгова економіка: цифрова трансформація підприємництва на шляху до індустрії 4.0. Ефективна економіка. 2021. № 8. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9139> (дата звернення: 15.09.2023).

УДК:338.23

Панков Д.О.¹, Кутідзе Л.С..²

¹ аспірант НУ «Запорізька політехніка»

² канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ОСНОВНІ ПРІОРИТЕТИ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Військова агресія Росії ще триває, поступово руйнує інфраструктуру, економіку та природні ресурси України. Але багато територій вже де окуповано і починає відновлення. Український уряд вже веде розмову про економічне майбутнє України і поступово розробляє стратегічний план відновлення та розвитку країни. Багато фахівців висловлюють думку, що після перемоги України над агресором їй випадає великий шанс на стрімкий економічний розвиток завдяки допомогі великих іноземних інвесторів.

З історії відомо, що відбудувувати Європу після Другої Світової Війни почали через три роки після її завершення, тому і було розроблено план Маршалла програму технічної і економічної допомоги Європі не лише для

підтримки, але й для відновлення економіки. Тому щоб постійно не дотувати економіку, потрібно її відновити.

Центр економічної стратегії розробив маніфест: «Наша мрія – побачити Україну через 5 років такою»:

1. Ефективність врядування в Україні оцінюється за індексом World Governance Indicators на рівні, середньому для країн регіону.

2. ВВП щороку зростає не менше, ніж на 5% на рік. ВВП на душу населення становить понад 5000 доларів.

3. Стабільне макроекономічне середовище. Інфляція стабільна та нижча за 6%, курс гривні гнучкий.

4. Кредитний рейтинг України підвищили до найвищого з «спекулятивних» рівнів - ВВ+, наступна сходинка – «інвестиційний» рейтинг.

5. Український фінансовий сектор інтегровано до загальноєвропейського, українці мають змогу користуватися послугами, доступними європейцям через діючий режим внутрішнього ринку у сфері фінансових послуг.

6. Більшість державних підприємств та усі державні банки приватизовані. Ті, що залишились у державній власності, управляються відповідно до найкращих практик корпоративного управління та рекомендацій Організації економічного співробітництва та розвитку.

7. Скасовано мораторій на продаж землі сільськогосподарського призначення, ринок землі працює. Серед тих, хто обробляє землю, зростає частка власників, натомість частка орендарів зменшується. Зростає кредитування під заставу землі. Як наслідок, зростають інвестиції, збільшується кількість робочих місць на селі.

8. Ринки транспорту та електроенергії лібералізовано та демонополізовано. Кількість операторів на кожному інфраструктурному ринку – більше п'яти. Запроваджено конкурентні принципи тарифоутворення в електроенергетиці та на транспорті. Усі заявки бізнесу та населення на підключення/приєднання до транспортної інфраструктури та електромереж задовольняються вчасно. Понад 90% населення охоплені регулярними послугами доступних пасажирських перевезень.

УДК 338.22

Панченко О.М.

канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ НА ІННОВАЦІЙНИХ ЗАСАДАХ

Післявоєнне відновлення України, забезпечення соціально-економічного розвитку, посилення конкурентоспроможності нашої держави

має будуватися на інноваційних засадах. Вивчення та аналіз літературних джерел дозволяє зробити висновок, що типове визначення, аналогічне якому наведені у працях науковців наступне. Інноваційний тип розвитку – спосіб економічного зростання, заснований на постійних і систематичних нововведеннях, спрямованих на суттєве поліпшення усіх аспектів діяльності господарської системи, періодичному перегрупованні сил, обумовленому логікою НТП, цілями і завданнями розвитку системи, можливістю використання певних ресурсних чинників для створення інноваційних товарів і формування конкурентних переваг [1]. Можна погодитися, що це важливі завдання. Але інноваційний тип розвитку країни неможливо забезпечити поза створення умов для функціонування вагомого прошарку інноваційного сектору економіки. У свою чергу, життєздатність та стійкий розвиток цього сектору залежить від того, наскільки сприятливим є середовище для прояву творчого потенціалу суспільства. Побудова економіки знань – це, насамперед, примноження людського капіталу країни.

Війна призвела для важких негативних наслідків не тільки у вигляді прямих економічних втрат: пошкодженої інфраструктури, зруйнованих підприємств, житла, забруднення ґрунтів, водних ресурсів тощо. Кілька мільйонів людей, у більшості жінки з дітьми, були змушені виїхати з України. Значна частина з них поки не планує повернення. При цьому, за оцінками міністерства економіки, кожні 100 тисяч осіб, які не повертаються в Україну, зменшують обсяг ВВП на 0,5%. Хоча суперечки щодо точних масштабів зовнішньої та внутрішньої міграції населення України, спричиненої російською агресією проти України, тривають, величина вимірюється саме мільйонами, зокрема, працездатних осіб. Ця втрата для соціально-економічної системи України є чи не найсуттєвішою. Якщо присутність українців в Європейському Союзі стимулювала споживчі ринки та відчутно компенсувала нестачу трудового капіталу країн ЄС, то, відповідно, в Україні, ситуація зворотня.

Отже, ключовим завданням для післявоєнного відродження України є виправлення демографічних викривлень, забезпечення сприятливих умов для відновлення людського капіталу. Лише закликів до біженців стосовно повернення з інших країн до України за патріотичними мотивами буде замало. Значна частина молодих українців вже суттєво соціалізувалася за кордоном. Для їх повернення українській державі треба запропонувати умови значно кращі, ніж в інших країнах, адже для відмови українських біженців від налагодженого, безпечного та комфортного проживання за кордоном мають бути вагомі аргументи. Що може стати таким аргументами? Докорінні реформи секторів соціально-економічної системи держави, вплив яких на якість життя українців є вирішальним. Це, насамперед, трудові відносини, пенсійні гарантії, охорона здоров'я, захист прав та свобод,

гарантованих Конституцією, розв'язання проблем житлово-комунального господарства та інфраструктури в цілому та таке інше.

Важливим завданням також є створення сприятливих умов для підтримки підприємницької ініціативи громадян, особливо у перспективних, конкурентоспроможних секторах економіки. У світі накопичено багатий досвід вдалих прикладів реформування умов функціонування підприємницького прошарку суспільства, які можна перейняти для України. В основі створення сприятливого ділового клімату для інноваційного бізнесу є спрощення адміністрування діяльності сектору СМП та усунення картельно-монопольних впливів великого бізнесу на соціально-економічну систему в цілому.

Вважаю за доцільне окремо зупинитися на освіті, як ключовому факторі відновлення людського капіталу України. Зараз панує думка, що реформування освіти має відбуватися під існуючі потреби роботодавців. В Україні існує дефіцит працівників ряду робочих спеціальностей, тому освіта має бути реформована шляхом скорочення сектору вищої освіти на користь середньо-професійної. Начебто, закордонні інвестори бажають саме такий напрямок змін у освіті. Ця «реформа» вже торкнулася й середньої школи, коли штучно зменшується кількість випускників старших класів з метою спрямування учнів після середніх класів у професійно-технічні заклади замість ЗВО. Зважаючи, що частка виробництв 2-4 технологічного укладів в економіці України є панівною, вимоги роботодавців слушні. Але це консервує в нашій державі відсталу, шкідливу для екології, енерго- та ресурснонеефективну структуру економіки! Замість того, щоб змушувати власників виробництв здійснювати технологічне переоснащення, яке буде потребувати високоосвічених працівників та вимагати від системи освіти забезпечити відповідну якість випускників, держава знижує освітні вимоги до власних громадян. Це треба негайно виправляти, якщо ми бажаємо повернення українців з інших країн, адже вони бачать зовсім інший уклад господарювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Михайлова Л.І. Інноваційний менеджмент: навч. посібник / Л.І. Михайлова, О.І. Гуроров, С.Г. Турчина, І.О. Шарко. – Київ: Центр учб. літератури, 2015.– 234 с.

УДК 338+004.8

Перцев Г. В.¹, Удачина К. О.²

¹ студ. ЕКО1-23МУДУНТ,

² канд. економ. наук, доц. УДУНТ

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВІДНОВЛЕННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Штучний інтелект (ШІ) продовжує розвиватися, і його вплив на бізнес буде тільки зростати, особливо в післявоєнний період для України. Майбутнє штучного інтелекту може мати великий потенціал для відновлення та розвитку економіки та суспільства.

За допомогою штучного інтелекту можна вирішувати різні завдання: моніторинг та управління інфраструктурними проектами, автоматизація процесів відновлення житлового фонду, транспортних систем, енергетичної сфери, розвиток різних галузей економіки, включаючи виробництво, сільське господарство та послуги, швидкий доступ до якісної медичної допомоги та освіти, навіть у віддалених районах, управління ресурсами і боротьба з корупцією. Впровадження інтелектуальних систем управління і аналітика даних можуть підвищити продуктивність та конкурентоспроможність підприємств.

Важливо при цьому забезпечити, щоб розвиток ШІ враховував етичні та соціальні аспекти, і не призводив до подальшого відчуження або нерівності в суспільстві. Також потрібно розвивати кадровий потенціал у галузі ШІ, навчати молодь та сприяти дослідженням і розвитку в цій області, щоб забезпечити сталість та розвиток економічного потенціалу нашої країни після війни.

Вчені по всьому світу досліджують використання штучного інтелекту в економіці та бізнесі. Ось декілька прикладів:

1. IBM Global AI Adoption Index 2022: За даними цього дослідження, 35% компаній використовують штучний інтелект у бізнесі, а ще 42% досліджують можливості його застосування [1].
2. Projector AI Lab: На початку березня ця лабораторія провела анкетування серед працівників 150 українських компаній щодо того, як саме вони використовують ШІ, які плюси та мінуси вбачають у цих інструментах [2].
3. GlobalLogic: У харківському офісі цієї компанії створюють систему раннього діагностування хвороби Альцгеймера за допомогою ШІ [3].
4. Джон МакКарті: Цей вчений вважається одним з основоположників штучного інтелекту. Він вперше використав термін “штучний інтелект” у 1956 році [4].

Ці дослідження показують, що ШІ може мати значний вплив на економіку, від стимулювання розвитку підприємництва до відновлення економіки. ШІ може бути важливим інструментом для підвищення ефективності та конкурентоспроможності в різних галузях економіки.

Ось деякі аспекти використання штучного інтелекту в різних галузях.

Роль ШІ у фінансах зростає з кожним роком, створюючи нові можливості та вирішуючи проблеми у фінансовому секторі. Інновації у фінансах і використання штучного інтелекту стали невід'ємною частиною сучасної економіки. Штучний інтелект є однією з найбільш перспективних та впливових технологій сучасності, яка може радикально змінити економіку в найближчому майбутньому.

ШІ використовують для аналізу великих обсягів даних. Алгоритми машинного навчання можуть виявляти та аналізувати складні закономірності в динаміці ринку і прогнозувати рух цін на фінансові активи. Це допомагає інвесторам і фондовим аналітикам приймати кращі інвестиційні рішення. Аналіз даних і прогнозування - це важливі аспекти в багатьох галузях, які використовуються для прийняття інформованих рішень і передбачення майбутніх подій. Штучний інтелект і машинне навчання грають значну роль у полі аналізу даних і прогнозування, оскільки вони можуть обробляти великі обсяги інформації та виявляти складні зв'язки в даних.

Метавесвіт: Це нова концепція цифрового простору, де люди можуть спілкуватися, працювати, навчатися та розважатися за допомогою віртуальної та доповненої реальності. Марк Цукерберг, голова компанії Meta (раніше Facebook), оголосив про свої плани створити метавесвіт, який буде побудований на основі ШІ. Це може створити нові можливості для підприємців, споживачів та працівників.

Загальний ШІ: Це рівень штучного інтелекту, який може виконувати будь-які завдання, якими володіє людський інтелект. Джон Кармак, легендарний розробник ігор та керуючий директор Oculus VR, прогнозує, що загальний ШІ може з'явитися вже до 2030 року. Це може мати неймовірні наслідки для економіки, оскільки ШІ може замінити або покращити багато професій та процесів.

Відновлення економіки: Події останніх років призвели до глобальної кризи та спаду економічної активності. ШІ може допомогти в подоланні цих викликів, прискорюючи інновації та продуктивність в різних секторах. За даними PwC, до 2030 року ШІ може додати 14% до світового ВВП. ШІ може стати ключовим фактором економічного зростання та конкурентної переваги.

Приклади застосування ШІ у виробництві включають використання машинного навчання для прогнозування відмов обладнання, застосування роботів для автоматизації рутинних завдань, використання комп'ютерного зору для контролю якості, оптимізації планування та управління запасами.

Штучний інтелект відіграє все більш важливу роль в оптимізації логістичних процесів та маршрутів доставки.

За допомогою алгоритмів ШІ можна автоматично перерозподіляти активи в портфелі відповідно до інвестиційних цілей і ризиків, що дозволить досягти оптимального балансу між ризиком і прибутковістю. Використання

ШІ в управлінні активами має на меті оптимізувати процес прийняття рішень і досягти кращих результатів для інвесторів.

Штучний інтелект використовують для аналізу споживчої поведінки, таргетування маркетингу та персоналізації реклами, що допомагає підвищити ефективність маркетингових кампаній, збільшити продажі та покращити лояльність клієнтів.

За штучним інтелектом майбутнє, його потенціал в економіці та бізнесі далеко не вичерпаний. За деякими оцінками, до 2030 року на ШІ може припадати до 16% світового ВВП. Однак реалізація цього потенціалу вимагатиме подолання низки бар'єрів, пов'язаних з технологічними, організаційними, етичними та соціальними аспектами ШІ, включаючи необхідність покращення кібербезпеки та етичних стандартів використання ШІ у різних галузях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Штучний інтелект для бізнесу: які завдання здатен вирішувати та в яких галузях допомагає [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://mind.ua/publications/20254126-shtuchnij-intelekt-dlya-biznesu-yaki-zavdannya-zdaten-virishuvati-ta-v-yakih-galuzyah-dopomagaе> (дата звернення: 25.09.2023). – Назва з екрану.

2. М. Бровінська. 21% розробників уже користуються ШІ. Як український бізнес використовує ChatGPT, Midjourney, Notion AI тощо. Дослідження [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://dev.ua/news/yak-ukrainskyi-biznes-vykorystovuiu-shtuchnyi-intelekt-doslidzhennia-1680694705> (дата звернення: 25.09.2023). – Назва з екрану.

3. Д. Рябоконт. Штучний інтелект: помічник у відновленні економіки. Економічна правда [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/01/13/669909/> (дата звернення: 25.09.2023). – Назва з екрану.

4. Андрощук Г. Штучний інтелект: економіка, інтелектуальна власність, загрози / Г. Андрощук // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2021 (2). – С. 56-74.

УДК 304.5: 316.7

Пилипенко Ю.І.¹, Швець А.С.²

¹ д-р економ. наук, проф. НТУ «Дніпровська політехніка»

² аспірант НТУ «Дніпровська політехніка»

ФАКТОРИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

У сучасних умовах можливості соціально-економічного прогресу людства визначаються постійними технічними, технологічними, соціальними

та іншими новаціями, широким впровадженням інноваційних рішень та розробок у всі сфери суспільного життя. Соціально-економічні, військово-політичні, демографічні та екологічні суперечності, які загострюються сьогодні в світі, диктують необхідність нестандартних, інноваційних рішень по їх вирішенню. Безумовно, сама ця можливість залежить від того, наскільки спроможними для інноваційних розробок та їх реалізації є окремі виконавці, організації, національні країни та глобальний світ у цілому. Іншими словами, якість інноваційного розвитку є відображенням якості особистісного, організаційного, національного та глобального людського капіталу.

Особливо актуальним це є для України, темпи та характер післявоєнної відбудови якої багато у чому буде визначатися як обсягами економічних ресурсів та сучасністю технологій, спрямованих на відновлення та модернізацію нашого суспільства, так і підтримкою наявного та розвитку потенційного національного людського капіталу.

Засновниками сучасної теорії людського капіталу вважаються лауреати Нобелівської премії з економіки американські дослідники Т. Шульц та Г. Бекер. Перше визначення даної категорії належить Т. Шульцу, який вказував на наявність «... дечого реально існуючого, що володіє економічною властивістю надавати майбутні послуги, що мають певну вартість. Розуміння капіталу, як дечого такого, що надає майбутні послуги, дозволяє приступити до подальшого поділу цілого на частини: на людський капітал на нелюдський капітал» [1].

Г. Бекер, який вважається творцем наукової парадигми людського капіталу, визначав його як запас знань, навичок, мотивацій, що здійснюється через інвестування в освіту, охорону здоров'я, нагромадження професійного досвіду, пошук інформації, виробничу мобільність тощо [2]. Вчений запропонував якісну оцінку складових людського капіталу, виділивши в ньому три основні форми: загальні знання (загальний людський капітал), спеціальні знання (спеціальний людський капітал), інші види знання (додатковий людський капітал). Перша форма капіталу, на його думку, створюється за рахунок виховання, а також навчання у закладах середньої та вищої освіти. Друга – формується і накопичується у ході безпосередньої трудової діяльності на певному робочому місці. І, нарешті, третя зобов'язана вміню особі працювати з інформацією, яка дозволяла підвищити рівень знань і знайти більш перспективну сферу економічної діяльності [2].

У подальшому наукові розробки в рамках теорії людського капіталу проводилися, насамперед, стосовно ефективності його використання. Різноманітні дослідження намагалися пов'язати ефективність інвестицій в сфери освіти, охорони здоров'я та професійного навчання з загальними результатами соціально-економічного розвитку, зокрема економічним

зростанням. Разом з тим не припинялися намагання і більш глибокого аналізу сутності даного феномену на різних рівнях господарювання. У цьому відношенні привертає увагу здобутки визнаного в Україні фахівця в галузі трудових відносин О. Грішної. Дослідниця аргументовано довела, що сутнісні ознаки людського капіталу відрізняються в залежності від рівня дослідження: «...на особистісному рівні ЛК – це знання, навички, здоров'я та інші продуктивні характеристики людини, які вона використовує в економічній діяльності; на рівні підприємства людський капітал являє собою сукупну кваліфікацію та професійні компетенції всіх працівників підприємства, а також його здобутки у справі ефективної організації праці та розвитку персоналу; на макроекономічному рівні людський капітал включає накопичені вкладення в освіту, професійну підготовку, оздоровлення, тощо, є суттєвою частиною національного багатства країни. Цей рівень включає в себе всю суму людського капіталу всіх підприємств та всіх громадян країни (за виключенням повторного рахунку)» [3].

На нашу думку, людський капітал представляє собою сукупність набутих від природи та отриманих в процесі навчання знань, вмінь, навичок та здібностей людини, використання яких в процесі суспільного виробництва приносить їй певний дохід. Розвиток людського капіталу передбачає кількісне та якісне зростання його структурних елементів за рахунок цільових соціально-економічних інвестицій (рис. 1).

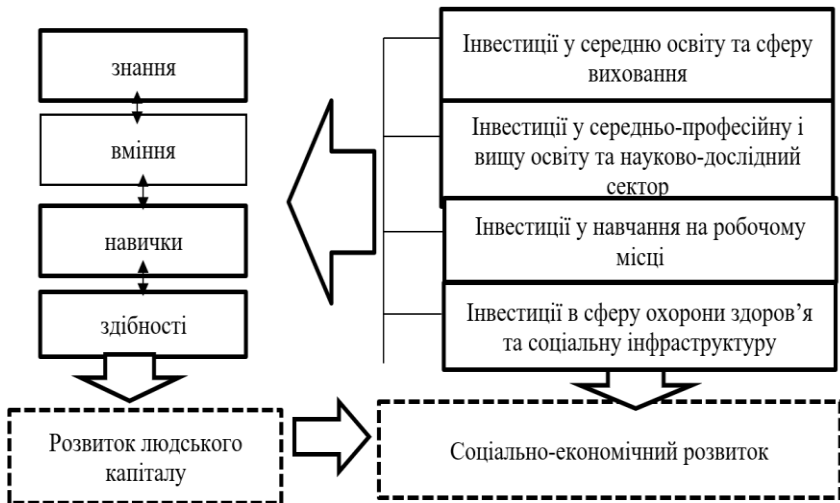

Рис. 1. Структура людського капіталу та фактори його розвитку

Інвестиції в сферу виховання, охорону здоров'я, соціальну інфраструктуру, а

також в навчання на робочому місці, середню, середньо-професійну, вищу освіту та науково-дослідний сектор будуть сприяти нагромадженню та якісному покращенню знань, вмінь, навичок та здібностей людини як структурних елементів людського капіталу, сприяти загальному соціально-економічному прогресу суспільства. Зважаючи на відносно низький рівень вітчизняного людського капіталу необхідно проведення взаємоузгодженої економічної політики держави у тісному контакті з бізнесом та організаціями громадянського суспільства. Заходи, спрямовані на підвищення доходності та престижності висококваліфікованої праці, підготовку фахівців потрібного профілю, розвиток системи охорони здоров'я, підвищення якості надання послуг вищою, середньою, середньо-професійною освітою, покращення демографічної ситуації тощо, повинні вплинути на негативні тенденції вітчизняного людського капіталу та сприяти його розвитку

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Schultz Theodore W. Investment in Human Capital / Schultz Theodore W. The American Economic Review. Vol. 51. № 1 (Mar., 1961). Pp. 1–17.
2. Becker G. S. Investment in Human Capital: A. Theoretical Analysis. Journal of Political Economy. Supplement. Oct., 1962. Pp. 9–49.
3. Грішнова О. А. Людський, інтелектуальний і соціальний капітал України: сутність, взаємозв'язок, оцінка, напрями розвитку. Соціально-трудова відносина: теорія та практика . 2014. № 1. С. 34-40.

УДК 338.46

Пилипенко Г. М.¹, Юденко В. І².

¹ д-р економ. наук, проф. НТУ «Дніпровська політехніка»,

² аспірант НТУ «Дніпровська політехніка»

РОЛЬ КУЛЬТУРНИХ ІНДУСТРИЙ У РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОЇ ЕКОНОМІКИ

Сучасний етап розвитку цивілізації відзначається кардинальними змінами в усіх сферах функціонування суспільства, головними з яких є перехід до економіки знань. Остання розглядається як тип економічної системи, в якій створюється багатство за допомогою інформації та знань. Про це у свій час заявив відомий американський економіст, фундатор теорії інформаційного суспільства Е. Тофлер, наголосивши що «економіка знань — це економіка, в якій знання відіграють найважливішу роль, а їх виробництво стає рушійною силою розвитку країни та суспільства, ринковим продуктом, який можна продати й отримати прибуток» [1].

На відміну від попередніх епох, саме економіка знань виводить інформацію та наукові знання на перший план, перетворюючи їх у виробничі

ресурси та ключові драйвери розвитку. За таких умов традиційні фактори виробництва поступово втрачають свою провідну роль у створенні суспільного багатства, а головною рушійною силою стає людина як основний носій інформації і творець нових знань. Реалії сьогодення свідчать, що тільки ті економіки, які володіють великим запасом людського й інтелектуального капіталів, виявляються спроможними генерувати нові ідеї, створювати нові знання як основу продукування інновацій та запровадження нових технологій у виробництві. Як наслідок, вони мають і значний потенціал підтримувати високі темпи наукоємного типу економічного зростання і перемагати в глобальній конкурентній боротьбі.

Економіка знань з її спрямованістю на набуття й поширення інформації, на формування знань на основі інтелектуального капіталу не може розвиватися без креативності (від англ. create - створювати, творити) - творчої, новаторської діяльності індивідів, що володіють здатністю до продукування принципово нових ідей, які відхиляються від традиційних або прийнятих схем мислення і входять в структуру обдарованості в якості незалежного фактора.

Усвідомлення важливості саме цього аспекту діяльності людей у створенні багатства сучасного суспільства стало підґрунтям для наукових розвідок у сфері творчої діяльності, що, в кінці кінців, привело до появи поняття «креативна економіка». Один із перших її дослідників, Дж. Хокінс визначив цю сферу як вид економіки, що поєднує в собі підприємництво і творчість на основі використання творчих та інтелектуальних здібностей людей [2]. Підкреслюючи значення індивідуальних здібностей людини у функціонуванні креативної економіки американський економіст Р. Флоріда стверджував, що економічна потреба в креативності формує новий соціальний прошарок працівників - креативний клас. Він формується із спеціалістів, що працюють у програмуванні, математиці, архітектурі, інженерній справі, природничих та соціальних науках, вихованні, освіті, мистецтві, дизайні, індустрії розваг, журналістиці тощо. Також сюди належать професіонали з управління у сфері бізнесу і фінансів, представники юриспруденції та охорони здоров'я [3].

Діяльність представників креативного класу може бути описана в категоріях індустрій – сфер творчої діяльності індивідів, в яких реалізуються процеси виробництва, споживання й обміну культурних товарів та послуг. Це поняття вперше було використане у 1998 році державним секретарем з культури, медіа та спорту Великобританії К. Смітом для опису динаміки арт-сектору в економічних показниках країни. Це прагматичне рішення було зумовлене відмовою від використання в державних документах поняття «культура», яке традиційно асоціюється виключно з класичним мистецтвом, але не з підприємництвом та економікою.

В теоретичну економіку поняття культурних індустрій увійшло завдяки роботі Р. Кейвса, який досліджував організацію креативних індустрій, включаючи образотворче та виконавське мистецтво, кіно, театр, звукозаписи та книговидавництво. Спираючись на аналітичні ресурси промислової економіки та теорію контрактів вчений показав логіку організації бізнесу у сфері продукування й продажу культурних товарів, а також виявив роль цих видів економічної діяльності у створенні суспільного добробуту [4].

Дж. Хокінс виділив п'ятнадцять креативних індустрій, що провадять інтелектуальну власність у вигляді авторських прав, патентів, торговельних марок і оригінальних розробок і відніс до них рекламу, архітектуру, мистецтво, ремесло, дизайн, моду, кіноіндустрію, музику, виконавче мистецтво (театр, балет, опера), видавничу справу, НДДКР, програмне забезпечення, ігри, телебачення та радіо [2]. Вчений зосередив свою увагу на внеску, який роблять в економіку певної країни дані види економічної діяльності.

Згідно досліджень Д. Тросбі культурні індустрії формуються із ядра – джерела креативних ідей (арт-індустрія) і сфер виробництва, які базуються на використанні креативних ідей і чия продукція може вважатися культурним товаром або несе в собі відтінок культури. Джерелом креативних ідей слугує мистецтво у всьому прояві своїх форм. Останні лягають в основу виробництва інших товарів і послуг, наприклад ЗМІ, театр, кіно тощо. Далі поле культурних індустрій сягає видів діяльності, що хоча й функціонують поза культурною сферою, однак виробляють продукти, що мають певний культурний зміст (реклама, туризм, архітектура тощо) [5].

Культурні індустрії відіграють вагомий роль у розвитку економіки. По-перше, вони створюють культурний імідж певного регіону або країни, що слугує підставою для формування ринкового попиту на продукти культури і, як наслідок, притоку грошових засобів в економіку. По-друге, культурні індустрії – це сфера економіки, де створюється величезна кількість нових робочих місць і формуються первинні доходи. І, по-третє, креативні індустрії – це сфера продукування інновацій, без яких неможливо досягти високих кінцевих результатів соціально-економічного розвитку. Креативність виступає сьогодні як одна із найважливіших складових створення інноваційних продуктів і послуг. Без потужного й безперервного припливу свіжих ідей підприємства уповільнюють темпи свого розвитку, втрачають конкурентні позиції на ринку і опиняються, врешті рещт, перед загрозою банкрутства.

Більше того, поряд з економічними вигодами культурні індустрії створюють нематеріальні продукти, які сприяють розвитку самої людини, перетворюючи її як на ресурс, так і кінцеву мету соціально-економічного розвитку. Все це вимагає від держави посиленої уваги до розвитку

культурних індустрій, підтримки культури, освіти й мистецтва як їхньої творчої основи. Поряд з цим важливого значення набуває розробка напрямів активізації та ефективного використання інтелектуального людського потенціалу як головного джерела розвитку креативної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Тоффлер Е. Третя хвиля. Київ: Видавничий дім «Всесвіт», 2000. 480 с.
2. Howkins, J. The Creative Economy: How People Make Money from Ideas. Penguin Books. IDSA. 2010. Penguin Books Limited, 2002. 263 p.
3. Florida, Cities and the Creative Class. New York: Routledge. 2004. 208 p.
4. Caves R. Creative Industries: Contracts between Art and Commerce. Cambridge: Harvard University Press. 2002. 464 p.
5. Trosby D. Economics and culture. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 208 p.

УДК: 338.2

Пискун Л.М.

аспірант ХНУМГ ім. О.М. Бекетова

ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОСНОВА ВЕДЕННЯ БІЗНЕСУ

Під час війни руйнуються суб'єкти підприємництва, інфраструктура, соціально-економічні моделі. Війна дає Україні можливість будуватись заново, але вже з багажем минулого досвіду.

Війна в Україні принесла з собою чимало труднощів в інвестиціях, ситуація погіршилася, також понесли суттєвих змін і умови інвестування.

Після війни Україні доведеться відновлювати інфраструктуру країни, але замість відбудови традиційних галузей промисловості необхідно зосередитися на повній модернізації економіки.

Разом з тим, основою економіки держави є ефективна діяльність суб'єктів підприємництва (усіх видів та форм власності). Слід зазначити, що в післявоєнному часі буде дуже доречним залучення інвестицій для створення, управління та подальшого розвитку суб'єктів підприємництва [1].

Україна бере участь в інвестиційному процесі як безпосередньо через державний сектор економіки, так і опосередковано через його інститути: органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування.

Непрямий вплив держави на інвестиції виражається в основному через фіскальну та монетарну політику.

Крім того, за допомогою органів державної влади та місцевого самоврядування можна залучати іноземні інвестиції в діяльність суб'єктів підприємництва.

На державному рівні вкрай необхідно здійснити план по сприянню розвитку малих та середніх суб'єктів підприємництва, в тому числі розробити основні напрями, принципи, механізми та форми адміністративно-правового та економічного впливу, включаючи інтереси та пріоритети держави, забезпечити програми мікрокредитів для бізнесу, удосконалити податкову політику, створити належні умови для молоді в започаткуванні та введенні власної справи, злучати великий бізнес, задля подальшої їх підтримки та розвитку; розробити єдиний механізм громадської підтримки мікробізнесу; проводити інтеграційну підтримку мікро-, малого та середнього бізнесу яка буде направлена на інтеграційні зв'язки з великим бізнесом в вигляді венчурного фінансування, субпідряду, франчайзингу та інше; розробити єдину методичну та нормативно-правову базу щодо впровадження єдиної регуляторної політики в Україні.

Післявоєнна економіка має бути ліберальною. З точки зору класичних авторів економічного лібералізму (Л.Мізес, Ф.Хайек, М. Фрідман та інших), основою ліберального підходу є визнання особистості головним суб'єктом ринкової економіки, який, за умов чітких і прозорих правил конкуренції на ринку здатна забезпечити найвищу ефективність своєї діяльності через підприємницьку діяльність або на основі економічної взаємодії з іншими особами у великих компаніях чи державних підприємствах (організаціях).

Згідно з принципами лібералізму, конкуренція повинна вважатися центральною частиною ліберальної економічної політики, а головним завданням уряду є підтримка конкуренції та запобігання монополістичним тенденціям в економіці.

Також, є необхідність в запровадженні ліберальної інноваційної економіки, що полягає в державні політиці щодо максимальної лібералізації умов розвитку суб'єктів підприємництва; інноваційна, проста та прозора податкова система; лібералізація зовнішньої торгівлі; державні інвестиції в розвиток людських ресурсів.

Водночас, і сьогодні, в період війни, Україна залишається дуже привабливою державою для інвесторів з багатьох країн [2]. Тому, на нашу думку вкрай важливим у післявоєнний період відбудови держави України є роль підтримки суб'єктів підприємництва, мікропідприємств, у тому числі, на державному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Rudachenko O., Konenko V., Pyskun L. Application of the innovative technologies in the activities of entrepreneurship entities in a transparent economy // International scientific journal "Internauka". Series: "Economic Sciences". - 2023. - №9. <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2023-9-9149>

2. Rudachenko O., Svitlychna V., Perminova S., Krasnokutskyi Ye., Pyskun L. (2023). Theoretical and analytical substantiation of the factors affecting the level of service quality management of railway transport enterprises. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice, 3(50), 202–212.

УДК 338

Прушківський В.Г.

д-р економ. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»

ЕКОНОМІЧНА СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД

Економічне співробітництво є складовою міжнародної співпраці. Метою співробітництва є створення сприятливих умов для покращення процесів торгівлі, міграції праці і капіталу, посилення інтеграційних процесів на міжнародній арені шляхом реалізації дій з метою отримання економічної вигоди у середньо- та довгостроковій перспективі.

З часів незалежності Україна уклала міжнародні договори зі 137 країнами світу. Ці міжнародні документи передбачають співробітництво у різних сферах діяльності. Найбільше міжнародних договорів про співпрацю з Україною уклала з країнами-сусідами та країнами Західної Європи й Європейського Союзу. На інших континентах важливим партнером України є США. З цими країнами наша держава розбудовує співпрацю передусім у сферах економіки, торгівлі, науки, у питаннях безпеки та розбудови спільної інфраструктури. Найменше договорів про співробітництво Україна має з країнами Африки, Азії та Австралією, що потребує розширення торговельних зв'язків, а також спільних наукових розробок, співпраці у соціальній сфері.

Відносини між Європейським Союзом та Україною головним чином ґрунтуються на Угоді про партнерство і співробітництво (УПС). Ця угода підкреслює повагу до основних спільних цінностей як основи для співробітництва, забезпечує відповідні рамки для політичного діалогу, запроваджує основні спільні цілі на основі гармонійних економічних відносин, сталого розвитку, співробітництва в низці галузей та підтримки зусиль України в напрямку демократії, а також створення інституційної мережі для досягнення цих цілей. Україна є кандидатом на членство у ЄС з 23 червня 2022 року. Формати співпраці Україна-ЄС до повномасштабного вторгнення росії до України можна розподілити на три складові: політичний діалог на різних рівнях; взаємодія щодо імплементації Угоди про асоціацію як формальна - в межах органів асоціації, так і розвиток неформальних фахових мереж; проекти допомоги ЄС, зокрема для фінансування засадничих політичних реформ (децентралізації, публічної адміністрації, а також судів та правоохоронної системи).

У воєнний час формати співпраці Україна-ЄС обумовлені потребами України. Зокрема, здійснюються спільні закупівлі зброї через Інститут підтримки миру (European Peace Facility) дозволяють країнам-членам Європейського Союзу координувати зусилля щодо забезпечення потреб Збройних Сил України на полі бою. Допомагають нам економічно поєднання заходів щодо скасування мит для українських товарів, а також посилення спроможності транспортних коридорів Україна-ЄС та лібералізація перевезень. Важливо підкреслити, що «дороги солідарності» (Solidarity Lanes) для українських товарів - це захід економічної безпеки, оскільки вони роблять український експорт частково незалежним від морського транспорту та «зернової ініціативи». Проект із децентралізації та регіонального розвитку U-LEAD під час війни почав збирати інформацію про гуманітарні потреби серед громад України і розподіляти між ними відповідну допомогу від ЄС та держав-членів. Мандат КМЕС було доповнено, в частині підтримки українських експертів у розслідуваннях воєнних злочинів росії.

На підтримку в контексті війни відбувається трансформація і в рамках Угоди про асоціацію Україна-ЄС. Варто підкреслити, що збільшилися обсяги експорту України до ЄС. В 2022 році його загальна вартість склала 24,1 млрд. євро. Логістичні виклики, пов'язані з вторгненням, спонукали Україну та Європейський Союз шукати засоби подальшого спрощення руху товарів. Серед них варто виокремити лібералізацію автоперевезень, угоди щодо якої було досягнуто у червні 2022 року. Ця угода дозволяє українським перевізникам виконувати двосторонні й транзитні перевезення без дозволів.

Досвід використання Угоди для адаптації співпраці України з ЄС під час війни є і в інших сферах. Наприклад, завершення технічного етапу процесу взаємного визнання електронних підписів в Україні та ЄС полегшить як отримання послуг громадянами України в ЄС, так і ведення бізнесу між контрагентами з України та Євросоюзу. Триває лібералізація й у сфері телекомунікаційних послуг, яка також передбачена ПВЗВТ, що допомагає Україні та українцям залишатися на зв'язку у воєнний час.

У найближчий час поряд із процесами виконання Угоди про асоціацію та перемовин про майбутнє членство України в ЄС, відбудова зруйнованої інфраструктури стане важливим компонентом відносин Україна-ЄС. Фінансовим важелем будуть кошти на відбудову зруйнованих об'єктів інфраструктури, зокрема в контексті «Зеленого курсу ЄС». Основна ідея цього курсу – перетворення Європи на кліматично нейтральний континент до 2050 року. Успішний проект відбудови України є як фінансовим важелем впливу ЄС на Україну, так й ініціативою, що вимагає синергії всіх існуючих форматів і секторів.

Слід узагальнити, що як у воєнний час так післявоєнна співпраця Україна-ЄС характеризуватиметься синергією старих і нових форматів, структур і мереж, а центральну роль відіграватиме Угода про асоціацію.

УДК 330.34

Ракитська А.О.

асп. ОНУ ім. І.І. Мечникова

МЕХАНІЗМ СТАЛОГО ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В ПОВОЄННІ ЧАСИ

Глобалізація економіки призводить до зростання конкуренції як на внутрішньому, так і на міжнародному рівні. Це вимагає нових форм співпраці між учасниками інноваційно-інвестиційного процесу. Інновації створюють особливе організаційне середовище через взаємодію різних економічних, соціальних, політичних, ринкових та інших чинників, що впливають на інноваційно-інвестиційний розвиток економіки України.

Цей механізм об'єднує різні установи, ринки і організації, які здійснюють і підтримують інноваційно-інвестиційні процеси на різних рівнях економічної системи. Ефективність цього механізму визначає складність переходу національної економіки до сталого інноваційно-інвестиційного розвитку.

Урядові структури відіграють важливу роль у цьому процесі, оскільки їхнє завдання полягає в об'єднанні зусиль учасників інноваційно-інвестиційних процесів для підвищення економічної конкурентоспроможності України на світовому ринку. Ця інституційна структура та процеси регулювання можуть впливати на ефективність інноваційно-інвестиційного розвитку та готовність національної економіки до інтеграції в світову економічну систему в повоєнні часи.

Сталий розвиток економіки на інвестиційній платформі – процес складний та багатогранний, на нього впливають дуже багато чинників, починаючи із соціально-політичної ситуації у країні і закінчуючи наявністю політичної волі керівництва держави. А наразі ці процеси ще й ускладнені воєнними діями з боку росії на території України [1].

Важлива роль у сталому інноваційно-інвестиційному розвитку національної економіки в повоєнні часи відводиться різним групам факторів:

- державі;
- підприємствам (бізнесу);
- фінансово-кредитним установам та інституціям;
- інвестиційним потокам;
- науковим та дослідницьким організаціям;
- ринкам та галузям.

Держава є платформою, де формуються технології управління й регулювання. Вона відповідає за вибір та обґрунтування ефективних інструментів для інноваційного розвитку.

Підприємства відіграють ключову роль у впровадженні інновацій та можуть стимулювати інноваційний процес через попит.

Фінансово-кредитні установи виступають посередниками у фінансуванні інноваційної діяльності через інвестування та кредитування.

Іноземні та вітчизняні інвестиції можуть стимулювати інноваційний ринок. Наукові установи розробляють інновації і можуть діяти на замовлення або на вимогу ринку.

Деякі ринки, наприклад, інформаційний ринок та ринок програмних продуктів, потребують постійних інновацій і можуть створювати попит на них. Ці групи факторів взаємодіють між собою і впливають на інноваційний розвиток економіки.

Таким чином, розвиток національної економіки в повоєнний період дійсно залежить від багатьох чинників, які впливають на тенденції і процеси в економіці. У відкритій економіці ця кількість чинників зазвичай зростає через міжнародну взаємодію та глобалізацію.

Для України, як і для багатьох інших країн, важливим є перехід до такого розвитку, який сприятиме сталому інноваційному зростанню національної економіки. Це означає, що важливими завданнями можуть бути:

1) трансформація національної економіки, яка спроможна генерувати інновації та адаптуватися до змін на міжнародному ринку;

2) інтеграція в міжнародні системи взаємодії, а саме активна участь в міжнародних економічних об'єднаннях і торговельних угодах, що сприяють обміну технологіями та інноваціями;

3) здійснення економічних та соціальних реформ, тобто створення сприятливого середовища для інноваційного підприємництва та розвитку людського капіталу;

4) запровадження інвестицій у новітні технології, а також у впровадження новітніх технологій у різних секторах економіки;

5) розробка ефективної системи регулювання та підтримки інновацій.

Ці та інші фактори можуть сприяти створенню сталого інноваційно-інвестиційного розвитку національної економіки та підвищенню її конкурентоспроможності в повоєнні часи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ворона А. В. Глобальні чинники впливу на інноваційний розвиток національної економіки. Економіка. Фінанси. Право. 2020. № 3/1. С.32-36.

2. Супрун С.Д., Давидюк Л.П. Основні принципи активізації інноваційної діяльності підприємства. Економічний простір. 2020. № 159. С. 111-114.

УДК: 338.2

Рудаченко О.О.¹, Медведєв Д.О.²

¹д-р економ. наук, доц. ХНУМГ ім. О.М. Бекетова,

²аспірант ХНУМГ ім. О.М. Бекетова

ВАЖЛИВІСТЬ ПРОЦЕСУ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ТРАНСПАРЕНТНОЇ ЕКОНОМІКИ

Розвиток української економіки на сучасному етапі визначається значним впливом процесу діджиталізації та прогресу впровадження та адаптації цифрових технологій, які розглядаються як ключовий фактор досягнення сталого розвитку економіки країни. Зокрема, великої уваги в цьому контексті приділяється підприємницькій діяльності, яка вважається однією із найважливіших напрямків для підвищення соціально-економічного розвитку країни, включаючи виробництво матеріальних товарів і надання послуг.

В даному контексті під діджиталізацією розглядаємо загальний термін для позначення цифрової трансформації суспільства та економіки [1]. Він описує перехід від індустріальної епохи та аналогових технологій до епохи знань і творчості, що характеризується цифровими технологіями та інноваціями в цифровому бізнесі.

Сучасні технології, такі як штучний інтелект, аналітика даних, блокчейн, хмарні обчислення та Інтернет речей, функціонують як ключові катализатори для перетворення стандартних бізнес-моделей. Вони відкривають нові можливості для забезпечення більшої прозорості та відкритості у веденні підприємницької діяльності. З огляду на постійний розвиток діджитал- технологій, важливим стає проведення досліджень, спрямованих на вивчення їх впливу на суспільство та розробку відповідних політичних стратегій для ефективного впровадження і контролю. Тим самим, дослідження в галузі цифрової трансформації економіки і забезпечення прозорості залишаються дуже актуальними у сучасному світі.

Варто відзначити, що діджиталізація в діяльності суб'єктів підприємництва підвищує продажі бізнесу через:

- вихід на інтернет-аудиторію;
- залучення цільової аудиторії через додаткові послуги;
- підвищення лояльності клієнтів;
- автоматизацію процесів у відділі продажів.

За рахунок діджиталізації значно покращуються та стають більш гнучкими послуги чи товари, які суб'єкти підприємництва продають на ринку. Діджиталізація безпосередньо впливає на такі компоненти бізнесу [2]:

- лояльність покупців;
- клієнтський досвід;
- якість;
- ціна.

Також варто зазначити, що на сьогоднішній день одним із основних принципів роботи суб'єктів підприємництва є забезпечення їх прозорості. Прозорість може бути забезпечена державною регуляторною політикою. У такому випадку прозорість можна розглядати як інструмент регулювання підприємницької діяльності та забезпечення ефективності міжрегіонального та міждержавного торговельно-економічного співробітництва. Тому, саме діджиталізація, яка забезпечує ці процеси ,наразі, є важливими для успішного ведення підприємницької діяльності, адже вони в першу чергу забезпечують прозорість всіх бізнес-процесів та детінізацію інвестиційної діяльності суб'єктів підприємництва.

Таким чином, враховуючи важливість процесу діджиталізації, можна зробити декілька висновків:

1. Під поняттям «діджиталізації в діяльності суб'єктів підприємництва» маються на увазі процеси, які активно впливають на підприємницьку діяльність як ззовні, так і всередині, та підштовхують бізнес до запуску цифрової трансформації.
2. Найбільш вразливою областю, яка визначає можливість успішної діджитал-трансформації, є оптимізація бізнес-процесів.
3. Нові технологічні рішення є неможливими без впровадження процесів діджиталізації в діяльність суб'єктів підприємництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Коненко В.В., Рудаченко О. О. Процес цифровізації підприємницької діяльності як спосіб забезпечення прозорості господарювання. № 9 (2023): ЕФЕКТИВНА ЕКОНОМІКА. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.9.9>

2. Rudachenko O., Konenko V., Pyskun L. Application of the innovative technologies in the activities of entrepreneurship entities in a transparent economy // International scientific journal "Internauka". Series: "Economic Sciences". - 2023. - №9. <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2023-9-9149>

УДК 339.138

Сергієнко Т.І.

канд. політ. наук, доц. ДДУВС

ЦИФРОВІ ІННОВАЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Реалії сьогодення свідчать, що посягання на територіальну цілісність української держави і її недоторканість засвідчили підвищену суспільну небезпеку та тяжкі наслідки. У зв'язку з цим розуміння напрямків змін у контексті повоєнного відновлення діяльності підприємств та економіки на всіх рівнях є запорукою успішної та ефективної відбудови всього соціально-економічного механізму.

Дослідженням різних аспектів економічного розвитку України займалася і займається велика кількість науковців з України, серед них: В.Геєць, Ю.Уманців, М.Льїна, Г.Притула, Г.Возняк та ін. Проте на сьогоднішній день залишається ряд невирішених питань, які потребують подальших наукових досліджень.

Сучасні тенденції розвитку суспільства в епоху масштабних змін середовища існування, антропогенних та техногенних впливів визначили абсолютно новий етап у розвитку економіки. Широкомасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України спричиняє серйозні проблеми щодо розвитку цифрової трансформації, що є передумовою для стабільності та подальшого розвитку цифрової економіки, тоді як цифрові технології відіграють вирішальну роль у виробничому процесі [5, с. 196].

Сьогодні Україна переживає масштабні атаки Російської Федерації на критичну інфраструктуру України, що спричинило значні збої в роботі Інтернету. Це суттєво погіршило фінансово-господарську діяльність підприємств, а також призвело до збоїв у роботі сегментів внутрішнього ринку, для яких важливе онлайн-підключення. Також, зазначимо, що у зв'язку з агресією Росії, експорт українських товарів скоротився вдвічі, імпорт - більш ніж втричі, порівняно з даними за 2022 рік [1]. Загалом майже половина підприємств зупинено (18,7%) або майже призупинено (28,1%), загальні прямі збитки МСП оцінюються у 83 мільярди доларів США, ділова активність падає, а експортери стикаються з обмеженими можливостями через блокування портів – поточні логістичні маршрути покривають менше 20% експорту. Понад 10 млн українців (~25% населення) покинули свої домівки, у тому числі 7,5 млн виїхали за кордон. У результаті вже щонайменше 3 мільйони українців втратили роботу, а 53% населення ризикують її втратити (за даними ООН). Зростання рівня безробіття, за оцінками, перевищить 30%. Рівень заробітної плати, за експертними оцінками, знизився з 9 до 58% у різних сферах економічної діяльності, а заборгованість із заробітної плати перевищує 3 млрд грн. Бюджетні витрати

зросли майже вдвічі за рахунок збільшення витрат на оборону, підтримку бізнесу та гуманітарну допомогу [4].

Масштаб знищення активів вже оцінюється в \$108,3 млрд (за оцінками проекту damaged.in.ua), а сума непрямих економічних збитків, за різними оцінками, становить \$750 млрд. [3].

Тож, реалії сьогодення свідчать, що забезпечення ефективної та безперервної діяльності підприємств є основним завданням сучасного управління. Події які сьогодні відбуваються в державі, змушують їх бути гнучкими та адаптивними [2, с. 223]. І саме цифрові технології відіграють важливу роль для підприємств, оскільки вони дозволяють забезпечувати більшу ефективність та конкурентоспроможність на ринку, в тому числі і можливість швидко пристосовуватися до постійних змін. Зокрема, технології Індустрії 4.0, такі як Інтернет, штучний інтелект і робототехніка надають промисловим підприємствам нові можливості для вдосконалення ефективності та продуктивності, зниження витрат, підвищення якості продукції та послуг, а також дозволяють швидше реагувати на зміни ринкових умов [6, с. 121].

Впровадження інструментів цього рівня в роботу підприємства можуть бути пов'язані як з перевагами так і з низкою обмежень і ризиків, особливо для малих підприємств, які не можуть дозволити значні витрати та тривалий термін окупності впроваджених технологій. Система управління виробничо-господарською діяльністю як складний соціально-економічний і фінансовий механізм виявляє закономірну взаємозалежність між змінними – інноваційно-технологічним, економічним потенціалом підприємства, в результаті чого відбувається докорінна реструктуризація за рахунок нових цифрових перетворення. Ідея пошуку інноваційних цифрових механізмів для управління підприємством в умовах війни є інноваційною у пошуку рішень, які сприяють відновленню порушеного балансу між трьома змінними – економічними, технологічними та фінансовими факторами, які можуть привести до формування нових систем управління діяльності промислового підприємства у складний період.

В результаті впровадження цифрових технологій очікується отримання нових результатів управління виробничо-господарською діяльністю підприємства в умовах воєнного часу, що дозволить поступово залучати і поширювати найбільш передові стратегії, які призводять до суттєвих системних змін у діяльності підприємства. Нові ефективні рішення, що визначають необхідність перебудови всієї системи управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Зовнішньоекономічна діяльність в умовах війни. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/210611_zovnishnoekonomichna-dyalnst-v-umovakh-vuni (дата звернення 23.09.23).

2. Лобань С.І. Особливості удосконалення управління в контексті сталого розвитку промислових підприємств у післявоєнний період. Збірник наукових праць студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених «Молода наука-2023»: у 5 т. / Запорізький національний університет. Запоріжжя: ЗНУ, 2023. Т.5. С. 222-224.

3. Повоєнне відновлення України. Нові ринки та цифрові рішення. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/09/Digital-instruments-in-Ukrainian-recovery.pdf> (дата звернення 19.09.23).

4. Проект плану відновлення України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/economic-recovery-and-development.pdf> (дата звернення 19.09.23).

5. Сергієнко Т.І., Крайнік О.М. Управління ефективністю зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств на мегарівні. Промисловий потенціал складних соціально-економічних систем цифрового суспільства: макро-, мезо- та мікрорівень; колективна монографія/ за ред. д.філософ.н., проф. Воронкової В.Г., д.е.н., проф. Метеленко Н.Г. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика». 2022. С. 195-245.

6. Сергієнко Т.І., Крайнік О.М., Куріс Ю.В. Цифрова трансформація системи управління промислових підприємств. Цифрова трансформація промислового менеджменту: теорія і практика: монографія за ред. д. філософ. н., проф. В. Г. Воронкової, д. е. н., проф. Н. Г. Метеленко. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 111-172.

УДК 364.3-783-787-056.24:005.591.6

Слозанська Г.І.¹, Сковко М.²

¹д-р пед. наук, проф. ТНПУ ім. Володимира Гнатюка,

²викладач УДПУ ім. Павла Тичини

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ У ВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Російсько-українська війна принесла свої корективи у плани українців. Мільйони осіб змушені були покинути власні домівки через активні бойові дії та стати внутрішньо-переміщеними особами або біженцями. Зруйнована інфраструктура, житло сотні тисяч сімей. Окремі населені пункти знищені повністю. Понад мільйон українців стали до лав Збройних Сил України та розпочали боротьбу із загарбником.

Російсько-українська війна спричинила сотні смертей українців як серед цивільного населення так і серед військових. Зросла кількість осіб, які отримали інвалідність. За перші 10 місяців війни, з лютого по грудень 2022 р., інвалідність отримали понад 45 тисяч українців, що в 3,5 раза більше, ніж у довоєнному 2021 р. За даними Міністерства у справах ветеранів понад 68 000 осіб з числа військовослужбовців отримали статус особа з інвалідністю внаслідок війни. Зросла кількість цивільного населення, що отримало інвалідність внаслідок воєнних дій. Відтак, вже зараз актуальності набуває питання розвитку соціально-реабілітаційних послуг для осіб з інвалідністю.

Згідно Закону України «Про соціальні послуги» соціальні послуги – це дії, які спрямовані на подолання таких складних життєвих обставин (соціальна підтримка), мінімізацію їх наслідків (соціальне обслуговування) та на профілактику (соціальна профілактика). Їх може отримати кожен, хто їх потребує за місцем проживання або перебування [4; 10]. Тоді як реабілітаційні послуги можна розглядати трохи ширше. На думку Т.Семигіної – це « система медичних, психологічних, педагогічних, фізичних, професійних, трудових, фізкультурно-спортивних, соціально-побутових заходів, спрямованих на надання особам допомоги з відновлення та компенсації порушених або втрачених функцій організму для досягнення і підтримання соціальної та матеріальної незалежності, трудової адаптації та інтеграції в суспільство, а також забезпечення інвалідів технічними та іншими засобами реабілітації і виробами медичного призначення» [9]. Реабілітаційні послуги можуть включати [2; 7]: медичні (лікування, терапія, дієтологія); фізичні (єрготерапія, фізіотерапія, сенсорна реабілітація); психологічні (психосоціальне втручання); освітні (корекція, логопедія, асистування); соціальні (консультування, догляд вдома, денний догляд, соціальна адаптація та адаптація середовища, соціальна інтеграція/соціальна реінтеграція, абілітація, соціальний супровід під час навчання/працевлаштування, жестова мова, адвокація, представництво інтересів, кризові втручання тощо) та реабілітацію за допомогою технічних засобів (протезування, ортопедія, ортодонція, імплантація, допоміжні засоби реабілітації).

При надання соціальних та реабілітаційних послуг враховуються індивідуальні потреби та інтереси особи. Одним із шляхів швидкого реагування на запити осіб з інвалідністю є створення можливості отримання соціально-реабілітаційних послуг за місцем їх проживання. Відтак, на рівні територіальних громад в Україні слід розбудовувати соціально-реабілітаційні центри для осіб з інвалідністю з метою надання їм послуг [8]. При цьому слід враховувати потреби самої громади у тих чи інших послугах.

Стан здоров'я особи з інвалідністю є важливим при планування соціально-реабілітаційних послуг теж. Можливості для встановлення взаємозв'язку між станом здоров'я особи з інвалідністю, особливостями її функціонування та чинниками зовнішнього середовища забезпечує Міжнародна класифікація функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я дітей та підлітків (МКФ-ДП). МКФ базується на біопсихосоціальної моделі та забезпечує комплексний підхід до аналізу життєдіяльності особи з інвалідністю «в певних життєвих обставинах, враховуючи її потреби та фактори середовища, а не лише медичні аспекти проблем» [1].

Забезпечити комплексне надання соціально-реабілітаційних послуг у соціально-реабілітаційних центрах територіальних громад є можливим завдяки апеляції до комплексного, інтегрованого та міждисциплінарного підходів. Комплексний підхід до соціально-реабілітаційного процесу вимагає залучення міждисциплінарної команди для подолання бар'єрів, що існують, розвитку потенціалу особи з інвалідністю [6; 10].

Міждисциплінарний підхід до організації надання соціально-реабілітаційних послуг у територіальній громаді з метою задоволення потреб, інтересів, вирішення проблем осіб з інвалідністю базується на комплексному підході до розв'язання проблемних ситуацій. Міждисциплінарність у роботі буде успішною при наявності послідовного здійснення завдань із формування моделі інтегрованої системи надання соціальних послуг: інтеграція управління, стратегії, процесів та технології [3; 10]. Опертя на міждисциплінарної команди при наданні соціально-реабілітаційних послуг у соціально-реабілітаційних центрах територіальних громад дозволяє використовувати структуровані протоколи для забезпечення комплексного підходу при наданні соціально-реабілітаційних послуг [5].

Отже, розвиток соціально-реабілітаційних послуг для осіб з інвалідністю у територіальних громадах України варто розпочинати вже зараз, вибудовуючи відповідну інфраструктуру та готуючи працівників міждисциплінарних команд. Однак, першочерговим завданням для керівників територіальних громад, структурних підрозділів соціального захисту, є вивчення потреб жителів громади у соціально-реабілітаційних послугах та стратегування їх розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Горішна Н. М. Сучасний стан і потенційні можливості використання МКФ-ДП в інклюзивній освіті України / Н. М. Горішна, Г. І. Слованська // Науковий журнал Хортицької національної академії. – 2021 – 4 – С.97-109.
2. Інформування населення про соціальні та реабілітаційні послуги: методичний посібник / Т. Семигіна, Г. Коришова, О. Іванова // Проект

ПРООН «Підтримка реформи соціального сектору в Україні». – К. : К.І.С., 2013. – 104 с.

3. Клос Л. Новий погляд на вирішення проблем здоров'я у територіальній громаді: міждисциплінарна команда фахівців / Л. Клос, О. Худоба, М. Школяр // PSC Proceedings. – 2019. – С. 25.

4. Кравченко О. Підготовка майбутніх фахівців до надання реабілітаційних послуг у громаді / О. Кравченко, Н. Салата // Соціальна робота та соціальна освіта. – 2023 - 1 (10) – С. 94-109.

5. Кравченко О. Соціальна реабілітація дітей та молоді з особливими освітніми потребами засобами музейної педагогіки: міждисциплінарний підхід / О. Кравченко, Ю. Варивода. – 2023.

6. Кравченко О. Соціально-психологічна реабілітація дітей та молоді з особливими освітніми потребами в Україні / О. Кравченко, Н. Коляда, Н. Салата // Соціальна робота та соціальна освіта. - 2020. – 2(5). – С. 13–25. URL: <http://srso.udpu.edu.ua/article/view/220765/220505>.

7. Кравченко О. Соціальні та реабілітаційні послуги в територіальній громаді / О. Кравченко, Г. Кучер.

8. Пліско Є. Загальні стандарти соціальної роботи / Є. Пліско // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. – 2023. – 1.1 (105).

9. Семигіна Т. В. Соціальні послуги у територіальних громадах України: інновації правового регулювання / Т. Семигіна // Вісник академії праці, соціальних відносин і туризму. – 2019. – № 4. – С. 65-75. URL: <https://bit.ly/3sSbsz9>

10. Спіріна Т. Надання інтегрованих соціальних послуг в Україні: міждисциплінарний підхід / Т. Спіріна, К. Лунь // Науковий журнал "Інноваційна педагогіка". – 2021. – 40. – С. 215-218.

УДК 339.13

Талаш Д.Ю.¹, Коровіна О.В.²,

¹ студентка ДТЕУ,

² канд. економ. наук, доцент ДТЕУ

ЗМІНИ У ПОВЕДІНЦІ СПОЖИВАЧІВ В УКРАЇНІ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ

Військові дії на території України мали значний вплив на велику кількість сфер життя українців, змінивши в корінь систему їх буденності. Чималих змін зазнала й економіка країни, запустивши ланцюжок невід'ємних перетворень у поведінці кожного споживача. Ці фактори формулюють не тільки економічний настрій суспільства, а й соціальний, який вже ніколи не стане схожим на минулий.

Мета дослідження: на основі емпіричного дослідження економічного стану в Україні розглянути можливі варіанти розвитку подій та сформувати власні гіпотези стосовно споживчої поведінки у післявоєнний час. Дослідити, які аспекти зазнають найбільших трансформацій.

Через бойові дії по всій території країни, у представників українського народу змінилися не просто звички, у них відбулося перетворення світогляду, багато речей через інший кут погляду. Відомо, економічна криза призводить до переоцінки цінностей і встановленню нових пріоритетів. З цього випливає кілька важливих факторів, що вплинуть на поведінку споживачів, наприклад:

По-перше, після закінчення повномасштабного вторгнення люди стануть купувати суттєво менше побутових речей, меблів, модного одягу, взуття, прикрас. Таку тенденцію можна буде спостерігати через те, що мозок українця налаштований на найголовніші речі, які можна вмістити у тривожну валізу. Саме тому попит на велику кількість цих товарів буде зменшено, адже обсяг торби не дозволяє вивезти з собою багато. Кожен, хто був змушений тікати та полишити власну домівку, усвідомив, що найбільш цінним у житті є не матеріальні речі, а саме людське життя – стосунки з близькими та рідними. Можливий наступний варіант подій: скоротиться певна кількість вітчизняних підприємств, не витримавши роботи у збиток, зміниться структура продажів та товарів на пропозицію. Це прямопропорційно впливатиме на економіку України, змушуючи нарощувати кількість імпортних товарів, які через логістичні складності та унікальність збільшаться у ціновому діапазоні.

По-друге, через постійно складний економічний стан в Україні, у людей сформувався певний поведінковий механізм – відкладання грошей на «чорний день». Однак повертаючись до першого пункту можна прийти до висновку, що цінується життя, а саме – кожна його мить. Завдяки цьому, для покращення психологічного стану люди можуть почати витратити більше грошей на розваги. Соціальна відповідальність, тиск та сором заважають усвідомити багатьом українцям, що відпочинок під час війни – важливий компонент, щоб максимально вберегти у таких умовах власний ментальний стан. Після закінчення військового стану більшість почне знову собі дозволяти бути щасливим, розслабленим. На економіку даний фактор матиме позитивний вплив, адже значну частину податків сплачує саме ця сфера. Чим більше витрат – тим вища сума сплаченого податку державі.

По-третє, впливаючи з попередніх пунктів, у поєднанні розваг та економічної кризи подорожі стануть менш доступними для суспільства через певні аспекти. Насамперед, авіа інфраструктура України зазнала значних пошкоджень, а на її відновлення потрібно буде чимало часу. Багато людей могли дозволити собі подорожі саме цим видом транспорту завдяки наявності квитків за низькою ціною, акціями від авіакомпаній. Доступними

пропозиціями залишаться залізничні, автобусні та автомобільні перевезення, але і з ними виникають певні питання. Через накладені на країну-агресора санкції, у Європі відбулося значне підвищення цін на пальне, тому вже наявні методи не будуть дешевими. Даний розвиток подій також матиме прямий позитивний вплив на економіку України. Надалі продовжуватиметься розвиток внутрішнього туризму та подорожей, адже подорожувати територією держави собі зможуть дозволити трохи більше осіб через той самий фактор соціальної відповідальності.

Неможливо оминати ще одну тенденцію, яка набуватиме популярності і після закінчення повномасштабного вторгнення. За даними офіційних досліджень [3] зафіксовано від ста сорока п'яти до ста вісімдесяти тисяч пошкоджених будівель на території України. Чимало людей покинули свої домівки, але захочуть повернутися по завершенню бойових дій та звільненню ділянок. З цього факту виникає логічний висновок – значно зростатиме попит і потреба у будівельних матеріалах, які й на даний момент користуються «популярністю». Дана сфера набуде активного розвитку і потребуватиме збільшення обсягів пропозиції.

Хотілося б також розглянути спосіб споживання покупців. За офіційними даними [2], електронна комерція останні роки була достатньо відомою і перспективною в Україні. Однак з 24 лютого 2022 року її роль серед населення значно підвищилася. Через часті повітряні тривоги, закриті торгові центри і магазини та високі ціни у них, велика кількість українського населення перейшла на більш сучасний метод купівлі-продажу. Онлайн-продажі складають великий відсоток в системі продажів та позитивно впливають на економіку України, однак зменшення прямого контакту в офлайн-магазинах призведе до вимушеного закриття певних компаній, що скоротить обсяги податків. По завершенню повномасштабного вторгнення у багатьох людей залишиться звичка до електронних купівель-продажів, що тільки розвиватиме онлайн-бізнес з кожним днем все більше.

Слід розглянути ще питання з приводу частоти закупівель та загальної поведінки споживачів. Аналізуючи ринок та дії покупців, можна зробити висновок, що люди більш обережно ставитимуться до процесу закупівель. З часом зменшиться кількість імпульсивного придбання непотрібних товарів, що ускладнить справу для інфлюенсерів на ринку та зменшить кількість надмірного, невлучного споживання продукції. Українці вже більш обачно та уважно обирають, що саме придбати. На це впливає нестабільний економічний стан та криза, адже ціни зросли та зростатимуть далі, що змушує людину раціонально оцінити власну потребу, можливості та запропоновані об'єкти. [4]

Отже, можна зазначити, що поведінка споживачів зазнала значних корективів та змінюватиметься у майбутньому. Період відбудови,

післявоєнного відновлення країни значним чином впливатиме на психологічні і фінансові фактори проживання народу України. Завданий біль та жах запустили ланцюг змін, які вже ніколи не можна буде зупинити, змусивши мільйони жителів змінити свої буденні звички, погляди, налаштувати власний мозок на інший лад та переоцінити все, що вони мають. Тенденція перетворень буде продовжуватися ще багато років після завершення військових подій в Україні, адже в поведінці нових поколінь буде закарбовано інший алгоритм дій. Економіка, як і соціум, зазнаватиме вагомих трансформацій, реформ через новітню споживчу поведінку. У ній, в свою чергу, змінюватимуться найголовніші аспекти, такі як: спосіб проведення процесу закупівель, методи реагування на рекламу та пропозиції, рівень соціальної тривожності, лояльність, вибір між альтернативами та сторонній вплив. Поведінка споживачів та економіка України тісно пов'язані один з одним та не можуть існувати окремо. Саме тому вони матимуть спільний розвиток та перетворюватимуться разом, маючи взаємний вплив.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. «How Did Mass Production and Mass Consumption Take Off After World War II?» - Режим доступу: <https://world101.cfr.org/contemporary-history/global-era/how-did-mass-production-and-mass-consumption-take-after-world-war>

2.«Вплив війни на інтернет-торгівлю» - Режим доступу: <https://rau.ua/novyni/vpliv-vijni-na-internet/>

3.«Погляд з супутника на міста України, зруйновані Росією» - Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/skhemy-rik-vtorhennya-suputnyk/32279385.html>

4. «Як війна змінила споживчу поведінку українців у 2022 році» - Режим доступу: <https://www.ucsc.org.ua/yak-vijna-zminyla-spozhyvchupovedinku-ukrayincziv-u-2022-roczy/>.

5. «Як змінилася поведінка споживачів під час війни» - Режим доступу: <https://cases.media/article/marketing-voyennogo-chasu-doslidzhennya-havas-village-ukraine>

УДК 332+004

Удачина К.О.¹, Підгорний В.О.²

¹ канд. економ. наук, доц. УДУНіТ,

² аспірант УДУНіТ

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК СКЛАДОВА ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ

Вплив інтелектуальних технологій на інноваційний розвиток регіонів у післявоєнний період має важливе значення для реабілітації та сталого

розвитку регіонів, які могли бути пошкоджені або втратити свій економічний потенціал під час воєн, конфліктів або інших подібних подій. Ця тема об'єднує такі ключові поняття, як інтелектуальні технології, інновації та регіональний розвиток. Розкриття цієї теми допомагає зрозуміти, як інтелектуальні технології впливають на інноваційний потенціал регіонів і як цей вплив може сприяти сталим економічним і соціальним змінам в конкретних географічних областях. Ось декілька ключових пунктів, що розглядають важливість цього впливу.

Створення нових можливостей. Інтелектуальні технології дозволяють регіонам створювати нові можливості в галузі інновацій. Вони можуть реорганізувати свої господарства, впроваджуючи передові технології та привертаючи інвестиції для створення нових інноваційних підприємств та стартапів.

Підвищення продуктивності. Використання інтелектуальних технологій може покращити продуктивність регіонів у різних секторах економіки, включаючи сільське господарство, промисловість, охорону здоров'я та освіту. Це сприяє збільшенню виробництва, зниженню витрат та підвищенню якості продукції та послуг.

Розвиток людських ресурсів. Реалізація інтелектуальних технологій вимагає кваліфікованих кадрів, що сприяє розвитку людських ресурсів в регіоні. Збільшення кількості фахівців у сфері інформаційних технологій та інших суміжних галузях сприяє розвитку кадрового потенціалу.

Залучення інвестицій. Інтелектуальні технології роблять регіони більш привабливими для інвесторів. Інвестори часто шукають регіони з передовими технологіями та інноваціями, щоб розміщувати свої проекти та створювати робочі місця.

Підвищення якості життя. Інтелектуальні технології можуть покращити якість життя мешканців регіонів через доступ до нових технологій в охороні здоров'я, освіті, транспорті, комунікаціях тощо.

Зниження нерівності: Інтелектуальні технології можуть допомогти знизити нерівність між регіонами, оскільки вони можуть бути використані для вирівнювання доступу до ресурсів та можливостей.

Підвищення конкурентоспроможності. Регіони, які активно використовують інтелектуальні технології, стають більш конкурентоспроможними на світовому ринку. Це дозволяє їм залучати більше бізнесу та інвестицій, що сприяє сталому розвитку.

Використання інтелектуальних технологій у різних сферах є ключовим чинником для досягнення інноваційного потенціалу регіонів і країн загалом. Інтелектуальний аналіз даних є важливою частиною будь-якої успішної аналітичної ініціативи. Компанії можуть використовувати процес виявлення знань, щоб підвищувати довіру клієнтів, знаходити нові джерела доходу та

залучати нових клієнтів. Ефективний інтелектуальний аналіз даних допомагає у різних аспектах бізнес-планування та управління операціями. Нижче наведено кілька прикладів того, як різні галузі використовують інтелектуальний аналіз даних [1-3].

Телекомунікації, ЗМІ та технології. Такі висококонкурентні галузі, як телекомунікації, ЗМІ та технології, використовують інтелектуальний аналіз даних для покращення обслуговування клієнтів шляхом виявлення закономірностей у їх поведінці. Наприклад, компанії можуть аналізувати моделі використання пропускнує спроможності та надавати індивідуальні покращені послуги чи рекомендації.

Банківська справа та страхування. Фінансові служби можуть використовувати програми для інтелектуального аналізу даних, щоб вирішувати складні проблеми, пов'язані з шахрайством, дотриманням нормативних вимог, управління ризиками та втратою клієнтів. Наприклад, страхові компанії можуть визначити оптимальну вартість товарів, порівнюючи минулі показники їхньої ефективності з цінами конкурентів.

Сфера освіти. Освітні установи можуть використовувати алгоритми інтелектуального аналізу даних для перевірки знань учнів, персоналізації уроків та ігровізування навчання. Єдине уявлення успішності учнів на основі даних може допомогти викладачам краще розуміти потреби учнів та надавати їм якіснішу підтримку.

Обробна промисловість. Виробничі служби можуть використовувати методи інтелектуального аналізу даних для надання прогнозує аналітики в режимі реального часу, щоб підвищувати загальну ефективність обладнання, рівні обслуговування, якість продукції та ефективність ланцюжка постачання. Наприклад, виробники можуть використовувати архівні дані для прогнозування зносу виробничого обладнання та планування технічного обслуговування. В результаті вони можуть оптимізувати виробничі графіки та скоротити час простою.

Роздрібна торгівля. Роздрібні компанії мають великі клієнтські бази даних із необробленими даними щодо поведінки покупців. За допомогою інтелектуального аналізу даних можна обробляти ці дані для отримання відповідної інформації для маркетингових кампаній та прогнозів продажу. Завдяки більш точним моделям даних роздрібні компанії можуть оптимізувати продаж та логістику, що дозволить підвищити задоволеність клієнтів. Наприклад, за допомогою інтелектуального аналізу даних можна виявити популярні сезонні товари, якими можна заздалегідь, щоб уникнути дефіциту.

Загалом, інтелектуальні технології є важливим інструментом для інноваційного розвитку регіонів у післявоєнний період. Вони допомагають

вирішувати численні проблеми, з якими стикаються регіони після конфліктів чи війн, і сприяють побудові стійкого та процвітаючого майбутнього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дергачова Г. М. Цифрова трансформація бізнесу: сутність, ознаки, вимоги та технології / Г. М. Дергачова, Я. О. Колешня // Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». – 2020. – №17. – С. 280-290.

2. Дубина М. В. Концептуальні аспекти дослідження сутності діджиталізації та її ролі в розвитку сучасного суспільства / М. В. Дубина, О. М. Козлянченко // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2019. – №3(19). – С. 21-32.

3. Поліщук О. К. Роль та місце BIG DATA в діджиталізації аналітичних процесів / О. К. Поліщук // Сучасні тенденції розвитку фінансових та інноваційно-інвестиційних процесів в Україні. – 2021. – С. 1-2.

УДК 336 (477)

Фатюха Н.Г.¹, Лотарьова С.О.²

¹ канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. НУ «Запорізька політехніка»

НАПРЯМКИ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ ЗАПОРІЗЬКОГО РЕГІОНУ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Запорізький регіон завжди відігравав ключову роль у економіці України завдяки своєму географічному розташуванню, природним ресурсам та інфраструктурі. Це не просто регіон розвинутих сільських територій, а й край, з високопродуктивною промисловістю, енергетикою та торгівлею, що має значний потенціал впливу на загальну економічну ситуації в країні.

Запорізький регіон завжди був одним з лідерів в українській промисловості, зокрема, в сферах металургії, машинобудування, автомобільної та енергетичної промисловості, що забезпечувало значну частину виробництва і внутрішнього споживання в державі. Запорізький край також є одним з ключових регіонів для аграрної галузі. Великі площі оброблюваної землі і розвинуті сільськогосподарські підприємства сприяють вирощуванню сільськогосподарських культур і забезпеченню продовольчої безпеки країни.

Однак, повномасштабне вторгнення країни-агресора 24 лютого 2022 року кардинально все змінило. Окупація територій завдала і досі завдає значних втрат як людських, так і економічних. 26 лютого 2022 року під контроль російських загарбників перейшло місто Бердянськ, що було важливим промисловим центром Приазов'я, в якому розташовувалось

близько 20 підприємств різних галузей. Також було окуповано місто Мелітополь та інші території Запорізького регіону і взято в облогу Енергодар, де розташована найбільша атомна електростанція країни. Це все призводить до зменшення промислового виробництва та зміни його структури, втрати ринків збуту, зміни інвестиційного клімату, інших соціальних та економічних втрат і найголовніше до міграції населення, а отже і робочої сили.

Вторгнення Росії в Україну дестабілізувало глобальні логістичні ланцюги. Наслідки військових дій, обстріли сільськогосподарської та транспортної інфраструктури, блокування роботи чорноморських портів України, окупація українських портів на Чорному і Азовському морях, злочини проти довкілля загрожують глобальною продовольчою кризою в світі. Російські ядерні погрози та шантаж, а також мілітаризація тимчасово окупованої Запорізької АЕС провокують катастрофу загальносвітового масштабу [2]. Це все руйнує структуру економіки досліджуваних територій, що досить негативно впливає на економічну ситуацію в державі. Економіка зазнає повного хаосу і значних втрат, її секторальна структура постійно змінюється і немає жодної стабільності.

Однією з найважливіших складових відновлення економіки Запорізького регіону є інфраструктурні роботи та реконструкція. Зокрема, відновлення доріг, залізниць та інших комунікаційних систем. Реконструкція житлових будівель та соціальних об'єктів (шкіл, лікарень) не лише забезпечить належні умови для мешканців, а й сприятиме відновленню нормального функціонування соціальної інфраструктури.

Необхідно й не забувати про підтримку малого та середнього бізнесу, що є ключовим фактором для створення нових робочих місць та відновлення економічної активності. Надання фінансової підтримки, легший доступ до кредитів та зниження податкового тиску допоможуть підприємствам знову запустити свою діяльність та відновити виробництво. Прискорена відновлювальна діяльність підприємств може також вплинути на збільшення зайнятості та підвищення рівня доходів населення.

Розвиток інновацій та технологій відіграє критичну роль у відновленні конкурентоспроможності регіону. Основним напрямом є і розвиток людського капіталу. Програми навчання, підвищення кваліфікації та перекваліфікації робочої сили можуть підготувати людей до нових викликів ринку праці. Соціальна підтримка та захист населення є невід'ємною частиною відновлення після війни. Надання допомоги безробітним, підтримка сімей, які постраждали від кризи, та надання психологічної підтримки можуть сприяти відновленню соціальної стабільності та забезпечити належні умови для реінтеграції постраждалих. Необхідно не

забувати про масову міграцію закордон та створювати належні умови праці для людей, які залишились.

Важливою складовою відновлення є й сприяння партнерству з інвесторами. Привертання інвестицій в регіон допоможе забезпечити ресурси для відновлювальних заходів, впровадження інновацій та розвиток нових галузей. Розвиток туризму та культурних ініціатив може стати додатковим джерелом доходів та відновлення привабливості регіону. Екологічна сталість має важливе значення в післявоєнному відновленні.

Узагальнюючи, відновлення економіки Запорізького регіону після війни вимагає відмінної координації, планування та реалізації пріоритетних напрямків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Міністерство закордонних справ України/ Ключові питання та відповіді про російську агресію. 2023. Режим доступу: <https://mfa.gov.ua/klyuchovi-pitannya-ta-vidpovidi-pro-rosijsku-agresiyu>

УДК 336 (477)

Фоменко Д. І.¹, Кіндратець О. М.²

¹студ ЗНУ

²д-р політ. наук, проф. ЗНУ

Запорізький національний університет

ГОЛОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Відбудова чогось завжди складно, особливо коли мова йде про те, що було знищено через війну. Згідно з підрахунками видавництва VisitUkraine.today, на початок 2023 року російська армія завдала по Україні близько 5000 ракетних і 3500 авіаційних ударів. Ще майже 1000 ударів окупанти завдали із застосування дронів-камікадзе. Ці цифри не враховують обстріли з артилерійської зброї та реактивних систем залпового вогню. Через це було повністю знищені такі міста, як Маріуполь (Донецька область), Северодонецьк (Луганська область), Мар'їнка (Донецька область), Бахмут (Донецька область). Такі міста, як Рубіжне, Попасна, Волноваха, Лиман, Ізюм також дуже сильно постраждали від рук окупантів [1]. Активні наступальні бої Збройних сил України тривають, а тому ще багато територій постраждали, внаслідок цього. Все це обумовлює планування післявоєнного відновлення України.

Для будь-якого планування необхідно прораховувати ризики, можливі проблеми та шляхи їх вирішення. У післявоєнний період Україна може зіштовхнутися з наступними проблемами та викликами, як:

1. Фінансові та корупційні проблеми;
2. Нехватка працівників робітничих професій;
3. Бюрократичні труднощі;
4. Екологічні проблеми;
5. Військова активність;
6. Соціальні конфлікти;
7. Політична нестабільність;
8. Втрата культурної спадщини;
9. Дефіцит житла;
10. Гуманітарні кризи.

Фінансові та корупційні проблеми можуть бути вирішені шляхом залучення коштів іноземних благодійників, стейкхолдерів та країн, зацікавлених у цьому. Корупційна складова може бути мінімізована шляхом створення відповідних комітетів на державному та місцевих рівнях з представниками іноземних охочих з числа фінансуючих відбудову.

Нехватка працівників робітничих професій спостерігається і нині на ринку праці у державі. Для її запобігання у майбутньому необхідно стимулювати молодь вступати на відповідні спеціальності. Це можливо зробити збільшивши кількість місць на даних спеціальностях за державним замовленням зі збільшеним стипендіальним фондом, а також, забезпечивши можливість працевлаштування після закінчення навчання.

Проблеми, пов'язані з корупцією нині мінімізовані завдяки мобільному застосуванню «Дія», де можна отримати чи оформити більшість необхідних довідок. Але відкидати дану проблему не можна, бо неможливо заздалегідь передбачити, які нововведення у країні відбудуться.

Екологічні проблеми і нині гостро стоять у суспільстві. Особливо, в містах, де зосереджена велика кількість підприємств. Під час відбудови України треба заздалегідь запланувати та розробити екологічне обладнання та рішення для відбудови.

Військову активність складно передбачити на майбутнє, але її врахування є важливим і необхідною складовою для відбудови країни.

Соціальні конфлікти. Мається на увазі можливі спори між різними соціальними групами або етнічними спільнотами, що може стати перешкодою для відбудови, особливо в постконфліктних регіонах. Дану проблему треба вирішувати на законодавчому рівні та на місцях, зокрема. Саме на місцях треба мати відповідних осіб, здатних слідкувати, вирішувати та запобігати конфліктам даного різновиду.

Здійсненню реформ, реалізацію наявних планів і реалізації проектів відбудови й рішень у реальність може перешкоджати проблема політичної нестабільності. Цю проблему неможливо вирішити шляхом змін у виборчому законодавстві, залученні незалежних посередників або міжнародних

організацій до сприяння діалогу між різними політичними силами, включеності всіх політичних груп і етнічних спільнот у процес прийняття рішень і планування відбудови, проведенню освітніх програм та інформаційних кампаній та прислухання політиків до думок громадян.

Втрата культурної спадщини є проблемою та ситуацією, яку неможливо виправити. Військові дії чи напади ворожої держави можуть спричинити втрату цінної культурної спадщини, що може бути невідомою. Від початку повномасштабного вторгнення Росії в Україні пошкоджено 664 об'єкти культурної спадщини, наведено дані Міністерство культури та інформаційної політики. У своїй статистиці міністерство не враховує об'єкти культурної інфраструктури (наприклад, бібліотеки). Станом на 25 червня військові адміністрації зафіксували такі пошкодження або руйнування:

- 211 архітектурних пам'яток;
- 186 об'єктів архітектури й містобудування;
- 179 історичних пам'яток;
- 18 об'єктів історії монументального мистецтва;
- 17 об'єктів містобудування і монументального мистецтва;
- 16 пам'яток археології.

З них повністю зруйновано щонайменше 24 об'єкти, частково пошкоджено 523, а ступінь пошкодження ще 115 пам'яток потребує уточнення.

Наразі відомо про пошкодження або руйнування 84 пам'яток національного значення, 514 пам'яток місцевого значення, а також 66 щойно виявлених об'єктів культурної спадщини.

Також, заступниця міністра культури Катерина Чуєва зазначила, що повну картину пошкоджень культурних об'єктів буде видно після завершення війни, зокрема після звільнення окупованих територій та розмінування [2].

З дефіцитом житла та гуманітарною кризою можна боротися і зараз, забезпечуючи раціональний розподіл гуманітарної допомоги, яку Україна отримує від різних благодійників та організацій тощо. А це породжує необхідність у нагляді за нею, задля перешкоджанню її втраті, грабежу й отриманню її людьми, які вже десь отримували допомогу неодноразово. З дефіцитом житла можна боротися надаючи та будуючи соціальне тимчасове житло для осіб, які втратили свої домівки назавжди та не мають можливості для оренди чи мають інші обмежені можливості. Також, можливості місцевих рад їм самим треба збільшувати, аби вони самі могли надавати допомогу таким особам для покупки їми житла. Допомога кожного місяця протягом якогось часу дану проблему не зможе повністю вирішити.

Отже, одним з викликів майбутнього України є її відновлення. Наразі, у широкому доступі, є План Відновлення України, який базується на 5 Основних принципах: Негайний початок і поступовий розвиток;

Нарощування справедливого добробуту; Інтеграція в ЄС; Відбудова кращого, ніж було, в національному та регіональному масштабах; Стимулювання приватних інвестицій [3]. Він окреслює головні необхідні складові, необхідні для відновлення. Також, Європейська комісія окреслила механізм підтримки України у цьому, який передбачає міжвідомчу координаційну платформу донорів, мобілізацію міжнародної підтримки, міжнародну конференцію експертів з відновлення, відбудови та модернізації України та підтримку українських шкіл. Документи, з більш детальною інформацією доступні на їх сайті [4].

Головні проблеми та виклики відбудови України у післявоєнний період необхідно вирішувати, заздалегідь обдумавши їх та прорахувавши. Участь у відбудові України повинен брати кожен українець, тим самим мінімізувавши можливі описані вище проблеми до мінімуму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. VisitUkraine.today. Міста України, які повністю зруйнувала російська армія [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://visitukraine.today/uk/blog/1874/ukrainian-cities-completely-destroyed-by-the-russian-army> (дата звернення: 20.09.2023). - Назва з екрану

2. Суспільне. Культура. В Україні пошкоджено 664 об'єкти культурної спадщини внаслідок вторгнення — МКІП [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://suspilne.media/532069-v-ukraini-poskodzeno-664-obekti-kulturnoi-spadsini-vnaslidok-vtorgnenna-mkip/> (дата звернення: 20.09.2023). - Назва з екрану

3. Відновлення України. План відновлення України [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://recovery.gov.ua/> (дата звернення: 20.09.2023). - Назва з екрану

4. Європейська комісія. Відновлення та відбудова України [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/eu-assistance-ukraine/recovery-and-reconstruction-ukraine_uk (дата звернення: 20.09.2023). - Назва з екрану

УДК 159.9

Харламов М.І.¹, Ващук Т.С.²

¹ д-р істор. наук, проф. НУЦЗ України

² викладач НУЦЗ України

СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ

В умовах війни з Російською Федерацією, а також після її завершення є і буде вкрай актуальною проблемою соціальна реабілітація осіб з інвалідністю в українській державі. Відповідно до Закону України "Про

основи соціальної захищеності інвалідів в Україні" інвалідом є особа зі стійким розладом функцій організму, зумовленим захворюванням, наслідком травм або з уродженими дефектами, що призводить до обмеження життєдіяльності, до необхідності в соціальній допомозі і захисті. Діяльність держави щодо інвалідів виявляється у створенні правових, економічних, політичних, соціально-побутових і соціально-психологічних умов для задоволення їх потреб у відновленні здоров'я, матеріальному забезпеченні, посиленій трудовій та громадській діяльності.

Соціальний захист інвалідів з боку держави полягає у наданні грошової допомоги, засобів пересування, протезування, орієнтації і сприйняття інформації, пристосованого житла, у встановленні опіки або стороннього догляду, а також пристосуванні забудови населених пунктів, громадського транспорту, засобів комунікацій і зв'язку до особливостей інвалідів. Саме Закон України "Про реабілітацію інвалідів в Україні" відповідно до Конституції України визначає основні засади створення правових, соціально-економічних, організаційних умов для усунення або компенсації обмежень життєдіяльності, викликаних порушенням здоров'я зі стійким розладом функцій організму, функціонування системи підтримання інвалідами фізичного, психічного, соціального благополуччя, сприяння їм у досягненні соціальної та матеріальної незалежності.

Реабілітація інвалідів - система медичних, психологічних, педагогічних, фізичних, професійних, трудових заходів, спрямованих на надання особам допомоги у відновленні та компенсації порушених або втрачених функцій організму, усуненні обмежень їх життєдіяльності для досягнення і підтримання соціальної і матеріальної незалежності, трудової адаптації та інтеграції в суспільство. Інвалідність і ступінь втрати здоров'я повнолітніх хворих встановлюються медико-соціальними експертними комісіями, а неповнолітніх – лікарсько-консультативними комісіями лікувально-профілактичних закладів. Огляд повнолітніх хворих, інвалідів, дітей-інвалідів проводиться за направленням відповідного лікувально-профілактичного закладу після проведення діагностичних, лікувальних і реабілітаційних заходів за наявності даних, що підтверджують стійке порушення функцій організму, обумовлених захворюваннями, наслідками травм чи вродженими вадами, які спричиняють обмеження життєдіяльності.

Залежно від ступеня розладу функцій організму та обмеження життєдіяльності особи, визнаній інвалідом, встановлюється перша, друга чи третя група інвалідності. Відповідно до статті 8 цього Закону експертиза професійної придатності повнолітніх інвалідів здійснюється медико-соціальними експертними комісіями. Висновок медико-соціальної експертної комісії з професійної придатності включається в індивідуальну програму реабілітації інваліда і є підставою для здійснення професійної орієнтації,

професійної освіти і наступного працевлаштування з урахуванням побажань і думки інваліда (дитини-інваліда - для навчання). Рішення медико-соціальних експертних комісій є обов'язковими для виконання органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, реабілітаційними установами незалежно від відомчої підпорядкованості, типу і форми власності.

Для отримання реабілітаційних послуг, визначених індивідуальною програмою реабілітації інваліда, в реабілітаційній установі державної або комунальної форми власності інвалід повинен звернутися з письмовою заявою до органу праці та соціального захисту населення за місцем проживання. При цьому, медична реабілітація інвалідів, дітей-інвалідів здійснюється в лікувально-профілактичних закладах, реабілітаційних установах відповідного типу. Медична реабілітація включає всі види відновного лікування у стаціонарних, амбулаторних і санаторно-курортних умовах, диспансерне спостереження, профілактичні заходи, а також реконструктивну хірургію, протезування та протезування.

Крім того, професійна реабілітація (професійний відбір, професійна орієнтація, професійна освіта, професійні підготовка, перепідготовка, перекваліфікація, раціональне працевлаштування) спрямовується на забезпечення конкурентоспроможності інваліда на ринку праці і його трудового влаштування як у звичайних виробничих умовах, так і у спеціально створених умовах праці. Професійна орієнтація інвалідів у працездатному віці, дітей-інвалідів здійснюється відповідно до індивідуальної програми реабілітації інваліда для підвищення їх конкурентоспроможності на ринку праці, визначення можливостей до професійної підготовки, перепідготовки і наступного працевлаштування. Послуги з професійної орієнтації дітям-інвалідам надають спеціальні загальноосвітні школи (школи-інтернати), загальноосвітні санаторні школи (школи-інтернати) за участю, у разі необхідності, центрів соціальних служб для молоді, реабілітаційних установ. Професійну орієнтацію інвалідів у працездатному віці, які мають бажання працювати і зареєстровані у державній службі зайнятості, може здійснювати державна служба зайнятості. Трудова реабілітація, зокрема, передбачає тренування відновленої моторної здатності з використанням засобів реабілітації з метою створення інваліду умов для праці по можливості у звичайному виробничому середовищі за допомогою індивідуальних заходів.

Нажаль, вже зараз, а також після війни є і буде актуальною проблемою соціальна реабілітація військових – осіб з інвалідністю. Для цього державі потрібно вже зараз піднімати ці питання, консолідувати громадськість, залучати волонтерів та міжнародні організації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кольцова К.С. Проблема визначення поняття «соціальна реабілітація» в Україні. URL: <http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v7/i31/13.pdf> (дата звернення: 17.09.2023)
2. Основні засади створення умов для реабілітації в Україні. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_852 (дата звернення: 17.09.2023)
3. Харламов М.І. Соціальна робота: курс лекцій. Харків. НУЦЗ України. 95 с.

УДК 339.13

¹Червко Т.Д., ²Коровіна О.В.

¹ студ. ВНЗ «ДТЕУ»,

² канд. економ. наук, доц. ВНЗ «ДТЕУ»

СПОЖИВАЦЬКА ПОВЕДІНКА НА РИНКУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ ПІД ВПЛИВОМ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Щорічно кількість міжнародних турпоїздок збільшується в середньому на 4%. Сьогодні в рейтингу світових експортних галузей туризм займає третє місце, в галузі формується близько 7% світового експорту в цілому і майже третина світового експорту послуг. Розвиток туризму в Україні сприяє збільшенню доходів багатьох галузей економіки, зростанню зайнятості та самозайнятості населення, залученню підприємств малого та середнього бізнесу в експортну діяльність, поліпшенню умов життя населення на місцях. Значну роль туризм також грає у згладжуванні диспропорцій розвитку окремих територій країни. [1]

Туризм – одна з основних галузей економіки України. У міру її розвитку в країні паралельно розвивається транспортна інфраструктура, покращується екологічний стан навколишнього середовища поблизу туристичних підприємств та рекреаційних зон, міська та комунальна інфраструктура. Проте ринок туризму дуже вразливий до криз різного походження, таких як стихійні лиха, епідемії, соціально-економічні та політичні кризи, воєнні конфлікти, що призводять до дестабілізації ситуації всередині країни. Цей факт підтверджує ситуація в туристичній галузі України, яка з початком повномасштабної війни пережила справжній крах. Попри військові дії, які продовжуються в багатьох областях нашої держави, та встановлені обмеження, туристичний сектор продовжує працювати в безпечних регіонах, де не ведеться активних бойових дій. Однак туристична діяльність під час війни має певні особливості, які потребують додаткового розгляду на аналізі. [2]

Але зараз, за словами Олесків, повільно відбувається зростання саме туристичних подорожей. Тенденція до покращення спостерігається у

Західній та Центральній Україні. Відпочинок в Україні важливий економічного погляду. Якщо є можливість відпочити та залишити кошти в Україні, це дуже добре. Це сприяє зайнятості цілого ланцюжка суміжних професій. Відпочинок дає нам енергію захищати свою країну. Крім того, подорожувати Україною цей вигідно для наповнення держбюджету. Туроператори працюють разом із органами місцевої влади для того, щоб організувати безпечний відпочинок туристам. Проте, економічна і військова криза в Україні може покращити внутрішній туризм, який з моменту початку кризи зріс на 10%. Також криза впливає на якість послуг та професіоналізм туроператорів –адже, в першу чергу, під скорочення потрапляють саме некваліфіковані співробітники, а під банкрутство – недобросовісні туроператори. [1]

Попередньо визначено, що загальна потреба у відновленні туризму оцінюється в 16,8 млрд грн, це становить 0,26 % від загальної потреби у відновленні економіки України. Сьогодні індустрія туризму України шукає нові можливості для відновлення діяльності, незважаючи на серйозні обмеження. [3]

Однак в лютому 2022 році туристична галузь зіткнулась з новим випробуванням – російсько-українською війною, що незважаючи на свою обмежену географію, вплинула на стан туризму у глобальних масштабах. Безперечно, найбільш постраждала туристична галузь не тільки Європи, але й України. Цього року українським та іноземним туристам недоступні морські курорти. Чимало з них знаходиться в окупації або в безпосередній близькості до зони проведення бойових дій. Мова йде про Запорізьку, Херсонську та Миколаївську області. Курортний сезон не відкривали й в Одеській області. Незважаючи на те, що західна Україна є відносно безпечною для туристів, на сьогоднішній день їх є небагато. Розмір податків, сплачених її представниками до державного бюджету за чотири місяці 2022 року, у порівнянні з аналогічним періодом 2021 року скоротився на 18%.

Згідно з даними Державного агентства розвитку туризму (ДАРТ), у 2021 році Україну від-відало понад 4 мільйони туристів, що на 26% більше, ніж у 2020 році. Саме з початком літнього сезону на ринку вітчизняного туризму почали з'являтися запити українців на відпочинок. У більшості випадків їх цікавить внутрішній туризм. Основними регіонами, які приваблюють українських туристів, залишаються умовнобезпечні регіони: Львівщина, Івано-Франківщина та Закарпаття. Великий попит спостерігається на поїздки у Карпати. Нещодавно почали відновлюватися екскурсійні тури в замки та музеї, які через воєнний стан довгий час не працювали В таких умовах внутрішній туризм має особливості, пов'язані з дозволами та обмеженнями, які діють під час війни у відносно безпечних західних та центральних

регіонах країни. Їх повинні враховувати не тільки туристи, а й туристичні компанії. [2]

Конкурентоспроможність туризму на міжнародному рівні залежить від: економічних, політичних, соціально-культурних, технологічних, екологічних, міжнародних, демографічних та інших умов країни; загальної стратегії розвитку туризму та суміжних галузей; конкурентних переваг, що дозволяють виробляти і пропонувати на ринку туристичні продукти, що відповідають вимогам певних груп споживачів за споживчою цінністю, інноваційністю, вартістю тощо; конкурентоспроможні туристичних підприємств; конкурентоспроможні підприємств в суміжних галузях. [3]

Для сфери туризму адаптуємо п'ятирівневу модель поведінки споживача. На етапі усвідомлення потреби особливості туристичного бізнесу проявляються в тому, що процес придбання туристичного продукту розпочинається за межами туристичного офісу, як правило, задовго до самої транзакції (окрім випадків придбання «гарячого туру»). На етапі пошуку інформації турист бере до уваги враження, поради, рекомендації друзів, знайомих, родичів, шукає інформацію в Інтернеті – на сайті відгуків, сайті та соціальних сторінках туроператорів і туристичних агенцій, сайтах агрегаторів, на Booking, онлайн-магазинах подорожей. На етапі оцінки варіантів споживач використовує знання та інформацію для формування набору варіантів, з яких зробить остаточний вибір. Варіанти багато в чому є пов'язаними, але часто протиставляються у свідомості більшості споживачів. Тому важливою стадією моделювання поведінки споживачів на туристичному ринку є стадія формування думки. На стадії формування думки враховуються чинники, які підтримують вибір, чинники, які обмежують вибір (ціна туристичного продукту, рейтинг туроператора, трансфер, приймаюча сторона на курорт, рівень сервісу тощо). Після сформованої думки про переваги певного туристичного продукту та необхідність його придбання турист переходить на четвертий етап – прийняття рішення про купівлю конкретного туру. На етапі рішення про купівлю туристичний продукт вже проранжований, сформований намір здійснити купівлю найкращого варіанта, враховуючи очікуваний дохід, ціну туру та вигоди від його придбання. На прийняття остаточного рішення про купівлю туристичної пропозиції можуть вплинути два фактори: 1) досвід та ставлення інших; 2) непередбачувані чинники обстановки. Для підвищення рівня задоволеності туристів необхідно звертати увагу на такі чинники: безпека, емоції, гостинність жителів, екологія, туристична інфраструктура, якість обслуговування, логістика, доступність і повнота туристичної інформації, зручність планування і гнучкість бронювання подорожі, ціни. [4]

Отже, згідно з авторськими дослідженнями, визначено, що в умовах посткризового відновлення економіки України, з метою підвищення

конкурентоспроможності туристичної галузі, пріоритетними напрямками її модернізації мають стати насамперед: цифровізація, впровадження нових навчальних програм і програм підвищення кваліфікації працівників; розробка програм стимулювання внутрішнього туризму, у тому числі з метою з метою виховання патріотизму, любові до батьківщини, поваги до історії; державне регулювання схем використання різноманітних туристичних ваучерів; розробка нових туристичних продуктів на внутрішньому ринку адаптованих до кризових умов щодо безпечних подорожей та надання супутніх послуг; координація послідовної діяльності зацікавлених сторін на міжнародному, національному, регіональному та місцевому рівнях; розробка стратегії просування української культурної спадщини як туристичного продукту на європейському ринку туристичних послуг. [3]

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.Худавердієва В. Основні напрямки трансформації маркетингової діяльності туристичних компаній в умовах скорочення туристського потоку.URL: <https://isg-journal.com/isjmef/article/view/49/46>

2. Зарубіна, А., Сіра, Е., & Демчук, Л. (2022). Особливості туризму в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство, (41). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-14>

3. Розвиток туристичного бізнесу в умовах конкурентного середовища. URL: <http://surl.li/moknh>

4. Крупенна І.А., Кохан М.М. Поведінка споживача у туризмі: особливості моделі та методи вивчення. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. 2022-12-12.Номер № 66 (2022). DOI: <https://doi.org/10.24025/2306-4420.66.2022.268565>

УДК 338.24

Черненко С.М.

канд. економ. наук, с.н.с. ДУ «Ін-т економіки та прогнозування НАН України»

СОЦІАЛЬНІ ІННОВАЦІЇ ТА ЇХ ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Історія людства свідчить про два шляхи соціальних змін: еволюційний та революційний. За своєю природою революційні зміни є стихійними, майже некерованими і недостатньо вивченими. Саме тому держава, як джерело порядку, всіляко намагається уникати революцій. Та й саме суспільство більше схильне до поступових трансформацій. Сучасна Україна, з її проблемами економічного розвитку, демографічним спадом, низьким рівнем культури населення, потребує швидких та комплексних рішень, які

здатні допомогти уникнути ймовірних державних потрясінь. Ці тези є спробою довести необхідність соціальних інновацій як механізму, що допоможе країні поступово вирішити низку існуючих проблем і забезпечити ефективне повоєнне відновлення. Як свідчить світовий досвід останніх десятиріч, такі інновації можуть стати одним з найбільших значимих генераторів модернізації суспільного розвитку [1].

В умовах воєнного стану, складної соціально-економічної ситуації та суперечливого перебігу суспільно-політичних процесів в Україні особливої актуальності набувають питання пошуку нових засобів, здатних забезпечити вихід із кризового стану та сприяти відновленню країни в умовах війни. Соціальні інновації мають стати відправною точкою для оновлення нашого суспільства. Сьогоднішні проблеми України полягають не лише у руйнівних ефектах військових подій на Сході, а й у більш глибоких зрушеннях.

За рівнем інноваційності Україна знаходиться, згідно рейтингу у Європейському інноваційному табло, в останній групі країн, що наздоганяють.

Ознайомлення з існуючою науковою літературою з інноваційної проблематики підтвердило тезу про необхідність подолання надмірного акценту на техніко-технологічному й економічному аспектах дослідження інновацій (не применшуючи їх значущості) і зосередженні на аналізі інноваційного розвитку з позицій більш широкого соціального підходу. Сама інновація має розглядатися як складний соціальний, соціокультурний феномен, для виникнення і реалізації якого потрібне відповідне соціальне, соціокультурне середовище. У суспільстві має бути потреба в інноваціях, зацікавленість в їх генеруванні й реалізації. Мають бути сформовані відповідні цінності, розроблені і прийняті норми й закони, що регулюють життєвий цикл інновацій (інститути стимулювання, захисту інновацій тощо), створений відповідний інноваційний клімат. Тобто для реалізації інноваційного розвитку необхідно його соціокультурне й інституційне забезпечення [2].

Соціальні інновації, з боку держави, зокрема завдяки «державі добробуту», – це інновації, що сформовані для вирішення, насамперед, такої надважливої соціальної проблеми, як бідність і нерівність. При цьому йдеться не тільки про інновації, що запропоновані з боку держави та за рахунок коштів держави, але й про ті, які долучають до цього і бізнес, і інститути громадянського суспільства. Соціалізація бізнесу шляхом розширення корпоративної соціальної відповідальності є соціальною інновацією, яка інтеріоризує екзогенне й ендегенне, зокрема за допомогою економічних стимулів соціально-психологічних способів. Сьогодні для цього існує багато, і вони розширюються і в державах, і в бізнесі транзитивних країн. Водночас корпорації в економічній діяльності – це, як відомо, центри

влади, які поширені й являють собою автономні блоки, багато з яких є часто потужнішими за державу та мають власну соціально організовану ієрархію, чим формують корпоративні привілеї в середині корпорації. У міру їх розвитку розширюється і корпоративна соціальна відповідальність, що збільшує соціальну взаємодопомогу в корпорації. Таким чином, розвиток корпоративізму в напрямі формування великих корпорацій, зокрема ТНК, що зосереджують у собі економічну та політичну владу, є протипагою і владі держави. Для успішності бізнесу ТНК держава обмежує свою соціальну взаємодію з населенням, але соціально взаємодіючи з бізнесом формує умови для розвитку останнього. У результаті такої взаємодії серед населення зростає нерівність, що вже є доволі довготривалою тенденцією, яка дестабілізує суспільне життя. Розширення корпоративної соціальної відповідальності, зокрема, в напрямі, скажімо, дотримання економічних вимог чи соціальних зобов'язань і навіть соціальних стандартів (за Д. Беллом) є соціальною інновацією, як складовою соціалізації. Згідно з визначенням А. Лоренца, це може розглядатись як соціальна історія соціалізації, що створюється на основі об'єктивних політико-економічних процесів, які через взаємодію економічного та соціального розширюють можливості для розвитку і суспільства, і держави, і економіки. Проте то були 70-ті роки ХХ ст., роки високої динаміки економічного зростання, особливо в розвинутому капіталістичному світі. Нині темпи знизилися, криза загострилась і бідніших стало значно більше. Ефект соціальних інновацій соціальної держави мінімізувався. Як нова парадигма пропонується європейська політика соціальної якості [3].

Резюмуючи, зазначимо, що глобалізація економіки змушує сьогодні по-новому дивитися на безліч соціально-економічних викликів, переосмислювати і часто «ламати» усталені десятиліттями стереотипи. Ми спостерігаємо кризу державних фінансів, зростаючі вимоги населення до кількості та якості суспільних благ, тотальне марнотратство в державному секторі, відсутність мотивів до економії бюджетних коштів. За цих умов досвід країн, в яких соціальний захист забезпечується усіма зацікавленими сторонами, а не лише інститутом держави, корисний не тільки для країн пострадянського простору, а й для високо розвинутих країн ЄС, які часто потрапляють у пастку «соціальної держави». Підміна економічних цілей розвитку соціальними, страх політиків втратити популярність у виборців часто стають на заваді прогресивним, хоча і болючим, соціально-економічним реформам з метою розвитку в багатьох розвинутих країнах.

Відновлення України, подолання масової бідності і підвищення добробуту народу неможливі без переходу до інноваційного науково-промислового розвитку. Інноваційний розвиток економіки в свою чергу вимагає певних умов. Серед них накопичення наукоємного

високотехнологічного промислового капіталу, підвищення продуктивності праці та зниження витрат виробництва, створення високотехнологічних автоматизованих робочих місць, відповідного підвищення рівня освіти та кваліфікації громадян України. Тільки в соціально-економічній системі, що здатна інтегрувати науку, освіту і промисловість, організувати їх взаємодію, масово створюються інновації та генерується суспільна потреба в них.

Подальша відбудова та розвиток держави потребує забезпечення поліаспектного державного управління, створення відповідних інфраструктурних інститутів, надання поштовху та підтримки соціальним ініціативам якнайшвидшого створення масштабних інноваційних проєктів та програм. Створення та стимулювання соціальних інновацій забезпечить суттєву активізацію інноваційної діяльності та забезпечення її системного характеру, наслідком чого стануть значне та швидке зростання ВВП, зростання національного багатства, підвищення ролі та мотивації для використання «людського капіталу» в Україні та прискорить входження України до європейської спільноти демократичних держав [4].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Терон І.В. Соціальні інновації у процесах модернізації соціально-трудових відносин / І.В. Терон // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2011. – Вип. 20. – ч. II. – С.57-66.
2. Відновлення та реконструкція повоєнної економіки: наукова доповідь / НАН України, ДУ «Інститут екон. та прогнозув. НАН України» . – К., 2022. – 304 с.
3. Геєць В.М. Соціалізація, соціальні інновації та соціальна взаємодія бізнесу та держави / В.М. Геєць // Український соціум. – 2020. – №3 (74). – С.12.
4. Маулік С.С. Потенціал соціальних інновацій у модернізації українського суспільства: соціологічний аспект / С.С. Маулік // Філософський альманах.– 2015. – Випуск 5–6 (143–144).

УДК 368

Чорнобаєв В.В

канд. економ. наук, доц. НТУ «Дніпровська політехніка»

ПРЯМІ ТА НЕПРЯМІ МЕТОДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Створення сприятливих умов для активізації інноваційної діяльності має стати базовим вектором економічного розвитку та пріоритетною формою

реалізації національних інтересів. За рахунок впроваджених інновацій посиляться конкурентні переваги вітчизняних підприємств, не тільки на внутрішньому, а й зовнішніх, ринках, залучаться до країни іноземні інвестиції. Разом з цим, інвестиції в інновації забезпечать збільшення продуктивності праці, яке повинно відбуватися завдяки впровадженню високих технологій і оновлення основних засобів, на що якраз і орієнтовані розвинені країни.

Протягом останніх десятиліть, як на науковому так і на державному рівні підкреслюється необхідність інноваційного розвитку економіки України, котрий характеризується з лідерством у дослідженнях і розробках, відкриттям нових фундаментальних знань, поширенням високотехнологічних виробництв і масовою комерціалізацією інноваційних продуктів. Тому постає цілком логічне питання, чому зберігаючи на високому рівні освітній та науковий потенціал, який здатний продукувати різноманітні нововведення у вигляді ідей, наукових розробок, патентів, Україна згідно рейтингу Глобального індексу інновацій у 2021 році займає 49 позицію, поступаючись навіть таким країнам як Кіпр та Мальта.

За даними Світового банку, частка валової доданої вартості високо- та середньо технологічних секторів у загальному обсязі валової доданої вартості переробної промисловості у 2015 році становила 63 відсотки у Швейцарії, 50,5 відсотка у Чеській Республіці, 61,4 відсотка у Німеччині, 42,8 відсотка в Ізраїлі, 63,7 відсотка у Південній Кореї, 30,4 відсотка в Україні. При цьому, за даними Держстату, в Україні ця частка у 2016 році становила 25,7 відсотка (7,6 відсотка та 18,1 відсотка у високо- та середньо технологічному секторах відповідно). Якщо порівнювати валовий внутрішній продукт на душу населення у 2016 році у поточних цінах 2010 року названих держав із валовим внутрішнім продуктом на душу населення України, за даними Національного наукового фонду США, це співвідношення становитиме від 8,5 рази до 36 разів (Швейцарія - 79866 доларів США; Ізраїль - 37180,8; Південна Корея - 27608,2; Німеччина - 42232,6; Чехія - 18483,7 та Україна - 2185,7 долара США) [1].

Реалізація існуючої державної інноваційної політики виявилась неспроможною підняти Україну до рівня країн-лідерів протягом останніх років. Тому потрібно впроваджувати гарні світові практики та методи, котрі уповільнюють або прискорюють темпи економічного розвитку за рахунок підвищення або зниження інноваційної активності завдяки державному регулюванню.

Такий вплив здійснюється через застосування конкретних методів і інструментів, які за формами впливу поділяються на дві групи: методи прямого і непрямого регулювання. Методи прямого регулювання передбачають безпосередню участь держави у розв'язанні як загальних

проблем інноваційного розвитку, так і його окремих сфер та напрямів. Методи непрямого регулювання створюють економічні та правові умови для активізації інвестиційної діяльності [2].

В узагальненому вигляді систему державного регулювання інноваційної діяльності у розвинутих країнах представлено у таблиці 2.2.

Непрямі методи регулювання через їх здатність впливати на умови, в яких безпосередньо відбувається інноваційна діяльність вважаються більш ефективними. Однак, дієвість непрямого регулювання знаходиться у прямій залежності від ступеня розвитку механізмів ринкового саморегулювання, від здатності даних механізмів спрямовувати економічні дії конкретних інвесторів адекватно до задумів регулюючих органів. Специфіка умов вільного підприємництва, особливості конкурентного середовища відповідної національної економіки будуть, на наш погляд, по-різному трансформувати однакові заходи непрямого державного регулювання та приводити до різних економічних результатів різних країнах.

Таблиця 1 – Система державного регулювання інноваційної діяльності у розвинених країнах

Метод		Використання та результативність у розвинених країнах
Прямий	Державні науково-технічні програми	США, Франція, Ізраїль, - активно впроваджуються і працюють, створюючи привабливі у плані прибутковості умови виробництва інноваційної продукції
	Бюджетне фінансування досліджень	США, Франція, Великобританія, Японія, Німеччина, Швеція, Корея, Канада.
	Державні замовлення	США, Німеччина – спрямовані на суспільне благо
	Патенти та ліцензії	США – держава є найбільшим патентовласником, їй належать патенти на винаходи створені під час виконання урядових контрактів
Непрямий	Податкова політика	США, країни ЄС, Японія, Китай, Корея
	Амортизаційна політика	Японія – дозволяється у перший рік експлуатації високотехнологічного обладнання амортизувати 50% його вартості, Франція, Німеччина
	Закони, авторське право, ліцензування технологій	США, Франція, Японія – захищають винахідника і формують впевненість у очікуваній винагороді
	Фінансово-кредитна політика	США – до появи технопарків, де створюються лише інноваційна і високотехнологічна продукція, країни ЄС, Японія, Китай

Джерело: побудовано за даними [2]

Здійснений аналіз прямих та непрямих методів державного регулювання інноваційної діяльності, дозволяє зробити наступний висновок, що співвідношення між ними в різних країнах світу може відрізнятись, залежно від прийнятого курсу економічного розвитку економіки. Спільною рисою є їх спрямованість на вдосконалення та розвиток власних інноваційних продуктів і в цілому пов'язані з рішеннями, які прискорюють зростання ефективності національної економіки. Найчастіше необхідність втручання держави, виникає у тих випадках, коли ринкові механізми не можуть здійснити таке регулювання, а в інших – постійно проводиться активна державна політика, щодо поширення інноваційної діяльності для забезпечення сталого економічного зростання та утримання конкурентних позицій на світових ринках. Тому головною задачею державного регулювання є визначення оптимального співвідношення між зазначеними методами з метою створення сприятливих умови для формування ефективного економічного механізму, що активізує інноваційну діяльність в країні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-p>
2. Пилипенко Г. М., Чорнобаєв В. В. Інноваційно-інвестиційна діяльність та її регулювання в економіці України. Дніпропетровськ : НГУ, 2010. 150 с.

УДК 338.2 (477)

Чумак О.В.

канд. філософ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

КОНЦЕПТУАЛЬНІ МОДЕЛІ ПІСЛЯВОЄННОГО «ЗЕЛЕНОГО» ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Російсько-українська війна триває в Україні вже другий рік, а збитки нанесені її економіці, інфраструктурним об'єктам і навколишньому середовищу лише зростають. У майбутньому, у післявоєнний період, нашій державі задля успішного відновлення країни потрібно ефективно використати наявні ресурси та розвивати національну економіку відповідно до сучасних реалій - у «зеленому» напрямку, тим більше, що вона стала кандидатом у члени Європейського Союзу і прийняла всі умови щодо

створення декарбонізованої економіки для того аби європейська спільнота до 2050 року стала кліматично нейтральною.

Поточне бачення повоєнного відновлення України міжнародними партнерами та українським Урядом лише формується, проте вже сьогодні з деяких питань вони мають спільне бачення побудови «зеленої» економіки в нашій країні, зокрема, не лише у напрямку подолання прямих екологічних наслідків війни, але й у розробці комплексного плану (стратегії) розвитку екологічно-чистої держави в середньостроковій та далекій перспективах.

Позиція та бачення Європейської Комісії (ЄК) щодо повоєнного відновлення зафіксована у комюніке COM(2022) 233 “Ukraine Relief and Reconstruction” від 18 травня 2022 року за яким відбудова України (зокрема, інфраструктури, житла та шкіл) та енергетичної стійкості має відбуватись у відповідності до найновіших кліматичних й екологічних європейських політик та стандартів. [1]

На Конференції з питань відновлення України, яка проходила в Лугано 04-05 липня 2022 року, українська сторона представила проект Плану відновлення України від наслідків війни, основними принципами реалізації якого мають стати, за словами Президента України В. Зеленського, “...максимальна безпека, максимальна технологічність, максимальне дотримання екологічних стандартів, максимальне застосування «зелених» технологій” (доречі, Цифровізація та Європейський зелений курс в проекті були визначені як “стратегічні вектори розвитку”) [2]. У цьому контексті стало (чи “зелене”) відновлення України слід вважати однією з можливих концепцій (баченням) повоєнного відновлення, концепцією, яка не лише має всі підстави бути розглянутою з огляду на існуючу екологічну кризу у світі (включаючи зміну клімату) та євроінтеграційні прагнення України, але й тому, що концепція зеленого відновлення пропонує цілісне бачення розвитку суспільства, економіки та держави в цілому та задає основні напрямки розвитку нашої країни на багато років. Серед них, необхідно виділити дві головні, що мають «зелену» складову: стійкість (ціль першого етапу 2023-2025 рр.), яка включає “екологічну стійкість” та відновлення (ціль другого етапу 2026-2032 рр.), яка передбачає відновлення природних екосистем.

В контексті урядового «зеленого курсу» відновлення економіки держави цікавою є концепція «зелених» змін в країні, запропонована науковцями ГО “Ресурсно-аналітичний центр “Суспільство і довкілля», які у своїй аналітичній записці ще у серпні 2022 року виділили три моделі таких змін, а саме, амбітну, прагматичну та інерційну[3].

На їх думку: амбітна модель це така, що має загальну амбітну екологічну мету або рамку, наприклад у сфері зміни клімату, конкретні зелені секторальні цілі та відповідні механізми та інструменти їх досягнення (умовно, український “зелений курс”). Як цілісна модель відновлення та

розвитку, амбітна модель дозволяє створити загальні рамки та засади, до яких зацікавлені суб'єкти (міста, бізнес, міжнародні партнери) можуть додавати свої елементи, ініціативи чи проекти. Наприклад, розвиток зелених міст може бути таким елементом (стратегічним напрямом чи проектом) повоєнного відновлення. Це, у свою чергу, може бути доповнено озвученими Данією у Лугано ініціативами “країна-місто” (шефство країн над відбудовою окремих міст). Окрім того, амбітна модель повоєнного відновлення передбачає не лише відбудову галузей та виробництв, але й побудову цілком нових. Загальна візія амбітної моделі - це “Зелена Україна як частина глобальної кліматично нейтральної економіки”.

Запропонована прагматична модель містить лише окремі цілі, принципи і механізми, які б сприяли зеленому зростанню і, щонайменше, не перешкождали такому зростанню в майбутньому, окреслює “червоні лінії”, передбачає зв'язок з трансформацією економіки та майбутнім “зеленим” розвитком, пропонує синергію з окремим елементами Європейського зеленого курсу (умовно, “зелений мінімум”). Ключова функція прагматичної зеленої моделі відновлення України - “озеленити” процес відновлення, запобігти довгостроковим негативним наслідкам з точки зору зеленого зростання України (build back better) та забезпечити реалізацію окремих, пріоритетних стратегічних ініціатив у цій сфері, включаючи поетапне відновлення довілля від наслідків воєнних дій та інші стратегічні проекти чи програми (build back greener). З точки зору елементів прагматичної моделі зеленого відновлення, вони мають характер наскрізної інтеграції зелених питань у повоєнне відновлення через включення відповідних засад, до яких можна віднести: принцип “відбудувати краще та зеленіше”; включення амбітних секторальних (спеціальних) зелених цілей у сферах енергетики, містобудування та транспорту; збереження довоєнних зелених цілей у всіх сферах; енергоефективність та природо-орієнтовані рішення. Стратегічні проекти/ініціативи в рамках такої моделі мають бути спрямовані на створення окремих зелених кластерів та залучення України до окремих елементів Європейського зеленого курсу: поетапне відновлення довілля від наслідків воєнних дій; водневі експортно-орієнтовані проекти; модернізація/заміна газорозподільних мереж; розвиток ВДЕ; зелена відбудова міст.

Інерційна модель передбачає окремі завдання у сфері довілля та клімату у відповідності до поточних цілей у цій сфері, проте не посилює їх та не впливає на цілі та реалізацію інших секторальних цілей та завдань (умовно, “business as usual”). Вона, на думку авторів концепції, несе значні середньо- та довгострокові ризики і не може врахувати пріоритети міжнародних партнерів України, а тому є неприйнятною.

У підсумку, Україна може скористатись ідеями будь з яких із запропонованих концепцій, а також можливостями, що створює повоєнне відновлення, для того, щоб закласти основи майбутнього зеленого зростання. Ця, цілком раціональна мета, може бути досягнута, якщо візія повоєнного відновлення буде зеленою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Communication from the Commission to the European parliament, the European council, the Council, the European economic and social committee and the committee of the regions Ukraine relief and reconstruction Brussels, 18.5.2022 – URL: <http://surl.li/moksn>
2. План відновлення України // Національна рада з відновлення, липень 2022 [Електронний ресурс] – URL: <http://surl.li/mokst>
3. Зелене повоєнне відновлення України: візія та моделі // Аналітична записка ГО “Ресурсно-аналітичний центр “Суспільство і довкілля”, серпень 2022р. – 32 с.

УДК 330.45:330.46(477)

Чумак О.В.¹, Низька О.В.²

¹ канд. філософ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка

² студ. гр. ФЕУ-212 НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ БУДІВНИЦТВА ЕКО-МІСТ В УКРАЇНІ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Повномасштабна російсько-українська війна завдає катастрофічних збитків вітчизняній інфраструктурі. Так, за даними Київської школи економіки, станом на червень 2023 року загальні збитки інфраструктурі через війну оцінюються у \$150,5 мільярдів (за вартістю заміщення). За підрахунками дослідників, найбільшу частку у загальному обсязі збитків складають втрати житлового фонду — \$55,9 млрд, враховуючи збитки приблизно \$1 млрд від затоплень та руйнувань житлових будинків внаслідок підриву Каховської ГЕС. На другому місці за сумою збитків сфера інфраструктури (транспортна, залізнична інфраструктура, дорожнє господарство, авіаційна галузь та портова галузь) — \$36,6 млрд. У п'ятірці найбільш постраждалих регіонів — Київська, Чернігівська, Харківська, Донецька та Луганська області [1]. Міжнародні та вітчизняні експерти постійно порівнюють досвід різних країн у відновленні міст після воєнних конфліктів, але більшість з них сходяться на думці, що в Україні має бути власний шлях відбудови: з урахуванням наших національних, економічних, урбаністичних, правових та інших особливостей.

Як відзначають українські експерти повоєнне відновлення має стати системною розбудовою нової моделі економіки та інфраструктури країни, що мінімізує наявні й майбутні ризики та базується на принципах сталості. На їх думку, для цього потрібно створити таку систему, яка б могла забезпечувати надійне функціонування держави за будь-яких умов та незважаючи на кризові ситуації. Партнери України з ЄС, а також численні поважні аналітики з різних країн зазначають, що реконструкція національної економіки, а значить і українських міст має відповідати європейському зеленому та цифровому порядку денному, а механізм їх підтримки повинен мати специфічну структуру управління, яка гарантуватиме, що всі притоки іноземних інвестицій в кожне місто в країні будуть приведені у відповідність до кліматичних і екологічних стандартів і політик ЄС [2] і будуть спрямовані на природоохоронну діяльність й перебудову вітчизняного виробництва, в першу чергу у містах, на енергоощадній та низьковуглецевій основі, у бік більш ефективного та чистого використання ресурсів, збалансованого їх споживання в різних галузях і регіонах та базуватися на засадах спільної відповідальності, інноваційності, співпраці, солідарності, гнучкості та взаємозалежності.

Відомо, що еко-місто – це екологічно здорове місто, яке зменшує забруднення навколишнього середовища, покращує умови життя та підтримує реалізацію сталого розвитку через комплексне планування та ефективне управління землею та ресурсами для сталого покращення міської системи та впровадження заходів з покращення навколишнього середовища.

Для того, щоб відбудувати зруйновані міста та забезпечити розвиток нових екологічно чистих поселень в Україні у післявоєнний період необхідно інтегрувати у міську інфраструктуру українських міст найсучасніші «зелені» технології, враховуючи стару збережену архітектуру, існуюче ландшафтне планування та сучасний дизайн. При цьому будь-які екологічні інновації та зміни мають виходити (на прикладі австрійського еко-міста Лінц [3]) із наступних принципів і включати такі основні інфраструктурні елементи, як: екологічної безпеки, а це чисте повітря та надійне водопостачання, здорове харчування, безпечне житло та робочі місця, своєчасні, ефективні комунальні послуги та захист від катастроф для всіх людей; екологічної санітарії з економічно вигідною екоінженерією для очищення та перероблення людських екскрементів, сирієї води та всіх відходів; екологічного промислового метаболізму для охорони навколишнього середовища і збереження наявних ресурсів через індустріальний перехід, виробництво повного замкненого життєвого циклу, повторне використання матеріалів, поширення джерел відновлюваної енергії, запровадження екологічного міського транспорту і ефективне задоволення потреб містян екологічно чистими продуктами; екологічно-ландшафтної цілісності, яка має включати

усі організовані побудовані «зелені» споруди, природні об'єкти, такі як водні шляхи та хребти, відкриті простори, такі як парки та площі, при максимально збільшеній доступності міста для всіх громадян, збереженні енергії та ресурсів і полегшення розв'язання таких проблем, як забруднення повітря, автомобільні аварії, гідрологічне погіршення і глобальне потепління; екологічної свідомості у напрямку допомоги з боку міської влади людям зрозуміти своє місце в природі, культурну та національну ідентичність, відповідальність за довкілля шляхом зміни власної поведінки споживання.

Вітчизняні архітектори при розробці нового генплану будівництва еко-міст в Україні можуть враховувати цікавий і розповсюджений у Європі підхід до містобудування — модель «15-хвилинного міста» [4], сутність якої полягає в ідеї розташування основних сервісів (супермаркету, школи, лікарні, роботи в офісі, центрів адмінпослуг) у максимальній близькості до помешкання людей, куди містяни можуть дістатися або пішки, або як голландці — на велосипеді, а це у свою чергу зменшить забруднення повітря міста шкідливими вихлопними газами автомобілів. Не зайвою буде і поступова заміна міського та приватного транспорту громадян на сучасні електромобілі.

Природне середовище в українських еко-містах має стати основою для будівництва в країні сильної та стійкої «зеленої» економіки, а також здорового екологічно-свідомого суспільства. У кожному ключовому сегменті міста повинні бути створені умови та можливості для декарбонізації, скорочення використання природних ресурсів і впровадження природоорієнтованих рішень. Відновлення екосистем має стати пріоритетом для України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Загальна сума збитків інфраструктурі України від війни перевищила \$150 мільярдів – KSE // Укрінформ. 03.08.2023. [Електронний ресурс] – URL: <http://surl.li/mcapc>
2. Малькова Тамара Повоєнне відновлення України має бути зеленим // Укрінформ. 07.02. 2023 р. [Електронний ресурс] – URL.: <http://surl.li/mokyg>
3. Циганок Людмила, Заруба Дмитро, Федоренко Олександр Концепція «ЕКОміста» або «Сонячне місто» Лінц (Австрія) - приклад для міського екологічного розвитку // Офіційний веб-портал Державна екологічна інспекція України [Електронний ресурс] – URL: <https://www.dei.gov.ua/post/2649>
4. Нагаєвщук Альона, Руда Діана, Пахоменко Павло, Піхтерева Аліка, Марієнко Андрій Відновлення міст уже сьогодні: про що варто подумати архітекторам, владі, громадам // Накіпіло.Україна 11 вересня 2023р. <http://surl.li/mokyg>

УДК 330.45:330.46(477)

Чумак О.В.¹, Суслора К.В.²

¹канд. філософ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»,

²студ. гр. ФЕУ-512 НУ «Запорізька політехніка»

ЦИФРОВА СТРАТЕГІЯ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

В умовах військових дій та по закінченні російсько-української війни розробка і впровадження цифрової стратегії післявоєнної відбудови національної економіки відіграє важливу роль не лише у її відновленні та модернізації, зокрема, промисловості, інфраструктурних об'єктів, включаючи електроенергетику, транспортні комунікації та зв'язок, але й може та має стати ключовим драйвером майбутньої трансформації та економічного зростання в Україні, основою для підвищення продуктивності праці українського населення, розвитку високотехнологічних інноваційних секторів господарського життя, привабливою базою для залучення іноземних інвестицій в країну. Як наслідок, широке впровадження цифрових технологій у реальне буття українського суспільства сприятиме створенню нових робочих місць і сприятливого середовища для ведення вітчизняного бізнесу, полегшить доступ громадян до систем охорони здоров'я та освіти, громадських послуг і розваг, що не просто покращить якість та підвищить рівень життя населення, але й забезпечить більше можливостей для подальшого його розвитку.

Українська стратегія цифрової трансформації економіки України у післявоєнний період повинна виходити із основних положень комюніке, підписаному у Хіросімі 20 травня 2023 р. лідерами G7, де у частині цифровізації визнано, що цифрові інновації, прискорені новими технологіями та інноваційними моделями управління, здатні розблокувати інклюзивне економічне зростання та забезпечити сталий розвиток суспільства на засадах прозорості, відкритості, справедливості, неупередженості, конфіденційності та інклюзивності [1]. А це може стати реальністю у зруйнованій війною країні лише за умови широкого впровадження у буденне життя цифрових інновацій, оптимізації та переведення інструментів державного регулювання бізнесу в електронну форму, а також через активну інтеграцію української інноваційної екосистеми в європейську мережу.

Стратегія розвитку національної економіки у післявоєнний час наразі активно розробляється урядовцями разом з Мінцифрою у напрямку цифровізації з урахуванням потреб усіх галузей і секторів. Основна мета урядових проєктів — зробити Україну найрозвиненішою та найуспішнішою цифровою державою. В планах щодо розвитку ІТ-галузі трансформувати на 100% державні послуги у онлайн-сферу, забезпечити 95% населення високоякісним інтернетом, навчити українців цифрових навичок і збільшити

частку ІТ у ВВП через розширення можливостей застосунку Дія, підтримку Дія. Сіті, реформування ІТ-освіти, розвиток стартап-екосистеми. Держава також надалі планує сприяти розвитку аутсорсингових компаній, що стали драйвером розвитку ІТ-України як у довоєнний час, так і під час військових дій. Їх ключова мета — стати лідерами у Європі за кількістю стартапів на 1 млн населення, але для початку — хоча б увійти в першу десятку паралельно з можливістю реалізувати себе на Батьківщині у відновлюваних національних проєктах (на сьогодні в Україні на 1 млн населення приходить 75 стартапів, для порівняння, у Ізраїлі — 975, у Естонії — 865, у Ірландії — 665, у Данії — 573, у Фінляндії — 525) [2].

У рамках плану відбудови України United 24 до 2025 року, представленому у швейцарському Лугано, вітчизняні урядовці пропонували залучити і витратити на напрям диджиталізації 69,2 млрд. грн., на розвиток цифрової економіки 34,7 млрд грн., на відновлення цифрової інфраструктури 17,8 млрд. грн., розвиток мережі ЦНАП 8,3 млрд грн., державні інформаційні ресурси у хмарних технологіях 5,49 млрд грн., розвиток публічних електронних реєстрів 2,33 млрд грн. та ін. План базувався на 15 основних «національних програмах», які відібрали як пріоритетні члени Нацради відновлення, що працювали у 24 робочих групах з переліком проєктів, цілей та обсягів фінансування. Фінансування переважно мають забезпечити західні партнери, хоча частина отримає і гроші з бюджету. Основне завдання – наростити частку ІТ-послуг у ВВП країни з 2,7% в 2022-му до 10% у 2025 році. Це планують робити через інвестиції в стартапи, освітні програми, залучення іноземних компаній і професіоналів у країну. Так «Дія. Сіті» має за три роки збільшитися до 2000 резидентів (наразі 271), кількість стартапів, зареєстрованих в Україні, – до 4000 [3].

І хоча на шляху амбітних планів реалізації трансформаційних змін національної економіки у напрямку цифровізації стоїть багато перепон у формі нестачі інвестицій, кадрового дефіциту кваліфікованих ІТ-спеціалістів, корупції та бюрократичних перешкод, загрози кібератак та порушень безпеки даних, слабкої законодавчої бази, доступності для всіх регіонів, технічних викликів щодо модернізації існуючих інфраструктур та систем, культурних бар'єрів і зарегульованості дій, можливостей та перспектив для цифрових змін економіки України набагато більше.

Успішна реалізація цифрової стратегії післявоєнної відбудови і модернізації української економіки за тісної співпраці з іншими країнами та міжнародними організаціями може зробити нашу державу більш впливовою на світовій арені, яка може брати активну участь у глобальних ініціативах та стати центром інновацій у світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Declaration The G7 Digital and Tech Ministers' Meeting 30 April 2023. [Електронний ресурс] – URL: <http://surl.li/mokzmn>

2. Борняков Олександр Цифрове майбутнє України після перемоги // Економічна правда. Вівторок, 21 червня 2022р, [Електронний ресурс] – URL: <http://surl.li/dbkwc>

3. Красномоєць Павло План «Диджиталізація». На цифровий розвиток України до 2025 року хочуть витратити 69 млрд грн. Куди підуть гроші // Forbes.ua. 04 липня 2022р. [Електронний ресурс] – URL: <http://surl.li/irekf>

УДК 634.717.2

Шепель А.В.

к. с.-г. наук, доц. ХДАЕУ

ВИРОЩУВАННЯ ОЖИНИ ПРИ ПОВОСННОМУ РОЗВИТКУ АГРАРІЇВ УКРАЇНИ

Ожина належить до родини розоцвітих (Rosaceae), роду Rubus, підроду ожини Eubatus. Підрид налічує понад 200 видів, які ростуть в Азії, Європі та Америці. Потенційна врожайність ожини та її гібридів в 3-4 рази вища за малину, а за своїми біохімічними властивостями вона не тільки не поступається малині, а за деякими біологічно активними речовинами перевершує її. Ягоди ожини незрівнянні на смак і мають цілющі властивості.

Плоди ожини мають тонкий своєрідний смак і аромат, у них дуже гармонійно поєднуються цукор і кислоти. Вони дають високоякісні продукти переробки: джеми і желе, мармелад, соки й екстракти, вино та напої. Чудово підходять для швидкого заморожування і отримання харчової фарби [1].

Врожайність ожини за належної агротехніки у ряді сортів може досягати 160-280 ц/га. В усіх країнах, де вирощують ожину, вона значно потіснила малину, оскільки за врожайністю, транспортабельністю і цілющими властивостями значно її перевершує. Тривалий час поширення

ожини гальмувалося через труднощі із збиранням плодів, викликані великою кількістю колючок на пагонах. І нині одним з основних напрямків селекції залишається створення сортів без колючок. Більшість сортів без колючок можна віднести до проміжної групи, оскільки у перші 1-2 роки життя ці сорти близькі до форм, що стеляться (росяника), а з часом все більше наближаються до прямостоячих (ведмежина). До них належить більшість сортів без колючок: Торнлес, Евергрін, Смутстем, Лохнессі, Блек Сатин і ін.

Торнфрі. Виведений у США в 1966 році, один з перших комерційних сортів ожини з пагонами, що стеляться, без колючок, завдовжки до 4-5 м. Квітки великі, діаметром 3-3,5 см з рожевими пелюстками. Ягоди великі, фіолетово-чорні, масою 4-5 г, завдовжки до 3 см, витягнуто-конічні, кислувато-солодкі, доброї якості. Достигають наприкінці липня, врожайність висока. Плодоношення розтягнуте. Характерною особливістю є повна відсутність колючок. Захисту від шкідників і хвороб не потребує. Стійкий до антракнозу, іржі та стеблового раку.

Іншими сортами без колючок, близькими за основними господарсько-біологічними ознаками до сорту Торнфрі, є сорти: Лохнессі, Халл Торнлесс, Честер Торнлесс, Смутстем, БлекСетін. Останніми роками за кордоном створені нові перспективні сорти ожини: Котата, Маріон, Силван.

У результаті природного і штучного схрещування малини і ожини були одержані їх гібриди, які характеризуються дуже великими ягодами і утворюють менш сильнорослі, ніж ожина, кущі.

Широко відома Логанбері, або Логанова ягода, знайдена в 1881 р. в саду Логана (штат Каліфорнія). Кущ менш могутній, ніж в ожини, пагони стеляться, з колючками. Плоди великі, конічні, червоно-пурпурові з своєрідним ароматом. Врожайність помірна, досягання пізніше. Існує багато клонів Логанбері, серед яких є і форми без колючок з більш раннім строком досягання, з відмінними за розміром і формою плодами, листям та іншими ознаками [2].

Ожину можна вважати однією з найвибагливіших ягідних рослин. Для неї, як і для малини, кращими є добре освітлені ділянки, але може витримувати деяке затінення. До родючості ґрунту менш вибаглива, ніж малина. Її можна вирощувати на різних типах ґрунтів, але на родючих, добре дренажованих, вологих, не перезволожених ґрунтах, легко- і среднесуглинкового механічного складу її врожайність значно підвищується. Завдяки глибокій кореневій системі ожина посухостійкіша за малину. Коренева система більшості сортів і гібридів ожини проникає на метрову глибину, а основна частина коріння розташовується у верхньому 60-сантиметровому шарі. Тому доцільно перед садінням ґрунт глибоко розпушити.

Розрахунок доз, необхідних для внесення добрив, слід робити, виходячи з агрохімічного аналізу ґрунту кожної конкретної ділянки.

До посадкової ями рекомендується внести 5-6 кг перегною або компосту, 100-150 г суперфосфату, 40-50 г калійних добрив. Перед внесенням добрива добре перемішують з ґрунтом. Після цього їх вносять через 2-3 роки, обмежуючись весняним азотним підживленням з розрахунку 20-25 г аміачної селітри або 10-15 г сечовини. Надалі на середньозабезпечених поживними речовинами ґрунтах щорічно вносять на плодоносний кущ ожини 6-8 кг перегною або компосту, 50-60 г аміачної селітри, 90-100 г суперфосфату і 5 25-30 г калійних добрив (бажано без-хлорних).

Ожину можна висаджувати навесні і восени. В південній зоні з м'якою зимою і теплою тривалою осінню бажане осіннє садіння, позаяк рослини встигають прижитися до настання приморозків, а навесні рано починають ріст і швидше розвиваються.

Більшість сортів ожини потребує опори (шпалери). Звичайно шпалера для ожини, що плететься, складається з трьох дротів, розташованих на висоті 0,9,1,2 і 1,5 м. Існує багато способів розміщення рослин на шпалерах. Найпростішим є віялове формування в один або два боки. Перше застосовується для слаброслих сортів, друге — для сильнорослих.

Агротехніка культури нескладна, але має свої особливості. Ожина плодоносить на дворічних пагонах, які потім відмирають. Після збирання врожаю їх вирізують, виносять з ділянки і спалюють. Обрізування ожини включає укорочення стебел залишених для плодоношення, видалення пошкоджених, слаброзвинутих пагонів.

У прямостоячих сортів стебла вкорочують восени на висоті 1,6-1,8 м, у сортів, що стеляться з верхівками — у місці перегину. В травні — червні формують пагони, що відростають. Залишають, зазвичай 6-8 штук на одному кущі (або 12-16 шт. на 1 м ряду), видаляючи всі слаброзвинуті ті, що виходять за лінію ряду. Надалі всі пагони, що з'являються, при досягненні ними висоти 8-10 см обрізують.

Дуже важливим заходом, який збільшує урожай наступного року, є пінцирування, або видалення верхівки пагона. Цей прийом сприяє пробудженню бічних бруньок, утворенню розгалужень, збільшуючи зону плодоношення. Пінцирування — обов'язковий прийом при вирощуванні прямостоячої ожини. На першому році життя пагонів, коли вони досягають висоти 90-120 см, проводять перше обрізування верхівки на 7-12см. Після відростання бічних пагонів їх укорочують на 40-50 см. Таке обрізування не дає змоги пагонам відростати дуже довгими, робить кущ компактнішим.

У більшості сортів, що стеляться, основна зона плодоношення ягід формується в середній частині стебла. Тому верхівки стебел можна

обрізувати без ризику сильного зниження врожаю. При видаленні половини або навіть більшої частини стебла розмір ягід часто збільшується.

Ожина вибаглива до вологи, найбільша потреба в ній після цвітіння, в період досягання ягід. Оптимальна вологість ґрунту 65-70% від повної вологоємності.

Для отримання високих урожаїв необхідно вносити органічні й мінеральні добрива. Норми внесення слід корегувати залежно від родючості ґрунту. Ожина чутлива до мульчування ґрунту органікою шаром 4-5 см.

Регулярно (за потреби) ґрунт розпушують і утримують чистим від бур'янів.

Урожай ожини збирають поступово, у декілька прийомів, у міру досягання ягід. На відміну від малини, плоди ожини майже не деформуються під час збирання, мають кращу транспортабельність і довше зберігаються за нульової температури.

Після збирання врожаю міжряддя слід розпушити на глибину 5-10 см, а також зробити вологозарядковий полив.

На одному місці ожина може рости і плодоносити до 15 років і довше.

Ожина порівняно з іншими плодовими, овочевими та ягідними культурами одна з небагатьох, яка стійка до хвороб і шкідників і дає продукцію, котра справді може називатися екологічно чистою, органічною, цілющою.

Попередні розрахунки показують, що навіть за порівняно чималих витратах при закладанні насаджень ожини (вартість саджанців, установка шпалер, витрати на збирання, сучасну упаковку тощо) при врожайності сучасних сортів, які дають змогу одержувати до 20 т/га цілющих ягід, виробництво ожини рентабельне та високодохідне.

На жаль, така цінна ягідна культура, як ожина, поки що не зайняла гідне місце в промисловому виробництві ягід. Її сортовий набір дуже обмежений, що пояснюється відсутністю вітчизняних сортів і великим дефіцитом садивного матеріалу кращих сортів зарубіжної селекції. Проте професійні виробники саджанців дедалі частіше звертають на цю культуру свою увагу і, долаючи всі складнощі щодо придбання за кордоном садивного матеріалу, вже почали виробництво цінних саджанців. Тому в найближчі роки ожину, як доволі перспективну культуру, в Україні чекає велике майбутнє.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Шубенко Л.А., Шох С.С., Куманська Ю.О. Оцінювання сортів ожини, придатних для вирощування в умовах Правобережного Лісостепу України. Збірник наукових праць «Агробіологія», 2020. №1. С.201-206

2. Шубенко Л.А. Елементи технології вирощування ожини. Генетика і селекція в сучасному агрокомплексі: Всеукраїнська науково-практична конференція. Умань. 2019. 148 с.

УДК 330

Ярова В.В.¹, Ключкевич Є.О.²

¹ канд. економ. наук, доц. ДБТУ

² магістр ДБТУ

ВПЛИВ ВІЙНИ НА СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНУ СИТУАЦІЮ В УКРАЇНІ

Соціально-демографічна ситуація є основою розвитку всіх систем держави, національної безпеки, міжнародної інтеграції в глобалізаційному прагненні України. Повномасштабна війна посилила негативні демографічні явища минулого і спричинила нові виклики, а саме масові вбивства українців, катастрофічну вимушену зовнішню міграцію біженців від війни, неймовірний спад народжуваності, погіршення статеві-вікової структури населення та співвідношення між чоловіками і жінками, зниження тривалості і якості життя.

Питання демографічної статистики України в умовах війни розкривають у наукових дослідженнях, публічних виступах по телебаченню науковці і спеціалісти Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, вітчизняні вчені Гладун О., Гриб В., Лібанова Е., Марущак О., Синюк Н., Стралківська М. та ін.

Синюк Н. виокремлює негативні наслідки, які спричиняють бойові дії, а саме: «посилення міграційних процесів, глибока демографічна криза, зниження процесів відтворення населення, порушення сталого розвитку, пошкодження механізму демотворення, втрата самовідтворення населення. Перелічені загрози спричинять кризовий стан всіх сфер життя України, негативно вплинуть на демореальність» [7, с. 242].

Будь-який статистичний аналіз чисельності населення України, робочої сили, рівня доходів представляється неможливим за відсутністю даних, оскільки Державна служба статистики відповідно до закону і постанов Уряду припинила певні статистичні спостереження. Маємо статистичний недооблік показників народжуваності. Провести оцінку реальної кількості людей, що виїхали з України у країни ЄС, заважає те, що країни Європейського Союзу не мають обов'язкового прикордонного контролю. «Маємо приблизні підрахунки профільних органів приймаючих країн, що ґрунтуються на кількості безкоштовних квитків на транспорт, українцям. Дані мобільних операторів також можна вважати альтернативним джерелом отримання таких

даних. Дані про реєстрацію на отримання тимчасового захисту та на отримання соціальної допомоги можуть також допомогти створити реальну картину демографічної ситуації у світі» [7, с. 245].

Повномасштабна війна в Україні змусила мільйони українців залишити свої домівки – жінки з дітьми, чоловіки-інваліди, люди старшого віку. З 24 лютого 2022 року по 3 січня 2023 року включно в Європі для тимчасового захисту зареєстровано 7915287 осіб [3]. Кількість українців, що перебувають за кордоном, точно визначити неможливо через те, що не всі з них мають офіційно оформлений статус і не отримують відповідну підтримку. Багато родин переміщуються з однієї країни до іншої, і оновлення офіційних даних в новому місці не завжди відбувається одразу [9].

Близько 6,5 мільйонів переїхали до більш безпечного міста (подалі від прикордонних районів із країною-агресором, до Західної України). За даними Синюк Н. «на сьогодні, переміщення як у межах України, так і за кордон не припинено. Частина внутрішньопереміщених осіб продовжує переміщатися, це пов'язано або із возз'єднанням сімей, або, навпаки, із намаганням забезпечити найбільш вразливих членів родин шляхом вивезення їх за кордон, проте це все продовжується, як наслідок продовження війни, продовження руйнування житла українців» [7, с.244].

Залишилися у країні здорові чоловіки, які воюють і захищають націю. Тож на кому тримається українська економіка у воєнний час – на чоловіках, які воюють на промисловому, сільськогосподарському і освітянському фронтах, на жінках, які залишилися і не покинули чоловіків, на працюючих пенсіонерах. Марущак О. вказує, що станом на травень 2023 р. «постійне населення України становить 29 млн осіб. Працюють лише 9,1 - 9,5 млн українців, а якщо відняти бюджетників, залишається близько 6-7 млн осіб. Вони і є «упряжкою», яка везе на собі інших – 22 - 23 млн осіб, зокрема пенсіонерів, дітей, учнів, безробітних, утриманців, тих самих працівників бюджетної сфери тощо» [4].

Демографічні проблеми в Україні накопичувалися роками і були характерними для довоєнного періоду. За даними журналу «The Economist» у 2020 р. у рейтингу 22 країн світу з найнижчим загальним коефіцієнтом народжуваності з показником 8,6‰ Україна посідала 15 місце, за коефіцієнтом фертильності, 21 місце із значенням 1,4 дитини на одну жінку [10]. Паралельно із цим мали високі коефіцієнти смертності у розрахунку на 1000 осіб населення – 15,2‰. Отже, відбувається депопуляція населення, коли смертність перевищує народжуваність. Природне скорочення населення становило «-6,6‰» (рис. 1).

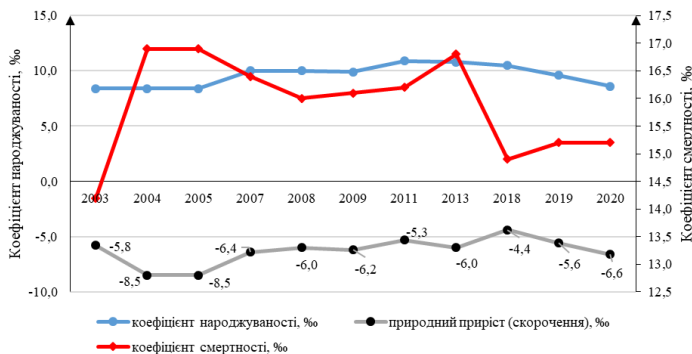

Рисунок 1 – Ознаки депопуляції населення в Україні, 2003 – 2020 рр.

«Результати дослідження департаменту соціальних та економічних справ ООН засвідчили небезпечні тенденції для українського суспільства ще до початку війни з РФ. Зокрема, аналіз гендерно-вікової структури населення України показує два різні демографічні профілі. Один – для людей понад 40 років, народжених тоді, коли в країні народжуваність була вища за рівень заміщення (понад дві дитини на жінку). Другий – який виник у час, коли народжуваність знижувалась і досягла 1,2 дитини на жінку до 2020 р. Водночас кількість чоловіків 15 - 19 років – майже вдвічі менша, ніж кількість чоловіків, яким 35 - 39 років. Додається дефіцит чоловіків, особливо після 40 років. 2020 р. жінок віком 40 - 69 років було на 23% більше, ніж чоловіків» [8].

Низький рівень народжуваності під час війни в Україні обговорюють у світових засобах масової інформації. «Так видання Wall Street Journal пише, що рівень народжуваності в нашій державі може впасти до найнижчого рівня у світі. Кількість новонароджених за перше півріччя цього року була на 28% нижчою, ніж за той же період у довоєнному 2021 році» [5]. «За часи війни коефіцієнт фертильності в Україні вже впав нижче 1, водночас. Якщо нічого не змінювати, в перспективі кількох років пенсіонерів в Україні буде вдвічі більше, ніж тих, хто працює» [4]. Серед причин спаду народжуваності можна вказати: 1) міграцію вагітних жінок за кордон і вони народжували в інших країнах; 2) окупацію значної частини території України ворогом; 3) частина сімей відкладає народження дитини в очікуванні більш безпечного періоду.

У довоєнні часи в Україні на 100 жінок припадало 86,3 чоловіки (середній показник по країнах Єврозони - 95,9 осіб) [10]. Війна, що триває, поглибить цю кризу, бо смертність чоловіків під час війни значно більша.

За прогнозами Ради ЄС, унаслідок війни та залежно від її тривалості, населення України може скоротитися на 24 – 33% [8].

Майбутня демографічна ситуація України знаходиться під впливом тривалості воєнного конфлікту внаслідок якого суттєво зменшилася чисельність тих, хто живе і працює в Україні зараз, погіршилася статевовікова структура українського суспільства, посилюються вагання українських жінок повертатися з дітьми додому. Згодом це призведе до звуження демографічного базису відтворення населення в Україні. Вже зараз потрібна активна державна політика, з одного боку, щодо створення стимулів для населення, яке залишається на ризикованих територіях. Потрібна комплексна державна політика щодо підтримки сімей. З іншого боку - щодо створення умов для стимулювання повернення українців після закінчення війни: поліпшення ситуації на регіональному ринку праці, забезпечення людей роботою і гідними заробітними платами, вирішення житлових проблем, допомога держави, освіта дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гладун О. Демографічна криза в Україні: біженці, війна та проблеми з народжуваністю. URL: <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=10453> (дата звернення 02.10.2023).
2. Гриб В. Демографія війни: хто відбудує повоєнну Україну. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/905422.html> (дата звернення 02.10.2023).
3. В ООН назвали кількість українських біженців у Європі. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/01/05/novyna/suspilstvo/oon-nazvaly-kilkist-ukrayinskyx-bizhencziv-yevropi> (дата звернення: 30.09.2023).
4. Марущак О. Народжуваність в Україні може стати найнижчою у світі: чого чекати до 2030 року. URL: <https://tsn.ua/exclusive/pokaznik-narodzhuvanosti-v-ukrayini-mozhe-stati-naynizhchim-u-sviti-ekspertka-poyasnila-prichini-2417968.html>
5. Марущак О. Скільки залишиться українців після війни: експерти про скорочення населення та катастрофічне співвідношення жінок і чоловіків. URL: <https://tsn.ua/exclusive/skilki-zalishitsya-ukrayinciv-pislya-viyini-eksperti-poyasnili-chomu-skorochuvatimetsya-kilkist-naselelnya-2358379.html> (дата звернення: 27.09.2023).
6. Портников/Лібанова: Наближається катастрофа! Україну не буде кому відбудувати. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=JsBeOc4Y8Vw&t=2081s> (дата звернення: 30.09.2023).
7. Синюк Н. Демографічна статистика в період війни: сучасний стан та основні виклики. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2022/09/2022-308-37.pdf> (дата звернення 29.09.2023).
8. Соціально-демографічна ситуація в Україні: шляхи подолання наслідків війни. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/sotsialno->

[demografichna-sytuatsiya-v-ukrayini-shlyakhy-podolannya](#) (дата звернення 29.09.2023).

9. Стралківська М. Демографічні виклики після війни через виїзд жінок за кордон. Рекомендації експерта. URL: <https://slovoproslovo.info/demografichni-vikliki-pislya-viyni-cherez-viizd-zhinok-za-kordon-rekomendatsii-eksperta/> (дата звернення: 25.09.2023).

10. Pocket World in Figures – 2022/ Published by Profile Books Ltd 29 Cloth Fair London EC1A 7JQ. 260 p.

УДК 330.812.3

Яськов Є.О.¹, Смесова В.Л.²

¹ асп. НТУ «Дніпровська політехніка»

² д-р економ. наук, проф. НТУ «Дніпровська політехніка»

КАМЕРАЛІЗМ І МЕРКАНТИЛІЗМ: ЕКОНОМІЧНІ ТА ПОЛІТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ

В еволюції системи економічних поглядів Європи XVI-XVII ст. дві основні доктрини – камералізм і меркантилізм займали ключові позиції. Утім їхні підходи, акценти та домінуючі ідеї відрізнялися, і ці відмінності були в значній мірі визначені географічними, соціальними та політичними особливостями країн, де ці концепції розвивалися. Одночасно існує точка зору, згідно якої камералізм є відгалуженням або гілкою меркантилізму. Проте ця позиція заслуговує деяких уточнень.

Теорія меркантилізму виникла в Європі в період між XVI ст. та XVIII ст. Вона була реакцією вчених на ряд економічних, соціальних і політичних змін, які відбулися протягом цього періоду. Англійські економісти стояли у джерел цієї економічної теорії, що обумовило подальше застосування її основних положень у політиці держави, яка засновувалася на принципах меркантилізму. У зазначений період ця країна мала величезні колоніальні володіння і торговельні зв'язки, що охопили більшість країн світового господарства. Площа Британської Імперії в кінці XIX ст. була майже 35 млн км² з населенням 470 млн мешканців.

Меркантилізм був сфокусований на ідеї зовнішнього торговельного балансу та накопиченні багатства переважно у формі золота та срібла. Представники цієї школи вважали головною функцією держави підтримання позитивного торговельного балансу, що пропонувалося забезпечити за рахунок стимулювання експорту та обмеження імпорту з країни [1, с. 36]. Така політика була найбільш вигідною для Англії, що активно торгувала зі своїми колоніями та іншими країнами світу. Із занепадом феодалізму і ростом монархічної влади в Європі почали формуватися потужні централізовані національні держави. Ці держави потребували більш

систематичного підходу до управління своєю економікою. Європейські монархи змагалися за колоніальні землі, торговельні маршрути та військове домінування. Меркантилізм був способом концентрації ресурсів у руках держави.

Відкриття Америки і нових торговельних шляхів до Азії збільшили обсяги торгівлі та створили можливості для накопичення багатства на основі розширення торгівлі і колонізації. Урбанізація та збільшення значення міст, розвиток ремісничого виробництва, поява нових ринків збуту і розширення міжнародної торгівлі стали сприятливими передумовами для стимулювання експорту товарів порівняно з імпортом.

Економісти цього періоду вважали, що багатство світу є обмеженим, і тому країни мають змагатися за його отримання. Саме золото та срібло були основними показниками наявного багатства, і країни прагнули максимізувати свої нагромадження у формі золота, срібла, інших благородних металів з метою отримання переваги над іншими країнами. Держави прагнули захищати свої економічні інтереси від іноземної конкуренції, регулюючи торгівлю, встановлюючи мита для імпортованих товарів, реалізуючи політику протекціонізму. Ця політика держави відповідала принципам меркантилістської концепції, яка проголошувала активне втручання держави в економіку з метою забезпечення торговельного балансу на користь країни через розширення експорту, обмеження імпорту та накопичення грошей.

У свою чергу концепція камералізму розвивалася у Німеччині, і її поява була обумовлена специфікою господарського розвитку цієї країни у XIX-XX ст. Зокрема, результати порівняльного аналізу британських та німецьких підконтрольних територій у XIX ст. – 20-х рр. XX ст. свідчать про значні територіальні і відповідно економічні переваги Британії у зазначений період.

Німецька імперія XVI-XVII ст. не мала значних колоніальних володінь порівняно з іншими європейськими країнами. Площа Німецької Імперії в кінці XIX ст. була тільки 540 тисяч км² з населенням 64 млн мешканців [4]. Обмеженість колоніальних земель і відповідно природних ресурсів не дозволяла розраховувати на зовнішні джерела розвитку господарства та звужувала їх переважно до внутрішніх ресурсів та можливостей імперії. Саме тому камералізм, що був провідною економічною доктриною у Німеччині в цей період, акцентував увагу на внутрішніх аспектах розвитку країни: ефективному управлінні, розвитку сільського господарства, освіти громадян тощо [5, с. 492].

Відповідно до концепції камералізму держава вважалася організацією, що має сприяти благополуччю своїх громадян через вдосконалення внутрішньої структури господарства і політики. На відміну від більш централізованих західноєвропейських країн, територія Німеччини того періоду була роздроблена на численні невеликі князівства, єпископства та

міста-держави. Ця фрагментарність вимагала ефективного управління в межах кожної окремої території. Багато німецьких князів бачили необхідність у сильній централізованій владі, яка б забезпечила внутрішній порядок та конкурентоспроможність Німеччини. Європейські монархи прагнули зміцнити свою владу, обмеживши вплив інших інститутів. Камералізм підтримував цю ідею, вважаючи, що монарх повинен активно займатися економічним розвитком своєї країни.

Таким чином, схожими рисами камералізму і меркантилізму є: наголошення на необхідності активного державного регулювання економіки; дотримання принципів економічного протекціонізму та підтримки своїх інтересів у міжнародній торгівлі; впровадження імпортного мита для захисту вітчизняної промисловості від іноземної конкуренції. У табл. 1 наведено основні відмінності концепцій меркантилізму і камералізму.

Таблиця 1 – Основні відмінності концепцій меркантилізму і камералізму.

Меркантилізм	Камералізм
Акцентує увагу на зовнішній торгівлі та зовнішньому торговому балансі.	Акцентує увагу на внутрішньому розвитку.
Держава як регулятор зовнішньої торгівлі, гарант захисту від конкуренції.	Держава як регулятор соціальних та адміністративних реформ.
Багатство – це нагромадження грошей у формі золота та срібла.	Багатство – це загальний добробут нації.
Джерело багатства – колоніальна експансія та експлуатації колоній.	Джерело багатства – розвиток внутрішнього господарства.

Складено авторами

Камералізм і меркантилізм є реакцією економічної думки на ті господарські умови, в яких розвивалися Англія та Німеччина. Наявність або відсутність територій, природних ресурсів і капіталу визначали рівень господарського розвитку європейських країн у зазначеному періоді, були основою для появи і розвитку економічних ідей і концепцій, відображали економічну політику урядів держав того періоду. Німецька імперія, зосереджена на внутрішніх потребах, розвивала камералізм як теорію ефективного внутрішнього управління та використання наявних економічних ресурсів, тоді як Англія, з її широкими горизонтами колоніальної торгівлі, стала колыскою меркантилізму, що акцентував свою увагу на глобальному домінуванні в торгівлі та збільшенні нагромажень.

І хоча камералізм мав багато схожих рис і одночасно відмінностей з меркантилізмом, він також розвивався як спроба адаптувати та модифікувати

меркантилістські ідеї до специфіки Середньоевропейських держав, а також спроба побудувати відповідну економічну політику держави, що функціонує в умовах обмеженості ресурсів. Це дає підґрунтя для подальших наукових досліджень цих економічних концепцій в контексті розробки інвестиційної політики держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Історія економічних вчень : навчальний посібник / П. І. Юхименко, П. М. Леоненко. Київ : Знання-Прес, 2002. 514 с.
2. Wikipedia is a free-content online encyclopedia [Електронний ресурс] : електронна енциклопедія - Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/British_Empire (дата останнього звернення: 13.09.2023). - Назва з екрану.
3. Wikipedia is a free-content online encyclopedia [Електронний ресурс] : електронна енциклопедія. Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/German_Empire (дата останнього звернення: 13.09.2023). - Назва з екрану.
4. Germany // Encyclopædia Britannica. – London: The Encyclopædia Britannica Company, 1922. P. 232. 1226 p. Режим доступу: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/9/99/EB1922_-_Volume_31.djvu/page266-2404px-EB1922_-_Volume_31.djvu.jpg/ (дата останнього звернення: 13.09.2023). - Назва з екрану.
5. Murray, N. Rothbard Who were the Cameralists? / Rothbard Murray// Mises Institute. Austrian economics, freedom and peace. – 2012. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mises.org/library/who-were-cameralists> (дата останнього звернення: 13.09.2023). - Назва з екрану.

УДК 33.338

Liubov Zharova

prof. University of Economic and Humanities, Poland

CONSEQUENCES` SYNERGY AND COMPLEXITY AS A FRAMEWORK FOR FUTURE RECONSTRUCTION PLANS

The war in Ukraine, or its active phase, which began on February 24, 2022, revealed many problems and questions that must be answered. Much attention is paid to military actions, economic consequences, and how to support Ukraine. However, another essential aspect becomes more important the more time passes – reconstruction. Simultaneously, the reconstruction is accompanied by the process of assessment of consequences.

By definition, damages are the loss of assets or money caused by someone's wrongful actions. It generally includes direct damage, additional costs (costs that

cause someone's actions, but they are supplemental, for example, unplanned work), foregone benefit (income that a person or enterprise does not receive compared to normal conditions), and moral damage. War damage means damage caused by or in repelling enemy action or measures taken to avoid spreading the consequences of damage caused by or in repelling enemy action [1].

Currently, several problems have arisen:

- Establish a cause-and-effect relationship, or casualness, between event A (the "cause") and another event B (the "effect"), which necessarily follows the first or flows from it.
- Assess the scale of consequences (direct and indirect), and
- Give a monetary assessment of the consequences.

The last point requires officially developed and tested methods, which Ukraine is currently developing (e.g. [2]). Still, we need an analysis of what is happening and in which areas we will feel these consequences. This analysis will not only visualize what is happening now but also illustrate how difficult it is to calculate and estimate (in monetary units) all the losses.

Economic losses have no sufficient methodologies for calculations that are constantly developed to suit war conditions. In particular, the total losses confirmed by the World Bank are more than US\$340 billion. The amount of funds that has been verified and is necessary for recovery is about 105 billion dollars, but it will change because the war continues, and the destruction continues [3]. According to the Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment (R.D.N.A.), the impact is estimated at approximately US\$97 billion, and aggregate losses total almost US\$252 billion.

If the answers to the questions are about reconstruction, restoring public infrastructure is somewhat understandable, mainly because the infrastructure objects were recorded and had a fixed value. The issue of compensation for damages to citizens whose property was damaged and destroyed during the war needs clarification. The critical problem here is precisely the "verification" of damages, the first step has been taken, and a portal was created [4] for data collection. Also, Verkhovna Rada of Ukraine is discussing a draft law "On compensation for damage and destruction of certain categories of immovable property as a result of hostilities, acts of terrorism, sabotage caused by the military aggression of the Russian Federation." [5]

The question of compensation lies not only in the plan - where to get the money for it and how to evaluate it and adequately document it. In addition, the problem with restoring destroyed objects is that they must first be disassembled and taken to a special landfill. It requires time, money, specialists, and dumps (ideally, recycling, reuse, or disposal technologies). After the liberation of settlements, a lot of war waste remains - military and civilian burned and broken equipment, destroyed buildings, etc. Currently, 50 locations have already been

created in the Kyiv region to remove construction waste from infrastructure facilities destroyed by hostilities.

The next crucial economic issue is the closing of businesses or their relocation to other regions of Ukraine or abroad. It is difficult to estimate the destroyed production facilities and the resulting lost profit; also, destroyed infrastructure does not provide an opportunity to restore production quickly. The logistics flows of supplies of raw materials, components, and finished products currently require significant correction, and their complete restoration is not always possible.

The consequences of this destruction will be felt not only in Ukraine. The most striking example is the blockade of ports and the inability to export grain crops and sunflowers, which put the world on the brink of a food crisis[6]. Another point, over the past three years, Ukraine has been increasing the volume of chicken exports, remaining in the top five global suppliers of poultry meat. Ukraine ranks 3rd in terms of sales volume in the ranking of chicken suppliers to the countries of the European Union[7]. If the Russian Federation continues to destroy capacity methodically [8], this will affect the volume of supplies and, thus, the prices on the European markets (also currently growing due to inflation).

The reduced purchasing power of the population due to war, loss of property, jobs, relocation, rising inflation, and uncertainty about the financial future is also affecting the economy. People are buying less, which means manufacturers are reducing production, affecting workers' wages, receiving less money and reducing consumption. The snowball of such negative consequences cannot be overcome solely with financial aid or subsidies. The communication component is essential - it is necessary to explain to people what is happening, what the consequences will be, and why it is crucial not only to work but also to spend.

Environmental impact is another issue that should be taken into consideration for assessment. At a meeting of the Committee on Environment, Public Health and Food Safety of the European Parliament, the Minister of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine, Ruslan Strelets, emphasized that Ukraine will initiate the creation of a Global Platform for the development of international methods for assessing environmental damage from military actions [7] and crimes. According to preliminary estimates of the Ministry, the assessment of damage to the environment of Ukraine as a result of the war has already exceeded 36 billion euros.

E.U. support in preparing Ukrainian nature protection projects is currently important for Ukraine. Before the war, Ukraine had significant ancient forests, which have been left untouched by human impact, according to the World Wide Fund for Nature [8]. The Financial Times [9] says that soon after the February invasion, Kyiv revoked a decree banning the felling of trees in forests in the spring and early summer to help raise money for the war. Environmental groups fear the

decision could lead to large-scale losses in areas with illegal logging and unmanaged forests. Deforestation, pollution, and destruction of reserves will have long-term consequences globally and affect climate change and environmental quality, not only in Ukraine.

Environmental impacts such as littering of the territory with military and domestic debris and pollution from accidents caused by hostilities [10] will have long-term consequences. Poisoned soils and underground and surface water will have long-term effects on the environment, population, and production, which cannot be quickly and easily eliminated.

All this will affect the population's health (this impact is difficult to assess due to the remoteness of the consequences and the cumulative effect of many factors) and economic development (including the inability to comply with environmental and technical standards for production). The impossibility of supplying quality products to international markets will provoke shortages and rising prices.

The socio-cultural component is also broad and challenging to assess. For example, how to assess the significance of the destruction of Maria Prymachenko's paintings for the world community [11]. Destruction and damage to cultural heritage cannot be evaluated exclusively in monetary terms, and these are losses not only for one country. Ukrainian artists [12] die at the front, and the tradition of destroying Ukrainian culture started by the Soviet Union [13] continues in the 21st century.

Ukraine is suffering heavy civilian and military casualties, which are increasing daily. In addition, for six months after the invasion of Ukraine by the Russian Federation, the Ukraine refugee situation remains one of the most significant forced displacement crises in the world today. As of mid-September, over 7 million people – 90 percent of women and children – have fled into neighboring countries, with many continuing their journey to other destinations.[14]

The average portrait of a refugee is a woman 30-45 years old with a child who has a higher education and was working before the full-scale invasion [15]. If at the beginning of 2022, according to official data, the population of Ukraine was 41.1 million people [16], then 17% of the population left. Migrants will integrate into the labor market in different countries, and children will go to school, creating a demand for educational services. How much the gender-age composition of the population will change is currently difficult to predict. Still, it is clear that under the conditions of a low birth rate until 2022 and a significant number of children and young people who have moved abroad, the population will age and lose part of its potential for development.

The existing education system is also a deepening problem because it will not reflect the need for specialties and specialists to reconstruct the country. Ukraine

will need plasterers, builders, electricians, etc., and it is necessary to prepare for this now because training specialists takes time. The education system must react proactively. The availability of high-quality education - preschool, school, professional, and higher education in Ukraine – is a potent tool for the return of Ukrainians home and a foundation for development.

In conclusion, we note that this is only a short list of problems facing Ukraine and the world, which illustrates several problems in assessing the situation.

- Identification and monetary evaluation of consequences (the latter requires more detailed methods approved by law and accepted at the international level).

- Skills and possibilities of documentation of events and damages and losses. In Ukraine, the website "Russia will pay" [4] was launched, which will collect data on the damage caused by the Russian army to citizens and the state. The Ukrainian government needs these data to assess the losses suffered by the state and citizens of Ukraine due to Russian aggression and the formation of lawsuits against Russia in international courts for compensation for these losses, the project's official website says.

- Establishing a cause-and-effect relationship between events and determining consequences remote in space and time.

- Realizing that not all consequences can be assessed in detail and losses to the global community can be determined

It is clear that Russia's war against Ukraine is not limited to the losses of only these parties but will affect the whole world in different ways.

LITERATURE

1. Damages and losses (2022) Law insider - <https://www.lawinsider.com/dictionary/war-damage>

2. Мінекономіки та Фонд держмайна розробили методіку визначення збитків, завданих підприємствам внаслідок агресії РФ (2022) Урядовий портал - <https://www.kmu.gov.ua/news/fond-derzhmaina-ta-minekonomiky-rozroblyly-metodyku-vyznachennia-zbytkiv-pidpriemstv-vid-ahresii-rf8>

3. Збитки України від війни (2022) UkrInform <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3568776-zbitki-ukraini-vid-vijni-narazi-stanovlat-ponad-340-milardiv-smigal.html>

4. Russia will pay (2022) Portal - <https://damaged.in.ua/>

5. Проект Закону про компенсацію №. 7198 (24.03.2022) Верховна Рада України, Портал - <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39283>

6. Can Ukraine's grain deal ease the global food crisis? (08.09.2022) Reuters <https://www.reuters.com/world/europe/obstacles-overcome-before-ukraine-grain-deal-eases-global-food-crisis-2022-08-09/>

7. Ministry of Ecology and National Resources - <https://mepr.gov.ua/news/39937.html>
8. Over 20,000 Hectares of the Oldest Ukrainian Forests are set to Become Natural Monuments (2020) W.W.F. Portal - https://wwf.panda.org/wwf_news/?358973/Ukraine-OGF-Natural-Monuments access 07.10.2022
9. Thomas L. Friedman (September 27, 2022) Putin's War Is a Crime Against the Planet - NYT - <https://www.nytimes.com/2022/09/27/opinion/ukraine-war-environment.html>
10. Ukraine war: Chemical plant hit as fighting rages in Severodonetsk (2022) B.B.C. News - <https://www.bbc.com/news/world-europe-61773356>
11. Paintings by Maria Prymachenko Burn as Ukrainian History Museum Weathers Destruction (2022) ArtNews- <https://www.artnews.com/art-news/news/maria-prymachenko-paintings-ivankiv-museum-destroyed-1234620348/> access 07.10.2022
12. Ukrainian poet killed on front lines (2022) KyivIndependent - <https://kyivindependent.com/news-feed/ukrainian-poet-killed-on-front-lines>
13. The Memorial - <http://memorial.kiev.ua/expo/eng/dates.html>
14. Operational data portal Ukraine refugee situation (2022) The U.N. Refugee Agency - <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
15. Ukraine Situation: Recalibration - Regional Refugee Response Plan - March-December (2022) The U.N. Refugee Agency - <https://data.unhcr.org/en/documents/details/95965>
16. Ukrainian Statistic Agency - <https://ukrstat.gov.ua/>

СЕКЦІЯ 2. ІННОВАЦІЙНІ ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ У ВІДНОВЛЕННІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

УДК 366 (477)

Бабенко-Левада В.Г.¹, Калєдіна О.Д.²

¹ канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ФЕУ-110 НУ «Запорізька політехніка»

МОБІЛЬНІ ДОДАТКИ ТА ЇХНІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ: ЗРУЧНІСТЬ ТА ДОСТУПНІСТЬ ДЛЯ КЛІЄНТІВ

У епоху технологій, гаджетів та глобалізації перед підприємцями, а також безпосередньо перед державою постало питання про модернізацію своїх підходів до взаємодії з клієнтами, і страхові компанії не залишилися осторонь від цього процесу. Сучасний світ потребує революційних змін, хоч мобільні додатки для нас вже встигли стати звичайною буденністю, проте для деяких сфер це є неабияким викликом.

Протягом останніх десяти років можна спостерігати, як поступово всі почали розробляти програми для смартфонів. Нині ми вже важко уявляємо життя без них, оскільки це дуже зручно. Як приклад, можна навести звичайний візит до магазину, де ми можемо переглянути асортимент товарів онлайн і, за необхідності, використати додаток "Дія" на касі, щоб зручно оплатити все, просто доторкнувши телефон до терміналу. У цьому конкретному випадку було використано як мінімум три додатки. Тому не потрібно наводити аргументи щодо актуальності даної теми. Зрозуміло, наскільки вигідним для підприємств і нас, споживачів, може бути створення мобільних застосунків у сфері страхування.

Для страхувальника основною перевагою є скорочення витрат часу і сил, адже заповнення заявки на сайті займає декілька хвилин, а відвідування офісу може зайняти декілька годин, економія коштів. Багато страхових компаній при покупці он-лайн страхових полюсів роблять своїм клієнтам знижки; наочні та інтуїтивно зрозумілі інтерфейси сайтів суттєво спрощують порівняння страхових продуктів і вибір страхової програми, оптимальної для потреб користувача; отримання клієнтом повної інформації про загальний фінансовий стан компанії, можливість переглядати стан свого страхового обслуговування та змінювати свій фінансовий стан, не виходячи з дому.

Перевагами для страхової компанії є: менші витрати, порівняно із утриманням звичайного офісу; трансакційні витрати по операціям у віртуальному офісі набагато нижчі витрат, необхідних для обслуговування клієнтів в звичайному офісі; відкриття інтернет-офісу автоматично призводить до географічної диверсифікації страхових продуктів компанії; інтернет-представництво сприяє новим можливостям просування послуг компанії на ринку, тобто застосуванню інтернет-маркетингу; можливість

збільшення продажу страхових продуктів за рахунок відкритого доступу до клієнтів з різних країн світу; можливість обслуговування клієнтів на якісно новому рівні – сім днів на тиждень, 365 днів в році. [1]

Вже сьогодні в процесі дистрибуції та обслуговування страхової послуги клієнт має можливість:

- повідомити про страховий випадок;
- викликати допомогу у разі настання страхового випадку;
- визначити розташування місця аварії з допомогою GPS;
- здійснити телефонний контакт з кол-центром страховика;
- проведення експертизи шляхом трансляції відео за допомогою мобільного додатку на смартфоні клієнта співробітникам компанії в офіс, який має можливість віддаленої оцінки збитку;
- обслуговування збитку;
- зробити і надіслати фото пошкоджень;
- записати огляд пошкодження на відео за допомогою мобільного додатку;
- відстежувати етапи обробки справи з допомогою мобільного додатку;
- оскаржити рішення страховика. [2]

Приклади додатків для страхових компаній.

Medishares. Це маркетплейс, де користувачі можуть проводити взаємне страхування у різних сферах діяльності. Смарт контракти забезпечують гарантію захисту даних та низьку ймовірність шахрайства.

Альфа Страхування Мобайл. Програма, що замінює гору документів. Заводьте страховий поліс, реєструйте і він завжди буде під рукою. Оповіднення нагадують про закінчення терміну дії, є дзвінок менеджера, екстрений зв'язок із страховою компанією та інші інструменти.

ImraCare. Додаток для медичного страхування, у якому ведеться карта пацієнта, збираються всі документи, історія хвороб. Зручний сервіс для тих, хто турбується про своє здоров'я та завжди страхує його.

Мобільні додатки для страхових компаній є додатковим інструментом продажу та допомагають просувати бізнес, легко взаємодіяти з клієнтами та надавати послуги якісніше. [3]

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Наукова робота на тему: «інтернет-страхування в Україні: проблеми і перспективи» - URL: https://kon-insurance.mnau.edu.ua/files/work_2019/61.pdf
2. Клапків Ю. М. Мобільні додатки в онлайн дистрибуції страхових послуг – URL: <http://surl.li/molqa>
3. Wezom. Мобільний додаток для страхової компанії – URL: <https://wezom.com.ua/ua/blog/mobilnoe-prilozhenie-dlya-strahovoj-kompanii>

УДК 336 (477)

Бабенко-Левада В.Г.¹, Лотарьова С.О.²

² канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студентка групи ФЕУ-110 НУ «Запорізька політехніка»

ФІНАНСОВІ ТЕХНОЛОГІЇ (FINTECH) ТА МАЙБУТНЄ БАНКІНГУ: РЕВОЛЮЦІЯ У ФІНАНСОВОМУ СЕКТОРІ

Фінансові технології (FinTech) сьогодні вже не просто новий тренд у фінансовому секторі, а справжня революція, що впливає на всі аспекти нашого глобального економічного ландшафту. Вони перетворюють традиційний банкінг, змінюючи спосіб, яким ми розуміємо, використовуємо та взаємодіємо з грошима. Ця тема стає все більше актуальною, оскільки фінансові технології поширюються і впливають на всі сфери нашого життя, від особистих фінансів до бізнесу та глобальних фінансових систем.

Однією з ключових рис FinTech є здатність зменшувати бар'єри для доступу до фінансових послуг. Мобільні додатки та онлайн-платформи дозволяють людям з усього світу отримувати доступ до банківських послуг, інвестиційних можливостей та переказу грошей відразу зі своїх смартфонів. Це особливо важливо для тих, хто раніше мав обмежений доступ до традиційних фінансових установ, таких як банки.

Крім зручності та доступності, FinTech також приносить інновації у сферу фінансових послуг. Технології, такі як блокчейн, дозволяють створювати безпечні та швидкі транзакції, зменшуючи ризики шахрайства та зловживання, а штучний інтелект використовується для аналізу даних та прийняття рішень, що допомагає у покращенні управління фінансами та інвестиціями.

У загальному розумінні фінансові технології – це фінансові послуги, в процесі створення та використання яких використовують сучасні цифрові технології; доволі часто орієнтовані на мобільні пристрої, щоб підвищувати ефективність фінансової системи в цілому. В Україні впродовж останніх чотирьох років наймасовіші ринкові сегменти серед українських фінтех-компаній, займають: технологічні напрямки, а також платежі та грошові перекази [1].

За словами співзасновника Alibaba Group Джека Ма, і перед фінтех, і перед техфін-компаніями у майбутньому стоять спільні виклики, які полягають у коректній обробці великих масивів даних, персоналізації послуг, пришвидшення онлайн-операцій та максимальному задоволенні потреб свого споживача. З часом все більше і більше людей дратуватимуться, коли змушені будуть відвідувати фізичне банківське відділення для здійснення фінансових операцій. Традиційні банки вже не можуть розраховувати лише на депозити, кредити та поточні рахунки як основу свого бізнесу [2].

Конкуренти з боку фінтех та техфін-компаній вже витісняють банки з найбільш активних галузей, перетворюючи їх на суто утилітарні установи [2].

Майбутнє банківської галузі буде залежати лише від його здатності впливати на розуміння споживачів, розширену аналітику та цифрові технології для надання послуг, які допомагають сьгоднішнім технологічним клієнтам краще керувати своїми фінансами та їх повсякденним життям. Оскільки як фінансові, так і технологічні компанії демонструють більш широкий погляд на банківський бізнес, пропонуючи як банківські, так і небанківські послуги, остаточним переможцем в цій ситуації буде споживач незалежно від того, яку компанію він обере [2].

В Україні фінтех-ринок розвивається повільніше, ніж в інших державах, має певні законодавчі обмеження, слабо капіталізований та сконцентрований на вузьких нішах – переважно платіжні сервіси та онлайн-кредитування [3].

Україна є в числі лідерів в ІТ у таких напрямках як розробка технологій розподіленого реєстру і нейромереж, системи кібербезпеки та управління даними. Саме українські програмісти з такими спеціалізаціями часто складають основу великої кількості фінтех-проектів, фінансових компаній та банків, які здійснюють розробку і впровадження новітніх фінтех-продуктів [4].

Найбільш привабливими ринками для українських фінтех-компаній залишаються Європа та США. Третє місце посідає країни СНД, найменш популярними є країни Азії та Африки. Більшість фінтех-рішень спрямовані на вирішення бізнес-завдань. Компанії не фокусуються на конкретному сегменті, а намагаються розробити свій продукт таким чином, щоб він підходив як для великого бізнесу, так і для малого та середнього бізнесу [5].

До слабких сторін українського ринку фінтеху можна віднести: відсутність сталої фінтех-екосистеми; обмежену кількість діджитал-спеціалістів фінринку; низький відсоток фінансово-обізнаного населення; низьку представленість глобальних фінтех-брендів на українському ринку; експортоорієнтований інноваційний сектор; негнучке регулювання у певних сферах; відсутність у Національному банку мандата щодо підтримання розвитку інноваційних проектів; низьку інвестиційну привабливість для зовнішніх інвесторів [3].

Проте слід виокремити значне досягнення фінтех-ринку України – мобільний додаток – Дія, яким користуються вже понад 18 мільйонів українців. Дію сьогодні приймають найбільші банки, аеропорти, магазини. А також проявили зацікавлення до впровадження цього застосунку інші країни. Україна стала однією з перших країн, чії сертифікати вакцинації офіційно визнали у ЄС, що дозволило знову відкрити кордони для українців. Зараз у Дії вже згенеровано понад 10 млн внутрішніх та міжнародних сертифікатів, а

на порталі доступні більше 80 державних послуг, що відкриває багато можливостей [5].

У майбутньому FinTech може суттєво вплинути на формування глобальних фінансових систем. Він змінює спосіб, яким бізнеси фінансуються та взаємодіють з клієнтами, і може призвести до перегляду ролі традиційних банків у світі фінансів. Отже, вивчення фінансових технологій та їх впливу на банкінг стає важливою задачею для економістів, фінансистів та бізнес-лідерів, які бажають розуміти та адаптуватися до змін у цій галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Чайковський Я., Ковальчук Я. Сучасні фінтех напрямки в банківському секторі/ Я. Чайковський, Я.Ковальчук// Світ фінансів 2. – 2020. - №63.- С. 36-48.
2. Економічна правда: Спецпроект фінтех [Електронний ресурс]. – 2018. Режим доступу: <http://surl.li/molxd>
3. Національний банк України: Стратегія розвитку фінтеху в Україні до 2025 року. – 2020. Режим доступу: <http://surl.li/hfpio>
4. Кльоба Л.Г., Добош Н.М., Сорока О.П. Впровадження фінансових технологій – стратегічний напрям розвитку банків/ Л.Г. Кльоба, Н.М. Добош, О.П. Сорока//Ефективна економіка. 2020.- №12. Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2020/130.pdf
5. Ляхова О.О., Юркевич О.М., Корець К.Р. Сучасний стан фінтех-ринку в Україні. О.О. Ляхова, О.М. Юркевич, К.Р. Корець// Причорноморські економічні студії.- 2023.- №79.- С. 189-195

УДК: 338.439

Белобородова М.В.¹, Солодка О.С.²

¹ канд. економ. наук, доц. НТУ «Дніпровська політехніка»

² студ. гр.051м-22з-2 НТУ «Дніпровська політехніка»

РОЗРОБКА БІЗНЕС-МОДЕЛІ ПРОСУВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Інноваційний розвиток виробничого підприємства – це процес господарювання, що спирається на постійний пошук і використання нових способів і сфер реалізації потенціалу підприємств у мінливих умовах зовнішнього середовища у рамках обраної місії та прийнятої мотивації діяльності. Він пов'язаний з модифікацією існуючих і формуванням нових ринків збуту [2]. Інноваційний розвиток є необхідною умовою успіху сучасного виробничого підприємства.

В даний час великою проблемою для українських виробничих підприємств є поширення інновацій, інноваційних продуктів та доведення їх до кінцевих споживачів. Обсяг реалізації результатів інноваційної діяльності вітчизняними організаціями становить не більше 8% -10%, у той час як у розвинених країн цей показник виходить за межі 70% [4]. Це говорить про те, що існує проблема розробки методології, яка дозволяла б не лише створювати та виробляти інноваційні продукти, а й доводити до споживача.

Існують кілька основних причин низької конкурентоспроможності українських інновацій на внутрішньому та зовнішньому ринку:

1. Низька платоспроможність потенційних споживачів.
2. Пасивна робота з просування інновацій.
3. Невдале позиціонування товару над ринком.
4. Менталітет споживачів.

Враховуючи дані проблеми, організація процесу просування результатів інноваційної діяльності вітчизняних підприємств є актуальним завданням, яке визначає вигоду виробників та споживачів, а як результат - просування економіки на новий інноваційний щабель розвитку.

Для вирішення проблеми поширення інновацій та інноваційних продуктів західні компанії розробляють бізнес-моделі просування та доведення нових товарів до кінцевого споживача.

Бізнес-модель – це логічний схематичний опис інноваційної стратегії, яка створюватиме цінність для споживача, для компанії, для партнерів та пов'язаних з фірмою осіб. Вона враховує кон'юктуру, яка необхідна для просування результатів інноваційної діяльності на ринок таким чином, який є простим і зручним для кінцевих споживачів і несе прибуток для компанії-виробника.

Ефективна бізнес-модель повинна відповідати на три важливі питання:

- як організація створює цінність для потенційних споживачів;
- як фірма заробляє кошти;
- як компанія контролює ланцюжок створення цінності.

Головними цілями безперервної адаптації бізнес-моделі до змін ринку є: випередження конкурентів; створення вхідних бар'єрів для поширення аналогічної продукції інших виробників ринку[1].

Сьогодні існує алгоритм розробки бізнес-моделі просування результатів інноваційної діяльності на ринку. Він включає такі кроки:

1. Проведення аналізу тенденцій зростання майбутнього галузевого ринку. Центральним моментом є вивчення тенденцій та особливостей розвитку ринку, його стійкість. Для визначення вектора та швидкості його розвитку будуються динамічні ряди показників – індикаторів ринку та показників ділової активності; обчислюються базисні, ланцюгові та середні за період темпи зростання.

2. Аналіз споживчих цінностей нового продукту чи послуги. Для оцінки споживчої цінності інновацій та інноваційних продуктів користуються опитуваннями та обговореннями експертів. Однак найефективнішим методом оцінки вважаються економіко-математичні моделі з використанням питомих показників, експертних оцінок, технічних еквівалентів, функції із коефіцієнтами показника якості.

3. Прогноз обсягів продажу та прибутку від реалізації результатів інноваційної діяльності. Оцінка майбутніх надходжень від реалізації продукції складає найбільш відповідальне та складне завдання, оскільки її рішення пов'язане з необхідністю обліку не лише внутрішнього потенціалу підприємства, а також зовнішніх умов, таких, як кон'юнктура ринку, загроза появи конкурентних товарів, динаміка цін та інше. Помилки в цих розрахунках особливо відчутні, оскільки вони можуть призвести до неможливості реалізації намірів.

4. Розрахунок зразкових витрат, проектної собівартості, трудомісткості інновацій. Калькуляція є основою визначення витрат виробництва та встановлення собівартості інновації чи інноваційного продукту.

5. Визначення цільових груп майбутніх кінцевих споживачів та ніші ринку інновацій; визначення каналів просування інновацій на ринок. Для кожної цільової групи розробляються індивідуальні маркетингові, рекламні програми.

6. Визначення механізму взаємодії компаній з партнерами та постачальниками. Від вирішення цієї серйозної та відповідальної задачі залежать якість продукції, стабільність виробництва та реалізації, а значить, ефективність усієї компанії та її конкуренто-спроможність.

Для аналізу ефективності розробленої бізнес-моделі просування інновацій та інноваційних продуктів на ринок слід оцінити: відповідність результату інноваційної діяльності потребам кінцевого споживача; здатність забезпечення прогнозованого прибутку; формування ціни інновації виходячи з витрат на створення та просування інноваційного продукту; відповідність бізнес-моделі стратегії підприємства..

Таким чином, створення бізнес-моделі просування результатів інноваційної діяльності дозволяє побачити повну картинку перетворення інновацій на цінність для бізнесу. Для правильності бізнес-моделі її необхідно створювати на стадії НДР і постійно адаптувати під реальність, що змінюється.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бистрова Н. В., Циплакова С. А. Інноваційна економіка: перспективи розвитку і вдосконалення. – 2020. – № 7. – Том 1 (33). – С. 82-85

2. Ватченко О. Б., Ватченко Б. С., Черевко О. Л. Інноваційний розвиток підприємства: навч. посібник. Дніпро: Акцент ПП, 2017. 404 с.

3. Гук О. В., Мельник А.В. Фактори впливу на інноваційну діяльність підприємств. Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 23 квітня 2020 р. К. : КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2020. С. 164–165.

4. Державна служба статистики. Режим доступу : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/innovatsii-transfer-tehnologiy/2020/08/za-2022-1-4.pdf>

УДК 338.516.7

Волкова М.О.¹, Перерва П.Г.²

¹студ. гр. 121а НТУ «Харківський політехнічний інститут»

²д-р економ. наук, проф. НТУ «Харківський політехнічний інститут»

ДОСЛІДЖЕННЯ РИЗИКІВ РОЗВИТКУ МАЛОГО ІННОВАЦІЙНОГО БІЗНЕСУ

Малий бізнес – це бізнес самостійного плану, систематичного господарського характеру малих підприємств будь-якої форми власності та громадян-підприємців (фізичні особи), що проводиться на власний ризик мета якого отримати прибуток. Насамперед це будь-яка діяльність (виробнича, комерційна, фінансова, страхова тощо) зазначених суб'єктів господарювання, що спрямована на реалізацію власного економічного інтересу [1-12].

Мета створення малого бізнесу – це отримання прибутку, для самореалізації на ринку. Для малого бізнесу характерні такі ознаки: відносно невеликий розмір; обмежена кількість працівників; обмежений обіг капіталу; локальний район провадження діяльності; конкретний напрямок роботи. Малий бізнес відіграє велику роль у забезпеченні зайнятості більшості розвинених країн, що розвиваються, певною мірою забезпечує насичення ринку споживчими товарами та послугами, сприяє ослабленню монополізму, розвитку конкуренції, структурної перебудові економіки, є засобом досягнення особистого успіху та активно формує середній клас людей [6, 12].

Опираючись на статистичні дані, що зазначає Укрінформ, що попри воєнні дії в Україні 76 % підприємців планують розширити свій бізнес у 2023 році. З них 25% - вихід на зовнішні ринки збуту, 28% - планують збільшити географічну присутність, 26% відкрити нові напрямки, 21% змінити кількість співробітників. Деякі підприємці покладаються на власні кошти 30 %, а на гранти 21% і кредити лише 10 % [1, 2]. На наш погляд, малий бізнес – важливе джерело інновацій. До винаходів, зроблених в сфері малого бізнесу

відносяться , відносяться літаки, гелікоптери, персональні комп'ютери, аерозоль та багато іншого.

Мале підприємництво є найбільш динамічним елементом структури національного господарства. Його важлива роль в житті суспільства за ринкової системи господарювання у тому, що малий та середній бізнес:

- є одним із провідних секторів економіки;
- формується на основі дрібнотоварного виробництва;
- визначає темпи економічного розвитку, структуру та якісну характеристику ВВП ;
- здійснює структурну розбудову економіки, характеризується швидкою окупністю витрат, свободою ринкового вибору;
- забезпечує насичення ринку споживчими товарами та послугами повсякденного користування, а, отже, і попиту , реалізацію інновацій, додаткові робочі місця;
- має високу мобільність, раціональні форми керування;
- формує новий соціальний прошарок підприємців-власників;
- сприяє ослабленню монополізму, розвитку конкуренції.

На жаль, малий бізнес в Україні потерпає від ризиків, пов'язаних із несприятливими тенденціями розвитку галузі, в якій функціонує мале підприємство; можливим зниженням ціни; циклічністю обсягів продаж; перевищенням виробничих затримок над запланованими; труднощами під час отримання сировини, матеріалів, комплектуючих; труднощами в отриманні кредитів; циклічністю руху грошових коштів і податків [4, 7, 11]. На діяльність малих підприємств в Україні впливають такі ризики, як зниження попиту з боку основної групи споживачів, зміни у податковому законодавстві, нестабільність національної валюти, збільшення відсоткових ставок за кредитами, конкуренція, невиконання договірних угод з боку партнерів, зростання орендної плати, стихійні лиха, пожежі, відключення електроенергії, перебої в роботі інтернету та комп'ютерів та інше. Більшу частину джерел ризиків, з якими стикається мале підприємство, не можна однозначно віднести до стандартних категорій. Ризики в Україні можуть приймати різні форми і можуть бути класифіковані по-різному. Загалом є дуже багато класифікацій ризиків у малому бізнесі. На нашу думку, за всього розмаїття підходів до класифікації ризиків можна виокремити декілька найбільш важливих [1-12]:

- посилення конкуренції на ринку, де працює бізнесмен, поява нових учасників, коливання ринку;
- зміна законів, введення додаткових податків, штрафів за недотримання законодавчих актів та норм;
- категорія фінансових ризиків стосується, зокрема, грошей, що виникають у малому бізнесі, і можливості раптової фінансової втрати;

- недостатній рівень кваліфікації працівників, навмисні саботажі, крадіжка працівниками майна або шахрайство;
- побоювання клієнтів щодо ведення спільного бізнесу та співпраці, втрата постійних споживачів, плінність кадрів, постачальники можуть запропонувати менш вигідні умови, втрата спонсорів;
- знецінення інвестиційно-фінансового портфеля, а також витрат на інноваційні розробки;
- зумовлені процесом реалізації товарів і послуг, вироблених або придбаних суб'єктом ринку;
- втрата даних через людські помилки або хакерство.

Керівник малого підприємства повинен володіти інформацією про ризики, про методи управління ними. Уникнути ризику в малому бізнесі практично неможливо, але якщо підприємець знає джерело та причину ризику, то він здатен знизити рівень ризику та зменшити дію негативних факторів, пом'якшити ці ризики. Знижений ризик призводить до кращого руху грошових коштів та стабільності.

Порівнюючи з початком 2023 року (лютий місяць), вже через півроку найбільш важливою проблемою для малого бізнесу стає непередбачуваність дій держави – 34% (26% у лютому). Суттєво зросли ризики й проблеми, пов'язані з податковою та митною системами, 47,7% підприємств (зростання з 42,2% у лютому) стикнулися з проблемою блокування податкових накладних [1, 2].

Показником розвитку малого підприємництва в країнах є рейтинг Doing Business. Міжнародна фінансова корпорація Doing Business, що входить до групи Світового банку, з 2003 р. проводить рейтинг умов, створених для ведення бізнесу (великого, середнього та малого). Дослідження охоплює 189 країн. Індекс сприяння складається за 11 показниками, такими як легкість відкриття нового бізнесу, отримання дозволу на будівництво, реєстрація власності, отримання позики, захист прав інвесторів, сплата податків, законодавчий захист контрактів, тощо. Україна впродовж періоду з 2007 по 2020 р. займала різні позиції у цьому рейтингу. Динаміка індексу ведення бізнесу з 2007 по 2020 р. показала, що позиція України в загальному рейтингу має тенденцію до коливань: у період із 2011 по 2013 р. [2]. Спостерігалася тенденція до зниження позиції України в рейтингу у зв'язку з погіршенням економічної ситуації, а в період із 2014 по 2020 р. ситуація покращилась, Україна поступово почала суттєво підвищувати свої позиції в рейтингу. Зараз Україна знаходиться на 64 місці у рейтингу успішного ведення бізнесу [1].

Варто зазначити, що сучасний стан підприємництва в Україні характеризується позитивними та негативними (дестабілізуючими) факторами. Для досягнення економічного зростання необхідно розвивати

сектор малого та середнього бізнесу, які зараз функціонують у досить складних та неоднозначних умовах. У сучасній дослідницькій парадигмі домінує декілька підходів до вивчення процесу розвитку малого бізнесу:

а) оцінка загальних економічних, інституційних, соціальних і політичних умов розвитку підприємництва у широкому контексті;

б) аналіз умов розвитку малого бізнесу з акцентом на інституційні зміни, які відбуваються на мікрорівні, а також на здатності й можливості підприємців здійснювати певну діяльність;

в) визначення макроекономічних передумов підвищення підприємницької активності з урахуванням структурних параметрів зростання.

Індекс активності малого бізнесу UBI (Ukrainian Business Index) в серпні 2023 року становить 38,23 із 100 можливих. Індекс незначно зріс порівняно з червнем 2023 року (35,34) і локальним мінімумом вересня 2022 року (33,9) [1, 2]. Таке зростання індексу продовжує свідчити про втому бізнесу від невизначеності і бажання інтенсифікуватися, а не про покращення економічної ситуації. Кількість замовлень від клієнтів не змінюється, але зростають об'єми випуску продукції і незначно відновлюється попит на трудові ресурси. UBI показує активність бізнесу, його спроможність нарощувати товарообіг, створювати робочі місця. Показник нижче 50 свідчить про негативні очікування.

Підсумовуючи результати проведеного дослідження, визначимо найбільш важливі фактори, наявність яких заважає малому інноваційному бізнесу відновлюватися та розвиватися, які було отримано в результаті проведеного опитування топ-менеджменту малих підприємств: відсутність достатньої кількості платоспроможних клієнтів 49,7%; непрогнозованість розвитку ситуації в Україні та на внутрішньому ринку 46,1%; непередбачувані дії держави, що можуть погіршити стан бізнесу 34,0%; відсутність достатнього капіталу 32,4%; перешкоди з боку регуляторних та/чи фіскальних органів 26,1%; високі податки і збори 23,2%; недоступність кредитних коштів (зокрема, програми 5-7-9) - 23,0%.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Стан та перспективи МСБ в Україні. Результати дослідження [Електронний ресурс]. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/05/1/699634/>

2. На другому році повномасштабної війни: які настрої та плани у малого бізнесу? [Електронний ресурс]. URL: <https://delo.ua/business/nadrugomu-rci-povnomasstabnoyi-viini-yaki-nastroyi-ta-plani-u-malogo-biznesu-412791/>

3. Перерва П.Г., Борзенко В.І., Кобелева Т.О. Інтелектуальна власність: магістерський курс: підручник. Харків: НТУ «ХПІ», 2019. 1002 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/286988829.pdf>
4. Попов О.В., Мехович С.А., Кобелева Т.О. Класифікація ризиків при проведенні інноваційних перетворень // Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит. 2021. №3. С.66-71.
5. Kobieliava T.O., Tkachov M.M., Tkachova N.P., Pererva P.G. (2017) Modeling the marketing characteristics of market capacity for electrical automation // Marketing and Management of Innovations. №4. С.67-74.
6. Кобелева Т.О. Комплаєнс-безпека креативних економічних розробок // Сучасні підходи до креативного управління економічними процесами : матеріали 10-ї Міжнар. наук.-практ. конф., 22 квітня 2019 р. Київ : НАУ, 2019. С. 87-89. <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/41523>
7. Кобелева Т. О. Економічна оцінка роботи підрозділу із забезпечення комплаєнс-безпеки підприємства // Науковий вісник ПУЕТ : зб. наук. пр. Сер. : Екон. науки. Полтава: ПУЕТ, 2019. № 3 (94). С. 38-48. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/58560>
8. Перерва П.Г. Формування системи моніторингу підприємницької діяльності підприємства / П. Г. Перерва, Т. О. Кобелева // Економіка: реалії часу: електрон. наук. вид. 2023. № 1 (65). С. 5-11. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2023/No1/5.pdf>
9. Кобелева Т.О. Комплаєнс як категорія економічної безпеки промислового підприємства // Економіка: реалії часу. 2018. № 6 (40). С. 52-59. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2018/No6/52.pdf>
10. Шаульська Л.В., Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Дослідження впливу підприємницьких ризиків на сталий розвиток // Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит. 2023. № 3 (181). С. 14-23. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/66827>
11. Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Методичні засади моніторингу показників енергетичної безпеки в діяльності бізнес-структур // Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит. 2023. № 3(181). С.33-42. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/66824>
12. Старостіна А.О. Маркетинг: теорія, світовий досвід, українська практика: підруч. К.: Знання, 2009. 1070 с.

УДК 330.341.1

Губарь О.В.¹, С'єдіна Д.А.²,

¹ канд. економ. наук., доц. НУ «Запорізька політехніка»,

² студ. гр. ГФ-213 НУ «Запорізька політехніка»

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ЯК ФАКТОР ПІДТРИМКИ ІННОВАЦІЙ ПІД ЧАС ВІЙНИ

В умовах воєнного конфлікту фінансова стійкість банківської системи стає критично важливою для забезпечення ефективного функціонування економіки та підтримки інноваційних проєктів. Україна, зіштовхнувшись із військовим конфліктом на сході країни, стала ареною, де ці два аспекти стикаються. У даній роботі розглянуто роль фінансової стійкості банківської системи України у підтримці інновацій під час війни

Банківська система України – це сукупність банківських установ, що функціонують на території України. Вона є складовою фінансової системи держави і відіграє важливу роль у її економічному розвитку.

Фінансова стійкість банківської системи полягає у здатності банків витримувати негативні зовнішні впливи, такі як великі стрес-тести, економічні кризи, чи військові конфлікти. Важливими аспектами фінансової стійкості є капіталізація банків, якість активів, ліквідність та управління ризиками.

Банківська система має значний вплив на економіку України. Вона забезпечує, по-перше, фінансування економічного розвитку через надання кредитів підприємствам та фізичним особам, які використовують їх для фінансування інвестицій, придбання товарів та послуг; по-друге, Національний банк України здійснює монетарну політику, яка впливає на рівень інфляції та економічне зростання; по-третє, банки забезпечують зберігання коштів громадян та підприємств, що сприяє фінансовій стабільності країни [1].

Військовий конфлікт значною мірою вплинув на фінансову стійкість банківської системи. Зокрема, велика кількість кредитів, наданих бізнесу, стали проблемними, і банки мусять розглядати можливість списання частини боргів. Втрати банків також зросли через збільшену потребу в резервних фондах.

Станом на жовтень 2023 року в банківському секторі спостерігаються певні тенденції. Головним напрямком розвитку кредитних банківських програм є участь у державній програмі пільгових кредитів для малого та середнього бізнесу “5-7-9%” (в загальній структурі виданих кредитів, позики за програмою “5-7-9” складають понад 50%). Також позитивний прогрес спостерігається в плані укріплення стійкості банків – обсяг чистих активів платоспроможних банків збільшився на 31,5%. Банки нарощували обсяги високоліквідних активів: депозитних сертифікатів НБУ та кошти на кореспондентських рахунках. З лютого 2022 року попит на ОВДП збільшився майже у 2 рази – це пов’язано з високим рівнем патріотизму в суспільстві, адже люди готові за мінімальний відсоток, з високою вірогідністю неповернення, вкласти гроші в облигації.

Обсяг “чистих” кредитів суб’єктам господарювання знизився на 4%, а обсяг роздрібного гривневого кредитного портфеля за півтора року війни скоротився на 15%.

З початку широкомасштабного вторгнення банківські резерви під кредитні ризики збільшилися на 33%.

Темпи відрахувань у резерви під збитки від активних операцій знизилися порівняно з показниками першого півріччя минулого року на 92%. Загалом із початку повномасштабного вторгнення банки сформували резерви під кредити на 103 млрд грн. Рентабельність капіталу сектору на 01 липня 2023 року становила 56% порівняно з мінус 4% рік тому. Нарахований за півріччя податок на прибуток перевищив відповідний річний показник історично найприбутковішого 2021 року. Станом на 01 липня 2023 року лише вісім банків із 65 платоспроможних установ були збитковими із сукупним збитком 112 млн грн. [2].

Фінансова стійкість банківської системи України грає важливу роль у підтримці інновацій під час війни. Уряд та банківська система повинні спільно працювати над зміцненням стійкості та підтримки інновацій, щоб забезпечити стале економічне зростання та підвищення конкурентоспроможності України в умовах військового конфлікту. Нами запропоновано такі практичні заходи для підтримки банківського сектору:

- Зміцнення капіталізації банків: Уряд повинен підтримувати програми збільшення капіталізації банків для забезпечення їхньої стійкості та здатності надавати позики під інноваційні проекти.

- Створення спеціалізованих фондів: Уряд може розглядати можливість створення спеціалізованих фондів для фінансування інноваційних підприємств, які мають великий потенціал для розвитку нових технологій.

- Посилення нагляду та регулювання: Важливо розглянути питання посилення нагляду та регулювання банківської системи для забезпечення дотримання стандартів стійкості та уникнення фінансових криз.

- Підтримка освіти та розвитку інновацій: Програми навчання та підтримки інноваційних стартапів можуть сприяти розвитку нових технологій та інноваційних рішень.

- Публічно-приватне партнерство: Співпраця між урядом, банками та приватним сектором може створити сприятливе середовище для фінансування інновацій та розвитку.

Усі ці заходи сприятимуть зміцненню фінансової стійкості банківської системи України, що в свою чергу створить стабільну базу фінансування інноваційних проектів бізнесу. Це стане надійним підґрунтям післявоєнного відновлення України, створення її стійкого економічного майбутнього та забезпечення економічної незалежності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Банківська система: навчальний посібник / [Ситник Н.С., Стасишин А.В. та ін.] ; за заг. ред. Н. С. Ситник.- Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. – 580 с. Режим доступу: https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/11/Blashchuk_Petyk_13_end.pdf
2. Звіт про фінансову стабільність. Режим доступу: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2023-H1.pdf?v=4
3. Фінансовий результат. Офіційний сайт Національного банку України. Електронне видання. Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/bankivskiy-sektor-u-pershomu-pivrichchi-2023-roku-otrimav-676-mlrd-grn-pributku>

УДК 347.73:330.322

Єфремова К.В.

канд. юрид. наук, доц. НЮУ імені Ярослава Мудрого

«ЗЕЛЕНІ» ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ У ВІДНОВЛЕННІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Донедавна більшість учасників фінансового ринку вважали фінансові ризики, пов'язані з кліматом та екологічними проблемами, абстрактними. Особи, які приймають фінансові рішення, та інвестори стають більш обізнаними щодо клімату: інституційні інвестори та банки, які несуть відповідальність перед кінцевими інвесторами та акціонерами, перебувають під зростаючим тиском, щоб представити свої інвестиційні та кредитні рішення такими, що відповідають новим екологічним, соціальним стандартам і стандартам управління (ESG – абревіатура від environmental, social, governance – навколишнє середовище, суспільство, управління. Це підхід, при якому під час прийняття рішень до уваги береться структура корпоративного управління компаній з оцінкою впливу її діяльності на екологію та суспільство. Відповідно, дотримання бізнесом ESG-принципів і розкриття інформації щодо ESG-показників стає вагомим чинником інвестиційної привабливості бізнесу, майбутньої вартості інвестицій у нього, тобто безпосередньо впливає на прийняття інвесторами фінансових рішень).

В результаті цього тиску фінансові ринки адаптуються та змінюються. У багатьох випадках облігації та інші інструменти, які не відповідають відповідним критеріям ESG, продаються з дисконтом порівняно з тими, які відповідають – цей розрив, імовірно, збільшиться в майбутньому. Дедалі частіше інвестори виділяють ресурси на фінансові інструменти, сертифіковані як такі, що відповідають певним принципам ESG, як-от «зелені» облігації та інші так звані марковані активи (активи, які отримали

певний тип сертифікації або позначки, пов'язані з характеристиками ESG) [1].

Оскільки відбуваються ці зміни, ринок «зелених» облигацій і «зелених» активів швидко зростає. Інвестори купують нові випуски, а спеціалізовані міжнародні кліматичні фонди та банки розвитку прагнуть підтримати потік капіталу в екологічні проекти, включаючи розвиток ринків екологічних облигацій, використовуючи пільгове фінансування, інструменти покращення кредитування та власні баланси.

Зелені активи – це фінансові інструменти, які збирають кошти, які будуть використовуватися для фінансування екологічно корисних або «зелених» проектів або бізнес-діяльності. Зелені проекти можуть включати будівництво потужностей з відновлюваних джерел енергії, чистої транспортної інфраструктури або енергоефективних будівель тощо.

Фінансування зелених проектів в Україні можливе в декілька способів [2]: а) кредитування в українських банках та міжнародних фінансових інститутах (IFC, EBRD, EIB, World Bank), б) участь у міжнародних донорських програмах та грантах, в) випуск «зелених» облигацій (Green bonds).

При цьому, більшість фінансових інструментів не використовуються в Україні. Основною перешкодою для ефективного розвитку цієї галузі в Україні є висока вартість проектів та їх низька інвестиційна привабливість з огляду на ряд негативних чинників: низький суверенний рейтинг, недосконале законодавче урегулювання галузі, недостатня кількість фінансових інструментів інвестування.

В останні роки у відповідь на значне зростання потреб глобальної економіки у переході на модель сталого розвитку потужного імпульсу розвитку отримала сек'юритизація активів зелених банків. Ця глобальна тенденція розвитку світового ринку зелених кредитів полягає в об'єднанні різного роду активів, емісії під них цінних паперів з подальшим їх продажем інвесторам.

Термін сек'юритизація (англ. “securitization”) – це об'єднання однорідних фінансових активів банку в єдиний фонд і випуск забезпечених цим фондом цінних паперів (asset backed securities) з метою зменшення чи перерозподілу конкретних ризиків, підвищення ринкової вартості та ліквідності таких активів, а також для регулювання рівня достатності власного капіталу [3].

На думку Тиркало Р. [4], сек'юритизація є фінансовим інструментом, який дає змогу перемістити балансові активи банку за баланс і при цьому отримати комісійні, а також підвищити рівень адекватності власного капіталу і знизити рівень ризику за відчуженими активами. Крім цього, сек'юритизація дозволяє банку диверсифікувати джерела фінансування,

зберегти надходження від переданих активів і передати ризик невиконання зобов'язань за відчуженими активами цільовій компанії та інвесторам.

У свою чергу, зеленою сек'юритизацією є вид сек'юритизації, забезпечення або грошові потоки якої пов'язані з екологічною діяльністю.

До категорії зеленої сек'юритизації відносяться три види паперів: 1) забезпечені зеленими активами; 2) забезпечені пулом зелених кредитів; 3) розміщені для фінансування зелених проєктів.

Сек'юритизація, забезпечена зеленими активами, є класичною ABS (asset-backed security – це інструменти, що підтримуються фондами стійких активів), активами для якої виступають екологічні засоби виробництва: вітряні та сонячні генератори енергії, електромобілі тощо.

Сек'юритизація, забезпечена пулом зелених кредитів, може бути як ABS, так і MBS (mortgage-backed security – іпотечні цінні папери є інвестиційними продуктами, подібними до облігацій), оскільки до цієї групи кредитів відносяться будь-які цільові позики, видані на розвиток зелених ініціатив. Серед таких кредитів можна виділити, наприклад, іпотечні кредити на будівництво енергозберігаючих будинків та кредити, видані підприємствам на реалізацію екологічних проєктів.

Сек'юритизація, розміщена з метою залучення коштів на зелені проєкти, по суті не відрізняється від звичайних зелених облігацій, оскільки визначальним критерієм виступають цілі розміщення: якщо вони задовольняють принципам ESG, сек'юритизація є зеленою.

Щодо можливості використання цих фінансових інструментів в Україні та їх правового забезпечення, то необхідно наголосити, що в цьому році Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку затвердила Концепцію запровадження законодавчої бази щодо облігацій з покриттям та сек'юритизації в Україні, в якій описані найпоширеніші альтернативні форми сек'юритизації та облігацій з покриттям, а саме: синтетична сек'юритизація (передача ризику за активами без залучення фінансування) та сек'юритизація майбутніх надходжень (використання активів, права за якими ще не виникли) [5].

Таким чином, механізм сек'юритизації активів має позитивний вплив на економіку країни загалом, що виявляється в стимулюванні економічного зростання та розвитку фондового ринку, більш ефективному розподілі ризиків у фінансовому секторі, здешевленні та збільшенні тривалості кредитів для споживачів, зниженні інфляції, зростанні капіталізації та покращенні ліквідності банківської системи, нарощенню внутрішніх і зовнішніх інвестицій. А щодо саме зеленої сек'юритизації, то вона може бути економічно ефективним рішенням для корпорацій і фінансових установ для фінансування екологічних ініціатив – це особливо актуально для повоєнного відновлення економіки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Тотева Е. Звіт 2022. Зелена таксономія в Україні. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://11l.ink/3cL0M> (дата звернення: 10.10.2023). - Назва з екрану.
2. Перелигіна-Ковальчук Г. Перспективи розвитку ринку «зелених» облігацій в Україні. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://11l.ink/rjHzi> (дата звернення: 10.10.2023). - Назва з екрану.
3. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. Фінансово-економічний словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. - Львів: Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2005. - 714 с.
4. Тиркало Р. Сек'юритизація активів банку: теоретична сутність і особливості здійснення / Р. Тиркало // Світ фінансів. - 2012. - № 1. - С. 102-109.
5. Концепція запровадження законодавчої бази щодо облігацій з покриттям та сек'юритизації в Україні [Електронний ресурс]: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [прийняте від 14 лютого 2023 року № 139]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0139863-23#Text>.

УДК 330.332

Литвиненко А.О.¹, Костинська В.О.²

¹канд. економ. наук, доц. ХНЕУ ім. С. Кузнеця,

²магістр ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ З МЕТОЮ РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТА ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасна економіка вимагає від підприємств постійної адаптації до змінних умов і вдосконалення практик для забезпечення конкурентоспроможності та стабільності. Одним із основних інструментів досягнення цієї мети є запровадження інноваційних технологій. Інновації не тільки дозволяють підприємствам вирішувати складні завдання, але й відкривають нові ринки, підвищують ефективність та роблять підприємства більш стійкими до ризиків.

Інноваційні технології представляють собою новаторські або покращені методи, процеси, продукти або системи, які впроваджуються з метою покращення ефективності, розвитку або розв'язання конкретних завдань. Іншими словами, це застосування нових ідей, знань або підходів для досягнення позитивних змін у певній галузі або сфері діяльності.

Інноваційна діяльність є невід'ємною частиною господарської діяльності підприємства, зорієнтованого на оновлення та вдосконалення його виробничих сил і організаційно-економічних відносин. Саме за рахунок

використання і комерціалізації результатів наукових досліджень і розробок, випуску на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг підприємство має змогу отримання конкурентних переваг. Своєчасність та оперативність впровадження інновацій залежить безпосередньо від існуючої інноваційної політики.

Нинішній світ підприємництва надзвичайно динамічний і конкурентоспроможний. Для підприємств важливо бути адаптованими до постійних змін на ринку та використовувати інноваційні технології для досягнення конкурентних переваг.

Формування інноваційних технологій на підприємстві є складним та багатогранним процесом, який може призвести до значних позитивних результатів для підприємства. Розуміння теоретичних аспектів цього процесу є важливим кроком у розвитку інноваційного потенціалу підприємства та його конкурентоспроможності на ринку.

Розглянемо переваги та недоліки інноваційних технологій на рис 1.

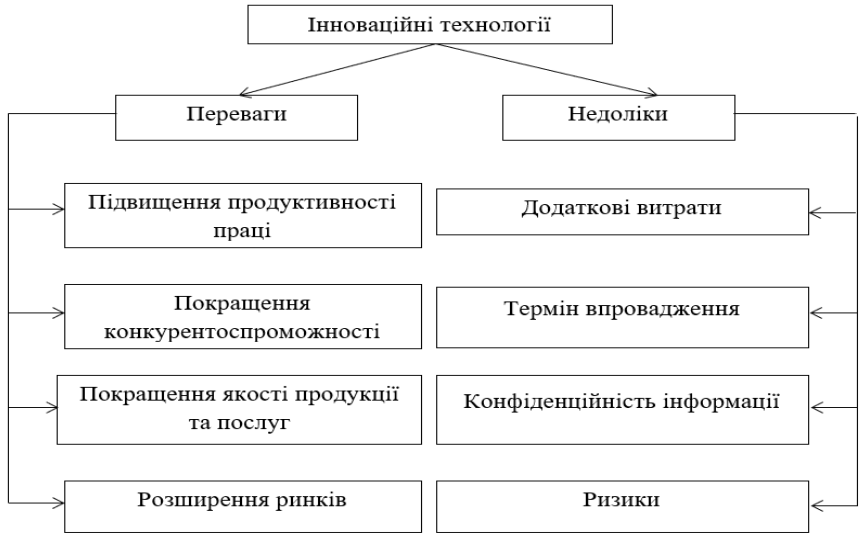

Рисунок 1 – Схема переваг та недоліків інноваційних технологій на підприємствах (складено за даними [1-3])

Загалом, інновації можуть мати значний позитивний вплив на економіку та суспільство, але їхнє впровадження потребує обережного планування, управління ризиками і врахування можливих негативних наслідків.

Швидкий розвиток нових технологій, його вплив на економічний розвиток України зумовлюють запровадження інновацій в усі сфери економічної діяльності, зокрема у торгівлю товарами та послугами. Інновації можуть призводити до великих змін і вимагають від підприємства гнучкості та здатності адаптуватися до нових умов. Успішне впровадження інноваційних технологій вимагає планування, ресурсів, керівництва та постійної уваги до змін у власному бізнесі та на ринку.

Однією з ключових переваг використання інноваційних технологій на підприємстві є здатність до підвищення продуктивності та ефективності. Впровадження автоматизованих процесів, застосування штучного інтелекту та аналіз даних дозволяють оптимізувати виробничі процеси та знизити витрати. Інноваційні технології можуть розширювати горизонти для підприємства, відкриваючи нові ринки і створюючи можливості для росту.

Інноваційні технології мають великий потенціал для підприємництва, сприяючи зростанню продуктивності, розширенню ринків і підвищенню конкурентоспроможності. Проте для успішного впровадження інновацій необхідна правильна стратегія, культурні зміни і навички управління. Розвиток інноваційного підприємництва вимагає постійної уваги до нових можливостей та відкритості до змін. Інновації можуть бути великим катализатором росту та розвитку бізнесу, але вони також вимагають уваги до деталей і вивчення нових можливостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Боярська М. О. Роль інноваційного управління у розвитку підприємства / М. О. Боярська // Матеріали міжнар. науково-практ. конф. : «Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика», м. Харків, 24-25 березня, 2016 р. – Харків : «НТМТ», 2016. – С. 36-39.

2. Lytvynenko A. O. Formation of international competitiveness of the region on the basis of the innovation and investment model of development in China / A. O. Lytvynenko, O. D. Lytvynenko // Інтернаука: фаховий міжнародний науковий журнал Серія: «Економічні науки» – Київ : Вид. дім «Інтернаука», 2021. – № 12 (01/45) / 2021. – С. 42-48.

3. Іпполітова І. Я. Умови розвитку інноваційного підприємництва в Україні / І. Я. Іпполітова // Матеріали тези доповідей XXVIII міжнар. науково-практ. конф. : «Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я», м. Харків, 28-30 жовтня 2020 р. – Харків : НТУ «ХП», 2020. – Ч. 3. – С. 135.

4. Salun M., Zaslavska K., Zmicerevska D. Entrepreneurial Universities: Literature Review / M. Salun, K. Zaslavska, D. Zmicerevska // Economics of Development. – 2019. – № 3 (18). – P. 12-18.

УДК 336.02:338.242

Литвиненко А.О.¹, Матвієнко С.І.²

¹канд. економ. наук, доц. ХНЕУ ім. С. Кузнеця,

²студ. ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ПОТЕНЦІАЛ «ЗЕЛЕНИХ» ФІНАНСІВ І ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДЛЯ СПРИЯННЯ СТІЙКОСТІ ТА ІННОВАЦІЙ У ПІСЛЯВОЄННІЙ ЕКОНОМІЦІ

«Зелені» фінанси та цифрова трансформація вважаються ключовими рушійними силами сталого розвитку та інновацій у сучасній економіці, оскільки вони можуть допомогти у вирішенні викликів зміни клімату, погіршення стану навколишнього середовища, дефіциту ресурсів, соціальної нерівності та технологічних руйнувань, які впливають на сучасний світ.

Однак ці виклики часто посилюються через війни та конфлікти, які можуть мати руйнівний вплив на довкілля, суспільство та економіку країни чи регіону. Війни та конфлікти можуть спричинити масове руйнування природних ресурсів, інфраструктури, людських життів і засобів існування; порушити торгівлю, інвестиції, виробництво та споживання; створити політичну нестабільність, незахищеність, переміщення та гуманітарні кризи; підривають довіру, упевненість, управління та інституції. Таким чином, у післявоєнному сценарії існує нагальна потреба у економічному відновленні та зростанні, яке було б не лише швидким та інклюзивним, але й стійким та інноваційним. Саме тут «зелені» фінанси та цифрова трансформація можуть зіграти вирішальну роль у просуванні сталого розвитку та інновацій у післявоєнній економіці.

«Зелені» фінанси – це термін, який означає використання фінансових ресурсів для підтримки проектів і діяльності, які сприяють екологічному сталому розвитку, зменшенню впливу на клімат і адаптації до нього [1].

«Зелені» фінанси можуть мати різні форми, такі як зелені облігації, зелені пайові фонди, зелене банківське кредитування, зелене страхування тощо [1].

Цифрова трансформація – це термін, який стосується процесу інтеграції цифрових технологій у різні аспекти бізнес-операцій, процесів, продуктів або послуг, для підвищення ефективності, результативності та інновації різних секторів та галузей економіки [2].

До цифрових технологій, які використовуються у цифровій трансформації належать: інтернет речей, роботизація та кіберсистеми, хмарні обчислення, великі дані, віртуальна або доповнена реальність, штучний інтелект, блокчейн, безпілотні та мобільні технології тощо [3].

«Зелені» фінанси та цифрова трансформація можуть сприяти стійкості та інноваціям у післявоєнній економіці кількома способами:

По-перше, зелене фінансування може допомогти відновити інфраструктуру та промисловість, які були пошкоджені або зруйновані війною, водночас гарантуючи, що вони є більш екологічно чистими та соціально інклюзивними, а саме:

- підтримувати розвиток джерел чистої енергії, таких як сонячна та вітрова енергія, щоб зменшити викиди парникових газів, залежність від викопного палива, підвищити енергетичну безпеку та стійкість у післявоєнному сценарії;
- підтримувати будівництво екологічно чистих будівель і транспортних систем, таким чином гарантуючи, що нова інфраструктура відповідає цілям сталого розвитку;
- сприяти соціальній інтеграції та розширенню можливостей шляхом фінансування проєктів, спрямованих на вирішення соціальних потреб або проблем, таких як подолання бідності, покращення здоров'я, доступ до освіти. На додаток, ці проєкти можуть створити соціальний капітал або згуртованість, що може сприяти миру, стабільності чи демократії у післявоєнному сценарії.

По-друге, цифрова трансформація може допомогти підвищити продуктивність і конкурентоспроможність післявоєнної економіки шляхом створення нових бізнес-моделей, продуктів і послуг, а саме:

- впровадження, наприклад, у сільському господарстві цифрових технологій може оптимізувати управління рослинництвом, зменшити кількість відходів і збільшити врожайність. Це підвищення ефективності може стати критичним фактором у забезпеченні продовольчої безпеки в післявоєнній економіці;
- створення платформи для співпраці, обміну знаннями та вирішення проблем. Воно сприятиме формуванню середовища, у якому компанії та окремі особи можуть впроваджувати інновації та створювати нові рішення для вирішення унікальних проблем, з якими стикаються післявоєнної економіки;

По-третє, зелене фінансування та цифрова трансформація можуть доповнювати одне одного та створювати синергію для сталого розвитку. Наприклад, «зелене» цифрове фінансування – це поєднання «зеленого» фінансування та цифрового фінансування, яке використовує цифрові технології для підвищення доступності та прозорості «зеленого» фінансування [4]. «Зелене» цифрове фінансування може сприяти екологічній трансформації промисловості шляхом розблокування інвестицій, підвищення фінансової доступності та зниження вартості бізнес-транзакцій. До того ж воно може підтримувати екологічні інновації шляхом пом'якшення фінансових обмежень і збільшення інвестицій у дослідження та розробки.

Підсумовуючи, «зелене» фінансування та цифрова трансформація є важливими для досягнення сталого розвитку післявоєнної економіки. Вони можуть допомогти відновити економіку у більш стійкий та інноваційний спосіб, одночасно вирішуючи екологічні та соціальні проблеми, які спричинила або посилила війна. Однак екологічні фінанси та цифрова трансформація також стикаються з деякими перешкодами та ризиками, такими як регуляторна невизначеність, недостатня обізнаність, загрози кібербезпеці тощо. Тому важливо мати сприятливу політичну основу, інституційне середовище та мережу зацікавлених сторін для співпраці, щоб сприяти впровадженню та нарощуванню «зелених» фінансів та ініціатив цифрової трансформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Зелені фінанси – поява нових «зелених» продуктів для фінансування декарбонізації. KPMG. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://kpmg.com/ua/uk/home/media/press-releases/2020/02/zeleni-finansy.html>
2. Цифрова трансформація – це розвиток вашого бізнесу для збереження конкурентоспроможності. Konicaminolta.ua. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.konicaminolta.ua/uk-ua/rethink-work/business/digital-transformation-will-evolve-your-business-t>
3. Український інститут майбутнього. Uifuture.org. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu>
4. Синергія зеленої та цифрової трансформації: як і що потрібно від політикуму? Офіс Сталих Рішень. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ukraine-oss.com/synergiya-zelenoyi-ta-cyfrovoyi-transformaciyi-yak-i-shho-potribno-vid-politykumu/>
5. Lytvynenko A. Environmental and social responsibility management in international entrepreneurship in EU countries // Alina Lytvynenko, Olena Lytvynenko , Yevheniia Sribna, Nataliia Shmatko, Liliya Kustrich, Lyudmila Parhomenko, Tetiana Neboha E3S Web of Conferences 408, 2023, 01024 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/mommu>

УДК 330.332

Литвиненко А.О.¹, Машурова Е.З.²

¹канд. економ. наук, доц. ХНЕУ ім. С. Кузнеця,

²студ. ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ВІЙНИ ТА В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Війна є надзвичайно важливим фактором, що впливає на розвиток суспільства, економіки та підприємництва. Інноваційний розвиток підприємництва в умовах війни та після неї є актуальною темою, яка вимагає глибокого аналізу та дослідження.

Інноваційний розвиток підприємництва є ключовим фактором для стимулювання економічного зростання, конкурентоспроможності та сталого розвитку. Інновації охоплюють впровадження нових ідей, технологій, продуктів, процесів та підходів, що сприяють покращенню ефективності підприємства та задоволенню потреб ринку [2].

Варто встановити, що вплив війни на інноваційний розвиток підприємництва є складним процесом, що має різні аспекти. Перш за все, війна завжди призводить до значних ресурсних витрат і знищення інфраструктури, що може призвести до обмеження можливостей для інновацій та досліджень у підприємницькому секторі. Зокрема, підприємства можуть бути змушені спрямовувати свої ресурси на відновлення пошкодженої інфраструктури та забезпечення безпеки працівників, що може знизити їхню здатність до інноваційної діяльності. З іншого боку, військові конфлікти можуть створити стимул для розвитку нових технологій та інновацій. У зусиллях підтримки обороноздатності країни можуть з'являтися нові винаходи, які потім можуть знайти своє використання в цивільній сфері. Наприклад, розвиток нових матеріалів або технологій для комунікації може бути сприянням для подальших інновацій у сферах електроніки, транспорту чи медицини.

Важливим аспектом впливу війни на інноваційний розвиток підприємництва є також зміна попиту на різні продукти та послуги. Наприклад, у часи конфлікту попит на військову техніку і послуги може зростати, що створює можливості для розвитку підприємств, що спеціалізуються в цій галузі. Одночасно інші сектори, які зазвичай залежать від стабільності та споживчого попиту, можуть зазнавати збоїв [1].

Досліджено, що військові конфлікти мають серйозний вплив на економіку та підприємництво країни. Руйнування інфраструктури, втрати людських ресурсів, економічні санкції та інші аспекти впливають на спроби підприємств адаптуватися та розвиватися. Відповідно в умовах війни та після неї підприємства намагаються знайти інноваційні рішення для відновлення та піднесення своєї діяльності. Це може бути впровадження нових технологій, пошук нових ринків, зміна стратегій управління тощо.

Післявоєнний період є часом значних змін у галузі інноваційного розвитку підприємництва. Війна зазвичай призводить до зруйнувань та втрат, але також створює підґрунтя для відновлення та нового зростання економіки

через інновації. Зокрема, після війни часто з'являються нові потреби, технологічні виклики та соціальні перетворення, що стимулюють інноваційні процеси у підприємницькій діяльності.

Інвестиції у відновлення економіки сприяють розвитку новітніх технологій, особливо в галузях, які безпосередньо пов'язані з відновленням та розвитком інфраструктури, таких як будівництво, енергетика, транспорт та технології зв'язку. У післявоєнний період спостерігається також підвищений інтерес до науково-дослідницької діяльності та співпраці між науковими установами та бізнесом [3].

Зростання усвідомлення важливості інновацій для сталого розвитку та конкурентоспроможності підштовхує підприємства до інтенсивного впровадження новаторських рішень у свою діяльність. Також у післявоєнний період спостерігається розширення міжнародних зв'язків та торгівлі. Підприємства мають можливість отримувати доступ до нових ринків, технологій та ідей, що сприяє обміну досвідом та зростанню інноваційного потенціалу.

Отже, інноваційний розвиток підприємництва є важливим фактором для стабілізації та відновлення економіки під час війни та післявоєнного періоду. Незважаючи на тяжкі обставини, підприємці повинні зосередити свої зусилля на створенні та впровадженні нових ідей, технологій, продуктів і послуг, що сприятимуть відновленню підприємницької активності та економічного зростання.

У військових умовах інноваційний розвиток підприємництва може бути спрямований на створення новітніх технологій та продуктів для військового застосування, а також на оптимізацію виробничих процесів з метою забезпечення армії та населення необхідними товарами та послугами. Після завершення конфлікту і встановлення миру інноваційний розвиток підприємництва стає ключовим для відновлення та розвитку економіки. Підприємці повинні впроваджувати нові технології, вдосконалювати виробничі процеси, залучати інвестиції у розвиток інфраструктури та підтримувати освітні та наукові проекти.

Таким чином, інноваційний розвиток підприємництва є невід'ємною складовою успішної адаптації підприємств до складних умов війни та післявоєнного періоду, сприяючи відновленню та сталому економічному зростанню.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. В. Данилишин. Про роль національної науки у відродженні України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/515894_pro_rol_natsionalnoi_nauki.html

2. Офіційний сайт Центру розвитку інновацій [Електронний ресурс].
Режим доступу: <https://cid.center/> 4

3. Жарикова А. Бізнес під час війни: скільки підприємців почали працювати «на закордон». Економічна правда. 2022, 27 вересня. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/09/27/691914/>
(дата звернення: 27.01.2023)

4. Lytvynenko A. Environmental and social responsibility management in international entrepreneurship in EU countries // Alina Lytvynenko, Olena Lytvynenko, Yevheniia Sribna, Nataliia Shmatko, Liliya Kustrich, Lyudmila Parhomenko, Tetiana Neboha E3S Web of Conferences 408, 2023, 01024 [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.e3s-conferences.org/articles/e3sconf/abs/2023/45/e3sconf_iscmee2023_01024/e3sconf_iscmee2023_01024.html

УДК 658.589:339.187.62

Ломачинська І.А.¹, Халєєва Д.В.²

¹ д-р економ. наук, проф. ОНУ імені І.І. Мечникова

² студ. ОНУ імені І.І. Мечникова

РОЛЬ ЛІЗИНГУ У РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: СВІТОВИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

Лізинг, як фінансовий інструмент, завжди відігравав значущу роль у розвитку підприємницької діяльності як на світовому, так і на національному рівнях. Цей феномен визначається не лише можливістю здійснити доступ до необхідних ресурсів без великих капіталовкладень, але і його потужним впливом на стратегічний розвиток підприємств та економіку в цілому. У сучасних умовах глобалізації та зростаючої конкуренції важливість лізингу стає ще більшою, оскільки цей інструмент надає можливість підприємствам зберігати фінансову стійкість, здійснювати інноваційні та стратегічні рішення, а також підтримувати ефективність їхньої діяльності.

Основними законодавчими актами України, що регулюють лізингові операції і визначають їх сутність, види і форми, є: Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV; Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV; Закон «Про фінансовий лізинг» від 14.12.1921 р. № 1953-IX. Згідно статті 292 Господарського кодексу України, лізинг – це господарська діяльність, спрямована на інвестування власних чи залучених фінансових коштів, яка полягає в наданні за договором лізингу однією стороною (лізингодавцем) у виключне володіння та користування другій стороні (лізингоодержувачу) на визначений строк майна [1].

Основними видами лізингу вважаються оперативний і фінансовий, а за формою здійснення він може бути зворотний, пайовий або міжнародний. Якщо детальніше розглянути різницю між оперативним та фінансовим лізингом, то ключовими відмінностями є термін угоди, можливість викупу, власність об'єкта лізингу під час угоди, бухгалтерський облік та те, хто несе відповідальність за ризики. Угоди як фінансового, так і оперативного лізингу передбачають платні внески, що означає, що особа, яка користується об'єктом лізингу (лізингоодержувач), зобов'язана регулярно виплачувати суми грошей лізингодавцю. Варто відзначити, що діюче законодавство не містить спеціальних правил, які б регулювали ці платежі у випадку оперативного лізингу.

Найважливішими перевагами лізингу є, по-перше, те, що він надає підприємствам можливість оновити обладнання та технології без необхідності продажу старого майна. Це дозволяє їм залишатися конкурентоспроможними і використовувати сучасні рішення. По-друге, лізинг дозволяє підприємствам отримувати необхідне майно без необхідності великих початкових капіталовкладень. Замість цього, вони сплачують регулярні лізингові платежі, що полегшує фінансовий тиск. По-третє, лізинг дозволяє зберігати ліквідність, бо підприємства можуть більше грошей залишати вільними, накопичувати їх, щоб інвестувати в ідеї або інновації, маркетинг, розширювати бізнес [2].

Лізинг відіграє важливу роль у розвитку як світової, так і національної економіки, а також забезпечує зростання окремих підприємств. Цей фінансовий інструмент сприяє залученню інвестицій в виробничі процеси, надаючи ефективний та доступний механізм фінансування для компаній національного рівня. На світовому рівні виділяють дві основні моделі розвитку лізингового бізнесу: європейську та американську. В європейській моделі зазвичай створюються великі спеціалізовані компанії, які часто починають свою діяльність як підрозділи великих банків і, можливо, пізніше, відокремлюються від них. У американській моделі лізингові компанії, як правило, формуються приватними підприємцями і не мають впливу зі сторони банків. У вітчизняному лізинговому ринку в основному спостерігається модель, схожа на європейську. Це означає, що більшість лізингових угод, близько 70%, контролюються комерційними банками.

Першою компанією, яка зайнялася лізинговими операціями, була United States Leasing Corporation, заснована в 1952 році і тоді Сполучені Штати стали піонерами нового напрямку в бізнесі. Пізніше, у 1962 році в Європі з'явилася лізингова компанія Deutsche Lising GmbH. На сьогодні, системи класифікації лізингових угод, що використовуються в Сполучених Штатах Америки, є загальноприйнятими та широко використовуються у всьому світі. Загалом, рівень розвитку лізингових відносин у країні безпосередньо

залежить від наступних факторів: законодавчого регулювання лізингу, державної підтримки, інвестиційного клімату та можливостей обліку.

У Західній Європі провідні позиції в лізинговій сфері займають Німеччина, Великобританія і Франція, де знаходяться понад 60% лізингових угод. Що стосується найбільш популярних видів майна, яке використовується у лізингових операціях, то понад 50% становлять вантажні та легкові автомобілі, друге місце посідає машинобудівне і технологічне обладнання, що складає близько 24%, а третю позицію займають комп'ютери та офісне обладнання з надходженням трохи більше 10%. Понад 80% майна, що передається в лізинг, використовується промисловим сектором, будівництвом та сферою приватних послуг. [2].

В Україні, у свою чергу, сфера лізингу наразі є менш розвинутою і знаходиться на етапі активного формування. Однією з ініціатив, спрямованих на її підтримку, є програма «Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%». Ця програма розроблена Міністерством фінансів та спрямована на надання підтримки суб'єктам малого та середнього підприємництва шляхом укладення договорів фінансового лізингу за вигідними умовами зі ставками від 5% до 9%. Потрібно зазначити, що лізинг в Україні має досить гарні перспективи, оскільки дозволить вирішити проблему нестачі у підприємств оборотних коштів та оновити й модернізувати виробничі фонди. Держава також є членом Всесвітньої лізингової асоціації і має свою власну Національну лізингову асоціацію, яка сприяє розвитку лізингу в країні і захищає інтереси лізингодавців та лізингоотримувачів. Україна також має законодавчу базу, яка регулює лізингову діяльність, і відповідні органи державного управління. В даний час на українському ринку лізингових послуг найбільш конкурентоспроможними є ті лізингові компанії, які мають підтримку банківського капіталу (їх частка найбільша). У цих компаніях лізингові послуги є різноманітними, диверсифікованими.

Структура нового бізнесу у сфері лізингу в Україні за 2022 рік говорить про те, що найбільшу частку займають дві категорії: легкові автомобілі та сільськогосподарська техніка (разом 64%), третє місце з 26% посів вантажний транспорт вагою від 3,5 т. З початком повномасштабної війни, кількість оформлених в лізинг одиниць сільськогосподарської техніки скоротилась в 3,8 рази – до 636 одиниць з 2412 одиниць, а вантажівок – в 3,4 рази, до 554 одиниць з 1863 одиниць. [4].

У період війни лізинг відігравав і продовжує відігравати важливу і ключову роль для підприємств, особливо агропромислових компаній України. З огляду на ризики, пов'язані зі знищенням сільськогосподарської техніки та втратою територій, а також їх замінуванням, сільське господарство України потрапило в складне становище, яке серйозно ускладнило проведення посівної кампанії та взагалі сільськогосподарську діяльність.

Вже з приходом весни 2022 року аграрії та підприємці розпочали активно шукати джерела фінансування для заміни втраченої сільськогосподарської техніки. Проте їм довелося стикнутися з додатковими проблемами, зокрема, з надзвичайно складною ситуацією щодо збереження безпеки своїх активів в Україні, оскільки стало неможливим планувати роботу навіть на середньострокову перспективу. Низькі ціни на сільгосппродукцію на внутрішньому ринку та невизначеність щодо шляхів її експорту, включаючи як «зерновий коридор», так і трансграничні поставки до країн Євросоюзу, також ускладнили ситуацію. До всього іншого, з початком війни, отримати кредит від банків для придбання необхідної техніки стало майже неможливим, оскільки фінансові установи припинили надавати позики через великі ризики. У зв'язку з невизначеністю щодо експорту зернових культур, компанії зазнали значних втрат і були вимушені відмовитися від можливості придбання необхідної сільськогосподарської техніки. У цій ситуації фінансовий лізинг виявився надзвичайно корисним інструментом, оскільки він передбачає спрощену угоду та надає податкові пільги. Саме завдяки фінансовому лізингу компанії могли вирішити цю проблему і не втратити можливість до подальшого розвитку та відновлення посівної кампанії.

Можна очікувати, що сприятиме поширенню лізингових операцій в сучасних умовах господарювання розвиток фінансових послуг у режимі он-лайн, активізація та поглиблення процесів цифровізації діяльності небанківських фінансових установ [5].

Отже, лізинг відкриває перед вітчизняними суб'єктами господарювання можливість для розвитку та зростання, допомагаючи забезпечити їхні потреби в необхідних ресурсах та сприяючи створенню сприятливого клімату для бізнесу як на місцевому, так і на міжнародному рівні. Фінансовий лізинг, завдяки своїм перевагам у спрощеному оформленні та податкових пільгах, допомагає підприємствам подолати фінансові труднощі і забезпечити стійкий розвиток в умовах невизначеності. Ситуація на сільськогосподарському ринку України є важливим нагадуванням про значущість фінансових інструментів у підтримці економічної стійкості та відновлення в умовах війни і кризи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Господарський Кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України: [прийнятий Верховною Радою України №436-IV від 16 січня 2003 р.: станом на 03 вересня 2023 р.]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15/ed20230903#Text>
2. Safarova G. Main Features of Financial Leasing Using International Experience [Електронний ресурс] / G. Safarova // International Journal of

Innovative Technologies in Economy. – 2021. – 1(33). – Режим доступу: <https://rsglobal.pl/index.php/ijite/article/view/1894/1714>

3. Смірнова О. О. Розвиток лізингового бізнесу в Україні: сучасний стан та можливості застосування іноземного досвіду / О. О. Смірнова // Фінанси, облік і аудит. – 2014. – №1 (23). – С. 128-140.

4. Чи може лізинг техніки стати альтернативою кредитуванню під час війни. [Електронний ресурс]: Українське об'єднання лізингодавців. 03.05.2023. – Режим доступу: <https://uul.com.ua/2023/chy-mozhe-lizyng-tehniky-staty-alternatyvoyu-kredytuvannyu-pid-chas-vijny/>

5. Lomachynska I. Management of the Financial Potential of Innovative Development of the National Economy in the Context of Digital Transformation / I. Lomachynska, Ye. Maslennikov, O. Poberezhets, O. Shebanina, I. Plets // Economic Affairs. – 2023. – Vol. 68. – Pp. 797-803.

УДК 338.4

Медяник О.П.¹, Кириченко А.О.²,

¹магістр ДБТУ,

²магістр ДБТУ

КЛЮЧОВІ СКЛАДОВІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Сучасний кризовий стан вітчизняної економіки, пов'язаний з військовою агресією проти України, жорсткими умовами конкурентного середовища змушують підприємства постійно шукати шляхи підтримки адаптації до викликів сучасності, формувати шляхи підтримки стабільного функціонування та розвитку підприємства. У таких умовах важливо, щоб підприємства забезпечували сталий розвиток, що приносить користь не лише їм самим, а й суспільству шляхом покращення економічної ефективності, оптимального використання ресурсів, соціального розвитку та збереження екосистем. Управління підприємствами на засадах сталого розвитку допомагає досягти збалансованого та гармонійного розвитку, підвищує їх конкурентоспроможність на довгостроковій основі. Дослідження у сфері сталого розвитку набувають актуальності з огляду на проблеми, з якими змушені стикатися вітчизняні підприємства. Ці питання публікуються в національних та міжнародних наукових журналах.

Світова наука активно почала займатися дослідженнями сталого розвитку ще з 80-х років ХХ ст. Концепція сталого розвитку була запропонована в 1987 році групою вчених на чолі з прем'єр-міністром Норвегії Гро Харлем Брундтландом і набула популярності після Конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку (1992, Ріо-де-Жанейро), за результатами якої було виділено три сфери, що визначають пріоритети сталого розвитку. [1]. У 2012 році Організація Об'єднаних Націй також

організувала Конференцію з питань сталого розвитку, відому під назвою «Ріо-2012» або «Ріо +20», яка пройшла в Ріо-де-Жанейро (Бразилія). Цього року конференція відзначила 20-річчя свого існування. На Конференції «Ріо+20» країни шукали шляхи розв'язання багатьох проблем збалансованого розвитку, в тому числі пов'язаних з урбанізацією, енергетикою, водопостачанням, продовольством і екосистемами.

Деякі науковці розглядають сталий розвиток підприємства як його здатність управляти економічною діяльністю в умовах зовнішніх впливів, які можуть порушити нормальне функціонування підприємства [2]. Хоча це визначення не зовсім можна охарактеризувати як сталий розвиток. Якщо говорити про сталість, то це в першу чергу збалансоване зростання його економічних, екологічних та соціальних параметрів, сприяючи загальному суспільному прогресу. С. Цао та Д. Тянь вказують, що механізми сталого розвитку передбачають удосконалення всіх підсистем підприємства на основі вибору, оцінки та аналізу критеріїв ефективності, варіантів інвестування та управлінських рішень щодо стратегічних сценаріїв розвитку підприємства [3]. У зв'язку з цим, управління сталим розвитком підприємства є постійним процесом розробки, прийняття та реалізації управлінських рішень на основі збалансованого підходу. Цей процес спрямований на досягнення комплексного зростання взаємопов'язаних економічних, соціальних та екологічних параметрів розвитку підприємства та відповідних позитивних впливів на його оточення.

У вересні 2015 року в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку відбувся Саміт ООН зі сталого розвитку та прийняття Порядку денного розвитку після 2015 року, на якому було затверджено нові орієнтири розвитку. Підсумковим документом Саміту «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» було затверджено 17 Цілей Сталого Розвитку та 169 завдань. Україна, як і інші країни-члени ООН, приєдналася до глобального процесу забезпечення сталого розвитку [4]. Інновації, визнані міжсекторальним засобом реалізації, є ключовими для всіх 17 цілей сталого розвитку (ЦСР) Порядку денного ООН на період до 2030 року, зокрема для ЦСР 9, яка закликає країни «будувати стійку інфраструктуру, сприяти інклюзивній та сталій індустріалізації та сприяти інноваціям».

Досліджуючи необхідність і важливість інновацій і інноваційного управління [5, 6] можемо констатувати, що пошук напрямів інноваційних змін має бути системним, а також добре спланована цілеспрямована державна підтримка матиме ключове значення для виправлення ринкових провалів, компенсації зовнішніх ефектів, спрямування приватного сектору та сприяння співпраці та координації. Огляд інновацій для сталого розвитку (14SDRs), провідна публікація ЄЕК ООН, заповнює цю прогалину шляхом

вивіреної оцінки та рекомендацій щодо політики та структурних реформ, заснованих на передовій міжнародній практиці та твердому розумінні національних і регіональних особливостей [7].

Отже, сучасна наукова думка в якості основних складових сталого розвитку підприємства розглядає: інновації, потенціал підприємства, фінансову стійкість та ресурси. Ми вважаємо, що успішне впровадження та ефективне використання інновацій є неможливим без розвитку ключових організаційних навичок. Однак, ці навички є лише однією з важливих складових сталого розвитку підприємств. Окрім цього, ми визнаємо, що стабільність роботи підприємства має вирішальне значення для його сталого розвитку. Забезпечення безперервності та стабільності бізнес-процесів, а також здатність швидко відновити діяльність після небезпечних ситуацій допоможуть забезпечити успіх підприємства в різних умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Kuznetsova I. Balabash O. Sustainable enterprise development: essence and components. Соціально-економічні проблеми і держава. 2015. Вип. 1 (12). С. 48-57
2. Квятковська Л.А. Реалізація принципів концепції сталого розвитку в діяльності підприємства. Вісник соціально-економічних досліджень. 2013. № 1. С. 85–89.
3. Cao, S.; Tian, D.; Zhang, X.; Hou, Y. Sustainable development of food processing enterprises in China. Sustainability 2019, 11, 1318.
4. Як ООН підтримує Цілі сталого розвитку в Україні. URL: <https://ukraine.un.org/uk/sdgs>
5. Сагачко Ю. М., Тешева Л. В. Інноваційна діяльність підприємств аграрного сектора як критерій ефективності його виробничо-господарського потенціалу. Проблеми економіки № 4 (46), 2020 ст. 217-223.
6. Сагачко Ю.М. Інноваційне управління як важлива складова стратегії підприємства. Актуальні питання у сучасній науці. Серія Економіка: журнал. 2022. № 1(1) 2022. С. 179-188
7. Огляди інновацій для сталого розвитку (I4SDRs). URL: <https://unece.org/innovation-sustainable-development-reviews-i4sdrs>

УДК 336.02:330.34

Сергієнко Т.І.¹, Винник Д.А.²

¹канд. політ. наук, доц. ДДУВС,

²студ. гр.Б-МВ-141 ДДУВС

ІННОВАЦІЙНО-ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Реалії сьогодення свідчать, що у сучасному світі інновації є ключовим фактором успіху та сталого розвитку економіки. Інновації сприяють розвитку нових технологій, підвищенню продуктивності та конкурентоспроможності. Однак для впровадження інновацій необхідне фінансування, і тут інноваційні фінансові інструменти відіграють важливу роль, особливо у відновленні економіки України.

Значну увагу щодо вивчення інноваційно-фінансових інструментів та їх впливу на перебіг соціально-економічних процесів у суспільстві та зокрема модернізації економіки на інноваційних засадах приділяють такі вітчизняні й зарубіжні вчені, як А. Вагнер, З. Варналій, А. Гальчинський, Г. Гольдштейн, В. Геєць, П. Друкер, О. Колодізев, М. Крупка, О. Лапко, Г. Менш, В. Осецький, М. Портер, О. Рогач, В. Сизоненко, Л. Федулова, С. Циганов, А. Чухно, О. Шнирков, Й. Шумпетер та інші. Однак, незважаючи на велику науково-дослідну базу, присвячену дослідженню даного питання, сьогодні не всі проблеми вирішені, деякі питання залишаються дискусійними, особливо в контексті післявоєнного відновлення економіки України.

Перший інноваційний фінансовий інструмент, який варто розглянути, - це венчурне фінансування. Венчурні інвестори надають капітал молодим інноваційним компаніям, які мають високий потенціал зростання. Україна спостерігає зростання інтересу до венчурного фінансування, і це створює можливість для стартапів та інноваційних проектів отримати необхідний стартовий капітал. Це допомагає створювати нові робочі місця, розвивати нові технології та сприяє зростанню економіки. Якщо говорити конкретно про венчурне інвестування то воно включає такі аспекти як:

- технологій: Венчурне інвестування може призвести до трансферу нових технологій та знань з-за кордону. Це може покращити технологічну базу України та сприяти інноваційному розвитку;
- розвиток наукового потенціалу: Венчурні інвестиції можуть залучати науковців та дослідників до співпраці з приватним сектором, сприяючи розвитку внутрішнього наукового потенціалу країни;
- побудова екосистеми інновацій: Венчурне інвестування може сприяти розвитку інноваційних екосистем, де підприємці, інвестори, академічні установи та урядові органи співпрацюють для створення та розвитку інноваційних проектів;
- залучення міжнародного уваги: Успішні венчурні інвестиції можуть залучити міжнародну увагу до України як до потенційно важливого інноваційного гравця. Це може вплинути на збільшення іноземних інвестицій та партнерства;

- сприяння сталому розвитку: Венчурне інвестування може сприяти розвитку сталої економіки шляхом фінансування інноваційних проєктів, спрямованих на розв'язання екологічних проблем та зменшення впливу на навколишнє середовище;

- підвищення інтернаціональної видимості: Участь у міжнародних венчурних проєктах та подіях може підвищити інтернаціональну видимість України як інноваційного центру;

- залучення досвіду і менторства: Венчурні інвестори можуть принести додатковий валовий капітал, але також важливий досвід та менторську підтримку для стартапів, що допомагає їм вирости та розвинутися [3]

Для того, щоб відновити економіку держави, нам необхідно бути зацікавленими в цьому та потрібно створити таке середовище для інвесторів, щоб вони самі цього хотіли. Важливо відзначити, що держава може відігравати активну роль у створенні сприятливого середовища для розвитку інноваційних фінансових інструментів. Це може включати податкові стимули, створення інноваційних фінансових інститутів, а також регулювання та нагляд, щоб забезпечити довіру інвесторів. Для того, щоб привернути увагу інвесторів до нашої країни то необхідно слідувати міжнародним тенденціям, а саме :

- впровадження технологій блокчейн: Технологія блокчейну може забезпечити безпеку та прозорість для інноваційних фінансових операцій, що може залучити більше інвесторів і допомогти відновити економіку;

- оцінка ризиків та забезпечення стабільності: Потрібно враховувати, що інноваційні фінансові інструменти можуть бути супроводжені певними ризиками. Важливо розглядати питання стабільності та заходи для зменшення фінансових ризиків;

- співпраця з міжнародними організаціями: Україна може отримувати підтримку та фінансування для інноваційних проєктів від міжнародних фінансових організацій та програм, що сприяє розвитку сталої економіки;

- приклади успішних країн: Для натхнення та навчання можна розглянути приклади успішних країн, які вдало використовують інноваційні фінансові інструменти у відновленні своєї економіки;

- значення освіти та підвищення фінансової грамотності: Інвестори та підприємці повинні розуміти інноваційні фінансові інструменти. Освіта та підвищення фінансової грамотності можуть сприяти кращому використанню цих інструментів;

- взаємодія між секторами: Важливо відзначити, що інноваційні фінансові інструменти можуть сприяти взаємодії між різними секторами економіки, що сприяє створенню синергії та розвитку нових ідей та проєктів [2].

Загалом, інноваційні фінансові інструменти мають великий потенціал для відновлення економіки України. Вони можуть створити нові можливості для інвестування, розвитку технологій та підвищення конкурентоспроможності. Однак успіх в цій області вимагає належного регулювання, сприятливого бізнес-середовища та освіти.

Ще однією важливою складовою інноваційних фінансових інструментів є зелені облігації. Вони призначені для фінансування проектів, спрямованих на зменшення впливу на навколишнє середовище та розвиток сталої економіки. Україна, яка стикається з викликами забезпечення екологічної сталості, може використовувати зелені облігації для фінансування проектів з використанням відновлюваних джерел енергії, енергоефективності та інших екологічних ініціатив. Крім того, інноваційні фінансові інструменти можуть включати краудфандинг та краудлеанінг. Ці механізми дозволяють залучати гроші від широкого кола інвесторів або кредиторів через онлайн-платформи. Вони дозволяють навіть невеликим підприємствам та проектам отримати фінансування від спільноти та розвивати інноваційні ідеї [4].

Існує безліч способів використання фінансових інструментів для відновлення нашої економіки [1, с. 47]. Наприклад, гранти та субсидії, ризиковий капітал, інвестиційні фонди, облігації з правом викупу (convertible bonds), спільні інвестиційні фонди, інноваційні кредити, інфраструктурні облігації, валютний ринок - це фінансові інструменти, які можуть сприяти розвитку інноваційного сектору та відновленню економіки України, якщо вони використовуються ефективно та сприятливо регулюються. Важливо розглядати ці інструменти як частину більш широкої стратегії розвитку інноваційного галузевого сектору країни.

Таким чином, підводячи підсумок даного дослідження зазначимо, що для успішного використання інноваційних фінансових інструментів, Україні слід вирішити ряд проблем. Серед них - відсутність регуляторної бази для деяких інноваційних фінансових інструментів, низька інформованість підприємців про можливості фінансування та потреба в підвищенні фінансової грамотності. Інноваційні фінансові інструменти є важливим інструментом у відновленні економіки України. Вони допомагають створювати нові проекти, розвивати технології та сприяють сталому економічному розвитку. Проте для їхнього успішного використання потрібно вирішувати проблеми та створювати сприятливе регуляторне та інституційне середовище.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Крайнік О.М, Сергієнко Т.І. Теоретико-методологічні засади управління інвестиційно-інноваційною діяльністю промислових підприємств. Збірник матеріалів XIII Міжнародної науково-практичної конференції

«Управління соціально-економічним розвитком регіонів та держави» / [за ред. А.В. Череп]. Запоріжжя: Видавництво ЗНУ, 2019. С.47-48.

2. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 № 1590-12. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1560-12> (дата звернення 26.09.23).

3. Українська асоціація венчурного та приватного капіталу. URL: <http://uvca.eu/ua> (дата звернення 26.09.23).

4. Ukrainian Venture Capital and Private Equity Overview 2016. InVenture. URL: <https://inventure.com.ua/analytics/investments/ukrainian-venture-capital-and-private-equity-overview2016>(дата звернення 26.09.23).

УДК 347.457

Сусліков С.В.¹, Черепанова В.О.², Матросова В.О.³, Перерва П.Г.⁴

¹ д-р економ. наук, проф. НТУ «ХП»,

² канд. економ. наук, доц. НТУ «ХП»,

³ канд. економ. наук, доц. НТУ «ХП»,

⁴ д-р економ. наук, проф. НТУ «ХП»

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ МІЖНАРОДНОГО ФІНАНСОВОГО РИНКУ: КЛАСИФІКАЦІЯ ДЕРИВАТИВІВ

Актуальність та важливість підвищення показників ефективності регулювання і стимулювання розвитку українського ринку похідних фінансових паперів, необхідність визначення та прогнозування участі українських фінансових організацій в операціях на вітчизняному та міжнародному ринках цінних паперів зумовлюють важливість та необхідність проведення детального наукового дослідження найбільш важливих тенденцій розвитку міжнародного ринку деривативів [1, 3].

На фінансових ринках інвестори можуть користуватися різноманітними інструментами з високою прибутковістю. Хоча ризики вище, ніж для облігацій і навіть акцій, значна кількість учасників ринку включає ці активи в свої портфелі або для хеджування інших позицій, або для швидкого нарощування капіталу. Вони торгуються на ринку деривативів і в сукупності називаються деривативами [1-12].

Деривативи - це контракти, ціна яких залежить від базових активів і визначається зростанням і падінням вартості цих базових активів. Яскравим прикладом деривативів є ф'ючерсні контракти та контракти на різницю. Ринки деривативів - це ринки, на яких можна торгувати деривативами. Більшість деривативів торгуються на позабіржовому ринку і не регулюються державними органами. Це означає, що вони є набагато більш ризикованими інструментами в порівнянні з деривативами, які торгуються на регульованих біржах [4, 7, 11]. Ринок деривативів, завдяки своїй багатомірності і

гнучкості, пропонує широкі можливості для зниження різного роду витрат і страхування ризиків, в той же час він може викликати значні кризові явища в економіці. Саме в неконтрольованому зростанні обсягів деривативів і неможливості оцінити їх реальну вартість багато економістів схильні бачити причину останньої фінансової кризи. Незважаючи на настільки неоднозначну репутацію цих фінансових інструментів, інтерес інвесторів до них продовжує зростати.

З середини 1970-х років, коли в США з'явилася торгівля деривативами, і до наших днів обсяг ринку деривативів виріс до досить значних розмірів, і оцінити його вже не так просто. Так, за одними даними, вартість контрактів на один календарний рік в два рази перевищує валовий національний продукт США, за іншими - існуючий обсяг деривативів приблизно в 10 разів перевищує обсяг світової економіки.

Існує безліч особливостей класифікації деривативів: за типом угоди, типу базового активу, терміну експлуатації і т. д. Але правильніше зрозуміти суть різниці похідних потрібно розділити їх за метою створення. Отже, існують наступні види деривативів.

Деривативи, пов'язані із зобов'язанням вчинити певну дію в майбутньому. До них відносяться ф'ючерсні (стандартний біржовий контракт, який заснований на зобов'язанні продавця і покупця здійснити операцію або взаємозалік для грошових розрахунків щодо певного активу) і форвардні (виходячи із зобов'язання продавця передати товар (базовий актив) покупцеві в термін, зазначений в контракті, або виконати альтернативну грошову зобов'язання, а покупець зобов'язується прийняти і оплатити цей базовий актив, і (або) за умовами договору сторони мають зустрічні грошові зобов'язання в сумі, що залежить від вартості показника базового активу на момент виконання зобов'язань, в порядку і в межах періоду або в межах періоду, встановленого договором).

Деривативи, пов'язані з правом однієї зі сторін вчиняти в майбутньому певні дії, якими вона може скористатися чи ні на свій розсуд. Класичними прикладами є опціон (угода, за якою потенційний покупець або потенційний продавець отримує право, але не обов'язок, купити або продати актив (товар, цінний папір) за заздалегідь обумовленою ціною в певний момент майбутнього або протягом певного періоду часу) і варіант (цінний папір, що дає власнику право придбати пропорційну кількість акцій за визначеною ціною протягом певного періоду часу і, як правило, за вищою ціною, ніж поточна ринкова ціна).

Деривативи, пов'язані із зобов'язанням сторін виконати зустрічну операцію щодо укладеної в даний момент. Прикладами можуть служити угоди РЕПО (зобов'язання викупити цінні папери за встановленою ціною) і свопи (торгово-фінансова біржова операція у вигляді обміну різними

активами, при якій укладення угоди з купівлі або продажу цінних паперів або валюти супроводжується укладенням зустрічної угоди - операції з перепродажу або придбання одних і тих же товарів через певний проміжок часу на однакових або різних умовах).

Деривативи, пов'язані з виникненням певних зобов'язань у емітента при настанні певної події в майбутньому. Наприклад, кредитний дефолтний своп (угода, за яким покупець робить одноразові або регулярні внески (сплачує премію) емітенту, який в свою чергу зобов'язується погасити кредит, виданий покупцем третій особі, якщо боржник не в змозі погасити кредит (дефолт третьої особи). Покупець отримує цінний папір - це свого роду страхівка за раніше виданим кредитом або купленим борговим зобов'язанням. У разі дефолту покупець передає емітенту боргові цінні папери (кредитний договір, облігації, прості векселі), а натомість отримує від емітента компенсацію суми боргу плюс всі відсотки, що залишилися до дати погашення).

Деривативи, що представляють собою «упаковане» управління певними активами. Прикладом можуть служити практично всі структуровані продукти. Таким чином, кредитні ноти є аналогом боргових зобов'язань, структурованих продуктів, базовим активом яких є випущені позики і кредити і (або) боргові цінні папери різних емітентів.

Звичайно, різноманіття типів похідних значно, а наведена класифікація досить умовна, оскільки деривативи можуть являти собою химерну комбінацію різних їх видів. Ринки деривативів - це ринки похідних фінансових паперів, на якому здійснюється торгівля наступними видами контрактів:

- ф'ючерсні контракти (ф'ючерси) - це угоди між двома сторонами, які мають зобов'язання купити і поставити актив за узгодженою ціною і на визначену дату. Таким чином, суть ф'ючерсного контракту полягає у фіксації ціни товару, який буде поставлений в майбутньому. Трейдери використовують ф'ючерси для хеджування свого ризику або спекулюють на різниці в ціні базового активу;

- форвардні контракти (форварди) схожі на ф'ючерсні, але дозволяють сторонам вводити в нього додаткові умови. Наприклад, обумовити не тільки час поставки товару, але і місце угоди, вид упаковки, особливості транспортування і т. Д. Якщо остаточний розрахунок по ф'ючерсах здійснюється в момент завершення (виконання, експірації) контракту, то для форвардів - «тут і зараз», а поставка здійснюється в майбутньому (в обумовлені терміни). Оскільки форвардні контракти не стандартизовані, їх укладають на позабіржовому ринку;

- свопи - це тип деривативу, який використовується для обміну одного виду грошового потоку на інший. Наприклад, трейдер може використовувати процентний своп для переходу від позики зі змінною ставкою до позики з

фіксованою ставкою, або навпаки. Простіше кажучи, своп - це тимчасовий обмін активами (валютою, цінними паперами і таке ін.) В ході торгів на біржі. Його особливість в тому, що обмін відбувається тільки протягом певного часу, після закінчення якого сторони угоди повертають один одному свої активи. Своп не тільки страхує ризики, але і дає можливість вибирати ринки іншої юрисдикції.

- опціони - такий контракт нагадує ф'ючерсний контракт, але відрізняється від нього правами / обов'язками сторін. Якщо для ф'ючерсів укладення угоди є обов'язковим як для продавця, так і для покупця, то у випадку з опціонним контрактом продавець зобов'язаний виконати контракт, а покупець має право відмовитися від нього.

На наш погляд, торгівля фінансовими продуктами, прив'язаними до вартості базового активу, є найбільш динамічним сегментом ринку у всіх розвинених країнах.

Як підсумок проведеного дослідження зазначимо, що важливість і актуальність проблеми досягнення активного розвитку української економіки та ріст ефективності її виробничо-комерційного функціонування визначають об'єктивну необхідність і важливість подальшого удосконалення теоретико-методологічного та наукового базису дослідження світового ринку похідних цінних фінансових паперів. Детального аналізу нагально потребує стратегія удосконалення українського ринку деривативів, необхідна гармонізація нашого ринку з світовим ринком похідних цінних фінансових паперів, потребують свого розвитку моделі утворення цін на базові види деривативів. З цього виходить необхідність здійснення подальших наукових досліджень актуальність яких не викликає сумніву. Врахування сучасних тенденцій розвитку міжнародного ринку похідних фінансових інструментів при активному реформуванні українського ринку цінних паперів безперечно дозволить збільшити ефективність функціонування цього ринку та забезпечить основу для хеджування комерційних ризиків українських фінансових установ та корпорацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Шелудько В., Вірченко В. Сучасні тенденції розвитку світового ринку деривативів // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 2014. Вип. 10. С. 81-87. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Ekon_2014_10_17

2. Попов О.В., Мехович С.А., Кобелева Т.О. Класифікація ризиків при проведенні інноваційних перетворень // Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит. 2021. №3. С.66-71.

3. Примостка Л.О. Фінансові деривативи: аналітичні та облікові аспекти. К.: КНЕУ, 2011. 263 с

4. Kobielieva T.O., Tkachov M.M., Tkachova N.P., Pererva P.G. (2017) Modeling the marketing characteristics of market capacity for electrical automation // Marketing and Management of Innovations. №4. С.67-74.

5. Кобелева Т.О. Комплаєнс-безпека креативних економічних розробок // Сучасні підходи до креативного управління економічними процесами : матеріали 10-ї Міжнар. наук.-практ. конф., 22 квітня 2019 р. Київ : НАУ, 2019. С. 87-89. <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/41523>

6. Перерва П., Маслак О., Кобелева Т., Кучинський В., Ілляшенко С. (2021). Ефективність інформаційних технологій в управлінні інтелектуальною власністю промислового підприємства. Вісник НТУ «ХПІ» (екон. науки), (1), 53–58. <https://doi.org/10.20998/2519-4461.2021.1.53>

7. Шаульська Л.В., Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Формування та використання системи моніторингу підприємницьких ризиків як запорука сталого розвитку бізнес-структур // Економіка і організація управління. 2023. №1(49). С.34-44. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/68529>

8. Кобелева Т. О. Економічна оцінка роботи підрозділу із забезпечення комплаєнс-безпеки підприємства // Науковий вісник ПУЕТ : зб. наук. пр. Сер. : Екон. науки. Полтава: ПУЕТ, 2019. № 3 (94). С. 38-48. URI: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/58560>

9. Перерва П.Г. Формування системи моніторингу підприємницької діяльності підприємства / П. Г. Перерва, Т. О. Кобелева // Економіка: реалії часу: електрон. наук. вид. 2023. № 1 (65). С. 5-11. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2023/No1/5.pdf>

10. Кобелева Т.О. Комплаєнс як категорія економічної безпеки промислового підприємства // Економіка: реалії часу. 2018. № 6 (40). С. 52-59. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2018/No6/52.pdf>

Шаульська Л.В., Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Дослідження впливу підприємницьких ризиків на сталий розвиток // Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит. 2023. № 3 (181). С. 14-23. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/66827>

Перерва П.Г., Борзенко В.І., Кобелева Т.О. Інтелектуальна власність: магістерський курс: підручник. Харків: НТУ «ХПІ», 2019. 1002 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/286988829.pdf>

УДК 336.2:352(477)

Фатюха Н.Г.¹, Баршош А.А.²

¹канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

²студ. гр. ФЕУ-112М НУ «Запорізька політехніка»

ДИНАМІКИ ВИКОНАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ

Місцевим бюджетам належить провідне місце в економічному механізмі кожної держави. Складовими дохідної частини загального фонду бюджету є всі доходи бюджету (крім тих, що призначені для зарахування до спеціального фонду бюджету); позики та запозичення.

Визначимо основні проблеми формування дохідних джерел місцевих бюджетів.

Таблиця 1 - Джерела формування місцевих бюджетів України [1]

Групи доходів	2019	2020	2021	2022	Відхилення від 2019	
					абсолютне, млн.грн	відносне, %
Податкові надходження, млн грн	94811	95970	321454	393461	298650	у 3,1 р.б.
Неподаткові надходження, млн грн	26105	21752	22939	22041	-4064	-15,6
Інше, млн грн	3575	5136	5187	2842	-733	-20,5
Усього, млн грн	124491	122858	349580	418343	293852	у 2,4 р.б.
Міжбюджетні трансферти, млн грн	260302	163846	173813	136754	-123548	-47,5

Протягом 2019-2022 років динаміка податкових надходжень мала тенденцію росту, що в порівнянні з базисним роком зросли на 315%, або на 298650 млн. грн. За неподатковими надходженнями, міжбюджетними трансфертами та іншими доходами, навпаки, зниження показників на 15,6%, на 47,5%, на 20,5% відповідно. Доходи місцевих бюджетів України зросли на 293852 млн. грн., або на 236,0%. Станом на 31.12.2022р. всі групи доходів виконано на 100,0%.

Слід відмітити на збільшення питомої ваги податкових надходжень у складі доходів місцевих бюджетів України: з 76,2 % у 2019 р. до 94,0 % у 2022 р (табл.1.). Така тенденція вказує на послаблення дохідної бази місцевих бюджетів, і зокрема власної.

При розгляді статей податкових надходжень за даними [1] можемо визначити зростання: за платою за користування надрами (на 92,4%) та за місцевими податками і зборами (на 14,5%). В структурі податкових надходжень найбільша питома вага припадає на податок на доходи фізичних осіб (69,2%) та місцеві податки і збори (21,4%). Зростання місцевих податків і зборів є позитивним моментом, який збільшить наповнення місцевих

бюджетів за рахунок підприємств і організацій, що функціонують на підвідомчих територіях місцевого самоврядування.

Незначною залишається частка власних доходів, які є фінансовою основою для виконання власних повноважень органів місцевого самоврядування. Загалом по місцевих бюджетах України співвідношення власних і закріплених доходів сьогодні становить 13 % і 87 %. На рівні багатьох місцевих бюджетів питома вага доходів, що не враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів, ще менша [2, с.14].

Найбільше зниження відбулося за статтями: інше (на 49,3%), доходи від власності та підприємницької діяльності (окрім НБУ) (на 19,6%), надходження бюджетних установ (на 12,7%).

В структурі неподаткових надходжень найбільша питома вага припадає на надходження бюджетних установ (69,2%) та на адміністративні збори і платежі (на 19,1%).

Ми вважаємо, що бюджети всіх рівнів повинні наповнюватися насамперед за рахунок різноманітних податків, зборів і обов'язкових платежів з юридичних та фізичних осіб, які виступають основним важелем формування доходів держави і місцевого самоврядування. Система оподаткування, як сукупність встановлених податків, становить основу державних доходів, до складу яких, крім цього, входять неподаткові платежі, доходи від державного майна та операцій з ним, запозичення, гранти, дарунки тощо. Розподіл дохідних джерел між бюджетами визначається тим, як розмежовані функції і повноваження між центральним урядом і місцевим самоврядуванням. Децентралізація влади, яка відбувається в Україні, повинна супроводжуватися передачею все більшої частини фінансових ресурсів, і бюджетних також, на місцевий рівень відповідно до розширення завдань органів місцевого самоврядування.

Зменшення податкових надходжень у сукупних доходах місцевих бюджетів унеможливує проведення ефективної фінансової децентралізації в контексті децентралізації влади. Очевидно, необхідно переглянути склад місцевих податків і зборів та запровадити такі податки, які більшою мірою відображали б політику місцевої влади та її пріоритети, наприклад, у підприємницькій сфері, розвитку місцевості, збереженні історичних, туристичних та рекреаційних пам'яток, забезпеченні нормальних умов життєдіяльності населення тощо [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ціна держави. URL: [http:// old.cost.ua/budget/revenue/](http://old.cost.ua/budget/revenue/) .
2. Волкова В. В., Волкова Н. І. Місцеві фінанси. Навчальний посібник. Вінниця: Донецький національний ун-т імені Василя Стуса, 2022. 105 с.

3. Модернізація місцевих фінансів України в умовах економічних і соціальних трансформацій: монографія / за ред. О. П. Кириленко. Тернопіль: Економічна думка, 2008. 376 с.

УДК 338.516.7

Федоренко О.В.¹ Ничмоглод А.А.², Перерва П.Г.³

¹студ. гр. 1121а НТУ «ХП»

²студ. гр. 521а НТУ «ХП»

³ д-р економ. наук, професор НТУ «ХП»

РОЗВИТОК МЕТОДІВ ВАРТІСНОГО ОЦІНЮВАННЯ ПАТЕНТІВ

В епоху економіки знань, коли знання стають одним з факторів виробництва, інтелектуальна власність починає відігравати особливу роль. Власники патентів, ліцензій і авторських прав отримують конкурентну перевагу в дослідженнях, розробці та комерціалізації принципово нових товарів і послуг [1-12].

Патент – це документ, виданий національною або міжнародною службою інтелектуальної власності. Він засвідчує пріоритет промислового зразка, корисної моделі чи винаходу, а також авторства та виключного права на них. Патентна експертиза включає в себе комплексний аналіз прав інтелектуальної власності, має свою специфіку і проводиться незалежним оцінювачем, який має сертифікат, що підтверджує його кваліфікацію. Складність визначення цінності патенту полягає в тому, що промисловий зразок або винахід є унікальним і не може порівнюватися з аналогами.

Вартість прав на винахід або інший об'єкт, що охороняються патентом, цілком визначається економічними вигодами, які правовласник може отримати від впровадження і використання своїх інновацій в комерційній діяльності або інших сферах. Ці вигоди можуть виражатися в створенні нових товарів або послуг, в зниженні собівартості продукції, в поліпшенні споживчих властивостей товарів і досягненні конкурентних переваг. Специфіка оцінки патентів полягає в тому, що застосовність порівняльних методів або методів, заснованих на розрахунку витрат на такі об'єкти, дуже обмежена.

Порівняльний підхід до оцінки, заснований на порівнянні об'єкта оцінки і його ринкових аналогів, практично не використовується для оцінки патентів, оскільки винахід або промисловий зразок – це завжди унікальні об'єкти (власне, саме тому і оформляються патенти на них), і порівнювати їх з аналогами завжди буде некоректно, оскільки він буде ігнорувати цю унікальність. Крім того, інформація про угоди з продажу патентів майже завжди закрыта і важкодоступна. Нерідко оцінювач обгрунтовано

відмовляється від використання порівняльних методів на підставі недоступності необхідної ринкової інформації.

Великі труднощі виникають і при застосуванні методів витратного підходу, тобто методів калькулювання собівартості на основі аналізу витрат на створення об'єкта оцінки. Справедлива вартість патенту може бути досить слабо пов'язана з вартістю його розробки. Є багато прикладів, коли комерційно успішні розробки робляться при дуже скромному бюджеті.

Найчастіше дохідний підхід використовується для оцінки вартості патентів. Методи дохідного підходу дозволяють розрахувати вартість оцінюваного об'єкта, ґрунтуючись на аналізі потенційного доходу, який може отримати правовласник від використання свого винаходу. Тобто ці методи пов'язують вартість і комерційну ефективність оцінюваного патенту.

Патентний ринок все ще непрозорий. Інформація про кожну патентно-ліцензійну операцію засекречена, тому навіть якщо ліцензії на аналогічні патенти вже продавалися багато разів, умови ліцензій, включаючи ціну, завжди залишалися конфіденційними. Це означає, що ліцензіат не має можливості порівняти ціну ліцензії з іншими аналогічними цінами і визначити, наскільки вигідна реальна угода [2, 5, 8, 12]. Те ж саме стосується і патентовласників: у них немає можливості провести бенчмаркінг. За таких умов наявність математичних моделей оцінки варіантів дозволить учасникам патентного ринку визначити справедливую ціну патентів та досягати більшої прозорості ринку.

Запропоновано розглянути підхід до оцінки вартості патентів з реальними опціонами. Згідно з визначенням, реальний опціон створює право, але не обов'язок, купити (call) або продати (put) базовий актив в певний час за певною ціною (strike price). Реальний опціон відрізняється від фінансового опціону тим, що базовий актив є реальним активом, наприклад, інвестиційним проектом [4, 9, 11]. При цьому патент можна охарактеризувати як виключне право обмеженого терміну дії (на час правової охорони) щодо нового, неочевидного винаходу, здатного до промислового використання, де право пред'являти позови до інших осіб про порушення виключних прав надається в обмін на публікацію винаходу.

Розглянемо підхід до визначення вартості патенту, який заснований на функції платежів від використання патенту [1]. Ця модель заснована на припущенні, що підприємство буде розробляти патент, тобто комерціалізувати винахід, тільки якщо теперішня вартість очікуваних грошових потоків від продажу продукту перевищує витрати на комерціалізацію. Якщо вартість очікуваних грошових потоків від продажу, за розрахунками економістів, нижче витрат на комерціалізацію, фірма не буде використовувати патент і допустить термін його дії. Розглянемо тепер кожен

параметр такої моделі більш детально, щоб була можливість розрахувати вартість патенту самостійно.

1. Ціна патентного опціону або премії за патентний опціон складається з декількох складових. Перша складова – це оплата заявки на патент. Перед подачею заявки необхідно правильно її скласти. Патентними повіреними часто займаються складанням заявки, що збільшує вартість заявки і ціну опціону.

2. Друга складова - витрати на створення винаходу. При цьому винахід має стати в нагоді. Обсяг інвестицій – капітал і час – залежить від технологічної сфери, в якій зроблено винахід. У таких галузях, як фармацевтика, наприклад, для здійснення винаходу потрібні значні витрати капіталу, в той час як в комп'ютерній промисловості вартість винаходу трохи нижче.

3. Нарешті, ціна опціону включає витрати на втрату захисту комерційної таємниці. Патентна система вимагає розкриття винаходу через 18 місяців після подачі заявки на патент, коли інформація стає доступною кожному. Ця складова ціни опціону є різновидом альтернативних витрат.

4. Ціна реалізації патентного опціону. Коли економісти говорять про використання патентного варіанту, вони, як правило, зосереджуються на комерціалізації власником патенту базового активу – винаходу. Ціна страйку включає витрати на комерціалізацію. До ціни виконання також включаються витрати на збереження виключного права на використання винаходу. У разі порушення цього права іншими фірмами витрати на збереження права будуть включати витрати на судові тяжби з порушниками. Існує ще один варіант реалізації опціону, а саме продаж ліцензії підприємству, яке буде комерціалізувати [2]. При цьому власник патенту не користується виключним правом, а отримує ануїтет на використання прав від іншого підприємства. Цей варіант використання патенту, як і перший варіант, може включати витрати на судові тяжби з потенційним ліцензіатом. Статистика показує, що ціна страйку в другому випадку зазвичай нижче, ніж ціна страйку в разі комерціалізації.

5. Час до виконання. Згідно з міжнародним правом, термін дії патенту де-юре становить 20 років. Однак де-факто термін дії патенту може закінчитися раніше, якщо винахід застаріє, тобто на ринку з'явиться більш сучасна версія продукту і попит переключиться на цей новий продукт. У цьому випадку час до оформлення обмежений фактичним терміном дії патенту.

6. Вартість базового активу, що лежить в основі патенту, або теперішня вартість грошових потоків від патенту. Основним активом патентного опціону є винахід. Вартість винаходу не залежить від правил патентування. Винахід - це новий товар, і його вартість визначається ринком. Однак текст і умови патенту можуть служити деякими оцінками вартості винаходу.

Патентне право вимагає, щоб корисність винаходу була описана в заявці на патент. Хоча заявці не потрібно надавати докази комерційного успіху, необхідно показати, що винахід працює і готовий до виходу на ринок. Чим вище ступінь його новизни (технологічна відстань між запатентованим винаходом і сучасним станом технологій), винахідливість і затребуваність на ринку, тим вище вартість винаходу. Крім того, вартість винаходу залежить від ширини патенту, тобто скільки продуктів і процесів захищено патентом. Чим вище ступінь патентного захисту, тим цінніше винахід. В якості факторів, що впливають на вартість винаходу, дослідники вказують також ступінь розкриття і перешкоди (з технічної точки зору) для обходу винаходу. Адже чим менше інформації про виробничі характеристики зазначено в патенті, тим вище технологічні перешкоди і тим нижче ймовірність його копіювання після закінчення терміну патентного захисту. Це робить винахід дорожче. Часто буває так, що для комерціалізації запатентованого винаходу потрібні додаткові технології та інші додаткові активи. Чим більше додаткових активів необхідно для комерціалізації винаходу, тим нижче його вартість.

7. Волатильність ціни винаходу. Стандартне відхилення вартості патенту (волатильність) має визначатися ступенем технічної, юридичної та ринкової невизначеності.

Використовуючи цей метод, будь-яке підприємство може розрахувати ціни своїх патентів, щоб мати можливість визначити, наскільки вигідні пропозиції, що надходять від потенційних ліцензіатів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Канєва М.А. Основні чинники вартості патенту та її оцінка шляхом реальних опціонів // Вісник НДУ. Серія: Соціально-економічні науки. 2009. Т. 9, вип. 4. С. 120-128.

2. Попов О.В., Мехович С.А., Кобелева Т.О. Класифікація ризиків при проведенні інноваційних перетворень // Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит. 2021. №3. С.66-71.

3. Kobielieva T.O., Tkachov M.M., Tkachova N.P., Pererva P.G. (2017) Modeling the marketing characteristics of market capacity for electrical automation // Marketing and Management of Innovations. №4. С.67-74.

4. Кобелева Т.О. Комплаєнс-безпека креативних економічних розробок // Сучасні підходи до креативного управління економічними процесами : матеріали 10-ї Міжнар. наук.-практ. конф., 22 квітня 2019 р. Київ : НАУ, 2019. С. 87-89. <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/41523>

5. Кобелева Т. О. Економічна оцінка роботи підрозділу із забезпечення комплаєнс-безпеки підприємства // Науковий вісник ПУЕТ : зб. наук. пр. Сер.

: Екон. науки. Полтава: ПУЕТ, 2019. № 3 (94). С. 38-48. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/58560>

6. Перерва П.Г. Формування системи моніторингу підприємницької діяльності підприємства / П. Г. Перерва, Т. О. Кобелева // Економіка: реалії часу: електрон. наук. вид. 2023. № 1 (65). С. 5-11. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2023/No1/5.pdf>

7. Кобелева Т.О. Комплаєнс як категорія економічної безпеки промислового підприємства // Економіка: реалії часу. 2018. № 6 (40). С. 52-59. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2018/No6/52.pdf>

8. Шаульська Л.В., Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Дослідження впливу підприємницьких ризиків на сталий розвиток // Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит. 2023. № 3 (181). С. 14-23. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/66827>

9. Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Методичні засади моніторингу показників енергетичної безпеки в діяльності бізнес-структур // Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит. 2023. № 3(181). С.33-42. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/66824>

10. Перерва П.Г., Борзенко В.І., Кобелева Т.О. Інтелектуальна власність: магістерський курс: підручник. Харків: НТУ «ХПІ», 2019. 1002 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/286988829.pdf>

11. Kocziszky G., Veres Somosi M., Kobieliava T.O. Compliance risk in the enterprise // Стратегії інноваційного розвитку економіки України: проблеми, перспективи, ефективність "Форвард-2017": тр. 8-ї Міжнар. наук.-практ. Internet-конф. Харків : НТУ "ХПІ", 2017. С. 54-57.

12. Шаульська Л.В., Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Формування та використання системи моніторингу підприємницьких ризиків як запорука сталого розвитку бізнес-структур // Економіка і організація управління. 2023. №1(49). С.34-44. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/68529>

УДК 338.45

Шарова С.В.², Волков М.С.²

¹ канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ФЕУз-112М НУ «Запорізька політехніка»

УПРАВЛІННЯ РЕНТАБЕЛЬНІСТЮ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА ЯК СУБ'ЄКТА ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КРАЇНИ

Якщо темпи продажів підприємства падають, то чи зменшиться відповідно цьому виробництво товарів або підприємство повинно дотримуватися колишніх темпів розвитку, роблячи запас на майбутнє? Або

якщо попит на продукцію сильно і несподівано збільшується, то чи можна з існуючих потужностей зняти більше продукції? Чи повинне підприємство розвивати нові технології, що вимагають значних капіталовкладень, або обмежитися інтенсифікацією праці.

Все це зрештою пов'язано з оцінкою використання ресурсів підприємства. Для оцінки рівня ефективності роботи підприємства одержуваний результат (валовий дохід, прибуток), зіставляється з витратами або використовуваними ресурсами. Порівняння прибутку з витратами означає рентабельність, або, точніше, норму рентабельності.

Рентабельність – це відносний показник, що характеризує рівень ефективності (доходності) діяльності підприємства. Показники рентабельності повніше, аніж прибуток, характеризують кінцеві результати роботи підприємства, оскільки їх величина показує співвідношення прибутку з наявними або використаними ресурсами.

Конкурентоспроможність продукції – це здатність продукції відповідати вимогам конкурентного ринку, запитам покупців порівняно з іншими аналогічними товарами, представленими на ринку. Конкурентоспроможність визначається, з одного боку, якістю товару, його технічним рівнем, споживчими властивостями, а з іншого – цінами, встановленими продавцем товарів. Крім того, на конкурентоспроможність впливає мода, сервіс під час продажу і після нього, реклама, імідж виробника, ситуація на ринку, коливання попиту.

Існує низка коефіцієнтів, які аналізують прибутковість продукції компанії, зокрема валова рентабельність, операційна рентабельність, чиста рентабельність, рентабельність продажів і рентабельність окремих видів продукції. Зміна рентабельності окремих видів продукції, асортименту або структурні зміни в реалізованій продукції можуть призвести до зміни рентабельності продукції компанії в цілому.

Також існує ряд ефективних методів аналізу конкурентоспроможності продукції підприємства та все зводиться до визначення рівня якості продукції, що являє собою кількісну характеристику міри придатності того чи іншого виду продукції для задоволення конкретного попиту на неї порівняно з відповідними базовими показниками цього ж виду продукції, якою вже користується споживач.

Так як рентабельність характеризує ефективність роботи підприємства в цілому, дохідність різних напрямків діяльності (виробничої, підприємницької, інвестиційної), окупність витрат і т. д., в сучасних умовах господарювання, підприємствам необхідно вжити заходів, що сприятимуть зростанню рентабельності їх діяльності. Всі фактори та шляхи підвищення ефективності підприємства можна поділити на внутрішні та зовнішні. Зовнішні фактори не залежать від діяльності підприємства, а формуються під

дією ринкового механізму, законодавчого регулювання, економічної та політичної ситуації в державі.

Для оптимального управління конкурентоспроможністю та рентабельністю продукції необхідним є проведення аналізу зовнішнього середовища підприємства для визначення оптимальних напрямів виробництва продукції, оскільки підприємство «має виробляти те, що продається, а не продавати, те що виробляється». З цією метою здійснюють маркетинговий аналіз, предметом вивчення якого є зовнішнє середовище підприємства, зокрема ринкове.

Активна маркетингова діяльність компанії є одним із найважливіших факторів у визначенні можливостей зростання та підтримки високого рівня конкурентоспроможності продукції. При цьому основні резерви повністю відповідають вимогам споживачів: зниження відпускних цін, підвищення якості продукції, збутового обслуговування тощо.

Максимізація рентабельності та конкурентоспроможності виробництва (особливо продукції) є однією з цілей будь-якого бізнесу. Взагалі кажучи, рентабельність продукту можна підвищити шляхом зміни наступних факторів: обсяг продажів; структура реалізації; ціна продажу; витрати на реалізацію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Брінь П. В., Мохамад Н. Конкурентоспроможність підприємства: сутність, показники та методичні засади динамічної оцінки. Причорноморські економічні студії. 2021. №64. С. 36–43.

2. Камарчук І. М., Шопський Ф. І., Шевченко О. В. Змістовно-теоретична характеристика міжнародної конкурентоспроможності підприємства. Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки. 2022. №66. С. 78–84.

3. Мицак О., Ковтун Н., Лихач О. Удосконалення механізму управління фінансовими результатами підприємства. Галицький економічний вісник. Тернопіль : ТНТУ, 2019. Том 56. №1. С. 115–122.

УДК 331.59

Шарова С.В.², Жуков М.А.²

¹ канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ФЕУ-112М НУ «Запорізька політехніка»

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Поняття «рівень життя» населення характеризує ступінь задоволення фізичних, духовних і соціальних потреб людей. Рівень життя населення - це рівень споживання матеріальних благ. Під бідністю розуміється нездатність

підтримувати мінімальний рівень споживання, який визначається біологічними, соціальними та культурними нормами. Сьогодні майже все населення перебуває під загрозою бідності, навіть заможні соціально-професійні класи.

Населення України має низькі доходи у порівнянні з іншими країнами, відношення з деякими в розмірі перевищує 10 разів (наприклад Норвегія). Навіть сусідня Польща платить своїм громадянам у 3-4 рази більше, ніж Україна. Тому значна частина населення України віднесена до категорії бідних через низький рівень доходів (Рис.1).

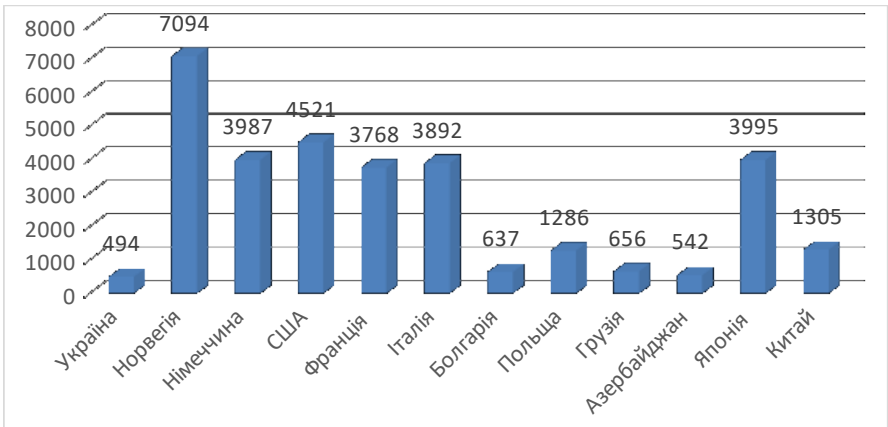

Рисунок 1 - Середній рівень заробітної плати станом на 2023 рік, у дол. США

В Україні існує досить значна диференціація доходів населення. Тому подолати її буде надзвичайно важко, але можливо, якщо провести грамотну економічну та соціальну політику. Але, насамперед, потрібно провести реальну статистичну оцінку нерівності у доходах, адже офіційна оцінка нерівності не відображає реального стану справ, оскільки не враховує незадекларованих грошових доходів, неформальної економіки й неформальних доходів.

У європейській практиці широко поширені два основні підходи до боротьби з бідністю. Перший спосіб полягає в забезпеченні та підтримці мінімального доходу (заробітної плати та пенсій), достатнього для підтримки поточних нормальних стандартів споживання. Другий шлях – надання адресної соціальної допомоги незахищеним верствам населення. Він використовується в країнах, де більшість населення має низькі доходи, а розподіл соціальної допомоги є основним способом соціальної підтримки значної частини населення країни. Крім того, для боротьби з бідністю широко використовуються механізми загальнообов'язкового соціального

страхування, що забезпечують високі трудові пенсії, допомогу по безробіттю, допомогу та допомогу на дітей, якісне медичне обслуговування.

Головною стратегічною метою підвищення рівня життя людей має стати вихід на рівень розвинутих країн і подолання бідності, що зумовлюється цим. У рамках стратегічного коригування рівня життя можна запропонувати наступні напрями дій: підвищення реальних доходів населення, зменшення частки тіньових доходів у структурі доходів громадян для формування ефективної національної системи соціального страхування, вдосконалення ефективності системи соціального захисту населення; розробка заходів щодо соціально орієнтованого міського бюджету; підвищення рівня зайнятості населення; створення системи інформаційного забезпечення соціальних зв'язків і управління працею; сприяння підприємницькій діяльності, розвитку виробництва та залученню інвестицій у міське господарство, обсягів житлового будівництва та формування міського сектору доступного житла, покращення параметрів і структури споживчого кошика.

Реалізація заходів щодо підвищення рівня життя населення в рамках перелічених напрямків має сприяти подоланню абсолютної бідності, сприяти подоланню соціальної бідності, сприяти мобілізації та активізації власних сил людей, створенню необхідних умов для реалізації бідності. Тому це допомагає людям розвивати гідний рівень життя та в свою чергу все це веде до покращення ситуації в країні, тобто відновлення економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Євростат. Режим доступу: <https://ec.europa.eu/eurostat/>
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Клевчик Л. Л. Шляхи подолання проблеми бідності в сучасних глобалізаційних умовах. Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : Економіка. – 2018. № 11. С. 9-13. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2018_11_4

УДК 658.15

Шарова С.В.¹, Христова-Поспелова О.М.²

¹канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ФЕУз-712м НУ «Запорізька політехніка»

АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА В КОНТЕКСТІ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Фінансовий стан підприємства – це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин

підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів.

Основною інформаційною базою для аналізу фінансового стану є фінансова звітність. Для того, щоб інформація, надана у фінансовій звітності, дійсно відображала реальний фінансовий стан підприємства, необхідно дотримуватися єдиних правил її ведення, що забезпечить необхідну прозорість звітних даних, їх розуміння і однакове трактування всіма фінансовими аналітиками.

Для аналізу було обране підприємство Товариство з обмеженою відповідальністю «Запорізький завод кольорових металів», що вже понад 30 років функціонує на ринку кабельно-провідникової продукції. За результатами проведеного аналізу фінансово стану ТОВ «ЗЗКМ» можна зробити наступні висновки.

Валюта балансу з 2019 до 2022 року мала тенденцію зростання. Питома вага необоротних активів та оборотних активів є приблизно однаковою. Через постійне збільшення статей балансу, можна стверджувати, що масштаби виробництва зростають, підприємство веде активну діяльність. Підприємство розвивається, масштаби діяльності постійно збільшуються, господарський оборот зростає, але зменшилась ефективність використання основних засобів.

За результатами аналізу оборотності активів ТОВ «ЗЗКМ» можна зробити наступні висновки. З 2019 року до 2022 року спостерігається значне погіршення показників оборотності активів підприємства, але за винятком кінця 2021 року – початку 2022 року. В даний період спостерігається значний позитивний стрибок усіх розрахованих показників, але до кінця 2022 року ситуація стала значно гіршою.

Негативні значення показників фінансової стійкості говорять про те, що весь власний капітал і довгострокові джерела спрямовані на фінансування необоротних активів і в компанії немає довгострокових коштів для формування власного оборотного капіталу. Власний капітал і кошти, залучені на довгостроковій основі, спрямовані на фінансування необоротних засобів, тому для фінансування оборотних активів необхідно звертатися до позичкових джерел фінансування. Можна стверджувати, що існує брак стабільних джерел фінансування у загальному обсязі.

Показники ліквідності нижче нормативного і це свідчить про проблемний стан платоспроможності, адже оборотних активів недостатньо для того, щоб відповісти за поточними зобов'язаннями. Отже, підприємство не є ліквідним. Показники рентабельності мають позитивну динаміку змін для діяльності підприємства. Найкращі значення показників спостерігаються у 2021 році. За 2022 рік дані показників відсутні через неможливість

розрахунків. Але за значеннями показників можна зробити висновок, що підприємство є низькорентабельним.

Загалом спостерігається значне погіршення показників або недостатність даних для розрахунків, що пояснюється початком повномасштабного вторгнення та тим, що ТОВ «ЗЗКМ» розташоване у прифронтовому місті.

Аналіз фінансового стану підприємства дає якісну та кількісну інформацію про його діяльність, яка необхідна для багатьох суб'єктів ринку. Комплексна оцінка фінансового стану підприємства передбачає визначення економічного потенціалу суб'єкта, дає змогу забезпечити ідентифікацію його місця в конкурентних ринкових умовах.

Основні заходи, спрямовані на покращення фінансового стану підприємства, можуть містити в собі: вивчення попиту на продукцію, що випускається, з метою розширення ринку; аналіз складових собівартості продукції і визначення шляхів її зниження; збуту переорієнтації на випуск іншої продукції; виявлення наднормативних запасів матеріальних цінностей для залучення їх в господарський оборот або реалізації; вивчення руху дебіторської заборгованості з метою її зменшення; вивчення можливості одержання довгострокових кредитів; аналіз складових короткострокової дебіторської заборгованості і можливості її зменшення; аналіз складових першочергових платежів із прибутку з метою недопущення нераціональних виплат; контроль за фінансовим станом підприємства і дотриманням виробленої фінансової стратегії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Грагова Р. І. Експрес аналіз фінансового стану підприємств // Галицькі контракти. -2018, „Дебет-Кредит”№ 44
2. Офіційний сайт ТОВ «Запорізький завод кольорових металів». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zzcm.com.ua/ua>

УДК 336.71

Шарова С.В.¹, Шубін В.В.²

¹ канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ.гр. ФЕУ-112м НУ «Запорізька політехніка»

ВИКОРИСТАННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Поняття «фінансово-економічна безпека» в українській практиці є відносно молодим. Однак забезпеченню фінансової безпеки з часом приділяється все більша увага. Вважається, що фінансова безпека як поняття включає комплекс заходів, методів та коштів із захисту економічних

інтересів держави на макрорівні, а також корпоративних структур та фінансової діяльності суб'єктів господарювання на мікрорівні.

Фінансова безпека – це можливість підприємства попереджати та нейтралізувати можливі загрози щодо погіршення його фінансового стану.

Розглядаючи нейтралізацію загроз фінансовій безпеці підприємства, варто сказати про те, що вона представляє систему поглядів на проблеми безпеки підприємства на різних рівнях та етапах реалізації заходів фінансової безпеки. Зарубіжний та вітчизняний досвід забезпечення фінансової безпеки підтверджує, що для боротьби з цілим переліком злочинних та протиправних дій потрібна цілеспрямована організація процесу протидії.

При розгляді закордонного досвіду з організації фінансової безпеки, хотілося б звернути увагу на кілька аспектів, а саме:

- інституційна побудова фінансової системи;
- організація бюджетного фінансування;
- способи, за яких досягнення стійкості банківського сектора відбувається з метою забезпечення фінансової безпеки ранку зарубіжних країн.

У ряді зарубіжних країн при підвищенні рівня фінансової безпеки своєчасно були створені деякі фінансові інститути, при здійсненні функцій яких, в першу чергу, сильно скорочується можливість перенаправлення частини коштів у тіньові сфери економіки, а також виключається можливість зловживання наявними фінансовими коштами. Немало важливою умовою досягнення стійкості фінансового ринку України та повної реалізації основних функцій є забезпечення балансу інтересів всіх без винятку учасників ринку

На сьогоднішній день у вітчизняній практиці при забезпеченні фінансової безпеки на підприємствах використовують систему контролінгу. Під контролінгом фінансової безпеки розуміється систематична робота з розвитку інформаційної бази, моніторингу загроз фінансовій безпеці, щодо тимчасового виявлення загроз втрати та прийому оперативних рішень щодо їх нейтралізації. Зазвичай система контролю фінансової безпеки підприємства впроваджується за заздалегідь розробленим алгоритмом, який містить у собі такі розділи, представлені на рисунку 1.

Загроза фінансовій безпеці – це ніщо інше як реальна чи потенційна ймовірність прояву негативного впливу різних факторів на фінансовий розвиток підприємства, що зазнає певного рівня економічної шкоди.

Уряду України варто звернути свою увагу на успішний досвід низки зарубіжних країн та організувати законодавчу базу таким чином, щоб вона сприяла розкриттю потенційних можливостей організації, обліку її економічних інтересів, мінімізації загроз та зниженню ризиків економічної

безпеки, виробити спеціальні державні програми, створити державні органи на федеральному рівні, які регулюватимуть діяльність організацій.

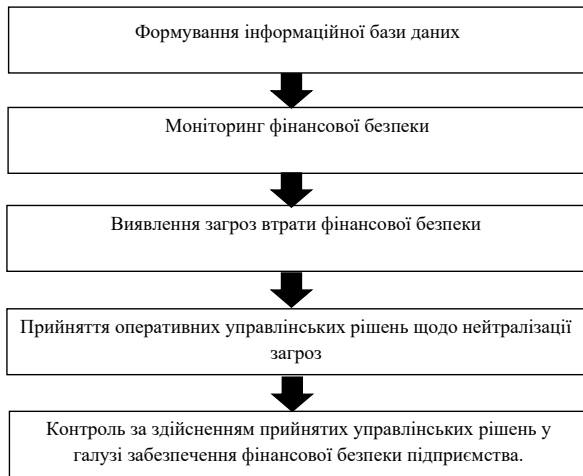

Рисунок 1 – Алгоритм системи контролінгу фінансової безпеки підприємства

Враховуючи, що при цьому не слід копіювати моделі розвинених країн, а розробляти свою власну, яка відобразить специфіку нашої країни. На превеликий жаль, на сьогоднішній день в Україні не приділяється належної уваги фінансовій безпеці підприємства ні в галузі теорії, ні в галузі практики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Козаченко Г.В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : монографія / Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко. — К.: Лібра, 2019. –280 с.
2. Мунтіян В. І. Економічна безпека України: монографія / В. І. Мунтіян. – К. : Вид-во КВІЦ, 2020. – 464 с.

УДК 347.77:334.752

Яскевич А.О.¹, Станєва А.С.², Перерва П.Г.³

¹ студ. гр. 521а НТУ «Харківський політехнічний інститут»

² студ. гр. 1121а НТУ «Харківський політехнічний інститут»

³ д-р економ. наук, проф. НТУ «Харківський політехнічний інститут»

ФРАНЧАЙЗИНГ ЯК СУЧАСНА ФОРМА КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙ

Інновації (інноваційна продукція, інноваційні технології) необхідні розвитку різних сфер підприємницької діяльності. Під інноваціями розуміють інноваційну продукцію, інноваційні технології, зокрема організаційні, управлінські та маркетингові. Інноваційна продукція після своєї комерціалізації має приносити дохід її творцям [1-13]. Основною проблемою інноваційної діяльності є знаходження актуального ринкового використання нововведень. Інноваційний результат не є інновацією, якщо немає на нього ринкового попиту, він не комерціалізований і просто представляє якусь новацію, винахід тощо. Тому процес комерціалізації інновацій є важливою (якщо не основною) стадією інноваційної діяльності, що реалізується через певні проекти, які окупатися, давати прибуток.

Комерціалізація інновації (об'єктів інтелектуальної власності) - це попереднє розміщення нового продукту на ринку для залучення потенційних споживачів, а потім здійснення дифузії інновації. Під дифузією інновацій слід розуміти процес, при якому інновація в часі по певних каналах розподіляється між членами соціальної системи [1]. Франчайзинг вважається ефективним способом розвитку бізнесу на основі ідей побудови великої мережі франчайзі та добре відпрацьованих технологій територіального розвитку бізнесу. Висока ефективність франчайзингового аспекту розвитку малого бізнесу підтверджена ключовими технологіями, а саме практичним навчанням бізнес-процесам і системою субфранчайзингу, що дозволяє будувати мережевий бізнес на великих територіях і в окремих країнах.

В даний час в Європі налічується понад 6500 франчайзингових систем і приблизно 380 000 франчайзі, із загальним обсягом продажів понад 350 мільярдів доларів. Однак ступінь розвитку франчайзингу в Європі набагато нижче, ніж в США, де його обсяг перевищує \$ 1000 млрд. на рік [1, 2, 6, 9].

На ринку України представлено як українські, так і приватні міжнародні підприємства, які в цей час надають споживачам послуги франчайзингу. Найбільш прогресивним українським підприємством, на наш погляд, є Franchise Group, яке активно працює по поширенню культури бізнес-діяльності на засадах франчайзингу. Слід відмітити, що зростання кількості підприємств на ринку франчайзингу в нашій країні має місце з 2017 р. Станом на початок 2022 р. вітчизняний ринок франчайзингу на 8-18% щорічно. При цьому вітчизняний ринок франшиз є в певній мірі диверсифікованим. Франчайзингові підприємства працюють у різних галузях бізнес-діяльності: послугах, громадському харчуванні, роздрібній торгівлі, науці та освіті.

Комерціалізація як найважливіший елемент інноваційного процесу в даний час стала самостійною сферою підприємницької діяльності, кінцевою

метою якої є виробництво і реалізація товарів і послуг з максимальним економічним ефектом. Комерціалізацію інтелектуальної власності в найзагальнішому вигляді можна розуміти як її використання з метою отримання прибутку. При виборі стратегії франчайзингу франчайзер має можливість отримувати дохід як від комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності (торгової марки, винаходів, корисних моделей і таке ін.), використання їх в якості нематеріальних активів в поточному бізнесі, так і від комерціалізації прав інтелектуальної власності, відступивши їх у відповідному розмірі за франчайзі. Таким чином, франчайзер реалізує концепцію відкритих інновацій, тобто об'єднує вертикальні і горизонтальні передачі інтелектуальної власності. Об'єктом комерціалізації може бути наступна інтелектуальна власність, що належить франчайзеру [5, 7, 11]:

- права на засоби індивідуалізації юридичних осіб, товарів, робіт, послуг і підприємств (вони виступають ядром брендової системи франчайзингу
  - рекламована торгова марка);
  - патентні права (у вигляді технології виробництва); – авторські права (наприклад, бізнес-керівництво може бути оформлено відповідним чином);
  - права на комерційну таємницю (технічне, комерційне та інше ноу-хау).

Слід зазначити, що, крім юридично закріпленого у вітчизняному законодавстві поняття інтелектуальної власності [4], існує також категорія інтелектуального капіталу, сутність якої на сучасному етапі не відображена в нормативних джерелах. Франчайзинг – це єдина стратегія комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності, яка дозволяє не тільки надати права користування стандартними результатами інтелектуальної діяльності, а й надати всебічний доступ користувачів до таких елементів інтелектуального капіталу, як:

- «дух організації» (повага до іміджу - одна з ключових основ франчайзингової системи);
- вигідні відносини з контрагентами;
- оборотний капітал (конкретні системи збуту, послуги і т.д. можуть не фіксуватися як окремі об'єкти інтелектуальної власності, але тим не менш бути елементами інтелектуального капіталу франчайзера);
- гуманітарні активи франчайзера, що полягають в досвіді персоналу, знанні технологій, специфічних навичках і передаються франчайзі через навчальні програми, тренінги, семінари і таке ін.

Стратегія ліцензування дуже близька до франчайзингу за господарським характером (предмет договору ідентичний - права інтелектуальної власності; фінансова складова порівнянна - паушальний внесок, роялті або змішаний платіж), але в той же час між цими поняттями є істотні відмінності, які полягають в наступному:

– франчайзі зобов'язаний вести свій бізнес, суворо дотримуючись норм і стилю франчайзера. В рамках ліцензійної угоди, якщо інше спеціально не обумовлено, ліцензіат не зобов'язаний організувати власний бізнес з дотриманням іміджу і правил, за якими ліцензіар веде свою діяльність;

– передача прав на використання товарного знаку ліцензіара також не є обов'язковою у випадку ліцензійного договору (крім випадків, коли вона є безпосереднім предметом ліцензійного договору);

- У світовій практиці франчайзі має гарантоване право на допомогу з боку франчайзера протягом усього терміну дії договору, при цьому ліцензіар може або не може надавати допомогу ліцензіату. Однак, згідно з українським законодавством (комерційні концесійні відносини), допомога франчайзера є не нормативною, а диспозитивною нормою права, що залежить від умов конкретного договору. Таким чином, в Україні в цьому аспекті стирається відмінність між франчайзингом і ліцензійним договором;

- Стратегія франчайзингу, в порівнянні зі стратегією ліцензування, дає власнику інтелектуальної власності більші права для контролю за їх цільовим використанням.

Оцінка ефективності стратегії франчайзингу повинна проводитися як на стадії планування, ґрунтуючись на прогнозних даних, так і на завершальному етапі підведення підсумків, виходячи з фактичних результатів стратегії. Таким чином, доцільно провести аналіз «план-факт». На підставі проведеного дослідження можна зробити висновок про широкі стратегічні можливості франчайзингу. На сьогоднішній день в Україні її активному розвитку в інноваційній сфері певною мірою перешкоджає, по-перше, невідповідність нормативно-правової бази міжнародним стандартам, по-друге, концентрація франчайзингового бізнесу переважно на менш ризикованих галузях, таких як торгівля.

Проведені дослідження дозволили обґрунтувати ефективні форми комерційної реалізації результатів інтелектуальної діяльності, що використовуються у світовій практиці. Франчайзинг в Україні, в першу чергу, використовується як стратегія розширення бізнесу, спосіб організації продажів і інструмент комерціалізації маркетингу інтелектуальної власності, а не комерціалізації результатів НДДКР. Франчайзинг дозволяє здійснювати комплексну комерціалізацію результатів інтелектуальної діяльності франчайзера, забезпечуючи при цьому великі в порівнянні з іншими стратегіями комерціалізації права контролю за дотриманням прав інтелектуальної власності. Власність. Крім того, франчайзинг надає франчайзеру можливість отримати вигоду з інтелектуального капіталу (більш широке поняття, ніж інтелектуальна власність, яке не закріплено у вітчизняному законодавстві). Франчайзинг дає можливість поєднувати горизонтальні і вертикальні передачі інтелектуальної власності, тому

дозволяє максимізувати дохід франчайзера. Франчайзинг може використовуватися не тільки як стратегія комерціалізації інтелектуальної власності, але і як спосіб розширення бізнесу, інструмент конкуренції, метод організації продажів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Базилевич В.Д., Жуковська К.Ю. Розвиток франчайзингового механізму комерціалізації ОІВ в Україні // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2021. № 29. С. 36-42.
2. Кобелева Т. О. Економічна оцінка роботи підрозділу із забезпечення комплаєнс-безпеки підприємства // Науковий вісник ПУЕТ : зб. наук. пр. Сер. : Екон. науки. Полтава: ПУЕТ, 2019. № 3 (94). С. 38-48. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/58560>
3. Попов О.В., Мехович С.А., Кобелева Т.О. Класифікація ризиків при проведенні інноваційних перетворень // Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит. 2021. №3. С.66-71.
4. Кобелева Т.О. Комплаєнс-безпека креативних економічних розробок // Сучасні підходи до креативного управління економічними процесами : матеріали 10-ї Міжнар. наук.-практ. конф., 22 квітня 2019 р. Київ : НАУ, 2019. С. 87-89. <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/41523>
5. Перерва П.Г., Борзенко В.І., Кобелева Т.О. Інтелектуальна власність: магістерський курс: підручник. Харків: НТУ «ХПІ», 2019. 1002 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/286988829.pdf>
6. Перерва П.Г. Формування системи моніторингу підприємницької діяльності підприємства / П. Г. Перерва, Т. О. Кобелева // Економіка: реалії часу: електрон. наук. вид. 2023. № 1 (65). С. 5-11. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2023/No1/5.pdf>
7. Кобелева Т.О. Комплаєнс як категорія економічної безпеки промислового підприємства // Економіка: реалії часу. 2018. № 6 (40). С. 52-59. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2018/No6/52.pdf>
8. Шаульська Л.В., Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Дослідження впливу підприємницьких ризиків на сталий розвиток // Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит. 2023. № 3 (181). С. 14-23. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/66827>
9. Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Методичні засади моніторингу показників енергетичної безпеки в діяльності бізнес-структур // Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит. 2023. № 3(181). С.33-42. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/66824>
10. Kobieliava T.O, Tkachov M.M., Tkachova N.P., Pererva P.G. (2017) Determination of marketing characteristics of market capacity for electrical automation // Marketing and Management of Innovations. №3. С.79-86.

11. Шаульська Л.В., Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Формування та використання системи моніторингу підприємницьких ризиків як запорука сталого розвитку бізнес-структур // Економіка і організація управління. 2023. №1(49). С.34-44. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/68529>

12. Kocziszky G., Veres Somosi M., Kobielieva T.O. Compliance risk in the enterprise // Стратегії інноваційного розвитку економіки України: проблеми, перспективи, ефективність "Форвард-2017": тр. 8-ї Міжнар. наук.-практ. Internet-конф. Харків: НТУ "ХПІ", 2017. С. 54-57.

13. Кобелева Т.О. Комплаєнс-безпека промислового підприємства: теорія та методи: монографія. Харків: Планета-Принт, 2020. 354 с. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/54748>

СЕКЦІЯ 3. СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ ОБЛІКУ, АУДИТУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

УДК 338.242

Артюх О.В.¹, Лищенко О.Г.²

¹д-р економ. наук, проф. ОНЕУ,

² канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ПОДАТКОВІ ЗМІНИ ПІД ЧАС ВОЄНОГО СТАНУ

Не викликає сумнівів те, що воєнний стан в Україні - це період невизначеності і зростаючих ризиків для вітчизняного бізнесу. Це вимагає суттєвих законодавчих змін у сфері оподаткування, і насамперед, у частині зменшення податкового навантаження для суб'єктів підприємницької діяльності.

Втім, якщо з початку війни податкові зміни передбачали значне фіскальне послаблення, то вже у 2023 році спостерігається певне скорочення державних заходів щодо податкової лібералізації.

Огляд задекларованих на сьогодні податкових змін дав можливість систематизувати новації законодавства у 2023 році та виділити основні за певними критеріями, а саме:

1) у частині прямого оподаткування:

- це обов'язок сплати з 1 січня 2023 року авансових внесків з податку на прибуток підприємств за структурні підрозділи, які здійснюють торгівлю валютними цінностями у готівковій формі. При цьому сплата авансових внесків за кожний пункт обміну іноземної валюти, внесений до Реєстру пунктів обміну інвалюти, визначається за особливим алгоритмом та з застосуванням відповідних коефіцієнтів (Закон України № 2720-IX від 03.11.2022 року «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування діяльності з торгівлі валютними цінностями у готівковій формі»);

- визначення мінімального податкового зобов'язання (МПЗ) з податку на прибуток підприємствами, які є власниками, орендарями, користувачами сільськогосподарських угідь. МПЗ визначається як позитивне значення різниці між сумою загального МПЗ та загальною сумою сплачених податків, зборів, платежів та витрат на оренду земельних ділянок. Втім тимчасово, за 2022 та 2023 податкові роки не нараховується та не сплачується МПЗ за земельні ділянки, що розташовані на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, або на територіях, тимчасово окупованих, чи за земельні ділянки, визначені обласними військовими адміністраціями як засмічені вибухонебезпечними предметами та/або на яких наявні фортифікаційні

споруди ([Закон України № 1914 від 30.11.2021р. «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень»](#));

- застосування особливого режиму оподаткування резидентів Дія Сіті, який передбачає можливість оподаткування податком на прибуток за особливими умовами (аналог податку на виведений капітал) за ставкою 9 % та оподаткування лише низки операцій. Першим звітним періодом для спеціального режиму оподаткування резидентів Дія Сіті є 2022 рік ([Закон України № 1946 від 14.12.2021р. «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні»](#)).

2) у частині спрощеного оподаткування:

- підлягає оподаткуванню підприємницька діяльність електронних резидентів як платників третьої групи спрощеної системи оподаткування без ПДВ - з 1 квітня 2023 року ([Закон України № 2654-IX від 06.10.2022 р. «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законів України щодо особливостей оподаткування підприємницької діяльності електронних резидентів»](#));

- через зміну мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму у 2023 році сума єдиного податку щомісяця буде змінюватися для 1 та 2 групи ФОП (10 % від прожиткового мінімуму - 268,4 грн; 20 % від мінімальної зарплати - 1340 грн); для 3 групи ФОП та юридичних осіб ставки не зміняться порівняно з 2022 роком (3 % - для платників ПДВ та 5 % - для неплатників ПДВ);

- на час дії воєнного стану застосовується спеціальний режим - 2 % для неплатників ПДВ. Вони звільняються від обов'язку нарахування та сплати ПДВ за операціями з постачання товарів, робіт та послуг, місце постачання яких розташоване на митній території України, а також від подання податкової звітності з податку на додану вартість, а їх реєстрація платником податку на додану вартість є призупиненою (п.9.5, п.89.12 ст. 9 ПКУ).

3) у частині акцизного оподаткування:

- збільшуються на 20 % специфічні ставки акцизного податку та мінімального акцизного податкового зобов'язання (МАПЗ) зі сплати акцизного податку з тютюнових виробів. З цього приводу слід зазначити, що на законодавчому рівні передбачено поступове підвищення ставок, починаючи з 2021 року до 2025 року – з розрахунку: кожний рік на 20 %. Такі зміни спрямовані до наближення ставок, визначених у положеннях Директиви ЄС 2011/64/ЄС від 21.06.2011 року щодо структури та ставок акцизів на тютюнові вироби, та підвищують ціну на підакцизну продукцію (п. 17 підрозділу 5 розділу XX «Перехідні положення» ПКУ);

- збільшуються ставки акцизного податку на рідини, що використовуються в електронних сигаретах. Ставка збільшується до 10000 грн. за 1 літр (зараз діє 3000 грн. за 1 літр). Норма діє протягом воєнного та/або надзвичайного стану (Закон України № 2139-IX від 15.03.2022 р. «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо запровадження диференційованої рентної плати за видобування газу природного»);

4) щодо справляння ПДВ

З 01 січня 2023 року відмінюються окремі податкові пільги щодо ввезення товарів, які використовуються в кінематографії, космічній діяльності та постачання програмної продукції (відповідно до п. 3, 26-1 та 61 підрозділу 2 розділу XX Перехідних положень ПКУ).

Отже, підсумовуючи, варто відмітити, що податкова лібералізація в період війни є вимушеним антикризовим заходом. Не можна не погодитися з тим, що зниження податкових ставок, запровадження єдиного податку в розмірі 2% фактично для всіх підприємств, послаблення адміністративного навантаження на платників, дерегуляція бізнесу і послаблення податкового контролю допомогли вітчизняному бізнесу пережити шок [2].

Але такі зміни – це лише антикризові (миттєві) заходи, які ефективно працюють протягом нетривалого часу.

Для стабілізації ситуації поступово у систему оподаткування державою включаються відповідні регулятори, які обумовлюють поступове покращення податкових надходжень у державну казну.

Певнені, що після завершення війни держава повернеться до ефективної посткризової моделі оподаткування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Щодо основних новацій та перспектив податкового законодавства у 2023 році: Пресслужба Державної податкової служби України. 30 грудня 2022. URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentri/novini/644120.html>.

2. Марчак Д., Маркуц Ю. Маршалок Т. Податки воєнного часу. Чого слід очікувати від змін у податковій системі, ухвалених з початку війни? Журнал аналітичної платформи «Вокс Україна» 27.05. 2022 URL: <https://voxukraine.org/podatky-voyennogo-chasu-chogo-slid-ochikuvaty-vid-zmin-u-podatkovij-systemi-uhvalenyh-z-pochatku-vijny>

УДК 338

Болдуєв М.В.¹, Бойко Є.К.²

¹ д-р з держ. упр., проф. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ФЕУ-612м НУ «Запорізька політехніка»

ОБҐРУНТУВАННЯ СКЛАДОВИХ ПЛАНУ ПРОВЕДЕННЯ ПЕРЕВІРОК ПІДПРИЄМСТВА ВІДДІЛОМ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ

Організація внутрішньогосподарського контролю підприємства залежить, передусім, від правової форми підприємства, видів й масштабів діяльності, які ним здійснюються, складності організаційної структури, наявності необхідних фінансових ресурсів, доцільності охоплення процесом контролю різних аспектів діяльності й відношення керівництва підприємства до самого контролю. Основне завдання внутрішнього контролю – проведення якісної перевірки, розроблення ефективних рекомендацій і подальший контроль за їх виконанням.

Виходячи з методичних засад організації і проведення аудиту план й програма внутрішнього контролю розробляються з метою попередження порушень, чи наявності ймовірності їх настання, або, усунення тих порушень які вже колись виявлені на підприємстві. Виходячи з особливостей аудиту грошових коштів й визначених завдань пропонуємо наступний плани проведення перевірок відділом внутрішнього контролю (табл. 1)

Таблиця 1. – План проведення перевірок підприємства відділом
внутрішнього контролю

№ з/п	Тема перевірки	Структурний підрозділ	Періодичність перевірки
1	Оплата праці	Бухгалтерії виробничих підрозділів, бухгалтерія підприємства, відділ організації праці та заробітної плати	Щокварталу
2	Фінансова та податкова звітність	Бухгалтерія підприємства	Щокварталу
3	Дотримання касової дисципліни	Каса підприємства, каси цехів	Щотижня
4	Собівартість продукції, послуг	Виробничі підрозділи, відділ організації праці та заробітної плати	При зміні вартості ресурсів
5	Стан виконання договірних зобов'язань	Юридичний відділ, бухгалтерія підприємства	Щомісяця
6	Аналіз показників фінансового стану	Бухгалтерія підприємства	Щокварталу
7	Стан розрахунків із дебіторами та кредиторами	Бухгалтерія підприємства	Щотижня
8	Ефективність закупівель	Юридичний відділ, бухгалтерія підприємства	щомісяця

9	Використання основних засобів	Виробничі підрозділи, бухгалтерія	Щокварталу
10	Заходи із охорони праці	Виробничі підрозділи, відділ охорони праці, відділ організації праці та заробітної плати	Щомісяця

На етапі планування внутрішнього контролю потрібно також враховувати документообіг процесу здійснення внутрішнього контролю. Підрозділ внутрішнього контролю чи окрема посадова особа – контролер, повинні бути своєчасно і в повному обсязі забезпечені інформацією відносно завдань здійснення внутрішнього контролю і необхідними первинними документами.

Перед початком безпосереднього здійснення внутрішнього контролю керівник підрозділу внутрішнього контролю на підставі плану складає програму, яка містить об'єкти внутрішнього контролю, прийоми контролю, розподіл завдань між працівниками підрозділу внутрішнього контролю, терміни здійснення внутрішнього контролю, а також порядок оформлення результатів його проведення.

УДК 657

Болдуєв М.В.¹, Криволап Р.Ю.²

¹ д-р з держ. упр., професор НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ФЕУ-612м НУ «Запорізька політехніка»

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ З ПОСТАЧАЛЬНИКАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

На сьогодні одним із найбільш складних та суперечливих питань українського обліку є облік дебіторсько-кредиторської заборгованості на підприємствах, що пов'язано із загостренням проблеми неплатежів. Суб'єкти господарської діяльності перш за все висувають вирішення власних фінансових проблем, замість виконання зобов'язань по платежах перед контрагентами. Вирішення вищезазначеної складної проблеми багато в чому залежить і від вдосконалення бухгалтерського обліку взаєморозрахунків.

Завданням обліку розрахунків із постачальниками й підрядниками є своєчасне, повне та правильне документальне оформлення й відображення на рахунках синтетичного та аналітичного обліку господарських операцій виникнення та погашення кредиторської заборгованості, не допускаючи прострочок в платежах й уникаючи штрафних санкцій.

Необхідність формування на підприємстві системного підходу провадження розрахунків із постачальниками й підрядниками обумовила характер змісту пропозицій удосконалення формування облікової політики й

методики відображення інформації у бухгалтерському обліку. Так нами пропонується до облікової політики внести положення щодо способів документування обліку розрахунків, які мають бути відображені так: наводиться перелік документів, які розробляються на бланках підприємства, а форми бланків безпосередньо затверджуються у додатках; затверджується список осіб, яким надається право підписувати первинні документи, а також зазначаються можливі підстави для застосування факсиміле, штампів та печаток підприємства; затверджуються механізми захисту інформації і зберігання електронних документів.

Також, з метою контролю своєчасності розрахунків з постачальниками і прийняття обґрунтованих рішень менеджментом підприємства щодо першочерговості платежів в умовах обмеженості платіжних ресурсів, рекомендовано використання зведеного реєстру бухгалтерського облік "Реєстр документів до сплати".

З метою забезпечення правильності обліку розрахунків із постачальниками пропонуємо затверджувати в обліковій політиці перелік осіб, які повинні входити до складу комісії із інвентаризації розрахунків, а також розробки рекомендованого переліку та черги погашення кредиторської заборгованості постачальникам.

УДК 657

Болдуєв М.В.¹, Пирогов С.О.²

¹ д-р з держ. упр., професор НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ФЕУ-612м НУ «Запорізька політехніка»

УДОСКОНАЛЕННЯ СКЛАДСЬКОГО ОБЛІКУ ЗАПАСІВ ПІДПРИЄМСТВА

Інвентаризація є одним методом фінансового бухгалтерського обліку й важливим засобом контролю за зберіганням і закріпленням матеріальних цінностей за матеріально відповідальними особами і певними складами. Це дає можливість вести послідовний і достовірний бухгалтерський облік.

Належним чином організований фінансовий і складський облік дає можливість постійно відслідковувати зміни в господарській діяльності підприємства і своєчасно повідомляти керівництво як про позитивні тенденції, так й про негативні явища. Проте абсолютно точної картини ні поточний, ні складений на його підставі зведений облік не гарантують. Усунути зазначені недоліки можна завдяки проведеній інвентаризації, що дозволяє перевірити достовірність документального оформлення та відображення у бухгалтерському обліку господарських операцій, а також провести необхідні коригування й уточнення в облікових реєстрах.

Оформлення результатів інвентаризації відбувається шляхом заповнення значної кількості різних документів, які дублюють певні записи. Для усунення цього недоліку пропонуємо з метою узагальнення результатів інвентаризації відмовитися від оформлення інвентаризаційних описів, а в процесі інвентаризації використовувати карточку складського обліку. Задля цього в типову форму картки складського обліку необхідно ввести додаткову графу "Інвентаризація", де відображати фактично виявлений залишок (кількість), а також підпис голови й членів інвентаризаційної комісії, як це зображено на рис. 1.

_____ підприємство

Картка складського обліку матеріалів

склад	місце зберігання		марка	сорт	профіль	розмір	одиниця виміру	номенклатурний номер	ціна	норма запасу
	стелаж	ячейка								
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11

Найменування матеріалу: _____

дата запису	номер документа	порядковий номер запису	від кого отримано чи кому відпущено	прибуток	видаток	залишок	Контроль (підпис та дата)	Інвентаризація	
								Фактичний залишок	підпис
12	13	14	15	16	17	18	19	20	21

Рисунок 1 – Пристосована для інвентаризації форма картки складського обліку запасів

Суть запропонованої методики інвентаризації цінностей на складах полягає у тому, що на початку проведення інвентаризації голова інвентаризаційної комісії зазначає на картках складського обліку дату проведення інвентаризації та підпис. У випадку, якщо фактична наявність матеріальних цінностей відповідає даним бухгалтерського обліку, то записи у картках про їх фактичний залишок не повторюються. Якщо ж мають місце розбіжності між фактичною наявністю цінностей й даними обліку, то до картки окремим рядком заносять фактичні залишки. Така методика інвентаризації дозволяє знизити її трудомісткість і витрати часу на оформлення. Зіставлення фактичної наявності ТМЦ із залишками даного виду безпосередньо у картці складського обліку дає можливість оперативно виявити розбіжності, а саме надлишок або нестачу. У випадках якщо були

встановлені фактів нестачі чи надлишку ТМЦ оформлюється порівняльна відомість. Застосування на практиці запропонованих заходів можливе лише за систематичного контролю складського обліку з боку працівників бухгалтерії. У зв'язку з цим бухгалтерові матеріального відділу рекомендується один раз на тиждень чи декаду в присутності завідувача складом провадити перевірку своєчасності й правильності оформлення первинних документів складських операцій, а також порядок записів у картках складського обліку.

УДК 657

Болдуєв М.В.¹, Сичов Ф.Л.²

¹ д-р з держ. упр., проф. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ФЕУ-612м НУ «Запорізька політехніка»

УЗАГАЛЬНЕННЯ ПРОЦЕДУР АУДИТУ ВИТРАТ З РЕМОНТУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ

Для успішного здійснення будь-якого керованого процесу обов'язковою умовою є належне його планування. На процес планування аудиту великий вплив здійснюють масштаб і складність аудиту, який залежить від складності самого об'єкту дослідження. Контроль витрат на ремонт та поліпшення основних засобів є складним процесом і має ряд особливостей, що зумовлено вимогами податкового законодавства та специфічністю обліку господарських операцій.

На основі зазначеного, для системного представлення процесу організації аудиту витрат з ремонту основних засобів нами запропонована програма аудиту, яка надасть можливість визначити характер, час та обсяг перевірки для якісного проведення запланованих аудиторських процедур, що необхідні для виконання загального плану аудиту (таблиці 1).

Таблиця 1 – Програма аудиту витрат з ремонту основних засобів

№	Зміст аудиторських процедур	Джерела інформації	Методи перевірки
1	2	3	4
1	Встановити відповідність віднесення витрат на ремонт основних засобів згідно критеріїв їх визнання	Кошторисно-технічна документація на ремонті	Документальний
2	Перевірити правильність складання плану за різновидами основних засобів, які підлягають ремонту	План ремонту	Документальний
3	Оцінити якість кошторисно-технічної документації ремонту основних	Кошторисно-технічна документація на ремонті	Документальний

	засобів		
4	Перевірити виконання плану із поточного й капітального ремонту в натуральних показниках	Річні плани ремонтів, кошторисно-технічна документація на ремонти, відомості аналітичного обліку	Документальний
5	Впевнитися, чи оприбутковані за обліком матеріальні цінності, отримані у процесі розбирання об'єктів основних засобів, перевірити достовірність їх оцінки	Матеріальні звіти відповідальних осіб, дефектні відомості, документи оприбуткування на склад	Документальний, інвентаризація
6	Перевірити правильність списання матеріальних і трудових витрат на ремонтні роботи	Первинні документи на відпуск матеріальних цінностей зі складу, наряди на виконання роботи	Документальний, огляд місяця здійснення робіт
7	Здійснити контрольні заміри робіт на об'єктах капітальних і поточних ремонтів	Акти контрольних замірів виконаних ремонтних робіт	Документальний, огляд місяця здійснення робіт, контрольний запуск сировини у виробництво
8	Перевірити наявність і причини перевитрати ресурсів на здійснення ремонтних робіт	Кошторисно-технічна документація, дефектні відомості, матеріальні звіти відповідальних осіб під час виробництва ремонтів	Документальний
9	Перевірити, чи немає випадків віднесення на капітальний і поточний ремонт витрат, які потрібно відносити на витрати по капітальним вкладенням або на рахунки невиробничої сфери	Річні плани ремонтів, інвентарні картки	Документальний
10	Перевірити чи ведеться аналітичний облік витрат на ремонт ведеться в постатейному розрізі за кожним об'єктом, який ремонтується окремо за місцем його знаходження	Відомості аналітичного обліку	Документальний
11	Встановити чи вказуються в первинних документах по витратам матеріалів, запчастин, нарахуванню зарплати шифри об'єктів, що ремонтуються	Первинні документи на відпуск матеріальних цінностей зі складу, наряди на виконання роботи	Документальний
12	Перевірити наявність договору, правильність його складання, виконання і своєчасність розрахунків у випадку якщо ремонт основних засобів виконують підрядним способом	Договір з підрядником, кошторисно-технічна документація, акти виконаних робіт	Документальний, огляд місяця здійснення робіт
13	Встановити відповідність здійснення ремонту орендованих основних засобів умовам договору оренди	Договір оренди	Документальний

Отже, узагальнення процедур аудиту витрат з ремонту основних засобів надасть змогу поліпшити контроль витрат на ремонт основних засобів.

УДК 338

Болдуєв М.В.¹, Шевченко О.Ю.²

¹ д-р з держ. упр., проф. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ФЕУ-612м НУ «Запорізька політехніка»

УДОСКОНАЛЕННЯ КОНТРОЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ І ЗАМОВНИКАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

В процесі господарської діяльності комерційні підприємства, виробляючи готову продукцію, реалізують її покупцям і замовникам. Несвоєчасне отримання грошових коштів за реалізовані товари (продукцію) призводить до складнощів у веденні господарства. Особливо це актуально в умовах інфляції. Кошти, що тимчасово знаходяться поза межами підприємства, працюють на іншого суб'єкта, знецінюються й при простроченні можуть не повернутися на підприємство.

Облік розрахунків із покупцями й замовниками в межах групи взаємозалежних організацій ведеться на рахунку 36 "Розрахунки з покупцями і замовниками" обособлено. Загалом можна стверджувати, що рахунок 36 "Розрахунки з покупцями і замовниками" як би дзеркально відбиває у продавця факти господарських процесів, що реєструються покупцем на рахунку 63 «Розрахунки з постачальниками і підрядчиками».

У складі дебіторської заборгованості значну вагу займає заборгованість покупців за продукцію, товари і надані послуги. Тому, організація контролю розрахунків покупців повинна забезпечити виявлення оплаченої та неоплаченої реалізованої продукції з метою виключення відвантаження нової партії покупцям, що мають заборгованість.

Для вдосконалення ведення обліку із покупцями пропонуємо ввести документ «Відомість контролю своєчасності погашення дебіторської заборгованості покупців» (таблиця 1), який буде оновлюватися кожний день і містити інформацію про клієнтів, яким небажано відвантажувати товар.

Таблиця 1 – Відомість контролю своєчасності погашення дебіторської заборгованості покупців

№	Покупць	№ видаткової накладної	Дата видаткової накладної	Сума видаткової накладної	№ договору	Умови оплати згідно договору	Дата оплати (№ виписки банку)	Відмітка про непогашення заборгованості покупцем

Особливу увагу слід звернути на питання законності здійснених операцій, які стосуються кожної суми дебіторської заборгованості, виявити терміни і умови виникнення заборгованості, перевірити факт відвантажень клієнтам, які мають заборгованість, а також винних у цьому осіб.

Порядок та форми розрахунків між покупцем і постачальником визначаються господарськими договорами. Бухгалтер повинен звернути увагу на відповідність істотних умов договору вимогам чинного законодавства.

Використання запропонованої форми звітності дасть можливість контролювати дебіторську заборгованість, й приймати усі заходи задля її своєчасного погашення контрагентами.

Таким чином, правильність і своєчасність відображення впливу простроченої дебіторської заборгованості на фінансові результати забезпечує ефективний бухгалтерський облік підприємства. На підприємствах, де налагоджено і організовано належним чином облік дебіторів, як синтетичний, так і аналітичний, не існує значних проблем з достовірності інформації.

УДК 657.1

Бондарук А.А.¹, Ромашко О.М.²

¹ студ. гр. 2-2м ФФО ДТЕУ,

² канд. економ. наук, доц. ДТЕУ

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ АУТСОРСИНГ ЯК СПОСІБ СУЧАСНОГО ВЕДЕННЯ БУХГАЛТЕРІЇ

На сьогоднішній день все більше компаній надають перевагу у замовленні послуг з аутсорсингу, консалтингу та інших послуг. У свою чергу це призводить до підвищення ефективності та рентабельності діяльності підприємства та мінімізує витрати часу на підвищення кваліфікації своїх працівників.

Бухгалтерський аутсорсинг є одним із нових способів управління діяльністю підприємства. У свою чергу, все більше вітчизняних компаній надають перевагу аутсорсингу, ніж штатним працівникам, переймаючи досвід міжнародних підприємств.

Серед вітчизняних науковців, які займаються дослідженням бухгалтерського аутсорсингу, можна виділити: Ромашко О.М., Шушакова І.К., Ляхович Г.І., Яремко І.Й., Момот В.М.

Згідно з Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [1], керівники підприємств мають право самостійно обирати форму організації для ведення фінансової звітності у своїй компанії. Для вирішення питання всього існує кілька варіантів: наймання власного бухгалтера, покладання обов'язків на директора або замовлення послуги бухгалтерського аутсорсингу у спеціалізованій фірмі.

Бухгалтерський аутсорсинг – це забезпечення діяльності підприємства з делегуванням ведення бухгалтерського обліку аутсорсинговій компанії на договірних засадах. Такі послуги можуть включати як складання фінансових звітностей, так і аналіз ведення бухгалтерського обліку на підприємстві.

Для ефективної діяльності суб'єктів господарювання важливим є раціональний розподіл витрат. За допомогою аутсорсингу можна заощадити чималу суму коштів, що могли б бути витрачені на штатного працівника, облаштування його робочого місця, а також оплати постійного навчання, в той момент, коли аутсорсингові компанії ретельно підбирають висококваліфікованих працівників та експертів, що дозволяє концентрувати увагу лише на виконанні завдань, тим паче це здійснюється із багаторівневим контролем [2].

Також слід зауважити, що бухгалтерський аутсорсинг має як ряд переваг, так і ряд недоліків. Серед головних переваг використовувати послуги бухгалтерського аутсорсингу є: мінімізація витрат, забезпечення високкваліфікованими працівниками, широкий спектр надання послуг (від консультацій до повноцінного ведення бухгалтерського обліку на підприємстві), забезпечення конфіденційності інформації замовника, договірні зобов'язання, якість виконання робіт та компетентність.

Щодо недоліків, можна виділити серед них: людський фактор, можливість витоку конфіденційної інформації, відсутність законодавчих механізмів регулювання партнерських взаємовідносин при аутсорсингу та інші.

Варто зазначити, що послуги аутсорсингу варіюються у цінній пропозиції. Наприклад, для підприємства замовлення послуг консультаційного характеру матиме меншу ціну, ніж послуги з ведення окремого розділу бухгалтерії чи повноцінного бухгалтерського обліку.

До переліку послуг, які надаються аутсорсинговими компаніями, крім ведення бухгалтерського обліку, також належать послуги з:

- реєстрації юридичних осіб різних організаційно-правових форм бізнесу;
- підготовки та здачі звітності;

- внесення змін до установчих документів;
- відновлення бухгалтерського обліку;
- супроводу ліквідації та реорганізації [3].

Провівши аналіз переваг та недоліків аутсорсингу, підприємство саме вирішує чи користуватися послугами аутсорсера, чи наймати в штат працівників-бухгалтерів. Якщо підприємство вирішує підписувати договір з аутсорсинговою компанією, перед підприємством постає два варіанти бухгалтерського аутсорсингу.

Стандартний – ведення бухгалтерського обліку та складання звітності на основі наданих клієнтом первинних документів. Розширений - повний супровід клієнта: оформлення первинних документів, складання та здавання звітності, ведення бухгалтерського та податкового обліку, оформлення внутрішніх документів [4].

Одним із методів сприяння підвищення якості ведення облікової роботи є поділ праці за умов аутсорсингу та професіоналізації облікової роботи, які породжують конкуренцію. Бухгалтер-аутсорсер свідомо і добровільно готовий навчатися та підвищувати свою професійну майстерність, адже його дохід формується ним самим і залежить від його професіоналізму, репутації, досвіду, рекомендацій, відносин з клієнтом.

Перехід тих чи тих груп працівників багатьох компаній на дистанційну роботу та умов, за яких вони змушені мінімізувати грошові витрати за рахунок скорочення працівників, стає додатковим фактором використання бухгалтерського аутсорсингу. Практика також показує, що підприємства, які користуються послугами спеціалізованих компаній для ведення та організації бухгалтерського обліку й складання фінансової звітності підвищують ефективність функціонування у сферах ІТ та фінансів. Вважається, що кваліфікований бухгалтерський аутсорсинг знаходить вираз в мінімізації витрат та уникненні податкових ризиків [5].

На сьогоднішній день в Україні тільки формується ринок аутсорсингу і ведення бухгалтерського обліку у формі бухгалтерського аутсорсингу стає все більш популярним. Приймання досвіду міжнародної практики підвищить використання аутсорсингу бухгалтерського обліку в нашій країні.

Отже, бухгалтерський аутсорсинг є одним із видів сучасного ведення бухгалтерського обліку, який надає гарантії відповідальності з боку виконавця, а також наявність постійної основи такого співробітництва. Така форма обліку дає підприємствам змогу зосередитись на найбільш рентабельних видах діяльності та зменшити витрати на утримання власної структури бухгалтерії.

У свою чергу, в Україні тільки починає розвиватися бухгалтерський аутсорсинг, зокрема, він набрав розголосу під час пандемії. На даний час,

аутсорсинг є методом мінімізації витрат підприємства та підвищення якості обліку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
2. Ромашко О.М., Шушакова І.К., Слободяник А.О. Організація бухгалтерського аутсорсингу на підприємстві. Економіка та суспільство. 2021. Вип.32. URL:<https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/857>.
3. Ляхович Г.І. Сучасні проблемні питання організації бухгалтерського аутсорсингу. Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. 2016. Т. 21. Вип.7-2 (49). С. 173–177.
4. Момот В.М., Смоляк О.О. Бухгалтерський аутсорсинг як метод антикризового управління. Науковий вісник Херсонського державного університету. Економічні науки. 2014. Вип. 9-1. Ч. 2. С. 196–199.
5. Яремко І.Й., Гузандрова В.А. Аутсорсинг як інструмент ведення бухгалтерського обліку та його актуалізація в сучасних умовах. Економіка та суспільство. 2022. Вип. 37. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-6>

УДК 658

Воробець Є.О.¹,

Семенова С.М.²

¹ аспірант ДТЕУ

² канд. економ. наук, доц. ДТЕУ

МОДЕРНІЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УКРАЇНІ

Початок модернізації бухгалтерського обліку покладено прийняттям Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» прийнятий 16 липня 1999 року реєстрацій номер № 996-XIV. Це перший крок в новітній історії України при переході від пострадянського простору [1].

За цей час Україна перейшла на новий план рахунків, на національні стандарти бухгалтерського обліку, запровадила інші законодавчі акти в економічній сфері. Але світ не стоїть на місці, і українські робітники сфери бухгалтерського обліку потребують змін, які додатково перетинаються з інтересами нашої держави на майбутній шлях до Європейського Союзу. За останніми новинами найближча дата вступу до Європейського Союзу занотована як 2030 рік. Але до цього часу законотворці мають максимально наблизити наше суспільство та законодавчу систему до подібної в ЄС.

В очікуванні перемоги, Україна готується до стрімкого економічного зростання, яке відбуватиметься на всіх територіях держави. Такий крок повинен відбуватися, в тому числі, і зі змінами в законодавчій сфері, аби створені умови для економічного зростання, були використанні для росту економіки, створенні нових робочих місць, та разом з тим наповнення Державного бюджету країни.

Вивчаючи досвід в роботі на підприємствах Польщі, можна сказати, що частково маємо такі зміни в нашої обліково-податкової політиці держави. Але це поодинокі моменти, які складають малий відсоток в цілій системі. Але таких змін потребує наше бізнес-суспільство. Говорячи прямою мовою: «Країна потребує уніфікації та спрощення деяких норм організації бухгалтерського обліку в Україні». І розпочати треба з первинної документації підприємств і організацій.

Наразі таким пакетом документів в Україні є:

- Рахунок
- Видаткова накладна
- Товаро транспортна накладна
- Податкова накладна

Останній документ вже достатньо часу є електронним документом, та представляє собою по вмісту даних то саме, що й Видаткова накладна. В порівнянні з Польщею це один документ. Такий самий пакет в Польщі можна представити наступним:

- Фактура проформа (Faktura ProForma)
- Фактура з авансу (Faktura zaliczkowa)
- Фактура кінцева (Faktura koncowa)
- Товаро транспортна накладна

Фактура кінцева та Фактура з авансу виступають як податкова накладна. Такі документи, як і в Україні, мають певні особливості заповнення, та, згідно з обліковою політикою, свою нумерацію. В Польщі також поля в документах ідентифіковано та запроваджений електронний обмін. Фактура кінцева уявляє собою повний перелік робіт та послуг, які спродує організація, але при наявності Фактури з авансу, зменшується на такий аванс та має підсумкові показники за мінусом авансів. В податковій звітності використовуються самі фактури.

Іншим напрямком розвитку має стати створення грандів на розробку національних програмних продуктів для бухгалтерського обліку. Це наблизить перехід підприємств на нові програмні продукти, які мають витіснити 1С. Наразі такий продукт був створений під назвою «Мастер бухгалтерія» Розробка української компанії ІТ-Enterprise, яка понад 30 років займається впровадженням ІТ-рішень для автоматизації бізнес-процесів на

підприємствах різних напрямів діяльності і має значний досвід розробок і впровадження найскладніших ERP-систем.

Рішеннями компанії IT-Enterprise користуються найбільші підприємства України:

- у приватному секторі: Interpipe, Ferrexpo, ROSHEN, FED, Ковальська, МХП, Укрнафта, KNESS і багато інших;

- у державному секторі: ДП "Антонов", ДП "ХМЗ"ФЕД", Укроборонпром, Міністерство інфраструктури, Міністерство освіти і науки, Міністерство фінансів, Національна академія аграрних наук, Кабінет Міністрів України і багато інших.

На базі досвіду розробок і впровадження кращих рішень, IT-Enterprise на підприємствах-флагманах українського бізнесу створені нові програмні продукти ERP-класу MASTER для підприємств малого та середнього бізнесу та бюджетних установ України.

Драйвером розробки напрямку програмних продуктів для малого та середнього бізнесу стало рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2017 року "Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій), яке введено в дію Указом Президента України від 15 травня 2017 року №133/2017 [2].

Перший програмний продукт з лінійки MASTER – це MASTER:Бухгалтерія для малого та середнього бізнесу презентовано українському ринку у вересні 2017 року [3].

Але це тільки одне рішення і відсутність конкуренції серед інших розробників національного програмного продукту створює деякі занепокоєння. Також можна сказати, що розробка подібних програм є високотехнологічним та витратним рішенням. Отже, компанії-розробники програмного забезпечення для бізнесу потребують підтримки і мотивації від держави.

Вивчаючи досвід розробки програмного забезпечення в деяких країнах Європи, можна навести такі приклади. В Румунії використовують декілька програм з обліку, але бізнес суспільство віддало перевагу дуже простому рішенню під назвою САГА. В Польщі застосовують ряд власних програмних продуктів та деяких з європейської спільноти (Оптіма, САП, Стрим Софт [4, 5, 6]). Порівняння українських розробок і європейських приводить до висновку, що програмні продукти, які використовують вітчизняні підприємства є більш автоматизованими ніж європейські. Бухгалтерські записи в українських програмах створюються автоматично, а в європейських це більш ручне заповнення відповідних форм.

Отже, зміни в системі обліку мають проходити одночасно зі змінами в програмних продуктах, які мають стати більш аналітичними та

автоматичними, доступними для широкого кола користувачів. Постійна підтримка, та злагодженні дії в доробках мають носити оперативний характер, аби дії в програмах відповідали законодавчій базі. З метою охоплення більшої аудиторії – програми мають бути написані простими алгоритмами, для можливості доопрацювання іншими представниками розробника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” від 16.07.1999 р. № 996-XIV (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 40, ст.365)
2. Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2017 року “Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)
3. Офіційний сайт компанії-виробника програмного забезпечення MASTERBUN. Режим доступу: <https://masterbuh.com/pro-kompaniyu/pro-master>
4. Офіційний сайт компанії-виробника програмного забезпечення Streamsoft. Режим доступу: <https://www.streamsoft.pl/o-nas/>
5. Офіційний сайт компанії-виробника програмного забезпечення SAP. Режим доступу: <https://www.sap.com/poland/about/company.html>
6. Офіційний сайт компанії-виробника програмного забезпечення SAGA. Режим доступу: <https://www.saga.ro>

УДК 336.276:005

Дубовик О.Ю.¹, Садчикова О.О.²

¹ канд. економ. наук, доц. ОНЕУ,

² студ. гр. 42 ФФБС ОНЕУ

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД УПРАВЛІННЯ ПОДАТКОВИМ БОРГОМ

Одним з ключових показників успішності податкової політики країни є рівень добровільної сплати податків і зборів громадянами та суб'єктами господарювання. Проблеми, пов'язані з недоотриманням значної частини доходів бюджету, особливо податкових надходжень, які є основним джерелом фінансування державних витрат, можуть призвести до зростання податкового боргу.

Після закінчення воєнного стану в Україні виникне потреба відновлення економіки, і це також відобразиться на стратегії управління податковим боргом. Для цього може бути корисним вивчення світової практики в цій галузі, оскільки проблема податкового боргу є загальною для багатьох країн

світу, незалежно від їхньої економічної моделі, географічного розташування та рівня розвитку.

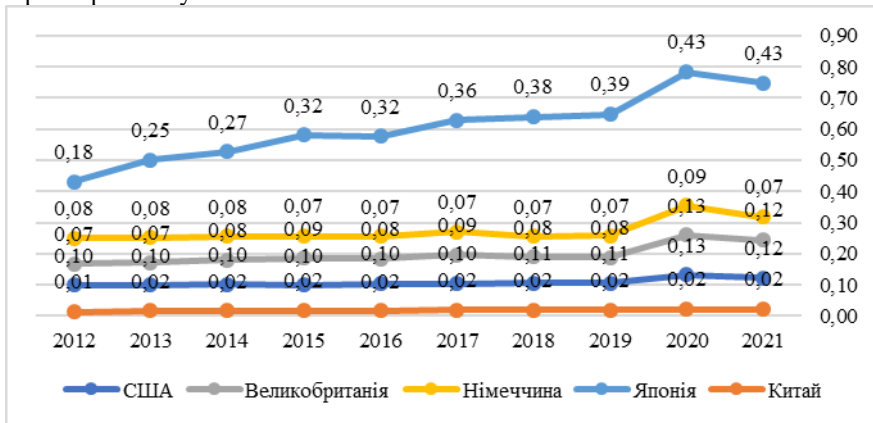

Рисунок 1 – Частка податкового боргу у ВВП деяких країн світу в 2012-2021 рр., %

Джерело: побудовано автором за даними [1, 2].

Так, для більшості країн частка податкового боргу у ВВП становила менше 0,1 % за всі досліджувані роки, а максимальною вона є для Японії – від 0,2 до 0,43 % (рис. 1), тоді як в Україні вона за останні 10 років перевищила 2 %. За підсумками 2022 року частка податкового боргу у ВВП України досягла рівня у 2,81 %. Причиною чому першочергово стало вторгнення російських військ на територію нашої держави та занепад економіки [3].

Багато податкових відомств у світі використовують різні стратегії для управління податковим боргом. Окрім ризикоорієнтованого підходу, розвинені країни застосовують такі методи:

- диференціація платників дозволяє враховувати індивідуальні обставини, які спричиняють податковий борг, і розробляти спеціальні заходи для його врегулювання;
- системи раннього реагування допомагають передбачити можливість виникнення податкового боргу та запобігти йому завчасно, шляхом ефективного моніторингу та співпраці з платниками;
- аутсорсинг податкових зобов'язань.

Так, у Великобританії для боротьби з податковим боргом використовуються різні методи. У країні перевіряють декларації та облікові записи платників податків, щоб виявити недоїмки та порушення. Також є програми для розстрочки податкового боргу та застосовуються судові заходи,

включаючи виконавчі накази та арешти майна, якщо платник відмовляється виконувати свої обов'язки.

Незважаючи на відносно вищий, у порівнянні з іншими країнами, що досліджувалися, рівень податкового боргу, можна вважати, що до країн, які не мають істотних проблем у сфері своєчасної сплати податків, належить і Японія, оскільки рівень її податкового боргу все одно залишається низьким (менше 0,35 % від ВВП). Це можна пояснити не лише історично сформованою традицією законслухняності, але й особливою культурною специфікою нації. Японці завжди докладають великих зусиль, щоб вчасно виконувати свої фінансові зобов'язання перед державою. Крім того, Японія славиться своєю детально розробленою законодавчою базою, яка допомагає врегулювати процес сплати податків та уникнути непорозумінь між платниками та податковими органами.

У боротьбі з несвоечасною сплатою податків в Японії використовуються інноваційні підходи та передові технології. Один із прикладів – спеціальна комп'ютерна система, яка автоматично надсилає платникам податків нагадування через різні телефонні канали зв'язку. Зазначена ініціатива сприяє підвищенню ефективності та зручності для громадян, допомагаючи їм вчасно та точно виконувати свої податкові зобов'язання. Важливо, що японська влада активно інформує громадян і бізнес про податкові вимоги через державні програми, семінари і видавництво матеріалів для підвищення свідомості [4].

Одним з проблемних регіонів у Європі, де широко поширене ухилення від сплати податків, є Німеччина. Незважаючи на принцип співвідношення податків і державних послуг, у країні серйозні проблеми з податковим боргом. Проте, в Німеччині існують ефективні інструменти для виявлення порушень податкового законодавства. Один з них – обмін інформацією між фіскальними службами та іншими державними органами, що надходить від різних джерел, включаючи місцеве самоврядування, суди, треті сторони і ЗМІ. Особливу роль в цьому відіграє система "контрольних повідомлень", яка сприяє виявленню податкових правопорушень та злочинів.

В Китаї податкові органи мають ряд суворих заходів для виправлення ситуацій, коли платники податків не виконують свої податкові зобов'язання. Одним з таких заходів є можливість арештувати, опечатати або виставити на аукціон майно, яке неможливо розділити, коли інших активів для виконання податкових зобов'язань не вистачає.

Найсуровішими заходами є конфіскація майна, вилучення рахунків і відкликання ліцензій на підприємницьку діяльність. Згідно з китайським податковим законодавством, дохід, отриманий платником податку від несплати податків, може бути конфіскований, а рахунки закриті. Крім того, з

платників податків стягують штраф у розмірі від 10 тис. до 50 тис. юанів (приблизно від 1 500 до 7 200 доларів США) [5].

Система управління податковим боргом у США відрізняється своєю акцентуацією відповідальності за сплату податків на самому платнику, а не на фіскальній службі. Ключові фактори успішності цієї системи: висока податкова культура громадян та повноваження фіскальних органів для донарахування податків.

Поza цими основними аспектами, загроза накладення санкцій на особисте майно керівників є потужним стимулом для них щодо забезпечення своєчасної сплати податків.

Отже, рівень податкового боргу у всіх досліджених країнах є значно нижчим, ніж в Україні, що вказує як на більш розвинену податкову культуру в них, так і на ефективність застосування методів управління податковим боргом. З огляду на важливість запобігання виникненню податкового боргу, слід запозичити зарубіжний досвід, зокрема, Японії, де існує державна програма, спрямована на інформування, консультування, надання правової допомоги платникам податків. Також варто розглянути передачу частини функцій зі стягнення податків приватним підприємствам, як це роблять у США, що дозволить оцінити ефективність інших суб'єктів у стягненні податкового боргу, окрім державних органів. Однак, всі ці заходи не матимуть значного впливу без формування цілісного механізму регулювання податкового боргу, який є необхідним для України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. GDP (current US\$). World Bank Open Data. URL: <https://databank.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD/1ff4a498/Popular-Indicators>
2. Overview of federal budgetary and financial data up to and including January 2022. URL: <http://surl.li/mpaog>
3. Офіційний сайт Державної податкової служби України. Динаміка податкового боргу. URL: <http://surl.li/dguze>
4. Тимченко О. М. Зарубіжний досвід сегментації податкових боржників та можливості його імплементації в Україні. Фінанси України. 2019. № 12. С. 20-31.
5. Волощук Р. Є. Зарубіжний досвід управління податковим боргом та його адаптація в Україні. Економіка і суспільство. 2017. № 9. С. 961-967.

УДК 336.226.1:004

Дубовик О.Ю.¹, Скрипник А.В.²

¹ канд. економ. наук, доцент ОНЕУ

² студент гр. 42 ФФБС ОНЕУ

ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ:

ПОДАТКОВИЙ АСПЕКТ

З лютого 2022 року Україні доводиться щоденно боротися за свою незалежність та цілісність. Повномасштабне вторгнення військ російської держави завдало психологічної, соціальної, екологічної та економічної шкоди. ВВП країни скоротилося у 2022 році на 5 % (на 268.5 млрд. грн.). Більшість галузей економіки зазнали значних збитків від агресії Російської Федерації. Багато підприємств були зруйновані або змушені були закритися. Однак економіці потрібно відновлюватися, ефективно функціонувати та розвиватися, адже наші військові, які боронять українські землі та повертають окуповані території, потребують підтримки «з тилу». Ключовим завданням сьогодення є визначення пріоритетних напрямів розвитку економіки та їх методів підтримки зі сторони держави.

Єдиний сектор економіки, який вистояв у 2022 році та зберіг свою тенденцію до росту – сектор інформаційних технологій (далі - ІТ). Так, завдяки швидкій адаптації до військових реалій, експорт ІТ-послуг порівняно з 2021 р. зріс на 5,8 % або на 400 млн. дол. США, а загальні валютні надходження становили 7,4 млрд. дол. США. За підрахунками НБУ, інформаційні технології забезпечили 3.5 % ВВП [1].

Важливою умовою розвитку ІТ-галузі є комфортні умови, які має забезпечувати держава. Зокрема, держава має використовувати фіскальні методи стимулювання економіки – впровадження податкових пільг та спеціальних систем оподаткування. Згідно чинного податкового законодавства, суб'єкти господарювання у сфері ІТ можуть обирати одну із трьох систем оподаткування: загальна система оподаткування, спрощена система оподаткування (єдиний податок) та система оподаткування для резидентів Дія.City [2].

На загальних умовах оподаткування перебувають ІТ-компанії із щорічним оборотом, що перевищує 7 млн. грн. Однак велика кількість ІТ-компаній не має значних щорічних оборотів, тому мають право реєструватися як фізичні особи-підприємці (ФОПи) 2 та 3 груп. Згідно Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців на початок 2023 року в країні налічувалося 271 699 ІТ-ФОПів. Протягом року повномасштабної війни кількість фахівців з інформаційних технологій, які зареєструвалися як ФОПи, зросла на 31 793 особи або на 13 % [3].

Головними перевагами ЄП для ІТ-галузі є: 1) стимулювання підприємництва (спрощення податкового процесу може поживляти підприємницьку активність); 2) ефективне використання ресурсів (надає можливість підприємствам сконцентрувати свої ресурси на розширенні

бізнесу та інноваціях, замість складних податкових обов'язків); 3) пільги для молодших підприємств (спрямоване на підтримку молодших ІТ-компаній та стартапів, надаючи їм можливість сплачувати невеликі суми податку).

Унікальна система оподаткування в Україні забезпечується через Дія.City. City – унікальний правовий та податковий простір, який покликаний забезпечити розвиток ІТ-компаній в Україні. Функціонування даної системи регулюється Законом України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» № 1667 від 15.07.2021 р.

Сама система була запущена 8 лютого 2022 р. Повномасштабна війна загальмувала реєстрацію ІТ-компаній у Дія.City – за планами Міністерства фінансів мало долучитися одразу 1000 підприємств (близько 60 % усієї ІТ-галузі), однак до березня 2022 р. до проєкту доєдналося лише 350 підприємств. На сьогодні резидентами є понад 600 підприємств (зокрема, Megogo, Uclon, Plarium) [4].

Основна перевага резидентства в Дія.Сіті – спеціальна система оподаткування. Компаніям-резидентам надається можливість обрати між 18 % податку на прибуток і 9 % податку на виведений капітал (на виведення дивідендів). Крім цього, обов'язковим є сплата наступних податків та зборів: 5 % ПДФО, 22 % ЄСВ та 1.5 % військовий збір. Поява податку на виведений капітал сприяла залученню інвестицій в стартапи [5, с. 446].

Складнішим є питання пільг для інформаційних технологій. Починаючи з 2013 року, розробники програмного забезпечення були звільнені від сплати ПДВ. Проте ця пільга припинила свою дію з 31 грудня 2022 року. Хоча з початку планувалося подовжити терміни дії пільги додатково на 5 років. Через вимоги МВФ Міністерство фінансів відхилило пропозиції пролонгації дії пільги з ПДВ для ІТ-галузі.

Повернення ПДВ призвело до зростання цін для кінцевих споживачів. Цей негативний наслідок також впливає на сферу оборони. Стартапи, які спеціалізуються на військових технологіях, тепер змушені додавати 20 % до вартості своїх продуктів. Ці продукти часто призначаються для потреб ЗСУ та закупаються за кошти, зібрані волонтерськими організаціями.

Шлях до Європейського Союзу вимагає адаптації багатьох складових економіки, що може бути болісним на початкових етапах. Вважаємо, що відмінену пільгу з ПДВ варто замінити комплексом інших пільг. Так, у світовій практиці оподаткування інформаційних технологій найчастіше застосовують податкову пільгу саме на інноваційні розробки та дослідницькі центри (Ізраїль, Австралія, Швейцарія, США). Це не сприяє здешевленню продукції, але носить стимулюючий характер до розвитку сучасних технологій та підготовки фахівців у новітніх галузях, у т. ч. ІТ-сфері. Також розповсюджена практика надання податкових кредитів та знижок

підприємствам, що вкладаються в інноваційні дослідження та розробку нових технологій (Великобританія, Китай, Південна Корея).

ІТ-сфера в Україні отримує достатню кількість податкових послаблень, які покликані допомагати створенню та розвитку нових підприємств у даній галузі та сприяють виходу на міжнародну арену найкращих фахівців ІТ в Україні. Доцільним є подальше розширення можливостей для резидентів Дія.City. Але підтримка розвитку ІТ-галузі не може обмежуватися виключно податковими стимулами. Для завоювання нашими спеціалістами ІТ світового простору держава має надавати гранти та залучати інвесторів з інших галузей економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Яценко Л. Ринок праці ІТ-сектору в умовах війни: реалії та перспективи. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/gynok-pratsi-it-sektoru-v-umovakh-viynu-realiyi-ta-perspektyvu>

2. Податковий кодекс України № 2755-VI від 02.12.2010 р. зі змінами та доповненнями.

3. Іпполітова І. Скільки айтивців в Україні: +32 тисячі ІТ-ФОПів за рік згідно з Мін'юстом. Спільнота програмістів DOU. URL: <https://dou.ua/lenta/articles/how-many-devs-in-ukraine-2023/>

4. Офіційний телеграм-канал міністра цифрової трансформації в Україні Федорова М.А. URL: <https://t.me/s/mintsyfra?before=4554>

5. Єремян О.М. Оподаткування ІТ-бізнесу в Україні під час воєнного стану. Модернізація економіки: сучасні реалії, прогнозовані сценарії та перспективи розвитку: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Херсон, м. Хмельницький, 27-28 квітня 2023 р. С. 445-447. URL: <http://kntu.net.ua/index.php/ukr/Struktura/Kafedri-universitetu/Ekonomiki-pidpriemnictva-ta-ekonomichnoyi-bezpeki2/Mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferenciya-Modernizaciya-ekonomiki-suchasni-realiyi-prognozni-scenariyi-ta-perspektivi-rozvitku>

УДК 528.4:711

Зеленський М. С.

аспірант ДБТУ

ЗЕМЕЛЬНИЙ АУДИТ ЯК СПОСІБ ЗНИЖЕННЯ РІВНЯ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Процес децентралізації влади розширив повноваження органів місцевого самоврядування, зокрема територіальних громад, і передав їм в комунальну власність значні земельні площі, перетворивши їх на нових власників. Наявність земельних ресурсів, інформація про право власності та

користування ними безпосередньо впливає на фінансове благополуччя органу місцевого самоврядування. Однак це завдання майже неможливо вирішити без проведення земельного аудиту, для проведення якого необхідні дані з різних реєстрів, що є довготривалою процедурою.

Земельний аудит представляє собою систематичний збір, оцінювання, перевірку та аналіз інформації про стан земельних ресурсів з метою визначення їх потенціалу, та подальшого раціонального використання. Так, частка доходів місцевих бюджетів, отриманих з плати за землю в Україні, становить від 30 до 80%. Щоб ефективно поповнювати бюджети, необхідно чітко розуміти, які земельні ділянки перебувають у власності громади, в якій кількості та в якому стані. Земельний аудит допомагає громадам отримати цю докладну інформацію про їхні наявні земельні ресурси.

Будь-яка територіальна громада сьогодні стикається з тим, що сільськогосподарські товаровиробники, випадково чи навмисне, обробляють в тині повністю або частково ділянки державної та комунальної власності в рамках свого земельного банку. Отже, в громаді виникає проблема обробітку земель державної та комунальної власності без правовстановлюючих документів, і це не обов'язково стосується всієї площі. Подекуди зустрічаються ситуації, коли навколишня територія орендованих земельних ділянок не має інвентарного номера в кадастрі, але обробляється без страху перед комісією Держгеокадастру. У такому випадку громада не отримує надходжень від орендної плати та податків з цих земельних ділянок, що становить її матеріальну основу. Земельний аудит допоможе оперативно виявити порушення і забезпечити протидію незаконному використанню земельних ділянок, коли межі обробітку не відповідають межах орендованих земельних ділянок.

Земельний аудит, в першу чергу, дозволяє встановити межі територіальної громади, межі земельних ділянок та прав на них у цифровому вигляді у спеціальній системі. Так наприклад функціонал сервісу «Цифрова громада» містить відомості про кожен земельну ділянку. Окрім атрибутивних даних, зацікавленим особам громади будуть доступні дані з державних реєстрів. Це, перш за все, дані Держгеокадастру та Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

Під час проведення аудиту одним із найбільших викликів є збирання та аналіз великого обсягу вихідних даних. Протягом багатьох років земельної реформи було накопичено значний об'єм інформації, що має різні формати та несе різне змістовне навантаження. Існує такий інструмент, який дає можливість не лише постійно доповнювати та узагальнювати дані за результатами земельного аудиту. Це «розумна таблиця», створена в Microsoft Excel, яка дозволяє систематизувати великі обсяги інформації. Інструмент автоматично підсвічує договори оренди, що мають скоро закінчитися,

вираховує розмір орендної плати, дублює форматування для нових рядків, дозволяє застосовувати фільтри для зручності роботи.

Сьогодні використання сучасних технологій і інноваційних підходів є надзвичайно важливим для підвищення ефективності земельного аудиту. Один із таких напрямків – це використання геопросторових технологій, включаючи географічні інформаційні системи (ГІС). ГІС надають можливість збирати, аналізувати та візуалізувати географічні дані про земельні ресурси, що сприяє урізноманітненню та об'єктивному аналізу отриманих відомостей та допомагає приймати більш обґрунтовані рішення.

Отже, земельний аудит передбачає проведення аудиту окремої земельної ділянки, аудиту земельного банку власника/користувача та аудиту земельного банку територіальної громади, що надає можливість:

1. Володіти інформацією про земельний банк громади, допомагає вирішувати конфліктні ситуації.

2. Збільшувати доходи від оподаткування, оскільки збільшення кількості зареєстрованих земельних ділянок призводить до збільшення надходжень до бюджету громади.

3. Виводити з "тіні" як великих орендарів, так і малих фермерів у громаді.

4. Контролювати розораність кожної земельної ділянки, що сприяє більш раціональному використанню та охороні земельних ресурсів громади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Сучасний стан та перспективи розвитку обліку, аналізу, аудиту, звітності і оподаткування в умовах євроінтеграції: монографія / за ред. д.е.н., проф. Г.М. Колісник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2021. 274 с.

2. Земельний аудит в громадах - покроковий алгоритм від «U-LEAD з Європою». URL: <https://decentralization.gov.ua/news/16871>

УДК 336.02

Зіньковська О. М.¹, Смесова В.Л.²

¹ студ. гр. 292-20-1 НТУ «Дніпровська політехніка»

² д-р економ. наук, проф. НТУ «Дніпровська політехніка»

НАПРЯМИ ФІСКАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Реформування податкового законодавства, що сприятиме відновленню повоевної економіки України та залученню внутрішніх і зовнішніх інвесторів, є важливим завданням сучасного періоду. Основними інструментами реалізації зазначеної задачі є зменшення податкових ставок для інвесторів, зниження податкового навантаження на найбільш пріоритетні

інвестиційні проекти, введення податкових пільг для економічних суб'єктів, що інвестують у розвиток країни, боротьба з корупцією. Як наслідок, ефективна податкова політика може стати не тільки механізмом стимулювання інвестицій, але й інтенсивного економічного розвитку України.

Серед основних проблем системи оподаткування України на сучасному етапі слід назвати:

1. Складність і нестабільність. Постійні зміни в податковому законодавстві, складність в обчисленні розміру податків і трактування податкових норм створюють незручності та призводять до порушення податкової дисципліни населенням і бізнесом. Зокрема, впровадження електронних податкових накладних та системи електронного адміністрування призвело не до полегшення спрощення обчислення податку, а до збільшення зловживань та несплати податків «своїми» компаніями [1].

2. Рентна плата за користування надрами не враховує ринкові ціни на сировину (наприклад, залізну руду) та дозволяють маніпулювання з об'єктом оподаткування. [2]. Існуюча версія розділу 3 ПКУ зближує фінансовий та податковий облік, але створює можливості для ухилення від сплати податків використання ФОП 3-ої групи [3].

3. Корупцію і незаконні схеми, що використовують економічні суб'єкти, щоб уникнути або знизити рівень оподаткування

4. Недостатньо повну податкову базу. Так, умовний суб'єкт, оформлений як ФОП, сплачує 5% від доходу на відміну від 18% ПДФО, що він сплачує як офіційно оформлений штатний працівник. Також є відмінність у сумах ЄСВ (сплата 22% від мінімальної замість 22% від реальної заробітної плати). Тобто витрати сумлінного працедавця вище ніж схеми з ФОП 3-ої групи, що створює соціальне напруження та недоотримання податків бюджетом.

5. Непрозорість в процесах формування та використання податкових надходжень. Забезпечити сплату податків можна через повсюдне використання терміналів і касових апаратів економічними суб'єктами, а також збільшення частки безготівкових господарських розрахунків та операцій. Одночасно з цим, сьогодні в Україні дуже складно прослідкувати, куди конкретно використовуються податкові надходження і в яких обсягах вони спрямовуються не за призначенням, виявити абсурдні витрати і платежі органами влади і бюджетними організаціями. Удосконалення податкового законодавства та збільшення його прозорості сприятиме розвитку бізнесу та інвестуванню.

На наш погляд, податкова система України має забезпечувати стабільність податкових надходжень, а також бути повністю відкритою в

аспекті використання коштів у бюджетах усіх рівнів, тому пропонуємо здійснити:

1. Зміни у стягненні ПДВ та спрощення процесу його адміністрування, що може стати ефективним кроком в реформуванні податкової системи України. Заходи у цьому напрямку можуть включати, по-перше, зниження ставки ПДВ на певні товари і послуги (верстати, будівельне обладнання, будівельну техніку, послуги проектування будівель, будівельні роботи деяких класів та ін.), що може зменшити податковий тягар для споживачів і підприємств. По-друге, спрощення адміністрування ПДВ та наближення податкового законодавства України (в частині ПДВ) до законодавства ЄС. Такими недоліками є використання документів, що дублюють інші документи (наприклад, податкова накладна); існування «правила першої події», яке не може бути зіставлене з доходами (витратами) у фінансовому обліку; наявність касового методу для окремих платників податків або товарів чи послуг.

2. Заходи, спрямовані на спрощення системи оподаткування ресурсів та зменшення кількості ресурсних платежів, які можуть сприяти більш ефективному використанню обмежених природних ресурсів та підвищенню прозорості податкової системи України. Так, сплата ренти за користування радіочастотним ресурсом України більшості промислових підприємств породжує більше витрат на їх адміністрування, ніж суми, що сплачуються в бюджет [3].

3. Перегляд податкових пільг. Необхідно ретельно перевірити всі податкові пільги та звільнення від оподаткування, надані суб'єктам, з метою виявлення випадків неправомірного надання і використання пільг, а також попередження нелегального виводу бюджетних коштів, щоб забезпечити їх справедливий розподіл та відповідність стратегічним цілям розвитку країни.

4. Заходи в сфері забезпечення прозорості фіскальної системи та боротьба з корупцією: Передусім йдеться про прозоре адміністрування податків на основі впровадження формату обміну статистичними та податковими даними на основі бізнес-систем європейського зразка (SAF-T – Standard Audit File for Tax, а також SAF-T UA) з подальшою повсюдною інтеграцією цього формату в системи обліку всіх підприємств України, для обліку фінансових і податкових потоків великих платників податків, з масштабуванням на усіх суб'єктів підприємницької діяльності. Це дозволить зменшити особисту взаємодію податківців та підприємців, знизить вплив особистого людського фактору або оціночного судження на процес оподаткування, та, як наслідок – зменшить корупцію в системі оподаткування. Крім того, це заходи боротьби з корупцією в системі оподаткування, що передбачає посилення невідворотності та ступеня покарання за протиправні дії для податківців з одночасним підвищенням

вимог до кадрів, які відбираються на роботу до податкових органів. Ці заходи дозволять уникнути незаконного звільнення суб'єктів від оподаткування та унеможливлення їх ухилення від сплати податків.

5. Ревізія «спірних» моментів Податкового кодексу України (відповідно до результатів судових розглядів та оскаржень рішень податкових органів) з метою ліквідації колізій та реформування норм податкового кодексу України.

6. Впровадження тимчасового пільгового режиму оподаткування для галузей, що будуть забезпечувати відновлення економіки України, зокрема, у будівельній галузі, металургії, енергетиці.

З метою реалізації запропонованих заходів пропонуємо запровадити : 1) зниження податкових ставок, у т.ч. ПДВ або корпоративного податку, для підприємств будівельної галузі, що може сприяти збільшенню внутрішніх та зовнішніх інвестицій, активізувати будівельний сектор та забезпечити відновлення об'єктів промислової і цивільної інфраструктури, пошкоджених під час війни; 2) повністю звільнити від оподаткування податком на прибуток операції із ввезення гуманітарної допомоги для відновлення господарства України; 3) ввести тимчасовий режим пільгового оподаткування у галузях, залучених до відновлення господарства України, таких як будівельна індустрія, металургія, енергетика; 4) єдиноразову сплату ренти за користування радіочастотним ресурсом України при імпорті та / або виробництві обладнання; 5) проведення постійного моніторингу та контролю за зловживаннями тимчасового режиму оподаткування. Крім того, пропонуємо посилити відповідальність за зловживання, корупційні злочини та нецільове використання бюджетних коштів, спрямованих на відновлення економіки України, у т.ч. з запровадженням кримінальної відповідальності за несплату податків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Заблоковано схему зловживань з ПДВ, яка завдавала збитків державі на 2 млрд гривень щомісячно. tax.gov.ua. URL: <https://tax.gov.ua/media-sentr/novini/424494.html> (дата звернення: 08.10.2023).

2. Заблоковано схему зловживань з ПДВ, яка завдавала збитків державі на 2 млрд гривень щомісячно. tax.gov.ua. URL: <https://tax.gov.ua/media-sentr/novini/424494.html> (дата звернення: 08.10.2023).

3. Податковий кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 08.10.2023).

УДК 346.57

Зоря О.П.¹, Никоненко Т.А.²

¹ канд. соц. наук, доцент НУ «Запорізька політехніка»,

² студентка гр. ФЕУ-610 НУ «Запорізька політехніка»

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ФІНАНСОВИХ ПОКАЗНИКІВ АТ «МОТОР СІЧ» В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно до статті 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. [1]

АТ «МОТОР СІЧ» здійснює господарську діяльність у режимі воєнного стану у сфері суспільного виробництва, спрямовану на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. Господарська діяльність АТ «МОТОР СІЧ» здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку.

Компанія «МОТОР СІЧ» – один з найбільших виробників авіаційної техніки в Україні. Заснована вона була в 1907 році в місті Запоріжжя. Нині компанія займається виробництвом двигунів, вертольотів, літаків, авіаційних систем та обладнання. Продукція АТ «МОТОР СІЧ» зарекомендувала себе на міжнародному ринку завдяки своїй якості та надійності. Компанія є постачальником техніки для військової авіації, а також здійснює експорт своїх виробів до країн Європи, Азії та Африки. Найвідомішою продукцією компанії є вертольоти серії Мі-2, Мі-8 та Мі-17. Двигуни, які випускає АТ «МОТОР СІЧ», використовуються в авіаційних системах військових літаків та вертольотів різних країн світу. Компанія має свої філії в Китаї, Індії та Туреччині, що дозволяє їй займати лідируючі позиції на міжнародному ринку виробництва авіаційної техніки. АТ «МОТОР Січ» займає високу позицію в рейтингу найбільших компаній України та активно розвивається, впроваджуючи нові технології та виробництво нової продукції. Це позитивно впливає на економіку країни та розвиток авіаційної галузі в цілому.

Продукція АТ «МОТОР СІЧ»: авіаційні двигуни; промислові установки; товари народного споживання. Послуги: ремонт головних

вертолітних редукторів; обслуговування авіадвигунів; обслуговування ТНС; ремонт і модернізація промислових сепараторів; модернізація та ремонт верстатів; та інше.

Компанія АТ «МОТОР СІЧ» зареєстрована 25.05.1994 р. Керівником організації є Нікіфоров Олексій Вікторович. Повне найменування юридичної особи ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО МОТОР СІЧ. Скорочена назва АТ «МОТОР СІЧ», статус юридичної особи. Код ЄДРПОУ 14307794. Розмір статутного капіталу 280528650,00 грн. Організаційно-правова форма: Акціонерне товариство. Форма власності: недержавна власність.

Види діяльності: основний: 30.30 Виробництво повітряних і космічних літальних апаратів, супутнього устаткування; інші: 25.99 Виробництво інших готових металевих виробів, н.в.і.у., 27.11 Виробництво електродвигунів, генераторів і трансформаторів, 52.23 Допоміжне обслуговування авіаційного транспорту. У компанії АТ «МОТОР СІЧ» зареєстровано 22 торгових марки, 101 одиниця автотранспорту в користуванні, та 330 ліцензій. [2]

Таблиця 1 – Аналіз основних фінансових показників АТ «МОТОР СІЧ» за 2021-2022 рр., тис. грн.

№	Основні фінансові показники	2021 р.	2022 р.	Абсол. відх. тис. грн.	Відн. відх. %
1	Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	13755,5	10445,3	- 3310,2	- 24,1
2	Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	9226,2	6760,3	- 2465,9	- 26,7
3	Прибуток	4529,2	3685,0	- 844,3	-18,6

Аналіз даних таблиці свідчить про негативну тенденцію фінансових показників, що пов'язано з введенням воєнного стану в Україні. В післявоєнний період підприємству необхідно приділити увагу покращенню свого фінансового стану, шляхом випуску продукції та її реалізації, перегляду асортименту продукції, розширенням ринку збуту, технічного переоснащення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24 лютого 2022 р. № 2102-IX.
Голос України. 2022. № 37. URL:

УДК 657.3

Зоря О.П.¹, Полякова А.О.²

¹ канд. соц. наук, доцент НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ФЕУ-610 НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ ВІДОБРАЖЕННЯ В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ БАНКУ ДОХОДІВ І ВИТРАТ ЗА ФІНАНСОВИМИ ІНСТРУМЕНТАМИ

Фінансовий інструмент – це договір, згідно з яким одночасно виникає фінансовий актив в одного суб'єкта господарювання і фінансове зобов'язання або інструмент власного капіталу в іншого суб'єкта господарювання.

Бухгалтерський облік операцій із фінансовими інструментами здійснюється згідно з економічною суттю цих операцій за балансовими та позабалансовими рахунками Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України. Банк відображає в бухгалтерському обліку визнані доходи і витрати із застосуванням принципу нарахування та відповідності згідно з прийнятою банком обліковою політикою. Банк застосовує облік за датою операції та датою розрахунку до операцій звичайного придбання або продажу фінансових активів відповідно до облікової політики. Банк застосовує обраний метод обліку послідовно до всіх придбань і продажів фінансових активів, що належать до тієї самої категорії. Банк відображає в бухгалтерському обліку витрати на операцію та інші платежі, безпосередньо пов'язані з визнанням фінансового інструменту, на рахунках дисконту/премії за цим фінансовим інструментом (окрім фінансових інструментів, що оцінюються за справедливою вартістю з визнанням переоцінки через прибутки/збитки). Банк відповідно до внутрішньої методики відображає в бухгалтерському обліку на окремому аналітичному рахунку дисконту/премії очікувані кредитні збитки, якщо такі кредитні збитки не обліковуються за рахунком резерву.

Банк визначає періодичність нарахування процентних доходів і витрат самостійно в обліковій політиці банку, але не рідше одного разу на місяць, за кожною операцією (договором) окремо. Банк визнає дивіденди в разі встановлення прав на отримання платежу. Банк здійснює амортизацію дисконту/премії не рідше одного разу на місяць з відображенням за відповідними рахунками процентних доходів (витрат). Банк здійснює амортизацію дисконту/премії за фінансовими інструментами одночасно з нарахуванням процентів, крім процентів за борговими фінансовими

інструментами, що обліковуються за справедливою вартістю з визнанням переоцінки через прибутки/збитки, які визнаються у складі переоцінки до справедливої вартості.

Банк відображає доходи і витрати (нараховані, отримані, сплачені) в іноземній валюті за рахунками класів 6 «Доходи» і 7 «Витрати» Плану рахунків у національній валюті за офіційними курсами гривні до іноземних валют на дату їх визнання. Банк має право використовувати технічні рахунки 3800 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів» та 3801 «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів» групи рахунків 380 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів» розділу 38 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів» класу 3 «Операції з цінними паперами та інші активи і зобов'язання» Плану рахунків під час відображення в бухгалтерському обліку цих доходів і витрат.

Банк здійснює нарахування процентних доходів (витрат), амортизацію дисконту/премії за фінансовими інструментами в тій валюті, у якій обліковується основна сума фінансового інструменту. Банк визначає умови нарахування та сплати доходів і витрат (дата нарахування, термін сплати за обумовлений період, метод визначення умовної кількості днів, період розрахунку), а також неустойки в разі порушення боржником зобов'язання договором між банком і контрагентом згідно з вимогами законодавства України.

Розрахунковий період для нарахування процентних доходів (витрат) визначається договором відповідно до вимог законодавства України.

Для обрахування процентних доходів і витрат застосовуються такі методи визначення кількості днів:

- 1) метод «факт/факт» - передбачає, що для розрахунку використовується фактична кількість днів у місяці та році;
- 2) метод «факт/360» - передбачає, що для розрахунку використовується фактична кількість днів у місяці, але умовно в році 360 днів;
- 3) метод «30/360» - передбачає, що для розрахунку використовується умовна кількість днів у році - 360, у місяці - 30.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» № 996-XIV від 16.07.1999 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 26.09.2023).
2. Про затвердження Інструкції з бухгалтерського обліку операцій із фінансовими інструментами в банках України: Постанова Правління НБУ № 14 від 21.02.2018 р. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go> (дата звернення 26.09.2023).

3. Про затвердження нормативно-правових актів Національного банку України з бухгалтерського обліку : Постанова Правління Національного банку України від 11.09.2017 р. № 89. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0089500-17> (дата звернення 26.09.2023).

УДК 657.3

Зоря О.П.¹, Шпилька Н.П.²

¹ канд. соц. наук, доцент НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ФЕУ-610 НУ «Запорізька політехніка»

ОБЛІК ФОРМУВАННЯ РЕЗЕРВІВ ЗА КРЕДИТНИМИ РИЗИКАМИ ЗА ФІНАНСОВИМИ АКТИВАМИ ТА ЗОБОВ'ЯЗАННЯМИ БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ

Активний ринок – ринок, на якому операції для активів або зобов'язань відбуваються з достатньою частотою та в достатньому обсязі, щоб надавати інформацію про ціноутворення на безперервній основі.

Бухгалтерський облік операцій із фінансовими інструментами здійснюється згідно з економічною суттю цих операцій за балансовими та позабалансовими рахунками Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України. Банк здійснює класифікацію та оцінку фінансових активів, виходячи з бізнес-моделі, яку він використовує для управління цими активами, та характеристик грошових потоків, передбачених договором. Банк визнає оціночний резерв під очікувані кредитні збитки за борговими фінансовими активами, що обліковуються за амортизованою собівартістю, та борговими фінансовими активами, що обліковуються за справедливою вартістю з визнанням переоцінки в іншому сукупному доході.

Банк визнає оціночний резерв за фінансовим активом на першій стадії зменшення корисності (очікувані кредитні збитки протягом 12 місяців) не пізніше, ніж на найближчу звітну дату після первісного визнання фінансового активу. Найближчою звітною датою з метою формування оціночного резерву під очікувані кредитні збитки за фінансовими інструментами є останній день місяця, у якому був визнаний фінансовий інструмент. Банк на наступну звітну дату після первісного визнання оцінює рівень збільшення очікуваного кредитного ризику за фінансовим інструментом із дати його первісного визнання. Банк продовжує визнання оціночного резерву за фінансовим активом на першій стадії зменшення корисності, якщо на звітну дату рівень ризику за фінансовим активом значно не збільшився з дати первісного визнання активу або фінансовий актив має на звітну дату низький кредитний ризик.

Банк визнає оціночний резерв за фінансовим активом на другій стадії зменшення корисності (очікувані кредитні збитки протягом всього строку дії

фінансового активу), якщо на звітну дату рівень ризику з дня первісного визнання значно збільшився.

Банк визнає оціночний резерв за фінансовим активом на третій стадії зменшення корисності кредитного ризику (очікувані кредитні збитки за весь строк дії фінансового активу), якщо на звітну дату має об'єктивні свідчення зменшення корисності фінансового активу.

Банк не визнає оціночний резерв для придбаних або створених знецінених фінансових активів на дату первісного визнання. Первісно очікувані кредитні збитки за таким фінансовим активом уключаються до ефективної ставки відсотка, скоригованої з урахуванням кредитного ризику.

Банк станом на звітну дату за придбаними або створеними знеціненими фінансовими активами визнає як оціночний резерв лише кумулятивні зміни в розмірі очікуваних кредитних збитків за весь строк дії фінансового активу з дати первісного визнання.

Банк визнає очікувані кредитні збитки протягом усього строку дії фінансового активу (спрощений підхід):

1) за торговою дебіторською заборгованістю або активами за договорами, які виникають за операціями, що належать до сфери застосування Міжнародного стандарту фінансової звітності 15 «Дохід від контрактів з покупцями» та які: не містять значного компонента фінансування відповідно до МСФЗ 15 або містять значний компонент фінансування відповідно до МСФЗ 15, якщо банк у своїй обліковій політиці обирає оцінку оціночного резерву під очікувані збитки в сумі, яка дорівнює очікуваним кредитним збиткам за весь строк дії фінансового активу.

Така облікова політика застосовується банком до всієї такої дебіторської заборгованості або всіх активів за договорами, або може застосовуватися окремо до торгової дебіторської заборгованості та до активів за договорами.

2) за операціями лізингу (оренди), які належать до сфери застосування міжнародного стандарту фінансової звітності з оренди, якщо банк у своїй обліковій політиці обирає оцінку оціночного резерву під очікувані збитки в сумі, яка дорівнює кредитним збиткам за весь строк дії фінансового активу.

Така облікова політика застосовується до всіх операцій із лізингу (оренди) або може застосовуватися окремо до операцій за фінансовим або операційним лізингом (орендою).

Список використаної літератури

1. Про затвердження Інструкції з бухгалтерського обліку операцій із фінансовими інструментами в банках України: Постанова Правління НБУ № 14 від 21.02.2018 р. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go> (дата звернення 26.09.2023).

2. Про затвердження нормативно-правових актів Національного банку України з бухгалтерського обліку : Постанова Правління Національного банку України від 11.09.2017 р. № 89. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0089500-17> (дата звернення 26.09.2023).

УДК 657

Лищенко О.Г.¹, Козирева Є.О.²

¹ канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ФЕУ-612м НУ «Запорізька політехніка»

ОБЛІК І АУДИТ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах сьогодення процес ведення вітчизняними підприємствами їх фінансово-господарської діяльності значно ускладнився. Необхідність підтримки економіки країни, стабільного функціонування виробництва, та уникнення затримок на будь-якому етапі зумовлює зміни у економічних взаємовідносин підприємств з іншими суб'єктами господарювання. Так, момент постачання товарів та оплати все частіше не збігаються і на підприємствах виникає поняття «дебіторської заборгованості». Актуальність розгляду цього явища зумовлено значним впливом дебіторської заборгованості на фінансовий стан українських підприємств при наявній перед ними задачі інтенсифікації виробництва в умовах економічної орієнтованості на підтримку армії, забезпечення оборони та продуктової безпеки, відновлення і підтримання інфраструктури.

Згідно визначення у Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку дебіторська заборгованість - це сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату. Під дебіторами розуміють юридичних та фізичних осіб, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів [1]. Проте з огляду на ріст питомої ваги дебіторської заборгованості в складі активів українських підприємств необхідно підкреслити трансформацію цього показника рівня заборгованості у важливе економічне явище, що значно впливає на загальну діяльність підприємств. Тож за наявності правильного обліку дебіторської заборгованості власник, партнер, банк або інвестор зможе оцінити фінансову стійкість підприємства, його ліквідність та можливість виконання фінансових зобов'язань. Водночас аудит та аналіз дебіторської заборгованості допоможуть виявити клієнтів, які можуть мати проблеми з оплатою, тим самим зменшуючи ризик неплатоспроможності підприємства.

Для проведення дослідження зазначеної теми використовувалися методи дедукції, синтезу, абстрагування, конкретизації та порівняння; розглядалися наукові праці, в частині питання обліку й аудиту дебіторської

заборгованості та його удосконалення, таких вітчизняних та зарубіжних вчених: Ф.Ф. Бутинця, М. Д. Білик, Н.В. Гудзь, Т. К. Лагода, В. В. Сопка, І. І. Сахарцева та ін.

Облік дебіторської заборгованості підприємств ускладнений багатьма чинниками, фундаментальними серед яких є різноманітність клієнтів, несплати та заборгованості. Підприємства можуть мати різних клієнтів з різними умовами оплати, термінами платежів та умовами кредиту. З огляду на це, існує необхідність ефективної організації аналітичного обліку дебіторської заборгованості, а саме поділу контрагентів на групи за терміном погашення боргу. Це має значно скоротити затрати на виконання управлінських задач щодо керування дебіторською заборгованістю. Оскільки більшість українських підприємств веде облік розрахунків з покупцями та замовниками на рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками», пропонується використання зазначених у таблиці 1 субрахунків для аналітичного обліку. Такий поділ допоможе слідкувати за термінами дебіторської заборгованості, мати уявлення про період надходження грошових коштів, вчасно виявляти та керувати простроченою дебіторською заборгованістю.

Таблиця 1 – Субрахунки для обліку дебіторської заборгованості

361-1	Група контрагентів з відстрочкою платежу до 10 днів
361-2	Група контрагентів з відстрочкою платежу до 1 місяця
361-3	Група контрагентів з відстрочкою платежу від 1 до 3 місяців
361-4	Група контрагентів з відстрочкою платежу від 3 до 6 місяців
361-5	Група контрагентів з відстрочкою платежу від 6 місяців до 1 року

Як вже зазначали вище, банки, інвестори та партнери беруть до уваги показник дебіторської заборгованості для розуміння фінансової стійкості підприємства, його ліквідності та здатності виконувати свої фінансові зобов'язання. Впевненість у достовірності отриманих даних вони можуть отримати з аудиторських висновків. Незалежно від того чи це внутрішній аудит або зовнішній, мета полягає в отриманні достатніх доказів впевненості підтвердження автентичності зобов'язань перед підприємством, достовірності відображення та розкриття інформації відповідно до діючих принципів подання фінансової звітності і здатності підприємства ефективно використовувати кредитну політику для збереження своєї подальшої безперервної діяльності [2]. Оскільки від якості проведеного аудиту залежить прийняття подальших рішень, що здатні вплинути на діяльність підприємства, важливим є розробка програми аудиту дебіторської заборгованості, що базувалась би на принципах та твердженнях подання фінансової звітності, а саме існування та виникнення; повнота; права та

обов'язки; оцінка та вимірювання; подання та розкриття інформації. Результати аудиторської перевірки повинні чітко демонструвати якою мірою наявна та підтверджена дебіторська заборгованість впливає або потенційно може вплинути на безперервність діяльності підприємства. Для забезпечення цього на нашу думку є корисним використання виокремлених Сахарцевою Іриною Іванівною в своїй монографії «Теоретико-методологічні аспекти формування програми аудиту» аспектів при розробці програми аудиту, що допоможуть охарактеризувати наявний стан показника дебіторської заборгованості підприємства з огляду на мету проведення аудиту [2]. Ми представили її розробку у вигляді таблиці 2.

Таблиця 2 – Аспекти безперервної діяльності підприємства

А	Дебіторська заборгованість існує, є автентичні зобов'язання перед підприємством на певну дату, звітність включає всі суми, які винні підприємству на певну дату.
Б	Резерв на покриття сумнівних боргів достатній, та не занадто великий. При використанні методу прямого списання всі суттєві сумнівні борги списуються, кількість безнадійних боргів є незначною.
В	Інформація по дисконтованих рахунках, переданих зобов'язаннях, дебіторах, що мають майно в заставі, відповідним чином розкриті. Заборгованість пов'язаних сторін проаналізована та розкриті.
Г	Операції, що пов'язані з рухом дебіторської заборгованості, є законними, своєчасними та правильно документально оформленими. Дебіторська заборгованість відповідним чином класифікована в бухгалтерському балансі та виконане необхідне розкриття інформації.
Д	Ефективно використовується кредитна політика для забезпечення подальшої безперервної діяльності.

Отже, дослідження методів ефективного ведення обліку та аудиту дебіторської заборгованості для українських підприємств є нагальним питанням з огляду на те, що рух показника дебіторської заборгованості має значний вплив на їх фінансовий стан. Крім того, в умовах економічного відновлення від наслідків війни, що триває на території України, вітчизняні підприємства потребують додаткових інвестицій та надійних партнерів, для яких є необхідним мати чітку та достовірну інформацію щодо фінансового стану підприємства сьогодні та в найближчі роки. Аудит дебіторської заборгованості допоможе підприємствам виявити слабкі місця в процесі обліку цього показника, а потенційним інвесторам та партнерам мати чітке розуміння стану підприємства. Запропоновані шляхи удосконалення обліку

та аудиту дебіторської заборгованості покликані допомогти спростити управлінський та бухгалтерський облік на підприємствах, а також розробку програми аудиту дебіторської заборгованості в умовах війни та після її завершення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку [Електронний ресурс]: Наказ МФУ [затверджений 08.10.1999р. № 237: редакція від 03.11.2020р.]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99#Text>

2. Сахарцева І. І. Теоретико-методологічні аспекти формування програми аудиту: Монографія. – Київ: Кондор, 2005. – 347 с.

УДК 657.42

Лищенко О. Г.¹, Тиха А. Д.²

¹ канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ФЕУ-612м НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ, ШЛЯХИ ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

Сучасні світові політичні, економічні та ринкові тенденції, що зазнали певних змін на тлі повномасштабного російського вторгнення, поклали початок активним євроінтеграційним процесам, що відбуваються зараз в Україні. За таких умов особлива увага топ-менеджерів прикута до складу матеріально-технічної бази великих підприємств, адже на її основі формується уся фінансово-господарська діяльність.

Необоротні активи утілюють в собі перелік матеріальних цінностей, що підприємство постійно використовує в процесі господарської діяльності. Вони поступово переносять свою вартість на готову продукцію з метою отримання фінансового винагородження (прибутку). Головною складовою необоротних активів прийнято вважати основні засоби.

Проведене дослідження щодо наявних відмінностей у трактуванні терміну “основні засоби” сучасними українськими та зарубіжними науковцями дозволяє зробити висновок, що Коваленко О.В., Громова І.В. Завадський Й.С., Осовська Г.В., та Юшкевич О.О акцентують свою увагу на ключових критеріях визнання основних засобів. Серед цих них варто виокремити матеріальну складову (наявність фізичної форми), призначення (використання у виробництві, постачанні товарів, наданні послуг) та строк корисного використання (більше року або триваліший за оперативний цикл, якщо він перевищує рік) [1, 2].

Провідним нормативним документом, що регулює особливості обліку основних засобів у міжнародній фінансовій звітності є МСБО 16 «Основні засоби» [1]. Однак, варто зазначити, що у випадках, коли інший Міжнародний стандарт фінансової звітності (МСФЗ) вимагає або дозволяє застосовувати альтернативний метод обліку, МСБО 16 не діє. У той же час для українських підприємств, які працюють на основі національних стандартів, основним нормативним документом є НП(С)БО 7 «Основні засоби».

Таблиця 1 – Відмінності обліку ОЗ за НП(С)БО та МСБО

Критерій порівняння	НП(С)БО	МСБО
Класифікація ОЗ	Є чітка деталізація	Не згруповано ОЗ за видами, наведено тільки приклади окремих класів
Призначення	Утримання з метою використання у процесі виробництва або постачання товарів, виконання робіт і надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій	Утримання для використання у виробництві або постачанні товарів чи наданні послуг, для надання в оренду або для адміністративних цілей
Одиниця обліку	Об'єкт основних засобів	Необхідно застосовувати професійне судження в залежності від наявних обставин
Очікуваний строк корисного використання	Більше року (або операційною циклу, якщо він довший за один рік)	Більше одного періоду
Методи амортизації	Прямолінійний, зменшення залишкової вартості, прискореного зменшення залишкової вартості, кумулятивний, виробничий.	Прямолінійний, метод зменшення залишку та метод суми одиниць продукції.

Джерело: складено автором на основі джерел [3, 4]

Незважаючи на виявлені відмінності в обліку ОЗ за міжнародними та національними стандартами існує низка проблем, які характерні для обох систем, що застосовуються підприємствами. В тому числі вони стосуються технологічної та документальної частини, первинного обліку.

Однією зі складностей, з якою стикаються саме на великих підприємствах є внутрішнє переміщення основних засобів із цеху в цех, а

саме документальне його оформлення. Як показує практика проведення інвентаризації, зокрема на АТ “Мотор Січ”, за наявності великої номенклатури ОЗ, маються на увазі дрібні об’єкти, такі як інструменти, прилади та інвентар та значної кількості цехів у період відсутнього виробничого навантаження, не завжди комірники встигають відслідкувати їх переміщення. Для запобігання такої ситуації варто автоматизувати цей процес та розробити спеціальну програму, в якій зобов’язати працівників вказувати етапи переміщення ОЗ з використанням особистого заводського номеру робітника для полегшення розшуку основних засобів, що не були вчасно оформлені.

Ще однією нагальною проблемою обліку в сучасних ринкових умовах є переоцінка основних засобів для коректного їх відображення у фінансовій звітності, що також актуально для підприємств зі значною кількістю номенклатури, адже важно за таких умов відслідкувати відповідність первісної вартості ОЗ ринковому рівню, як цього вимагає ст.4 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні». Викривлення правильної оцінки основних засобів також може мати вплив на собівартість продукції, товарів, робіт, послуг через величину амортизаційних відрахувань. У такому випадку доцільно створити посаду контролера, що буде відслідковувати такі процеси та інформувати керівника установи про необхідність призначення комісії з проведення переоцінки.

Отже, бухгалтерський облік і контроль основних засобів як за міжнародними, так і за національними стандартами потребує удосконалення в методико-організаційних аспектах, а також узгодженості законодавчо-нормативних документів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Коваленко О.В., Громова І.В. Напрями підвищення ефективності використання основних фондів підприємства. Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2014. Вип. 7. С. 20–27.

2. Завадський Й.С., Осовська Г.В., Юшкевич О.О. Словник економічних термінів: менеджмент, маркетинг, підприємництво: навч.-метод. посібник. Житомир: ЖІТІ, 1999. 444 с.

3. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 16 (МСБО 16) [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_014#Text.

4. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 7 "Основні засоби" [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00#Text>.

УДК 657.6

Максименко І. Я.,¹ Білецька А.В.²

¹ канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. ФЕУз-612м НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКОВОГО ВІДОБРАЖЕННЯ ЗМЕНШЕННЯ ОРЕНДНОЇ ПЛАТИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Надання активів в оренду – одна з найпоширеніших операцій, яка дає змогу отримати їм додаткові надходження у вигляді орендної плати. облік орендних операцій відзначається широким спектром проблем, які стосуються їх визначення, класифікації, визнання, оподаткування, відображення на рахунках бухгалтерського обліку, нормативно-правового забезпечення.

З проханням про зменшення під час воєнного стану орендної плати до орендодавця може звернутися орендар. Ця можливість передбачена законодавством. Згідно із ч. 4 ст. 762 ЦКУ, орендар може вимагати зменшення орендної плати, якщо через обставини, за які він не відповідає, можливість користування майном істотно зменшилася. Або обидві сторони (орендар і орендодавець), вільні у визначенні умов договору, можуть вирішити це питання за домовленості. Проте в будь-якому випадку домовленість про зменшення орендної плати краще закріпити підписанням додаткової угоди до договору оренди (чи шляхом обміну листами) і визначити період дії зниженої плати за оренду.

У бухгалтерському обліку при зниженні орендної плати жодних особливостей не передбачено. Доходи від оренди в орендодавця (Дт 377 –Кт 713, а якщо оренда є основним видом діяльності: Дт 361 – Кт 703), витрати на оренду в орендаря (Дт 23, 91, 92, 93, 94 – Кт 685) виникнуть виходячи зі зменшеної плати за оренду.

При цьому витрати, пов'язані з наданням майна в оренду, в обліку орендодавця відобразяться записом: Дт 949 – Кт 13, 20, 651, 661, 631, 685 (а якщо оренда є основним видом діяльності, то записами: Дт 23 – 13, 20, 651, 661, 631, 685, Дт 903 - Кт 23).

Під час воєнного стану може бути прийняте рішення про звільнення орендаря від орендної плати. Причини звільнення можуть бути різними: чи то орендар тимчасово не користується майном, чи то не в змозі оплатити оренду або ін. Згідно із ч. 6 ст. 762 ЦКУ, орендар може звільнитися від орендної плати за весь час, протягом якого майно не могло бути використане ним через обставин, за які він не відповідає. Або звільнення від плати за оренду можливе за згодою сторін. При цьому (як і в разі зменшення орендної плати) рішення про звільнення від орендної плати також треба підкріпити додатковою угодою або шляхом обміну листами.

У разі звільнення орендаря від орендної плати жодних доходів в орендодавця не виникне. При цьому витрати на утримання майна орендодавець обліковує на рахунку 949.

Якщо орендар майном не користується, то це не призведе до наслідків у бухгалтерському обліку. А за умови звільнення від орендної плати орендар при цьому продовжує користуватися орендованим майном (тобто отримує безоплатні послуги), то у бухобліку безоплатне отримання послуг відображається таким незвичним записом: Дт 23 (92, 93, 949) - Кт 719 (який зазвичай роблять виходячи з розміру середньої орендної плати, що справляється при оренді подібного майна).

Таким чином, орендні операції здійснюють прямий вплив на майновий стан та фінансові результати діяльності суб'єкта господарювання та опосередкований – на суму обов'язкових платежів, що підлягатимуть до сплати ним в бюджет та позабюджетні фонди. У зв'язку з цим виникає необхідність в отриманні достовірних відомостей про величину та структуру орендних операцій, підгрунтям цього є вирішення низки проблемних питань, що постали перед обліковою наукою. Для забезпечення ефективного розвитку підприємств за сучасних умов господарювання виникає необхідність створення якісно нової системи обліку орендних операцій. Отже, саме надання активів в оренду — одна з найпоширеніших операцій, яка дає змогу отримати підприємствам додаткові надходження у вигляді орендної плати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України: Закон України від 16 липня 1999 р. № 996 XIV Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/99614>
2. Наказ Міністерства Фінансів України від 28 липня 2000 р. № 181 "Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 14 "Оренда". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/z048700>

УДК 657.6

Максименко І. Я.¹, Гайворонська Д.С.²

¹ канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»,

² студ. гр. ФЕУз-612м НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКОВОГО ВІДОБРАЖЕННЯ СЕРТИФІКАТИВ КЛЮЧІВ І ВИТРАТ НА КОРИСТУВАННЯ КОМП'ЮТЕРНОЮ ПРОГРАМОЮ

Нематеріальні активи є однією із найменш досліджених категорій бухгалтерського обліку, що пов'язано із специфічними властивостями

економічної природи та особливостями вартісної оцінки їх. Проте нематеріальні активи, якими володіють підприємства – це основні чинники інноваційного розвитку та конкурентоздатності на ринку.

Витрати на придбання кваліфікованих сертифікатів відкритих ключів зі строком дії один рік, а також річного доступу до програми «М.Е.Дос» (так званої ліцензії) слід визнавати витратами. За такого підходу запитання про податкові різниці втрачає сенс.

Разом з тим вважається, що таке придбання нематеріальних активів (НМА), в певних випадках призводитиме до виникнення амортизаційних податкових різниць.

Зазвичай строк дії кваліфікованих сертифікатів відкритих ключів – один або два роки. Попри те що існує можливість отримати кваліфіковані сертифікати відкритих ключів безоплатно, дехто із суб'єктів господарювання продовжує придбавати їх за плату.

Згідно із п.п. 138.3.4 ПКУ у податковому обліку з витрат на придбання кваліфікованих сертифікатів відкритих ключів потрібно формувати нематеріальний актив групи 6. У свою чергу, такі НМА доведеться амортизувати протягом строку дії права користування відповідно до правовстановлюючих документів, тобто протягом року або двох залежно від строку дії сертифіката.

Згідно із п. 18 П(С)БО 16 «Витрати», витрати на придбання кваліфікованого сертифіката відкритого ключа з річним строком дії, слід відображати у складі адміністративних витрат. Зробити це слід як витрати майбутніх періодів шляхом розподілу на запланований строк дії сертифіката (через рахунок 39). Адже господарські операції повинні бути відображені в облікових регістрах у тому звітному періоді, в якому вони були здійснені.

У визначенні з п. 4 НП(С)БО 8 «Нематеріальні активи» говориться, що НМА – це немонетарний актив, який не має матеріальної форми і може бути ідентифікований. Проте нічого не сказано про строк корисного використання. Разом з тим не варто залишати поза увагою той факт, що у фінансовій звітності НМА відображаються в розділі I Балансу і належать до необоротних активів. А необоротними вважають активи зі строком служби більше 1 року або одного операційного циклу, якщо він довший за рік. Тому для зарахування об'єкта до складу НМА строк його корисного використання повинен перевищувати 1 рік.

Річну абонплату за користування програмою слід спершу віднести на витрати майбутніх періодів (Дт 39 - Кт 371), а потім, у міру отримання послуг з користування програмою, списати на витрати звітного періоду (Дт 23, 91, 92, 93, 94 - Кт 39).

Отже, будь-які необоротні активи, в тому числі й НМА, повинні мати строк служби більше 1 року або одного операційного циклу, якщо він

довший за рік. Тож якщо ви користуєтесь програмою рік або менше, таку ліцензію слід відобразити в частині оборотних активів Балансу через витрати.

Отже, нематеріальні активи є важливим об'єктом бухгалтерського обліку за своїми характеристиками, своїм складом, за рівнем впливу на результати господарської діяльності та фінансовий стан підприємства. на підставі дослідження класифікації нематеріальних активів, можна зробити висновок, що нематеріальні активи в процесі облікового відображення потрібно розглядати всебічно, з урахуванням усіх можливих варіантів їх формування та використання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Податковий Кодекс України № 2755 VI від 02.12.2010 р.
2. Закон України № 996 XIV від 16.07.99 р. "Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні".
3. Наказ Міністерства фінансів України 20 жовтня 1999 р. № 246 "Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 "Нематеріальні активи"

УДК 657.6

Максименко І. Я.,¹ Гордієнко К.О.²

¹ канд. економ. наук, доц, НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ФЕУз-612м НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ВИПЛАТ ПРАЦІВНИКАМ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Політика підприємства в частині обліку заробітної плати є невід'ємною частиною управління підприємством, і вона значною мірою впливає на ефективність його роботи, оскільки заробітна плата є одним із найважливіших стимулів раціонального використання праці, з одного боку, і однією з основних складових діяльності підприємства. зобов'язань.

Заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором роботодавець виплачує працівникові за виконану ним роботу.

Згідно із ПСБО 26 поточні виплати працівникові – виплати працівникові, які підлягають сплаті в повному обсязі протягом дванадцяти місяців по закінченні місяця, у якому працівник виконував відповідну роботу.

Разом з виплатами, що входять до фонду оплати праці, існують інші виплати, які не належать фонду оплати праці. З них найчастіше трапляються:

- лікарняні;
- допомога по вагітності та пологах;

- вихідна допомога;
- матеріальна допомога разового характеру.

Поточні виплати працівникам
заробітна плату за окладами та тарифами
інші нарахування з оплати праці
виплати за невідпрацьований час
премії та інші заохочувальні виплати, що підлягають сплаті протягом дванадцяти місяців по закінченні періоду, у якому працівники виконують відповідну роботу

Рисунок 1 – Поточні виплати працівникам згідно із ПСБО 26

Виплата зарплати – це одна з ключових операцій у відносинах між працівниками та роботодавцем. Правила її виплати нескладні, але виникає безліч запитань щодо строків, періодичності та інших нюансів виплати заробітної плати.

Розрахункова інформація з персоналом підприємства про заробітну плату (всі види заробітної плати, премії, пільги тощо) та суми заробітної плати, виплаченої працівниками, яка не була отримана вчасно (розрахунки з вкладниками), узагальнюються на рахунку 66 «Розрахунки за виплатами працівникам».

Рахунок 66 «Розрахунки за виплатами працівникам» призначений для узагальнення інформації про розрахунки за виплатами працівникам, які належать як до облікового, так і до необлікового складу підприємства, – з оплати праці (за всіма видами заробітної плати, премій, допомог тощо), за не одержані в установленій строк з каси підприємства суми з виплат працівникам, за іншими поточними виплатами.

За кредитом цього рахунка відображають нарахування працівникам підприємства належних їм сум, а за дебетом — погашення заборгованості роботодавця за такими виплатами, утримання податку на доходу фізичних осіб і військового збору, платежів за виконавчими документами, а також інші утримання.

Основою ефективної діяльності суб'єктів господарювання є надійна система бухгалтерського обліку. Основним фактором, що впливає на

ефективну роботу підприємств, є витрати на оплату праці. Як і будь-яка інша класифікація, загальна мета класифікації витрат полягає у створенні впорядкованої структури організаційних витрат. Без такої структури неможливо ефективно вести облік і прив'язувати витрати до об'єктів. Хоча класифікація витрат здійснюється за допомогою фінансового обліку, вона не завжди відповідає інформаційним потребам керівництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 липня 1999 р. № 996&XIV Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996>

2. Максименко І.Я. Особливості організації обліку розрахунків за заробітною платою в процесі управління підприємством. Ефективна економіка. 2017. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5806>

УДК 657.6

Максименко І. Я.,¹ Кисіль О.А.²

¹ канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ФЕУз-612м НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКОВОГО ВІДОБРАЖЕННЯ СПИСАННЯ ЗНИЩЕНИХ, ЗІПСОВАНИХ ЗАПАСІВ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

У зоні бойових дій чи районах максимально наближених до них підприємства втратили та продовжують втрачати чимало товарно-матеріальних цінностей: знищення через пожежі, як виникли внаслідок прямих обстрілів, зіпсування товарів через вихід з ладу відповідного обладнання, призначеного для їх зберігання тощо.

Згідно із п. 4 НП(С)БО 9 «Запаси», запасами підприємства вважають активи, які:

- утримуються для подальшого продажу (розподілу, передачі) за умов звичайної господарської діяльності;
- перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва;
- утримуються для споживання під час виробництва продукції,
- виконання робіт та надання послуг, а також управління підприємством.

Виключають зі складу активів (списують з балансу) запаси, які зокрема:

- передані у виробництво;
- продані (реалізовані);

- втрачені через недбалість працівників, крадіжки чи надзвичайні обставини;
- передані безоплатно.

У контексті теми, що ми розглядаємо втрачені через бойові дії запаси перестають відповідати критеріям визнання їх активом, позаяк підприємство не може більше контролювати запаси і тим паче в майбутньому одержувати економічні вигоди, як це передбачено п. 3 НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності».

Відповідно, підприємство не може обліковувати надалі такі запаси у складі активів і може їх списати з балансу саме з цієї причини.

Списують запаси після інвентаризації на підставі наказу керівника. Для цього оформлюють у довільній формі акт списання запасів, у якому мають бути всі обов'язкові реквізити, притаманні будь-якому первинному документу. В цьому акті слід зазначити причини списання запасів, послатися на протокол інвентаризаційної комісії з результатами інвентаризації.

В бухгалтеріку вартість знищених (втрачених) запасів (їх первісну вартість) відображають на субрахунку 977 «Інші витрати звичайної діяльності»: Дт 977 Кт 20 «Запаси», 26 «Готова продукція», 28 «Товари».

Якщо списують товари, які обліковують за цінами продажу, то списують й торговельну націнку: за дебетом субрахунку 285 «Торгова націнка» та кредитом субрахунку 282 «Товари в торгівлі».

Якщо списують втрачені запаси, які було передано на відповідальне зберігання, то підприємство – власник таких запасів списує їх первісну вартість за дебетом субрахунку 947 «Нестачі і втрати від псування цінностей». Дані про ці запаси також відображають на позабалансовому субрахунку 072 «Невідшкодовані нестачі і втрати від псування цінностей». За відшкодування втрачених запасів їх власник визнає інші операційні доходи за кредитом субрахунку 716 «Відшкодування раніше списаних активів» з одночасним списанням інформації про них із позабалансового субрахунку 072.

Отже, запаси займають особливе місце у складі майна підприємства та домінуючі позиції у структурі витрат. ефективність господарської діяльності підприємств значною мірою залежить від оцінки та раціонального використання виробничих запасів.

Ефективне управління запасами надає можливість значно скоротити операційний виробничий цикл, що сприяє скороченню витрат, пов'язаних зі зберіганням виробничих запасів, та дозволяє вивільнити частину оборотних коштів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 липня 1999 р. № 996-XIV Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>

2. Наказ Міністерства Фінансів України від 20 жовтня 1999 р. N 246 «Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99>

УДК 334.02

Максименко І. Я.,¹ Козирева Є.О²

¹ канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ФЕУ-612м НУ «Запорізька політехніка»

ВНУТРІШНІЙ АУДИТ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Вимоги глобальних викликів сьогодення формують нові вимоги до контрольних функцій на підприємстві. Безпосередньо це стосується таких питань, як до збереження майна підприємства для яких впроваджуються втілюється нові форми контролю, який є відіграє важливу роль в управлінні бізнес - структурою.

Функція контролю притаманна управлінню з моменту створення суб'єкта господарювання, формулювання його завдань, планів на майбутнє. Без контролю не може існувати ніякий вид управління, а управління не може існувати:

- визначення фактичного стану справ на підприємстві;
- перевірки відхилень від встановлених вимог до прийнятих управлінських рішень;
- виявлення та попередження тих факторів і умов, які негативно впливають на виконання цих рішень, і насамперед, на досягнення поставленої мети.

Внутрішній аудит є однією з найважливіших функцій в сучасному бізнес-середовищі. Він спрямований на забезпечення ефективності, надійності та цілісності операцій підприємства. Завдяки постійним змінам у світі бізнесу, внутрішній аудит стає необхідною складовою для успішного управління та забезпечення довгострокової стійкості компанії.

Головною метою внутрішнього аудиту є забезпечення ефективного управління ризиками та внутрішньою контрольною системою, а також забезпечення виконання основних цілей та завдань підприємства.

В своїй діяльності, внутрішній аудитор повинен діяти об'єктивно та незалежно від інших підрозділів підприємства, аналізувати ризики та оцінювати ефективність систем контролю, надавати поради та рекомендації

для покращення процесів. Внутрішній аудит повинен проводитися систематично відповідно до плану роботи.

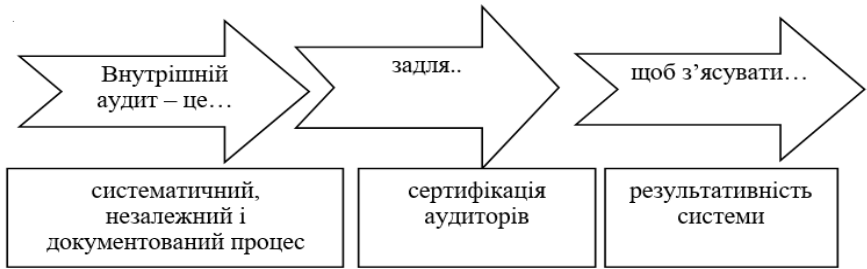

Рисунок 1 – Внутрішній аудит – як елемент системи управління підприємством

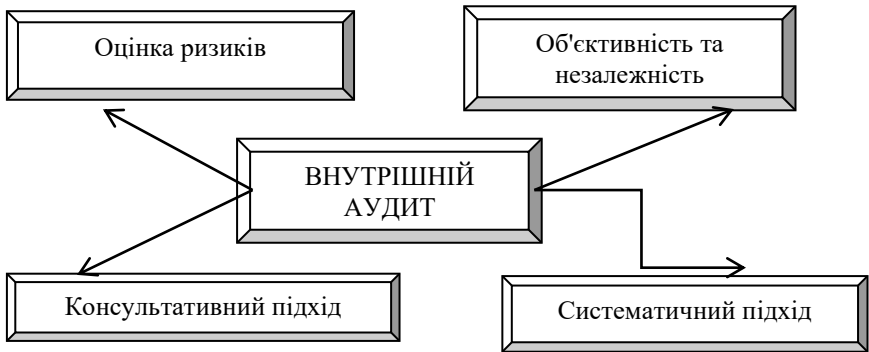

Рисунок 2 – Ключові аспекти внутрішнього аудиту

Отже, внутрішній аудит є діяльністю з надання незалежних та об'єктивних гарантій та консультацій, спрямованої на вдосконалення роботи організації.

Таким чином, приходимо до висновку, що внутрішній аудит - організована в інтересах власників і регламентована внутрішніми документами система контролю над дотриманням установленого порядку ведення бухгалтерського обліку й надійності функціонування системи внутрішнього контролю. Незважаючи на проблемні питання, що стосуються проведення внутрішнього аудиту, саме даному виду контролю властива максимальна гнучкість, здатність швидкого виправлення помилок та

удосконалення фінансово-господарської діяльності підприємства на рівні самого суб'єкта господарювання. Саме завдяки цим властивостям внутрішній аудит представляє цінність для подальшого економічного розвитку підприємства

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гушко С. В. Економічні основи діяльності проведення аудиту діяльності промислових підприємств :Кривий Ріг : KEI, 2007. – 272 с.

2. Максименко І.Я. Внутрішній аудит: підвищення ефективності роботи та забезпечення прибутковості підприємства. Сталий розвиток економіки. - 2013. - № 1. - С. 294-296. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sre_2013_1_65

УДК 338.2

Максименко І.Я.¹, Никоненко Т.А.²

¹ канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ФЕУ-612 м НУ «Запорізька політехніка»

ВНУТРІШНІЙ АУДИТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКОГО КОНТРОЛЮ

Внутрішньогосподарський контроль – це процес, який забезпечує якісну розробку та ефективне досягнення цілей, накреслених організацією, шляхом реалізації прийнятих управлінських рішень.

Внутрішній аудит виконує окремі функції контролю. Внутрішній аудит – це процес перевірки та оцінки, спрямований на підвищення ефективності та результативності внутрішніх операцій компанії. Він виконується командою внутрішніх експертів, спеціалізованою аудиторською фірмою або поєднанням обох, і зосереджується на оцінці процесів і систем внутрішнього контролю

Рисунок 1 – Система внутрішньогосподарського контролю підприємства

Мета внутрішнього аудиту полягає в проведенні експертної оцінки реалізації внутрішнього господарського контролю та розробці стратегій фінансового та виробничого розвитку підприємства, що включає в себе всі його структурні підрозділи. Тобто внутрішній аудит не лише виконує функції контролю, але також включає в себе економічний аналіз, планування та надання управлінських консультацій і інші функції.

Так, за визначенням Інституту внутрішніх аудиторів «внутрішній аудит – це незалежна, об'єктивна діяльність з надання гарантій та консультаційних послуг, що має приносити користь організації та покращувати її діяльність. Внутрішній аудит допомагає організації досягати поставлених цілей використовуючи системний і послідовний підхід до оцінки та підвищення ефективності процесів управління ризиками, системи контролю і корпоративного управління».

Зараз управління ризиками є безперервним і систематичним процесом, який дозволяє компаніям ідентифікувати, оцінювати та контролювати ризики, пов'язані з їх діяльністю. Це також ключовий елемент прийняття стратегічних рішень і бізнес-планування, що дозволяє компаніям зменшувати ризики та використовувати можливості.

Таким чином, внутрішній аудит і управління ризиками тісно пов'язані, оскільки перше може допомогти виявити ризики та оцінити ефективність управління ризиками в компанії. Він також може забезпечити об'єктивну оцінку та систематичний підхід, щоб допомогти визначити сфери, де необхідно покращити засоби контролю та процеси управління ризиками.

Створення та підтримка надійно функціонуючих засобів внутрішнього аудиту вимагає участі керівництва, менеджерів і працівників на всіх рівнях. Поширюючи інформацію через інтранет, організаційні посібники, інформацію електронною поштою та навчання, керівництво компанії створює видимість і прозорість у системі внутрішнього аудиту. Таким чином на всіх рівнях ієрархії компанії підвищується обізнаність про засоби контролю та мислення про ризики.

Щоб мінімізувати ризики, компанії перетворюють багато засобів ручного керування на автоматизовані. Вони можуть бути розширені, щоб включити наступні ручні засоби керування, такі як перегляд журналів помилок.

Однак навіть правильно спроектована система внутрішнього аудиту не завжди може гарантувати досягнення цілей, які переслідує компанія. Причини недосягнення цілей компанії, незважаючи на систему внутрішнього аудиту:

1. Людські помилки, наприклад, через недбалість, відволікання, помилки в судженні та неправильне розуміння робочих інструкцій;

2.Незвичайні бізнес-операції, які внутрішній аудит може реєструвати лише в обмеженому обсязі, із труднощами або взагалі не реєструвати;

3.Зловживання або нехтування обов'язками особами, відповідальними за певні засоби контролю;

4.Тимчасова неефективність системи внутрішнього аудиту через зміну умов компанії та середовища;

5.Керівництво утримується від вжиття певних заходів, оскільки витрати вважаються вищими за очікувані вигоди.

Отже, можна зробити висновок, що внутрішній аудит є одним з методів контролю, спрямованим на перевірку правомірності та ефективності діяльності всіх структурних підрозділів суб'єкта господарювання, з фокусом на інтересах власників, а саме на наданні власникам достовірної інформації про фінансовий та майновий стан підприємства. Необхідність функціонування внутрішнього аудиту на підприємстві обумовлена підвищенням ефективності управління в результаті його впровадження.

Під терміном "внутрішній контроль" слід розуміти систему заходів та дій окремих співробітників підприємства, спрямованих на збереження його активів та майна. Важливо відзначити, що внутрішній аудит і внутрішній контроль взаємопов'язані, оскільки ефективність внутрішнього контролю на підприємстві впливає на результати та показники, які надає служба внутрішнього аудиту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Definition of Internal Auditing URL: <https://na.theiia.org/standards-guidance/mandatory-guidance/pages/definition-of-internal-auditing.aspx>

УДК 657

Максименко І.Я.¹, Полякова А.О.²

¹ канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ФЕУ-610 НУ «Запорізька політехніка»

НЕОБХІДНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ З МЕТОЮ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Внутрішній аудит – це діяльність, спрямована на вдосконалення корпоративних операцій шляхом надання незалежних та об'єктивних гарантій та консультацій діяльності підприємства. Внутрішній аудит дає дозволяє підприємству досягти поставлених цілей, використовуючи систематичний і послідовний підхід до оцінки й підвищення ефективності процесів управління ризиками, контролю і корпоративного управління.

Внутрішній аудит як суб'єкт внутрішньогосподарського контролю має на меті надання інформації про всі аспекти діяльності підприємства, правильність ведення обліку, достовірність та точність облікових даних, правильність та дотримання податкового законодавства.

Внутрішній аудит в сучасних умовах відіграє важливу роль в досягненні як стратегічних так і оперативних цілей, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності та ефективне управління підприємством. Ось де-які з них:

1) Оцінка ефективності процесів та оптимізація робочих процедур. Внутрішній аудит допомагає визначити, наскільки ефективно функціонують різні процеси на підприємстві, адже аудитори, аналізуючи операції, виявляють слабкі місця та рекомендують поліпшення або оптимізацію для підвищення продуктивності та зниження витрат.

2) Забезпечення дотримання внутрішніх стандартів та облікової політики підприємства. Внутрішній аудит допомагає переконатися, що працівники дотримуються внутрішніх стандартів, що допомагає уникнути можливих порушень і незгод.

3) Удосконалення системи управління ризиками. Аудитори допомагають ідентифікувати та оцінювати ризики, пов'язані з різними аспектами діяльності підприємства, що дозволяє управлінню краще розуміти ризики і розробляти стратегії для їх управління.

4) Забезпечення дотримання законодавчих вимог. Внутрішній аудит допомагає переконатися, що підприємство дотримується всіх законодавчих вимог і нормативів.

5) Незалежна оцінка та внутрішній контроль. Внутрішній аудит допомагає підприємству покращити системи внутрішнього контролю і управління ризиками, а також забезпечити незалежне оцінювання своєї діяльності.

6) Підвищення фінансової стійкості та прибутковості. Шляхом ідентифікації та виправлення недоліків і невиконання, внутрішній аудит може сприяти підвищенню фінансової стійкості та прибутковості підприємства.

Організація внутрішнього аудиту на підприємстві є важливою складовою системи корпоративного управління і має на меті підвищення ефективності управління. Необхідність проведення внутрішнього аудиту на підприємстві полягає у оцінці можливих ризиків, підвищенні ефективності операцій, забезпеченні дотримання внутрішніх та законодавчих вимог, контролі над фінансами та ресурсами, покращенні системи управління ризиками, незалежному оцінюванні, покращенні внутрішнього контролю та внутрішньої аудиторської системи.

Загалом, внутрішній аудит важливий для підприємства, оскільки він сприяє підвищенню ефективності управління, зменшенню ризиків і забезпеченню довіри зацікавлених сторін, включаючи інвесторів, партнерів та регуляторів.

На жаль, сучасна система внутрішнього контролю в Україні є недосконалою та не досягає поставлених цілей. Існує проблема відсутності методичного забезпечення внутрішнього аудиту, що знижує його ефективність. Використання сучасних інструментів контролю і управління дає підприємствам можливість підвищити ефективність своєї діяльності.

Основні засади внутрішнього аудиту підприємств недостатньо висвітлені в існуючих нормативно-правових матеріалах, що особливо актуально в умовах європейської інтеграції України.

Проблемними аспектами розвитку внутрішнього аудиту на сучасному етапі економічних реформ України є:

- відсутність методичного забезпечення внутрішнього аудиту, у тому числі і типових форм документів;
- неповнота чинної нормативно-правової бази з питань внутрішнього аудиту;
- недостатня кількість кваліфікованих внутрішніх аудиторів, що мають значний досвід аудиторської діяльності.

Сучасне бізнес-середовище потребує максимально ефективного використання ресурсів підприємства. Внутрішній аудит має стати найбільш дієвим інструментом виявлення можливостей підвищення ефективності діяльності та конкурентоспроможності підприємств за умови вирішення пріоритетних проблем на державному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Міжнародний стандарт аудиту 610 "Використання роботи внутрішніх аудиторів". URL: <http://www.mia.kiev.ua/ua/isa.html>
2. Усач Б.Ф. Аудит: навч. посіб/ Б.Ф.Усач. – К.: Знання – Прес, 2004. – 133 с.

УДК 657.633.5

Максименко І.Я ¹, Шпилька Н.П. ²

¹ канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ФЕУ-610 НУ «Запорізька політехніка»

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

Внутрішній контроль у сучасному українському суспільстві є однією з ключових складових ефективного державного управління. Контроль, у

широкому розумінні, є процесом, мета якого полягає в забезпеченні відповідності діяльності об'єкта управління рішенням керівництва та досягненні встановленої мети. Основна ідея контролю - це систематичне спостереження та вплив на об'єкти управління, щоб виявити будь-які відхилення від норм, правил, вимог або завдань під час їх виконання.

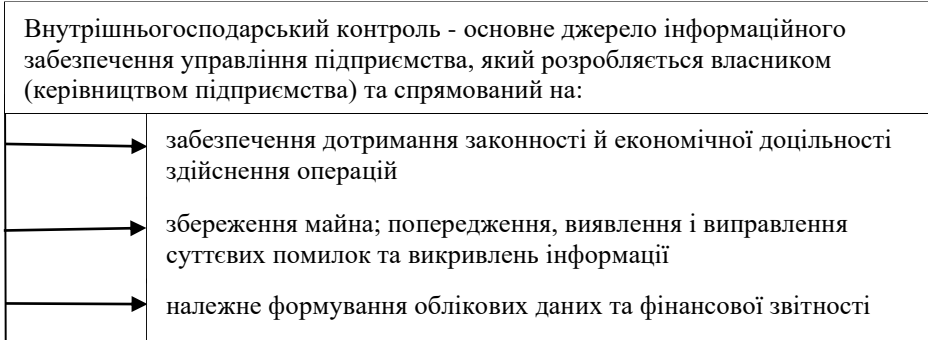

Рисунок 1. – Визначення внутрішньогосподарського контролю

Проведені дослідження проблем розвитку внутрішнього контролю в сучасних умовах господарювання обумовлені тим, що внутрішній контроль є одним з небагатьох доступних і в той же час недооцінених видів контролю, правильність використання методології якого може сприяти підвищенню ефективності діяльності підприємства. Тому у функціонуванні ефективної системи внутрішнього контролю повинні бути зацікавлені перш за все керівники та власники підприємств, шляхом делегування повноважень із його організації та вибору методичного інструментарію безпосередньо професійним менеджерам.

Система внутрішнього контролю може бути структурована не тільки через створення спеціалізованого відділу або делегування відповідних повноважень окремій особі, а також через розподіл обов'язків контролю між працівниками бухгалтерського відділу або використання відповідних програмних засобів. З урахуванням процесу комп'ютеризації обліку, такий підхід стає досить прийнятним.

Виклики, які стоять перед Україною, вимагають постійного аналізу та вдосконалення системи внутрішнього контролю.

Однією з головних перспектив є посилення незалежності та автономії органів внутрішнього контролю. Це передбачає покращення законодавчого забезпечення їхньої роботи, а також забезпечення фінансової та адміністративної незалежності. Такий крок сприятиме недопущенню

політичного впливу на роботу цих органів і забезпечить їхню об'єктивність та незалежність в роботі.

Додатковою перспективою є розвиток технологій та цифровізація систем внутрішнього контролю. Використання сучасних інформаційних та аналітичних інструментів дозволить підвищити ефективність контролю, швидко виявляти порушення та реагувати на них. Застосування штучного інтелекту, аналізу великих даних та інших інноваційних технологій допоможе покращити прозорість та точність контрольних процедур.

Другою важливою перспективою є підвищення кваліфікації та професійності працівників органів внутрішнього контролю. Розвиток освітніх програм та тренінгів сприятиме залученню та підготовці висококваліфікованих кадрів. Компетентність контролерів і аудиторів визначатиме успішність системи внутрішнього контролю.

Отже, перспективи розвитку внутрішнього контролю в Україні передбачають удосконалення системи з урахуванням нових викликів та можливостей, які відкриваються завдяки сучасним технологіям. Незалежність, кваліфікація персоналу, цифрові технології та громадська участь сприятимуть покращенню ефективності та прозорості системи внутрішнього контролю, що має вагомe значення для подальшого розвитку держави та підвищення довіри громадян до влади.

Можливості системи внутрішнього контролю, як функції управління в підприємстві, використовуються сьогодні недостатньо. Для ефективної роботи системи внутрішнього контролю в суб'єкті господарювання необхідним є розмежування компетенції підрозділів, що входять в цю систему і безпосередньо здійснюють розробку, затвердження, застосування процедур та оцінюють його діяльність. Для цього пропонується організувати в рамках побудови системи спеціалізовані підрозділи внутрішнього контролю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гуцаленко Л.В. Внутрішньогосподарський контроль: навч. посіб. К. : "Центр учбової літератури", 2014. - 496 с. URL: https://pidru4niki.com/1815070961779/ekonomika/vnutrishnogospodarskiy_kontro
[l](#)

УДК 338

Рогава І.Л.

студ. гр. ФЕУ-612м НУ «Запорізька політехніка»

УЗАГАЛЬНЕННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ СКЛАДОВОЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ГРОШОВИХ КОШТІВ ПІДПРИЄМСТВА

Ефективне управління грошовими потоками підприємства забезпечується реалізацією ряду принципів, основними з яких є принцип: інформаційної вірогідності; забезпечення збалансованості грошових потоків за видами, обсягами і тимчасовими інтервалам; забезпечення ефективності, шляхом використання тимчасово вільних коштів; забезпечення ліквідності грошових потоків.

Із урахуванням змісту і принципів управління грошовими потоками основною метою управління грошовими потоками підприємства є забезпечення фінансової рівноваги і стабільної платоспроможності підприємства у процесі господарської діяльності, шляхом обліку надходження і видатків та оптимізації грошових потоків і їх синхронізації у часі.

Процес управління грошовими потоками підприємства включає такі етапи:

1. Забезпечення повного і достовірного обліку грошових потоків підприємства й формування відповідної звітності. Відповідно міжнародних стандартів інформація щодо руху грошових коштів в результаті операційної діяльності інформація може бути наведена із застосуванням прямого і непрямого методів. При застосуванні методу прямого формування для визначення суми чистого обігу коштів у результаті операційної діяльності в звіті послідовно відображаються усі основні статті надходжень і видатків, різниця між якими показує приріст чи зменшення грошових коштів. Інформацію з руху грошових коштів можна отримати із облікових реєстрів чи шляхом коригування статей звіту про фінансові результати. Застосування непрямого методу передбачає визначення суми чистого руху грошових коштів у результаті операційної діяльності шляхом коригування показника прибутку (збитку) звичайної діяльності до оподаткування, наведеного у звіті про фінансові результати. У даному випадку коригування здійснюється із метою врахування впливу змін у складі запасів, операційної дебіторської і кредиторської заборгованостей, негрошових операцій і доходів та витрат, пов'язаних із інвестиційною й фінансовою діяльністю.

2. Аналіз грошових потоків у попередньому періоді. Основною метою здійснення даного аналізу є виявлення достатності формування грошових коштів, ефективності їхнього використання, збалансованості потоку надходжень і видатків грошових коштів за обсягом та часом. Аналіз грошових потоків здійснюється за підприємством в цілому, в розрізі основних видів господарської діяльності, а саме: операційної, інвестиційної, фінансової, а також за структурними підрозділами.

3. Оптимізація грошових потоків підприємства. У процесі оптимізації грошових потоків підприємства здійснюється виявлення і реалізація резервів, які дають можливість зменшити залежність підприємства від джерел зовнішнього фінансування; забезпечується більша збалансованість вхідного і вихідного грошового потоку у часі й обсягах; забезпечується тісний взаємозв'язок грошових потоків по видах діяльності; збільшення суми й якості чистого грошового потоку.

4. Планування грошового потоку у розрізі окремих видів.

5. Забезпечення ефективного контролю грошових потоків підприємства шляхом моніторингу поточної фінансової діяльності.

У процесі реалізації своєї основної мети управління грошовими потоками підприємство спрямоване на вирішення наступних основних завдань (табл. 1).

Таблиця 1 – Система основних завдань реалізації основної мети управління грошовими потоками

Головна мета управління грошовими потоками підприємства	Основні задачі управління грошовими потоками, направлені на реалізацію його головної мети
<p>Забезпечення фінансової рівноваги підприємства в процесі його розвитку, шляхом збалансування об'ємів надходжень та витрат грошових коштів, їх синхронізації в часі.</p>	<p>Формування достатнього об'єму грошових ресурсів підприємства в відповідними стратегічними планами розвитку.</p> <p>Оптимізація розподілу сформованого об'єму грошових ресурсів підприємства за видами діяльності та напрямками використання.</p> <p>Забезпечення вищого рівня фінансової стійкості підприємства в процесі його розвитку.</p> <p>Підтримання постійної платоспроможності підприємства.</p> <p>Максимізація чистого грошового потоку, що забезпечує задані темпи економічного розвитку підприємства на умовах самофінансування.</p> <p>Забезпечення мінімальних втрат вартості грошових потоків в процесі їх господарського використання.</p>

Всі зазначені завдання управління грошовими потоками підприємства тісно взаємозалежні, хоча окремі із них й носять різноспрямований характер

(підтримка постійної платоспроможності і мінімізація втрат вартості коштів в процесі їхнього використання тощо). Тому в процесі управління грошовими потоками підприємства завдання мають бути оптимізовані між собою для ефективної реалізації його головної мети. Ранжирування окремих завдань управління грошовими потоками здійснюється шляхом визначення ваги кожного із них виходячи з їх пріоритетності з позицій розвитку підприємства і фінансового менталітету власників чи менеджерів.

УДК 174:657

Мельник А.М.¹, Ромашко О.М.²

¹ магістр ФФО ДТЕУ

² канд. економ. наук, доц. ДТЕУ

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА БУХГАЛТЕРА»

У період євроінтеграції зростає роль дотримання прав та свобод людини в процесі провадження господарської діяльності. Адже постійні технологічні вдосконалення спричиняють становлення відповідального суспільства. Такий динамічний процес впровадження положень та принципів професійної етики передбачає постійне оновлення його положень.

Аудиторією, на яку поширюються вимоги кодексу етики професійних бухгалтерів є особи з належним рівнем знань, які займають посаду бухгалтера. Спеціаліст у сфері обліку працює з великим обсягом різноманітної інформації, разом з тим співпрацює з трудовим колективом, постачальниками, споживачами товарів та послуг, зовнішніми користувачами фінансової інформації. При цьому важливо дотримуватись принципів комунікації та зарекомендувати себе, як професіонала в галузі обліку.

Досліджувана проблематика не втрачає своєї актуальності в сьогоденні, а навпаки набуває небаченого попиту. Це пояснюється зміною людського світогляду та відходу від стереотипної думки про роботу бухгалтера.

Мета дослідження полягає в аналізі різних наукових підходів до трактування сутності поняття «професійна етика бухгалтера» та в обґрунтуванні особливостей прояву етичної поведінки бухгалтера в ході виконання його професійних обов'язків.

Дослідженням сутності поняття «професійна етика бухгалтера» займались багато вчених, зокрема Ромашко О.М., Фоміна О.В., Семенова С.М. [1-8]. Віддаючи належне науковим напрацюванням дослідників, варто звернути увагу на те, що питання визначення сутності поняття «професійна етика бухгалтера» нині не є досконало вивченим і потребує подальших опрацювань.

Огляд визначень поняття «професійна етика бухгалтера» у наукових

джерелах наведено в табл. 1.

Таблиця 1 – Визначення сутності поняття «професійна етика бухгалтера» в наукових джерелах

№ з/п	Автор	Визначення
1	Демочко Ж. Ю., Романченко Ю. О. [1, с. 162]	З теоретичної точки зору, професійна етика бухгалтера – це прикладна дисципліна, яка займається вивченням питань моралі в галузі обліку. З практичної точки зору, під поняттям професійної етики розуміється сукупність принципів, які визначають поведінку бухгалтера у змінному професійному середовищі.
2	Колісник О. П., Гордієнко Т. В. [2, с. 387]	Професійна етика бухгалтера – це правила поведінки, притаманні спеціалісту на посаді бухгалтера, який має відчувати відповідальність за дотримання громадських інтересів.
3	Кондратюк О. М., Бондар Д. В. [3, с. 192]	Професійна етика бухгалтера – це кодекс правил поведінки спеціаліста, який покликаний регулювати професійні відносини, що виникають в момент виконання службових обов'язків. Однією з функцій професійної етики є вивчення процесу відзеркалення професійних відносин у свідомості.
4	Ляшок Т. О., Скорик М. О. [4, с. 397]	Професійна етика бухгалтера – це сукупність принципів та правил, що регулюють поведінку спеціаліста. Відмінність професійної етики бухгалтера від аудитора в тому, що аудитор є незалежним у своїх судженнях, на противагу бухгалтеру, який напряму залежить від позиції керівника підприємства.
5	Романченко Ю. О., Єрмоласва М. В. [5, с. 238]	Професійна етика бухгалтера – це зусилля, які доводиться докладати особі на посаді бухгалтера, аби прийняти раціональні рішення у складних ситуаціях. Часто бухгалтерам доводиться працювати у нестандартних ситуаціях, коли важливо розуміти не лише наслідки вчинення тих чи інших дій, а також їх вплив на суспільство.
6	Тітенко Ю. А., Педченко Н. С. [6, с. 171]	Професійна етика бухгалтера – це сукупність норм, підходів, принципів, якими керується бухгалтер у ході виконання своїх професійних обов'язків, усвідомлюючи при цьому моральну відповідальність за свою поведінку.
7	Фоміна О.В., Ромашко О.М., Семенова С.М. [7]	Професійна етика бухгалтера – це закріплені у свідомості спеціаліста моральні цінності, керування якими в процесі виконання службових обов'язків допомагає досягти кар'єрного росту та процвітання.

8	Шульга С. В., Пархоменко Є. Ю. [8]	Професійна етика бухгалтера – це кодекс правил поведінки бухгалтера, якими він користується в ході виконання службових завдань. Вони не суперечать вимогам законодавчих актів та підзаконних нормативно-правових актів, відносинам у колективі та традиційно сформованим традиціям у галузі обліку.
---	---	---

Джерело: складено автором за [1-8].

На основі досліджених даних, що наведені у таблиці, умовно можна виокремити два підходи до трактування сутності поняття «професійна етика бухгалтера». Перший підхід характеризується вивченням поняття крізь призму кодексу правил поведінки, другий – наголошує на закріплених у свідомості спеціаліста моральних цінностях. Порівнюючи частку джерел, яким притаманний саме перший підхід, можна стверджувати, що вона складає дві третіх усіх джерел з етичної тематики.

У процесі проведеного дослідження узагальнено та проаналізовано підходи різних учених-дослідників до трактування сутності поняття «професійна етика бухгалтера». У найбільшій кількості досліджених літературних джерел професійна етика бухгалтера трактується, як сукупність правил поведінки, якими має керуватись спеціаліст в ході виконання своїх обов'язків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Демочко Ж. Ю., Романченко Ю. О. Професійна етика бухгалтера. Збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Проблеми обліково-аналітичного забезпечення управління підприємницькою діяльністю». 2019. С. 161 - 163.
2. Колісник О. П., Гордієнко Т. В. Етична поведінка та професійна етика бухгалтера. Збірник тез Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Розвиток бухгалтерського обліку та оподаткування в Україні: теорія, практика та професійна етика». 2020. С. 387 – 389.
3. Кондратюк О. М., Бондар Д.В. Професійна етика бухгалтерів та аудиторів: сучасний вплив євроінтеграції. Збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції «Облік, аналіз, аудит та оподаткування: сучасна парадигма в умовах сталого розвитку». 2020. С. 191 - 194.
4. Ляшок Т. О., Скорик М. О. Професійна етика бухгалтера та аудитора. Збірник тез Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Розвиток бухгалтерського обліку та оподаткування в Україні: теорія, практика та професійна етика». 2020. С. 397 - 399.
5. Романченко Ю. О., Єрмолаєва М. В. Етичні аспекти професійної діяльності бухгалтера. Економічний форум. 2019. №4. С. 237-241.

6. Тітенко Ю. А., Педченко Н. С. Поняття професійної етики бухгалтера та її зв'язок з доброчесністю в наукових дослідженнях. Збірник наукових статей магістрів. 2022 . С. 170-173.

7. Фоміна О.В., Ромашко О.М., Семенова С.М. Професійна етика бухгалтерів: її особливості та проблемні аспекти дотримання етичних принципів. Економіка та суспільство. 2022. Випуск 46. URL: <http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2052/1982> (дата звернення: 11.09.2023).

8. Шульга С. В., Пархоменко Є. Ю. Професійна етика аудитора в умовах євроінтеграції: зміст та інституційні аспекти регулювання. Ефективна економіка. 2019. № 3. URL: <http://ojs.dsau.dp.ua/index.php/efektyvna-ekonomika/article/view/1889> (дата звернення: 10.09.2023).

УДК 657.1

Нестеренко І.В.

канд. економ. наук, доц. ДБТУ

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ІНЖИНІРИНГУ В ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

Сучасний стан довкілля визначають як стан глобальної екологічної кризи, що потребує формування екологічної свідомості, культури і цілісного екологічного світогляду суспільства. Входження України до міжнародної спільноти, впровадження ринкових методів управління як економікою, так і окремими підприємствами повинно здійснюватися із дотриманням сучасних єдиних норм і правил в галузі природоохоронної діяльності на засадах екологічно-орієнтованого управління. Саме впровадження прогресивних методів та засобів системного підходу у вирішенні проблем охорони довкілля, з метою забезпечення екологічної безпеки вітчизняних підприємств, набувають особливої актуальності виходячи з розміру екологічних збитків від військової агресії РФ, які на сьогодні становлять більше 2 трлн грн. Відтак виникає необхідність реалізації сучасних концепцій обліку, до яких відноситься бухгалтерський інжиніринг, використання методичного інструментарію управлінського обліку при забезпеченні потреб безпеко-орієнтовного управління. Слід зазначити, що передумовами для розвитку бухгалтерського інжинірингу є поява інформації та запити на ряд об'єктів, які раніше не були відображені в обліку, а саме складові компоненти екологічної безпеки, як основи сталого розвитку. При цьому, бухгалтерський інжиніринг передбачає творчий підхід до вдосконалення бухгалтерського обліку, тобто застосування таких заходів і методів, завдяки яким менеджмент

отримує необхідну інформацію при формуванні стратегії прийняття рішень у системі екологічної безпеки.

Науковцями у сфері обліку бухгалтерський інжиніринг розглядається «як облікова концепція, що включає в себе побудову структурованого плану рахунків з використанням нових видів облікової архітектури, агрегованих і дезагрегованих об'єктів з метою забезпечення бухгалтерського супроводу управління економічними процесами і визначення результатів діяльності підприємства, побудову похідних балансів» [1, с. 60; 2, с. 33].

Чумак О. В. і Нагорна І. В. бухгалтерський інжиніринг трактують як «нову систему методів визначення фінансового стану підприємства та запасу його стійкості, зокрема як інструмент управління грошовими потоками, резервами, ризиками підприємства, а найголовніше, фінансовою стійкістю [3, с. 360].

Кащена Н. Б. бухгалтерський інжиніринг визначає як «технологію бухгалтерського обліку, котра базується на облікових методах та інструментах, що формують елементи інформаційного підґрунтя обліково-аналітичного забезпечення на умовах справедливої вартості майна для оперативного і стратегічного управління економічною активністю» [4, с. 333]. Тобто, бухгалтерський інжиніринг доцільно розглядати як процес розробки, проектування та впровадження інноваційних засобів, методів і прийомів, запозичених у інших науках, що використовуються для удосконалення бухгалтерського обліку як системи, яка забезпечує інформаційну систему управління. Саме бухгалтерська інжиніринг сприяє досягненню стратегічних цілей підприємства щодо обліково-аналітичного забезпечення управління екологічною безпекою, при цьому, відбувається певна інтеграція бухгалтерського обліку з інженерією бізнес-процесів, яка створює інформаційне забезпечення управління.

Сутність, призначення, можливості інженерії та його застосування в міждисциплінарному просторі бухгалтерських наук свідчить про необхідність і можливість використання інженерних засобів для вдосконалення положень бухгалтерського обліку [5, с. 94]. Продуктом бухгалтерського інжиніринг є інформаційні потоки, необхідні для прийняття стратегічних управлінських рішень щодо забезпечення екологічної безпеки підприємства. Слід зауважити, що для формування таких інформаційних потоків, бухгалтерія повинна розширити свої обліково-аналітичні функції, шляхом синтезу з процесами планування, прогнозування, бюджетування та контролінгу [6, с. 193].

Таким чином, моніторинг наукової літератури дозволив ідентифікувати концепцію інжинірингу в обліково-аналітичному забезпеченні управління екологічною безпекою підприємства і трактувати бухгалтерський інжиніринг як новітню технологію обліково-інформаційного забезпечення управління,

що генерує застосування спектру облікових методів, інструментів і методик, які формують комплекс елементів інформаційного супроводу обліково-аналітичного забезпечення бізнесу. При цьому, бухгалтерський інжиніринг природоохоронної діяльності – це платформа для генерації облікової інформації яка необхідна для прийняття управлінських рішень щодо покращення екологічної безпеки підприємства. Обліково-аналітичне забезпечення управління екологічною безпекою підприємства здійснюється за допомогою засобів бухгалтерського інжинірингу, що входять до комплексної системи управління підприємством. За цих умов необхідність інжинірингу для бухгалтерської науки і практики зростає через нагальну потребу розробки спеціальних шляхів подолання проблем, які залишалися тривалий час не вирішеними і не можуть бути вирішені через обмеженість традиційних підходів, методів та прийомів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бруханський Р. Ф. Бухгалтерський інжиніринг як метод побудови стратегічно орієнтованої системи обліку. Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту. 2014. Вип. 10, т. 1. С. 59-66.
2. Ковалевська Н.С., Нестеренко І.В., Янчева І.В., Лопін А.О. Диджиталізація обліково-аналітичного забезпечення природоохоронної діяльності підприємства. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2021. Вип. 1(33). С. 32-43. URL: <https://repo.btu.kharkov.ua/handle/123456789/3302>
3. Чумак О. В., Нагорна І. В. Механізм інжинірингу при формуванні інформаційного підґрунтя аналізу фінансової стійкості підприємства. Бізнес-інформ. 2017. № 12. С. 359-364.
4. Кащена Н. Б. Бухгалтерський інжиніринг в обліково-аналітичному забезпеченні управління економічною активністю підприємств торгівлі. Український журнал прикладної економіки. 2021. Том 6. № 1. С. 330-336.
5. Нестеренко І. В., Чміль Є. Л. Моделювання облікової політики в контексті забезпечення інноваційного розвитку підприємства. Електронний науково-практичний журнал «Цифрова економіка та економічна безпека». 2022. Вип. 1(01). С. 92-99. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.1-15> URL: <https://repo.btu.kharkov.ua/handle/123456789/9991>
6. Нестеренко І., Ковалевська Н. Становлення облікової політики та її вплив на показники звітності підприємств харчової індустрії. Економічний аналіз. 2021. Том 31. № 3. С. 190-197. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2021.03.190>

УДК 657.1

Очеретько Л.М.¹, Пржевальська О.В.²

¹ канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ФЕУз -612м НУ «Запорізька політехніка»

ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ ДОХОДІВ І ВИТРАТ В МЕДИЧНИХ КОМУНАЛЬНИХ НЕКОМЕРЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

До 2018 року медичний сектор економіки майже в повному обсязі фінансувався за рахунок бюджетних асигнувань, а отже ведення обліку ґрунтувалося на основі Наказу Міністерства фінансів України від 31.12.2013 року № 1203 «Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі». З 2018 року було запроваджено нову модель фінансування медичних закладів, що зумовило зміну статусу медичних закладів з бюджетних установ на комунальні підприємства, а отже і перехід на госпрозрахунковий бухгалтерський облік[1]. Відповідно медичні заклади отримали можливість фінансування не лише за рахунок бюджетних коштів, а й з залученням благодійних внесків та коштів, отриманих від пацієнтів на платній основі [2].

Для новостворених комунальних підприємств викликом став воєнний стан введений на території України з 24.02.2022 року. В умовах дії воєнного стану, з урахуванням значно зменшеного фінансування від органів місцевого самоврядування та фіксованої виплати від Національної служби здоров'я України, нова модель фінансування дала змогу оперативно отримувати необхідні медикаменти та медичне обладнання безпосередньо від надавачів благодійної допомоги не використовуючи державні ресурси на забезпечення закладу охорони здоров'я.

Найбільш проблемним питанням закладів охорони здоров'я наразі є облік і звітування за різними джерелами доходів та витрат комунального некомерційного підприємства.

Основи обліку благодійної допомоги підприємств різних форма власності висвітлені в роботах таких вітчизняних вчених: О.В. Артюх, Т.Г. Китайчук, В.Ф. Максимова, Т.В. Черкашина [3]. З початку воєнного стану в Україні багато різних експертів в області бухгалтерського обліку та права висвітлювали особливості обліку благодійної та гуманітарної допомоги в різних умовах.

Для підтвердження витрат неприбуткової організації, якими є медичні заклади комунального сектору [4], необхідна умова – це формування фінансового плану підприємства та звітування за планом до вищого органу управління – власника закладу охорони здоров'я. Типовий фінансовий план для підприємств комунальної сфери є, але для більш точного і коректного висвітлення доходів і витрат закладу охорони здоров'я комунальної власності необхідно його доопрацювання під конкретний заклад з його особливими

умовами. Саме такий (змінений) фінансовий план має право затвердити на своєму рівні орган місцевого самоврядування, як власник комунальних закладів об'єднаної територіальної громади, для більш чіткого відображення плану витрат підприємства.

Основний дохід перетворених та новостворених закладів охорони здоров'я формується за рахунок Програми медичних гарантій, яка на 2023 рік включає 42 пакети послуг з різних напрямків медичного обслуговування. Для підтвердження доцільності використання коштів медичним підприємством за кожним пакетом щоквартально подається звіт про доходи та витрати медичного підприємства (1-НС), що містить докладний розпис кожного виду витрат, що зумовлено умовами фінансування від Національної служби здоров'я України, які закріплені у договорі про надання медичної допомоги.

При формуванні фінансового плану важливо звернути увагу на розподіл витрат, зазначений у формі звіту 1-НС і врахувати у формі фінансового звіту для комунального некомерційного підприємства галузі охорони здоров'я, що значно прискорить звітування до обох органів контролю – органу місцевого самоврядування та Національної служби здоров'я України.

Особливістю надання медичної допомоги в період воєнного стану в Україні є використання дистанційної роботи, а також надання медичних послуг, якщо це можливо, за допомогою засобів зв'язку з відео та аудіо фіксацією. Це є однією з обов'язкових статей витрат – витрати на телефонію та інтернет зв'язок. Поряд із тим серед обов'язкових витрат комунальних некомерційних підприємств відокремлюються: витрати на заробітну платню персоналу підприємства; нарахування на фонд оплати праці; закупівлі лікарських препаратів; пальне та запчастини для обслуговування спеціалізованого транспорту; медичне харчування; комунальні послуги (оплачуються з коштів місцевих громад, ст.89 Бюджетного кодексу України);

На нашу думку, основними проблемними питаннями обліку в медичній галузі України є:

- 1) Облік витрат і доходів ведеться в кожному комунальному медичному закладі за власними схемами, які не суперечать діючому законодавству, але спільної уніфікованої форми ведення витрат не визначено;

- 2) Недостатня автоматизація процесів обліку, використання паперових носіїв інформації;

- 3) Більшість облікового персоналу комунальних некомерційних підприємств медичної галузі продовжують вести облік на основі Наказу Міністерства фінансів України від 31.12.2013 року № 1203 «Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі», використовуючи меморіальні ордери, але змінивши рахунки бухгалтерського обліку з бюджетних на комерційні;

4) Велика кількість звітів з подібною інформацією для різних контролюючих органів.

Всі ці проблеми в подальшому можуть привести до спотворення фінансової звітності та витрат на штрафні санкції з боку контролюючих органів.

Для покращення обліку витрат та доходів комунальних некомерційних підприємств медичного сектору економіки можна запропонувати наступні заходи:

- Автоматизація процесу обліку доходів і витрат з використанням сучасних технологій, що дасть змогу збільшити точність обліку та зменшити кількість технічних помилок, зумовлених людським фактором;

- Розробка уніфікованих форм ведення витрат та доходів для медичної галузі з урахуванням специфіки роботи;

- Підтримка з боку керівництва щодо додаткового спеціалізованого навчання облікового персоналу колишніх комунальних закладів охорони здоров'я.

Ці заходи дозволять більш ефективно використовувати ресурси комунальних некомерційних підприємств галузі охорони здоров'я.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [Електронний ресурс] – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text>

2. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [Електронний ресурс] – режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>

3. Артюх О.В. Облік у бюджетних установах / Артюх О.В., Максимова В.Ф., Черкашина Т.В. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dspace.oneu.edu.ua>

4. Податковий кодекс України. Закон України № 2755 – VI від 02.12.2010 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n10610/>

УДК 637.37:334.012.64

Панченко О.М.¹, Булат Д.А.²

¹ канд. економ. наук, доцент НУ «Запорізька політехніка»,

² студ. гр. ФЕУЗ-612м НУ «Запорізька політехніка»

ПЕРСПЕКТИВИ ДИДЖИТАЛІЗАЦІЇ ОБЛІКУ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Умови післявоєнного відновлення України, характеризовані необхідністю відновлення економічної стабільності та структурних перетворень, створюють безумовну необхідність у впровадженні сучасних технологій для підтримки малого підприємництва. Однією із форм сприяння цьому процесу є впровадження диджиталізації обліку.

Під диджиталізацією бухгалтерського обліку розуміють прискорення розрахунків та підвищення якості облікових процесів за допомогою сучасних технологічних засобів. [1, с. 24].

Цей процес включає в себе використання спеціалізованого облікового програмного забезпечення, яке розроблене з урахуванням особливостей підприємницької діяльності, а також використання передових хмарних технологій для зберігання та обробки фінансової інформації.

Метою створення автоматизованих інформаційних систем обліку, є вдосконалення системи обліково-аналітичного забезпечення на конкретному економічному об'єкті завдяки застосуванню засобів обчислювальної техніки [2, с. 64]. Сучасне програмне забезпечення дає змогу повністю автоматизувати обліковий процес, який починається від моменту введення даних з первинних документів, включаючи автоматизоване формування проводок, заповнення відповідних реєстрів обліку та формування звітних форм документів. [3, с. 14].

Інноваційною перспективою в сфері диджиталізації обліку є використання електронних платіжних систем та онлайн-банкінгу з метою спрощення фінансових операцій. Цей підхід забезпечує малим підприємствам швидке та безпечне проведення оплати та отримання платежів, а також надає можливість здійснювати фінансові операції та отримувати кредитування через онлайн-сервіси. Крім того, впровадження диджиталізації обліку сприяє інтеграції електронного документообігу, що забезпечує зручний обмін даними між підприємствами, державними установами та іншими зацікавленими сторонами. Цей підхід сприятиме зменшенню бюрократичних процедур, полегшить взаємодію зовнішніх структур та покращить якість обліку, забезпечуючи ефективну та надійну обробку фінансової інформації.

Згідно з дослідженням компанії UiPath "Accounting Automation: How AI and Automation are Changing Accounting", використання штучного інтелекту та автоматизації процесів у бухгалтерському обліку призводить до значного скорочення часу, витраченого на рутинні завдання, і підвищення точності цього процесу. Застосування роботизації процесів та штучного інтелекту у бухгалтерському обліку покращує якість роботи, знижує витрати і збільшує операційну ефективність, що підтверджується зазначеним дослідженням.

Крім того, автоматизація бухгалтерського обліку сприяє підвищенню прозорості та надає більш точну і своєчасну звітність, що робить її невід'ємною складовою сучасних практик управління фінансовими процесами [4].

У сучасному глобалізованому світі, орієнтованому на інновації та технологічний прогрес, розвиток цифрової економіки стає критично важливим для конкурентоспроможності країн і забезпечення стабільного економічного зростання. Україна, перебуваючи на стадії післявоєнного відновлення та структурних перетворень, не може залишатися осторонь цього глобального тренду. Впровадження диджиталізації у сфері обліку суб'єктів малого підприємництва, що становить не тільки економічне явище, але й соціокультурний та політичний вимір, потребує комплексного підходу, наукового експертного супроводу та унікальних рішень, спрямованих на стимулювання інноваційного розвитку та підтримку малого підприємництва в умовах постконфліктної реструктуризації та переходу до нової економічної парадигми.

Таким чином, у процесі післявоєнного відновлення диджиталізація бухгалтерського обліку для СМП буде важливим фактором забезпечення конкурентоспроможності всієї економіки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Жадько К. С. Аналіз впровадження інформаційних систем обліку і контролю на підприємствах різних форм власності: збірник національного аграрного університету. 2010. Вип. 5. С. 148-152.

2. Бондаренко О.В. Вимоги до програмного забезпечення обліку, аналізу та аудиту. Зовнішні та внутрішні фактори впливу на економічну систему країн: зб. мат. Міжнародної науково-практичної конференції м. Київ, 30-31 січня 2015 р. Київський економічний науковий центр, 2015. С. 63-66.

3. Подуряжня Ю.Ю. Місце інформаційного забезпечення в системі бухгалтерського обліку: Економічний вісник університету. 2010. № 14. С. 12-17.

4. Automating Finance & Accounting How robotic process automation (RPA) will transform F&A URL: <http://surl.li/mpbuc>

УДК 637

Панченко О.М.¹, Горох А.О.²

¹ канд. економ. наук, доцент НУ «Запорізька політехніка»,

² студ. гр. ФЕУ-612м НУ «Запорізька політехніка»

ПРОБЛЕМА УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ЗАПАСІВ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Курс України на Євроінтеграцію потребує від неї стандартизації національної системи бухгалтерського обліку, узгодження національних та міжнародних стандартів обліку та складання звітності, що є інформаційною базою для прийняття управлінських рішень. Але на даний момент існують певні невідповідності національних стандартів з міжнародним, у тому числі в частині обліку запасів.

Основним нормативно-правовим актом, що визначає методологічні засади формування у бухгалтерському обліку інформації про запаси в Україні, є П(С)БО 9 «Запаси» [1], а в зарубіжних країнах для обліку запасів використовують МСБО 2 «Запаси» [2]. Досліджуючи окремі положення зазначених нормативних документів, можна зазначити, що визначення терміну «запаси» в обох стандартах практично аналогічні, проте згідно з НСБО 9 «Запаси», до запасів належать також активи, які утримуються для споживання в процесі управління підприємством. Таке доповнення є доцільним, оскільки запаси також використовуються на підприємстві для потреб управління, під час заготівлі, збереження та збуту.

При аналізі класифікації запасів встановлено, що національний нормативний документ містить детальний перелік активів із поділом на аналітичні групи, які визнаються запасами на підприємстві. В МСБО 2 «Запаси» не виділяють в окрему групу запасів малоцінні та швидкозношувани предмети.

Дослідивши питання оцінки запасів, варто зазначити, що вона здійснюється в трьох випадках (вимоги однакові за двома нормативними документами): під час надходження запасів; під час списання запасів; на дату складання балансу. Однак в частині первісної оцінки запасів за МСБО 2 «Запаси» та П(С)БО 9 «Запаси» положення дещо не збігаються. В міжнародному нормативному документі відсутнє поняття «первісної вартості», проте має місце трактування поняття «витрати на придбання запасів», «витрати на переробку», «інші витрати». Первісна вартість придбання запасів, згідно з П(С)БО 9 «Запаси», залежить від джерела придбання. Така конкретизація способів визначення первісної вартості залежно від джерела придбання сприяє більш достовірній оцінці запасів та відображенню інформації у фінансовій звітності.

В обох стандартах наведено перелік витрат, які не включаються до вартості запасів, а визнаються як витрати підприємства. Однак і тут між двома стандартами існують деякі відмінності. Так, згідно з міжнародним стандартом, виключаються із собівартості запасів витрати на зберігання (крім деяких витрат, які зумовлені виробничим процесом). Водночас, згідно з національним стандартом, до первісної вартості не включаються фінансові витрати.

Також варто відзначити, що є кілька положень, які наведені в МСБО, але відсутні в П(С)БО. Так, в МСБО 2 приділено увагу питанням витрат, пов'язаних з переробкою запасів. У П(С)БО 9 зазначені питання не розглядаються. Також МСБО 2 передбачає можливість створення резерву знецінення запасів, чого немає в П(С)БО 9. МСБО 2 передбачає сторнування збитків від знецінення, коли обставин, які провокують списання запасів, більше немає. Згідно П(С)БО 9, в подібному випадку раніше визнані витрати не сторнуються, а визнаються доходом.

На основі проведеного дослідження встановлено деякі відмінні риси між національним та міжнародним стандартом бухгалтерського обліку запасів. Це відмінності у термінології та класифікації запасів, в оцінці запасів під час їх надходження, розбіжності у переліку витрат, які не включаються до вартості запасів та ін.

Таким чином, удосконалення обліку запасів в умовах євроінтеграції необхідно розглядати як важливий етап розвитку підприємства. Для цього необхідно впроваджувати сучасні методи та підходи до обліку запасів..

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси» : Наказ Міністерства фінансів України від 20.10.1999 №246 URL : <https://zakon.rada.gov.ua>
2. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 2 «Запаси», затверджений Комітетом з міжнародних бухгалтерських стандартів від 01.01.2012 URL : <https://zakon.rada.gov.ua>
3. Безверхий К.В. Особливості бухгалтерського обліку за національними та міжнародними стандартами: порівняльний аспект / К.В.Безверхий // Облік і фінанси. – 2014. - №2. С.8-13.
4. Дріга О.П. Проблеми обліку запасів підприємств України / О.П.Дріга // Ефективна економіка. – 2014. - №4. – с.123-129.
4. Єрмоленко Г.С. Організація обліку запасів, недоліки обліку та шляхи його удосконалення / Г.С. Єрмоленко, Б.О. Шумляєв // Проблеми економіки транспорту. – 2012. - №3. -с.29-33.
6. Сиротенко Н.А. Запаси - об'єкт обліку та контролю: сучасний стан та напрями вдосконалення / Н.А. Сиротенко // Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук.пр. / голов. ред. М.І. Зверяков; Одеський держ.екон. ун-т. – Одеса, 2009. – Вип.36. – с.160-165.

УДК 657.37

Панченко О.М.¹, Мельник О.М.²

¹ канд. економ .наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ФЕУ-612м НУ «Запорізька політехніка»

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ СКЛАДАННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Прагнення України до євроінтеграції створили умови для розвитку багатобічних економічних відносин із європейською спільнотою та викликали необхідність реформування та адаптації існуючої системи бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності до норм Європейського Союзу. Відповідно до українського законодавства, підприємства мають право самостійно приймати рішення щодо доцільності застосування МСФЗ, крім випадків, коли обов'язковість їх застосування визначена законодавством [1].

Сьогодні більшість підприємств, не зобов'язаних подавати звітність за МСФЗ, працюють за Національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку (далі – НП(с)БО). Це зумовлено наявністю перешкод, які уповільнюють процес інтеграції (рис.1).

Рисунок 1 – Ключові проблемні аспекти введення МСФЗ в Україні [2,3].

Так як разом з поступовим переходом українського бізнесу на МСФЗ відбуваються регулярні зміни в нормативно-правових актах, підприємствам складно адаптуватися та встигати за непостійною законодавчою базою.

Також існують протиріччя форм фінансової звітності за НП(с)БО та МСФЗ. Зокрема, європейські стандарти не диктують порядок фінансових статей в бланках форм звітності, а національні, в свою чергу, не дають можливості відмовитися від затвердженого формату фінансових звітів [1].

Іншою проблемою виступає трудомісткий та затратний процес засвоєння правил складання фінансової звітності за міжнародними

стандартами. Висока вартість запровадження та брак кваліфікованих фахівців струмує перехід вітчизняного бізнесу МСФЗ.

Також, через відмінності між МСФЗ та НП(с)БО, існує проблема трансформації звітності, зокрема, якщо у вітчизняного підприємства, яке складає звітність за національними стандартами, виникає необхідність представити свою фінансову звітність зарубіжним торговельним партнерам, інвесторам, кредиторам. Трансформацією фінансової звітності називають процес адаптації рахунків, перегрупування облікової інформації та коригування статей звітності, що складена за П(С)БО, відповідно до вимог МСФЗ.

При запровадженні на підприємстві МСФЗ слід звернути особливу увагу на висвітлення облікової політики у пакеті річної фінансової звітності. За національними стандартами такої вимоги немає.

Ще одна складність – впровадження в Україні Звіту з управління. Цій звіт відповідає практиці ЄС щодо розкриття інформації про діяльність підприємств у пакеті річної фінансової звітності. Але на даний час питання структури та змісту цього звіту в Україні є недостатньо врегульованим [4].

Отже, можна зазначити, що в умовах євроінтеграції актуальним напрямом модернізації національної системи бухгалтерського обліку є перехід підприємств на методологічні засади складання фінансової звітності відповідно до МСФЗ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні [Електронний ресурс]: Закон України: [прийнятий Постановою Верховної Ради України №996-XIV від 16 липня 1999 р.: станом на 10 серпня 2022 р.]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>.

2. А.Фаріон. Історичні реалії та наслідки переходу на міжнародні стандарти фінансової звітності: European Journal of Economics and Management. Тернопіль, 2016. Том 2. С. 32-36

3. Колісник В.Ю. Проблеми і перспективи складання фінансової звітності відповідно до міжнародних стандартів обліку та звітності / В.Ю. Колісник // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2766/1.pdf>

4. Новіченко Л. С. Актуальні питання формування Звіту про упр-ня підпр-вом. Економічний аналіз. Тернопіль, 2018. Том 28. № 4. С. 258-264.

УДК 657.

Поливана Л.А.¹, Мазоренко М.В.²

¹ канд. економ. наук, доц. ДБТУ,

² аспірантка ДБТУ

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА АУДИТУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВДОСКОНАЛЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА РЕЧОВИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

Актуальність обраної теми дослідження знаходить свій прояв у потребі вдосконалення процесів бухгалтерського обліку та аудиту у Збройних Силах України (далі за текстом – ЗСУ). Захист суверенітету та територіальної цілісності нашої держави вимагає постійної розбудови системи оборони що неодмінно включає у себе аудит наявних матеріальних ресурсів. Обмеженість економічних ресурсів нашої держави вимагає особливо відповідального ставлення до бухгалтерського обліку та аудиту речового забезпечення ЗСУ. Вдосконалення окреслених проблем дозволить більш ефективно контролювати процеси забезпечення підрозділів ЗСУ особливо в умовах ведення активних бойових дій.

На нашу думку, вирішення проблеми оптимізації процесів обліку та аудиту у вказаній площині знаходить свій прояв через впровадження діджиталізації. Під діджиталізацією ми розуміємо автоматизацію усталених процесів із залученням комп'ютерних технологій та автоматизацією процесів. Надалі ми наведемо окремі проблеми які постають під час організації речового забезпечення та проілюструємо шляхи їх вирішення через діджиталізацію.

1. Проблема браку кадрів. В умовах мобілізації та збільшення кількості підрозділів ЗСУ постала проблема недостатньої кількості діловодів із навичками ведення обліку та аудиту речового забезпечення. Також, в умовах воєнного сану ускладнюється процес підготовки таких фахівців а навантаження на діловодів речових служб на рівні окремих батальйонів та бригад ЗСУ є достатньо великим. Ця проблема включає у себе такі фактори: втрата контролю за виконанням норм забезпечення військовослужбовців особистим та інвентарним майном, уповільнення процесів проведення звірки та звітності речових та фінансових служб, тощо.

Діджиталізація дозволяє ефективно вирішити описану проблему. Перший аспект – комп'ютерні технології дозволяють нам організувати навчання діловодів у режимі он-лайн що дозволить прискорити процеси підготовки кадрів. По-друге, діджиталізація процесів документообігу дозволить зменшити навантаження на діловодів речових служб підрозділів ЗСУ і тим самим дозволить знизити ризик допущення помилок. Також діджиталізація дозволить прискорити процеси обліку та аудиту майна в ЗСУ.

2. Проблема обліку та аудиту переміщення майна між підрозділами ЗСУ. Вказана проблема виникає через недоліки організації речового забезпечення різними підрозділами ЗСУ. Наведемо приклади. В процесі

переведення військовослужбовця з одного підрозділу до іншого останньому надається речовий атестат з його інвентарним та особистим майном яке переміщується разом із ним з одного підрозділу до іншого. При цьому, вказане майно потрапляє в поле обліку нового підрозділу. Різні підходи до ведення речових атестатів призводять до того що окремі одиниці майна втрачаються і випадають з поля обліку. Одні військовослужбовці через неправильне ведення речових атестатів можуть отримати понаднормову кількість військової форми інші навпаки можуть не отримати потрібне майно вчасно. Не менш істотною є проблема внутрішнього аудиту виданого військовослужбовцям майна.

Діджиталізація дозволяє оптимізувати ці процеси та вирішити вказані проблеми. Один з прикладів вирішення таких проблем – ведення електронних реєстрів. Сучасні комп'ютерні технології дозволять створювати електронні реєстри куди можна заносити відповідні дані що полегшує процеси бухгалтерського обліку аудиту та проведення звірок і звітування. Це може бути реєстр прибулих речових атестатів куди заноситься інформація про майно яке разом з військовослужбовцем при його переведенні у військову частину потрапляє у поле аудиту нової військової частини. Це може бути реєстр вибулих атестатів куди заносяться відомості про майно яке разом з військовослужбовцем вибуває при його переведенні в іншу частину або звільненні. Це може бути реєстр виданого майна. Останній може працювати наступним чином: при отриманні майна заносяться відомості у роздавальну відомість. Такі відомості одразу заносяться у реєстр де у кожного військовослужбовця є власна картка.

Таким чином, можливо оперативно фіксувати стан речового забезпечення кожного військовослужбовця. Це полегшує процеси збирання та систематизації даних щодо виданого речового майна які потім необхідно використовувати при проведенні звірок та звітуванні. Дані з вказаних реєстрів також стануть у нагоді при формуванні заявок на військову форму та спорядження адже вдосконалиться можливість недопущення отримання службовцями вказаного майна понад нормою чи його недоотримання. Також діджиталізація дозволяє вирішити проблему ефективного планування кількості речового майна та його варіації при формуванні заявок на його отримання військовими частинами.

На практиці неспроможність визначення потреб підрозділу у конкретному майні може призвести до формування дисбалансів. Як приклад, візьмемо військову форму. Відсутність оперативного отримання інформації про потрібні розміри військової форми може призвести до помилок при формуванні номенклатури в заявці на забезпечення. Як наслідок непоодинокими є випадки браку одяг одних розмірів та наявності надлишку одягу інших розмірів. Діджиталізація дозволить систематизувати відомості

про потреби військовослужбовців і тим самим полегшить аудити та бухгалтерський облік отриманого майна.

3. Наявна проблема бухгалтерського обліку списання майна підрозділів ЗСУ в тому числі списання майна за інспекторським посвідченням. Правове регулювання вказаної процедури включає у себе багато ускладнених етапів, а облік та аудит процесів списання ускладнюється проблемами неефективної комунікації на рівнях від речових служб батальйонів та бригад до рівня оперативного командування тощо. Діджиталізація дозволить вирішити проблеми комунікації, а використання комп'ютерних технологій дозволить швидше готувати потрібні документи та вирішувати проблеми виявлених невідповідностей у документації.

Таким чином, діджиталізація стане вагомим фактором підвищення ефективності організації аудиту та обліку речового забезпечення у підрозділах ЗСУ. Вона у сукупності дозволить пришвидшити вказані процеси зробити їх більш прозорими та зменшити кількість помилок через людський фактор. Для впровадження діджиталізації у вказані процеси пропонуємо створити координаційний орган. Вказаний орган може бути подібним до методологічно ради та здійснювати систематизацію і консультацію щодо вказаних питань на рівні міністерства оборони та подальшого впровадження діджиталізації в облік та аудит на рівнях оперативних командувань, та окремих військових частин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 липня 1999 року № 996-XIV (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення 30.09.2023 р.).

2. Положення про Методологічну раду з бухгалтерського обліку при Міністерстві фінансів України : затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 1 грудня 2014 року № 1186. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0230201-97#Text> (дата звернення 15.09.2023 р.).

3. Мельниченко І. В., Дрозда І. С. Аудит ефективності управління: недоліки та переваги застосування // Економічна наука сьогодення. 2018. № 2. С. 84-88.

УДК 336.226.11

Помулева В.М.

старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ СПРАВЛЯННЯ ВІЙСЬКОВОГО ЗБОРУ

Військовий збір (далі – ВЗ) запроваджено Законом України від 31.07.2014 р. № 1621 «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України». Дію військового збору запроваджено до завершення реформування Збройних Сил України.

Військовий збір є тимчасовим збором, який був запроваджений в Україні з серпня 2014 року (передбачалося скасування його з 01.01.2015) з метою створення умов для збільшення надходжень до бюджету та забезпечення фінансування заходів з підвищення обороноздатності держави. З моменту введення військового збору він нараховувався лише на доходи у формі заробітної плати, але з січня 2015 року замість його скасування об'єкт нарахування військовим збором було розширено: оподаткуванню підлягають тепер усі доходи, які є об'єктом нарахування ПДФО [1].

Ставка військового збору становить 1,5% від об'єкта оподаткування. Платниками військового збору є фізичні особи – резиденти та нерезиденти, які отримують доходи в Україні, тобто ті ж особи, які є платниками податку на доходи фізичних осіб.

Відповідно до пункту 1² частини другої ст. 29 Бюджетного кодексу України, військовий збір зараховується до загального фонду держбюджету [2]. А бюджетне законодавство не передбачає закріплення видів надходжень загального фонду державного бюджету за конкретними видами видатків, що фінансуються із загального фонду держбюджету.

Згідно з Основними напрямками бюджетної політики на 2018–2020 роки, у найближчій перспективі військовий збір не планували скасовувати, а на сьогодні питання щодо його скасування взагалі не розглядається, адже в умовах зростаючого бюджетного дефіциту та залежності від фінансової підтримки західних партнерів військовий збір є найбільш логічним інструментом залучення додаткових ресурсів для фінансування військових видатків.

З серпня 2014 по 2022 рік включно надходження військового збору становили 165,6 млрд грн (із них у 2022 році — 33,7 млрд грн) або 2,4% від усіх податкових надходжень держбюджету за досліджуваний період. Кількість платників у 2022 році значно знизилася — за даними Рахункової палати, до 760 тис. юросіб та ФОПів та 311 тис. фізичних осіб (у порівнянні з 2019 роком юросіб та ФОПів стало на 18% менше, фізичних осіб – на 32% менше). Тим не менш, доходи державного бюджету від військового збору зростають. Окрім номінального збільшення заробітних плат, зростання у 2022 році було пов'язано зі сплатою військового збору військовослужбовцями до липня 2022 року [3].

Згідно із Законом № 2308-IX від 19.06.2022 року, який вступив в силу з 9 липня 2022 р., тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану

скасовано військовий збір для військовослужбовців (підпункт 1.7 пункту 16-1 підрозділу 10 розділу XX ПКУ).

Отже, загалом за період свого існування військовий збір додатково забезпечив 165,6 млрд грн бюджетних надходжень без чітко визначених пріоритетів на потреби оборони. Їх розмір щорічно становить в середньому 2,2% усіх податкових надходжень Державного бюджету (2,4% у 2022 р.).

Фіскальний ефект цього збору значний через широку базу оподаткування, оскільки ним оподатковуються і відсотки за депозитами, і дохід від продажу рухомого та нерухомого майна (якщо вони підлягають оподаткуванню згідно з ПКУ) тощо. Військовий збір сьогодні має вагомий фіскальний значення, що впливає на скорочення рівня дефіциту Державного бюджету України, сприяє збалансуванню бюджету.

Разом з тим цей збір збільшує навантаження на трудові доходи населення, оскільки в середньому 75% надходжень цього збору сплачується з доходу, нарахованого як заробітна плата.

Статтею 87 Бюджетного кодексу України визначено перелік видатків, що здійснюються з держбюджету, одним із видів яких (поміж переліку з 21 пункту) є національна оборона.

Проте, як вказано вище, надходить військовий збір виключно до Державного бюджету без чітко визначених пріоритетів на потреби оборони. Він, незважаючи на свою економічну природу, не має цільового характеру.

Тож, скільки коштів військового збору, які надійшли до бюджету, використовується на цілі, задля яких його введено, невідомо. Як і решта податків і зборів, потрапляючи до бюджету, втрачають своє цільове призначення.

Саме з цього приводу, дискусійними питаннями у платників є ефективність використання надходжень ВЗ.

З огляду на зростаючі потреби армії, важливо зробити його цільовим (через спеціальний фонд держбюджету) з подальшим використанням виключно для оборонних потреб держави, зокрема і для фінансування виплат військовослужбовцям. Беззаперечно, в умовах війни, на нашу думку, використання цих коштів має бути цільовим і обов'язково прозорим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Фіскальні та соціальні ефекти реформування податку на доходи фізичних осіб в Україні. URL: <https://111.inh/NLaqH>
2. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 50-51 – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
3. Військовий збір держави, яка воює. URL: <https://111.inh/FCksu>

УДК 656

Помулева В.М.¹, Замирайло М.М.²

¹ старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ФЕУ-610 НУ «Запорізька політехніка»

КОНТРОЛЬ ВИТРАТ ПАЛИВНО-МАСТИЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ

Облік паливно-мастильних матеріалів (далі – ПММ) є важливим елементом для надання автотранспортних послуг. Досить значна питома вага (30-50 %) від загального обсягу витрат автотранспортних підприємств припадає на вартість паливо-мастильних матеріалів.

Для ефективного ведення обліку ПММ необхідно достатньо приділяти увагу обліку, контролю, плануванню та аналізу.

Відповідно до Наказу № 43 «Про затвердження Норм витрат палива і мастильних матеріалів на автомобільному підприємстві» від 10.02.1998 р. нормування витрат палива – це встановлення допустимої міри його споживання в певних умовах експлуатації автомобілів, для чого застосовуються базові лінійні норми, встановлені по моделях (модифікаціях) автомобілів, та система нормативів і коригуючих коефіцієнтів, які дозволяють врахувати виконану транспортну роботу, кліматичні, дорожні, та інші умови експлуатації [1].

Це важлива складова енергетичної ефективності та економічної затратності, оскільки нормування витрат пального дозволяє встановити оптимальний рівень споживання палива, що покращує ефективність роботи технологічних процесів та дозволяє знизити витрати на паливо.

Норми витрат палива і мастильних матеріалів на автомобільному транспорті призначені для планування потреби підприємств, організацій та установ (далі - підприємств) в паливно-мастильних матеріалах і контролю за їх витратами, ведення звітності, запровадження режиму економії і раціонального використання нафтопродуктів, а також можуть застосовуватись для розроблення питомих норм витрат палива [1].

Базові лінійні норми встановлені з урахуванням моделей автомобілів, вони можуть коригуватися з урахуванням особливостей виконаної роботи, кліматичних, дорожніх та інших умов експлуатації.

Підприємства, не підпорядковані Мінтрансу, не зобов'язані використовувати норми списання ПММ відповідно до наказу № 43, та можуть розробити власні норми, адже списання палива на підприємстві повинно бути обов'язково врегульовано внутрішніми наказами на підприємстві та підтверджено відповідними розрахунками.

Норми витрат палива, а також умови й порядок застосування коригуючих коефіцієнтів можуть бути затверджені наказом по підприємству. Водночас безпечніше буде, аби затверджені норми не надто відрізнялися від

тих, що закріплені в Наказі № 43. Якщо ж фактичні витрати істотно відрізняються від установлених норм з урахуванням коригуючих коефіцієнтів, то доречно у внутрішніх документах обґрунтувати такі витрати й провести відповідний розрахунок щодо ефективності використання пального [2].

Нормування витрат пального має декілька цілей:
забезпечення економічного використання палива;
оптимізацію роботи технологічних процесів і обладнання;
зменшення негативного впливу на довкілля;
забезпечення стійкості енергозабезпеченості.

У випадку, якщо підприємство не оптимізує споживання палива та не використовує передові технології для зниження витрат, може статися витратне перевищення.

Важливим завданням для підприємства є вибір ефективного методу контролю виданих ПММ, бо від цього залежить не лише точність обліку, а також планово-фінансова діяльність.

Потреба і важливість контролю і обліку витрат ПММ з боку підприємства завжди актуальна також і з огляду на те, що при перевірках виникає багато спірних питань з податковими органами саме щодо витрат палива, зокрема, використання норм при його списанні.

Для ефективної організації контролю ПММ на підприємствах автотранспорту варто слідувати наступним завданням:

- облік палива, що включає вимірювання та облік споживання палива автомобілями, що в свою чергу дозволить визначити точність витрат палива та ідентифікувати будь-які витоки або неправильне використання палива;

- встановлення моніторингової системи витрат палива для постійного контролю за розходуванням палива в режимі реального часу. Це дозволяє оперативно виявляти зайву витрату або випадки крадіжок палива і виявляти будь-які неправомірні дії;

- встановлення чітких політик та процедур щодо контролю витрат палива. Наприклад, обмеження доступу до палива тільки авторизованим особам, використання службових карток палива тощо;

- автоматизація обліку палива та використання спеціального програмного забезпечення. Це дозволяє автоматично збирати і обробляти дані про витрати та залишки палива, створювати аналітичні звіти і спрощує процес обліку і контролю;

- оптимізація маршрутизації перевезень, щоб скоротити пробіг транспортних засобів і зменшити споживання палива;

- проведення періодичних інвентаризацій для порівняння з фактичними витратами та обліком у системі, що дозволить виявити можливі втрати або невідповідність в обліку.

З огляду на вказане, важливим є завдання застосування системи контролю витрат пального на кожному етапі діяльності підприємства: заливання у резервуар міні АЗС, заправка транспортних засобів, розхід для кожного транспорту тощо.

Правильно побудована система контролю дасть змогу виключення нецільового використання автотранспорту, економії ПММ, збільшення питомого прибутку з кожної машини, зокрема автотранспортних підприємств, а також мінімізувати негативні наслідки при перевірках.

В цілому, раціональне управління витратами палива та енергетичними ресурсами може значно покращити рентабельність підприємства і позитивно позначитися на його фінансовому стані.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про затвердження Норм витрат палива і мастильних матеріалів на автомобільному транспорті : наказ Міністерства Фінансів України від 10.02.1998 р. № 43. <https://11l.innk/dEqvr>

2. За якими нормами потрібно списувати пальне. URL: <https://interbuh.com.ua/ua/documents/oneanalytics/4748>

3. Контроль та облік витрат пального на підприємствах. <https://11l.innk/KIXBd>

УДК 336

Помулева В.М.¹, Полякова А.О.²

¹ старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ФЕУ-610 НУ «Запорізька політехніка»

ВАЛЮТНІ ОБМЕЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початку повномасштабної війни український бізнес зіткнувся зі значними труднощами, такими як великі втрати заробітку та ринку. Верховна Рада України прийняла низку законів у сфері фінансів, податкової та митної політики щодо підтримки громадян та бізнесу.

В свою чергу, протягом дії воєнного стану Національний банк України продовжує реалізацію комплексу заходів, спрямованих на підтримання фінансової стійкості держави та регулювання фінансового сектору. Вже з лютого 2022 р. було введено ряд жорстких обмежень, що виявилися ефективними, забезпечивши стійкість роботи банківської системи та стабільне функціонування економіки в умовах повномасштабної війни.

У перший день вторгнення, НБУ прийняв Постанову № 18 від 24 лютого 2022 року «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» [1] (далі – Постанова 18). Цією постановою було введено низку суттєвих обмежень: фіксацію офіційного курсу станом на 24 лютого 2022

року, обмеження в знятті готівки, заборона видачі коштів в іноземній валюті, призупинення роботи валютного ринку, за винятком продажу іноземної валюти, заборона на транскордонні перекази іноземної валюти, тимчасове припинення можливості поповнення електронних гаманців електронними грошима та розповсюдження електронних грошей [2].

Додаткові обмеження НБУ на здійснення транскордонних переказів коштів у гривні та валюті подальше ускладнили ситуацію для суб'єктів господарювання.

Вперше з моменту здобуття Україною незалежності та створення ринкової економіки, бізнес зіткнувся з такими масштабними валютними обмеженнями, адже призупинені фактично всі операції з валютою та переказами грошових коштів за кордон.

У квітні 2022 року НБУ надав дозвіл банкам на продаж готівки в іноземній валюті населенню. 21 липня 2022 року дозволив банкам продавати безготівкову іноземну валюту за умови, що кошти будуть вкладені у строкові депозити на строк не менше 3 місяців. З 21 жовтня 2022 року громадянам дозволено купувати долари США за офіційним курсом, та розміщення їх на строковий депозит у банку від 6 місяців, за умови продажу купленої валюти (також за офіційним курсом) після закінчення терміну депозиту.

З огляду на триваючий воєнний стан та, виходячи зі зміни ситуації, вжиті регулятором заходи постійно актуалізуються. Національний банк і надалі поступово послаблює валютні обмеження з метою сприяння розвитку бізнесу, стимулювання економічної активності та залучення ресурсів для відбудови й відновлення економіки України.

Наразі НБУ запровадив деякі пом'якшення на 2023 рік. Ці нововведення дозволять бізнесу залучати нові кошти з-за кордону, але не розширять його можливість працювати за межами країни.

Так, з 16 червня 2023 року позичальники-резиденти можуть перераховувати кошти за кордон для виконання своїх зобов'язань за зовнішнім кредитами та позиками. З 21 червня 2023 року за визначених умов українці мають змогу переказувати кошти за кордон на рахунок позичальника в українському банку для повернення зовнішніх кредитів (які надаватимуться після 20 червня 2023 р.).

До 15 червня 2023 року українським юридичним особам можна здійснювати переказ коштів на рахунки власних філій, та представництв, відкритих за кордоном, але у разі, якщо це їх власні кошти, переказ здійснюється через один банк та виключно з метою утримання таких філій.

З 15 червня 2023 року НБУ обмежив ще й суми коштів для здійснення переказів для утримання закордонних філій, представництв. Тепер переказати кошти для утримання філій, представництв та інших відокремлених підрозділів за кордоном можна протягом поточного

календарного року в межах загальної суми коштів, що були переказані цією юридичною особою-резидентом протягом 2021 року (підтверджується документально). Протягом одного календарного місяця дозволяється переказувати не більше 1/4 частини від цієї суми [3].

НБУ постановою від 28.08.2023 року № 104 "Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 24 лютого 2022 року № 18" з 29 серпня 2023 року пом'якшив валютні обмеження в частині продажу безготівкової іноземної валюти громадянам.

Вперше з початку повномасштабної війни, банкам дозволено продавати безготівкову іноземну валюту населенню без необхідності підтвердження підстав та зобов'язань за такими операціями в межах щомісячного у розмірі 50 тис. грн. в еквіваленті в одному банку. Також Нацбанк збільшив зі 100 тис. грн. до 200 тис. грн. в еквіваленті щомісячний ліміт на купівлю населенням безготівкової іноземної валюти з подальшим розміщенням на депозит від трьох місяців. Такі зміни сприятимуть переорієнтації частини попиту населення з готівкової іноземної валюти на безготівкову, адже операції з продажу безготівкової валюти банками є зручнішими та безпечнішими [4].

Втім регулятору варто розглядати і інші альтернативні підходи та приймати більш рішучі дії для запобігання негативних наслідків на валютному ринку. Водночас необхідно дотримуватися балансу між обмеженнями і розвитком бізнесу для забезпечення стабільного економічного розвитку.

Валютні обмеження, які були введені НБУ як вимушений крок на початку повномасштабного вторгнення агресора, були дуже ефективними з початку війни. Вони допомогли забезпечити стабільну роботу фінансової системи, та сприяли адаптації бізнесу та населення до умов повномасштабної війни.

Проте з часом недоліки стали помітнішими і суттєвішими за переваги. Валютні обмеження поступово втрачають свою ефективність, так як змінюються й умови, і бізнес знаходить шляхи для їхнього обходу. Усе це може призводити до намагань уникнення встановлених обмежень для виведення капіталу та посилення тінізації економіки. До того ж їхнє збереження може стримувати економічну активність.

Зважаючи на це, НБУ вбачає, що необхідно поступово пом'якшувати, зокрема, і валютні обмеження. І у липні 2023 р. Національний банк оприлюднив Стратегію пом'якшення валютних обмежень, переходу до більшої гнучкості обмінного курсу та повернення до інфляційного таргетування (далі – Стратегія), яка передбачає три етапи.

Стратегія спрямована на мінімізацію множинності обмінних курсів, збільшення можливостей для проведення торгових операцій бізнесу,

сприяння новим кредитам/інвестиціям, лібералізацію торгового фінансування тощо.

Виходячи з того, що Стратегією передбачаються пом'якшення валютних обмежень стосовно здійснення валютних операцій і що на сьогоднішній день здійснення іноземних валютних розрахунків має низку особливостей, специфічних та нових для бізнесу, тому перед здійсненням валютних операцій бізнесу слід обов'язково відслідковувати актуальні правила та обмеження для уникнення нарахування штрафних санкцій за порушення валютного законодавства чи інших негативних невідворотних наслідків.

Реалізація обіцяних пом'якшень НБУ може створити сприятливе бізнес-середовище, що дозволить українцям більш вільно розпоряджатися своїми коштами на рахунках в банках України, а й за кордоном.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Як мотивувати працівників? URL: <https://11l.inl/wsFJD>
2. Різновиди мотивації персоналу. <https://11l.inl/Q1vii>
3. Монетова-Федорова О. Як мотивувати працівника в умовах війни. <https://11l.inl/tLqk5>
4. Холодницька А.В.. Мотивація та підтримка співробітників роботодавцями в умовах військового стану. Управління ресурсним забезпеченням господарської діяльності підприємств реального сектору економіки : матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю, 27 жовтня 2022 р. Полтава : ПДАУ, 2022.С. 208-210

УДК 338

Мамай О.М.

студ. гр. ФЕУ-612м НУ «Запорізька політехніка»

УДОСКОНАЛЕННЯ АНАЛІТИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ ПІДПРИЄМСТВА ЗА ОТРИМАНІ ТОВАРИ І ПОСЛУГИ

Організація обліку й аналізу розрахунків із постачальниками має стратегічне значення для будь-якого підприємств незалежно від галузі й форми власності. Результати процесу безпосередньо впливають на фінансову стійкість й, як наслідок, на можливість досягнення стратегічних цілей його розвитку в умовах ринкової економіки і забезпечення конкурентоспроможності та прибутковості господарської діяльності.

Підвищена увага до стану розрахунків із постачальниками пов'язана з необхідністю врахування змін у бізнес-середовищі, що змушує суб'єктів господарювання шукати нові підходи оптимізації зазначеного процесу, опрацьовувати нові методи та форми контролю кредиторської заборгованості, розробляти системи оцінювання показників стану розрахунків із використанням новітніх досягнень в сфері сучасних інформаційних технологій з метою автоматизації обробки потрібної інформації і прийняття відповідних управлінських рішень.

Методика обліку і аудиту розрахунків з постачальниками є невід'ємною частиною бухгалтерського обліку підприємства і його фінансової звітності. Їх важливість суттєвою мірою визначається необхідністю гармонізації практики та теорії вітчизняного бухгалтерського обліку до вимог міжнародних стандартів.

За результатами дослідження практичних аспектів методики і практики організації обліку розрахунків із кредиторами для забезпечення ефективного управління розрахунків за кредиторською заборгованістю визначені пропозиції його удосконалення.

Так, у затвердженій наказом Міністерства фінансів України формі 3.3 Відомості аналітичного обліку розрахунків із постачальниками і підрядчиками (до рахунку 63 „Розрахунки із постачальниками і підрядчиками”) не передбачено відображення отриманих авансів, а відповідно, і немає наглядного віддзеркалення стану розрахунків із кожним постачальником. Тому багато підприємств не використовують субрахунок 371 „Розрахунки за авансами виданими”, і тим самим маючи дебетове сальдо на пасивному рахунку 63. Якщо до відомості 3.3 додати колонку в дебет рахунку 63 із субрахунком 371, то це дозволить бухгалтерам більш правильно відобразити стан розрахунків із постачальниками і підрядчиками.

Також стосовно розрахунків із іншими дебіторами і кредиторами, нерідко дебітор тимчасово стає кредитором, й навпаки, що ускладнює процес аналітичного обліку; частіше за все порушення методики обліку цих розрахунків зумовлене неправильним тлумаченням понять „дебітор” і „кредитор”. Так, при сплаті митних зборів, державного мита і інших подібних платежів передбачається дебетувати субрахунок 377 „Розрахунки з іншими дебіторами” і кредитувати субрахунок 311 „Поточні рахунки в національній валюті”, вважаючи, що в даному випадку першою операцією була сплата, й перетворюючи кредиторську заборгованість у дебіторську. Проте, якщо підприємство сплачує державне мито, то це його заборгованість перед державою, а не держави перед ним; і хоча за термінами здійснення розрахунків підприємство початково начебто здійснює оплату, проте вона сама по собі вже визначає наявність заборгованості підприємства. Тобто

доцільно використовувати субрахунок 685 „Розрахунки з іншими кредиторами”, а не субрахунок 377 „Розрахунки з іншими дебіторами”.

Таким чином, при сплаті державного мита дебетуватиметься 685 і кредитуватиметься 311 субрахунок , а при нарахуванні заборгованості державним органам – дебетуватиметься рахунок 92 „Адміністративні витрати” і кредитуватиметься 685.

УДК 330.190.2:631.6

Сотніков В.А.

студ. НТУ «Дніпровська Політехніка»

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ НЕПРЯМОГО ОПОДАТКУВАННЯ

Непрямі податки мають важливе значення для економіки держави. Вони генерують значні надходження до бюджету, сприяючи фінансуванню різноманітних програм та проектів державного значення і водночас можуть бути використані для регулювання споживчого попиту через зміну цін на товари та послуги. Структура податкових надходжень у державний бюджет України 2018-2022 років наведена в табл. 1.

Табл 1 – Структура податкових надходжень у державний бюджет України 2018-2022 рр [1]

Показник	2018		2019		2020		2021		2022		
	Сума, млрд	Частка, %	Сума, млрд	Частка, %	Сума, млрд	Частка, %	Сума, млрд	Частка, %	Сума, млрд	Частка, %	
Прямі	ПДФО	91,74	12,17	109,95	13,75	117,28	13,78	137,56	12,43	148,43	15,63
	Податок	996,88	12,85	107,09	13,39	108,7	12,77	147,75	13,35	117,05	12,32
	Рента	45,27	6,01	46,75	5,85	52,48	6,17	80,75	7,29	85,37	8,99
	Інші	-0,51	-0,07	3,85	0,48	3,34	0,39	3,93	0,35	3,32	0,35
Всього прямих		233,38	30,96	267,64	33,46	281,8	33,11	369,99	33,42	354,17	37,29
Непрямі	ПДВ	374,51	49,68	378,69	47,35	400,56	47,06	536,48	48,46	467	49,17
	Акцизний	118,85	15,77	123,36	15,42	138,3	16,25	162,45	14,67	102,35	10,78
	Міто	27,08	3,59	30,09	3,76	30,46	3,58	38,18	3,45	26,25	2,76
Всього непрямих		520,44	69,04	532,14	66,54	569,32	66,89	737,11	66,58	595,6	62,71
Разом податків		753,82	100	799,78	100,00	851,12	100	1107,1	100,00	949,77	100,00

Як видно з таблиці 1, після початку повномасштабної війни, знизились надходження усіх непрямих податків, що зумовлено такими факторами як виїзд українців закордон, зниження купівельної спроможності населення, скорочення виробництва, зокрема через знищення підприємств або їхнього перебування на тимчасово окупованих територіях. Це також свідчить про те, що під час економічних спадів (наприклад, пандемія, економічна криза, війна тощо) можна наповнювати державний бюджет шляхом підвищення ставки непрямих податків, аби мати достатні ресурси

для виконання державою своїх функцій.

Переваги непрямих податків полягають у їхній здатності генерувати стабільні надходження до бюджету держави, оскільки вони часто базуються на споживчому попиті, який зазвичай не піддається великим коливанням. Вони також можуть бути використані для стимулювання чи регулювання певних галузей економіки через вплив на ціни та споживчу активність.

Однак у непрямих податках є і свої недоліки. Вони можуть стати причиною збільшення вартості товарів і послуг для споживачів, що може вплинути на інфляцію та споживчий попит. Крім того, інколи вони можуть бути важкими для контролю та виконання, особливо в умовах тіньової економіки і незаконної торгівлі. Загальні переваги та недоліки непрямих податків наведено в табл. 2.

Таблиця 2 – Переваги та недоліки непрямих податків [2]

Переваги	Недоліки
Стабільність і регулярність надходження до бюджету під час економічного піднесення	При зменшенні споживчого попиту надходження від непрямих податків зменшуються
Зростання доходів держави відповідно до збільшення населення та його добробуту	Збільшення вартості товарів і послуг, що призводить до зростання загальної вартості життя для населення.
Вирівнювання міжрегіонального розподілу доходів, баланс місцевих бюджетів через рівномірне споживання	Високі ставки непрямих податків стимулюють зростання частки тіньової економіки.
Заохочення обмеження споживання товарів, що можуть бути шкідливими для здоров'я і моралі населення.	Системи непрямих податків є складними та індивідуальними до кожного товару.
Створення стимулу для збільшення обсягів виробництва	Можливі махінації та шахрайства у податковій декларації та ціноутворенні
Зручність внесення, яка полягає в їх близькості до місця збору й відсутності адміністративного бар'єру	Непрямі податки є пропорціональними, тобто всі платники сплачують однаковий відсоток від вартості товару чи послуги незалежно від рівня доходів.

Загалом, ефективність та справедливість системи непрямих податків залежить від конкретної ситуації в країні та від управлінських рішень,

прийнятих владою. Навіть не дивлячись на їхні недоліки, непрямі податки залишаються важливим інструментом фінансування державних потреб та реалізації громадських програм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Доходи держбюджету України (2022). Ставки, індекси, тарифи. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2022/>
2. Абрамова А. С. Податкова система : навч. посіб. Чернівці, 2022. 203 с.

УДК 338.242

Хетагурова Н.О.¹, Лищенко О.Г.², Артюх О.В.³

¹ аспірантка ОНЕУ,

² канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

³ д-р економ. наук, проф. ОНЕУ

УДОСКОНАЛЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ПІДХОДІВ СИСТЕМИ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ

На сучасному етапі економічного розвитку діяльність суб'єктів господарювання націлена на освоєння та утримання у конкурентному середовищі найбільшої частки ринку. Необхідною передумовою для досягнення цієї мети є побудова дієвого внутрішнього контролю в системі управління вітчизняних підприємств.

Під внутрішнім контролем можна розуміти процес, який здійснюється суб'єктом господарювання за допомогою специфічного інструментарію, що забезпечує достатню впевненість стосовно відповідності функціонування об'єкта контролю прийнятним управлінським рішенням у напрямі досягнення мети [1].

Формування системи внутрішнього контролю (СВК) є складним процесом, який реалізується на мікроекономічному рівні комерційної компанії в рамках самостійного внутрішнього процесу розробки індивідуальної моделі СВК.

З погляду еволюції підходів до концептуальних засад СВК можна визначити три основні моделі, як-то:

- підтверджуюча (орієнтована на оцінку відповідності організації діяльності об'єктів контролю вимогам діючого законодавства та внутрішніх документів компанії);

- процесно-орієнтована (орієнтована на оцінювання ефективності системи управління, базується на процесному підході – кожен функціональний підрозділ компанії відтворює певний окремий бізнес-

процес, а компанія розглядається як ланцюжок або мережа таких бізнес-процесів);

- ризик-орієнтована (орієнтована на визначення СВК та управління ризиками як невід'ємну частину самого бізнесу компанії) [2; 3].

Слід зауважити, що у СВК суб'єктів господарювання є елементи всіх трьох моделей внутрішнього контролю, що забезпечує незалежність контролю при його здійсненні різними фахівцями. Відповідальність за безперебійне функціонування СВК несе керівництво компанії, яке, зазвичай, запроваджує інтегровану СВК та управління ризиками з урахуванням галузевої специфіки, масштабів діяльності, нормативно-правового середовища, корпоративної культури та інших чинників.

Втім на сучасному етапі найбільш поширеною є ризик-орієнтована модель СВК, за якою діяльність будь-якої компанії піддається певному ризику не досягти очікуваного результату через зовнішні та внутрішні чинники: помилки персоналу компанії, технічні труднощі, невірні управлінські рішення, зміни кон'юнктури на зовнішніх ринках тощо. Чітке та своєчасне визначення сфери дії ризиків дозволяє спрогнозувати реакцію на них і розробити заходи їх запобігання.

Саме тому СВК більшості підприємств переорієнтовується на використання ризик-орієнтованої моделі, де витрати компаній на превентивний контроль окупаються повною мірою за допомогою запобігання більш істотних втрат. Ґрунтуючись на цьому, розглянемо концепцію ризикоорієнтованого внутрішнього контролю за певними елементами:

1. Основні цілі контролю - це попередження виникнення ризиків фінансово-господарської діяльності.

2. Суб'єкти контролю та їх функції. Суб'єктами СВК є власники складових бізнес-процесу; структурні підрозділи з управління ризиками, із внутрішнього контролю тощо.

3. Форми контролю - це ідентифікація та опис ризиків; оцінка ймовірності та наслідків дії ризиків; розробка заходів реагування (процедур контролю); моніторинг ефективності контрольних заходів.

Як бачимо, функціонально СВК акцентована на виявлення ризиків та розробку заходів щодо запобігання наслідків їх негативного впливу, на здійснення превентивних контрольних заходів для прийняття оптимальних управлінських рішень.

Можна зазначити, що процес розвитку внутрішнього контролю має загальну спрямованість на своєчасне виявлення ризиків ще до стадії прийняття управлінських рішень та розробки адекватних контрольних заходів до фокусування на подальший контроль після настання негативних наслідків діяльності суб'єкта господарювання.

Функції СВК, на наш погляд, доцільно розглядати через призму функціоналу суб'єктів СВК у відповідності до моделі «Трьох ліній захисту», запропонованої Міжнародним Інститутом внутрішніх аудиторів (The IIA), яка координує процеси управління ризиками та внутрішнього контролю за рахунок чіткого визначення й розмежування відповідних функцій та обов'язків суб'єктів системи внутрішнього контролю, незалежно від масштабів діяльності та складності бізнес-процесів компанії [4].

За цією моделлю суб'єкти СВК виконують такі функції, як-то:

- бізнес-функції (перша лінія захисту), які в свою чергу поділяються на:

а) функціональне призначення (операційне управління діяльністю; виявлення, оцінювання ризиків; розробка процедур контролю та заходів щодо реагування на ризики; організація та підтримка ефективної системи внутрішнього контролю; самооцінювання системи внутрішнього контролю);

б) колективні повноваження (власники складових бізнес-процесу; керівники структурних підрозділів; співробітники структурних підрозділів; виконавці контролюючих процедур);

- моніторингові функції (друга лінія захисту), які в свою чергу поділяються на:

а) функціональне призначення (координація діяльності всіх учасників системи внутрішнього контролю; методологічна підтримка організації системи контролю; поточний моніторинг і ведення статистики; підготовка зведеної звітності);

б) колективні повноваження (підрозділи внутрішнього контролю бізнес-процесів; структурні підрозділи, пов'язані з моніторингом ризиків (відділ управління ризиками, відділ внутрішнього контролю, фінансовий контроль, контроль якості, комплаєнс функцій, служба безпеки та інші);

- незалежні функції (третя лінія захисту), які насамперед представлені особистими повноваженнями, наприклад, підрозділом внутрішнього аудиту [5, с. 233; 6, с. 87].

Не викликає сумнівів те, що функціонування суб'єктів СВК за такими моделями забезпечує збалансований підхід щодо відповідальності всіх учасників системи управління ризиками та СВК загалом. Втім слід зазначити, що універсального підходу до моделі не існує, кожне підприємство унікальне, і адаптація моделі залежить від багатьох факторів: стратегії та розміру суб'єкту господарювання, рівня зрілості системи управління ризиками, організаційної культури та інше. Тому будь-яка компанія може використовувати положення цієї моделі та розробити конкретні інструкції щодо визначення й упровадження ліній підзвітності та взаємодії всіх учасників системи управління ризиками та внутрішнього контролю.

Вважаємо, що ефективне впровадження такої функціональної моделі передбачає формування партнерської взаємодії всіх суб'єктів СВК з ефектом

синергії. Учасникам системи слід організувати координацію та взаємодію функцій, визначити зони відповідальності. Варто розподілити, закріпити у відповідних внутрішніх документах функціонал підрозділів компанії так, щоб скоординована діяльність всіх «трьох ліній захисту» забезпечувала захист компанії від ризиків, несприятливих факторів; сприяла виявленню як загроз, так й можливостей підвищення ефективності діяльності компанії в цілому.

Підсумовуючи, варто зауважити, що концептуальна модель СВК є суб'єктно-орієнтованою, що формується на підставі удосконалення теоретичних засад та положень нормативно-правового регулювання контролю на рівні конкретного економічного суб'єкта. При цьому ефективність управління компанією безпосередньо залежить від функціонування ризик-орієнтованої СВК, оскільки забезпечує сталість величини, що характеризує стан і режим діяльності саме об'єкта управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Артюх О. В., Хетагурова Н. О. Концептуальна модель системи внутрішнього контролю за об'єктами обліку. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2018. № 1 (12). С. 364-368.

2. Дорош Н. І., Яцик Т. В. Інтегрована модель внутрішнього контролю підприємства: адаптація закордонного досвіду в Україні. Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка». 2015. Том 22. № 2. С. 68-74.

3. Старенька О. М. Роль міжнародних вимог в організації системи внутрішнього контролю. Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць. Одеса: Одеський національний економічний університет. 2019. № 1 (69). С. 129-138.

4. The IA's Three Lines Model. Інститут внутрішніх аудиторів (Institute of Internal Auditors, ІА). URL: <https://www.theiia.org/en/content/position-papers/2020/the-iias-three-lines-model-an-update-of-the-three-lines-of-defense/> (дата звернення 25.09.2023).

5. Калініна О. М., Красніков В. М. Концепція структури економічної безпеки підприємств корпоративного сектору бізнесу. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2019. Вип. 3 (20). С. 227-236.

6. Швидка Т., Халецька К. Комплаєнс-контроль у системі корпоративного управління господарськими товариствами. Господарське право і процес. 2020. № 12. С. 85-90.

УДК 657

Шепель І.В.

канд. економ. наук, доц. ХДАЕУ

СУЧАСНІ ПРОГРАМИ ДЛЯ ВЕДЕННЯ ФІНАНСОВОГО ОБЛІКУ ЗА ДОПОМОГОЮ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ

Одним із основних завдань організації фінансового обліку в умовах використання комп'ютерних інформаційних технологій є розробка автоматизованої обліково-аналітичної системи розрахунків. Така розробка повинна базуватися на таких засадах: всі розрахунки в автоматизованій системі повинні відповідати сучасному законодавству, система має автоматично виконувати більшість розрахункових операцій, реєструвати й містити інформацію про документообіг, формувати фінансову звітність. Обліково-фінансова інформація повинна забезпечувати надійний захист інформації, передбачати можливість її швидкого відновлення у разі непередбачених збоїв, крім того повинен бути розроблений механізм архівації даних.

БукКіпер (bookkeeper) – сучасна онлайн бухгалтерія, що дозволяє вести облік діяльності, складати та подавати звітність підприємств і ФОП всіх систем оподаткування та неприбуткових організацій з будь-якого пристрою. В сервісі для ведення бухгалтерії онлайн реалізований функціонал для вирішення актуальних задач малого та середнього бізнесу, а також некомерційних підприємств. За допомогою віддаленої бухгалтерії кожен користувач зможе самостійно скласти необхідні операції та розрахунки, вести оперативний облік торгівлі, сформувати регламентовані звіти та здати електронну звітність (табл.1).

Таблиця 1 – Характеристика основних можливостей програми БукКіпер*

Основні складові	Характеристика
Початок роботи	Характеризує принципи роботи сервісу
Розділи обліку	Відображають особливості бухгалтерського та податкового обліку в розрізі напрямів обліку діяльності
Операції	Містить рекомендації щодо проведення операцій діяльності в БукКіпер.
Довідники	За допомогою довідників можна формувати інформацію, яка допоможе створити умовно-постійну інформацію, що використовується під час проведення господарських операцій та складання первинних документів.

Облік придбання ліцензій	Продаж-придбання ліцензій здійснюється відповідно до публічного договору оферти .Факт реєстрації як Користувача на Сторінці реєстрації є беззастережним прийняттям Користувачем умов Договору оферти (акцептом оферти). Користувача при наданні послуг за цим Договором. Прийняття Користувачем умов Договору оферти (акцепту оферти) є законною підставою для обліку витрат на придбання та використання ліцензій БукКіпер.
Звітність	Відображає різноманітні форми внутрішньої та зовнішньої звітності, які потрібні для внутрішніх користувачів, а також подання звітів до Державної податкової служби, органах статистичного управління

*згруповано автором на підставі [1]

Довідкова система Bookkeeper дасть можливість проаналізувати основні правила обліку господарських операцій, методику складання первинних документів, реєстрів аналітичного та синтетичного обліку, які підтверджують ведення господарської діяльності.

Присутні операції обліку: продажі та придбання, запаси та виробництво, каса та банк, розрахунки по зарплаті та за договорами цивільно-правового характеру, необоротні активи, операції по зовнішньо-економічній діяльності. Передбачена можливість ведення обліку декількох юридичних осіб в одній базі бухгалтерської програми. Працівникам ваших компаній можна налаштувати власний набір прав доступу до елементів та документів бази. Це, а також багато інших інструментів забезпечують самостійне ведення бухгалтерії онлайн користувачами без професійних знань в сферах обліку та ІТ.

Програма дає можливість опанувати знання керівників підприємства, які не мають практичного досвіду в обліково-бухгалтерській службі та обов'язково зможуть самостійно вести облік своєї діяльності згідно Наказу про облікову політику.

"BAS Бухгалтерія" забезпечує вирішення всіх завдань, що стоять перед бухгалтерською службою підприємства, якщо бухгалтерська служба повністю відповідає за облік на підприємстві, серед іншого, наприклад, випуску первинних документів, облік продажів тощо. Це прикладне рішення також можна використовувати виключно для ведення бухгалтерського та податкового обліку, а завдання автоматизації інших служб, наприклад, відділу продажів, вирішувати спеціалізованими прикладними рішеннями BAS або іншими системами. За необхідності користувачі можуть самостійно

створювати додаткові субрахунки і розрізи аналітичного обліку (табл.2).

Таблиця 2 – Характеристика і призначення основних складових програми BAS. Бухгалтерія*

Особливості	Основна характеристика і можливості
Ведення обліку діяльності кількох організацій	За допомогою "BAS Бухгалтерії" можна вести бухгалтерський та податковий облік господарської діяльності кількох організацій. Облік для кожної організації можна вести в окремій інформаційній базі. Водночас "BAS Бухгалтерія" надає можливість ведення бухгалтерського та податкового обліку кількох організацій у загальній інформаційній базі (в цьому випадку в ролі окремих організацій можуть виступати фізичні особи – підприємці). Це зручно, якщо їх господарська діяльність тісно пов'язана між собою: можна використовувати загальні списки товарів, контрагентів (ділових партнерів), співробітників, складів тощо, а обов'язкову звітність формувати окремо. За замовчуванням, в документах не відображається поле "Організація". Якщо в довідник "Організації" внести понад одну організацію, то поле автоматично з'явиться в усіх документах.
Експрес-перевірка обліку	Експрес-перевірка ведення обліку допомагає користувачеві в будь-який момент отримати зведену і деталізовану інформацію про коректність даних. Всі перевірки об'єднані в групи: положення облікової політики; аналіз стану бухгалтерського обліку; операції по касі; облік ПДВ; облік виробничих операцій; визначення фінансових результатів; Звіт про результати експрес-перевірки супроводжується коментарями до кожної виконаної перевірки, які містять: предмет контролю, результат перевірки, можливі причини помилок, рекомендації щодо усунення помилок
Сервісні можливості	Повнотекстовий пошук даних – пошук довільного тексту по усіх об'єктах конфігурації (документам, довідникам і т. д.); завантаження курсу валют з Інтернету; завантаження класифікаторів.

*Згруповано автором за допомогою [2]

Гнучке налаштування інтерфейсу програми під потреби користувача за допомогою функціональних опцій, що вмикаються користувачем: ведення

обліку розрахунків у валюті, ведення обліку зворотної тари, ведення обліку бланків суворого обліку, ведення діяльності за договорами комісії, ведення роздрібною торгівлі, ведення виробничої діяльності.

До складу "BAS Бухгалтерії" включено план рахунків бухгалтерського обліку, що відповідає Наказу Міністерства Фінансів України "Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку і Інструкції про його використання" від 30 листопада 1999 р. №291. Склад рахунків, організація аналітичного, валютного, кількісного обліку на рахунках відповідають вимогам законодавства щодо ведення бухгалтерського обліку та відображення даних у звітності. Для автоматизації фінансового обліку пропонують сучасні програмні продукти, серед яких BAS АГРО. Бухгалтерія. Дана програма є готовим інструментом для вирішення всіх завдань, що стоять перед бухгалтерською службою сільськогосподарських підприємств які займаються рослинництвом, тваринництвом, птахівництвом, переробкою і реалізацією сільськогосподарської продукції. Це прикладне рішення також можна використовувати виключно для ведення бухгалтерського та податкового обліку, а завдання автоматизації інших служб, наприклад, відділу продажів, вирішувати за допомогою інших прикладних рішень або систем [3].

Тлучкевич Н.В. стверджує, що для забезпечення відповідної організації роботи працівників відділу управлінського обліку необхідно використовувати сучасні технічні засоби збору, обробки та передачі інформації, що призведе до зменшення витрат часу на розрахунки, підвищення оперативності обліку і продуктивності праці та прийняття своєчасних управлінських рішень. Разом з тим, раціональне використання ЕОМ є складовою удосконалення управління сільськогосподарським підприємством [4].

У малих сільськогосподарських підприємствах фінансовий облік веде особа, що прийнята на постійну роботу на посаду бухгалтера, а в деяких випадках для допомоги бухгалтеру залучають ще кілька осіб. Іноді для ведення обліку можуть бути залучені на договірних засадах або спеціалізована організація, або сторонній бухгалтер.

У середніх і великих сільськогосподарських Агрі: Бухгалтерія це унікальна українська онлайн програма, створена спеціально для фермерів (підходить для всіх видів діяльності); Дана програма дає можливість та безкоштовний супровід персонального бухгалтера-консультанта 24/7. За допомогою даної програми є можливість формувати автоматично всі бухгалтерські проводки та первинні господарські документи та основні форми податкової та статистичної звітності. Дана програма дає можливість здійснювати фінансові операції, розрахунки з пайовиками [5].

Специфічні особливості організації бізнесу на рівні компанії максимізація функціональної сумісності організації зі своїм бізнес оточенням; організація ефективних платежів і доставки товарів і послуг. Сьогодні стає очевидний і зрозумілим той глибокий трансформуючий вплив, який здійснює інформатизація й комп'ютеризація бізнесу на структуру економіки підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Bookkeeper онлайн бухгалтерія України. URL: https://bookkeeper.kiev.ua/?gclid=CjwKCAjwmbqoBhAgEiwACIjzEFlbxsbXiFCGEKiZuNsyf8IemONOrMiT4hLVn_tEwiiE1ngr9JqSlhoCkLQQAvD_BwE (дата звернення 24.09.2023)
2. BAS Бухгалтерія. URL: <https://www.bas-soft.eu/soft/bas-mass/bas-accounting/> (дата звернення 23.09.2023).
3. BAS АГРО. Бухгалтерія. URL: <https://www.bas-soft.eu/soft/bas-sectoral/bas-agro-accounting/> (дата звернення 23.09.2023).
4. Agri: бухгалтерія. URL. https://agrianalytica.com/uk/products_farmer_ac (дата звернення 23.09.2023).
5. Тлучкевич Н.В. Звітність за сегментами в сільському господарстві // Економіка АПК. - 2006. - № 12. - С.100-105.

СЕКЦІЯ 4. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА КОРПОРАТИВНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ В ЧАСИ ВІЙСЬКОВОЇ ТА ПОВОЄННОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

УДК 351: 332.14

Богуславська С.І.

д-р економ. наук, проф. ЧНУ ім. Богдана Хмельницького

ВИКОРИСТАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРАКТИК АНТИКРИЗОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ДЛЯ РЕГІОНАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Антикризові програми і регіональне антикризове регулювання – невід’ємні елементи антикризової політики. Дослідження взаємозв’язків у сутності антикризової політики і антикризового регулювання в регіоні (як між об’єктом і суб’єктом антикризової діяльності), доводить, що антикризове регулювання є цінним інструментом реалізації ефективної антикризової політики.

Для забезпечення ефективного та дієвого регіонального управління в умовах війни варто вивчити ефективні європейські практики антикризового менеджменту та оцінити можливості адаптації цього досвіду до вітчизняних умов. Варто зазначити, що здатність урядів різних країн провадити ефективну антикризову політику значною мірою зумовлена економічною ситуацією в роки, що передували кризі. Структура заходів антикризового регулювання, що застосовується в різних країнах залежить від стану економіки та інституційних особливостей досліджуваної країни. Крім того, певний вплив мають теоретичні концепції, які панують у політиці держави та специфіка сектора економіки, що потребує підтримки. Розглянемо декілька прикладів ефективних антикризових практик.

Норвегія є прикладом країни, яка детально розробила плани евакуації та захисту населення в разі збройного конфлікту або інших надзвичайних обставин. Ці плани є частиною національної стратегії громадської безпеки та громадянської оборони. В Норвегії ідентифіковано критичну інфраструктуру та території, які потребують особливого захисту в разі військового конфлікту. Це важливі джерела енергії, комунікаційні вузли, лікарні та інші об’єкти. У планах передбачено заходи забезпечення безпеки для населення, включаючи розміщення населення в укриттях, системи оповіщення та інструкції щодо поведінки в надзвичайних ситуаціях, забезпечення населення необхідними продуктами харчування, водою, медикаментами. Ці ресурси зберігаються на стратегічних складах, які можуть бути використані в

надзвичайних ситуаціях. Плани евакуації та захисту постійно оновлюються та переглядаються з метою адаптації до нових загроз та реалістичних сценаріїв, проводяться регулярні тренування для перевірки готовності та ефективності планів, що допомагає Норвегії готуватися до надзвичайних ситуацій та забезпечувати безпеку свого населення в разі збройного конфлікту або інших кризових ситуацій.

Швеція є прикладом країни, яка активно готується до надзвичайних ситуацій, включаючи можливість забезпечення функціональної мережі зв'язку та Інтернету під час кризових ситуацій, таких як війна або природні катастрофи. Для цього Швеція має двоїсту мережу зв'язку, що включає в себе як цивільні, так і військові мережі. Ця система дозволяє забезпечити надійний зв'язок у будь-яких обставинах. Важливі об'єкти інфраструктури, такі як телефонні центральні, інтернет-провайдери та станції мобільного зв'язку, зазвичай розташовані в безпечних місцях, що дозволяє їм функціонувати навіть під час кризових ситуацій. В країні вдосконалено заходи безпеки, щоб захистити інфраструктуру зв'язку від можливих загроз, таких як кібератаки або фізичні пошкодження. Об'єкти інфраструктури зв'язку часто мають незалежні джерела живлення, що допомагає підтримувати функціонування мережі під час відключень електроенергії. Шведська влада проводить регулярні інформаційні кампанії серед населення щодо того, як правильно вести себе в надзвичайних ситуаціях та як використовувати доступні засоби зв'язку для спілкування та отримання інформації. Унікальність системи зв'язку в Швеції полягає в її комплексному та добре розробленому підході до забезпечення стійкості та надійності в умовах надзвичайних ситуацій. Цей досвід може бути цінним для інших країн, які шукають способи поліпшити свою систему зв'язку в умовах загроз.

Фінляндія відома своєю добре організованою системою цивільного захисту та громадської готовності до надзвичайних ситуацій, включаючи можливість дії в умовах загрози війни. Фінляндія має систему освіти та тренувань для населення щодо дій в надзвичайних ситуаціях. Ця система включає в себе різні рівні: шкільна освіта (учні у фінських школах проходять освіту з безпеки та надзвичайних ситуацій, вони навчаються евакуаційним планам, першій медичній допомозі та іншим навичкам, які можуть знадобитися в надзвичайних обставинах; курси для дорослих з надзвичайних ситуацій; громадські організації, які займаються навчанням громадян надзвичайним ситуаціям і рятувальним операціям. Щорічно проводяться тренування населення, сил безпеки та громадських організацій. Ці практики Фінляндії є добрим прикладом того, як система цивільного захисту може бути організована для навчання та підготовки населення до надзвичайних ситуацій, включаючи війну або загрози безпеці.

Швейцарія інвестує значні ресурси в забезпечення безпеки та готовності до реагування на надзвичайні ситуації. Швейцарія славиться своєю ефективною системою готовності до надзвичайних ситуацій і здатністю забезпечувати своє населення водою, продуктами харчування та іншими ресурсами протягом тривалого часу, включаючи періоди війни, конфлікту або інших кризових ситуацій. Кожен швейцарський кантон (регіон) має свою власну систему управління надзвичайними ситуаціями. Це децентралізована система дозволяє кожному регіону діяти незалежно та швидко реагувати на надзвичайні події, включаючи війну або інші загрози. Швейцарська влада розробляє та впроваджує плани евакуації та захисту населення в разі надзвичайних ситуацій. Швейцарці активно навчаються діяти в надзвичайних ситуаціях. Цей досвід може бути використаний як приклад для інших країн у розвитку систем антикризового менеджменту, зокрема в умовах війни чи конфлікту. Швейцарія витрачає значні кошти на формування та підтримання ефективної системи готовності до надзвичайних ситуацій. Так, у 2021 році, бюджет Швейцарії на громадську безпеку і цивільний захист становив близько 3 мільярдів швейцарських франків (близько 3,3 мільярда доларів США). Ця сума включає видатки на різні аспекти готовності до надзвичайних ситуацій, такі як розробка та підтримка інфраструктури, навчання та підготовка населення, а також закупівлі та поповнення запасів.

Латвійські владні структури, включаючи Міністерство оборони, Службу безпеки та інші, постійно збирають і аналізують інформацію щодо загроз зовнішньої агресії з різних джерел. На основі зібраної інформації проводиться оцінка потенційних ризиків та загроз для національної безпеки та стабільності. Регулярно проводяться навчання та тренування для владних структур, військових та інших служб, щоб підготувати їх до реагування на надзвичайні ситуації згідно з розробленими планами. Важливою частиною системи є інформування та залучення громадськості до планування та реагування на надзвичайні ситуації. Латвія веде активну роботу із забезпечення доступу до інформації та підготовки громадян до дій у разі небезпеки. Ця система моніторингу та управління ризиками дозволяє Латвії ефективно реагувати на потенційні загрози та забезпечувати безпеку та стабільність в умовах війни чи інших надзвичайних ситуацій.

Застосування цих практик у регіональному управлінні в Україні дозволить підвищити готовність та ефективність управління кризовими ситуаціями в умовах війни та забезпечити захист та безпеку населення регіонів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. United Nations Sustainable Development Knowledge Platform. URL: <http://sustainabledevelopment.un.org>

2. Global partnership for local sustainable development: modern trends and best practices: monograph ed. by L. Petkova, O. Berezina, A. Kryński. Czestochowa: Educator. Wydawnictwo Akademii Polonijnej. 2018. 207 p.

УДК: 336.3

Бондаренко С.М.

канд. економ. наук, доц. КНУТД

УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Перемога у війні з російською федерацією не поверне Україну в довоєнний час. Після перемоги потрібно будувати нову економіку країни, яка буде значно сильнішою і стабільнішою довоєнної. Для цього якість бізнес-процесів та продукції підприємств національного господарства повинна бути високою. В умовах війни та післявоєнної розбудови забезпечення високої якості повинно стати національною ідеєю, що дозволить швидко відновити економіку України. Сучасна тенденція ринкової економіки: якісний товар повинен бути зроблений у такий спосіб, який виправданий економічно, екологічно і соціально. Післявоєнне відновлення економіки України повинно відбуватися на принципах сталого розвитку.

Соціальна відповідальність та сталий розвиток бізнесу – це також вміння захищати демократичні цінності та свободи. Як показала війна в Україні, розв'язана РФ, підприємства повинні приймати моральні рішення, відмовлятися працювати в країнах з авторитарними режимами, не спонсорувати війни та тероризм. Сучасні споживачі продукції та послуг прискіпливо оцінюють реальні дії та вчинки виробників з точки зору їх етичності, моральності, справедливості та захисту довкілля.

Жорстокість військового вторгнення Російської Федерації в Україну призвела до жахливих гуманітарних наслідків і серйозної шкоди довкіллю [2]. Мінімальний підрахунок екологічних збитків за рік війни, нарахований системою ЕкоЗагроза, становить 441 мільярд доларів. Сума, яку слід вимагати репараціями від Росії, становить 1869 мільярдів гривень. Теперішня війна – безпрецедентний випадок заподіяння шкоди українському довкіллю, який не можна порівняти навіть зі шкодою, завданою під час Другої Світової Війни [3].

В Україні назріла гостра необхідність розвивати власний військово-промисловий комплекс та створювати міжнародні альянси оборонних підприємств. Це дає можливість розвитку всіх суміжних галузей, які забезпечують ВПК, в тому числі підприємств легкої промисловості. Важливим завданням для легкої промисловості в умовах війни та у

післявоєнний час є забезпечення ЗСУ високоякісним обмундируванням – військовим форменим одягом, взуттям, головними уборами, касками, шлемами та ін. На підприємствах легкої промисловості доцільно створювати системи управління якістю бізнес-процесів на принципах сталого розвитку (СУЯБПСР), що відповідає вимогам МС ISO 9001: 2015, яка інтегрована із системою бережливе виробництво плюс шість сигма і забезпечує задоволення вимог споживачів та всіх інших стейкхолдерів підприємств легкої промисловості. Для підвищення якості продукції на підприємствах легкої промисловості в межах СУЯБПСР запропоновано реалізацію методології шість сигма, мета якої підвищення якості продукції за рахунок зменшення варіабельності бізнес-процесів та забезпечення стабільності їх характеристик. СУЯБПСР орієнтована на створення умов для підвищення якості бізнес-процесів шляхом оптимізації організації виробництва, сприяння бережливому відношенню до ресурсів підприємства, забезпечення відповідального ставлення виробника до охорони навколишнього природного середовища. Система забезпечує максимізацію акціонерної вартості підприємства шляхом задоволення клієнтів, зростання швидкості оборотного капіталу, зменшення витрат. Методологія шість сигм дає змогу підвищувати якість бізнес-процесів шляхом організації роботи команд з поліпшення, навчання персоналу на робочих місцях та за межами підприємства.

Отже, легка промисловість – одна з найбільш впливових індустрій, яка забезпечує ВПК якісним обмундируванням, відіграє вирішальну роль у післявоєнній розбудові економіки України та досягнення нею сталого розвитку. Для цього якість бізнес-процесів і, відповідно, продукції, повинна бути високою. В умовах післявоєнної розбудови на підприємствах легкої промисловості доцільно створювати систему управління якістю бізнес-процесів на принципах сталого розвитку, яка забезпечує високу якість пропозиції виробника, більш повне задоволення споживачів та всіх інших стейкхолдерів, зменшення варіабельності процесів, бережливе відношення та економію всіх видів ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гобела В.В. Економіко-безпекова екологізація: теорія та практика. Львів : ЛьвДУВС, 2021. 244 с.

2. . Екоцид під час війни: ще один злочин РФ, який не має залишитися непокараним. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2022/08/15/7144923/> (дата звернення 29.09.2023).

3. Екоцид: 10 наслідків війни росії проти України для довкілля. URL: <https://rubryka.com/article/naslidky-viiny-dlia-dovkillia/> (дата звернення 29.09.2023).

4. Касич А.О., Бондаренко С.М. Рециклінг як сфера реалізації державного-приватного партнерства та інструмент забезпечення цілей сталого розвитку. Причорноморські економічні студії. 2022. № 76. URL: http://bses.in.ua/journals/2022/76_2022/27.pdf

5. Bondarenko S.M. (2022). Methodological foundations of creating a quality management system of business processes on the principles of sustainability at the fashion industry enterprise. QUALITY Access to Success/ Vol. 23, No. 186. 252-261. URL: <https://doi.org/10.47750/QAS/23.186.33>

УДК 330.131.7

Гармідер Л.Д.¹, Пріщенко А.А.²

¹ д-р економ. наук, проф. ДВНЗ «УДХТУ»

² асп. ДВНЗ «УДХТУ»

РИЗИК ТА НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ: ПОНЯТТЯ ТА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК

Ризик зазвичай асоціюється з можливими негативними наслідками, фінансовими втратами, невдачею або небезпекою, проте він також може бути пов'язаний з можливостями, новими викликами та потенційними перевагами. Зокрема, в бізнесі ризик може призвести до збільшення доходу, успішного запуску нового продукту або отримання конкурентної переваги.

Управляючи ризиками належним чином, підприємство встановлює баланс між мінімізацією можливих негативних наслідків та розширенням можливостей збільшення позитивного результату. Ризик може вважатися виправданим, коли внесок або виграш, який може бути отриманий, перебуває в розумному відношенні до можливих наслідків. Прийняття обґрунтованого ризику може мати позитивні впливи, сприяти прогресу та досягненню бажаних результатів.

Крім загального поняття «ризик» у літературі зустрічаються поняття «економічний ризик», «підприємницький ризик», «комерційний ризик» і «господарський ризик» [1-4]. Хоча ці поняття можуть мати спільні риси, відрізнятися своїм контекстом і значенням, але на нашу думку основною причиною ризику є невизначеність, оскільки вона створює умови для можливих негативних наслідків чи невдач у діяльності ринкових суб'єктів.

Поняття невизначеності в науці відноситься до ступеня впевненості або неозначеності вимірювань, експериментів, обчислень або інших методів збирання інформації та отримання результатів досліджень.

Невизначеність в економіці виявляється у неповноті або неточності інформації про умови функціонування ринкового суб'єкта. Основні риси

невизначеності її причини, а, отже, фактори ризику в економіці включають [1-4]:

- Невизначеність щодо попиту та ринкових умов (кон'юнктура ринку залежить від багатьох факторів, таких як зміна смаків і передбачуваність споживчих передбачень. Ця непевність може призвести до зміни попиту та конкурентної позиції підприємства).

- Невизначеність щодо внутрішніх умов підприємства (інформація про стан підприємства, його ресурси та фінансові можливості часто є обмеженою та неточною. Це ускладнює прийняття рішень і управління підприємством).

- Неузгодженість очікувань та невідповідність інтенцій (учасники ринку можуть мати різні очікування щодо інфляції, обороту та інших макроекономічних факторів. Це може призвести до невідповідності між очікуваннями ринку та фактичними результатами).

- Невизначеність правового середовища (зміна законодавства та непередбачуваність дій влади можуть створювати невизначеність для бізнесу. Неясність правил гри може ускладнювати діяльність підприємства та сприяти корупції).

- Невизначеність технологій та інновацій (постійна зміна технологій і перехід до нових інновацій мають невизначений результат. Це може створювати невідомість щодо конкурентоспроможності підприємства та втраченої вартості).

- Неповнота інформації (підприємства зазвичай не мають доступу до всієї інформації, яка стосується їхнього бізнесу. Це може включати в себе незнання дійсних витрат, ринкових умов, конкуренції та інших факторів, які впливають на прийняття стратегічних рішень).

- Невизначеність в економіці пов'язана з ризиком. Підприємства часто не можуть передбачити всі можливі події та їхні наслідки. Ризик може включати фінансові ризики, ризики ринкових коливань і ризики змін в законодавстві).

- Неточність прогнозів (економічні прогнози часто базуються на уявленнях та припущеннях, і вони можуть бути неточними. Зміни в макроекономічних умовах, таких як інфляція, облік валюти, фінансова стабільність країни, можуть спричинити значні відхилення від прогнозів).

- Неоднозначність економічних моделей (економічні моделі та теорії часто мають свої обмеження та припущення, які можуть не враховувати всі можливі сценарії розвитку подій).

- Політична та соціальна нестабільність (політичні і соціальні зміни можуть мати значний вплив на економіку. Нестабільність урядового керівництва, конфлікти, соціальні протести та інші події можуть призвести до невизначеності в економічних умовах).

- Несприятливі економічні події (економіка може стикатися з несподіваними кризами, такими як фінансові крахи, економічні рецесії або пандемії, які створюють значну невизначеність для підприємств і господарств).

Таким чином, урахування зовнішніх і внутрішніх факторів ризику є критично важливим для забезпечення стійкості і стабільності підприємства, мінімізації можливих втрат, запобігання великим кризам, підвищення конкурентоспроможності, збільшення можливостей для росту, забезпечення довіри інвесторів і кредиторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Чуприна І.В. Поняття та класифікація ризиків в підприємницькій діяльності / І.В. Чуприна // Збірник наукових праць ВНАУ. Серія «Економічні науки». – 2012. – № 4(70). – С. 187–194 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://econjournal.vsau.org/files/pdfa/812.pdf>.

2. Швець Ю.О. Ризики в діяльності промислових підприємств: види, методи оцінки та заходи подолання ризику / Ю.О. Швець //Науковий вісник Ужгородського національного університету.- 2018.- Вип. 17. Ч. 2.- С.131-135.

3. Оксенюк К.І. Систематизація класифікаційних ознак підприємницького ризику / К.І. Оксенюк //Молодий вчений : наук. журн. - 2019. -№ 8 (72). -С. 328-330.

4. Зелінська О. В. Основи управління комерційними ризиками підприємств / О. В. Зелінська, А. О. Євдокімов //Економіка та держава. – 2019. – № 11. – С. 96 - 99.

УДК 338.42

Гудзь М.В.¹, Дучинська Н.І.²

¹ д-р економ. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»,

² д-р економ. наук, проф. ДНУ ім. Олесь Гончара

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ З ВПРОВАДЖЕННЯ СТРУКТУРНИХ ЗМІН ВІТЧИЗНЯНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Проведений нами літературний аналіз сучасних поглядів на сутність структурних змін у бізнесі вказує на пріоритет саме технологічних новацій, заснованих на діджиталізації в усіх ланках корпоративного управління — від досліджень і проектування, фінансів і обліку, виробництва і логістики, бізнес-процесів до управління персоналом. Подібні трансформації генеруються шляхом: 1) технічних змін у способах виробництва продукції, модернізації інструментів та засобів праці 2) покращених технологій, використанням робототехніки, штучного інтелекту, 3) підвищення якості

матеріалів тощо [1, с. 2-12]. Соціальні технології більш важливими є у сфері послуг, публічного управління, де має місце вища ступінь щільності контакту і комунікації з клієнтом. У такому разі відіграють первинну роль інновації психічного, психологічного характеру, підвищується соціалізація та ергономічність робочого місця, а також новації у сфері медійних технологій, інтернет-маркетингу тощо

Проведений аналіз вибраних успішних проектів структурних змін вітчизняних і зарубіжних компаній [2] приводить до певних узагальнень та висновків. Так, за результатами наданих послуг компанією IT-Enterprise встановлено, що галузева компонента охоплює 13 найменувань — від машинобудування, металургії та гірничої промисловості до IT, комунікації та медіа та RETAIL. Серед загальної кількості впроваджених структурних проектів лідирують значно підприємства реального сектору економіки, які мають високу конкурентоспроможність та мають широку експортну асортиментну лінійку. Друге спостереження — серед структурних продуктів чи функціональних сфер управління представлено 11 видів діяльності — від управління проектами, персоналу до виробництва, продажів, логістики, витрат і контролінгу. Поширеними є структурні зміни на вітчизняних підприємствах, пов'язані із цифровою трансформацією фінансів, бюджетування, бухгалтерії та документообігу.

Зазвичай, на великих підприємствах, як правило, вертикально інтегрованих часовий інтервал генерування і впровадження змін коливається в межах річного періоду, а для мережевих бізнес-структур може тривати і до двох років. Найбільш амбітним, ефективним та пізнаваним на ринку стали фактично миттєві на ринку структурні зміни в АТ Укрзалізниця. В рекордні терміни з 2 по 7 березня 2022 року команди АТ Укрзалізниця та IT-Enterprise впровадили систему бюджетування в АТ Укрзалізниця шляхом створення фінансового хабу в умовах воєнного стану, що дало можливість опрацювали концепт системи фінансового управління, впровадити і підпорядкувати бізнес-процеси з підготовки бюджету, проведення платежів, управління ліквідністю.

Наступний умовивід безпосередньо пов'язаний із теорією розвитку організації та структурних змін, як вирішального драйвера розвитку. Власне, з точки зору природи і характеру змін чітко спостерігається тенденція пріоритету технологічних трансформацій над соціальними змінами як за рахунок більш прогресивного сучасного обладнання, технологій, нових матеріалів та способів їх обробки, так і за сприяння цифровізації. На усіх проаналізованих об'єктах і проектах центральною ланкою змін було впровадження у тій чи іншій формі нової цифрової системи чи модулів в операційні бізнес-процеси тобто створення єдиного інформаційного середовища підприємства. У цих змінах акторами структурних змін

виступають власники і менеджмент компаній та консалтингові компанії-розробники інформаційних систем і технологій. Звісно, роль працюючого на підприємстві персоналу за сучасного характеру технологічних змін є більше номінальною, пасивною, а функції зводяться не до генеруванні і впровадження інновацій, а до пристосування до існуючих реалій шляхом психологічних реакцій, поведінкових моделей, навчання та підвищення рівня компетентностей.

До прикладу, в корпорації ROSHEN для керованості бізнес-процесів зокрема, управління логістичними бізнес-процесами у ERP-системі IT-Enterprise на виробничих підприємствах корпорації, в т.ч. зарубіжних склад завдань включав: технічну підготовку виробництва; управління виробництвом і завантаженням потужностей (від MPS до MES, в тому числі оптимальне оперативне планування); управління якістю у виробництві; управління запасами і закупівлями; управління завданнями логістики (управління запасами, транспортом); керування продажами; бухгалтерський і податковий облік; калькулювання планової і фактичної собівартості [там же].

Тобто логістичні і дистрибутивні зв'язки і канали не передбачали в межах змін залучення персоналу, зміну ролей, функцій персоналу, в тому числі на етапі генерування змін. Далі у центральному офісі корпорації, в якому зосереджені функції стратегічного управління бізнесом Roshen, уже передбачено задіяння персоналу з боку вищого керованості, зокрема підбір персоналу, управління персоналом і розрахунок заробітної плати серед інших завдань: управління фінансами; управління казначейством; корпоративне бюджетування; планування ФОП; планування кошторисів витрат; бізнес-аналітика.

За даних обставин в процесі впровадження структурних змін на великих підприємствах персонал не є ключовою ланкою зрушень. Нею виступають цифрові трансформації. Більше того, навіть в структурних проектах, як от «Управління кадрами і підбором персоналу в ПАТ «Бель Шостка Україна», безпосередньо пов'язаних із персоналом, переважає не соціальний чи психологічний функціонал змін, а цифровий, технологічний. Так, цифрова платформа управління кадрами і підбором персоналу включає такі модулі: штатний розклад, управління кадрами, табельний облік, розрахунок заробітної плати, підбір персоналу, інтеграція з системою контролю і доступу співробітників [3].

Наступний висновок. Безпосередній вид структурних змін тісно пов'язаний із ринком праці. Працедавець за подібного алгоритму змін потребує працівників з hard skills — фахівців, котрі мають знання і досвід для виконання певних виробничих завдань і яких можна у певний спосіб протестувати, оцінити. Це зрозуміло, бо жорсткі навички потрібні там, де операційні бізнес-процеси чітко визначення, прописані, підтверджені

інструкціями, регламентами, стандартами тощо. Але творчий характер праці, креативних і критичний підхід до усталених правил і вимог є рушійною силою навіть суворо регламентованої діяльності. Тому при здійсненні структурних змін — від планування до реалізації — ефективний менеджмент залучає фахівців із компетентностями soft skills. Це вже не технологія, а психологія, бо при цьому важливими характеристиками носія робочої сили є тип особистості, особливості характеру, темпераменту, на яких базуються риси, що визначають вартість капіталу робоча сила: комунікабельність, здатність працювати в умовах форс-мажору, схильність до командної роботи, критичне мислення, лідерство, креативність, вміння дотримуватися дедлайни, відповідальність та дисциплінованість.

Таким чином, проведене дослідження дає можливість зробити висновок, що немає універсальної стандартизованої за алгоритмами і ролями учасників однієї моделі генерування і впровадження структурних змін у підприємства. Вибір типів трансформації, сфер бізнес-діяльності, переліку структурних підрозділів, визначення цілей і механізмів, засобів і інструментів структурної політики підприємства набуває тактичного характеру в практиці прийняття управлінських рішень, а наслідки структурних змін мають стратегічне значення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гудзь М.В. Управління соціально-економічними системами підприємництва на основі структурних перетворень. Intellectual capital is the foundation of innovative development: Management, Psychology, Philosophy, Philology, Jurisprudence, History, Medicine, Biology. Monographic series «European Science». Book 18. Part 4. — 2023. — 185 p. p.1-39. Karlsruhe, Germany.

<https://desymp.promonograph.org/index.php/sge/issue/view/sge18-04/sge18-04>.

2. Офіційний сайт компанії IT Enterprise. URL: Zegar J. S. 2018, Kwestia agrarna w Polsce, IERiGŻ-PIB, Warszawa.

3. Управління кадрами і підбором персоналу в ПАТ «Бель Шостка Україна». URL: <https://www.it.ua/cases/article/upravlinnja-kadrami-i-pidborom>

УДК 352

Жадан О.В.¹, Гришук Б.П.²

¹ д-р з держ. упр., проф. ХНУ ім. В.Н. Каразіна,

² студ. ЕТЗ-21 ХНУ ім. В.Н.Каразіна

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

В сучасному світі питання децентралізації стає все більш актуальним та розглядається як ключовий механізм забезпечення сталого соціально-економічного розвитку. Децентралізація, як важлива парадигма управління, визнає важливість передачі повноважень та ресурсів від центральних органів до місцевих громад, з метою підвищення ефективності прийняття рішень на місцевому рівні. Цей процес набуває особливої актуальності для України, яка пройшла шлях відомої реформи децентралізації та активно працює над утвердженням принципів місцевого самоврядування та підтримки соціально-економічного розвитку територіальних громад.

Найактуальнішими проблемами, що впливають на соціально-економічний розвиток територіальних громад, є:

- невідповідність існуючої системи адміністративно-територіального устрою в Україні сучасним умовам господарювання та вимогам ефективності публічної влади;

- недоліки у механізмах фінансово-бюджетного стимулювання розвитку регіонів;

- обмежена кваліфікація кадрів в органах місцевого самоврядування;

- недосконалість системи розміщення територіальних об'єктів інфраструктури;

- низька якість послуг, які надаються населенню органами місцевого самоврядування та суб'єктами соціально-економічної сфери [1].

На базі комплексного аналізу наукових підходів щодо соціально-економічного розвитку територіальних громад були структуровані інструменти стимулювання їх розвитку.

Ці інструменти розподіляються на три основні категорії: соціальні, організаційно-адміністративні та економічні. Соціальні механізми передбачають направленість соціальних інвестицій у розвиток місцевості. Вони забезпечують фінансову підтримку для довгострокових соціальних програм, які спрямовані на зменшення соціальної напруги в громаді і підвищення життєвого рівня різних верств населення.

Організаційно-адміністративні заходи націлені на формування правової та організаційно-економічної структури, яка відповідає ринковим принципам та завданням соціально-економічного розвитку території. Сюди входять нормативно-правові акти, які регулюють засади місцевого самоврядування, процеси добровільного об'єднання місцевих громад, створення конституційних основ для проведення адміністративно-територіальної реформи та посилення ролі місцевого самоврядування тощо. Економічні засоби стимулювання соціально-економічного розвитку місцевих громад можуть бути у формі ринкових, виробничих та фінансових інструментів.

Ринкові механізми важливі для стимулювання попиту на продукцію підприємств, яка виготовляється або пропонується для продажу в даному регіоні. Виробничі інструменти спрямовані на створення умов для координації діяльності суб'єктів у сфері виробництва, включаючи наукову, науково-технічну та інноваційну діяльність, а також сприяють кооперації між суб'єктами різних галузей [2].

У контексті децентралізації, однією з найбільш вагомих груп є фінансові інструменти. Вони розподіляються на інвестиційні (такі як банківські депозити, облігації, боргові зобов'язання, вексели, інвестиційні фонди), кредитно-грошові (бюджетний кредит, гарантування позик, компенсація витрат на відсотки по кредитах) та бюджетні інструменти, серед яких виділяють програми соціально-економічного розвитку [2].

Організація процесу розробки програми соціально-економічного розвитку на сучасному етапі вимагає комплексного підходу та врахування різних аспектів суспільного життя. Цей процес стає основою для визначення напрямку розвитку громад, регіонів та країни в цілому. Забезпечення ефективності програми передбачає аналіз інтеграції економічних, соціальних, екологічних та інших аспектів розвитку, а також залучення державних органів, науковців, громадських організацій та бізнесу до спільної діяльності.

План (програма) соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади є документом, що зазвичай розробляється для втілення місцевої стратегії та забезпечує її реалізацію. Він конкретизує завдання та заходи, що входять до рамок місцевої стратегії, вказує відповідальних виконавців, терміни виконання заходів, орієнтовані обсяги фінансування, джерела фінансування та індикатори (показники), за допомогою яких оцінюються результативність виконання заходів.

У вступній частині плану (програми) соціально-економічного розвитку територіальної громади вказується на необхідність створення та підготовки даного плану. Аналітична частина дозволяє провести моніторинг поточного соціально-економічного стану об'єднаної територіальної громади та дослідити тенденції її розвитку. Це є основою для подальшого формування стратегії розвитку відповідної територіальної громади на визначений період [3].

Цілі (передбачувані досягнення) та пріоритети соціально-економічного розвитку територіальної громади базуються на засадах, з якими була створена ця громада, та відповідають загальнодержавним орієнтаціям. Кількість пріоритетів розвитку об'єднаної територіальної громади слід обмежити до не більше 5, згідно з принципом реалістичності, що, на нашу думку, є належно обґрунтованою рекомендацією.

Контроль над виконанням плану соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади рекомендується покласти на виконавчий

комітет та головних розпорядників коштів в рамках їх повноважень та спеціалізації. Моніторинг та оцінка процесу виконання плану, за рекомендацією, має проводитися виконавчим комітетом щорічно, незалежно від затвердженого терміну виконання плану. За результатами моніторингу, розумною вважається підготовка зведеного звіту щодо стану виконання схваленого плану розвитку територіальної громади та його подання на розгляд відповідної ради (органу місцевого самоврядування). Досягнуті основні результати впровадження плану розвитку територіальної громади рекомендується публікувати в регіональних засобах масової інформації, з метою забезпечення додержання принципів гласності, відкритості, прозорості та доступності [3].

Отже, розглянувши підходи щодо формування та реалізації прогностичних і програмних документів соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади, можна визначити чітку методологічну основу для планування та спрямування розвитку на місцевому рівні. Вказані рекомендації визначають етапи та аспекти розробки, реалізації та моніторингу плану, а також встановлюють принципи прозорості, відкритості та доступності в контексті оприлюднення досягнутих результатів. Ці принципи сприяють формуванню довіри громадян до планів та програм, а також стимулюватимуть процеси ефективного і сталого соціально-економічного розвитку територіальних громад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Уманець Т.В. Стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів України на засадах фінансової децентралізації. Економічний вісник Донбасу. № 3(57). 2019. С. 83-88.
2. Організаційно-економічні та правові механізми забезпечення сталого розвитку територіальної громади: монографія / Р. Л. Брусак [та ін.]; заг. ред. П. І. Шевчук, І. Р. Залуцький. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2015. 348 с.
3. Остапенко О. Г., Барановська Т. М. Територіальні громади як первинний суб'єкт місцевого самоврядування та реалізації муніципальної політики. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2015. № 10. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=909> (дата звернення: 10.09.2023).

УДК 353.2 : 35.072: 351.77

Корольков В.В.¹, Пруднікова А.С.²

¹ канд. екон. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»,

² студ. гр. ФЕУЗ-312м НУ «Запорізька політехніка»

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ В СИСТЕМІ МЕДИЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ПРИФРОНТОВОЇ ЗОНИ

Забезпечення медичного обслуговування населення територіальних громад є однією з найважливіших задач. Сьогодні визначає особливості формування системи медичного обслуговування. З одного боку зміни відбуваються під впливом медичної реформи, а з іншого – під впливом реформи адміністративного устрою, яка передбачає формування територіальних громад і надає їм відповідні повноваження [1]. При цьому відбувається збалансована співпраця органів місцевого самоврядування з органами владних повноважень.

Особливі умови формування й забезпечення функціонування системи медичного обслуговування виникають в територіальних громадах прифронтової зони. Прикладом такої громади можна визначити Новоолександрівську сільську об'єднану територіальну громаду, Запорізького району Запорізької області, яка складається із сіл Новоолександрівка, Григорівка, Веселянка, Юльівка, Новоолівка, Запорожець, Річне. Новоолександрівська сільська об'єднана територіальна громада межує з Комишуваською та Степногірською територіальними громадами, де проходить лінія фронту. Близькість до лінії бойових дій спричиняє загрози постійних обстрілів і руйнувань. Від поранень за наслідками обстрілів страждає населення.

Для забезпечення медичного обслуговування населення в цій громаді створено комунальне некомерційне підприємство “Центр первинної медико-санітарної допомоги “Медицина для кожного” (КНП «ЦПМСД «Медицина для кожного» НСР ЗР ЗО), засновниками якого є Новоолександрівська сільська рада. Відповідно статуту це підприємство є “комунальним унітарним некомерційним підприємством, що надає первинну медичну допомогу та здійснює управління медичним обслуговуванням населення, вживає заходи з профілактики захворювань населення та підтримання громадського здоров'я” [2]. Підприємство створено у вересні 2021 року на відокремленій частині комунальної власності – майна Новоолександрівської територіальної громади.

Фінансування функціонування КНП «ЦПМСД «Медицина для кожного» НСР ЗР ЗО забезпечується з бюджету громади, за рахунок коштів отриманих за програмою медичних гарантій Національної служби здоров'я України та за рахунок допомоги благодійних організацій .

Центр активно співпрацює з організацією «Лікарі світу»: проводиться прийом командою (включаючи лабораторні дослідження переносними аналізаторами, консультування психолога та видача необхідних медичних

препаратів за призначенням сімейного лікаря) «Лікарів світу» щонайменше 1 раз на місяць.

Для проведення лабораторних досліджень отримані аналізатори від благодійних організацій і створено обладнане приміщення на базі Новоолександрівської АЗПСМ. Лабораторні дослідження ведуться власними силами. Організовано забір матеріалу на аналізи у всіх пунктах надання медичної допомоги. Для мобільного зв'язку від UNICEF отримано автомобіль.

Продовжується активне підписання декларацій, включаючи пацієнтів зі Степненської громади. Центром обслуговуються ВПО, особлива категорія пацієнтів. Силами центру підтримуємо ЗСУ.

Проводиться активна робота по профілактиці інфекційних захворювань серед дитячого та дорослого населення [3].

Центр повністю укомплектований електрогенераторами за рахунок благодійних організацій.

Є також проблемні питання з ремонту пошкоджень за наслідками обстрілів та подальший благоустрій пунктів для створення умов для праці персоналу.

В умовах прифронтової зони постійно виникають нові завдання і нові потреби, які мають оперативно вирішуватися шляхом публічного адміністрування і ефективної взаємодії органів місцевого самоврядування і органів державної влади. Для підвищення ефективності такої взаємодії потрібно оптимально застосовувати нові механізми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про схвалення Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я: Розпорядження КМУ від 30.11.2016 № 1013-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249626689>

2. Статут Комунального некомерційного підприємства «Центр первинної медико-санітарної допомоги «Медицина для кожного» Новоолександрівської сільської ради Запорізького району, Запорізької області. URL: <https://opendatabot.ua/c/44597936> (Дата звернення: 30.09.2023).

3. Модернізація менеджменту та публічного управління в системі охорони здоров'я / кол. Монографія за науковою ред. Д.є.н. Шкільняка М.М., д.є.н. Желок Т.Л. Тернопіль, Крок. 2020. 560с.

УДК 352.07:342.533

Котелевська Я.В.

аспірантка ОНУ ім. І.І. Мечнікова

МЕХАНІЗМ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ВЛАДИ ТА ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ

Децентралізація є поняттям, що має довгу історію та еволюцію. У своїй сутності, вона передбачає передачу влади, ресурсів та відповідальності від центрального уряду до місцевих органів влади та самоврядування. Це поняття було вперше сформульоване у контексті політичних та адміністративних реформ. Протягом історії багато країн використовували децентралізацію як інструмент для підвищення ефективності управління та сприяння соціально-економічному розвитку. Наприклад, в США децентралізація була одним з основних принципів створення федеральної системи уряду, де штати мають значний ступінь автономії та повноважень у своїх внутрішніх справах.

У Швейцарії також існує децентралізована система управління, де кантони (адм.одиниця) мають широкі повноваження у соціально-економічних питаннях. Це сприяє ефективному використанню ресурсів, зближенню прийняття рішень до місцевого рівня та забезпеченню соціальної солідарності між регіонами [1, с.12].

Державна політика України у сфері місцевого самоврядування спирається на інтереси жителів територіальних громад і передбачає децентралізацію. В основу цієї політики закладено положення Європейської хартії місцевого самоврядування та найкращі світові стандарти суспільних відносин у цій сфері. Законодавче підґрунтя для докорінної зміни системи влади та її територіальної основи на всіх рівнях почало формуватися у 2014 році і реалізується у теперішній час [2].

Основною метою децентралізації є надання більшого ступеня автономії та відповідальності місцевим урядам та громадам у прийнятті рішень щодо господарського розвитку, фінансового управління, соціальних послуг та інфраструктури на місцевому рівні. Саме громада як людська спільнота і носій соціального капіталу, а не територія і не матеріальна інфраструктура, є головним об'єктом реформи децентралізації, процесів оновлення та розвитку, які ця реформа має спонукати та зміцнювати. Прикладом саме такого новітнього підходу є визначення зі стратегії розвитку одного з польських міст: «під розвитком міста ми розуміємо швидке й відчутне зростання можливостей для досягнення його мешканцями життєвих цілей, на основі їхньої підприємливості, талантів, знань й індивідуальної активності» [3].

Механізм децентралізації економічної влади передбачає перерозподіл економічних повноважень і ресурсів з центральних урядових органів на регіональні та місцеві органи влади. Місцеві органи влади виконують ключову роль у формуванні та реалізації стратегій розвитку на місцевому рівні. Вони повинні мати достатні повноваження, ресурси та фінансову автономію для прийняття рішень та реалізації проектів, спрямованих на

соціально-економічний розвиток своїх територій. Децентралізація сприяє створенню умов для розвитку підприємництва та залучення інвестицій на місцевому рівні. Місцеві органи влади можуть розробляти та реалізовувати сприятливі умови для бізнесу, залучати нові проекти та підприємства, стимулювати розвиток місцевих галузей економіки. Це сприяє зростанню ВВП, створенню нових робочих місць та підвищенню життєвого рівня населення.

Розглянемо детальніше механізм децентралізації економічної влади та можливі проблеми з їх вирішенням. Перший крок у децентралізації - це перерозподіл повноважень - які саме повноваження передаються місцевим органам влади, які функції залишаються на рівні центрального уряду, а які передаються регіонам та органам місцевого самоврядування. Таке делегування має бути підкріплено відповідною законодавчою базою. Це може включати зміни у конституції та прийняття нових законів, що регулюють владні відносини на різних рівнях.

Децентралізація надає громадянам можливість брати участь у прийнятті рішень та плануванні місцевого розвитку громади. Місцеві органи влади залучають громадськість до розробки та реалізації проєктів, проводять громадські слухання та консультації. Це сприяє активному громадянському суспільству, зміцнює довіру до влади та підвищує ефективність реалізації соціально-економічних програм.

Наступний крок - це визначення джерел доходів місцевих органів, розподіл бюджету, а також механізми фінансового вирівнювання для зменшення економічних нерівностей. Децентралізація повинна супроводжуватися фінансовими реформами, які передбачають внесення змін до всіх структурних складників системи місцевих фінансів. Так, територіальні громади отримали розширені повноваження щодо управління державними коштами для забезпечення соціального та економічного зростання регіону відповідно до стратегії розвитку держави. На владу державного рівня покладено функції із формування стратегії розвитку держави, розроблення механізмів та принципів фінансування міжбюджетних трансфертів для забезпечення виконання делегованих повноважень. Системи моніторингу та звітності допомагають відстежувати виконання децентралізаційних програм та виявляти проблеми. Це дозволяє швидко реагувати та коригувати стратегії [4, с 64].

Не менш важливим для ефективного управління є питання кадрового потенціалу органів економічної влади на місцевому рівні. Оскільки місцеві органи влади можуть виявити недостатній досвід і здатність управління, необхідно забезпечити підтримку у розвитку навичок та компетентностей для посадовців на місцях.

Загалом, децентралізація економічної влади - це складний та багатоаспектний процес, який вимагає уважного планування, впровадження та контролю. Ефективна реалізація механізму децентралізації економічної влади може покращити господарську ситуацію регіонів і підвищити якість життя їхніх мешканців. Критерієм оцінки успішної діяльності влади є задоволення всіх потреб громади, адже якісне виконання всіх повноважень та ефективне використання бюджетних ресурсів є взаємозалежними і впливають на темпи соціально-економічної стабілізації в країні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України [Бориславська О. М., Заверуха І. Б., Школик А. М. та ін.]; Центр політико-правових реформ. Київ, 2012. 212 с.
2. Європейська хартія місцевого самоврядування. м. Страсбург, 15 жовтня 1985 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text
3. Партиципативне стратегічне планування в органах місцевого самоврядування: Посібник для об'єднаних територіальних громад. Фонд Розвитку Місцевої Демократії. Варшава, 2017. С. 10.
4. Лисенко Ж.П., Олексин А.Г. Проблеми та шляхи удосконалення реформи фінансової децентралізації з урахуванням міжнародного досвіду. Економіка і управління. Том 31 (70). № 3, 2020. С. 63-67.
5. Децентралізація влади: порядок денний на середньострокову перспективу : аналіт. доп. [Жаліло Я. А., Шевченко О. В., Романова В. В. та ін.] ; за наук. ред. Я. А. Жаліла. Київ, НІСД, 2019. 192 с.

УДК 656.022

Котенко С. В.¹, Касьянова В.А.²

¹канд. тех. наук, доц. ДУ «ІРЕЕД» НАНУ,

²канд. фіз.-мат. наук, доц., ОНУ ім. І.І. Мечникова

MODELING THE RELIABILITY OF MIXED CARGO TRANSPORTATION UNDER DYNAMIC CONDITIONS OF CHANGING RISKS USING INFORMATION SYSTEMS

Military threats determined the significant pace of changes in the risks of mixed cargoes transportation and proved the need for new methods of ensuring the reliability of transportation. The purpose of the work is to develop a mathematical model of mixed cargo transportation in the conditions of dynamic changes in risks to increase the reliability of the transportation process, analyze alternative options for transportation, and identify opportunities for changing the route even in the process of cargo transportation. Various general and special methods of knowledge

were used in the work: the method of quantitative and qualitative comparison for the stratification of the cargo transportation reliability depending on the risks at individual stages; methods of vector analysis to take into account the probability of the cargo transportation risk at each stage of mixed transportation; the method of induction and deduction made it possible to consider the reliability of the transportation as the reciprocal of the transportation risk probability; the task fragmentation method allows to include probable stages of transportation in different transport routes; a method of mathematical formalization of the problem for the formation of a model of mixed cargo transportation using water transport in conditions of dynamic changes in risks.

It is proposed to present the mathematical formalization of the problem in the following form:

$$\begin{cases} \frac{dB}{d\tau} = \gamma(\vec{z}, \vec{L}) + f(\vec{z}, \vec{L})\vec{\mu}(\tau) \\ \frac{d\vec{\omega}}{d\tau} = \varphi(\vec{z}, \vec{L}) \\ \vec{\vartheta}(\tau) = U(\vec{u}, \vec{z}) \end{cases} \quad (1)$$

where $\frac{dB}{d\tau}$ the derivative of the domain of parameters in time τ when the condition $\vec{z}, \vec{u} \in B$ is fulfilled; $\vec{z}$ – a vector of transport parameters under condition fulfillment $\vec{z} \in \vec{\vartheta}, \vec{u}$; $\vec{\mu}(\tau)$ – vector of possible next stages of transportation for changing the route in time (τ) under condition fulfillment $\tau \in \tau_i \dots \tau_{i+1}$, τ_i – start time of (i)- th stage of transportation; τ_{i+1} – end time ($i + 1$)-th stage of transportation; $\frac{d\vec{\omega}}{d\tau}$ - rate of change of the risk vector over time; $\vec{\vartheta}(\tau) \in B$ - vector of parameters of adjacent types of transport on possible transportation routes; $\vec{u} \in B$ - vector of undefined parameters.

The functionality of this algorithm is also determined by the possibility of using fuzzy, stochastic and uncertain variables in calculations. For this, the entire array of parameters is divided into arrays of parameters according to the measurement scale. Further, at each stage of the transportation route, all existing risks are determined. At the next stage of the algorithm, the values of these risks are predicted for the longest acceptable time of cargo transportation.

For this, the rate of change of the risk vector $\frac{d\vec{\omega}}{d\tau}$ is calculated, integrate the found magnitude and find the predictive value of the risk $\vec{\omega}_{i+1}$ at each moment τ_{i+1} :

$$\vec{\omega}_{i+1} = \int_i^{i+1} \frac{d\vec{\omega}}{d\tau} d\tau - \vec{\omega}_i, \quad (2)$$

Minimization of time and cost of transportation is carried out under conditions:

$$\left\{ \begin{array}{l} \tau_i \in [\tau_i, \tau_{i+1}]; \sum_1^n \tau_i \leq \tau_{max} \\ c_i \leq c_{max} \\ L \rightarrow L_{opt} \\ b_j \in B \end{array} \right. , \quad (3)$$

where τ_{max} – the maximum acceptable time of cargo transportation; c_i – the cost of freight transportation on the i -th stage of the route; c_{max} – the highest possible cost of transportation; L – reliability of transportation; B – the entire parameter array; b_j – parameter arrays by measurement scale.

At the next stage of the algorithm, a method based on the theory of fractals is used. It consists in the fact that for enterprises in a certain region, transport route options are considered as randomized fractals, which are selected using the recursion method. That is, at each stage of the route, a random parameter is introduced, which determines the reliability of transportation at the following stages. For this, an assessment of the rate of risks change is carried out $\frac{d\bar{\omega}}{d\tau}$, which opens up the possibility of predicting the transportation reliability at further stages of logistics routes.

Using the model, the activities of enterprises that transported their products through the ports of the Sea of Azov were analyzed. Due to the decrease in the reliability of cargo transportation through the Kerch Strait, alternative routes for the transportation of mixed cargo are proposed, for the use of "river-sea" vessels at certain stages. Approbation of the model for increasing the efficiency of the transport and logistics process of enterprises proved its effectiveness. The use of the developed mathematical model for the analysis of enterprise activity indicated an implicit advantage of increasing the level of transportation reliability, in particular, in relation to identifying the possibility of reducing warehouse stocks with a significant saving of working capital at the same time. The presented results of the research make it possible to ensure the proper reliability of transportation of mixed cargoes, even in conditions of significant dynamic changes in the level of threats on transportation routes.

LITERATURE

1. Bazaluk O. Entropy as an Objective Function of Optimization Multimodal Transportations/ O. Bazaluk, S. Kotenko, V. Nitsenko// Entropy. -2021.- 23(8). - P. 946. <https://doi.org/10.3390/e23080946>
2. Charoennapharat T. Factors Affecting Multimodal Transport during COVID-19 /T. Charoennapharat, P. Chaopaisarn // A Thai Service Provider Perspective. Sustainability. – 2022.-14(8).-P. 48, 38. <https://doi.org/10.3390/su14084838>

3. Hryhorak M. Formation of the multimodal transportation ecosystem in Ukraine/ M. Hryhorak, O. Karpenko, M. Semeriahina// Intellectualization of logistics and supply chain management. – 2020. – 2.- P. 111–130. <https://doi.org/10.46783/smart-scm/2020-2-9>.

4. Karpenko O. Identifying Risks in the Implementation of Concession Projects in the Sea Ports of Ukraine/ O. Karpenko, V. Vlasova// Business Inform. – 2018. - 3. – P. 224–230. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/identifikatsiya-rizikiv-pri-realizatsiyi-kontsesiynih-proektiv-u-morskih-portah-ukrayini>.

5. Kotenko S. Increasing the efficiency of multimodal transportation with alternative use of different types of transport /S. Kotenko, V. Kasianova, M. Shamin// Economic Innovations. -2021. - 23, 2 (79). – P. 96-104. [https://doi.org/10.31520/ei.2021.23.2\(79\).96-104](https://doi.org/10.31520/ei.2021.23.2(79).96-104).

6. Kotenko S. Reliability of cargo transportation as the main objective function of cargo transport by water transport under the conditions of military risks/S. Kotenko, V. Kasianova// Economic innovations. – 2022. - 24, 4(85). – P. 92-99. [https://doi.org/10.31520/ei.2022.24.2\(83\).92-99](https://doi.org/10.31520/ei.2022.24.2(83).92-99).

УДК 331.1

Кутідзе А.М.¹, Панкова А.Ю.²

¹ аспірант НУ «Запорізька політехніка»

² канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ВІРТУАЛЬНИЙ ОФІС ЯК НАПРЯМОК ОРГАНІЗАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Розвиток інформаційних і комунікаційних технологій сприяв появи нових організаційних форм розвитку бізнесу. Віртуальна інфраструктура, яка володіє тими ж можливостями і потенціалом, що і традиційна організація, стала принципово новою концепцією організаційної структури для інтеграції діяльності кінця ХХ- початку ХХІ століття.

Поняття віртуального підприємства є характерним прикладом побудови комп'ютерно-інтегрованої організації.

Віртуальне підприємство має мереживу організаційну структуру, що складається з неоднорідних компонентів, розташованих у різних місцях, створюється шляхом відбору потрібних організаційно-технологічних ресурсів з різних підприємств та їх інтеграції з використанням комп'ютерної мережі. Це призводить до формування гнучкої і динамічної організаційної системи, найбільш пристосованою для успішного бізнесу в мінливому середовищі. Вільно взаємодіючі агенти перебувають між собою у відносинах партнерства, кооперації, співпраці, координації.

Віртуальний офіс - це широкий термін, який відноситься до робочих середовищ, які постачаються та отримують доступ до них за допомогою веб-

технологій зв'язку та обчислювальної техніки. Віртуальний офіс замінює робочу область кіберпростором. Він працює з веб-ІТ-сервісами, які використовуються для ініціювання, виконання та роботи типових офісних процесів. Більшість віртуальних офісів працюють без фізичної адреси офісу, а всі внутрішні та зовнішні бізнес-процеси та комунікації здійснюються через Інтернет. Типова модель віртуального офісу вимагає, щоб усі працівники працювали віддалено і виконували більшість офісних завдань, отримуючи доступ до веб-інтрамережі компанії, додатків та інструментів співпраці [1;2].

Серед переваг віртуального офісу виділяють такі, як ефективність праці, комфортні умови, задоволення роботою, зменшення числа лікарняних листів, економія офісного простору, наймання співробітників з усього світу, економія коштів на початковій стадії розвитку бізнесу, економія на робочих місцях, професіоналізм співробітників.

До недоліків віртуального офісу відносять ймовірність технічних проблем (при неполадках в мережі складно зв'язатися з керівником або співробітником для з'ясування термінового питання), ризики для ділової репутації (не всі клієнти і партнери сприймають віртуальні офіси всерйоз, вважаючи такі підприємства несолідними), ризики для конфіденційності (імовірність злому віртуального офісу вище, ніж проникнення злоумисників в офіс фізичний), зниження соціальної взаємодії (працюючи вдома, співробітники не розвивають дружні і соціальні зв'язки, і командна робота у віртуальному офісі буде слабкіше, ніж в класичному) [3].

Також, необхідно відмітити, що управління віртуальним офісом визначається виключно довірою працівникам у тому, що вони виконують обов'язки без безпосереднього спостереження[4].

Нові форми обміну інформацією зумовили виникнення нових форм організації бізнесу з використанням сучасних засобів передачі даних. Відбувається постійне вдосконалення програмного забезпечення. Програмний пакет для корпоративної віртуальної реальності Oculus for Business та віртуальний офіс Infinite Office для тих, хто працює з дому від Facebook, хмарне офісне рішення Microsoft 365 - всі ці інструменти надають ще більше можливостей для організаційного розвитку підприємств.

В умовах воєнного стану в Україні, коли в багатьох регіонах обмежено можливості навчання і роботи безпосередньо в закладах освіти, на підприємствах, в установах, ефективне використання можливостей віртуального офісу стає все більш актуальним як для бізнесу, так і для державних установ.

Диджиталізація процесів публічного управління, розширення мережі віртуальних офісів надання електронних адміністративних послуг, що пропонують єдину точку доступу до адміністративних послуг для громадян і

суб'єктів господарювання для усіх територіальних громад є важливим напрямком роботи органів влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Що таке віртуальний офіс? - визначення з техопедії – URL: <https://uk.theastrologypage.com/virtual-office>
2. Віртуальний офіс – новий інструмент бізнесу – URL: <https://bizmag.com.ua/virtualnyj-ofis-novyj-instrument-biznesu/>
3. Український Вісник. Віртуальний офіс: що це таке. – URL: <http://ukr-vestnik.com/interesting/rezonans/virtualniy-ofis-shho-tse-take.html>
4. Шевчук С. П., Скороходов В. А., Жуковська В. М. та ін. Управління сучасним офісом (офіс-менеджмент): Навчальний посібник. Київ: «Видавничий дім «Професіонал», Центр учбової літератури, 2010. 184 с.

УДК: 330.3.004.8.615

Максимова Ю.О.¹, Максимов О.С.²

¹старш. викл. ОНУ ім. І. І. Мечникова,

²старш. викл. ОНУ ім. І. І. Мечникова

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ОБРОБКИ ІНФОРМАЦІЇ ПРИ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ АПТЕК

Впровадження сучасних технологій обробки інформації дає можливість підприємствам постійно розвиватися. Творчість, інновації та підприємливість відкривають шлях до розробки програмного забезпечення для оптимізації операцій та підвищення продуктивності роботи аптечних мереж.

Використання штучного інтелекту та сучасних технологій обробки інформації дає можливість отримувати найкращі результати у найкоротші строки. З розвитком експериментальних технологій і комп'ютерного обладнання штучний інтелект став провідним інструментом для аналізу великої кількості даних. Стрімке зростання фармакоепідеміологічних досліджень потребує обробки великих масивів даних. Застосування штучного інтелекту на всіх етапах досліджень і розробок лікарських засобів дає можливість отримувати найкращі результати. Завдяки великим даним у біомедицині штучний інтелект призвів до революції в дослідженні та розробці ліків завдяки своїй здатності відкривати нові ліки ефективніше та з нижчою ціною. Використовуючи технології на базі штучного інтелекту в організації роботи аптек, можна побудувати онтологічну модель зосереджену на концепції доказової медицини [1]. Онтологічний підхід може бути застосований для більш ефективного пошуку інформації при побудові схеми лікування та організації роботи аптек

З кожним роком зростають обчислювальні потужності пристроїв з використанням штучний інтелекту. Експериментальні дані з біологічних або хімічних лабораторій, дані, отримані фармацевтичними компаніями, оприлюднені текстову інформацію та зібрані вручну дані з публічних наявні бази даних можна використовувати для побудови онтологічних закономірностей для фармацевтики [2]. Штучний інтелект все ширше застосовується в фармації. Відповідно до сучасних досліджень, медицина залучає все більше технологій штучного інтелекту. Впровадження швидкого штучного інтелекту може призвести до позитивних і негативних ефектів. Дає можливість впровадження та застосування технологій штучного інтелекту при зборі інформації про лікарські засоби, для подальшої побудови онтологічної моделі. Сучасні розробники та дизайнери штучного інтелекту більш орієнтованими на користувача, щоб забезпечити легкість роботи з технологіями штучного інтелекту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Bitkina O. V. Application of artificial intelligence in medical technologies: A systematic review of main trends [Electronic resource] / Olga VI Bitkina, Jaehyun Park, Hyun K. Kim // DIGITAL HEALTH. – 2023. – Vol. 9. – Mode of access: <https://doi.org/10.1177/20552076231189331> (date of access: 01.10.2023). – Title from screen.

2. Bitkina O. V. Application of artificial intelligence in medical technologies: A systematic review of main trends [Electronic resource] / Olga VI Bitkina, Jaehyun Park, Hyun K. Kim // DIGITAL HEALTH. – 2023. – Vol. 9. – Mode of access: <https://doi.org/10.1177/20552076231189331> (date of access: 06.10.2023). – Title from screen.

УДК 06.024 :[061.2:796]

Мирна О.В.¹, Сохань О.А.²

¹ канд. економ. наук, доц. ПДАУ,

² студ. ПДАУ

ГРАНТОВІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ СПОРТИВНИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Грантові програми давно стали поширеними і в країнах ЄС, і в Україні. Згідно визначень, наведених в законодавчих актах: пп. 5 ст. 1 Закону № 848 [1] грант – фінансові чи інші ресурси, надані на безоплатній і безповоротній основі державою, юридичними, фізичними особами, у тому числі іноземними, та міжнародними організаціями для розвитку матеріально-технічної бази для провадження наукової та науково-технічної діяльності, проведення конкретних фундаментальних та прикладних наукових

досліджень, науково-технічних (експериментальних) розробок, зокрема на оплату праці наукових (науково-педагогічних) працівників у рамках їх виконання, за напрямками й на умовах, визначених надавачами гранту. Та згідно з п. 3 ч. 1 ст. 1 Закону № 2778 [2] грант – фінансові ресурси, надані на безповоротній основі суб'єкту, який провадить діяльність у сфері культури, для реалізації культурно-мистецького проєкту.

Більшість спортивних громадських організацій є неприбутковими. Саме тому найчастіше найскладнішою перешкодою для ефективної діяльності : проведення змагань, турнірів, чемпіонатів, естафет, спортивних ігор, конкурсів та інших заходів, пов'язаних зі статутною діяльністю організації, і розвитку стають саме фінансові проблеми. Майже кожен захід, кожен проєкт громадських організацій вимагає вкладання коштів: на оплату залучених до реалізації певних проєктів осіб (помічників, судій, асистентів, професійних ведучих та ін.), витрат на поліграфічну продукцію, оренду приміщень та апаратури, рекламну продукцію, нагородну атрибутику та подарунки. Не маючи достатньої фінансової підтримки від держави і не здійснюючи ніякої діяльності, яка б приносила прибуток, організаціям залишається розраховувати лише на власні кошти, кошти співзасновників та донорів, які під час війни в країні, долучаються в обмежених масштабах. Це впливає на кількість реалізованих ідей та проєктів організацій, зводячи їх до мінімально можливої кількості або звужуючи їх масштаби.

Таблиця 1 – Заходи проведені спортивними громадськими організаціями на території Полтавської територіальної громади з 01 січня 2021 по 31 травня 2023 р.

Назва організації	2021 р.		2022 р.		2023 р. (до 31.05.2023)	
	кільк. заходів	Кільк. учасн. осіб	Кільк. заходів	кількість учасників, осіб	Кільк. заходів	кількість учасників, осіб
Полтавська обласна організація «Спорт для всіх»	30	2000-2500	35	1500-2000	20	1000-1200
Полтавська міська організація «Спорт для всіх»	90	1000-1200	118	2000	93	2000
Громадське об'єднання «Миць Полтавщини»	4	300	6	500	3	300
Федерація армреслінгу Полтавської області	5	200	4	120-150	4	120-150

Федерація Айкідо Полтавської області	9	1000- 1200	7	700-1000	3	200-300
Федерація Кіокушинкай карате	6	800-1200	5	500-800	4	500-1000
Федерація тхеквондо Полтавської області	8	800-1000	5	500-800	2	300-500

Аналізуючи дані моніторингу за останні 2,5 роки ми можемо побачити, що на рік, коли розпочалася повномасштабна війна у країні зменшилася кількість проведених заходів, хоча й не суттєво, трохи більше зменшилася кількість осіб залучених до спортивно-масових заходів. Причиною цього є як виїзд великої кількості людей за кордон, мобілізація до збройних сил, так і зменшення призового фонду для учасників спортивних змагань, що є не лише мотивацією для серйозної підготовки спортсменів, а й до самої участі у змаганнях. Крім того участь спортивних команд у більшості випадків фінансується не державними адміністраціями, а саме приватними донорами і через мінімізацію їх активності під час війни багато талановитих спортсменів не може прийняти участь у змаганнях саме через брак фінансової підтримки.

Більшість організаційних моментів: фінансування на оренду приміщення, апаратури, оплата роботи залучених осіб та на створення самого призового фонду – теж стає великою проблемою без підтримки приватних донорів.

В такі моменти є дуже доречним згадати про існування грантових програм, яких є велика кількість, як державних так і від міжнародних організацій. Звісно, що будь-яка грантова програма вимагає дотримання вимог надавача гранту до проектної документації та під час реалізації проекту, але це є шанс, яким завжди потрібно намагатися скористатися. Слабка сторона залучення грантових коштів полягає у тому, що спортивні громадські об'єднання спрямовують свої проекти саме на розвиток та популяризацію спорту, а донорських організацій, які б виділяли гранти саме на спортивні проекти дуже мало. Аналізуючи електронні ресурси було визначено, що такі ресурси як, УНІАН, Громадський простір, Дія.Бізнес [3, 4, 5] анонсують лише грантові пропозиції на економічні проекти, на відновлення або створення бізнесу в умовах війни. А на ресурсах Гурт, Час змін, Децентралізація із загальної кількості існуючих пропозицій (160-170 шт.) на день проведення дослідження (21.05.2023 р.) є лише 6 пропозицій, що стосуються реабілітації осіб постраждалих від війни, психологічної та соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та пропозицій, що

стосуються загального розвитку громадських організацій і жодної пропозиції, що б стосувалася саме сфери фізичної активності та спорту. Тому засновники спортивних громадських організацій намагаються адаптувати свої проекти під існуючі гранти, заради цього авторам грантових заявок доводиться масштабувати ідеї проектів доповнюючи їх заходами, що спрямовані не лише на розвиток спорту, а й у рамках конкурсних пропозицій: розвитку галузі реабілітаційної медицини, підтримки ВПО, осіб з інвалідністю, молоді в Україні, волонтерських ініціатив.

Тож досліджуючи питання використання грантових програм для збільшення можливостей для реалізації соціально необхідних проектів спортивних громадських об'єднань, ми стикаємося з ситуацією, що при наявності великої кількості корисних грантових програм державного та міжнародного рівнів є певна нерівномірність у напрямках на які вони спрямовані. За великої кількості грантів на економічні проекти, культурні, аграрні, освітні, екологічні проекти держава не приділяє достатньої уваги на таку важливу сферу життєдіяльності, як фізична культура і спорт, хоча саме розвиток і популяризація фізичної активності, масового спорту та здорового способу життя має стояти хай не на першому, але на одному з головних місць, бо є запорукою здоров'я населення і сприяє підвищенню іміджу нашої держави на міжнародній спортивній арені.

Тож реалізація більшої кількості грантових програм спрямованих саме на розвиток та популяризацію фізичної активності і спорту дасть шанс громадським організаціям спортивної спрямованості більш активно і ефективно втілювати свої проекти і залучати населення до фізичної активності та спорту, допомагаючи державі реалізовувати Стратегію щодо створення здорового і фізично активного суспільства [6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 № 848. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (Дата звернення: 20.05.2023).
2. Про культуру: Закон України від 14.12.2010 № 2778. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (Дата звернення: 20.05.2023).
3. Центр розвитку. Час змін. URL: <http://www.chaszmin.com.ua/granty-2023/> (Дата звернення: 20.08.2023).
4. Децентралізація. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/16025> (Дата звернення: 20.08.2023).
5. Гурт. Інформаційний портал. URL: <http://gurt.org.ua> (Дата звернення: 20.08.2023).
6. Про затвердження Стратегії розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 4 листопада

УДК 388

Мирна О.В.¹, Чайка С.В.

¹ канд. економ. наук, доц ПДАУ,

² студ. ПДАУ

РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ВІДРОДЖЕННІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Громадські організації (ГО) відіграють важливу роль у формуванні та підтримці економічного розвитку України, сприяючи створенню умов для сталого і процвітаючого суспільства. Вони виступають каталізаторами залучення бізнесу до соціальної відповідальності, створюють ініціативи та стандарти, які спонукають підприємства до створення соціальних та екологічних програм.

ГО об'єднують різні суб'єкти, включаючи бізнес, уряд та громадянське суспільство, для спільного вирішення економічних проблем та впливу на прийняття важливих рішень. Таким чином ГО цілеспрямовано борються за захист прав споживачів і інвесторів, що сприяє створенню сприятливого інвестиційного клімату та збільшенню довіри до ринку та в цілому країни.

На суб'єктивну думку експертів у галузі економіки країни [1-10] саме ГО можуть дати ключовий поштовх для подолання лих та негараздів з боку наслідків війни. До ключових аспектів допомоги державі з боку ГО та післявоєнної економіки можна віднести:

1. Відновлення інфраструктури: під час війни часто зазнають руйнування дороги, мости, електростанції, виробничі підприємства та інші об'єкти інфраструктури. Це може суттєво ускладнити ведення бізнесу та повсякденне життя.

2. Економічне відродження: війна призвела до значних економічних втрат у вигляді збитків у виробництві, зниженням експорту та імпорту, втрати інвестицій та банкрутства підприємств.

3. Підвищення безробіття: внаслідок руйнування та втрати робочих місць, безробіття значно зростає, що погіршує економічну ситуацію та життєвий стан громадян.

4. Подолання гуманітарних проблем: під час війни створюються гуманітарні кризи, які можуть включати в себе проблеми з доступом до медичної допомоги, освіти, харчування та житла.

5. Нівелювання соціальних розбіжностей: війна призводить до поглиблення соціальних нерівностей, оскільки вразливі групи населення часто стають жертвами конфлікту.

6. Реконструкція та відновлення: після завершення конфлікту країни зазвичай стикаються з потребою в реконструкції та відновленні інфраструктури, реструктуризації економіки та підтримці соціальних програм.

7. Можливості для розвитку: незважаючи на всі труднощі, післявоєнний період може стати можливістю для реформ та розвитку. Країна може переглядати свою економічну та соціальну політику для досягнення сталого розвитку та відновлення.

ГО виступають як посередники між різними суб'єктами суспільства, сприяючи спільним зусиллям у відновленні та розвитку економіки після війни. Вони можуть мобілізувати ресурси, об'єднувати ініціативи та сприяти створенню сталого та стійкого економічного середовища. Вони допомагають у створенні сприятливих умов для економічного відновлення та сталого розвитку через різні способи в тому числі такі аспекти як:

1. Гуманітарна допомога: ГО можуть забезпечувати гуманітарну допомогу, таку як харчування, медична допомога, обладнання для відновлення інфраструктури тощо. Це допомагає забезпечити основні потреби населення та створити передумови для повернення до нормального життя.

2. Реабілітація і відновлення інфраструктури: ГО можуть брати активну участь у відновленні руйнувань, які сталися під час війни. Це включає відновлення доріг, шкіл, медичних установ, комунікацій та інших об'єктів інфраструктури, що сприяє відновленню економіки.

3. Сприяння підприємництву: ГО можуть надавати фінансову та консультативну підтримку малим та середнім підприємствам, які є основним джерелом робочих місць та стимулюванням економічного зростання. Вони також можуть сприяти розвитку нових бізнес-ідей та інновацій.

4. Соціальна підтримка: ГО можуть надавати психологічну підтримку та реабілітаційні програми для ветеранів та людей, які постраждали від війни. Це допомагає зберегти людський капітал та забезпечити соціальну стабільність.

5. Сприяння дотриманню прав людини та розвитку громадянського суспільства: ГО можуть виступати на захист прав та свобод громадян, а також сприяти розвитку громадянського суспільства. Це сприяє створенню умов для політичної стабільності та правової держави, що важливо для економічного розвитку.

6. Моніторинг та аналітика: ГО можуть проводити моніторинг економічних процесів та аналізувати їхні наслідки, надавати рекомендації для уряду та бізнесу щодо поліпшення економічної ситуації.

7. Співпраця з іншими секторами: ГО можуть сприяти співпраці між урядом, бізнесом та іншими секторами суспільства для спільного вирішення економічних проблем та створення стратегій розвитку.

Таким чином, можна простежити тісний взаємозв'язок між ГО та діяльністю влади, при напрацюванні таких зв'язків можна залучити більше людей та згенерувати їх на допомогу нашій країні. Не виключено можливість підняття самосвідомості громадян для подолання проблем, які до цього часу були звичними, проте коли буде налагоджена співпраця ГО та влади, ми поступово зможемо зрушити наріжний камінь, який гальмує нас протягом сучасного історичного етапу виборювання соціальної, економічної і екологічної незалежностей на теренах нашої держави. На нашу думку, це тривалий процес, який може зайняти багато часу, проте завдяки ньому ми можемо більше впливати та розуміти всю ситуацію з середини.

На завершення підсумуємо, що наразі роль ГО є ще досить незначною, тому саме зараз ми маємо над цим працювати. В першу чергу тому що, наведені організації можуть виконувати безліч функцій, які на них буде покладено, головне своєчасно скористатися цим шансом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Підоричева І. Післявоєнне відновлення Європи: досвід та уроки для України. Журнал європейської економіки. 2022. Т. 21, № 2 (81). С. 190–207.

2. Громадські організації у дискурсі демократизації суспільства: монографія / Мін-во освіти і науки, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова; за науковою ред. В.П. Беха ; редкол.: В.П. Бех (голова), Г.О. Нестеренко (заст. голови) та ін. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. 680 с.

3. Журенко Т.В. Правовий статус та види громадських об'єднань. Форум права. 2012. № 4. С. 356-361.

4. Соха С.І. Публічний статус громадських об'єднань в Україні: адміністративно-правовий аспект : автореф. дисертації на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2016. 22 с.

5. Гаєва Н.П. Проблеми правового забезпечення діяльності громадських організацій. Правова держава: Щорічник наукових праць Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Випуск 11. Київ., 2000. С. 146-154.

6. Софій О. Стратегія «Європа-2020»: у центрі – людина. Європейський діалог. URL: <http://dialog.lviv.ua/strategiya-yevropa-2020-u-tsentrilyudina> (дата звернення: 15.09.2023).

7. Дяченко С., Булана О. Як нам відбудувати Україну. Успішні світові кейси повоєнного відновлення. Ukrinform. URL: <https://www.ukrinform.ua/amp/rubric-economy/3493522-ak-nam-vidbuduvati-ukrainu-uspisni-svitovi-kejsi-povoennogo-vidnovlenna.html> (дата звернення: 16.09.2023).

8. Ukraine Reform Conference. Проект Плану відновлення України. URL: <https://ua.unc2022.com/plan-vidnovlennya-ukrayini> (дата звернення: 14.09.2023).

9. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року, Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#n12> (дата звернення: 15.09.2023).

10. Вишлінський Г., Репко М. та ін. Економіка України під час війни: звіт за жовтень 2022. Центр економічної стратегії, German Economic Team, 22 с.

УДК 351:005.21

Нечаєва І.А.¹, Цинтила І.В.²

¹ канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»,

² студ. Гр. ФЕУз-312м НУ «Запорізька політехніка»

МОДЕЛІ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Соціальні, економічні, технологічні, організаційні зміни, пов'язана з цим цифровізація публічного сектору та впровадження електронного уряду стали причинами необхідності вимірювання ефективності діяльності публічного управління.

Концепція нового публічного менеджменту (НПМ) значною мірою сприяла реорганізації публічного управління. Сама суть НПМ полягає в тому, щоб покращити функціонування публічного управління за допомогою рішень, ефективність яких доведена в приватному секторі. Основою концепції НПМ є впровадження бізнес-моделей, реалізація яких спрямована на підвищення якості публічних послуг. Відповідно до нової концепції публічного менеджменту, функціонування громадських організацій орієнтоване переважно на досягнення конкретних результатів за допомогою управління ефективністю.

Подальшими стимулами для того, щоб зробити діяльність публічного управління більш орієнтованою на результат, є зростаючі вимоги громадян, розвиток ІТ та підвищення конкурентоспроможності економіки, що вимагає від держави вжиття ефективних дій.

Академічна та практична література щодо показників ефективності (PE) зазвичай спирається на дві моделі організаційної ефективності. Перша – це модель 3Es (economy, efficiency, and effectiveness, тобто економічність, ефективність та результативність), друга – модель IOO (input, output, and outcome, тобто вхід, вихід та результат).

Модель 3Es працює з наступними трьома основними концепціями [1; 2]:

1) економія - оцінка економності, розумності, правильності використання публічних фондів при даному рівні ефективності; її стандартом є мінімізація ціни;

2) ефективність - ефективність використання ресурсів, або відношення якості і кількості наданих товарів та послуг до дій і витрат на їх створення для досягнення результатів; стандартом ефективності є кращий досвід;

3) результативність - ступінь відповідності досягнутих результатів і наслідків, що спостерігаються, поставленій меті, погодження використаних засобів і досягнутих результатів із поставленою метою, оцінка зумовленості досягнутих результатів обраною політикою; стандартом результативності є наближення результату до мети. Ефективність системи визначається також як її здатність досягати встановленої мети у заданих умовах і з певною якістю, що наближає її до поняття результативності.

Окрім критерії, прийняті в моделі, можна узгоджено поєднувати один з одним, а ефективність можна сприймати як гібрид економності та результативності. На жаль, ці три основні параметри не враховують жодного якісного критерію, що є дуже важливою проблемою при досягненні мети вимірювання ефектів. Крім того, слід зазначити, що максимізація ефективності може негативно вплинути на якість послуг, що надаються.

В цьому сенсі модель 3Ес доповнюється моделлю витрат-виходу-результату (ІОО), яку також називають моделлю введення-результату.

Моделю ІОО широко використовується при здійсненні реформ у сфері публічного управління. Припущення, прийняте для цієї моделі, полягає в тому, що ресурси, виділені окремим суб'єктам, перетворюються в рамках процесів, які вони впроваджують, у конкретні продукти (вихід), будучи початковою ланкою запланованого ланцюга результатів, внаслідок чого потреби суспільства повинні бути задоволені шляхом отримання результатів у середньостроковій (результат) і довгостроковій перспективі (вплив) [3].

Оскільки ця модель дублює причинно-наслідкові зв'язки (які називають логічним ланцюжком результатів), вона дозволяє визначити причини, чому були досягнуті певні результати. Ланцюжок результатів можна «проаналізувати за трьома взаємопов'язаними елементами: ланцюг цілей (головна ціль, конкретна ціль, оперативна ціль), ланцюг реалізації (діяльність, процеси, дії, підзавдання, завдання, функції) і ланцюжок ефектів. (вихід, результат, вплив)» [4].

На думку [5] дана модель може бути застосована до державних установ і що продуктивність може бути пов'язана із суспільною цінністю. Суспільна цінність може бути відображена, наприклад, у кращих умовах життя для суспільства в цілому, завдяки чому громадські організації створюють цінність, коли задовольняють потреби громадян.

Однак, на думку [5], оцінка ефективності, включена в моделі 3Es та IOO, недостатня для оцінки надання державних послуг. У певному сенсі ці обмеження долаються за допомогою моделі вимірювання продуктивності, запропонованої в рамках Збалансованої системи показників (BSC).

BSC – це багатовимірна концепція, орієнтована на інтереси всіх зацікавлених сторін, яка при застосуванні в державному управлінні дає змогу сформулювати та виміряти ступінь досягнення цілей як з політичної та адміністративної точок зору, так і з точки зору громадян.

BSC – це управлінський метод, спрямований на реалізацію стратегії шляхом переведення її в послідовний набір цілей, заходів їх досягнення, а також запланованих дій. У державному секторі, на відміну від приватного, це гарантує, що управління орієнтується не стільки на фінансовий вимір, скільки переважно на той, де відбувається розвиток. Фундаментальне припущення, яке лежить в основі цього методу, зводиться до твердження про наявність причинно-наслідкових зв'язків між окремими доменами. У оригінальній версії моделі згадуються чотири домени: перспектива клієнта, фінансова перспектива, перспектива внутрішнього бізнес-процесу та перспектива навчання та зростання.

Визнаючи необхідність адаптації моделі BSC до різних робочих умов, Каплан Р. і Нортон Д. [6] запропонували модифіковану форму моделі BSC, призначену для публічного сектора. Вона складається з п'яти вимірів та стосується понесених витрат, створення вартості, підтримки авторитету, внутрішніх процесів, а також навчання та розвитку.

Табл. 1 підсумовує три розглянуті вище моделі, підкреслюючи їхні сильні та слабкі сторони [5]

Таблиця 1 –Порівняльний аналіз моделей вимірювання ефективності, що використовуються в державному управлінні

Модель	Критерії вимірювання продуктивності і моделі	Переваги	Недоліки
3Es	економічність, ефективність, дієвість	<ul style="list-style-type: none"> - простота використання - дає змогу оцінити економічну ефективність та ефективність використання державних коштів - застосовує як фінансові, так і нефінансові параметри 	<ul style="list-style-type: none"> - не містить якісних критеріїв - вимірювання концентрується на оцінці короткотрокових параметрів - передбачає оцінку ефектів, які не були включені в модель - вимірювання економічності, ефективності та результативності не гарантує, що належні дії, які є результатом потреб різних зацікавлених сторін, підлягають оцінці - нехтує потребами клієнтів

			- не створює можливості для цілісного вимірювання продуктивності
IOO	вхід, вихід, результат	- дозволяє охопити як короткострокові, так і довгострокові перспективи - відноситься до мікро-, мезо- та макроперспектив	- різні зацікавлені сторони можуть мати різні погляди на вимірювання ефективності - велика кількість зацікавлених сторін сприяє розбіжності інтересів - вимірювання результатів, результатів і впливів не гарантує, що належні дії, які є результатом потреб різних зацікавлених сторін, підлягають оцінці - перспектива клієнта може залишитися без уваги - роль громадянина маргіналізована
BSC	- перспектива клієнта - фінансова перспектива - перспектива внутрішніх бізнес-процесів - перспектива навчання та зростання	- дозволяє охопити як короткострокові, так і довгострокові перспективи - враховує потреби різних зацікавлених сторін - дозволяє вимірювати задоволеність як внутрішніх, так і зовнішніх клієнтів, а також громадян - дає можливість декомпонувати стратегію на рівні стратегічних і операційних цілей, а також виміряти результати, досягнуті в цій сфері	- досягнення організації, які відстежуються за допомогою показників ефективності, проявляються в різний час, оскільки діяльність, що виконується в рамках чотирьох перспектив, не відбувається одночасно - ієрархічний контроль зверху вниз створює спокусу маніпулювати нижніми рівнями організаційної структури та змінювати результати відповідно до очікувань менеджерів - вимірювання продуктивності може виявити дисфункції (маргіналізація довгострокових інвестицій, максимізація короткострокових вигод тощо) - можуть використовуватися лише організаціями, для яких офіційно прийнято операційну стратегію

Дослідження показало, що всі моделі 3E, IOO та BSC дозволяють вимірювати ефективність і мають значні обмеження. Вони не повністю відповідають сучасним потребам публічного управління. Аналіз переваг і недоліків кожної моделі показав, що модель BSC демонструє великий потенціал у досліджуваній сфері, оскільки серед розглянутих альтернатив ця найбільшою мірою враховує потреби різних зацікавлених сторін, завдяки чому можна охопити як короткострокові, так і довгострокові перспективи. Більше того, це дає змогу вимірювати ефективність навіть у більш тривалому часовому горизонті в поєднанні з прийнятою довгостроковою місією та стратегією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. W. B. Liu , Z. L. Cheng , J. Mingers , L. Qi & W. Meng (2010) The 3E methodology for developing performance indicators for public sector organizations, *Public Money & Management*, 30:5, 305-312, DOI: [10.1080/09540962.2010.509180](https://doi.org/10.1080/09540962.2010.509180)
2. Milana Otrusynova, Eliska Pastuszkova. Concept of 3 E's and Public Administration Performance. *International journal of systems applications, engineering & development* Issue 2, Volume 6, 2012, 171-178. <https://naun.org/main/UPress/saed/16-119.pdf>
3. Vignieri, V. (2018). Performance Management in the Public Sector. In: Farazmand, A. (eds) *Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-31816-5_3480-1
4. Kinyuira, Daniel, and Jomo Kenyatta. (2019) Using results chain framework as a tool for the improvement of performance evaluation in firms. *Journal of Strategy & Performance Management* 7: 28–36.
5. Gębczyńska, A., & Brajer-Marczak, R. (2020). Review of selected performance measurement models used in public administration. *Administrative Sciences*, 10(4), 99.
6. Kaplan, Robert S., and David P. Norton. (2001). *The Strategy-Focused Organization: How Balanced Scorecard Companies Thrive in the New Business Environment*. Boston: Harvard Business Press.

УДК 336.11:004.8

Нечаєва І.А.1, Вакуленко В.В.2

¹ доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ФЕУ-312м НУ «Запорізька політехніка»

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В УПРАВЛІННІ ПУБЛІЧНИМИ ФІНАНСАМИ

Додаткові інвестиції, необхідні до 2030 р. для досягнення ЦСР щодо доріг, електроенергії, водопостачання, санітарії, здоров'я тощо, для ринків, що розвиваються оцінюються в 2,7 відсотка ВВП на рік та 9,8 відсотка ВВП на рік для країн з низьким рівнем доходу [1]. Ці величезні вимоги створюють як виклики, так і можливості для державних політиків, фінансових чиновників і практиків управління публічними фінансами (УПФ). З одного боку, необхідно забезпечити наявність відповідних фінансових ресурсів. З іншого боку, є можливість використовувати дані та нові технології для підвищення ефективності та якості багатьох сфер УПФ.

Штучний інтелект (ШІ) використовується все більшою кількістю урядів і органів державної влади в різних сферах. Однак, ШІ здебільшого

залишається новою та, для багатьох, незрозумілою сферою, у якій необхідно подолати багато перешкод перед широким використанням.

Для фінансових регуляторів ШІ виявляється корисним для обробки величезних обсягів даних і звітів, для чого наразі, щоб обробити лише вхідну інформацію, задіяно багато-багато людей.

Кінцевою метою штучного інтелекту є підвищення точності та швидкості рішень й прогнозування, використовуючи дані для прийняття управлінських рішень. Це включає, у тому числі, перевірку припущень за допомогою даних, щодо відсутності порушень, та допомогу ставити важливі запитання. Моніторинг величезних обсягів грошей, що переміщуються через фінансову систему на предмет шахрайства, санкцій і відмивання грошей, потребує дуже потужних систем.

Ключові зміни в сфері публічних фінансів за допомогою ШІ представлені на рис. 1 [2; 3]

Основні напрями зміни сфери публічних фінансів за допомогою ШІ є:

- автоматизація завдань: штучний інтелект дає можливість автоматизувати критично важливі завдання УПФ, такі як обробка платежів, управління бюджетом і відстеження витрат;

- краще прийняття рішень: штучний інтелект має надзвичайну здатність аналізувати величезні обсяги даних, виявляючи закономірності та тенденції, які люди-аналітики можуть пропустити. Використовуючи цю інформацію, виникає можливість приймати більш обґрунтовані рішення щодо розподілу ресурсів, управління ризиками та відповідності;

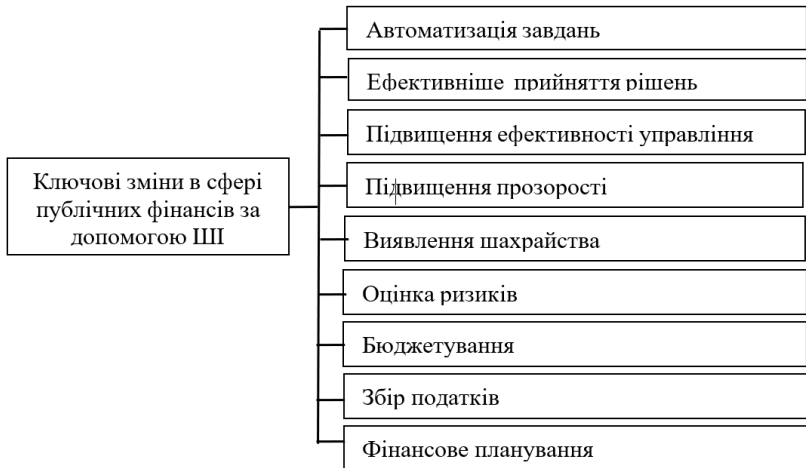

Рисунок 1 – Основні напрями зміни сфери публічних фінансів за допомогою ШІ

- підвищена ефективність: завдяки спрощеним робочим процесам і зменшенню кількості помилок ШІ оптимізує процеси УПФ, заощаджуючи час і гроші. Більше того, точність фінансової звітності значно підвищується, тим самим збільшуючи довіру до представлених даних;

- підвищення прозорості: ШІ відіграє життєво важливу роль у сприянні прозорості в УПФ, роблячи дані більш доступними та зрозумілими. Це зміцнює довіру громадськості до ініціатив в публічній сфері, одночасно розширюючи можливості громадян притягувати до відповідальності своїх обраних посадових осіб;

- виявлення шахрайства: завдяки своїй аналітичній здатності ШІ діє як пильний охоронець від шахрайства в державних витратах. Досліджуючи величезні набори даних, штучний інтелект може точно виявляти підозрілі облікові записи, незвичні платежі та інші ознаки шахрайства;

- оцінка ризиків: ШІ допомагає оцінювати ризики фінансових втрат, аналізуючи дані, пов'язані з контрактами, інвестиціями та іншими фінансовими операціями. Виявлення потенційно шахрайських контрактів або ризикованих фінансових підприємств стає більш здійсненим завдяки аналітичним можливостям ШІ;

- бюджетування: уряди можуть використовувати штучний інтелект для більш ефективної розробки та управління бюджетами. Аналізуючи дані про витрати та доходи, ШІ визначає області, де можна досягти економії коштів або збільшити дохід;

- збір податків: ШІ оптимізує процеси збору податків шляхом автоматизації подання податкових декларацій і виявлення потенційних неплатників податків. Нагадування та сповіщення можна персоналізувати, забезпечуючи більш зручну роботу для платників податків і підвищуючи дотримання законодавства;

- фінансове планування: ШІ допомагає планувати майбутнє, аналізуючи фінансові дані та прогножуючи тенденції. Передбачаючи потенційні ризики, можливо завчасно впоратися з ними та забезпечити фінансову стійкість.

Незважаючи на те, що попереду постають деякі виклики, такі як якість даних, безпека та упередженість, потенційні переваги штучного інтелекту в УПФ справді великі. Уряди, державні установи та організації, які успішно адаптують штучний інтелект у своїй практиці, отримують покращену ефективність, прозорість і процес прийняття рішень, створюючи кращі результати як для громадян, так і для платників податків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Стратегія сталого розвитку: Європейські горизонти. Підручник / І.Л. Якименко, Л.П. Петрашко, Т.М. Димань, О.М. Салавор, Є.Б. Шаповалов, М.А. Галабурда, О.В. Ничик, О.В. Мартинюк. Київ: НУХТ, 2022. 337 с.

2. [Khaled Eltokhy](https://blog-pfm.imf.org/en/pfmblog/2022/06/how-digital-technology-will-transform-public-financial-management). How Digital Technology will Transform Public Financial Management. - Режим доступу: <https://blog-pfm.imf.org/en/pfmblog/2022/06/how-digital-technology-will-transform-public-financial-management>(дата звернення:14.09.2023). - Назва з екрану.

3. How AI can transform Public Financial Management? - Режим доступу: <https://freebalance.com/en/blog/pfm/how-ai-can-transform-public-financial-management/>(дата звернення:25.09.2023). - Назва з екрану.

УДК 351.862.4:004

Петькун С.М.

канд. філос. наук, доц. ДУІКТ

СЕРВІСНО-ОРІЄНТОВАНА ДЕРЖАВА В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Концепція сервісної держави передбачає зміну підходу до управління в публічному секторі, трансформацію засад відносин між публічними органами і громадянами. Головним призначенням держави стає служіння людині, а ключовою функцією публічних установ – надання якісних послуг громадянам.

Сьогодні необхідно проаналізувати сервісний підхід у публічному управлінні, який передбачає упровадження інформаційних технологій управління, спрямованих на підвищення якості публічних послуг, що сприятиме підвищенню соціального захисту населення і в кінці кінців формування ефективної соціальної безпеки.

Сервісно-орієнтована держава бере свій початок з досвіду розвинених держав світу (Велика Британія, США, Канада, Нідерланди, Швеція, Фінляндія та інші), де починаючи з 80-х років минулого століття набула поширення доктрина «new public management» («новий публічний менеджмент»), що стало початком впровадження доктрини «служіння» («надання послуг»).

Зупровадження цифрових технологій у державі, безперечно, відкривають нові можливості для людей, підвищують рівень її сервісної й аналітичної функції та дозволяють побудувати державу для громадян. Наприклад, завдяки зусиллям Уряду України понад 125 послуг, на теперішній час, доступні в режимі онлайн на Урядовому порталі kmu.gov.ua. Зупроваджено принцип «цифровий за замовчуванням» та інші базові елементи, необхідні для того, щоб державний сервіс став ближчим до українців – in one click. Держава вже робить хоч і не великі, але вагомні кроки назустріч людям.

З погляду політико-управлінської теорії, ми вважаємо, що мова повинна йти про серйозну трансформацію самих принципів взаємодії влади й

громадянського суспільства, коли громадянин з об'єкта владно-управлінського впливу перетворюється в компетентного споживача послуг.

Сервісно-орієнтована держава, її ефективність в умовах розвитку інформаційних технологій не можлива без запровадження діяльності електронного урядування.

Із прийняттям в 2010 році «Концепції розвитку електронного урядування в Україні», вперше офіційно було визначено поняття «електронне урядування» як «форма організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян» [2].

Поняття «електронний уряд» (e-government) запропоноване Європейським Союзом: це використання інформаційних та комунікаційних технологій у державному управлінні, поєднане з організаційною зміною та новими навичками, для впровадження державних послуг та демократичних процесів, а також для зміцнення підтримки публічних політик» [1].

E-government is more about government than about «e» – такий своєрідний девіз роботи ОЕСР в області e-government. Це означає, що уряди повинні використовувати механізми і можливості інформаційного суспільства для того, щоб робота органів державного управління максимально відповідала потребам громадян. При цьому слід зауважити, що e-government є не просто використанням Інтернету в роботі органів влади. Як справедливо визначає І. Погребняк, без структурної реформи системи влади, вироблення концептуально нового підходу до організації надання адміністративних послуг, впровадження ІКТ не призведе до підвищення ефективності роботи, а буде виглядати, як спроба навчити старого собаку новим трюкам» [4, с.29].

Отже, продовжує І. Погребняк, «e-government можна визначити як спосіб організації державної влади за допомогою систем локальних інформаційних Інтернет-мереж і сегментів глобальної інформаційної мережі, що забезпечує функціонування певних служб в режимі реального часу і робить максимально простим і доступним щоденне спілкування громадянина з офіційними установами. На практиці це означає організацію управління державою і взаємодію з фізичними, юридичними особами шляхом максимального використання в органах публічної адміністрації сучасних інформаційних технологій» [4, с.29-30].

У сучасних умовах вже не досить простого залучення інтернет-технологій у всі процеси, яких стосується урядування. Сучасність вимагає нових рішень, інноваційних підходів. Все частіше у науковому дискурсі живають поняття – цифрове урядування.

Як вважають європейські експерти, у результаті впровадження е-уряду варто очікувати: поліпшення якості послуг з надання інформації держорганами; зменшення часу обслуговування клієнтів (громадян і бізнесу); зниження адміністративних бар'єрів; зменшення витрат на адміністрування; розширення набору державних послуг; підвищення ефективності діяльності держорганів і якості надаваних ними громадянам і бізнесу послуг; поліпшення показника задоволеності клієнтів послугами.

Потрібно визначити відмінність цифрового урядування та електронного уряду. Головна відмінність цифрового урядування від електронного уряду полягає в тому, що завдяки цифровому урядуванню відбуваються зміни у використанні технологій для формування результатів державного управління, а не просто для підтримки урядових процесів, це в свою чергу, вимагає послідовного і стратегічного планування політики використання цифрових технологій у всіх сферах і на всіх рівнях управління. З упевненістю можна сказати, що цифрове урядування не є лише черговою стадією урядування електронного, а є його якісним перетворенням.

Європейською комісією електронний уряд визначається як застосування ІКТ в державному управлінні у поєднанні з організаційними змінами і новими навичками державних службовців з метою підвищення якості державних послуг і демократичних процесів. Отже, у сучасному розумінні англomовний термін «e-government» тлумачиться не лише як електронний уряд, а як електронне управління державою, тобто використання в органах публічного управління сучасних технологій, у тому числі Інтернет-технологій. А якщо ми говоримо вже про електронне управління, як про певну технологію, то виникає нове поняття «електронне урядування».

Отже, Україна має стати сервісом, який допомагає швидко отримувати послуги. Тому український уряд запустив проєкт «Цифрова держава», що згодом об'єднає всі відомства в єдину зручну й дієву онлайн-систему.

Що таке цифрова держава? Це сервісно-орієнтована держава, яка включає в себе певні принципи та критерії, а саме:

- активне надання послуг;
- концепція життєвого циклу у різних сферах суспільства;
- цифрові платформи як форма реалізації запитів мережевого суспільства, формування інтегрованих цифрових платформ;
- подальша цифровізація державних послуг та функцій;
- екосистемний підхід до управління розвитком;
- перенесення уваги з ресурсного забезпечення на керування змінами та комунікаціями.[3, с.57].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.E-government: analysis framework and methodology. Public Management Service. Public Management Committee. PUMA(2001)16/ANN/REV1.

URL: [http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=PUMA\(2001\)16/ANN/REV1&docLanguage=En](http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=PUMA(2001)16/ANN/REV1&docLanguage=En)

2.Концепція розвитку електронного урядування в Україні. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2250-2010-%D1%80#Text> (дата звернення: 14.03.2023)

3. Міхровська М.С. Цифрове урядування як новий рівень взаємодії держави і суспільств. Юридичний науковий електронний журнал No 7.2020.С.274.

4. Погребняк І. Електронний уряд (e-government) і електронне урядування: поняття та принципи функціонування. Право та інновації. No 3 (7) 2016. С.29.

УДК 316.776

Пуліна Т.В.¹, Єлісеєв С.В.²

¹ д-к економ. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»,

² магістр НУ «Запорізька політехніка»

ЗМІНА ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

В умовах децентралізації органів місцевого самоврядування саме організаційна культура є могутнім стратегічним інструментом, що дозволяє орієнтувати персонал органів місцевого самоврядування на реалізацію загальних цілей та стратегій розвитку. Саме організаційна (управлінська) культура є однією з найважливіших складових роботи будь-якої організації.

З позицій розвитку, динаміки, а також внутрішньої та зовнішньої інтеграції розглядає культуру організації професор Слоуновської школи менеджменту Е. Шейн: «Культура організації (групи) це – паттерн (схема, зразок, модель, приклад, рамки) колективних базових уявлень, які набуває група при вирішенні проблем адаптації до змін зовнішнього середовища і внутрішньої інтеграції, ефективність якого є достатньою для того, щоб вважати його цінним і передавати новим членам групи як правильну систему сприйняття і розгляду названих проблем» [1, с. 31-32].

Особливо це стосується державних установ, в яких ідентифікації, управлінню змінами та розвитком корпоративної культури практично не приділяється увага Але саме організаційна культури впливає на сприйняття публічної установи представниками місцевої спільноти незалежно від того, усвідомлюється керівниками її наявність чи ні.

Основні функції організаційної культури:

- збереження і розвиток наявного професійного, інтелектуального та духовного потенціалу організації;

- формування у співробітників розуміння спільності інтересів;

- зміцнення духу і підвищення лояльності співробітників.

Формування і розвиток організаційної культури є процесами ціннісно-орієнтованого управління, що має переваги порівняно з класичним менеджментом за рахунок створення ефекту "соціального полегшення".

Міцна та сильна організаційна культура дає працівникам відчуття єдності, встановлює різні рівні зв'язку між ними і керівництвом, формує відданість організації, спонукаючи до колективної творчості та інновацій.

Така організаційна культура органу публічної влади забезпечує:

- керованість організації;

- поліпшення сприйняття публічної установи і взаємодії з нею зовнішніх контактних груп (споживачі публічних послуг, місцевої громадськості, інших партнерів);

- лояльність співробітників до організації.

Носієм організаційної культури є персонал публічної установи. В організаціях із сильною культурою вона, як би відділяється від людей і, стає атрибутом організації, її частиною, що, модифікує поведінку персоналу відповідно до норм і цінностей організації.

Вплив організаційної культури на результати діяльності органу публічної влади визначається за показниками:

- зростання результативності;

- інновації публічних послуг;

- адекватна адаптація до змін навколишнього середовища.

- лояльність персоналу;

- високий ступінь задоволеності роботою;

- висока самооцінка персоналу;

- відсутність напруженості між управліннями різних рівнів ієрархії;

- відсутність симптомів стресу у працівників;

- якість адміністративних послуг.

Головна мета організаційної культури публічної установи - забезпечення зовнішньої адаптації і внутрішньої інтеграції організації за рахунок вдосконалення управління персоналом.

Головні завдання організаційної культури публічної установи:

- подолання прихованих конфліктів між різними ієрархічними, професійними і соціальними групами;

- визначення ролі і участі кожного члена команди в наданні публічних послуг;

- налагодження і баланс різних типів комунікацій в колективі;

- узгодження уявлень кожного члена управлінської команди про публічну установу і зміни, що відбуваються.

Зміни в організаційній культурі особливо важливі та необхідні, коли вона не сприяє досягненню державною установою необхідного рівня ефективності та результативності.

Будучи засвоєною і прийнятою персоналом, організаційна культура органу публічної влади трансформується в високий рівень відповідальності персоналу та якісне надання публічних послуг.

Таким чином, корпоративна культура публічної установи це система цінностей, принципів та норм поведінки яка відображає її індивідуальність та ідентичність та поділяється персоналом публічної установи. Вона є основою для формування згуртованого колективу, здатного реалізовувати стратегічні завдання та сприяти розвитку публічної установи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Schein, E. H. Organizational Culture and Leadership (4th ed.). San Francisco, CA: Jossey-Bass., 2010. 335 p.

УДК 316.776

Пуліна Т.В.¹, Зорін О.Є.²

¹ д-к економ. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»,

² магістр НУ «Запорізька політехніка»

КАДРОВА ПОЛІТИКА В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

В умовах воєнного стану в Україні продовжується реалізація стратегії реформування державного управління України та розбудова професійної, добросовісної, політично нейтральної державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, спрямованих на захист інтересів громадян.

Кабінет Міністрів схвалив стратегію реформування державного управління України на 2022–2025 роки, а також план заходів щодо реалізації цієї стратегії. У Стратегії наголошується і на вдосконаленні кадрової політики.

«Незважаючи на те, що процедуру проведення конкурсів на посади державної служби в цілому приведено відповідно до європейських стандартів, вона потребує подальшого вдосконалення. Крім того, необхідно залучати кваліфікованіших кандидатів, процедура відбору теж має відповідати умовам соціального дистанціювання», – йдеться в документі.

Завдання Стратегії:

- високоякісні послуги та зручні процедури;

- створення умов, за яких фізичні та юридичні особи отримують високоякісні та доступні адміністративні послуги за зручними та зрозумілими процедурами;

- професійна публічна служба та управління персоналом [1].

Таким чином, одна із головних проблем реформування державного управління це професіоналізм персоналу органів державної влади, особливо гостро стоїть через рівень відповідності адміністративних та соціальних послуг вимогам громадян, що характеризує якість цих послуг. Чим вища якість публічних послуг тим вище ефективність діяльності органу публічної влади, а відповідно і рівень довіри до нього з боку суспільства.

Саме професіоналізм персоналу публічної установи є основним резервом підвищення ефективності її діяльності та визначає напрями її подальшого розвитку.

Тому персонал органу публічної влади розглядається на сьогодні як основний стратегічний ресурс, що зумовлює необхідність формування відповідної кадрової політики та розроблення принципів і методів управління цим ресурсом.

В “Стратегії державної кадрової політики на 2012-2020 роки” визначено мету, основні цілі та стратегічні завдання державної кадрової політики України на реалізацію яких має бути спрямована державна кадрова політика.

Згідно стратегії державної кадрової політики на 2012-2020 на загальнодержавному рівні сформована концепція державної кадрової політики, яка розуміється як загальнонаціональна стратегія розвитку кадрового потенціалу. визначено нові підходи до формування кадрового складу державної служби, позначені основні вимоги до кадрового складу [2]. В умовах реформування державної служби як соціально-правового інституту слід виявити закономірності відтворення кадрового потенціалу державного управління та постійно підтримувати його на потрібному рівні. Методологічною основою оцінки кадрового потенціалу державного апарату є, перш за все, система вимог, що пред'являються до державних службовців, рівень особливих професійних знань, навичок і умінь, необхідних для здійснення функцій державного управління.

Формування та розвиток кадрового потенціалу державної і муніципальної служби є систематичним процесом. Кожну програму розвитку людських ресурсів державної та муніципальної служби необхідно орієнтувати на підвищення конкретних показників діяльності органів управління державного та муніципального рівня, які можна виміряти.

Важливість має і розробка індивідуальних планів професійної підготовки для службовців, які достатньо кваліфіковані для виконання покладених функцій, так і та для службовців, які не мають необхідних необізнані та не мають досвіду в сфері державного управління є важливим

чинником. Удосконалення професійної підготовки ґрунтується на аналізі ефективності програм підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації; змісту навчальних курсів та програм для удосконалення застосування отриманих знань на практиці.

Слід визначити, що основними елементами підготовки державних службовців, не враховуючи їх базову освіту, є: практичне та адаптоване знання специфічних елементів менеджменту, управління фінансами, матеріальними, людськими інтелектуальними та тимчасовими засобами, висока професійна культура, яка вища за рамки необхідної компетенції, особисте покращення знань системи загальних комунікацій, компетентність у визначеній сфері діяльності, навички користування всіма ресурсами комп'ютеризації та сучасними інформаційними технологіями.

Слід зауважити, що діяльність, державних службовців, є інтелектуальною, відповідальною, компетентності і високопрофесійною та ґрунтується на державній правовій основі. Вона забезпечується відповідною підготовкою, що зумовлено високою значимістю їх діяльності. Водночас слід відзначити, що цивільний, професійний та політичний рівень компетентності є дуже важливими факторами. А всебічний розвиток особистості службовця на основі знань права, економіки, логіки та філософії, етики та психології тощо, доповнює ці компетенції.

Крім того, підвищуючи конкретні вимоги до осіб, що претендують на ці посади необхідно врахувати специфіку їх роботи та співвідношення рівня оплати їх праці та соціальної захищеності зі значимістю їх посад. Для забезпечення конкурентоспроможності державної служби на ринку праці, потрібна реформа системи оплати праці її працівників, враховуючи її диференціацію згідно з новим їх відповідальності. При цьому умови оплати праці кожного працівника необхідно узгодити з результатами його атестації та оцінки професійної діяльності.

Таким чином, узагальнюючи вищезгадане, можна зазначити, що стратегічне управління персоналом публічної установи є сукупністю цілеспрямованих дій довгострокового характеру, направлених на формування і розвиток продуктивних можливостей персоналу та їх ефективне використання, оскільки вони сприяють стабільній діяльності органів державної влади і потрібній якості публічних послуг. Слід відзначити, що реалізацію цілей та задач управління персоналом впроваджуються через кадрову політику, яка спрямовує роботу з кадрами у необхідних напрямках та реалізовується кадровою службою. Отже, вона є стратегічною лінією поведінки у роботі з персоналом органу державної влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Деякі питання реформування державного управління України Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 липня 2021 р. № 831-р <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-reformuvannya-derzhavnogo-upravlinnya-t210721>

2. Про Стратегію державної кадрової політики на 2012 — 2020 роки: Указ Президента України від 01.02.2012 № 45/2012. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/45/2012#Text>

УДК 332.1

Пуліна Т.В.¹, Пешиков С.А.²

¹ д-к економ. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»,

² магістр НУ «Запорізька політехніка»

SMART-СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ РЕГІОНУ

На сьогодні понад 60% Запорізької області перебуває під окупацією військ РФ, а решті території ними пошкоджено багато об'єктів критичної інфраструктури та житлових будинків.

Саме тому ефективне відновлення регіону можливе лише на засадах інноваційного розвитку. Слід згадати повоєнний досвід Японії, яка використовуючи інноваційні технології стала однією з найбільш розвинутих країн світу.

Враховуючи досвід Японії можна припустити, що повоєнне відновлення Запорізького регіону буде спрямоване на активізацію наявного ресурсного потенціалу регіону та залучення інноваційних технологій та інструментів. До того ж такий підхід має стати ключовим напрямом регіональної політики після війни.

Він ґрунтується на підвищенні ролі та відповідальності місцевих органів влади за майбутнє території, перехід на інноваційну модель економічного зростання та використання нових інноваційних інструментів економічного розвитку, об'єднання зусиль місцевого бізнесу, громадськості, самоврядування та держави. Крім того, потрібно передбачити створення нових інституційних умов, які сприяють повної реалізації інноваційної моделі повоєнного відновлення та подальшого розвитку регіону.

Ми вважаємо, що для повоєнного відновлення Запорізького регіону потрібно створити такі умови:

- законодавчі – відповідність законодавчої бази для використання стратегічних інструментів для повоєнного відновлення територій;
- наукові – своєчасне впровадження результатів наукових досліджень в практику відновлення регіону;

- техніко-технологічні – створення техніко-технологічної бази регіону з використанням технологій п'ятого та шостого технологічних укладів;
- ринкові – відновлення ділової активності суб'єктів підприємницької діяльності на ринках регіону та за його межами;
- фінансові – залучення фінансових ресурсів для вирішення стратегічних та поточних завдань повоєнного відновлення з державних та міжнародних фондів та організацій;
- управлінські – створення механізму публічного управління повоєнним відновленням регіону.

Дієвим сучасним інструментом регіонального розвитку є smart-спеціалізація. Це підхід, який передбачає обґрунтоване визначення суб'єктами регіонального розвитку в рамках регіональної стратегії окремих стратегічних цілей та завдань щодо розвитку видів економічної діяльності, які мають інноваційний потенціал, враховуючи конкурентні переваги регіону та сприяючи трансформації секторів економіки на ефективний рівень [1].

Слід відзначити, що саме smart-спеціалізація виявляє унікальні функції та активи країни, регіону або міста та дає можливість визначити обмежену кількість напрямків досліджень та інновацій відповідно інноваційному потенціалу регіону.

Для створення сучасної інноваційної системи уряд, наука, освіта, промисловість фінансові та нефінансові корпорації мають об'єднатися у стратегічний союз нового типу та розробити стратегію повоєнного відновлення регіону, використовуючи smart-спеціалізацію.

Слід зауважити, що досвід європейських країн щодо розробки регіональних стратегій smart-спеціалізації, приєднання до Європейської Платформи для підтримки стратегії розумної спеціалізації, фінансування та її втілення сприятиме впровадженню цього підходу до повоєнного відновлення регіону.

В Європейському Союзі на регіональному та національному рівнях розроблено понад 120 стратегій smart-спеціалізації.

Базою концепції smart-спеціалізації є 4 платформи:

- економічний потенціал (регіону/країни);
- науковий потенціал (регіону/країни);
- інноваційний потенціал (регіону/країни);
- соціальний потенціал (регіону/країни).

Основною її особливістю є формування стратегій знизу у тісній співпраці та діалозі влади, бізнесу, науки і громади зі спільним баченням економічного, інноваційного, наукового та соціального потенціалів регіону».

Слід відзначити, що smart-спеціалізацію неможливо впровадити без широкого публічного обговорення пріоритетів розвитку з представниками

інноваційного та експорто-орієнтованого бізнесу, науковців та агенцій регіонального розвитку.

Для розробки регіональних стратегій smart-спеціалізації потрібно: провести аналіз регіонального контексту і потенціалу для інновацій; впровадити надійну та інклюзивну структуру управління; розробити спільне бачення майбутнього регіону; обґрунтувати вибір обмеженого числа пріоритетів регіонального розвитку; створити відповідне комбінунання політики та план дій, розробити інтеграційні механізми моніторингу та оцінки.

Таким чином, можна зазначити, що smart-спеціалізація або розумна децентралізація є інноваційним інструментом регіональної політики, а її концепцією є інструмент для визначення стратегічних цілей регіональної стратегії розвитку, які спрямовані на інноваційний розвиток обмеженої кількості видів економічної діяльності регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.2015 р. № 932 (в редакції від 01.02.2019 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/932-2015-%D0%BF>.

УДК 338.24

Пуліна Т.В.¹, Ткачова Н.М.²

¹ д-р економ. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»,

² студ. гр. ФЕУ-312м НУ «Запорізька політехніка»

ПОВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ НА ЗАСАДАХ КЛАСТЕРНОГО ПІДХОДУ

Головними завданнями повоєного відновлення економіки Запорізького регіону є відновлення та нарощення науково-технічного потенціалу, розвиток виробничого потенціалу на інноваційних засадах та оновлення продукції зі збільшенням функціональності, інтелектуального і наукового змісту, забезпечення конкурентоспроможності продукції за технічними даними, ціною і термінами поставок.

Відомим інструментом регіонального розвитку є кластерна модель. Згідно з визначенням М.П. Войнаренка, кластер – це «територіально-галузеве добровільне об'єднання підприємств, які тісно співробітничують із науковими установами та органами місцевої влади з метою підвищення

конкурентоспроможності власної продукції та економічного зростання регіону» [1, с. 23].

Розглянемо можливості створення кластерних об'єднань в машинобудівній галузі Запорізького регіону шляхом визначення потенціалу кластеризації машинобудівній галузі Запорізького регіону.

Потенціал кластеризації – це наявність конкурентних переваг галузей, підприємств, інфраструктурних організацій, що знаходяться на території регіону та можливість об'єднання та використання даних переваг для підвищення конкурентоспроможності регіону. На часі не розроблена єдина методика визначення оцінки потенціалу кластеризації. Для визначення потенціалу кластеризації машинобудівній галузі Запорізького регіону скористаємося методикою [2] та даними Головного управління статистики у Запорізькій області [3] та Державної служба статистики України [4], яка полягає в розрахунку коефіцієнтів локалізації, виробництва на одну особу та спеціалізації галузей промисловості. Якщо розраховані коефіцієнти близькі або більше за одиницю і мають тенденцію до зростання, отже у цих галузях можливе створення кластерів.

Значення розрахованих коефіцієнтів наведено в таблиці 1. За допомогою коефіцієнту локалізації визначається локалізація (концентрація) виробництва на території регіону та рівень розвитку галузі в регіоні, її значущість для економіки регіону.

Коефіцієнт локалізації даного виробництва на території регіону є відношенням питомої ваги даного сектора економіки в структурі виробництва регіону до питомої ваги того ж сектора в структурі виробництва країни.

Коефіцієнт виробництва на одну особу розраховується, як відношення питомої ваги виду економічної діяльності регіону у відповідній структурі виду економічної діяльності країни до питомої ваги населення регіону в населенні країни.

Таблиця 1 – Показники створення і функціонування кластера

№	Показники створення і функціонування кластера	Значення
1.	Розрахункові коефіцієнти, що підтверджують наявність і функціонування кластера (якщо ці показники більші або дорівнюють 1, дані види діяльності є видами ринкової спеціалізації і в них або існують кластери, або їх створення є можливим)	
	питома вага виробництва продукції машинобудівної промисловості у структурі регіонального випуску продукції	11,75%
	коефіцієнт локалізації	1,93

	коефіцієнт спеціалізації	2,91
	коефіцієнт виробництва на одну особу	3,1
	Узагальнюючий коефіцієнт	2,64
2.	Умови для функціонування та розвитку кластера	є в наявності / немає
	якісна оцінка умов конкурентної стійкості, у тому числі наявність і доступність ресурсів:	
	природних	є в наявності
	трудових	є в наявності
	інфраструктурних	є в наявності
3.	Матеріальних	так/ні
	інституційна організація кластера	так
	постійний склад і розширення кількості учасників кластера	так

Коефіцієнт спеціалізації визначається як відношення питомої ваги регіону в країні по даному виду економічної діяльності до питомої ваги регіону у ВВП країни.

Таким чином, можна зробити висновок, що машинобудівна промисловість Запорізького регіону має потенціал кластеризації достатній для створення кластерів.

Однією із головних економічних проблем Запорізької області залишаються низькі темпи модернізації виробництва та структурної трансформації промисловості, а саме – перерозподілу її структури на користь частки високотехнологічних секторів, що виробляють продукцію з підвищеною доданою вартістю. Саме тому в стратегії регіонального розвитку Запорізької області до 2027, яка прийнята Запорізькою обласною державною адміністрацією, визначена оперативна ціль «Індустріально-технологічний розвиток економіки на інноваційних засадах» [5].

Кластеризація машинобудівного комплексу регіону передбачає концентрацію та спеціалізацію машинобудівного виробництва на певній території та сприяє ефективній інтеграції галузі у світовий простір, підвищенню конкурентоспроможності та збільшенню прибутків учасників кластерів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Войнаренко М. П. Кластери в інституційній економіці: монографія. М., Хмельницький: ХНУ, ТОВ «Тріада-М», 2011. 502 с.

2. Пуліна Т. В., Череп А. В. Управління розвитком кластерних об'єднань підприємств харчової промисловості. Монографія. Запоріжжя : «Дике поле», 2012. 328 с.

3. Статистичний щорічник Запорізької області за 2021 рік / за ред. М. Шейко. Запоріжжя : Головне управління статистики у Зап. обл., 2022. 352 с.

4. Статистичний щорічник України 2021. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/11/Yearbook_2021.pdf

5. Стратегія розвитку Запорізької області на 2021-2027 роки. URL: <https://www.zoda.gov.ua/article/2553/plan-zahodiv-na-2021-2023-roki-z-realizatsiji-strategijiregionalnogo-rozvitku-zaporizkoji-oblasti-na-period-do-2027-roku.html>

УДК 005.931.11

Пуліна Т.В.¹, Шаповалов Ю.А.²

¹д-к економ. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»,

²аспірант НУ «Запорізька політехніка»

КРИЗИС-МЕНЕДЖМЕНТ КОМПАНІЇ У ВОЄННИЙ ЧАС

Кризис-менеджмент в бізнесі є ключовим аспектом для забезпечення стійкості та виживання компаній у важкі часи. У воєнний період, коли загрози стають набагато більшими та складнішими, ефективне управління кризовими ситуаціями набуває надзвичайної важливості.

Кризис-менеджмент - це система заходів та стратегій, спрямованих на виявлення, запобігання та подолання кризових ситуацій у підприємствах. Він базується на аналізі ризиків, прийнятті невідкладних рішень, активній комунікації та плануванні.[2] Кризис-менеджмент спрямований на збереження репутації компанії, мінімізацію збитків та відновлення нормального функціонування бізнесу після кризової ситуації. Засвоєння основ кризис-менеджменту дозволяє підприємствам діяти оперативно та ефективно в умовах невизначеності, зберігаючи довіру клієнтів та інвесторів.

Воєнний конфлікт може призвести до безлічі викликів для компаній. Це включає в себе зниження попиту на продукцію, збільшення вартості ресурсів, перерви в постачанні, евакуацію персоналу та інші проблеми. Умови воєнного часу роблять кризис-менеджмент надзвичайно важливим для виживання та подолання викликів. [3] Крім того, кризова ситуація під час війни може призвести до серйозних економічних втрат та втрати довіри клієнтів та інвесторів. Підприємства повинні бути готовими до оперативного реагування на зміни в умовах воєнного конфлікту, вдосконалюючи свої плани та стратегії кризового управління.

У воєнний час, ефективний кризис-менеджмент передбачає активне планування та аналіз можливих сценаріїв. Компанії повинні бути готові до реагування на різні кризові ситуації, включаючи економічні та безпекові

загрози. Ключовою частиною ефективного кризис-менеджменту є також ефективна комунікація зі стейкхолдерами. [1] Важливо мати чітку систему звітування та обміну інформацією під час військових конфліктів.

Кризис-менеджмент є критично важливим для компаній у воєнний час. Підприємства, які мають добре розроблені стратегії кризисного управління, мають кращі шанси на виживання та відновлення після кризових ситуацій. Важливою частиною кризис-менеджменту є навчання на прикладах минулих конфліктів та набуття досвіду з них. Спостереження за успішними прикладами кризис-менеджменту в умовах військових конфліктів може бути вельми корисним для підприємств у підготовці до надзвичайних ситуацій та ризиків, які вони можуть стикнутися. Запровадження кращих практик та постійне вдосконалення стратегій кризис-менеджменту дозволить компаніям зберегти конкурентну перевагу та стійкість навіть в умовах неспокою та воєнного конфлікту.

Кризис-менеджмент є критично важливим для компаній у воєнний час. Підприємства, які мають добре розроблені стратегії кризисного управління, мають кращі шанси на виживання та відновлення після кризових ситуацій. Важливою частиною кризис-менеджменту є навчання на прикладах минулих конфліктів та набуття досвіду з них. Спостереження за успішними прикладами кризис-менеджменту в умовах воєнних загроз може стати корисним ресурсом для розвитку стратегій та планів управління.

В заключенні, кризис-менеджмент є важливим інструментом для забезпечення стабільності та виживання компаній у воєнний час. Ефективні стратегії та плани, спрямовані на подолання кризових ситуацій, допомагають компаніям зберегти репутацію, мінімізувати збитки та повернутися до нормального функціонування. Вивчення прикладів успішного кризис-менеджменту в умовах військових конфліктів може бути вельми корисним для підприємств у підготовці до надзвичайних ситуацій та ризиків, які вони можуть стикнутися.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гарсія М. The Role of Communication in Crisis Management: Insights from Military Conflicts. *International Journal of Public Relations*. 2019. Vol. 42, № 3. С. 189-205.
2. Джонсон Д. Crisis Management in Times of War. *Harvard Business Review*. 2018. Vol. 36, № 2. С. 45-58.
3. Сміт А. Business Resilience During Armed Conflicts: Lessons from Case Studies. *Journal of Crisis Management*. 2017. Vol 25, № 4. С. 301-317.

УДК 351[364](477)

Сердюк О.І.¹, Наливайко Н.В.²

¹ д-р економ. наук, проф. ПДАУ

² студ. гр. 281ПУАмз_22 ПДАУ

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЦЕНТРІВ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Політика якості і доступності адміністративних послуг до громадян в Україні втілюється в життя через розвиток мережі Центрив надання адміністративних послуг (ЦНАПів). Практика надання адміністративних послуг через ЦНАП показала, що отримати комплекс послуг за одне відвідування в одному офісному приміщенні, за комфортних умов, стало можливим для кожного громадянина. За даними Міністерства цифрової трансформації, на початок 2022 року, в Україні повноцінно функціонувало: ЦНАПів – 1027; відділених робочих місць (ВРМ) – 1712; територіальних підрозділів (ТП) – 124; мобільних ЦНАПів – 28.

Корективи в діяльність Центрив надання адміністративних послуг внесло повномасштабне вторгнення в Україну Російської Федерації. Надання послуг у Центрах було заблоковано з першого дня російської агресії. Переважна більшість послуг, які надаються через ЦНАПи, є послугами, делегованими державою органам місцевого самоврядування, і потребують певних дій у відповідних державних реєстрах, робота яких була призупинена з 2022-02-2. Це унеможливило подання заяв на отримання будь-якої адміністративної послуги, тобто, робота була майже паралізована.

Від початку дії воєнного стану низка суб'єктів надання адміністративних послуг була змушена, тимчасово, призупинити діяльність у сфері надання адміністративних послуг, а саме строків їх надання та видачі документів дозвільного характеру [1]. Це було зумовлено потребою налаштування роботи в особливих умовах, збереженню даних і реалізації плану правових дій під час воєнного стану. Таке часткове призупинення надання адміністративних послуг та закриття державних реєстрів, а також поступове відновлення надважливих груп послуг було виправданим кроком з погляду безпеки.

Слід також зауважити, що на початку активної фази війни гострими проблемами були:

- ідентифікація особи, у разі втрати всіх документів, та одночасного закриття демографічного реєстру, призупинення роботи підрозділів Державної міграційної служби (ДМС);
- припинення надання всіх послуг, вчинення яких здійснювалося з використанням державних реєстрів (реєстрація всіх видів нерухомого майна, бізнесу тощо);

– призупинення надання однієї з найзатребуваніших груп послуг – реєстрація/декларування місця проживання особи, що унеможливило надання інших пов'язаних з цим послуг;

– певні труднощі, на перших етапах війни, роботи застосунку «Дія».

Справедливо зазначити про те, що саме «Дія» згодом суттєво покращила ситуацію щодо отримання певних послуг, що дозволило закрити потребу у виплатах державних допомог («ЄПідтримка») мільйонам громадян, а також відновила інші популярні послуги (цифрові документи, довідки, витяги тощо).

З перших днів війни ЦНАПи стали комунікаційними та консультаційними центрами, а також гуманітарними штабами. У багатьох громадах ЦНАПи збирали гуманітарну допомогу для внутрішньо переміщених осіб (ВПО), розподіляли її та допомагали у вирішенні інших питань переселенців. Вже з середини березня 2022 року ЦНАПи почали надавати новий, для себе, вид послуг соціального спрямування: отримання статусу ВПО, допомога на проживання ВПО, компенсація особі, що безоплатно розмістила ВПО тощо.

Українська держава доволі успішно і оперативно реагувала на виклики спричинені війною. Урядом були внесені певні зміни у законодавчі акти щодо надання адміністративних послуг в умовах воєнного стану. Так постановою Кабінету Міністрів України від 2022-06-01 № 755 змінено правила з оформлення довідки ВПО. Метою постанови є врегулювання проблеми відсутності документа, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України внутрішньо переміщеної особи. Тобто, за відсутності даного документа, заявник, під час дії воєнного стану, має право представити відображення в електронній формі, що містять документи, які посвідчують особу та її громадянство, чи то документ, що посвідчує особу та засвідчує її спеціальний статус, згенерований через Портал Дія або ЄДокумент, або ж це може бути довідка з ЦНАПу, ДП «Документ», територіального підрозділу ДМС про подачу особою документів для оформлення паспорта громадянина України [2].

Взяття на облік та видача довідок ВПО здійснювалося як Управлінням соціального захисту населення, так і Центрами надання адміністративних послуг. В ЦНАПах реєстрація ВПО проводилася через програму «Інтегрована інформаційна система «Соціальна громада».

З перших днів військових дій ДМС, також, була змушена тимчасово призупинити роботу всіх своїх інформаційних систем задля збереження персональних та конфіденційних біометричних даних громадян України. Дана ситуація вплинула й на відображення цифрових документів в додатку «Дія» протягом деякого часу.

Уряд відреагував на виниклу проблему внесенням змін до законодавчих актів щодо паспортних послуг: Постанова КМУ від 2022-02-28 № 170 [3] – продовження терміну дії паспортного документа (ID) та чинність паспорта з не вклеєною вчасно фотокарткою, продовження терміну дії закордонного паспортного документа до 5-ти років; Постанова КМУ від 2022-10-28 № 1220 [4] – зміни в оформленні документів, які посвідчують особу і визначають громадянство України.

Певна кількість адміністративних послуг перебувають в безпосередній залежності від реєстрації місця проживання людини. Реєстрація місця проживання є одною найзатребуваніших послуг серед населення. Окрім цього реєстрація має прямий вплив на роботу військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, в тому числі на облік ВПО, військовий облік, планування бюджету тощо. Тому вже в липні 2022 року було внесено ряд змін до Закону України від 2021-11-05 № 1871-IX «Про надання публічних (електронних публічних) послуг щодо декларування та реєстрації місця проживання в Україні» [5], що дало змогу відновити роботу адміністраторів в Реєстрі територіальних громад.

Водночас війна показала те, що ряд послуг мають бути краще підготовлені до безпекових викликів. В умовах ризиків подальшої військової агресії з боку Росії, в тому числі гібридних її форм (кібератаки, диверсії тощо), а також природних і техногенних ризиків це є досить актуальним.

Моніторинг діяльності ЦНАПів завжди є одним із ключових пунктів, передбачених стратегією реформування державного управління на 2022-2025 роки. Згідно з цим документом, кількість електронних послуг в Україні з кожним роком буде зростати і сягне понад двохсот. Щоб впоратися з такою різноманітністю, постає необхідність побудови ефективної інфраструктури, включаючи розширення мережі ЦНАПів, першочерговим завданням яких є швидке, доступне та комфортне обслуговувати населення [6].

Так до прикладу, громадська організація Центр політико-правових реформ (ЦППР) в рамках проекту «Полегшення доступу до адміністративних послуг і підвищення їх якості в умовах війни в Україні» впродовж 2022 року моніторила роботу ЦНАПів в деяких регіонах [7]. Даний проект передбачає оцінку діяльності Центрив, що включає: якість сервісу обслуговування громадян, повноту пакету основних послуг, облаштування офісних приміщень, навчання персоналу, надання супутніх послуг тощо.

ЦППР досліджував питання впливу повномасштабної війни на роботу ЦНАПів великих міст України – Києва, Львова, а також Дніпра і Харкова, які розташовані близько до лінії фронту.

Результати такого дослідження засвідчили, що ЦНАПи, переважно, досить швидко і успішно адаптували свою роботу до умов воєнного стану. За першої нагоди відновлювалися доступи до Державних реєстрів, які в перші

місяці російської агресії були заблоковані. Найскладніше налагодити свою роботу було Харкову. Але місцева влада зробила все від неї залежне, щоб забезпечити функціонування Центрив з урахуванням безпекових вимог. Попри це, низка ЦНАПів, незважаючи на поновлення доступу до державних реєстрів, все ще не мають достатньо повного пакету основних адміністративних послуг для надання їх громадянам. Зокрема це стосується адміністративних послуг соціального характеру – певних послуг для ВПО та послуг пенсійного характеру [7].

Звичайно, низка ЦНАПів зазнали майнових втрат, це стосується, перш за все, прифронтових міст. Також воєнний стан вплинув на графік роботи ЦНАПів, переважна більшість з них скоротили години прийому. Відключення світла, комендантська година, звільнення частини персоналу – все це мало негативний вплив на діяльність ЦНАПів а отже і на задоволення потреб споживачів послуг.

Не всі ЦНАПи, наразі, надають повний пакет послуг ДРАЦС. Зокрема, є проблеми з реєстрацією актів цивільного стану, оскільки Міністерство юстиції з невідомих причин не дозволяє органам місцевого самоврядування повноцінно надавати ці послуги, незважаючи на те, що у 2021 році Верховна Рада надала останнім відповідні повноваження. Наприклад, навіть у ЦНАПах великих міст можна зареєструвати тільки народження дитини, а от смерть і шлюб – ні. Ця проблема і шляхи її вирішення обговорювалися на засіданні фахової мережі з питань, що стосується надання адміністративних послуг, яке відбулося 2023-01-2. Відповідні засідання проводяться на регулярній основі Асоціацією міст України, яка працює в рамках Проекту «Сприяння всебічному розвитку громад через аналітику, діалог та міжнародне співробітництво». Фінансується він Німецьким товариством Міжнародного співробітництва (GIZ) в рамках Підтримки реформи децентралізації в Україні (U-LEAD з Європою. Фаза II). Учасниками таких діалогових зустрічей є керівники ЦНАПів, представники органів місцевого самоврядування, військових адміністрацій, Міністерства юстиції України, Секретаріату Кабінету Міністрів України, громадських організацій тощо [8].

Існують також тимчасові проблеми з реєстрацією автомобілів та видачею посвідчень водія. У більшості ЦНАПів призупинили надання цих послуг. Причина полягає в тому, що КМУ затвердив нові вимоги щодо бланків, які виготовляються на новому обладнанні, а старі моделі добігають кінця терміну дії. Дане питання вирішується Міністерством економічного розвитку і торгівлі шляхом забезпечення ЦНАПів новим обладнанням.

На часі досить актуально постало питання надання ветеранських послуг. Це послуги, що безпосередньо стосуються ветеранів, учасників бойових дій та членів їх сімей. Це і офіційне встановлення статусу учасника бойових дій

та отримання посвідчення, і одержання витягу з Єдиного державного реєстру ветеранів війни, і грошові допомоги та компенсації.

Міністерство цифрової інформації розширює мережу ЦНАПів нової формиції – Дія.Центри, які працюють за правилом «one-stop shop». Це модернізовані ЦНАПи де надається ще більше комплексних, швидких та якісних послуг за одне відвідування, доступних кожному громадянину. Крім того є низка додаткових послуг та сервісів, прийом здійснюють професійні адміністратори, обов'язковою вимогою є наявність місць для дітей та місць для використання порталу «Дія», а також розвиток цифрових навичок – всі ці умови створюють комфортний сервіс нового покоління. На сьогодні в Україні функціонує десять Дія.Центрів, а більш як 238 ЦНАП працюють над тим, щоб трансформуватися в такі Центри.

Таким чином, сфері надання адміністративних послуг зроблено чимало, пакет базових послуг розширюється, а їх якість, незважаючи на важкі часи для України, значно зросла. Тим не менш, є труднощі, які потрібно долати, щоб створити комфортні умови для громадян. Наша держава прагне бути сервісною державою, а якісні адміністративні послуги мають стати обличчям її іміджу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про зупинення строків надання адміністративних послуг та видачі документів дозвільного характеру : Постанова КМУ від 2022-02-28. № 165. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/165-2022-%D0%BF> (дата звернення: 2023-06-04).

2. Про порядок оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи : Постанова КМУ від 2022-06-01. № 755. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/755-2022-%D0%BF> (дата звернення: 2023-06-04).

3. Деякі питання внесення інформації до паспорта громадянина України для виїзду за кордон : Постанова Кабінету Міністрів України від 2022-02-28 № 170. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/170-2022-%D0%BF> (дата звернення: 2023-06-04).

4. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо оформлення документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України : Постанова Кабінету Міністрів України від 2022-10-28 № 1220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1220-2022-%D0%BF> (дата звернення: 2023-06-04).

5. Про надання публічних (електронних публічних) послуг щодо декларування та реєстрації місця проживання в Україні : Закон України від 2021-11-05 № 1871-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1871-20> (дата звернення: 2023-06-04).

6. Стратегія реформування державного управління України на 2022-2015 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2021-06-21 № 831-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/474-2016-%D1%80#Text> (дата звернення: 2023-06-04).

7. Як змінилась робота ЦНАПів в умовах війни. Результати дослідження. Центр політико правових реформ. URL: <https://pravo.org.ua/yak-zminylas-robota-tsnapiv-v-umovah-vijny-rezultaty-doslidzhennya/> (дата звернення: 2023-06-04).

8. Асоціація міст України URL: <https://auc.org.ua/novyna/napracyuvaly-rishennya-nyzky-problem-z-nadannya-administratyvnyh-poslug> (дата звернення: 2023-06-04).

УДК 332.14:658.11(477.64)

Соріна О.О.

канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ФОРМУВАННЯ НАПРЯМІВ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ МАТВІЙВСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Планування розвитку малого та середнього бізнесу є невід’ємним елементом політики регіонального розвитку всіх рівнів – у тому числі, воно є складовою стратегії розвитку територіальної громади.

Матвіївська сільська територіальна громада створена відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 червня 2020 року № 713-р «Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад Запорізької області» шляхом об’єднання територій та населених пунктів декількох сільських рад Вільнянського району Запорізької області. При формуванні Стратегії розвитку громади підтримку та розвиток малого та середнього бізнесу визначено одним з пріоритетних завдань економічної сфери.

Діагностику поточного стану розвитку бізнесу у Матвіївській сільській територіальній громаді було здійснено на основі дослідження даних з відкритих джерел, опрацювання результатів соціально-економічного аналізу громади та анкетування представників малого та середнього бізнесу.

За результатами анкетування виявлено, що основна кількість малих та середніх підприємств, які взяли участь в опитуванні, відноситься до сфери роздрібної торгівлі (63%) та сфери сільського господарства (21%). За масштабами діяльності у межах району працює 84,4% підприємств, у межах області – 14,63% і менш ніж 1% поширює свою діяльність на інші області України. 76,47% респондентів не планують найближчим часом збільшення виробничих потужностей і розширення масштабів бізнесу; до того ж майже 41% власників очікують скорочення обсягів діяльності у 2023 році у

порівнянні із показниками 2022 року. В той же час ніхто з опитуваних не виявив бажання перенесення бізнесу до іншої громади.

Пріоритетними видами економічної діяльності для майбутнього розвитку громади переважна кількість респондентів (79%) вказала різні види сільського господарства (рослинництво, ягідництво, тваринництво та переробку сільськогосподарської продукції), 10% вважають таким напрямом туризм, а останні 12% відсотків майже рівномірно розподілилися між логістичними послугами, легкою і харчовою промисловістю та інтелектуальними послугами.

Серед існуючих у регіоні факторів, які є необхідними для розвитку бізнесу, 37,5% респондентів відмітили наявність ринків збуту, 29,16% - наявність робочої сили, 16,67% - наявність постачальників комплектуючих / сировини. Проте суттєвою проблемою є відсутність інвесторів – лише одно з опитаних підприємств вказало на можливість залучення інвестицій.

Ще однією з виявлених проблем стала взаємодія бізнесу з окремими елементами інституціонального середовища: так, частково задовільною або незадовільною визначена співпраця із відділом земельних ресурсів, управлінням поліції, міською і селищною радами; з іншого боку - більш-менш позитивно / нейтрально оцінено рівень співпраці із пожежною охороною, санепідемстанцією, органом реєстрації бізнесу, податковим органом, центром зайнятості та заступниками голови громади.

За результатами опрацювання соціально-економічного аналізу громади та результатів анкетування представників бізнесу було проведено SWOT-аналіз, в результаті якого можливостями, що сприятимуть розвитку бізнесу та підприємництва у громаді, визначені: попит на сільськогосподарську продукцію на внутрішньому та зовнішньому ринках; можливість участі громади у державних та міжнародних програмах підтримки розвитку підприємств малого і середнього бізнесу, у тому числі, підприємств сільського господарства; перспективи розвитку туризму у Запорізькому регіоні.

Сильними сторонами, які пов'язані з реалізацією вказаних можливостей, є наявність великих земельних площ сільськогосподарського призначення та клімату, що більшою мірою є придатним для розвитку сільського господарства; наявність водних об'єктів комунальної власності (ставків); наявність на території громади близько 15% вільних земельних ділянок призначених для ведення господарської діяльності (крім сільськогосподарського призначення); зручне розташування громади з логістичної точки зору; наявність на території громади потенційних туристичних об'єктів та об'єктів супутньої інфраструктури.

Найбільш суттєвими загрозами для розвитку бізнесу є пошкодження житлових та інфраструктурних об'єктів внаслідок обстрілів; наявність

можливостей для працевлаштування населення (більш високооплачуваної роботи) в досяжній близькості від громади та негативні (з точки зору громади) зміни у податковому законодавстві. Несприятливу комбінацію з цими загрозами створюють такі слабкі сторони як зниження кількості суб'єктів господарської діяльності (за окремими організаційно-правовими формами та за окремими видами діяльності); скорочення кількості працівників у бізнесі та значна частка тіньового бізнесу.

З врахуванням дії вказаних факторів було визначено два основних стратегічних напрями розвитку малого та середнього бізнесу у громаді:

- по-перше, це створення сприятливих умов для ведення малого та середнього бізнесу (у першу чергу – для розвитку виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції). Цей напрямок включає такі цілі як:

а) покращення умов для реєстрації бізнесу в громаді;

б) впровадження стимулюючої податкової політики;

в) залучення потенційних інвесторів до ведення бізнесу на території Матвіївської громади;

- по-друге, це розвиток місцевого туризму. Напрямок включає наступні цілі:

а) розробка привабливих туристичних маршрутів на території Матвіївської громади;

б) створення сучасної системи інформованості туристів і транзитних пасажирів щодо туристичних маршрутів, культурних закладів, розваг, місць відпочинку в Матвіївській громаді.

Визначені напрями розвитку бізнесу враховують територіальну специфіку Матвіївської громади та відповідають встановленим пріоритетам розвитку Запорізького регіону. Подальшим напрямом роботи є визначення набору показників для оцінки реалізації вказаних цілей.

УДК 332.14:005.2

Соріна О.О.¹ Дмитренко Д.В.²

¹канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»,

²студ. гр. ФЕУз-512м НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ РОЗРОБКИ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

В Україні реалізується реформа місцевого самоврядування та децентралізація влади, яка передбачає передачу більших повноважень і ресурсів на рівень територіальних громад [1].

Законом запроваджено єдину систему документів державної регіональної політики на національному, регіональному та місцевому рівнях, до якої належать зокрема, стратегії розвитку територіальних громад. Таким

чином, кожна громада матиме власний стратегічний документ свого розвитку на довгострокову перспективу, який відповідатиме стратегічним цілям та пріоритетам Державної стратегії регіонального розвитку та стратегії розвитку відповідного регіону. Розроблення стратегій здійснюватиметься із використанням територіально-орієнтованого та безпекового підходів, а також з урахуванням змін та впливу, завданого збройною агресією рф проти України.

Нормативно-правову базу розробки стратегій територіальних громад складають: закон «Про місцеве самоврядування в Україні»; закон «Про засади державної регіональної політики»; закон «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України»; постанова Кабінету Міністрів України №932 від 11.11.2015р. (в редакції від 01.02.2019р.) «Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів»; наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ України №75 від 30.03.2016р. «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо формування і реалізації прогнозних та програмних документів соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади»; наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України №244 від 29.07.2002р. «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо формування регіональних стратегій розвитку».

Розробка стратегії розвитку територіальної громади відбувається у наступній послідовності етапів:

- етап 1 – організація роботи зі стратегічного планування;
- етап 2 – аналіз внутрішнього та зовнішнього середовища і факторів розвитку територіальної громади;
- етап 3 – формування місії, бачення, сценаріїв та напрямів розвитку;
- етап 4 – розробка планів дій та плану реалізації стратегії;
- етап 5 – громадське обговорення та ухвалення стратегії;
- етап 6 – моніторинг та впровадження стратегічних планів.

Серед особливостей розробки стратегії розвитку територіальної громади відзначимо наступні:

- по-перше, розробка стратегії виконується не індивідуально, а групою осіб (25-30 представників), яких буде запрошено до роботи над планом і які ухвалюватимуть всі рішення, необхідні для економічного розвитку територіальної громади (саме на засіданнях робочої групи будуть презентуватись, обговорюватись усі напрями роботи та ухвалюватись відповідні рішення. Склад групи повинен адекватно відображати структуру так званої потрійної спіралі, тобто органи місцевого самоврядування

(представники міської ради і її виконавчих органів), приватні компанії (представники великих, середніх, малих підприємств і приватні підприємці) та громадські організації. Важливим є включення до складу робочої групи представників організацій, які опікуються питаннями гендерної рівності і охорони довкілля. Подібний склад групи впливає на якість вироблених рішень та ймовірність їх реальної реалізації;

- по-друге, аналіз середовища виконується не тільки шляхом опрацювання документів – він обов'язково повинен включати проведення попередньої діагностики: опитування громадян та представників бізнесу стосовно їх бачення проблем та перспектив розвитку територіальної громади. Далі, на основі отриманих теоретичних та практичних даних, розробляється SWOT-аналіз громади;

- по-третє, остаточне доопрацювання стратегії відбувається шляхом проведення громадянських слухань;

- по-четверте, для успішної реалізації стратегія розвитку територіальної громади має стати «місцевим законом», базою для формування політики використання бюджету місцевою радою та розробки інших стратегічних і програмних документів;

- по-п'яте, вкрай важливим етапом є моніторинг та оцінка реалізації стратегічних планів та проектів. Інструментом моніторингу є система комплексних показників (індикаторів), які повинні відображати як ефективність виконання конкретних завдань, так і засвідчувати їхню відповідність стратегічним цілям.

Наявність добре спланованої стратегії впливає на розвиток громади наступним чином:

- об'єднує громаду;
- ставить фокус на конкретні цілі;
- сприяє якісному використанню нових ресурсів;
- робить громаду унікальною;
- робить громаду зрозумілою партнерам та інвесторам;
- дає сталість громаді у її розвитку;
- ставить опорні точки в розвитку громади;
- створює нові можливості;
- спрощує процедуру прийняття рішень.

Стратегія, яка добре спланована, об'єднує громаду, ставить фокус на конкретні цілі, робить громаду унікальною, зрозумілою партнерам та інвесторам, створює нові можливості, а також спрощує процедуру прийняття рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Практичний посібник з питань організації роботи органів місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад: модуль 5 стратегічний план розвитку громади-Київ: 2016-101с.

2. Про засади державної регіональної політики [Електронний ресурс]: Закон України: [прийнятий Постановою Верховної Ради України № 156-VIII від 5 лютого 2015 року]. – Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>

УДК 658:330.34:355.01

Соріна О.О.¹, Зубченко Р.О.²

¹ канд. економ.наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»,

² студ. гр. ФЕУ-520 НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Ключовим аспектом існування будь-якого підприємства є стратегія розвитку. Для розробки ефективної стратегії управління підприємством необхідно уважно аналізувати та враховувати як зовнішні, так і внутрішні фактори. Так, під стратегією розвитку будемо мати на увазі послідовну, узгоджену і інтегровану структуру управлінських рішень, розраховану на довгострокові цілі компанії [1, 2].

Під час війни підприємства стикаються зі складнощами та викликами, які вимагають адаптації та формування особливої стратегії розвитку. Серед найбільш вагомих проблем відзначимо значне руйнування критичної та промислової інфраструктури, скорочення фінансових ресурсів внаслідок падіння попиту на продукцію, а також втрати трудових ресурсів через вимушену міграцію населення та призив чоловіків до складу Української армії. Ці обставини значно підвищують важливість пошуку шляхів ефективного використання обмежених ресурсів. Також слід зауважити, що відсутність доступу до точних даних та неможливість точного прогнозування будь-яких процесів та подій значно ускладнює етап аналізу ситуації та оцінку ризиків окремих стратегічних альтернатив.

Незважаючи на те, що розробка стратегії – це індивідуальний процес для кожної компанії, аналіз особливостей розвитку низки вітчизняних підприємств під час війни дозволив виділити певні загальні аспекти, які можна прослідити у поточних стратегіях розвитку, а саме:

- зростання необхідності пошуку внутрішніх резервів та можливостей скорочення витрат внаслідок підвищення вартості ресурсів та ускладнення доступу до них;

- зростання значення партнерства, кооперації та спільної реалізації складних проектів;

- підвищення значення диверсифікації виробництва для зменшення залежності від одного регіону, ринку або продукту;
- залучення таких джерел фінансування, як грантові кошти та державна підтримка (для окремих галузей);
- організація діяльності із врахуванням необхідних заходів безпеки; надання психологічної підтримки персоналу;
- переведення частини діяльності до Інтернет-середовища [3];
- скорочення періоду корегування стратегії внаслідок динамічності та нестабільності середовища.

Війна у країні є обставиною непереборної сили, яку неможливо змінити чи уповільнити, тому керівництву підприємства необхідно зосередитися на шляхах та засобах адаптації до цих умов та намагатися зменшити кількість тактичних помилок – у тому числі, за рахунок застосування вдалого досвіду інших компаній.

Важливо підкреслити, що стратегія розвитку підприємства під час війни має свої унікальні особливості та вимоги. Підприємства повинні бути готовими до несприятливих умов, де обмежена доступність даних, зростання ризиків та непередбачуваність економічного оточення стають нормою. Ключовими аспектами стратегії розвитку в умовах конфлікту є диверсифікація ринків та бізнесу, ефективне управління ресурсами, залучення фінансування з різних джерел, забезпечення психологічної підтримки персоналу та швидка адаптація до змін у зовнішньому середовищі. Ці висновки підкреслюють необхідність гнучкості та інноваційного мислення в управлінні підприємством під час війни, а також акцентують на важливості аналізу та врахування особливостей для успішної розробки та впровадження стратегії розвитку. Вони є фундаментом для успішного функціонування та “виживання” підприємства під час війни та надалі, в післявоєнні роки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Chandler A. Strategy and Structure: Chapters in the History of the Industrial Enterprise / Alfred Chandler. – Massachusetts Institution of Technology: The Mit Press. – 1962, 1990. – 465 p.
2. Мінцберг Г. Школи стратегій/Г. Мінцберг, Б. Альстренд, Д. Лемпел. - СПб.: Пітер, 2002. - 330 с.
3. Вжити та перемогти: бізнес під час війни – KeyCRM Blog. KeyCRM Blog – Все про товарний бізнес в інтернеті. URL: <https://blog.keycrm.app/uk/vizhiti-ta-peremogti-biznes-pid-chas-vijni/> (дата звернення: 07.10.2023).

ВІДКРИТІ ДАНІ ЯК ІНСТРУМЕНТ НЕТОКРАТИЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ: КЛЮЧОВІ ПРИНЦИПИ

Відкриті дані – це оприлюднена за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій публічна інформація, до якої суспільство має вільний доступ та можливості її використання й поширення, а також можливість здійснювати громадський контроль за діяльністю влади, що сприяє формування ефективної відкритої соціальної взаємодії як важливої складової нетократичного публічного управління.

Принципи відкритості даних, сформульовані членами робочої групи з електронного урядування, передбачають: повноту забезпечення доступу до публічних даних; первинність інформації (до уваги береться інформація виключно з першоджерел, у незмінній формі, з максимальною деталізацією); своєчасність (доступ до інформації є максимально швидким); доступність для широкого кола громадськості; структурованість (для зручності поширення); вільний доступ без обов'язкової реєстрації; відсутність пропріетарного програмного забезпечення та ліцензування; наявність розумних обмежень щодо забезпечення безпеки, захисту права на недоторканість приватного життя [1].

Суголосними до окреслених принципів є ключові положення Міжнародної хартії відкритих даних, серед яких:

- відкриті дані «за замовчуванням» – справжнє зрушення у сфері діяльності та комунікації уряду з громадськістю. Зазначений принцип визначає «презумпцію публікації» для всіх членів суспільства (уряд повинен обґрунтовувати закриття даних виключно з міркувань безпеки та захисту даних, а громадяни повинні мати впевненість, що відкриті дані не суперечать їхньому праву на недоторканість приватного життя);

- своєчасність та всеохоплення – відкриті дані набувають цінності лише у випадку їх актуальності; оперативне надання достовірної та повної інформації має вирішальне значення для її потенційного успіху (уряд повинен надавати громадянам інформацію у незмінній формі);

- доступність та зручність – забезпечення вільного доступу до інформації, її зручного розміщення, способів та форм подачі; варто враховувати досвід та можливості користувачів (наявність цифрових компетенцій, формати інформаційно-комунікаційних засобів, безоплатність надання інформації тощо);

- порівнянні та сумісність – інформація створює мультиплікаційний ефект (доступ до великої кількості даних зумовлює потенційну цінність

інформації); загальноприйняті стандарти даних відіграють вирішальну роль у досягненні цієї мети;

- ефективне управління та взаємодія з громадянами – відкриті дані дозволяють усім представникам суспільства мати уявлення про діяльність чиновників та політиків; така прозорість сприяє покращенню державних послуг, допомагає притягнути публічних управлінців до відповідальності;

- інклюзивний розвиток та інновації – відкриті дані зумовлюють стимулювання інклюзивного економічного розвитку [2].

Враховуючи сучасні цифрові трансформації суспільства та його демократичний вектор розвитку, необхідність застосування відкритих даних у публічному управлінні очевидна. Відкриті дані сьогодні є одним з основних інструментів функціонування та діяльності ефективного нетократичного публічного управління, яке здобуває дедалі більше механізмів, інструментів, методів та форм комунікації між владою й суспільством [3, с. 18].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Principles of open government data. URL: https://public.resource.org/8_principles.html (дата звернення: 28.09.2023)

2. International open data charter. URL: <https://opendatacharter.net/principles/#open-by-default> (дата звернення: 28.09.2023).

3. Стороженко Л.Г. Електронна демократія в умовах трансформації сучасних комунікаційних процесів: особливості формування. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2022. № 5. С. 14–18. URL: <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/issue/view/13> (дата звернення: 28.09.2023).

УДК 330:65

Стоянець Н.В.¹, Кислицін В.В.²

¹ д-р економ. наук, проф. СНАУ,

² магістр СНАУ

МЕНЕДЖМЕНТ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ТУРБУЛЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА

Умови, з якими підприємці стикаються сьогодні, далеко не сприятливі та невизначені. Пандемія COVID-19 та глобальна війна призвели до непередбачуваних змін у світовій економіці, що значно впливає на всі сфери бізнесу. Водночас, ці умови створюють можливості для розумного та своєчасного перегляду стратегій. Кожне підприємство має свою власну історію розвитку, місію і стратегію, які відображають його цінності та візію.

Проте, в обличчі небезпеки та невизначеності, власники бізнесу змушені переглянути ці аспекти та адаптуватися до нових реалій. Багато підприємців взяли на себе ризик і вирішили перенести свої бізнеси в інші регіони або країни в пошуках більш сприятливого середовища для їх розвитку. Це рішення, хоч і має великий потенціал збереження бізнесу, вимагає значних зусиль і ретельного аналізу.

Процес релокації вимагає переосмислення бізнес-стратегій з метою визначення нових перспектив та цілей. Власники підприємств повинні виявити сильні та слабкі сторони своєї компанії, аналізувати ринок та конкурентні переваги, щоб забезпечити успішну адаптацію до нового оточення. Додатковою важливістю стає стратегічне бачення та визначення конкретних кроків для досягнення змінених цілей. Слід наголосити на необхідності створення гнучкості та адаптивності, оскільки сьгоднішні реалії часто змінюються миттєво. Обговорені фактори змушують підприємців настільки швидко переглянути свої бізнес-стратегії, що це може стати життєво важливим для їхнього виживання та подальшого розвитку. Незважаючи на потребу у значних зусиллях і ресурсах, такий перегляд може виявитися кроком у правильному напрямку, що дозволить підприємствам вистояти в складних умовах та забезпечити їхній успіх у майбутньому.

Сучасне турбулентне середовище означає складні та швидко мінливі умови, з якими стикаються підприємства та організації в сучасному світі. Це середовище характеризується багатьма взаємопов'язаними факторами, такими як технологічний прогрес, глобалізація, соціальні та політичні зміни, економічна нестабільність і зміна очікувань споживачів.

У сучасному неспокійному середовищі бізнес повинен долати різноманітні невизначеності та виклики. Щоб залишатися конкурентоспроможними та процвітати, їм потрібно бути гнучкими, гнучкими та чуйними. Деякі загальні характеристики сучасного турбулентного середовища включають:

1. Технологічний зрив: швидкий розвиток технологій впливає на галузі та ринки, створюючи нові можливості та виклики. Компанії повинні постійно впроваджувати інновації та використовувати технології, щоб залишатися актуальними.

2. Глобалізація: організації стикаються з посиленням міжнародної конкуренції та повинні адаптуватися до роботи на глобальному ринку. Їм потрібно розуміти різні культури, правила та динаміку торгівлі.

3. Економічна нестабільність. Коливання світової економіки, включаючи рецесії, інфляцію та коливання валют, можуть вплинути на прибутковість і зростання бізнесу. Організації повинні бути готові керувати фінансовими ризиками та адаптуватися до мінливих умов ринку.

4. Соціальні та політичні зміни: зміни в суспільних цінностях, уподобаннях споживачів і політичному ландшафті впливають на бізнес-операції та стратегії. Організаціям необхідно враховувати зміну ставлення до сталого розвитку, різноманітності та інклюзії та інших соціальних питань.

5. Зміна очікувань споживачів. Споживачі сьогодні мають вищі очікування щодо персоналізованого досвіду, зручності та етичних правил. Компанії повинні розуміти ці мінливі вимоги та адаптуватися до них, щоб задовольняти потреби клієнтів і залишатися конкурентоспроможними.

6. Регуляторні складності: Посилення правил і вимог до відповідності в різних галузях може створити проблеми для організацій. Вони повинні бути в курсі законодавства та забезпечувати його дотримання, щоб уникнути юридичних ризиків і ризиків для репутації.

У такому бурхливому середовищі організації повинні бути проактивними, гнучкими та стратегічними у прийнятті рішень. Вони повинні мати надійні системи управління ризиками, розвивати культуру інновацій та інвестувати в постійне навчання та розвиток, щоб долати невизначеність і процвітати в сучасному бізнес-ландшафті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Власова, В., Тарновська, І., Недоля, Д. (2022). Бізнес-стратегія підприємства в умовах турбулентного зовнішнього середовища. Економіка та суспільство, (42). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-85>

2. RECUN, I. I., & TRUBAI, Y. S. (2020). АНАЛІЗ ТА ОЦІНЮВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АВІАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ТУРБУЛЕНТНОСТІ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА. REVIEW OF TRANSPORT ECONOMICS AND MANAGEMENT, (3(19)). [https://doi.org/10.15802/rtem.v0i3\(19\).209834](https://doi.org/10.15802/rtem.v0i3(19).209834)

УДК 316.776 : 336.71

Тесленок І.М.¹, Анненков Р.В.²

¹ канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»,

² магістр НУ «Запорізька політехніка»

РЕГІОНАЛЬНИЙ ГОСПОДАРСЬКИЙ КОМПЛЕКС ЯК ОБ'ЄКТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

В умовах, коли Україна проходить складні часи політичної, економічної, соціальної та історичної трансформації особливо актуальними стають питання розвитку її регіонів, відновлення та розбудови господарського комплексу, зміни його галузевої орієнтації на користь нових інноваційних технологій та виробництв.

В науковій літературі можна зустріти багато визначень категорії «регіон», які охоплюють різні аспекти його існування, приналежності, управління від цілісної ділянки території, яка відрізняється певною однорідністю у своїй основі, але не володіє чіткими кордонами до цілісного господарства, яке має власну систему органів управління економікою, що включається в механізм державного регулювання економіки країни. Регіон може виступати формою децентралізації, бути адміністративною одиницею, а також мати політичну орієнтацію і мати власні законодавчі повноваження. Більш того, кожний регіон має власний господарський комплекс, який становить основу економічного потенціалу регіону, а тому потребує ретельного дослідження та управління.

На думку Коритько Т., регіон як господарська система може мати такі стани: функціонування, розвиток, стійкий розвиток. Так, стан функціонування пов'язаний з підтримкою життєдіяльності та збереженням функцій, що визначають цілісність системи. Стан розвитку дослідник розглядає як процес, в якому збільшуються його можливості, а стійкого розвитку як процес безперервного поліпшення соціально-економічних параметрів регіону незважаючи на вплив факторів оточення [2].

Отже, господарський комплекс регіону є функціонально відокремленою і певним чином структурованою сукупністю соціально-економічних інститутів [4, с. 160]. У господарському комплексі регіону можна виділити дві групи елементів: 1) ядро – структурні компоненти, руйнування яких зводить нанівець реалізацію функції комплексу; 2) компоненти, що не відносяться до ядра і руйнування яких не призведе до істотного зниження рівня реалізації функції [3].

Система управління господарським комплексом регіону охоплює: відносини власності, фінансово-кредитну та податково-бюджетну системи, організаційно-управлінські, виробничо-економічні, аграрні відносини, законодавство, характер зв'язку між ними по вертикалі і горизонталі, заходи і дії регіональної влади з регулювання економічних процесів на території регіону, в системі міжрегіонального взаємодії і на рівні країни в цілому.

Господарський комплекс регіону складається з мегарівня, макрорівня, мезорівня та мікрорівня [1, с.9]. Аналіз наукової літератури дозволив з'ясувати, що господарський комплекс регіону можна охарактеризувати економічними, соціальними, природними та екологічними чинниками, а їх сукупність складає соціально-економічний потенціал регіону.

Господарський комплекс регіону є об'єктом управління, як місцевого, так і державного рівнів. Головною метою такого управління є забезпечення сталого розвитку регіону, який забезпечуватиме найбільш раціональне використання наявних ресурсів з максимальною користю та ефектом, як для регіону, так і для держави. Отже, регіональний господарський комплекс

можна розглядати як систему. Будь-яка система має підсистеми нижчого рівня, а також принципи свого функціонування. Такими принципами є: здатність до самовідновлення, цілісність, складність, взаємозамінність елементів, взаємодія, інноваційність, гнучкість.

На склад та структуру господарського комплексу регіону впливають різні чинники, які зумовлюють особливості розвитку та використання ресурсної бази, видів господарської діяльності, їх обсяги та напрямки. Вказані чинників умовна можна поділити на дві групи: зовнішні та внутрішні. До зовнішніх – відносять економічні, правові, соціальні, технологічні; внутрішніх – інформаційну систему та інфраструктуру регіону, рівень технологічного розвитку виробництва та виробничу інфраструктуру, соціальну інфраструктуру, яка характеризує рівень та якісь життя населення регіону.

Регіон та його господарський комплекс є важливими об'єктами державного управління, оскільки успішність регіону ґрунтується на сталому соціально-економічному розвитку його господарського комплексу, і, в свою чергу, кількість успішних регіонів з високими темпами розвитку, зумовлюють сталий розвиток національної економіки. Держава повинна контролювати стан економічної, соціальної, екологічної та інших складових господарського комплексу регіону шляхом своєчасного прийняття та впровадження правових актів, програм розвитку, підтримки та заохочення, надання грантів. Влада регіонів же повинна постійно шукати можливості для економічного та соціального розвитку та зростання, підтримки господарюючих суб'єктів, оптимізації структури господарського комплексу та його розвитку. Представники бізнесу та різних зацікавлених груп (місцеві мешканці, потенційні інвестори, соціальні організації, фонди тощо) мають залучатися до розробки та реалізації регіональної стратегії розвитку. Все це потребує створення механізму управління регіональним господарським комплексом та його постійного вдосконалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Географія господарського потенціалу Карпатського регіону : монографія / Г.В. Машіка. Ужгород : ТОВ «РІК-У», 2017. 324 с.
2. Коритько Т. Структура соціально-економічного потенціалу стійкого регіонального розвитку. Галицький економічний вісник. 2012. №5 (38). С. 95-102.
3. Макогон Ю.В. Нова регіональна економічна політика в Україні: проблеми і перспективи розвитку. Схід. 2005. № 3(69). С. 14 – 27.
4. Стуглик Д. Регіональний господарський комплекс як об'єкт державного управління: досвід України. Вчені записки ТНУ імені

УДК 330.341.1

Ткаченко В.В.

канд. економ. наук, доц. СНАУ

ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Для багатьох представників бізнесу стає очевидним розуміння того, що сталий розвиток компаній, що поєднує економічні, соціальні та екологічні фактори, веде до зниження підприємницьких ризиків, зміцнює конкурентоспроможність, підвищує ефективність персоналу та лояльність споживачів, покращує репутацію компаній, створює позитивний внесок підприємницької спільноти в економічний та соціальний розвиток територій своєю присутністю.

Впровадження політики корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) визнано чинником, що збільшує прибутковість компаній, у зв'язку з чим бізнес почав реагувати на заклики інвесторів, урядів та суспільства прояснити ступінь впливу свого основного виробництва на навколишній світ.

Інноваційна складова корпоративної соціальної відповідальності частково перетинається з економічною та екологічною складовими, але має свої функціональні відмінності.

Завданням бізнесу залишається максимізація прибутку, завданням КСВ є підвищення рівня та якості життя населення, зростання добробуту суспільства.

У зв'язку з цим комерціалізація результатів інноваційної діяльності може призвести до отримання організацією прибутку вище середньоринкового, а ефект від виходу ринку результатів інноваційної діяльності найчастіше позитивно впливає якість життя людей, поліпшень умов праці.

Відмінною рисою інноваційної складової КСВ є її здатність приносити монопольний прибуток. Інноваційна компонента КСВ, на відміну від інших складових, які здебільшого орієнтовані на пряму підтримку сфер людської життєдіяльності, передбачає також розвиток та модернізацію машин та обладнання, технологій виробництва, технік ведення комерційної діяльності, які опосередковано впливають на соціальну сферу людей.

Зазначені фактори сприяють підвищенню конкурентоспроможності виробленої продукції, а, отже, можуть сприяти отриманню додаткових доходів, на відміну, наприклад, від екологічної складової, яка, швидше за все, не призведе до фінансової віддачі для організації, а навпаки, вимагає фінансових вкладень.

Тому головною відмінністю інноваційної складової корпоративної соціальної відповідальності від інших є намір отримання монопольного прибутку у разі ефективного здійснення інноваційного проекту.

За допомогою включення до моделі поведінки суб'єкта господарювання інноваційної складової КСВ, компанія може вирішити такі комерційні та соціальні завдання:

- підвищення конкурентоспроможності продукції;
- підвищення привабливості організації щодо різних суб'єктів ринку;
- підвищення якості життя споживачів інноваційної продукції.

Отже, концепція формування інноваційної складової соціально-відповідального бізнесу являє собою систему поглядів на процес формування і реалізації інноваційної стратегії розвитку соціальної відповідальності, що встановлює принципи і основні напрямки інноваційного розвитку, а також враховує позиції залучення і використання інвестицій для подальшого розвитку економіки та здійснення соціальної відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Длугопольський О., Коровицька О. Емпіричні критерії оцінки політики соціальної відповідальності корпорацій. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2020. №1(24). С.54-63.

2. Ковальчук Н.В. Рейтинги з корпоративної соціальної відповідальності як інструмент підвищення конкурентоспроможності підприємств. Науковий погляд: економіка та управління. 2017. № 1 (57). С. 82-89.

3. Соціальна відповідальність у контексті подолання системної кризи в Україні. URL: <https://dse.org.ua/archive/15/3.pdf>

4. Чупріна М.О., Жалдак Г.П. Світові тренди у сфері корпоративної соціальної відповідальності.. 2020. №11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8365>

УДК 388

Томашук О.В.

студентка Західноукраїнського НУ

РЕАЛІЗАЦІЯ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ ОРГАНУ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У нашій країні, важливість кадрової політики в галузі публічного управління важко переоцінити, оскільки до тих пір, поки Україна не встановить ефективну, демократичну та соціально спрямовану систему управління кадрами, ми не матимемо можливості взяти лідируюче

положення серед європейських країн. Отже, державна кадрова політика може бути використана як показник розвитку нашого суспільства.

Забезпечення високої кваліфікації фахівців для публічного управління є складним та безперервним процесом, спрямованим на підвищення ефективності всієї системи державної служби. Практичний досвід свідчить, що формування кадрової політики органів публічної влади може бути успішним, якщо виконуються певні умови та вимоги, включаючи послідовну реалізацію комплексу науково-дослідницьких, організаційно-управлінських, політичних і законодавчих заходів.

Проте, на сьогоднішній день, формування та впровадження кадрової політики органів публічної влади стикається з негативним впливом зовнішніх факторів, що впливають на їхню діяльність. Зокрема, 24 лютого 2022 року Росія продовжила військову агресію проти України, яка розпочалася у 2014 році, і розпочала масові обстріли мирних українських міст і селищ. Внаслідок цього впродовж воєнного стану звільнилося близько 25,6 тисяч державних службовців [2]. Серед цієї кількості приблизно 75% працівників державних служб та працівників органів місцевого самоврядування є жінками, які покинули країну разом із своїми дітьми. З метою запобігання цьому негативному явищу, Кабінет Міністрів прийняв постанову, якою регулюються певні аспекти організації роботи державних службовців та співробітників державних органів під час дії воєнного стану. Цей нормативно-правовий акт передбачає надання керівникам державної служби права впроваджувати дистанційну форму роботи для працівників, які знаходяться на території України під час воєнного стану. Визначається, що зайняття працівників за кордоном допускається лише у разі їхнього офіційного відрядження. Крім того, передбачається право керівника державної служби застосовувати дисциплінарні санкції, включаючи можливість звільнення з посади державної служби, до працівників, які перебувають поза робочим місцем протягом робочого часу без належного дозволу відповідного керівника [1].

Більшість державних службовців, наскільки це можливо в таких умовах, намагаються організувати роботу, не зважаючи на місце перебування. Це відзначається повноцінним функціонуванням органів влади, інфраструктури та своєчасною виплатою зарплат і пенсій, а також наданням послуг. Однак залишається актуальним питання про те, як перебувають державні службовці і посадові особи місцевого самоврядування на тимчасово окупованих територіях. Незважаючи на небезпеку, більшість з них залишається на місцях і проявляє високий рівень лідерства, надаючи консультації громадянам з правових, фінансових і побутових питань та надаючи їм допомогу.

Умови воєнного конфлікту створюють особливі виклики і потреби для державних структур і органів управління. Основними аспектами реалізації

кадрової політики в таких умовах є: мобілізація та збільшення персоналу, збереження кваліфікованих працівників, розгляд адаптивної кадрової політики, забезпечення безпеки і захисту персоналу, гуманітарна підтримка працівників, співпраця з міжнародними партнерами.

Загалом, реалізація кадрової політики органів публічної влади в умовах воєнного стану в Україні вимагає комплексного та об'єктивного підходу, спрямованого на забезпечення національної безпеки та підтримку функціонування держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1 Деякі питання організації роботи державних службовців та працівників державних органів у період воєнного стану. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2022 р. №440.

2 За період воєнного стану в Україні звільнилися 25,6 тис. держслужбовців – НАДС. URL: <https://itta.info/za-period-voyennogo-stanu-v-ukra%20ni-zvilnilisya-256-tis-derzhsluzhbovciv-nads/>

УДК 331.1

Холодницька А.В.¹, Серб Д.Ю.²

¹ канд. економ. наук, доц, НУ «Чернігівська політехніка»

² студ. гр. УП-201 НУ «Чернігівська політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Однією з ключових складових успіху будь-якого підприємства є правильно організована мотивація працівників, здатна стимулювати їх до зростання продуктивності праці, підвищення задоволеності кінцевими результатами, формування лояльності. Ефективна мотивація сприяє зниженню показників плинності кадрів, формуванню сильної корпоративної культури та зміцненню бренду роботодавця.

Для того, щоб створити дієву систему мотивації потрібно:

1. Вивчити потреби та очікування працівників, що дозволить створити персоналізовані підходи до мотивації. Можна створити банку ідей чи колективний блокнот, де співробітники зможуть поділитися своїми ідеями. Це може зайняти чимало часу, втім працівники зможуть відчувати, що для роботодавця важлива думка колективу.

2. Створити умови для професійного розвитку. Це можуть бути програми навчання, впровадження менторства та кураторства, тренінги, семінари, вебінари та інші навчальні заходи, які допоможуть працівникам розвивати навички та отримувати нові знання.

3. Визнавати досягнення та об'єктивно оцінювати результати праці персоналу. Для цього доцільно розвивати не лише матеріальну, а й нематеріальну мотивацію.

4. Створити позитивної робочу атмосферу, яка дозволить зміцнити командний дух та залучати працівників до прийняття рішень, співпраці та взаємодії з колегами.

5. Розглянути можливість впровадження гнучкого графіку роботи, участі у проектах, що допоможе значно покращити мотивацію та задоволення від роботи [1].

В умовах воєнного стану ніякі зусилля та заохочення керівництва по зміцненню системи мотивації не матимуть ефекту, якщо не подбати про безпеку працівників. Це не лише дотримання безпеки праці, укриття та надання засобів індивідуального захисту, а й релокація бізнесу, можливість використання більш безпечних приміщень з укриттям, що розташовані поруч; розробка робочих інструкцій щодо послідовності дій персоналу під час повітряних тривоги та надзвичайних ситуацій; можливість віддаленої роботи для окремих категорій працівників [2;3].

Варто також подбати про фізичний комфорт працівників. Можливо, потрібно придбати генератори електроенергії, мати запаси питної води, медикаменти, павербанки, речі першої потреби, меблі для укриття, запаси їжі, спальні мішки тощо. Важливо вислухати пропозиції працівників, об'єктивно проаналізувати потреби, а потім вже робити необхідні дії [3].

Важливо замислитися про рівень психологічного комфорту працівників, оскільки під час війни помітно скорочується мотивація, знижується стресостійкість, підвищується емоційна напруженість, що можуть провокувати конфлікти, професійне вигорання, виснаження, неухважність, суперечки тощо.

Знизити рівень напруженості та підвищити мотивацію може додатковий вихідний чи скорочений робочий день, «гібридний» формат роботи, волонтерство та тімбілдінг, до яких буде залучений весь колектив. Це дозволить згуртувавши колектив навколо важливої справи, підвищивши рівень довіри, покращити комунікацію та соціально-психологічний клімат [3:4].

Отже, зважаючи на ситуацію в країні, найкращим підходом до мотивації колективу на досягнення високих результатів праці має стати використання принципів прозорості, відкритості до діалогу, чесності, турботи про персонал та об'єктивності при оцінці трудових досягнень. При побудові системи мотивації під час війни потрібно пам'ятати, що для персоналу більш важливими є відчуття захищеності, стабільності, усвідомлення власного внеску у загальний результат праці, відчуття турботи з боку роботодавця, безпека, фізичний та психологічний комфорт.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Як мотивувати працівників? URL: <https://11l.in/k/wsFJD>
2. Різновиди мотивації персоналу. <https://11l.in/k/Q1viI>
3. Монєтова-Федорова О. Як мотивувати працівника в умовах війни. <https://11l.in/k/tLqk5>
4. Холодницька А.В.. Мотивація та підтримка співробітників роботодавцями в умовах військового стану. Управління ресурсним забезпеченням господарської діяльності підприємств реального сектору економіки : матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю, 27 жовтня 2022 р. Полтава : ПДАУ, 2022.С. 208-210

УДК 351:005.53

Ципіна А.С.¹, Соріна О.О.²,

¹студ. гр. ФЕУз 312м НУ «Запорізька політехніка»

²доцент НУ «Запорізька політехніка»

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОРДОННОГО ДОСВІДУ У ПІДВИЩЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Функціонування органів публічної влади супроводжується процесом управління, що є цілеспрямованим впливом на колектив та координацією діяльності для досягнення цілей органу публічної влади. Досягнення цілей управління здійснюється шляхом підготовки та реалізації управлінського впливу на людей, що активізує їх роботу на підприємстві. Основною формою такого впливу є управлінське рішення, яке розуміється у діловому та науковому колі як одноразовий акт остаточного вибору одного з можливих варіантів дій [1, с. 2].

Розвиток місцевого самоврядування України – одне з пріоритетних завдань, про важливість якого йдеться на найвищому рівні [1, с. 3]. Вирішення цього завдання залежить насамперед від ефективності прийняття управлінських рішень в системі публічного управління, що забезпечує продуктивність взаємодії між державною та муніципальною владою.

Освоєння досвіду прийняття управлінських рішень на рівні місцевого самоврядування розвинених країн є необхідною умовою розвитку публічного управління в Україні і становить велику інформативну цінність, оскільки більшість розвинених країн знайшли оптимальні відповіді на багато питань, що стосуються місцевого самоврядування.

У сучасних розвинутих країнах формування та прийняття рішень є основним процесом, який об'єднує орган публічної влади у єдине ціле, а

рішення – є продуктом системи публічного управління та її основним інструментом. Рішення породжують управлінську інформацію, яка доводиться до виконавців у формі завдань, планів, нормативів, команд і служить для них імпульсом до цілеспрямованих та скоординованих дій [2, с. 68]. Процес управління є безперервним процесом вибору та прийняття рішень в органах публічної влади.

У США і Європі продовжується процес децентралізації й делегування більших прав для прийняття рішень місцевим адміністраціям. Головною умовою ефективних дій місцевих органів влади висувається необхідний рівень управлінської та фінансової незалежності, самостійності за умов дійового контролю та відповідальності. При цьому, головний критерій раціональної децентралізації – це досягнення найвищої якості обслуговування громадян, а головний принцип – субсидіарність, яка визначає найнижчу оптимальну межу втручання уряду в місцеві справи [2, с. 69].

Інші особливості розробки управлінського рішення у практиці публічного управління країн США та Європи відображено у табл. 1.

Таблиця 1 – Розробка управлінського рішення [3; 4; 5]

Процес	Характер реакції
1. Генерування альтернативних варіантів	Проведення експертиз з використанням методів типу «мозкової атаки», Делфі, експертних оцінок. Створення автоматизованої системи генерування альтернативних варіантів. Використання методу аналогій, різних способів синтезу управлінських рішень.
2. Відбір основних варіантів рішень	Залучення високопрофесійних спеціалістів
3. Вироблення сценаріїв розвитку ситуації	Використання методів ситуаційного аналізу та експертної оцінки. Основне завдання вироблення сценаріїв – дати особі, що приймає рішення, уявлення про найбільш ймовірний розвиток ситуації
4. Оцінка варіантів впливів з боку керуючої системи	Ранжування з використанням сформованої системи оцінок відповідно до рівня очікування досягнення мети, витратами ресурсів та найбільш ймовірними сценаріями розвитку ситуації. Використання багатокритеріальних експертних оцінок, методів колективного експертного оцінювання.

Проводячи реформу місцевого самоврядування з децентралізації, уряд України має звертатися до закордонного досвіду публічного управління та прийняття управлінських рішень в системі публічного управління та на цій основі – взаємодії державної влади та місцевого самоврядування, оскільки історичний досвід України доволі бідний на позитивні приклади в цій галузі. За кордоном, навпаки, використовуються досить ефективні методи та засоби прийняття управлінських рішень в системі публічного управління, що забезпечують розвиток публічного управління та взаємодію державної влади та місцевого самоврядування, які склалися протягом десятків, а в деяких країнах сотень років. Дані методи та засоби прийняття управлінських рішень в системі публічного управління перевірені часом і дають конкретні позитивні результати на практиці. Їх дослідження і розумне застосування в системі публічного управління України необхідні для успішної реалізації реформи місцевого самоврядування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Брюшкова Н.О., Ніколюк О. В., Удовиця О. Ф. Особливості прийняття управлінських рішень в публічному управлінні [Електронний ресурс] / Н.О. Брюшкова, О.В. Ніколюк, О. Ф. Удовиця // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2020. – № 3. – Режим доступу: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/3_2020/41.pdf.
2. Прийняття управлінських рішень: навчальний посібник / Ю.Є. Петруня, Б. В. Літовченко, Т. О. Пасічник та ін.; 4-те вид., переробл. і доп. – Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2020. – 276 с.
3. Круковська О. В., Борковська В. В., Короленко О. Б. Прийняття управлінських рішень, моделі та методи в аналізі, та аудиті / О. В. Круковська, В. В. Борковська, О. Б. Короленко // Інвестиції: практика та досвід. – 2021. – № 6. – С. 10-16.
4. Філіппов В.Ю. Інформаційне забезпечення підтримки управлінських рішень на основі інсайдерської експертної оцінки / В.Ю. Філіппов, В.М. Антошук // Економічний журнал Одеського політехнічного університету. 2020. – № 4 (14). – С. 109-114.
5. Загороднюк О.В., Півторак М.В., Малюга Л.М. Основні напрями підвищення якості та ефективності розробки і прийняття управлінських рішень / О.В. Загороднюк, М.В. Півторак, Л.М. Малюга // Економіка та управління підприємством. Приазовський економічний вісник. – 2019. – № 4(15). – С. 94-98.

УДК 330
Чайкіна А.О.

канд. економ. наук, доц. НУ «Полтавська політехніка ім. Юрія Кондратюка»
**ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ПОБУДОВІ
МОДЕЛІ АНТИКРИЗОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ НА ПІДПРИЄМСТВІ**

Базовою умовою ефективного антикризового управління на підприємствах під час військового стану виступає застосування комплексного підходу, який ґрунтується на формуванні на основі стратегічних цілей системи менеджменту безпосереднього бізнес-процесу антикризового менеджменту. Оскільки антикризове управління є важливим процесом, його реалізація потребує застосування діджитал-інструментів та інформаційних технологій, оскільки без них який якісний менеджмент неможливий.

В першу чергу для побудови моделі антикризового менеджменту необхідно виявити ключовий підхід до визначення бізнес-процесу. Пропонується бізнес-процес розглядати як логічний, послідовний, взаємопов'язаний набір заходів, що використовує ресурси на вході, створює цінність і на виході дає результат споживачу. Створення моделі антикризового менеджменту дозволить визначити як підприємство працює в цілому, яка відбувається взаємодія із зовнішнім середовищем, зокрема споживачами, замовниками, постачальниками, фінансовими та державними органами, а також як організована діяльність по кожному з бізнес-процесів. Тобто, побудова моделі бізнес-процесу антикризового менеджменту є ефективним засобом пошуку шляхів із забезпечення сталого функціонування, засобом прогнозування і мінімізації ризиків, що виникають на різних етапах життєвого циклу товариства.

Створення моделі бізнес-процесу антикризового менеджменту включає сукупність засобів, за допомогою яких об'єкти реального світу і зв'язки між ними представляються у вигляді імітаційної моделі. Застосування такої методики включає теоретичну базу, детальний опис кроків, що необхідні для отримання результату (сталого розвитку) та розробка рекомендацій щодо використання [1, 2].

Основою для побудови дієвої системи антикризового менеджменту є моделювання бізнес-процесів, що дає змогу через схематичне зображення об'єкта дослідження розкрити та вивчити особливості його функціонування, встановити взаємозв'язки і залежності розвитку [3].

Моделювання бізнес-процесів як елемент побудови дієвої системи антикризового менеджменту передбачає виконання завдань у межах представленої моделі (рис. 1):

- визначення цілей та завдань моделювання за усіма рівнями управління та реалізації бізнес-процесів;
- розкриття механізму антикризового менеджменту та сутності бізнес-процесів з урахуванням їх практичної реалізації;

- визначення ресурсної бази об'єкта управління з обов'язковим забезпеченням процесу відтворення;
- формування інформаційної бази як засобу підтримки практичної реалізації бізнес-процесів.

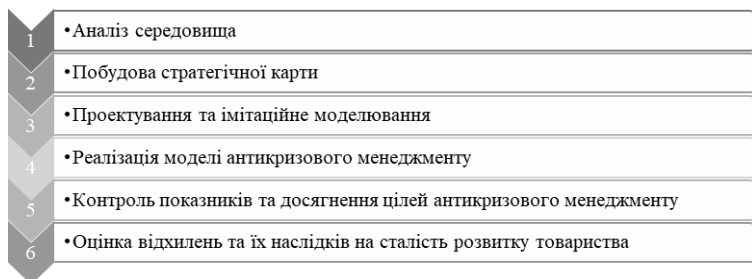

Рисунок 1 – Система моделювання бізнес-процесів на підприємстві як елемент побудови дієвої системи антикризового менеджменту

Детальне моделювання бізнес-процесів на підприємстві має виконуватись за конкретною моделлю і відображати необхідну деталізацію, що забезпечує однозначне уявлення про діяльність товариства.

Менеджменту будь-якого підприємства для покращення своєї роботи можна рекомендувати застосування BPMN-систем як сучасного механізму управління всім товариством в цілому, так і окремими його відділами.

Застосування BPMN-систем дозволить побудувати та описати архітектуру ТОВ «Домінік Ко». До компаній-лідерів, які займаються розробкою таких систем можна віднести Telelogic, IDS Scheer, Trough Technologies, Proforma, Mega, Casewise, Sybase, Fox Manager, Ramus, IBM, Oracle, Alphabet, Quadrant, IDS Scheer (продукт ARIS). Також слід звернути увагу на інструмент моделювання «Casewise», що пропонує компанія Corporate Modeler Suite [4].

Пропонується в умовах військового стану на підприємстві застосовувати для моделювання бізнес-процесів з антикризового менеджменту метод функціонального моделювання ARIS, що спрямований на підвищення гнучкості бізнес-процесів, а також може бути застосований при реінжинірингу.

Процес моделювання в ARIS передбачає збір інформації про існуючий стан антикризового менеджменту, документування отриманої інформації, представлення її у вигляді моделі та уточнення моделі за допомогою ітеративного рецензування. Метод такого моделювання дозволить створити максимально реалістичну модель функціонування в умовах змін внутрішнього та зовнішнього середовища, включаючи до кризових процесів

та ризиків. Варто зазначити, що модель ARIS досить гнучка, у будь-який момент можливо внести зміни та удосконалити її відповідно до наявної ситуації.

При використанні методу моделювання ARIS підприємство отримує наступні можливості:

- редагування бізнес-процесів у реальному часі;
- зниження внутрішніх та накладних витрат;
- автоматизація прийняття управлінських рішень;
- зменшення витрат на техобслуговування ОЗ;
- зменшення операційних витрат;
- підвищення продуктивності праці;
- швидка реакція на виникнення ризиків та загроз;
- швидка адаптація до змін у середовищі;
- пришвидшення періоду обороту оборотних засобів;
- підвищення точності аналізу та прогнозування;
- підвищення якості обслуговування клієнтів;
- оптимізація процесів постачання тощо.

Найважливішим етапом в оптимізації бізнес-процесів антикризового менеджменту є виявлення «слабких місць» в моделюванні бізнес-процесів. Для успішного виконання цього етапу необхідно залучити до робочої групи представників всіх основних відділів, щоб проаналізувати весь цикл діяльності, починаючи від надходження замовлення до передання продукції клієнту.

В результаті виявлення проблемних місць в бізнес-процесах є доцільним створення підсумкового резюме, яке б містило усі ключові вимоги до оптимізації, що повинні бути чіткими та досяжними [5, 6].

Важливою є створення системи підтримки прийняття управлінських рішень, що будуть використовуватись при впровадженні антикризового менеджменту. В межах пропозицій система прийняття управлінських рішень повинна містити: елементи CRM-системи на базі інтелектуальної системи SAP CRM; систему управління запасами, що могла б ідентифікувати найбільш затребувані матеріали за допомогою ABC та XYZ-аналізу та містити точну інформацію про запаси на складах без проведення інвентаризації та автоматично створювати запити на купівлю матеріалів; платформу для моніторингу виконання всіх елементів бізнес-процесів у за системою «канбан»; автоматизовану систему електронного документообігу з вільним доступом менеджерів усіх відділів; сумісність як з РС, так і з мобільними девайсами.

Наслідком впровадження даних пропозицій буде скорочення адміністративних витрат, що відбудеться за рахунок скорочення витрат на матеріально-технічне забезпеченням, скорочення збутових витрат пов'язане з

оптимізацією управління запасами, зниження витрат на обслуговування виробничого процесу, здійснення технологічного контролю за виробничими процесами, скорочення загальновиробничих витрат, забезпечення сталого розвитку в умовах кризових ситуацій тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Чупріна М.О., Шеховцова І.А. Використання ІТ-інструментів для оптимізації управління бізнес-процесами підприємств України. Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». 2016. № 13. URL: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/80346>
2. Клепікова О.А. Моделювання процесів корпоративного управління в компанії. Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. праць; за ред. М. І. Зверькова (голов. ред.) та ін. Одеса : Одеський національний економічний університет. 2018. № 2 (66). С. 244-255.
3. Мельник О.Г., Муқан О.В., Злотнік М.Л. Особливості моделювання бізнес-процесів підприємства та їх оптимізування в контексті здійснення міжнародної діяльності. Management and entrepreneurship in Ukraine: the stages of formation and problems of development. 2019. № 1. С. 43-52.
4. Денисов А., Ричкова Л. Використання штучних нейронних мереж в системі ризик-менеджменту підприємства. Електронне наукове фахове видання «Адаптивне управління: теорія і практика» Серія «Економіка». 2021. Випуск 11 (22). URL: <https://amtp.org.ua/index.php/journal2/article/view/411>
5. Кулиняк І., Копець Г., Горбенко Т. Цифровий інструментарій антикризового менеджменту підприємств. Економіка та суспільство. 2022. (35). URL: <https://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1082>
6. Гусева О.Ю., Легомінова С.В. Діджиталізація – як інструмент удосконалення бізнес-процесів, їх оптимізація. Економіка. Менеджмент. Бізнес. 2018. № (1). С. 33-39.

УДК 351.07:005.42

Чернишова С.В.¹, Соріна О.О.²,

¹студ. гр. ФЕУз 312м НУ «Запорізька політехніка»

²доцент НУ «Запорізька політехніка»

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПОБУДОВИ МОДЕЛЕЙ КОМУНІКАЦІЙ В ОРГАНАХ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Створення кадрового потенціалу в органах публічної влади, як головного інтелектуального та професійного ресурсу українського суспільства, є одним із головних напрямів державної кадрової політики. І

однією з областей щодо вдосконалення системи підготовки професійних кадрів є комунікації, які є сполучною ланкою процесу управління. Комунікативний процес відіграє дуже значну роль у суспільному житті, оскільки несе у собі передачу інформації між окремою людиною чи групою людей. Комунікація є стрижнем життєдіяльності будь-якої організації, структури, підрозділу, установи чи підприємства та особливо в органах державної влади та місцевих самоврядувань [1, с. 93]. Без комунікації неможливо виробляти, виконувати управлінські рішення, здійснювати зворотний зв'язок та коригувати цілі та етапи діяльності органів влади. Як керівники, так і підлеглі повинні вміти розумітися на основних принципах і способах застосування комунікаційних технологій та продуктивно користуватися ними. Комунікація ставить індивідуальні вимоги до всіх дійових осіб управлінського процесу і вимагає спеціальних умінь та навичок, особливо обов'язкове взаєморозуміння [2, с. 17].

Значення комунікацій в органах публічної влади важко переоцінити, оскільки:

- без комунікації неможливо виробляти та виконувати рішення, здійснювати зворотний зв'язок та коригувати цілі та етапи діяльності органу державної влади;

- всі функції та типи комунікації є необхідними елементами провадження управлінської діяльності;

- успішні комунікації є головною умовою організації ефективної роботи органів публічної влади [3, с. 96].

В органах публічної влади переважають такі основні функції комунікації: передача інформації; контроль; мотивація; емоційний вираз [4, с. 2]. Найбільшу роль грає функція передачі інформації. Вона надає можливість транслювати дані, які потрібні для прийняття певних рішень, дозволяє ідентифікувати та оцінювати можливі варіанти та альтернативи. За допомогою цієї функції відбувається контроль поведінки учасників організаційного процесу (якщо службовець повинен діяти відповідно до поставлених завдань керівника, то комунікація дозволить проконтролювати те, що відбувається). Так само, можна сказати, що вона певною мірою мотивує персонал, доводячи до них відомості та інформацію про прийняття конкурентних дій, способи поліпшення роботи.

Спілкування людей в колективі органу публічної влади відбувається за допомогою вербальних та невербальних комунікацій. У вербальних комунікаціях інформація передається у різних процесах: діалогах, переговори, наради, телефонні розмови, тобто коли найбільший обсяг потрібної інформації передається один одному через голосовий зв'язок. Людина під час спілкування використовує лише 10 % вербальних комунікацій [5, с. 3]. Невербальні комунікації здійснюються за допомогою

мови та мови рухів тіла. Мова рухів тіла – головний компонент невербальних комунікацій, тому що в ньому використовується до 55% всіх комунікацій [5, с. 3]. До мови тіла можна віднести все, що сприймається під час зорового контакту: рухи тіла, пози, поставу, ворожіння обличчя, жести, відстань між мовцями. Маючи професійні навички роботи з використанням невербальних комунікацій, службовці публічних органів влади можуть досягти якісної взаємодії один з одним, використовуючи в комунікаціях всі види зв'язку для ведення переговорів, оскільки недостатнє вміння володіти комунікаціями найчастіше є основною перешкодою по дорозі досягнення ефективної діяльності окремого органу публічної влади та держави загалом [6, с. 21].

На сьогоднішній день розроблено багато моделей комунікації. Модель комунікації відтворює складові елементи та функціональні характеристики у вигляді системи. Існують лінійні та нелінійні моделі. До лінійних моделей можна віднести моделі Г. Ласвелла, К. Шеннона. Гарольд Ласвелл подав модель комунікації у вигляді ряду питань: Хто? Що каже? Яким каналом? Кому? З яким результатом? Ця формула вважається класичною. Клод Шеннон, один із творців кібернетики, у роботі «Математична теорія зв'язку» подав модель комунікації, яка містить п'ять елементів: джерело інформації, передавач, канал передачі, приймач і кінцеву мету. Крім цих елементів, Шеннон ввів ще поняття комунікативного шуму. Згідно моделі Р. Якобсона, у мовної комунікації беруть участь адресант і адресат, від першого до другого спрямовується повідомлення, написане за допомогою коду, контекст пов'язаний із змістом повідомлення та інформацією, яка передається (референтом), поняття контакту пов'язане з регулятивним аспектом комунікації [6, с. 49].

Запровадження європейської моделі суспільних відносин потребує зміни системи державного управління, переходу від політики інформування до публічної комунікації. Зважаючи на важливість цього завдання, актуальними напрямками побудови моделей комунікації визначимо, по-перше, розвиток теоретико-методологічних засад побудови комунікаційних моделей: (вироблення глосарію, визначення складових елементів та критеріїв оцінки ефективності застосування окремих моделей саме для задач, які вирішуються органами публічної влади); по-друге - вивчення міжнародного досвіду щодо особливостей комунікації органів державної влади, визначення оптимальних підходів та моделей комунікації для впровадження їх в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Майстренко К.М. Комунікації у діяльності органів публічної влади / К.М. Майстренко // Публічне урядування. – 2022. – № 1(29). – С. 93-98.

2. Коротич О.Б. Комунікативна діяльність персоналу органів публічного управління// Публічне управління XXI століття: синтез науки та практики: зб. тез XIX Міжнар. наук. конгрес, 19 квітня 2019 р. – Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр». 2019. – С. 23–25.

3. Друк В.В. Сучасні наукові підходи щодо дослідження поняття комунікація в державному управлінні [Електронний ресурс] / В.В. Друк // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2017. – №4. – Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1062>

4. Самофалов Д. О. Моделі комунікативної діяльності в публічному адмініструванні громадського здоров'я: зарубіжний та український підходи [Електронний ресурс] / Д.О. Самофалов // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2020. – № 9. – Режим доступу: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/9_2020/54.pdf2

5. Комунікаційний інструментарій для державних службовців / Косар Л., Камініс Я., Халісте Е. та ін. Київ : б. в., 2018. 136 с.

УДК 338.2

Шейко Ю.О.

канд. економ. наук, старш. викл. Луцького НТУ

ЯК БІЗНЕС ДОПОМАГАЄ АРМІЇ ТА ГРОМАДАМ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Від початку повномасштабного вторгнення корпоративна соціальна відповідальність стала вимогою часу. Ті компанії, що залишилися працювати в Україні, об'єдналися задля перемоги і всіляко допомагають армії, громадам і відновленню країни. За даними опитування Gradus research, 84% опитаних українських бізнесів стверджують, що певною мірою залучені до вирішення соціальних питань [1]. Таку підтримку доцільно розглянути з двох аспектів: чим допомагають і куди спрямовують свою допомогу вітчизняні компанії.

Найчастіше бізнес допомагає, надаючи товари чи послуги, пов'язані з їх діяльністю (43%), або ж підтримують соціальні ініціативи грошима (36%) [1]. В основному допомога армії та інші благодійні проекти фінансуються за рахунок коштів акумульованих компанією як благодійні внески від клієнтів, в тому числі залучені шляхом проведення благодійних аукціонів, внесків працівників компанії, а також відрахування відсотку з продажів і прибутку. Часто на корпоративних сайтах компанії розміщують "кнопки" для швидкого переказу коштів благодійним організаціям чи фондам-партнерам. Також компанії пропонують клієнтам передати на благодійність бонуси акумульовані за різноманітними програмами лояльності. Ще однією розповсюдженою формою допомоги є волонтерська праця співробітників (32%) [1], так зване корпоративне волонтерство.

Основні зусилля бізнесу під час війни спрямовані на :

- підтримку Збройних сил України, що передбачає не лише передачу товарів і закупівлю амуніції і спорядження, а подекуди навіть переорієнтацію виробництва на потреба армії. Значна увага приділяється матеріально-технічному забезпеченню мобілізованих працівників і їх підрозділів;

- розвиток громад і їх пристосування до вимог військового часу (облаштування укриттів, пунктів обігріву, забезпечення питною водою, допомога лікарням тощо);

- створення безпечних умов праці та проживання, в також психологічна підтримка персоналу. Особливо актуальною така допомога була у перші місяці повномасштабного вторгнення, коли підприємства допомагали працівникам і членам їх сімей з евакуацією і розміщенням. В подальшому компанії активно займались облаштуванням укриттів для своїх працівників, створенню умов для роботи і проживання під час "блекаутів";

- підтримка окремих верств населення (дітей, ВПО, людей похилого віку, осіб, що мають певні типи захворювань, одиноких батьків, дітей-сиріт тощо), що часто передбачає допомогу з транспортуванням, забезпечення продуктами харчування, одягом, засобами гігієни, сприяння працевлаштуванню і лікуванню за необхідності, надання різноманітних консультацій і підтримки за родом діяльності компанії;

- допомога в переміщенні і утриманні тварин;

- інформаційна підтримка - поширення інформацій про надійні і перевірені збори і ініціативи;

- національна едукція (освітні проекти, курси, лекції), ціллю яких є "... як підтримка національної ідентичності, так і підвищення рівня обізнаності щодо української культурної спадщини та розвінчання міфів щодо «радянської» України" [2].

Як зазначає керівниця центру "Розвиток КСВ" Саприкіна М. [2], КСВ безумовно позитивно впливає на репутацію компанії, оскільки за допомогою різних проєктів та ініціатив компанія може донести свої цінності до споживачів, співробітників та партнерів, продемонструвати свою позицію не лише на українському, а й міжнародному ринках.

Підтримка, що надається бізнесом, буде надзвичайно важливою і після закінчення війни. Відбудова країни, лікування і реабілітація військових і постраждалих під час бойових дій і ракетних обстрілів, підтримка вразливих верств населення - це лише незначна частина нагальних проєктів.

Завдання ж держави і суспільства всіляко сприяти пристосуванню бізнесу до нових реалії та надавати фінансову, правову та консультативну допомогу для його розвитку і процвітання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Скільки донатять бізнеси та як іще допомагають вирішувати соціальні проблеми в Україні / Gradus research. - Режим доступу: <https://11l.innk/7fJ74>

2. Як змінилась корпоративна соціальна відповідальність компаній в умовах війни? / Robota.ua. - Режим доступу: <https://11l.innk/jJGD2>

УДК: 658.5:005.93]:621

Шитікова Л.В.¹, Головатенко О.С.²

¹ канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² аспірант НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДІВНОЇ ГАЛУЗІ З МЕТОЮ ПОБУДОВИ ОПТИМАЛЬНОЇ СИСТЕМИ АДМІНІСТРАТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

При організації виробництва вирішуються всі питання щодо використання обладнання, спеціалізації та комбінування виробничих процесів, організації роботи основних та допоміжних служб (цехів) підприємства, забезпечення виробництва сировиною, енергією, транспортом. Взаємозв'язок організації праці та організації виробництва полягає в тому, що питання організації праці вирішуються з врахуванням типу виробництва (одиначне, масове та ін.). Разом з тим, ефективність використання засобів, предметів праці, ритмічність випуску продукції та питання раціонального використання робочої сили залежать від стану організації праці.

На всіх рівнях управління виробництвом в умовах ринкової економіки можна виділити економічні та соціально-психологічні завдання щодо покращення організації праці.

Економічні завдання передбачають досягнення зниження затрат у процесі виробництва продукції і надання послуг належної якості, максимальної економії живої та уречевленої праці, підвищення продуктивності.

Соціально-психологічні завдання передбачають створення таких умов праці, які б забезпечували високий рівень працездатності зайнятих у виробництві, а саме: оптимізація фізичного і психологічного навантаження та працівника, створення сприятливих умов праці, повноцінна оплата праці, підвищення якості праці та трудової дисципліни.

Управлінський цикл завершує функція контролю, яку визначають як процес фактичного досягнення намічених цілей публічного управління. Використання системи Елмері – це забезпеченні надійності системи контролю безпеки праці в промисловості. Цю систему розробили Інститут професійної охорони здоров'я Фінляндії і Управління з охорони праці при Міністерстві соціального забезпечення та охорони здоров'я Фінляндії.

Система Елмері випробувана на багатьох підприємствах різного профілю, тому її можна використовувати в будь-якій галузі промисловості і на підприємствах будь-яких розмірів.

Пропонована система заснована на спостереженнях, які охоплюють всі найважливіші складові частини безпеки праці, такі як: використання засобів захисту, порядок на робочому місці, безпека при роботі з технікою, гігієна праці і ергономіка. В системі Елмері рівень підприємства оцінюється по індексу безпеки, який визначає процентне співвідношення, значення якого може бути від 0 до 100. При результаті 60% маємо 60 пунктів зі 100 відповідають вимогам. Таким чином, дана система є засобом, за допомогою якого на підприємстві можна виявляти можливості для підвищення безпеки праці, розпізнавати небезпеку й одночасно проводити роботу з охорони праці, яка стане більш ефективною. Схематично роботу системи Елмері на підприємствах машинобудівної галузі можна представити наступним чином (рис. 1).

Рисунок 1 – Схема реалізації системи Елмері [1, с. 50-58]

Суттєвим недоліком системи Елмері вважається те, що всі фактори, які впливають на безпеку праці, приймаються рівнозначними, тобто будь-який фактор має оцінку один бал [2, с. 44-46]. Цей момент у системі є суперечливим, оскільки загальновідомо, що на будь-якому робочому місці завжди існує певна диференціація факторів, що впливають на працівника під час роботи, є більш і менш значущі речі. Причому фактори впливу можуть діяти з різною силою в різні періоди часу, а також з різною направленістю. Все вище зазначене впливає на визначення пріоритетності заходів при реалізації функцій організації адміністративного управління на підприємствах машинобудівної галузі та з підвищення забезпечення виробничої безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Козодой Н. В. Методи оцінки професійного ризику з урахуванням комплексної дії шкідливих факторів. Збірник наук. праць УкрДАЗТ. 2014. Вип. 144. С. 50–58.

2. Кир'янова О.В. Особистісні детермінанти професійної адаптації. Україна: аспекти праці. 2013. № 6. С. 44-46.

УДК 658.5:331.101]:621

Шитікова Л.В.1, Головатенко С.С.2

¹ канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² аспірант НУ «Запорізька політехніка»

ОРГАНІЗАЦІЙНА ФУНКЦІЯ УПРАВЛІННЯ ТРУДОВИХ ПРОЦЕСІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ МАШИНОБУДІВНОЇ ГАЛУЗІ

Сучасний етап розвитку України потребує подальшого дослідження проблеми організації трудових процесів підприємства. Зміст даної проблеми полягає в теоретичному узагальненні накопиченого вітчизняною та зарубіжною економічною наукою досвіду роботи з організації трудових процесів, методичному вирішенні завдань вдосконалення системи організації трудових процесів, які відповідно до вимог принципово нової економічної політики, що формується, створюють передумови для раціонального використання трудових ресурсів та на цій основі дозволяють зменшити витрати виробництва та підвищити його ефективність.

Організація виробництва охоплює всі складові виробничої системи та аспекти її виробничо-господарської діяльності та включає:

- організацію праці робітників підприємства як процес установалення й удосконалення способів виконання й умов протікання процесів праці;

- організацію виробничих процесів у часі та просторі як процес функціонального, просторового і тимчасового поєднання і зв'язку речовинних та особистісних чинників виробництва;

- організацію поточкових методів виробництва як процес предметного сполучення робочих місць на ділянці, що поєднує різні групи устаткування для закінченого циклу обробки деталей або збирання виробів;

- організацію автоматичного і гнучкого автоматизованого виробництва як процес комплексної механізації й автоматизації не тільки технологічних операцій, а і допоміжних прийомів праці (настановних, контрольних, обслуговуючих, транспортних, командних, тобто управляючих);

- організацію допоміжних цехів і обслуговуючих господарств підприємства як процес комплексного обслуговування основних цехів

підприємства за всіма функціями, що виходять за межі їх основної спеціалізації;

- організацію технічного контролю якості продукції як процес установлення якості продукції, що випускається на підприємстві, забезпечення конкурентоспроможності виробів і економії суспільної праці;

- організацію технічного нормування праці як процес установлення ступеня витрат праці на виготовлення одиниці продукції або виконання заданого обсягу роботи за визначений період часу;

- організацію і планування створення й освоєння нової техніки і нової технології як процес створення нової і поліпшення діючої техніки та технології з обліком технічних, організаційних, економічних і соціальних заходів;

- організацію управління як процес створення й удосконалювання систем управління і способів їх функціонування. [1, с.96]

Організація праці - це спосіб поєднання безпосередніх виробників із засобами виробництва з метою створення сприятливих умов для одержання високих кінцевих соціально-економічних результатів. Організація праці є об'єктивною необхідністю і невід'ємною складовою трудової діяльності людини. Вона має сприяти вдосконаленню всіх процесів праці, виробничих структур для досягнення найвищої ефективності суспільного виробництва.

Організація праці на підприємствах, в окремих галузях виробництва здійснюється в конкретних формах, різноманітність яких залежить від таких основних чинників: рівня науково-технічного прогресу, системи організації виробництва; психологічних факторів Особливостей екологічного середовища; а також від низки чинників, умовлених характером завдань, які вирішуються в різних ланках системи управління. Організація праці змінюється, вдосконалюється залежно від зміни цих чинників [2, с. 464-467].

Дослідження структури трудового процесу має багатолітню історію і не може припинитися в умовах технологічного і наукового прогресу. Економічний розвиток та вдосконалення елементів виробництва вимагає детального вивчення та раціоналізації. Щоб наша країна займала належне місце в світовій економіці необхідно постійно забезпечувати безперервну та ефективну роботу всіх підприємств. Для досягнення позитивних результатів потрібно чітко уявляти структуру трудового процесу, види й зміст методів та способів здійснення окремих виробничих операцій та їхніх комплексів.

Автоматизація виробництва сприяє підвищенню інтелектуалізації трудової діяльності, яка викликає динамічні зміни в змісті праці. Рутинні операції і процеси передаються техніці, а функції людини у виробничому процесі концентруються на контролі, регулюванні, переналадженні та прийнятті рішень у нестандартних ситуаціях.

Організація праці – це приведення трудової діяльності людей у систему, що забезпечує досягнення максимально можливого корисного ефекту з урахуванням конкретних умов цієї діяльності.

Практична реалізація концепції вдосконалення системи управління персоналом може бути успішною за умов досягнення відповідності між цілями, стратегією управління підприємствами, стратегією управління персоналом, організаційною культурою, якістю персоналу.

Успішно проведене вдосконалення системи управління персоналом дозволить зміцнити загальний стан підприємств, сприятиме випуску якісної продукції та наданню якісних послуг споживачам.

Проведення досліджень з організації робочого місця і умов праці на підприємствах машинобудівної галузі дає можливість детально проаналізувати робоче місце з різних позицій, дозволяє розширити і вдосконалити перелік характеристик як позитивних, так і негативних; оцінити їх важливість для забезпечення безпеки працівника, тобто визначити черговість проведення заходів з підвищення безпеки та охорони праці. Важливим моментом є умова про те, що оцінку якості організації та безпеки робочого місця повинен проводити безпосередньо працівник, але за участю фахівців з охорони праці.

Подальші дослідження проблем, пов'язаних з організаційною функцією управління трудових процесів, можуть полягати в розробці нових шляхів удосконалення системи управління підприємств в залежності від економічних, соціальних, політичних, технологічних та інших перетворень в Україні.

Отже, організаційна функція управління передбачає поєднання безпосередніх виробників із засобами виробництва з метою створення сприятливих умов для одержання високих кінцевих соціально-економічних результатів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гриньова В. М., Салун М. М. Організація виробництва : підручник. Київ : Знання, 2009. 582 с.

2. Шавкун І.Г., Дибчинська Я.С. Менеджмент в умовах економіки знань: сутність та спрямованість. Гілея: науковий вісник. 2013. № 72. с. 464–467.

УДК 005.95:005.52(477.64)

Шитікова Л.В.¹, Нефьодова А.В.²

¹ канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ФЕУ-510 НУ «Запорізька політехніка»

ДЕЯКІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ ПЕРСОНАЛУ НА БАЗІ ДЕРЖАВНОГО ПІДПРИЄМСТВА «ЗАПОРІЖЖЯСТАНДАРТМЕТРОЛОГІЯ»

Персонал – найважливіший механізм будь-якої організації. Як вважає Марк Беніюфф, один із засновників, голова ради директорів та генеральний директор корпорації Salesforce.com, inc., секрет успішного підбору персоналу полягає у тому, що треба шукати людей, які хочуть змінити світ. [1]

Державне підприємство «Запоріжжястандартметрологія», згідно з статутом, має на меті - допомогти товаровиробникам та іншим суб'єктам підприємницької діяльності почуватись впевнено у бурхливому океані ринкових відносин. Вони прагнуть стати корисними усім тим, хто ставить собі за мету випускати якісну продукцію або надавати якісні послуги, здатні конкурувати як на внутрішньому, так і на світовому ринку. На базі цього підприємства розглянуто середньоспискову чисельність працівників на підприємстві за 2019 – 2021рр. (рис.1) [2]

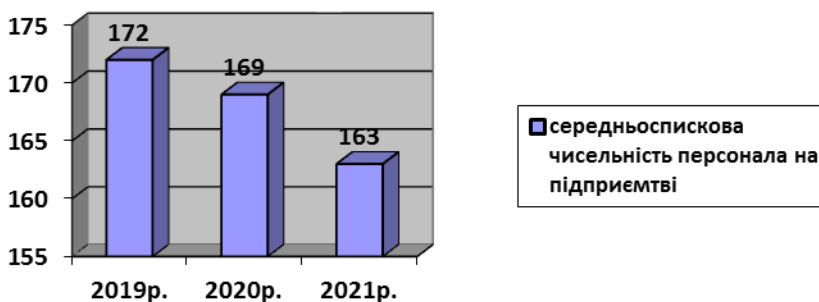

Рисунок 1 – Середньоспискова чисельність персоналу на ДП «Запоріжжястандартметрологія»

При порівнянні 2019 та 2021 рр., то абсолютні зміни середньоспискової чисельності працюючих показують зменшення на 9 осіб. Що ж стосується сучасного воєнного стану через неможливість отримати точну кількість працюючих, можемо усвідомити, що велика частина робітників втратили роботу. Причиною цього стало: філії в області припинили своє існування на колишніх місцях так як Запорізька область знаходиться в окупації.

Отже, діяльність адміністрації даної організації в напрямку ефективної та результативної роботи з персоналом буде актуальною у будь-який час. Зараз і в післявоєнні часи необхідна активна підготовка фахівців для відбудови нашої держави. Факультет радіоелектроніки та телекомунікацій нашого університету, який займається безпосередньо підготовкою кадрів для

зазначеного підприємства, також прийме участь у підготовці висококваліфікованих спеціалістів, надаючи студентам знання та практику.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Марк Бениофф - Секрет успішного підбору персонала заключається StoSec. URL: <https://stosec.com/marc-benioff-1/> (дата звернення: 20.09.2023).
2. Політика у сфері якості. URL: <https://www.zdcsms.zp.ua/politika-u-sferi-jakosti/> (дата звернення: 20.09.2023).

УДК: 352.07

Шмиголь Н.М.¹, Алексеєнко О.М.²

¹ д-р екон.наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»

² магістр. гр. ФЕУ-312М НУ «Запорізька політехніка»

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ ГРОМАД

Повоєнне відновлення економіки Запорізького регіону залежить від стану та соціально-економічного розвитку кожної громади у складі регіону. Адже він є міцним підґрунтям його сталого розвитку з підвищенням конкурентоспроможності їх продукції.

Територіально-адміністративна та бюджетна реформа в Україні дала утвореним територіальним громадам додаткові повноваження. Водночас вона зробила наголос на їх відповідальності за рішення спрямовані на забезпечення соціально-економічного розвитку відповідних територій.

Слід відзначити, що інструменти публічного управління сприяють активному розвитку громад. Це разом з децентралізацією збільшенню їх повноваження та сприяло збільшенню фінансових ресурсів та відповідальності за їх ефективне використання спрямоване на якісне задоволення потреб мешканців цих територій. Громади отримали можливість використовувати на власний розсуд різноманітні інструменти для економічного розвитку як у сфері формування власних ресурсів, так і здійснення зовнішніх запозичень. На сьогодні громади самостійно формують перелік основних адміністративних послуг, розпоряджаються земельними ресурсами за межами населених пунктів та мають повноваження щодо архітектурно-будівельного контролю та формування містобудівної політики.

Забезпечення сталого розвитку громад та створення гідних умов для життя та праці її мешканців, які б зупинили відток економічно активних громадян із сіл або міст є одним з стратегічних пріоритетів діяльності ОТГ. Їх керівництва має бути націленим на ефективну співпрацю з громадськістю, обговорювати з громадою напрями вирішення важливих питань, які їх турбують, інформувати громадськість з проектами стратегічних рішень,

аналізувати ініціативи громадян. Такі підходи адаптації до сучасних умов та розвитку стратегічного бачення сприятимуть органами місцевого самоврядування.

Сучасне публічне управління соціально-економічним розвитком громад орієнтоване на створення максимально сприятливих умов для економічного зростання, розвиток підприємницької діяльності, перехід на інноваційний тип розвитку та застосування передових досягнень науки і техніки.

Слід зауважити, що управління соціально-економічним розвитком територіальних громад спрямоване на всеоб'єдне залучення усіх сторін до процесу управління (громадяни, громадські організації, бізнес, місцеві та державні органи влади, міжнародні спільноти). Аналіз вищезгаданої державної реформи показав, що багато територіальних громад не готові брати участь у проектах міжнародних та вітчизняних організацій та фондів. Це зумовлено нестачею кваліфікованих кадрів, неготовністю їх працювати в нових умовах, нерозумінням механізмів їх залучення до управління, небажанням брати відповідальність за прийняті рішення. Разом з тим, на сьогодні є технічні, фінансові та природно-ресурсні проблеми.

В сучасних умовах громади планують ефективно використання бюджетних ресурсів, розробляють заходи для підвищення економічного потенціалу, раціонального використання природних ресурсів, створення комфортних умов проживання населення тощо. За таких умов саме публічне управління сприяє усвідомленню цілей розвитку громади, визначення пріоритетів діяльності, розумінню своїх конкурентних переваг, оцінці сильних і та слабких сторін їх діяльності.

Для управління соціально-економічним розвитком залучають розробки та впровадження стратегій, програми соціально-економічного розвитку, оперативні плани, окремі управлінські рішення, які приймаються для управління соціально-економічним розвитком громад. Ці програмні документи регламентують розвиток підприємницького середовища, сфери зайнятості, освіти, охорони здоров'я, житлово-комунального господарства, навколишнього середовища та можуть бути комплексними або охоплювати лише одну сферу діяльності. Водночас стратегія є одним із основних документів в системі управління соціальним і економічним розвитком та визначає загальний напрям дій, спрямованих на досягнення встановлених цілей [1].

Слід зауважити, що розробки стратегії починається після формування цілей соціально-економічного розвитку. Для конкретизації напрямів, визначених стратегією, розробляють програму соціально-економічного розвитку території або галузеві програми, зокрема розвитку підприємництва, сфери послуг, аграрного сектора

тощо, які є інструментами управління на тактичному рівні. 20 липня 2023 р. набрала чинності постанова КМУ від 18.07.2023 № 731, якою затверджено Порядок визначення територій відновлення та Порядок розроблення, реалізації та моніторингу плану відновлення та розвитку регіонів і планів відновлення та розвитку територіальних громад [2].

Таким чином, публічне управління соціально-економічним розвитком громад є процесом здійснення ефективного управлінського впливу для підвищення економічного потенціалу системи та соціальних стандартів життя за рахунок стимулювання підприємницької активності та ефективного використання місцевих ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України “Про засади державної регіональної політики” /Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 13, ст.90

2. Постанова КМУ від 18.07.2023 № 731 від 18 липня 2023 р. № 731/Про затвердження порядків з питань відновлення та розвитку регіонів і територіальних громад <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-poriadkiv-z-pytan-vidnovlennia-ta-rozvytku-rehioniv-i-terytorialnykh-s731-180723>

УДК 658.11:334.012.64

Шмиголь Н.М.¹, Алексеєнко О.О.²

¹ д-р економ. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»

² магістр. гр. ФЕУ-312М НУ «Запорізька політехніка»

ВИЗНАЧЕННЯ НАПРЯМКІВ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В ГРОМАДАХ ЗАПОРІЗЬКОГО РЕГІОНУ

За півтора року війни мільйони українців втратили роботу. Багато великих підприємств були припинили діяльність, скоротити співробітників або фонд оплати праці. Малий бізнес виявився гнучкішим до таких викликів під час війни, оскільки він активно шукає можливості для роботи. Зокрема, в минулому році українці відкрили через "Дію" 140 тисяч бізнесів. Із них близько 136 тисяч ФОП та 4 тисячі юридичних осіб.

Але вони через малий розмір бізнесу мають обмежений доступ до коштів для розвитку. Водночас наразі є багато можливостей для залучення грантів, безповоротної фінансової допомоги на розвиток бізнесу, придбання обладнання та матеріалів, компенсації витрат на оплату праці, консалтинг, навчання та підвищення кваліфікації персоналу тощо. Зокрема, наймасштабнішою державною грантовою програмою "еРобота", яка охоплює всі сфери діяльності малого бізнесу та спрямована на створення робочих

місць. Разом з тим, мають можливість підприємці отримати гранти від міжнародних організацій. Європейський Союз продовжує допомагати Україні через ініціативу EU4Business, спрямовану на розвиток малих та середніх підприємств. Одним з напрямів цієї програми є підтримка підприємств на прифронтових та деокупованих територіях.

Програма американського уряду USAID "Конкурентоспроможна економіка України" [1] підтримує стартапи, малі та середні підприємства з метою підвищення їхньої конкурентоспроможності на внутрішньому та міжнародних ринках, допомагає в розбудові спрощеного і прозорого бізнес-клімату та дає можливість українським компаніям скористатись перевагами міжнародної торгівлі.

Ключовим інструментом реалізації Програми USAID KEY є грантова програма національного масштабу з бюджетом 12,5 млн. дол. США на 2018-2023 роки.

На сьогодні, підтримують залучення національних та міжнародних грантових програм. Центр зайнятості, Запорізька торгово-промислова палата, Запорізький обласний союз промисловців і підприємців (роботодавців) "Потенціал", Державна організація «Регіональний фонд підтримки підприємництва в Запорізькій області».

Слід відзначити, що з минулого року Уряд країни пропонує програми грантів [2] для започаткування бізнесу, розвитку підприємництва та навчання, які можна використовувати для розвитку малого та середнього бізнесу в громадах Запорізького регіон, зокрема: мікрогранти для створення власного бізнесу; гранти для розвитку переробного підприємства; державне фінансування закладки саду; кошти для розвитку тепличного господарства; грант на реалізацію стартапу, у тому числі у сфері ІТ; кошти на навчання ІТ-спеціальностям.

Мікрогранти на створення власного бізнесу можуть отримати як досвідчені бізнесмени, так і початківці, розробивши бізнес-план майбутнього підприємства та подавши заявку через портал «Дія». «Ощадбанк» оцінює бізнес-плани та ділову репутацію заявника, а центри зайнятості проводять з ним співбесіду та ухвалюють рішення про надання гранту. Першочергове фінансування отримують заявники з найвищим балом. Розмір мікрогранту визначають згідно з запитом, але він не менше 50 тис. грн та зростає зі збільшенням кількості робочих місць, зокрема одне робоче місце додає 150, а два 250 тис. грн.

Програма грантів для створення переробних підприємств фінансується до 8 млн грн для стартів або розвитку виробництв. Зокрема, першу тисячу заявників держава фінансує на 70 % від кошторису проекту, а решту сплачує отримувач. Наступним заявникам держава фінансує 50 % вартості проекту.

Заявка на участь у цій програмі з бізнес-планом виробництва подають через портал «Дія». Далі банк оцінює заявника, ґрунтуючись на його діловій репутації, оцінці бізнес-проєкту та результатах співбесіди. Мінекономіки ухвалює рішення за висновками банку. Підприємці, які отримали кошти, впродовж 3х років сплачують податки та ЄСВ у розмірі гранту та створюють не менше 25 робочих місць.

Програми розвитку тепличного господарства та садівництва передбачають надання грантів на реалізацію типових проєктів, затверджених Мінагрополітики. Це можуть бути легкі тепличні модулі, площею розміром близько 2, та сади до 25 га.

Підприємцям, які планують побудувати теплицю, держава надає до 7 млн грн. та компенсує від вартість проєкту згаданому вище порядку. Слід зауважити, що розмір та об'єм спів фінансування державою залежить від типу висаджуваних рослин.

Заявку на участь у проєкті підприємці подають через портал «Дія» або відділення уповноважених банків, перелічених Національним банком України, а Мінагрополітики ухвалює рішення, за ґрунтуючись на цих документах.

Слід відзначити, що за таких умов Держава може отримати преференції, оскільки підприємці зобов'язуються створити 40 нових постійних та сезонних робочих місць у тепличному господарстві та від 3 до 20 нових постійних та сезонних робочих місць у садовому.

Державна програма передбачає, що кошти на реалізацію стартапів можуть отримати як розробники готових технологічних продуктів, та фахівці, які мають ідею проєкту. При цьому вони можуть отримати від 750 тис. до 3,5 млн грн безповоротного гранту від Фонду розвитку інновацій або від 3,5 до 8 млн грн поворотної фінансової підтримки від Національного фонду інвестицій України залежно від стадії реалізації проєкту.

Заявку на участь у проєкті подають через сайт Фонду розвитку інновацій, рішення про надання гранту ухвалюють на конкурсній основі, ґрунтуючись на оцінках експертів.

Стартом передбачено, що отримувачі коштів зобов'язані створити від 3 до 10 робочих місць, залежно від його розробити технологію орієнтовану на зовнішній ринок та повернути 50 % від суми гранту як податки та збори впродовж 2 років.

Програма грантів «Старт в ІТ» передбачає оплату вартості навчання для громадян, які втратили роботу, або знаходяться в неоплачуваних відпустках, та ГПО та осіб, які бажають отримати нову професію у цій сфері. Заявки від учасників разом з пакетом документів приймають центри зайнятості. Одержувачі гранту отримують електронний сертифікат для професійного навчання, який гарантує оплату цих послуг та має бути використаним

впродовж 10 робочих днів від їх отримання, уклавши договір із закладом освіти.

Для того, щоб особи, які беруть участь у програмі, зобов'язуються пройти курс навчання та працевлаштуватися впродовж 30 днів за новою спеціальністю або відкрити власну справу в цій галузі.

Слід зауважити, що уряд сприяє поліпшенню якості умов для реалізації підприємницької діяльності та усуває перешкоди щодо розвитку бізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Програмами USAID «Конкурентоспроможна економіка України» .
URL <https://chemonics.submittable.com/submit>

2. Програми грантів для розвитку підприємництва та навчання українців .
URL <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=c7aa9aed-b557-468f-b62b-3c1fdd639dfa&title=UriadZapuskaProgramiGrantivDliaRozvitkuidprimnitstvaTaNavchanniaUkrainsiv>

УДК 316.776

Шмиголь Н.М.¹, Келлер О.О.²

¹д-р економ. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»

²магістр кафедри менеджменту НУ «Запорізька політехніка»

ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Незважаючи на війну в Україні продовжується процес децентралізації, який характеризується заключним етапом реформи місцевого самоврядування та адміністративно-територіальної реформи. Він ґрунтується на системному розвитку процесів децентралізації в Україні, створення передумов для успішної інтеграції нашої країни у світове демократичне співтовариство, що може пришвидшитися суттєвими змінами у визначенні пріоритетних форм, методів і напрямів публічного управління та адміністрування.

Інтеграція України в європейський простір потребує кардинального реформування системи державного управління, зокрема її необхідно узгодити із стандартами Європейського Союзу. Це насамперед вимагає осмислення накопиченого вітчизняного досвіду, враховуючи досвід реформ в зарубіжних країнах. Такі зміни в системі державного управління потребують концептуального визначення єдиних підходів до рівня професійної компетентності посадових осіб органів публічної влади, враховуючи економічні, суспільно-політичні та демографічної ситуації, формування нового світогляду, морально-етичних, національно-історичних, патріотичних

основ поведінки тощо. Слід зауважити, що професійна компетентність посадових осіб органів публічної влади сприяє ефективним діям державної влади та управління, що забезпечує позитивний імідж органів публічної влади нашої держави.

Слід відзначити, що імідж є набором створених організацією образів та повідомлень, які вона транслює назовні усіма можливими способами. Відомий іміджмейкер професор Г.Г. Почепцов вважає, що це результат і конкретна форма відображення предметів та явищ у світосприйнятті людей, зокрема відчуття, уявлення, поняття, на яких ґрунтується ставлення до об'єкту. Узагальнюючи вищенаведене можна зазначити, що кожному об'єкту притаманний певний імідж, "забарвленість" та "упізнаваність" [1, с. 22].

Специфічність іміджу, як атрибуту організації, проявляється в його існуванні, навіть, якщо він не створюється спеціально і характеризується питанням який? Отже, імідж організації потребує постійної оцінки, корекції та вдосконалення.

Імідж державної установи характеризується рівнем довіри громадян до неї, державних службовців і є критерієм оцінювання суспільством ефективності її управлінської діяльності. Він визначає відповідність дій державних органів вимогам та очікуванням конкретних соціальних груп зокрема і суспільства взагалі.

Слід зауважити, що імідж державної установи розглядають в контексті комплексу взаємопов'язаних іміджевих систем, зокрема іміджу службовця, держави та державного управління тощо.

Слід відзначити, що складовими іміджу державної установи зокрема є: імідж для громадян, установи, бізнес спільноти, громадських організацій, ЗМІ.

Узагальнюючи вищенаведене можна зазначити, що зростання уваги до проблеми формування сталого та високого (здатного позитивно впливати на організації і спільноту) іміджу публічної установи не є випадковим. Позитивний імідж публічних установ є необхідним атрибутом існування сильної державної влади. Трансформація іміджу публічної установи є складним та динамічним процесом, що характеризується широким застосуванням різноманітних комунікаційних засобів та новими інструментами інформаційного впливу.

На сьогодні проблема формування позитивного іміджу посадових осіб органів публічної влади є дуже актуальною..

Негативно впливають на імідж працівників органів публічної влади такі речі:

- не послідовність у діях;
- байдужість до людських проблем;
- бюрократизм;

- низька кваліфікація державних службовців.

Разом з тим, слід зауважити, що на формування іміджу публічної установи впливають якість адміністративних та соціальних послуг, професіоналізм державних службовців, наявність або відсутність зауважень до роботи публічної установи тощо.

Таким чином, можна зазначити, що створення сталого позитивного іміджу публічної установи, посадової особи органу місцевого самоврядування є важливим і трудомісткий процесом, який вимагає цілесамоврядованих дій. Реальні справи та результати діяльності державних службовців, посадових осіб органів місцевого самоврядування та оцінювання їх діяльності є важливим чинником сприйняття їх суспільством.

Узагальнюючи вищенаведене можна зазначити, що імідж фіксує ступінь кореляції дій органів влади з вимогами та очікуваннями конкретних соціальних груп зокрема та суспільства взагалі. Разом з тим, слід зауважити, що він суттєво впливає на поведінку громадян щодо органів державної влади, визначає ступінь суспільної підтримки її діяльності тощо. Виходить, що створення позитивного іміджу є передумовою ефективного функціонування і розвитку соціального інституту державного управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Почепцов Г.Г. Имиджология: теория и практика. К.: С.П. "АРСФ Украина". К.: МАУП, 2002. 176 с.

УДК 005.7:004.738.5(042)

Ярошенко О.Ю.¹, Шитікова Л.В.²

¹ аспірант каф. менеджменту НУ «Запорізька політехніка»

² канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ МЕХАНІЗМУ АДАПТАЦІЇ ТА ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Цифрова трансформація бізнесу – основа ціль збільшення прибутку за рахунок впровадження ІТ у бізнес процеси підприємства.

Підґрунтя трансформації – адаптація підприємства під сучасне ведення бізнесу в умовах жорсткої конкуренції, прискорення бізнес процесів що сприяє на час виробництва або оберт основних активів; зменшення людського фактору на помилки і час виконання операцій.

Рівні трансформації – сучасне обладнання, програмне забезпечення, цифрова комунікація між підрозділами, навчання персоналу та сучасна корпоративна культура.

Вплив трансформації виявляється не тільки в задоволеності клієнтів і зростання рівня довіри по підприємства, а також в перекладанні рутинних задач на програмне забезпечення, що дає змогу на вирішення нових задач і нових ідей на розвиток.

Етапи робіт по цифровій трансформації:

Розробка стратегії розвитку компанії;

Мотиваційна команда, яка на себе бере роль виконання трансформації і її взаємодія з керівництвом та відділами на підприємстві;

Побудова чіткої картини бізнес-процесів на підприємстві, побудова та удосконалення моделі, яка використовується на даний момент;

Знаходження слабких місць на підприємстві, які можуть затримувати або погіршувати якість виробництва або проходження бізнес-процесів на підприємстві;

Побудова сучасної моделі підприємства з використанням цифрових технологій;

Фінансове обґрунтування заходів та обладнання, що буде потрібно для закупівлі та інш.;

Чіткі етапи впровадження трансформації з контролем за виконанням намічених цілей;

Побудова механізмів автоматизації контролю по етапам, стадіям виробництва або бізнес-процесів з урахуванням рівня деталізації для відділів, підрозділів та керівництва;

За результатами виконання умовної трансформації всіх процесів виявлення помилок, переосмислення та постійне удосконалення трансформації.

Для виконання робіт по трансформації можна використовувати як готові сучасні рішення такі як ERP, CRM-системи, так і розробка самостійного рішення, що може краще підходити до підприємства або виробництва. На сучасному ринку є також хмарні системи, які можуть зменшити вартість володіння обладнання.

Сучасні технології, які можуть допомогти інтегрувати власну систему з іншими системами:

API (Application program interface) – зовнішні програмні інтерфейси, які допомагають обмінюватись даними з різними системами. Прикладом може бути обмін з фінансовими установами (банком), логістичними компаніями (Нова Пошта, Укр Пошта), обмін з партнерами та інше;

Сучасні системи комунікації між підрозділами IP телефонія, чат-боти, мобільні додатки;

Системи хмарної обробки та зберігання даних Amazon Web Services, Google Cloud, Microsoft Azure.

Таким чином, цифрова трансформація бізнеса - це необхідна складова сучасного підприємства. Без її використання підприємство не зможе функціонувати в сучасних умовах конкуренції, що приведе до сповільнення бізнес-процесів, стагнації та зменшенню прибутків на підприємстві; а також до катастрофічних наслідків таких, як неспроможність підтримувати власний розвиток, так і до закриття підприємства.

УДК 005.154

Byba V.V.¹, Pinchuk N.M.²

¹ Ph.D., Ass. Prof. National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

² Ph.D., Ass. Prof. National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

CHANGE MANAGEMENT: ANALYSIS AND MANAGEMENT OF THE COMPLEXITY OF CHANGES IN THE UKRAINIAN COMPANIES ORGANIZATION AFTER THE WAR

According to Darwin's Origin of Species, it is not the most intellectual of the species that survives; it is not the strongest that survives; but the species that survives is the one that is able best to adapt and adjust to the changing environment in which it finds itself.

Change management in Ukrainian companies after a period of war and conflict presents unique challenges due to the complex nature of post-war recovery and reconstruction. To analyze and manage the complexity of changes in Ukrainian companies' organizations in this context, consider the following key principles and strategies:

Comprehensive situation analysis: begin with a thorough analysis of the post-war environment in Ukraine. Assess the economic, social, political, and security conditions, including the extent of infrastructure damage and geopolitical challenges.

Stakeholder engagement: identify and engage key stakeholders, including employees, customers, suppliers, local communities, and government authorities. Understand their needs, expectations, and concerns.

Clear vision and mission: define a clear vision and mission for the organization's role in the post-war recovery and development of Ukraine. This vision should guide decision-making and inspire employees.

Leadership and change champions: appoint strong leadership and change champions who can drive the transformation efforts. Ensure they are visible, empathetic, and committed to rebuilding the organization.

Communication strategy: develop a comprehensive communication plan that emphasizes transparency, regular updates, and two-way communication channels. Address the emotional and psychological needs of employees.

Resilient supply chain management: rebuild and diversify supply chains to mitigate disruptions caused by the conflict. Establish contingency plans for supply chain vulnerabilities.

Infrastructure rehabilitation: prioritize the repair and rehabilitation of damaged infrastructure essential to the organization's operations. Collaborate with relevant authorities and partners.

Employee well-being: provide comprehensive support for employees and their families, including mental health services, counseling, and flexible work arrangements.

Risk assessment and mitigation: continuously assess and mitigate risks related to geopolitical instability, economic fluctuations, and security concerns. Develop adaptive strategies for different scenarios.

Innovation and adaptation: foster a culture of innovation and adaptability within the organization. Encourage employees to propose creative solutions to address challenges.

Corporate social responsibility: emphasize corporate social responsibility by actively participating in community development initiatives and contributing to social and environmental well-being.

International partnerships: explore opportunities for international partnerships and collaborations to access resources, expertise, and global markets.

Training and development: invest in training and development programs to equip employees with the skills and knowledge required for the organization's transformation and growth.

Measurement and evaluation: Establish key performance indicators (KPIs) to measure progress in post-war development. Regularly evaluate the effectiveness of change initiatives and adapt strategies accordingly.

Contingency planning: develop contingency plans for various scenarios, ensuring the organization can respond effectively to evolving challenges.

Long-term sustainability: consider the organization's long-term sustainability and its role in rebuilding the local community and economy.

Legal and regulatory compliance: ensure compliance with relevant laws and regulations that may have evolved due to the conflict.

Continuous learning and adaptation: foster a culture of continuous learning and adaptation, encouraging employees to share insights and lessons learned.

This comprehensive change management strategy should be adaptive, guided by a clear vision, and prioritize the well-being of employees and stakeholders. It will help Ukrainian companies navigate the complexities of post-war development and emerge stronger and more resilient.

LITERATURE

1. Cameron, E., & Green, M. (2015). «Making Sense of Change Management: A Complete Guide to the Models, Tools, and Techniques of Organizational Change».
2. Harvard Kennedy School. (2021). «The Program on Crisis Leadership» Retrieved from: <https://sites.hks.harvard.edu/pcsl/>
3. Bennis, Warren G., & Thomas, Robert J. (2002). «Crucibles of Leadership» Harvard Business Review.

СЕКЦІЯ 5. ПАРАДИГМА МЕНЕДЖМЕНТУ ДЛЯ ПОВОЄННОГО РОЗВИТКУ

УДК 656.6

Балджи М.Д.

д-р економ. наук, проф., Міжнародний гуманітарний університет

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ В ПАРАДИГМІ МЕНЕДЖМЕНТУ ДЛЯ ПОВОЄННОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Існуюча традиційна парадигма базується на постулатах класичної школи менеджменту, включно з науковим менеджментом Ф.У.Тейлора. Доречно ґрунтовно розібратися в тому, що така парадигма саме менеджменту як сукупність досягнень, прийнятих та поділюваних співтовариствами дослідників менеджменту та практикуючих менеджерів. Традиційна парадигма ґрунтується на жорсткому розподілі праці (поопераційному), бездоганному виконанні обов'язків, контролі та покаранні за невиконання (за Д. МакГрегором, це – так звана «теорія Х») [1].

Світові тенденції розвитку менеджменту поступово торкнуться і української економіки. До цього потрібно бути підготовленими, оскільки це не тільки тенденції, але й зміна поглядів [2].

На світовому рівні в розвитку менеджменту прослідковуються чотири основних напрямки (рис. 1).

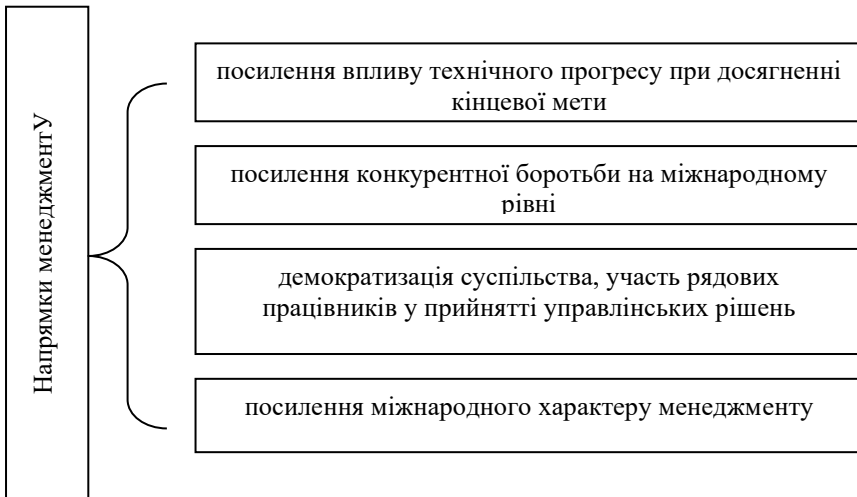

Рисунок 1 – Чотири напрямки розвитку менеджменту.

Менеджмент все більше залучається до розв'язання нових наукових підходів, пов'язаних з розвитком як бізнесової діяльності, так і до вирішення

стратегічних проблем управління. Серед предметів нового наукового напрямку значне місце займає теорія хаосу. Вона вивчає випадкові процеси, які спостерігаються у великих соціально-економічних системах. Детальне їх вивчення довело, що звичайні повсякденні події носять випадковий характер, тобто є непередбачувані.

До основних якостей парадигми менеджменту належать:

1. Парадигма підтверджується рішенням суттєвих проблем
2. Парадигма окреслює коло проблем, що мають сенс та вирішення.
3. Парадигма гарантує, що вирішення проблеми існує, вона ж пропонує методи та інструменти для цього вирішення.
4. Зміна парадигм відбувається завдяки кризі.

Параметри парадигми для рівня організації включають: характер ієрархії, модель функціонування, характер мотивації, характер влади.

Інноваційна модель менеджменту розглядається нами як гнучке динамічне управління соціальними та економічними процесами в нерівноважених недетермінованих системах і має провідний норов – невизначеність. Остання визначається як недостатність відомостей про умови, в яких буде протікати економічна діяльність; низька ступінь передбачуваності. Вона пов'язана з ризиком прийняття рішень, здійснення дій на всіх рівнях діяльності.

Існують певні групи причин виникнення невизначеності і спричиненого нею ризику [3]:

- індетермінованість (невизначений, необмежений) багатьох процесів і явищ, які впливають на економіку;
- неповнота, неточність і суперечливість інформації, які викликані як технічними ускладненнями при її одержанні й обробці, так і суто економічними причинами;
- асиметрія інформації;
- багатокритеріальність і конфліктність в оцінці рішень.

Сучасну парадигму менеджменту сформовано на основі діалектичного розвитку, аналізу й відбору найефективніших технологій менеджменту [1], коли управлінські рішення приймаються в умовах унікальних господарських ситуацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Палінчак В. М. Зміна парадигми менеджменту на сучасному етапі // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2015. Вип. 36. С. 133-135.
2. Щебликіна І.О., Грибова Д.В. Основи менеджменту: Навч. посіб. – Мелітополь : Вид. будинок Мелітоп. міськ. друк. – 2015. – 479 с.

3. Балджи М.Д. Економічний ризик та методи його вимірювання: навч. посіб. – Харків: Промарт, 2015. – 300 с.

УДК 338.2:327.5

Баранець Г.В.¹, Клодчик О.О.²

¹ канд. економ. наук, доц. НТУ «ДП»

² студ. гр. 073м-23-1 НТУ «ДП»

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИКОЮ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Російсько-українська війна стала складним випробуванням для бізнесу. З початком війни українські підприємства були змушені змінювати формат логістики, швидко приймати рішення передусім в сфері управління запасами та транспортування вантажів [1]. Проблеми, пов'язані з вантажоперевезеннями, спровокували необхідність трансформування та посилення вимог до оптимізації бізнес-процесів.

Оскільки робота портів стала заблокованою, відбулася переорієнтація вантажопотоків на інші види транспорту, зокрема залізничний [2].

Через вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 р. показники роботи вітчизняного залізничного транспорту значно скоротилися – обсяги вантажних перевезень у 2022 р. зменшилися на 52,1 %, або на 163,7 млн т [3].

Основними проблемами, з якими зіткнувся цей вид транспорту в умовах війни, є такі [1, 4, 5]:

1) обмежена пропускна спроможність прикордонних переходів та окремих ділянок залізниць Європи. Основна проблема полягає в різній ширині залізничної колії в Україні (1520 мм) та Європі (1435 мм), а також у необхідності переставляти візки вагонів. За даними «Укрзалізниці», номінальна пропускна спроможність усіх прикордонних переходів становить понад 3400 вагонів на добу, тоді як за оцінками GMK Center, фактична не перевищує 1800. Митниці на заході України виявились «вузьким місцем», не спроможним вчасно пропустити через кордон величезні обсяги вантажних потоків;

2) відсутність інтеграції між залізничними структурами України та сусідніх країн. Залізничні структури країн ЄС неспроможні обслуговувати необхідний вантажопотік з України. Європейські транспортні компанії керуються принципом «lean manufacturing», за якого максимізація прибутку досягається за рахунок мінімальних витрат на операційні процеси та основні засоби. Тому, з початком війни європейська залізниця не мала достатню кількість зайвих потужностей (в т.ч. перевантажувальних) для збільшення обсягів перевезень вантажів з України;

- 3) дублювання процедур контролю в Україні та країнах Європи;
- 4) залізничні колії знаходяться у зоні підвищеного ризику, пов'язаного із їх пошкодженням у разі ракетних ударів.

На рисунку 1 наведено динаміку обсягу залізничних вантажних перевезень в Україні в 2021-2022 рр. Показово, що найбільше скорочення вантажопотоків було зафіксоване в березні 2022 р., коли їх обсяги скоротились до 8,3 млн т.

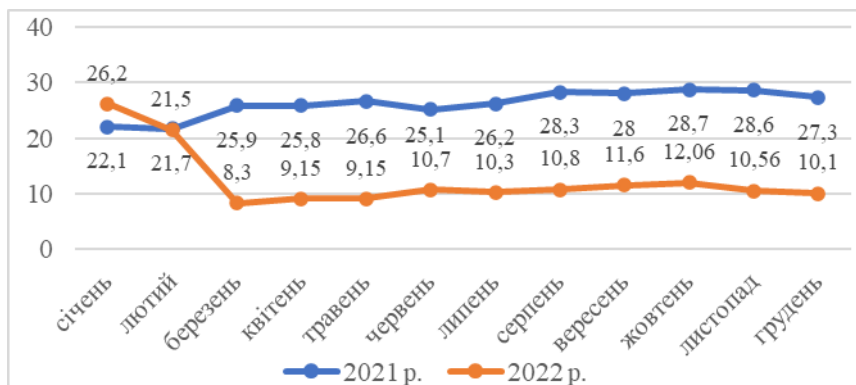

Рисунок 1 – Динаміка обсягів залізничних вантажних перевезень у 2021–2022 рр., млн т.

У складі вантажопотоків найбільш помітно зменшилися обсяги перевезень залізних та марганцевих руд – на 59,1 через втрату металургійних потужностей усередині країни, а також через звуження попиту на зовнішніх ринках. З тих самих причин скоротилися перевезення кам'яного вугілля на 41,2 % та чорних металів на 57,6 %. На падіння обсягів перевезень кам'яного вугілля вплинула втрата багатьох шахт на тимчасово окупованих місцевостях та обстріли російською стороною вугільних шахт на територіях, що знаходяться під контролем України. Через заморожування великої кількості об'єктів будівництва скоротилися обсяги перевезень будівельних матеріалів на 65,3 %.

Очікуючи відновлення діяльності підприємств різних галузей, слід очікувати зростання попиту на перевезення залізничним транспортом. Зважаючи на те, що збільшуватися буде обсяг експортованої продукції, актуальними будуть пропозиції щодо [6]:

- модернізації прикордонної інфраструктури та відкриття нових перевантажувальних пунктів;
- включення українських автодоріг залізниці та інших логістичних шляхів до європейських транспортних мереж (TEN-T);

- переходу вітчизняної залізниці до стандарту євроколії;
- оновлення та модернізації парку локомотивів, збільшення кількості візків для перестановки вантажних вагонів на колію європейського стандарту;
- оптимізації планування перевезень і прийому/здачі поїздів на прикордонних переходах, відновлення інформування власників та операторів рухомого складу щодо актуальної дислокації вагонів.

Очевидно, що процес відновлення логістики в Україні є складним та тривалим. Проте постає задача замінити Росію в ролі регіонального хабу. Нарощення потенціалу для реалізації такого реплейменту буде потужним викликом повоєнного часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Логістика під час війни: як українському бізнесу організувати транспортні потоки. - Режим доступу: https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/3566470-logistika-pid-cas-vijni-ak-ukrainskomu-biznesu-organizuvati-transportni-potoki.html.
2. Петрушко Л., Шевчук С. Головне питання економіки. Україна втрачає \$170 млн на день через заблоковані порти. Чи можна вирішити експортний колапс. Forbes.ua. 2022. 21 квіт. URL: <https://forbes.ua/inside/morski-vorota-na-zamku-yak-pratsyuyut-zablokovani-cherez-viynu-porti-21042022-5552>.
2. Підсумки роботи залізничного транспорту України у 2022 році. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/pidsumky-roboty-zaliznychnoho-transportu-ukrayiny-u-2022-r/>.
3. Залізничні перевезення руди та сталевих продукції в Україні у 2022 році. - Режим доступу: <https://gmk.center/ua/infographic/ukrzaliznytsia-u-2022-rotsi-skorotylya-obshyah-perevezen-stalevoi-produktsii-na-57-8-r-r/>.
4. Проблеми експортних перевезень залізничним транспортом України. - Режим доступу: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/problemy-ekспортnykh-perevezen-zaliznychnym-transportom-ukrayiny>.
5. Залізничні вантажні перевезення під час війни: 5 актуальних питань від бізнесу. - Режим доступу: https://cfts.org.ua/articles/zaliznichni_vantazhni_perevezennya_pid_chas_viyni_5_aktualnikh_pitan_vid_biznesu_1993.

УДК 338.48

Белан О. В.

д-р екон. наук, проф., Економічний університет Варни

МАРКЕТИНГ ДЕСТИНАЦІЙ ЯК СУЧАСНИЙ ПІДХІД В КОНТЕКСТІ УПРАВЛІННЯ ПРИМОРСЬКИМИ КУРОРТНИМИ МІСТАМИ З МЕТОЮ ПІДВИЩЕННЯ ЇХ КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ МІСТА ВАРНА, БОЛГАРІЯ)

Основним джерелом економічного розвитку приморських курортних міст місцевого, регіонального та міжнародного значення є туризм. На сьогодні існує ряд прогнозів щодо подальшого існування та розвитку сфери туризму. На сьогодні значний інтерес залишає сучасна маркетингова концепція планування, передові методи і форми маркетингового впливу на формування ринкового попиту, конкурентної позиції туристської території (міста) і його образу як туристської дестинації. Найбільш ефективно запропонувати концепцію розвитку міста на основі маркетингового підходу, який реалізується в системі організаційно-правових форм функціонування курортно-рекреаційних підприємств як ядра курортно-рекреаційної підсистеми курортного міста.

Однією з необхідних умов розвитку демократичної держави є рівень розвитку її регіонів, економіки конкретних міст, районів і областей. Тепер існують соціально-економічні проблеми, які визначаються відсутністю виваженої та послідовної державної політики щодо територіальної економіки регіонів, міст.

Місто – складна система соціально-економічних відносин, воно виступає суб'єктом формування попиту на регіональні ресурси – робочу силу і досвід, сировину і матеріали, інвестиції та інформаційні продукти, формує пропозицію готової продукції на регіональному ринку.

Таким чином відбувається господарська спеціалізація міста. Однією з важливих основ муніципального управління в умовах трансформації суспільних і економічних відносин – є формування і прийняття рішень на основі маркетингу. Місто має спрямовувати всі зусилля на отримання «максимального ефекту» від використання маркетингу.

Маркетингова концепція – це узгодження цілей міста і задоволення потреб клієнтів. Мрію сучасних маркетологів сформулював Пітер Друкер: «добре було б зробити зусилля зі збуту товару не потрібними». Для цього, пояснив він, потрібно так глибоко вивчити і пізнати потреби клієнта щоб товар або послуга точно підходили останньому і продавали себе самі» [5, с.17-20]. Слідом за ним Ф. Котлер визначає маркетинг як вид людської діяльності, який полягає в роботі з ринком з метою здійснення обмінів, мета яких – задоволення людських потреб (потреб) [4, с. 57]. Інструменту міського (муніципального) маркетингу притаманні універсальні принципи, що визначають чотири основні категорії, на які спрямовуються дії маркетингу [3, с.134]: Продукт – Product; Ціна – Price; позиціонування – Positioning; просування (Промоушен) – Promotion

Слідом за ним Ф.Котлер визначає маркетинг як вид людської діяльності, який полягає в роботі з ринком з метою здійснення обмінів, мета яких – задоволення людських потреб (потреб) [4, с. 57]. Інструменту міського (муніципального) маркетингу притаманні універсальні принципи, що визначають чотири основні категорії, на які спрямовуються дії маркетингу [3, с.134]: Продукт – Product; Ціна – Price; позиціонування – Positioning; просування (Промоушен) – Promotion.

Другий етап-розробка маркетингової програми дій на міському ринку туристських послуг Приморського курортного міста Варна. За результатами аналізу позицій курорту Варна в конкурентному середовищі та виходячи зі сформульованих місії та стратегічного бачення визначено пріоритети розвитку міста. Основні з них:

1. Комфортний сімейний і молодіжний курорт.
2. Привабливий центр різноманітного здорового дозвілля болгарського Чорномор'я; розвиток спортивного яхтового туризму.
3. Розвиток центру оздоровчого та культурного туризму.
4. Розвиток МІСЕ туризму в Варні.

Шляхом подальшої декомпозиції стратегічних пріоритетів побудовано дерево цілей розвитку міста, в якому виділено рівні стратегічних і операційних цілей. Для реалізації операційних цілей формуються проекти, які є основним засобом досягнення стратегічних пріоритетів. З урахуванням цілей і стратегічних завдань розроблено відповідний бюджет [5, с. 10-15].

Узагальнені результати реалізації стратегії можуть бути описані системою індикаторів і показників, які групуються в три блоки.

1. Перший блок – результати, що характеризують досягнення фокусу.
2. Другий блок – інтегровані результати функціонування міста.
3. Третій блок – стан громадської думки щодо соціально-економічної ситуації в місті. Моніторинг індикаторів всіх трьох груп проводиться один раз. Підводячи підсумок вищесказаного, слід зазначити що програмування розвитку міст стає нормою сучасного управління [5, с. 10-15].

В ході дослідження розроблені етапи маркетингової програми Приморського курортного міста є ефективним інструментом досягнення маркетингового розвитку території. Стратегічне маркетингове планування являє собою підхід, при використанні якого, місто може створювати своє майбутнє. Його основою є визначення ситуації в місті; визначення можливостей, ризиків, можливостей і загроз і основних проблем; у виробленні концепції, цілей і завдань; вибір стратегії для виконання завдань; проведення відповідних заходів; виконання і контроль плану. Таким чином, обґрунтування концепції ефективного функціонування курортно-рекреаційної підсистеми Приморського курортного міста дозволило зробити висновок, що вона повинна розглядатися насамперед з ініціативи міської

влади та консолідації зусиль основних суб'єктів соціально-економічного та суспільно-політичного життя міста в процесі узгодження подальших спільних дій у напрямку розробки комплексних програм маркетингового розвитку міста.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Белан, О. Розвиток приморського курортного міста на основі використання маркетингового підходу // Держави і регіони Серія „Економіка і підприємництво“, №115, 2020, с. 10 – 15.
2. Сердюк А.Д. Школа муніципального маркетингу та промоції міста /А.Д. Сердюк, О.П. Буряк. – Харків, 2003. – 217 с.
3. Стоян Петков Маринов. Меніджмент на туристическата дестинация /Стоян Петков Маринов «Наука и Икономика». – ИУ-Варна. – 2015. – С. 134.
4. Kotler Ph., G. Armsyrong. «Marketing En. Introduction». New Jersey, 1990. – P. 57.
5. Peter F. Drucker A New Discipline, Success! / Peter F. Drucker. – January-February. – 1987. – P. 17-20.

УДК 378.746.1

Бойко В.В.

ад'юнкт Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

PEDAGOGICAL STRATEGIES FOR FORMING LEADERSHIP SKILLS OF FUTURE MILITARY BACHELORS

The development of leadership skills in future military bachelors in the process of studying professional academic subject areas implies that each cadet, starting from the first year of his training, should link the theoretical arsenal of knowledge with the possibilities of its practical implementation. Emphasizing leadership skills and abilities is possible if the content component of knowledge is selected from individual academic subject areas. During the experimental professional training, we were able to make sure that the academic subject areas of the professional training cycle are basic for the development of leadership skills in future military bachelors. The content of professional academic subject areas enables cadets to acquire knowledge and develop skills and abilities that will contribute to their future activities as a manager (leader).

We used such research methods as observation, survey, study of service documents and methodological materials, comparison, analysis, synthesis, etc. It was found that the following professional academic subject areas have the greatest potential for developing leadership skills in future military bachelors: “Border Guard Service”, “Border Control”, “General Tactics”, “Fundamentals of Combat

Support”, “Fundamentals of Cynology”, “Firearms Training”, “Fundamentals of Human Resources Management”, “Moral and Psychological Support”, etc. Studying each of them ensures that cadets acquire leadership competencies and, consequently, skills. After all, the acquisition of leadership competencies (readiness to make grounded decisions; the ability to ensure the readiness of a subordinate unit to perform assigned tasks; the ability to use modern methods in working with personnel; readiness to manage a unit; readiness to give orders and instructions, ensure their implementation and bear responsibility; the ability to take into account the individual psychological characteristics of servicemen and their possibilities to influence the performance of professional tasks) can be realized by a capable person who possesses leadership skills (demonstration of professionalism, education, erudition, literacy, intelligence, tranquility, decision-making, prudence, critical thinking, perseverance, fairness, and foresight).

This explains the qualification requirements for the head of the training course contained in the job description, such as at least 10 years of military service in officer positions and at least 5 years of experience in human resources management. In general, leadership skills are formed and improved throughout the professional life of a serviceman. They begin to be developed during the cadet years. i. e. the years of training in a higher military educational institution. The following leadership skills of future military bachelors can be distinguished: to forecast; to clearly and concisely formulate an opinion; to convey interesting and useful information; to trust; to demonstrate emotional intelligence (to feel the mood of others); to motivate.

Taking into account the approach proposed by T. Kononova, “it is advisable to develop a pedagogical strategy for the formation of leadership skills in future military bachelors” [1, p. 78].

Thus, the strategy of internalization is relevant for the formation of leadership skills in the process of professional training. In the conditions of its implementation, instructors create complete indicative principles of activity and then move them to the internal plan. The opposite is the process of externalization when a folded idea or thought is revealed and structured for general understanding. Moreover, according to the results of the research, a consistent change of internalization and externalization is appropriate.

No less important pedagogical strategies for developing leadership skills in future military bachelors are problematization and reflection in the process of professional training. During training sessions in professional academic subject areas, problematic situations are created that are close to real situations of future professional activities. As a rule, standard methods of action are not enough to solve problems in a problem situation; there is a need for analytical reflection, critical thinking, and the advancement of certain hypotheses as possible solutions

to problems. The cadet uses the maximum of personal potential: from intuition to logic and critical thinking.

We also took into account educational strategies of acceleration and enrichment [2, p. 179]. Scientists associate acceleration with a change in the speed of acquiring knowledge, skills, abilities, and competencies. The content of these pedagogical categories remains unchanged. The requirements for the implementation of this strategy are as follows: interest and abilities in military activities in general and social as well as emotional readiness for future professional activities in particular. Enrichment is considered an alternative to acceleration. This strategy is based on increasing the volume, deepening and expanding the material of professional academic subject areas.

The best option is to combine the two pedagogical strategies mentioned above: acceleration and enrichment.

LITERATURE

1. Kononova T. Pedagogical strategies for the formation of leadership competence of foreign students during their professional training. Scientific Bulletin of Chernivtsi University : collection of scientific papers. Issue 759: Pedagogy and psychology. Chernivtsi : Chernivtsi National University, 2015. P. 77–82

2. Miroshnichenko, V., Mashtaler, A., Stavyskyi, O., Bloschynskyi, I., Pohekalin, I., & Shevchuk, V. Professional Vocation Development in the Future Border Guard Officers' Activity. Revista Romaneasca pentru, 2019. № 11(4), P. 164–174. doi:10.18662/rrem/164

УДК 331.101

Гончар О. Д.¹, Заболотний М.Ю.², Сагачко Ю.М.³

¹ студ. ДБТУ

² студ. ДБТУ

³ канд. екон. наук, доц. ДБТУ

ВАЖЛИВІСТЬ КОМАНДОУТВОРЕННЯ В УПРАВЛІННІ ПЕРСОНАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

У сучасних умовах розвитку світової та вітчизняної економіки процес управління персоналом є одним із найважливіших аспектів життєдіяльності та функціонування організації, який здатний істотно підвищити ефективність системи управління та забезпечити підвищення за рівнем прибутковості та конкурентоспроможності. Сьогодні економічна ситуація в Україні характеризується політичною, економічною та фінансовою нестабільністю, посиленням внутрішньої та зовнішньої конкуренції, скороченням обсягів виробництва, зростанням інфляції, воєнної агресії. Така ситуація негативно

впливає на діяльність підприємств, що потребує підвищення ефективності управління підприємством. Одним із найважливіших завдань, з якими сьогодні стикається бізнес, є пошук шляхів покращення управління персоналом. Тому розв'язання проблеми пошуку нових шляхів підвищення ефективності управління персоналом, які визначають умови та можливості ефективної діяльності компанії, є актуальним завданням.

Кожному підприємстві, що працює в складних бізнес умовах на динамічних ринках критично необхідно мати сильну менеджерську команду. Саме навченість менеджерів визначає наскільки вдало відбувається щоденна операційна робота в компанії, як організація адаптується до змін та впроваджує інновації, як залучаються, і головне, як утримуються таланти.

Популярність управлінських команд і їх створення почала зростати близько 30 років тому, коли фахівці з високоефективного управління, організаційного розвитку і соціальної психології почали звертати на них увагу. Перші дослідження командної діяльності з'явилися на початку 60-х років і спрямовувалися на пошук шляхів підвищення ефективності та продуктивності управлінської роботи. Цікавість до командного підходу виникла відповідно до змін у розвитку організацій і високоефективного управління, що були виявлені у цей період [1, 2].

Успіх будь-якої організації залежить від людей, які в ній працюють. Отже, управління цими людьми — інструмент досягнення успіху компанії. На жаль, навіть високотехнічні організації не можуть виключити ймовірність людської помилки, отже є потреба у розумній організації діяльності кожного із співробітників. Просте порівняння: колектив в будь-якій організації схожий на людський мозок. У ньому також є багато відділів, що відповідають за конкретні дії і прийняття необхідних рішень. Що допомагає мозку працювати максимально швидко і обслуговувати потреби всього організму? Добре працююча нейронна мережа. За аналогією з колективом цю функцію виконує система управління персоналом. Адже саме від швидкої і злагодженої взаємодії між співробітниками і залежить успіх в реалізації проєктів. Розуміння важливої ролі цієї діяльності можна добре побачити, якщо розглянути основні види кадрових маніпуляцій в будь-якій організації [3]: прийому співробітників на вакантні посади; адаптація нових співробітників на робочому місці; розвиток кожного окремо взятого працівника і команд в цілому; підтримка морального здоров'я співробітників і корпоративної культури.

Таким чином, ми підійшли до висновку, що управління персоналом відіграє дійсно ключову роль в організації будь-якого масштабу. Саме від правильно підібраних, адекватно інтегрованих в один колектив співробітників залежить те, наскільки вони зможуть створити продуктивні команди і досягати цілей діяльності компанії. І всім цим займаються

відповідні фахівці – «кадровики», «менеджери по персоналу» або «HR-менеджери».

Для ефективного управління необхідно знати механізм функціонування досліджуваного процесу, всю систему факторів, що викликають його зміну, а також засоби впливу на ці фактори. Отже, можна говорити про певний механізм функціонування системи управління персоналом і про використання різноманітних інструментів впливу на працівника, тобто про певну технологію роботи з персоналом. У найзагальнішому вигляді технологія – це техніка, навички або послуги, які використовуються для створення певних змін у матеріалі [4].

Важливо знати, які цілі можна досягти за допомогою різних засобів впливу, як і за допомогою чого це здійснюється. Арсенал використовуваних тут засобів (методи, способи роботи з персоналом, виражені в різних організаційних формах) досить різноманітний:

- кадрове планування;
- управління змінами;
- оптимізація чисельності та структури персоналу, регулювання руху робочої сили;
- розробка правил прийому, розстановки та звільнення працівників;
- структурування робіт, їх нове компоновання, формування нового змісту праці, посадових обов'язків;
- управління витратами на персонал як засіб впливу на розвиток працівника
- трудовий потенціал;
- організація праці як засіб створення середовища, що сприяє максимальній віддачі виконавця в процесі праці;
- управління навантаженням, оптимізація структури робочого часу;
- оцінювання та контроль діяльності;
- політика оплати праці, її високі результати;
- надання соціальних послуг як засіб мотивації та стабілізації колективу;
- тарифні угоди між адміністрацією та колективом;
- соціально-психологічні методи (методи усунення конфліктних ситуацій, забезпечення взаємодії та ін.);
- формування корпоративної культури;
- командування, тощо.

Отже, ефективні системи управління вимагають розуміння функціонування досліджуваних процесів та факторів, які на них впливають. Застосування певної технології управління персоналом дозволяє керівникам розташовувати і впливати на фактори, що забезпечують результативність та адаптацію підприємств до змін. В той же час технологія роботи з персоналом має включати різноманітні інструменти та навички для досягнення

поставлених цілей. Тому саме командоутворення є важливою складовою успіху підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Сагачко Ю.М., Богомолова К.С. Цифрові інструменти в управлінні командою. Управління розвитком соціально-економічних систем. Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції. Харків: ДБТУ, 2023. С. 534-537.
2. Сагачко Ю.М., Богомолова К.С. Управління людськими ресурсами. Менеджмент XXI століття : глобалізаційні виклики: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції, 19 травня 2022 р. Полтава : ПДАУ, 2022. С. 125-128.
3. Чому управління персоналом відіграє ключову роль в організації: відповіді на важливі питання про управління персоналом. URL: <https://blog.agrokebety.com/chomu-upravlinnya-personalom-vidihraye-klyuchovurool-v-orhanizatsiyi>
4. Гуцуляк Н.П. Сучасні технології управління персоналом. Економіка і організація управління. № 3 (35) 2019. С. 111-118.

УДК 005.8

Губарев М. М.

студ. гр. ФЕУ-512м НУ «Запорізька політехніка»

ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ УПРАВЛІННЯ ПРОЕКТАМИ

Проект відновлення країни є комплексною програмою, спрямованою на відновлення різних сфер життя країни, включаючи економіку. Одним із ключових компонентів цієї програми є інвестиції в різні галузі економіки, які необхідні для досягнення поставленої мети. Оптимальне використання інвестицій, спрямованих у різні галузі економіки, можливе лише за ефективного управління проектами. Для досягнення максимальної ефективності інвестицій в проект відновлення країни необхідно правильне планування та контроль над витратами, аналіз ризиків та постійний моніторинг виконання проектів. Для удосконалення співпраці з інвесторами та партнерами важливо мати чітку стратегію розвитку, щоб забезпечити стабільність та успіх проекту в майбутньому. У зв'язку з цим необхідно формувати організаційні структури управління проектами, які дозволять координувати та контролювати всі проекти в рамках стратегії відновлення економіки країни. Відсутність управління проектами може призвести до неефективної та непродуктивної реалізації інвестиційних програм. Тому

розробка організаційних структур управління проектами є необхідною складовою процесу відновлення економіки країни.

Успішна реалізація проекту вимагає чіткого визначення його цілей, а також розробки і реалізації стратегій, спрямованих на досягнення цих цілей. Цілі проекту можуть бути різними і залежать від багатьох факторів, таких як вимоги замовника, обмеження за часом і ресурсами, а також стратегічні пріоритети організації. Однак, можна виділити наступні основні типи цілей проекту:

- Фінансові цілі (наприклад, прибуток, рентабельність інвестицій);
- Якісні цілі (наприклад, поліпшення якості продукції або послуги, підвищення задоволеності клієнтів);
- Тимчасові цілі (наприклад, скорочення термінів реалізації проекту, дотримання графіка робіт);
- Ресурсні цілі (наприклад, економія ресурсів, Оптимізація використання ресурсів).

Організаційна структура є важливим елементом управління проектами, який визначає розподіл відповідальності, ролей у рамках проекту та встановлення зв'язків між учасниками проекту, визначення комунікаційних каналів.

Існує кілька теорій управління проектами, які пропонують різні підходи до формування організаційної структури, зокрема такі як функціональна, матрична, проектна та змішана структура

Функціональна структура передбачає організацію проекту всередині функціональних підрозділів, що дозволяє використовувати існуючі ресурси та експертизу, але може призвести до відсутності чіткої лінії відповідальності та координації між підрозділами.

Матрична структура об'єднує співробітників із різних функціональних підрозділів у межах проекту, що дозволяє ефективніше управляти проектом, але може призвести до конфліктів між керівниками підрозділів.

Проектна структура передбачає створення окремої команди для реалізації проекту, що забезпечує більш чітку лінію відповідальності та координації, але потребує додаткових ресурсів та може призвести до дублювання функцій.

Змішана структура зазвичай включає в себе елементи функціональної, проектної, матричної та інших структур, комбінуючи їх таким чином, щоб найкращим чином відповідати цілям і завданням конкретного проекту. Вона дозволяє ефективно використовувати переваги різних підходів до управління проектами, адаптуючи їх під конкретні умови і вимоги.

При виборі організаційної структури необхідно враховувати особливості проекту, його цілі, тимчасові та бюджетні обмеження, а також ресурси та компетенції команди. Необхідно приділяти увагу організації

комунікацій та узгодженню між підрозділами, а також визначенню ключових ризиків та способів керування ними. Управління організаційною структурою проекту є процесом безперервного удосконалення, який вимагає постійної оцінки та коригування залежно від умов і вимог проекту, що змінюються. Правильно обрана організаційна структура управління проектом сприяє підвищенню ефективності проекту, досягненню поставлених цілей та задоволенню потреб замовника та зацікавлених сторін.

Для успішної реалізації проекту необхідно також враховувати фактори, що впливають на формування організаційної структури, такі як культура організації, рівень підтримки керівництва, наявність ресурсів та досвіду в управлінні проектами. При формуванні організаційної структури управління проектами важливо враховувати принципи гнучкого управління проектами, такі як управління змінами, ітеративність та інкрементальність, а також можливість швидкої реакції на зміни у проекті.

Для досягнення успіху в проєктах окрім правильного вибору організаційної структури, важливу роль має також використання сучасних інструментів та технологій. Одним з ключових аспектів ефективного управління проектами є програмне забезпечення для управління проектами, яке дозволяє керівникам проєктів ефективно планувати, виконувати та контролювати роботу команди, відстежувати виконання завдань та керувати бюджетом проєкту.

Крім того, в ефективному управлінні проектами відіграють важливу роль також сучасні технології комунікацій. Зокрема, інтернет-засоби спілкування, відеоконференції та інші засоби, забезпечуючи швидку та зручну комунікацію між учасниками проєкту, сприяють збільшенню продуктивності та уникненню затримок у виконанні робіт.

Таким чином, ефективне управління проектами вимагає не лише правильного вибору організаційної структури, а й використання сучасних інструментів та технологій, які дозволяють досягнути більш високої продуктивності та ефективності проєктів, що є особливо важливим у ситуації відновлення країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. "Управління проектами" Ю. О. Лапін, В. М. Марковський
2. "Управління проектами: теорія та практика" О. В. Ковалев
3. "Управління проектами. Від теорії до практики" О. І. Соловйова, С. І. Руденко
4. Офіційний сайт ООН. URL: <https://news.un.org/ru/tags/ekonomicheskie-poterya-ukrainy>.
5. Офіційний сайт The World Bank In Ukraine. URL: <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine>.

УДК 65.012

Деренська Я.М.¹, Муляр Т.В.²

¹ канд. економ. наук, доц. НФУ

² студ. гр. 073МОМ22(1,6з)Упр. НФУ

НАПРЯМКИ УПРАВЛІННЯ ВАРТІСТЮ ПРОЄКТУ

Виклики сьогодення змушують вітчизняного виробника шукати оптимальні підходи до використання обмежених ресурсів задля забезпечення якісного функціонування. Одним з підходів до подальшого розвитку підприємства (організації) шляхом реалізації інвестиційних проєктів є опанування концепції проєктного менеджменту. Основними функціями управління проєктом є управління обсягом, часом, вартістю та якістю проєкту. Отже, беручи до уваги таку вагомість вартісних характеристик проєкту, планування та моніторинг структури витрат, бюджетів окремих робіт, проєктних груп (виконавців, відділів організаційної структури проєкту) та бюджету проєкту в цілому знаходиться під постійним контролем усіх учасників проєкту. Слід зазначити, що актуальності формуванню бюджету проєкту та подальшому управлінню параметрами вартості додає й необхідність забезпечення максимальної віддачі від вкладених у проєкт коштів. Підходи до визначення вартості проєкту обумовлюються особливостями основної діяльності підприємства [1], рівнем організаційної зрілості та досвідом щодо успішної реалізації проєктів конкретного підприємства. Однак, стандарти проєктного менеджменту (наприклад, РМВОК) надають можливість використання у проєктній діяльності єдиних підходів до здійснення процесів ініціювання, планування, виконання, моніторингу, завершення проєктів та формування інструментів управління проєктами, у тому числі й щодо управління вартістю.

Процес управління вартістю проєкту враховує вартісну оцінку, розроблення бюджету проєкту, безпосереднє управління вартістю у межах моніторингу виконання проєктних робіт. Ключовим моментом планування є складання плану управління вартістю проєкту [2].

Першим етапом є планування ресурсів проєкту – через формування структури проєктних робіт, організаційної структури визначається перелік, характеристики та вартісні параметри використання трудових, матеріальних, технічних, інформаційних тощо ресурсів. Також досліджується доступність ресурсів у часі, з урахуванням послідовності (паралельності) виконання проєктних робіт, інтенсивності використання окремих видів ресурсів.

Оцінка вартості проєкту здійснюється, беручи до уваги таку інформацію, як: визначені на попередньому етапі ресурси; оціночні параметри вартості кожного виду ресурсу з урахуванням ставок (трудова

ресурси), норм витрат (матеріальні ресурси) тощо; календарного використання кожного ресурсу; ризиків зміни вартості (вплив інфляції, необхідність внесення коригувань); визначені обмеження щодо витрат на проєкт або вимоги замовника (інвестора) щодо цільового використання коштів. Оцінка вартості проєкту проходить кілька рівнів – від концептуальної оцінки (загальна сума витрат з урахуванням масштабу проєкту) до калькулювання (найбільш ретельне визначення кожного виду витрат у розрізі окремих ресурсів, окремих робіт, окремих груп виконавців). Кращою практикою планування витрат є розроблення кількох сценаріїв – оптимістичного, найбільш імовірного, песимістичного. Використання такого підходу (PERT) дозволяє визначити розмах вартості проєкту та очікувану величину проєктного бюджету (середня зважена оцінка за сценаріями).

Наступним етапом є бюджетування витрат. Результати вартісної оцінки ресурсів дозволяють з'єднати окремі витрати на виконання проєктних робіт у єдиний бюджет проєкту. У межах цього етапу розглядаються також питання планування фінансування проєкту, збалансованості у часі необхідних фінансових ресурсів для виконання поточних проєктних робіт і очікуваних грошових потоків.

У межах етапу контролю витрат проводиться ретельний аналіз відхилень запланованих і фактичних проєктних параметрів за методами засвоєного обсягу. З метою обґрунтування внесення змін у бюджет проєкту здійснюється аналіз тенденцій відхилень за вартістю, строками проєкту, їхній взаємний вплив на прогнозований бюджет по завершенню проєкту. У разі необхідності виконуються коригувальні дії щодо зниження прогнозованої вартості проєкту.

Таким чином, ретельне планування вартості проєкту: сприяє чіткому розумінню розподілу витрат за часом, проєктними роботами, виконавцями; допомагає знизити ризик непередбачених витрат; запобігає перевищенню витрат за умови вчасного моніторингу й коригування наслідків негативних впливів на вартісні параметри проєкту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Нос М. Огляд сучасних методологій управління вартістю ІТ-проєктів / М. Нос // Інформаційні технології та суспільство. – 2022. – №1 (3). – С. 54-60. – Режим доступу: <https://doi.org/10.32689/maup.it.2022.1.7> (дата звернення 26.09.2023). – Назва з екрану.
2. Nwadike P. Project Cost Management: How to Create a Cost Management Plan [Електронний ресурс]. – February 28, 2023. – Режим доступу: <https://businessyield.com/project-management/project-cost-management/> (дата звернення 26.09.2023). – Назва з екрану.

УДК 004:331

Заліцький С.А.¹, Лінькова О.Ю.²

¹ студ. НТУ «ХПІ»

² канд. екон. наук, доц. НТУ «ХПІ»

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МОТИВАЦІЇ В ІТ СФЕРІ

Сутність мотивації персоналу є ключовою в галузі управління людськими ресурсами [1]. Розвиток інформаційних технологій дозволяє працювати на відстані, з використанням Інтернету та спеціалізованих платформ. Теорії дистанційної зайнятості вказують на можливість працювати з будь-якого місця, що може вплинути на мотивацію працівників, забезпечивши їм більшу гнучкість та зручність у роботі.

Формування системи мотивації персоналу є складним та багатогранним процесом, який вимагає уваги до різних аспектів. Зважаючи на різноманіття індивідуальних та організаційних особливостей [3], ефективна мотиваційна система повинна враховувати різні фактори, від матеріальних винагород до можливостей для особистісного зростання та розвитку. Мотивація персоналу в ІТ галузі може варіюватися в залежності від характеру завдань, які вони виконують і може бути підкріплена різними факторами, такими як технічні виклики, можливість розвитку навичок і задоволення від досягнень у власній обраній сфері.

Розробка плану кар'єри, адекватне поєднання фінансових стимулів (доплати, премії) та нематеріальних заохочень (усна чи письмова визнання, похвали, нагороди), а також обов'язкове врахування принципу винагород і покарань (у випадку запізень) становлять важливі компоненти мотиваційної системи [2]. Аналіз факторів винагороди та покарань допомагає оцінити їхній вплив на ефективність використання мотивації персоналу. Розгляд різних аспектів оплати праці дозволяє визначити, наскільки вона сприяє покращенню продуктивності праці, забезпечує зростання благополуччя працівників і розвиток їхніх творчих здібностей.

Враховуючи вищезазначене, в Україні, актуальність ефективної мотивації праці набуває особливої ваги, особливо в контексті подій, пов'язаних з війною та масовим від'їздом працездатних співробітників за кордон у якості біженців (близько 6.2 млн. осіб) [5]. У такій надзвичайно складній ситуації, створення ефективної системи мотивації може виявитися дійсно важливим.

За результатами дослідження мотивації на ТОВ "ДЖИ ФАЙВ ХОЛДИНГ УКР", яка активно працює в сфері інформаційних технологій та комп'ютерних систем, має тісний зв'язок як з вітчизняними так і світовими партнерами. ІТ-галузь характеризується постійними технологічними змінами та інноваціями. На 24 лютого 2023 року в Україні нараховувалося 271 699

ФОПів, які працюють у сфері ІТ. За рік повномасштабної війни кількість ІТ-фахівців, зареєстрованих як ФОПи, збільшилася на 31 793 особи, або на 13% [6]. Персонал ТОВ "ДЖИ ФАЙВ ХОЛДИНГ УКР" відіграє ключову роль у реалізації проектів компанії. Компанія прагне створити багатонаціональне та різноманітне робоче середовище, сприяючи інноваціям та творчості.

Склад персоналу ТОВ "ДЖИ ФАЙВ ХОЛДИНГ УКР" включає: професійних розробників та дизайнерів ігор; маркетингових фахівців, які займаються просуванням і рекламою продуктів; технічних експертів, які відповідають за інфраструктуру та технічну підтримку; команду з контролю якості, яка ретельно перевіряє ігровий контент на відповідність високим стандартам.

Основна більшість працівників компанії у 2022 році показала досвід роботи у сфері ІТ від 5 до 10 років. Крім того, 80 осіб володіють досвідом роботи на підприємстві від 2 до 5 років, а 25 осіб приєдналися до компанії лише в минулому році, їх стаж менше 1 року. Ці цифри говорять про високу зацікавленість персоналу «ДЖИ ФАЙВ ХОЛДИНГ УКР» у власній роботі, їх задоволеність працею та бажання рости професійно. Щодо якості персоналу, в компанії наявні дані про підготовку та підвищення кваліфікації. Внутрішня система підвищення кваліфікації в компанії "ДЖИ ФАЙВ ХОЛДИНГ УКР" має таку структуру:

а) Короткострокові курси спрямовані на підвищення кваліфікації нових співробітників головного офісу та філій, що недавно приєдналися до нас.

б) Тематичні семінари організовуються для співробітників головного офісу і філій.

в) Тренінги проводяться для працівників підрозділів, які взаємодіють з клієнтами, секретарів та співробітників з питань безпеки.

г) Стажування в структурних підрозділах компанії та можливість навчання від провідних співробітників і керівного складу головного офісу є ключовими аспектами.

Отже, ТОВ "ДЖИ ФАЙВ ХОЛДИНГ УКР" постійно вдосконалює кваліфікацію власних працівників через різноманітні навчальні заходи, що сприяє їхньому професійному росту та внеску в успішність компанії.

Необхідно надавати вагоме значення вирішенню проблеми підвищення мотивації персоналу, шляхом активізації внутрішньої мобільності працівників. Стратегічно розроблені перспективи внутрішніх переміщень, включаючи можливості кар'єрного росту, сприяють збільшенню зацікавленості працівників, а також укріплюють їх зв'язок з підприємством. Ключовим аспектом управління рухом персоналу є визначення основних закономірностей цього процесу. Їх глибоке розуміння дозволяє виявити найефективніші напрямки впливу з боку управлінського кола. Сутність управління рухом персоналу полягає в аналізі закономірностей плинності

кадрів. Потрібно враховувати, що залежність інтенсивності плинності персоналу від соціально-демографічних характеристик є значущою. Знання про вплив особистісних характеристик на схильність працівника до переміщень важливе, як для прогнозування кількості звільнень, так і для пошуку способів пом'якшення негативного впливу цих факторів.

Заходи щодо поліпшення ситуації можуть включати:

Корекція структури заробітної плати: аналіз розмірів зарплати у кожній категорії персоналу може вказати на можливість підвищення в тих категоріях, де це є обґрунтованим. Збалансований розподіл фонду оплати праці допоможе створити стимули для всіх груп працівників.

Система мотиваційних заходів: важливо розглянути можливість впровадження додаткових мотиваційних заходів, які не обмежуються лише грошовими преміями. Негрошові заохочення, як визнання внеску та подяки, можуть підвищити мотивацію працівників.

Розвиток кар'єри: пропонувати можливості розвитку кар'єри і професійного зростання може бути потужним стимулом для працівників. Професійні цілі та перспективи можуть збільшити їхню мотивацію до покращення продуктивності.

Оптимізація навчання та розвитку: інвестування в навчання та розвиток працівників може покращити їх навички та внесок у роботу. Це може бути стимулом для підвищення їх продуктивності та доходу.

Аналіз існуючої системи мотивації персоналу на підприємстві може бути проведений через розгляд річного показника плинності персоналу (табл. 1). Цей показник відображає відсоткове співвідношення працівників, які залишають підприємство протягом року, до загальної чисельності зайнятих. При вивченні цього показника можна констатувати, що протягом 2021-2022 років він зріс на 5,35%, що свідчить про зростання кількості вибуттів з підприємства.

Таблиця 1 – Аналіз спеціальних показників плинності персоналу підприємства

Показники	2021 р.	2022 р.	Абсолютне відхилення
Річний показник плинності персоналу, %	8,35	13,7	5,35
Індекс стабільності, %	16,1	12,8	-3,3

Індекс стабільності в 2022 році вказує на те, що відсоток працівників, які протрималися на роботі протягом цілого року в порівнянні з числом таких же працівників минулого року, становить 12,8%. Це значення менше на 3,3%, ніж в 2021 році. Цей показник свідчить про зменшення кількості

співробітників, які працювали на підприємстві протягом всього року, через вибуття або зміну місця роботи.

Зростання рівня плинності є відображенням низької внутрішньої мотивації. Втрати співробітників спричинені не лише зовнішніми факторами, але й внутрішніми проблемами, такими як недостатня організація комунікації та управління. Подолання труднощів, пов'язаних з плинністю, потребує інтегрованого підходу. Запровадження позитивних змін у систему мотивації, навчання та розвиток персоналу, а також створення комфортного робочого середовища можуть сприяти зменшенню плинності та покращенню результативності діяльності підприємства.

Були проаналізовані передумови розвитку системи мотивації персоналу ТОВ "ДЖИ ФАЙВ ХОЛДИНГ УКР", які вимагають від компанії гнучкості, адаптації та розробки нових підходів до мотиваційної стратегії з урахуванням нових реалій у сфері зайнятості та потреб персоналу.

На даний момент в Україні спостерігається своєрідний «стартап-бум», особливо у сфері інформаційних технологій, який виступає як відповідь молоді на негативні тенденції у традиційних секторах економіки. Соціально-економічна мотивація стає визначальним чинником для більшості працівників.

Сучасне підприємство, з метою підвищення мотивації персоналу, активно використовує потужні мотиваційні механізми та нематеріальні методи стимулювання. Серед них - обмін досвідом через професійне навчання, мотивація з першого дня роботи, розкриття кар'єрних можливостей, усвідомлення важливості роботи, професійна гордість, гнучкі графіки роботи, використання заохочень та обмежень тощо. Слід зауважити, що сучасний менеджмент підприємства акцентує увагу на підвищенні ролі мотивації персоналу, впровадженні різноманітних форм і методів стимулювання високопродуктивної праці, що призводить до покращення фінансових показників діяльності підприємства в цілому. Однозначно розвиток мотиваційних підходів слід спрямовувати на посилення індивідуалізації системи винагороди, активне використання моральних заохочень як ефективного та економічного інструмента мотивації, а також на постійний контроль ефективності всієї системи стимулювання.

Кар'єра відіграє суттєву роль у задоволенні потреб сучасного працівника, впливаючи на його ставлення до роботи і життя загалом. Організація кар'єрного процесу пов'язана з відбором шляхів просування, що забезпечують оптимальне використання внутрішніх ресурсів і подолання можливих обмежень. Успішна кар'єра допомагає задовольнити матеріальні та психологічні потреби працівника [4], такі як самореалізація, повага, успіх та розвиток. Підприємство має бути зацікавлене в управлінні кар'єрою свого персоналу, адже ефективна кар'єрна стратегія впливає на заповнення та

структуру організаційного простору. Кожна зміна посади відкриває незримі можливості для розвитку працівників, що сприяє розвитку нових навичок, умінь і характеристик. Відкриті і розвинуті можливості стають фундаментом для подальшого росту і просування вперед.

Своєчасний аналіз причин звільнення працівників та контроль над цими процесами у діяльності підприємства сприятиме не тільки зниженню плинності, а й підвищить ефективність діяльності як окремого працівника, так і підприємства в цілому. ТОВ «ДЖИ ФАЙВ ХОЛДИНГ УКР» віддає перевагу висококваліфікованим співробітникам, які націлені на постійне самовдосконалення, а зокрема високопрофесійним працівникам з енергією, наполегливістю та відкритістю до змін. Серед основних напрямів кадрової політики підприємства є забезпечення послідовної та ефективної системи професійного розвитку співробітників і створення кадрового резерву.

Управлінська діяльність повинна бути спрямована на створення оптимальних умов праці, ефективну організацію роботи, задоволення особистих потреб та формування позитивного соціально-психологічного середовища в колективі. Рекомендації щодо покращення системи мотивації включають розробку цілеспрямованих заходів для підвищення внутрішньої мотивації, таких як розвиток програм професійного росту, покращення умов праці та збільшення надання нематеріальних заохочень. Особлива увага має бути приділена аналізу матеріальної частини системи мотивації, так як заробітна плата та бонусні виплати відіграють важливу роль у залученні та утриманні персоналу. Розробка привабливих та справедливих систем компенсацій може позитивно вплинути на рівень плинності персоналу.

Таким чином, унікальність ІТ-сфери та сучасні інноваційні передумови, а також аналіз факторів, які впливають на пріоритети реалізації заходів мотивації в ТОВ «ДЖИ ФАЙВ ХОЛДИНГ УКР», вказує на необхідність комплексного та адаптованого підходу до управління персоналом. Залучення працівників різних вікових та соціальних груп, підтримка інновацій та внутрішнього підприємництва, покращення соціального забезпечення та створення умов для підвищення кваліфікації і зростання ефективності праці - це ключові завдання для досягнення успішних результатів системи мотивації у сучасних умовах. Постійний аналіз та адаптація мотиваційних стратегій стануть важливим елементом успішного управління персоналом для ТОВ «ДЖИ ФАЙВ ХОЛДИНГ УКР».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кіріченко, О. В. Сучасна інтерпретація поняття «мотивація» // Економічний форум, 1, 2022. – С. 282-285.

2. Професійний розвиток персоналу підприємств в системі мотиваційного менеджменту: колективна монографія / М.В. Семикіна, С.В. Дудко, А.А. Орлова та ін. Кропивницький: КОД, 2021. – 440 с.

3. Скриль, В. В., Галайда, Т. О. Ефективне використання мотиваційного механізму в системі управління персоналом на підприємстві // Економічний форум, 1, 2022. С. 1–6.

4. Церковна, А. В., Харламова, В. В. Використання соціально-психологічних методів управління персоналом // Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління, 2017. Т. 16. Вип. 3 (37). С. 222–237.

5. Ukraine Refugee Situation. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine/>

6. Скільки айтівців в Україні: +32 тисячі ІТ-ФОПів за рік згідно з Мін'юстом [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://dou.ua/lenta/articles/how-many-devs-in-ukraine-2023/>.

УДК 005.95

Кармінська-Белоброва М.В.¹, Белянінова А.І.²

¹ канд. наук. з держ. упр., доц. НТУ «ХП»

² студ. гр. БЕМ-521а НТУ «ХП»

РОЛЬ КЕРІВНИКА В ПРОЦЕСІ УПРАВЛІННЯ СТРЕСОМ В ОРГАНІЗАЦІЇ

У сучасному світі, який характеризується динамічністю, непостійністю, а також кризами соціально-економічного і військового характеру, рівень стресу серед людей зростає як в особистому, так і в професійному житті. Стрес деструктивно впливає на саму особистість, її фізичний, емоційний та інтелектуальний стан, а постійне перенапруження перетікає у хронічну втому, яка супроводжується втратою інтересу до роботи, а це в свою чергу призводить до зменшення продуктивності працівника.

Саме тому стрес вважають загрозою для функціонування компанії, оскільки він має негативний вплив не лише на здоров'я працівників, але і на фінансовий результат підприємства та його успішне функціонування на ринку. Управління стресом на підприємстві стає одним з ключових аспектів успішного керівництва, тому менеджер має відігравати провідну роль в прогнозуванні й усуненні причин стресу, щоб забезпечити

Управління стресами - це цілеспрямований вплив на персонал організації для адаптації людини до стресової ситуації, усунення джерел стресу і оволодіння методиками їх нейтралізації всіма працівникам [1, с. 356]. Стрес є комплексом фізичних, хімічних та інших реакцій людини на подразники (стресорами) в навколишньому середовищі, дія яких виводить з

рівноваги фізіологічні і психічні функції цієї людини задля адаптації до ворожих або шкідливих умов, в яких знаходиться особистість [2].

Управління стресом передбачає дослідження пов'язаних з процесом праці причин виникнення стресу та подальше їх усунення. До професійних стресорів можна віднести: робоче перевантаження, протистояння і нездорову конкуренцію між співробітниками, відсутність перспектив розвитку та кар'єрного зростання, психологічне напруження, авторитарне керівництво, слабка поінформованість про стан роботи компанії, незрозуміння сенсу своєї праці і т.д.

Стрес-менеджмент застосовується на двох рівнях – на рівні окремої особи (забезпечує нейтралізацію стресу безпосередньо самим працівником за допомоги психотерапії, психоаналізу, фізичних тренувань, медитацій тощо) та на рівні організації (керівники мають проводити діагностику стресових ситуацій, заходи для профілактики їх виникнення, а також різноманітні методи боротьби зі стресами) [3].

Тож, в процесі управління стресом керівник виступає тим, хто:

- створює позитивний соціально-психологічний клімат в команді, в якому наявна взаємодовіра, надається доброзичлива і ділова критика, немає зайвого тиску на підлеглих і визнаються права самостійно приймати рішення без страху покарання за можливі помилки;
- затверджує обсяг, графік роботи та характер праці підлеглих, враховуючи їхні вміння, можливості, а також пріоритети і стиль їхнього життя;
- чітко формулює посадові обов'язки, надає актуальну інформацію, окреслює зони відповідальності, визначає виробничі завдання;
- дозволяє підлеглим не виконувати доручення за наявності вагомих підстав;
- залучає підлеглих до здійснення організаційних змін за потреби, вислуховує їхню думку та пропозиції;
- забезпечує професійний й особистий розвиток, навчання підлеглих;
- надає належну винагороду за добре виконану роботу;
- є наставником, який надає підтримку для підлеглого, який страждає від наявного стресу, а також прикладом, який надихає співробітників власною здатністю справлятися з труднощами;
- створює належні та безпечні умови праці.

Менеджер має докладати великих зусиль для усунення причин виникнення стресу в працівників організації, тому що це позитивно впливає на психологічний стан працівників, результативність їхньої праці та отримання задоволення від роботи. Організація, в якій керівництво приділяє достатньо уваги стрес-менеджменту, знижується плінність кадрів, покращується імідж та конкурентоспроможність на ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кричевський Р. Л. Якщо ви – керівник. К.: Справа, 2015. 266 с.
2. Василик Н. М. Управління стресом: суть та значення. Trends in science and practice of today. 2021. № 28. С. 220–223.
3. Самолюк Н. М. Професійні стреси: причини та методи запобігання / Н. М. Самолюк // Соціально-трудова відносина: теорія та практика. – 2016. – № 1. – С. 165–175.

УДК 378.746.1

Кіт В.В.

ад'юнкта Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

FORMATION OF LEADERSHIP SKILLS IN FUTURE MILITARY BACHELOR

Researchers believe that identifying a mechanism for the formation of leadership skills against the background of a military organization is important both in terms of developing a legitimate procedure for a person's advancement to leadership within the structure of military management and in terms of the possibility of managing this process, establishing optimum alternatives for the interaction of leaders with their like-minded people, supporters, and opponents. The development of an appropriate system of rules is necessary not only for the nominating procedure of the "first person" of the military team but also for the exercise of his or her power functions.

The work referred to as "Politics as an Art of Leadership" cites R. Tucker's words as a warning. The political scientist warns against substituting such concepts as "leader" and "public official". He points out that "leadership is much more than analysis and decision-making, it is an influence on the minds and energy of those people who have to play their role in a certain process" [1, p. 36].

The definition of a leader as "an authoritative member of an organization or social group whose personal influence allows him or her to play a significant role in social and political situations as well as processes, in regulating relationships in a team, group, society" formulated by L. Orban-Lembryc is relevant for our research [2, p. 187].

Scientists emphasize "the importance of establishing an algorithm for the formation of leadership qualities in military professionals both in terms of career development and regulating this process. This means improving the models of cooperation between leaders and those who share their thoughts and views, who sincerely admire them, who inherit certain manners, rules, and norms of behavior, as well as those who express alternative approaches to solving professional

problems. The development of such a model of cooperation in operational and service activities plays an important role not only in determining the leader in the team but also in the direct performance of the role of leader by this person” [3, p. 119]. Based on the study of scientific sources, we determine that the formation of leadership qualities contains the following interrelated blocks: personal experience; functional mechanisms of the psyche; typological properties of personality; personality dynamics; individually significant social situations, and social environment. Depending on how the cadet has mastered the knowledge, the following levels are defined: knowledge-acquaintance, knowledge-reproduction, knowledge-skills, and the highest level is knowledge-transformation. The practical application of knowledge ensures its transition into skills and abilities.

An automatic action, formed by purposeful exercises, which is performed easily and freely, is called a skill. The psychological essence of the skill lies in the fact that it frees the student's mind from the need to control the technical components of the activity and allows one to focus on its purpose, tasks and conditions.

A skill is a formed, automatically performed movement that does not require conscious control and special volitional efforts to perform it. The following types of skills are distinguished:

- sensory (perceptual, sensual) i. e. the ability to automatically analyze signals coming from the environment;
- mental (intellectual) i. e. the ability to automatically solve previous mental operations;
- motoric an automated action on an external object using movements to transform it, which has been performed more than once before (for example, performing exercises with weapons).

Taking into account the above, then leadership skills can be considered as those skills that are necessary and obligatory in the professional activities of military bachelors as heads of units, commanders of a certain level.

It is known that leaders of various levels need to have formed leadership skills of the appropriate level, at which they can achieve the implementation of tasks and responsibilities defined in the job description.

LITERATURE

1. Humeniuk O. Leadership as a social and psychological phenomenon. Scientific Bulletin of Chernivtsi University : collection of scientific papers. Issue 723: Pedagogy and psychology. Chernivtsi: Chernivtsi National University, 2014. 36–43.
2. Orban-Lembryk L. Psychology of management: a manual. Ivano-Frankivsk: Plai, 2010. 695 p.

3. Serdiuk Yu. I. The essence, content of the formation of command and pedagogical skills in future officers. Collection of scientific papers. Khmelnytskyi: NASBGSU, 2010. No. 56, Part II. P. 119–122.

УДК 330.341.1

Кобелева Т.О.¹, Кучіна С.Е.², Перерва П.Г.³

¹ д-р економ. наук, проф. НТУ «ХПІ»

² канд. економ. наук, доц. НТУ «ХПІ»

³ д-р економ. наук, проф. НТУ «ХПІ»

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЧНИМИ ЗМІНАМИ

Процес реалізації стратегії розвитку промислових підприємств передбачає необхідні стратегічні зміни. Без них навіть ідеально спланована стратегія не принесе організації очікуваних позитивних результатів. Стратегічні зміни не є самоціллю. У реальному бізнесі є чимало прикладів успішних організацій, які довгий час явно не використовували стратегічне управління. Тому стоїть наукове завдання з'ясувати, чому все відбувається саме так.

З одного боку, стабільність бізнесу може означати вибір правильних стратегічних пріоритетів. При цьому вище керівництво тримає ці пріоритети в голові, не обтяжуючи себе формулюванням місії, розробкою стратегічних планів і т. д. З іншого боку, не виключено, що тенденції змін зовнішнього середовища розвиваються за значний проміжок часу «на користь» організації. Однак в переважній більшості випадків стратегічні зміни, адекватні змінам зовнішнього середовища, є об'єктивною необхідністю. Стратегічні зміни покликані перевести організацію з одного стратегічного стану в інший. При цьому правильно реалізований стратегічний розвиток організації приносить позитивні зміни не тільки в економічні аспекти діяльності, але і в систему управління організацією, соціальний розвиток, організаційну культуру. Успішна реалізація стратегії в цілому повинна забезпечуватися відповідними змінами у всіх необхідних сферах і аспектах функціонування організації.

Впровадження стратегічних змін в організації є надзвичайно складним завданням, яке, на нашу думку, обумовлено як мінімум двома причинами.

По-перше, будь-які зміни в організації зустрічають опір з боку тієї частини співробітників, яка дотримується правила не порушувати стійке становище, якщо воно нікому не шкодить. При традиційних управлінських рішеннях вони відчувають певну стабільність. І вони дуже сумніваються, що заплановані зміни (особливо стратегічні) в умовах їх існування не погіршать їх нинішнє становище.

По-друге, стратегічні зміни протягом досить тривалого часу, особливо на ранніх етапах їх впровадження, не приносять відчутних позитивних змін в поточне життя організації.

Окремі співробітники і їх групи, зіткнувшись з фактом запланованих змін, стикаються з перспективами радикальної зміни усталених алгоритмів, неформальних комунікацій, поведінкових стереотипів. Неважко здогадатися, скільки з них відреагують на заклики неформальних лідерів чинити опір змінам. Якщо корпоративна культура організації характеризується високим ступенем дотримання принципу ієрархії, це певною мірою може пом'якшити активний опір змінам. Але такі ситуації швидше виняток, ніж правило. Тому при плануванні стратегічних змін ми пропонуємо вжити відповідних заходів, які враховують наслідки опору та сприяють їх нейтралізації. Інакше ефективність майбутніх стратегічних змін не буде високою. Відому зарубіжні вчені стверджують, що немає справи більш складнішої в проектуванні, більш сумнівної в успіху, більш небезпечної в реалізації, ніж введення нових інститутів (стратегічних змін). Адже в цьому випадку ворогами реформатора будуть всі, кому вигідні старі порядки, а в усіх інших він знайде тільки прохолодних захисників, які змогли б стати хорошими при новій системі.

Виходячи з цього пропонуємо в якості головної причини супротиву змінам егоїстичний інтерес, так як саме завдяки їй більшість співробітників чинять опір змінам на рівні організації. Психологічно це пояснити нескладно: люди в першу чергу думають про власні інтереси, а не про інтереси організації. Така поведінка може привести до появи неформальних груп, які забезпечать організований опір змінам.

Нерозуміння цілей стратегії, ймовірно, пов'язано з тим, що співробітники не здатні в повній мірі оцінити вплив реалізації стратегії. Адекватності цієї оцінки найчастіше заважає відсутність достатньої інформації про цілі стратегічних змін і шляхи їх реалізації. Такий стан речей характерно для організацій, де ступінь довіри співробітників до дій керівників невисока.

Різні оцінки впливу реалізації стратегії змін є наслідком того, що різні групи виробничого персоналу по-різному сприймають стратегічні цілі і плани їх досягнення. Наприклад, керівники і рядові співробітники можуть по-різному оцінювати перспективи реалізації стратегії, як для організації в цілому, так і для окремих груп. При цьому характерною помилкою керівників є їх впевненість в тому, що співробітники бачать таку ж користь від реалізації стратегії, як і вони.

Низька толерантність до змін обумовлена побоюваннями співробітників, що вони не відповідатимуть оновленим вимогам до своїх компетенцій і не зможуть добре виконувати свої трудові обов'язки. Такий опір найчастіше супроводжується впровадженням змін, які пов'язані з

впровадженням передових технологій виробництва, нових методів просування продукції на ринок, удосконаленням систем управління і таке ін.

Після того як заплановані стратегічні зміни будуть реалізовані, видно, що, швидше за все, в результаті цих змін одні співробітники отримали перспективи кар'єрного і професійного зростання, а інші, навпаки, втратили позиції в організації, а то і зовсім втратили посади і пільги. Це призводить до поділу співробітників на прихильників і противників змін.

Хоча кожна організація, керівництво якої прийняло рішення про стратегічні зміни, має свою специфіку, існує необхідність формування певною мірою універсальних методів подолання опору цим змінам.

Пропонуємо використовувати наступні методи подолання опору змінам у практичній діяльності промислових підприємств.

1. Надання співробітникам інформації про майбутні зміни. Сподіватися на залучення персоналу до впровадження змін неможливо без повного і скрупульозного донесення до співробітників всіх аспектів запланованих стратегічних змін. Тільки виявивши всі сумніви і питання, а потім давши на них задовольняють відповіді, керівник може сподіватися мінімізувати кількість «опонентів» і «небезпечних елементів» серед своїх підлеглих.

2. Стимулювання залучення співробітників до змін. Періодично робота будь-якого співробітника контролюється і оцінюється керівництвом. При правильному управлінні співробітник прекрасно знає критерії, за якими його будуть оцінювати. Тому, щоб подолати опір змінам, керівнику досить доповнити критерії оцінки параметрами, пов'язаними зі ступенем участі працівника в стратегічних змінах і з урахуванням діючої системи мотивації переконатися, що винагорода за результатами оцінки є значущим для працівника.

3. Використання авторитету лідера. Серед форм влади, використовуваних сучасним менеджером, влада експерта не втрачає своєї актуальності. Якщо співробітники вважають свого керівника хорошим стратегом, то вони можуть слідувати за ним, навіть не до кінця розуміючи наслідки змін, а просто довіряючи знанням і досвіду.

4. Звернення до почуттів приналежності до організації. Цей метод подолання опору змінам актуальний, якщо співробітники залучені в досягнення цілей організації. Персонал, який пропрацював в організації тривалий час і позитивно налаштований до перспектив співпраці з організацією, може слідувати за менеджером-стратегом, усвідомлюючи користь пропонованих змін для його організації.

5. Робота з неформальними лідерами противників змін. Противники змін рідко протистоять їм поодиночці, зазвичай існують неформальні групи, які чинять опір змінам. Теорія організації рекомендує керівнику при існуючих фактах існування неформальної групи в надрах організації, яку він очолює,

не ховати голову в пісок, а намагатися налагодити контакт з лідерами цієї групи і по можливості наблизити цілі неформальної групи до цілей організації. Це те, що менеджер-стратег повинен робити з лідерами, які виступають проти змін.

6. Облік та врахування особистих причин поведінки персоналу. Це найтонший із запропонованих інструментів залучення прихильників стратегічних змін. На відміну від масового інформування співробітників про зміни, ефективне використання цього фактору пов'язаного з хорошим розумінням керівником мотиваційної структури кожного окремого підлеглого. Знаючи потреби, схильності і переваги тих, кого торкнулися зміни, керівник доводить своєму підлеглому, що між результатами змін і індивідуальними планами співробітника немає протиріч.

В якості висновку, відмітимо, що при створенні системи стратегічного управління необхідно провести зміни в організації, які можуть викликати (і, як правило, викликають) опір. Впровадження системи стратегічного управління така проблема стосується більшою мірою, ніж проведення інших змін, оскільки перехід на «стратегічну поведінку» вимагає переосмислення діяльності організації всіма, хто працює. Тому недостатнє усвідомлення керівництвом та співробітниками організації необхідності та відсутність відповідних заходів для проведення організаційних змін може занепасти будь-які наміри щодо вдосконалення управління організацією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Попов О.В., Мехович С.А. Класифікація ризиків при проведенні інноваційних перетворень // Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит. 2021. №3. С.66-71.
2. Старостіна А.О. Маркетинг: теорія, світовий досвід, українська практика: підруч. К.: Знання, 2009. 1070 с.
3. Kocziszky G., Veres Somosi M., Kobielieva T.O. Compliance risk in the enterprise // Стратегії інноваційного розвитку економіки України: проблеми, перспективи, ефективність "Форвард-2017": тр. 8-ї Міжнар. наук.-практ. Internet-конф. Харків : НТУ "ХП", 2017. С. 54-57.
4. Kocziszky G., Szakaly D., Veres Somosi M. (2012) Technology transfer / P.G.Pererva., Kharkiv-Miskolc: NTU «KhPI». 668 p.
5. Kocziszky G., Somosi Veres M., Kobielieva T.A. Compliance program: tutorial. Kharkov-Miskolc : LTD «Planeta-prynt», 2019. 689 p.
6. Tkachova N. Formation of competitive advantages of machine-building enterprises on the basis of the benchmarking concept // International Marketing and Management of Innovations: Global Sci. E-Journal. Bielsko-Biala, 2021. № 6. 10 p. URL: http://immi.ath.bielsko.pl/wp-content/uploads/IMMI_2021_07.pdf

7. Шаульська Л.В., Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Формування та використання системи моніторингу підприємницьких ризиків як запорука сталого розвитку бізнес-структур // Економіка і організація управління. 2023. №1(49). С.34-44. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/68529>

8. Pererva P.G., Kocziszky G., Somosi Veres M., Kobieliava T.A. Compliance program: tutorial. Kharkov-Miskolc : LTD «Planeta-prynt», 2019. 689 p.

9. Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Формування системи моніторингу підприємницької діяльності підприємства [Електронний ресурс] // Економіка: реалії часу: електрон. наук. вид. 2023. № 1 (65). С. 5-11. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2023/No1/5.pdf>

10. Перерва П.Г., Борзенко В.І., Кобелева Т.О. Інтелектуальна власність: магістерський курс: підручник. Харків: НТУ «ХПІ», 2019. 1002 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/286988829.pdf>

11. Ткачова Н.П. Перерва П.Г., Кобелева Т.О., Формування інноваційної та інвестиційної політики промислового підприємства на засадах збалансованої системи показників // Вісник НТУ "ХПІ" : зб. наук. пр. Темат. вип. : Технічний прогрес та ефективність виробництва. Харків : НТУ "ХПІ", 2015. № 59 (1168). С. 96-100. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/20638>

12. Шаульська Л.В., Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Дослідження впливу підприємницьких ризиків на сталий розвиток // Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит. 2023. № 3 (181). С. 14-23. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/66827>

13. Pererva P.G., Kocziszky G., Szakaly D., Veres Somosi M. (2012) Technology transfer / P.G.Pererva. Kharkiv-Miskolc: NTU «KhPI». 668 p.

УДК 331.1(075.8)

Кучинський В.А.¹, Погорелова Т.О.², Перерва П.Г.³

¹ д-р економ. наук, проф. НТУ «ХПІ»

² канд. економ. наук, доц. НТУ «ХПІ»

³ д-р економ наук, проф. НТУ «ХПІ»

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧИМ ПЕРСОНАЛОМ

Технології управління персоналом стрімко розвиваються в останні роки. При цьому не всі організації встигають адаптувати їх до умов свого життя. Успішний розвиток і функціонування організацій багато в чому визначається тим, наскільки ефективно вони управляють персоналом. Розробка теоретичних закономірностей і передумов, що визначають шляхи

формування і розвитку персоналу організації, представляє великий науковий і практичний інтерес. Сучасні технології управління персоналом дозволяють вирішити ряд завдань. За допомогою новітніх методик забезпечується висока ефективність роботи, спрямованої на виконання поточних і стратегічних завдань компанії [1-16]. Компанія зможе зайняти лідируючі позиції в своїй галузі, якщо команда професійних фахівців буде працювати з повною віддачею, а для цього необхідно приділяти підвищену увагу розвитку технологій управління персоналом.

Сучасна технологія управління персоналом заснована на розробці прийомів і методів ефективного впливу, що дозволяють отримати найкращий результат роботи. Кожна організація розробляє свій зміст технологій управління персоналом і нормативно-методичних документів, на основі яких здійснюється подальша робота з працівниками. Менеджмент персоналу відноситься до найскладнішої інтелектуальної діяльності [1, 5, 9, 13]. Бажання просто ефективно координувати роботу команди в цей час вже недостатньо. Необхідно знати теорію ефективного управління виробничим персоналом, вміти застосовувати її на практиці. В умовах розвитку ринкової економіки основна діяльність повинна бути спрямована на підвищення продуктивності праці.

Основні види сучасних технологій управління персоналом використовуються для створення цілісності системи. В арсеналі менеджера кейс-технології, ділові ігри, коучинг, допомога професійних центрів оцінки бізнесу. У практиці управління персоналом використовуються такі технології:

- управління - підбір, розстановка кадрів, оцінка бізнесу, удосконалення організації праці;

- менеджмент і розвиток - проводиться навчання, проводиться сертифікація, впроваджуються інновації в роботу;

- управління поведінкою - опрацьовується система мотивації, швидкого вирішення конфліктів, формується організаційна, корпоративна культура, етика ділових відносин.

У всіх видах технологій управління персоналом проглядаються основи професійного підходу, ставляться цілі, визначаються пріоритети, координується робота всіх відділів і структур підприємства. Кінцевий результат залежить від використовуваних видів. Забезпечити сталий розвиток і виживання підприємства в умовах мінливої ринкової економіки допомагають критерії ефективності, в яких на першому місці стоять наступні: простота і надійність управління; економіка; простота використання; практичність. Технології управління персоналом ретельно опрацьовуються і впроваджуються. Ефективність залежить від того, наскільки вміло менеджер

з персоналу, вище і середньої ланки підприємства використовує такі прийоми.

Наше дослідження показує, що за останні роки акценти в управлінні персоналом змінилися. Вони переносяться від формування і розвитку переважно індивідуальних компетенцій до формування і розвитку колективних компетенцій. Водночас зміни відбуваються і у формуванні індивідуальних компетенцій. Традиційні знання та вміння доповнюються тими, які дають можливість формувати продуктивні групові компетенції: готовність працювати в групі, володіння техніками спільного обговорення та спільного прийняття рішень, готовність узгоджувати особисті цілі та цінності з колективними. При цьому в сучасній практиці управління персоналом спостерігається зміщення центру ваги управлінського впливу з традиційних форм і методів роботи (розробка і впровадження прогресивних схем стимулювання праці, формування системи життєзабезпечення персоналу, впровадження різних форм наставництва, ротації кадрів, підвищення кваліфікації окремих співробітників) до тих форм роботи з персоналом, які спрямовані на формування колективних компетенцій: групові тренінги, формування корпоративна культура, зміцнення колективних цінностей, формування зобов'язань. Вживаються заходи щодо формування командного духу, зміцнення спільних цінностей, оволодіння технологіями продуктивної командної роботи в групі. Удосконалюються методи спільного обговорення та колективного прийняття рішень, інформування про спільні цілі, узгодження спільних цілей з індивідуальними.

У нових умовах в рамках нової моделі управління змінюються і технології управління персоналом. Змінилася навіть термінологія, якою користуються фахівці. Від терміну «використання трудових ресурсів» перейшли до терміну «управління персоналом», з нього в «управління людськими ресурсами», а потім і в «управління інтелектуальним потенціалом організації». Різні терміни відображають різний зміст відповідних заходів і різні підходи в технологіях управління персоналом. Все частіше HR-фахівці піклуються не стільки про відповідну мотивацію, скільки про створення можливостей для саморозвитку співробітників, вдосконалення особистісних навичок, а також різних формах групового навчання, спільному мотивуючому баченні. У передових організаціях створюються умови для активної участі співробітників в розробці стратегії і тактики, створюється інфраструктура інформаційної відкритості, постійного обміну досвідом з партнерами і клієнтами. Організації прагнуть розвивати культуру, орієнтовану на навчання. Зробити це можна за допомогою створення управлінських і робочих колективів, а також корпоративних систем навчання. У нашому дослідженні наголошується, що формування і розвиток нової моделі управління супроводжується зміною ролі участі працівників у

трудоному процесі. Якщо в традиційній моделі управління співробітники потребували жорсткого контролю, намагалися знизити власну роль, то в останні роки в багатьох передових організаціях співробітники постійно навчаються, залучаються в процес трансформації, намагаються розширити сферу власної відповідальності.

В рамках реалізації цих напрямків удосконалення методів управління персоналом ми пропонуємо практичні рішення щодо формування системи планування підвищення кваліфікації та перепідготовки управлінського персоналу промислового підприємства. В основу розроблених рекомендацій покладено формулювання цілей, принципів і завдань створення і функціонування системи планування, обґрунтування організаційно-практичних заходів, які пропонується здійснити в процесі формування стратегічних і оперативних планів підвищення кваліфікації та перепідготовки управлінського персоналу промислового підприємства.

Розроблено класифікацію цілей планування підвищення кваліфікації та перепідготовки персоналу та дано їх змістовну характеристику [4, 9, 15]. В якості основних цілей класифікації пропонуємо виділити адміністративні, інформаційні та мотиваційні цілі. Водночас звертаємо увагу на необхідність:

а) забезпечення безперервності, багаторівневих і цілеспрямованих процедур планування;

б) використовувати результати планування в процесах формування, практичної реалізації та коригування (при необхідності) стратегії розвитку персоналу промислового підприємства;

в) підкріплювати прийняті за результатами планування кадрові рішення відповідними організаційно-технічними рішеннями, спрямованими на подальший професійний розвиток працівників, удосконалення організаційної структури і технічного оснащення промислового підприємства.

З огляду на, що система планування підпорядкована загальним для економіки циклічним закономірностям (етапи створення, розвитку, перетворення, згасання, ліквідації), що обмежують життєві цикли будь-яких соціально-економічних явищ, пропонується передбачити в системі планування механізм моніторингу підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів, покликаний своєчасно генерувати сигнали про необхідність модернізації або докорінного перегляду цієї системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Шубалий О.М. Управління персоналом. Луцьк : ІВВ Луцького НТУ, 2018. 404 с.

2. Kociszky G., Somosi Veres M., Kobieliava T.A., Pererva P.G. Compliance program: tutorial. Kharkov-Miskolc : LTD «Planeta-prynt», 2019. 689 p.

3. Попов О.В., Мехович С.А., Кобелева Т.О. Класифікація ризиків при проведенні інноваційних перетворень // *Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит*. 2021. №3. С.66-71.
4. Kobieliava T.O., Tkachov M.M., Tkachova N.P., Pererva P.G. (2017) Modeling the marketing characteristics of market capacity for electrical automation // *Marketing and Management of Innovations*. №4. С.67-74.
5. Кобелева Т.О. Комплаєнс-безпека креативних економічних розробок // *Сучасні підходи до креативного управління економічними процесами : матеріали 10-ї Міжнар. наук.-практ. конф., 22 квітня 2019 р. Київ : НАУ, 2019. С. 87-89.* <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/41523>
6. Kocziszy G., Szakaly D., Veres Somosi M., Pererva P.G. (2012) *Technology transfer / P.G.Pererva, Kharkiv-Miskolc: NTU «KhPI». 668 p.*
7. Кобелева Т. О. Економічна оцінка роботи підрозділу із забезпечення комплаєнс-безпеки підприємства // *Науковий вісник ПУЕТ : зб. наук. пр. Сер. : Екон. науки. Полтава: ПУЕТ, 2019. № 3 (94). С. 38-48.* URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/58560>
8. Перерва П.Г. Формування системи моніторингу підприємницької діяльності підприємства / П. Г. Перерва, Т. О. Кобелева // *Економіка: реалії часу: електрон. наук. вид. 2023. № 1 (65). С. 5-11.* URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2023/No1/5.pdf>
9. Кобелева Т.О. Комплаєнс як категорія економічної безпеки промислового підприємства // *Економіка: реалії часу*. 2018. № 6 (40). С. 52-59. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2018/No6/52.pdf>
10. Шаульська Л.В., Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Дослідження впливу підприємницьких ризиків на сталий розвиток // *Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит*. 2023. № 3 (181). С. 14-23. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/66827>
11. Kobieliava T.O., Tkachov M.M., Tkachova N.P., Pererva P.G. (2017) Determination of marketing characteristics of market capacity for electrical automation // *Marketing and Management of Innovations*. №3. С.79-86.
12. Перерва П.Г., Борзенко В.І., Кобелева Т.О. *Інтелектуальна власність: магістерський курс: підручник. Харків: НТУ «ХПІ», 2019. 1002 с.* URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/286988829.pdf>
13. Kocziszy G., Veres Somosi M., Kobieliava T.O. Compliance risk in the enterprise // *Стратегії інноваційного розвитку економіки України: проблеми, перспективи, ефективність "Форвард-2017": тр. 8-ї Міжнар. наук.-практ. Internet-конф. Харків : НТУ "ХПІ", 2017. С. 54-57.*
14. Шаульська Л.В., Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Формування та використання системи моніторингу підприємницьких ризиків як запорука сталого розвитку бізнес-структур // *Економіка і організація управління*. 2023.

№1(49). С.34-44. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/68529>

15.Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Методичні засади моніторингу показників енергетичної безпеки в діяльності бізнес-структур // Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит. 2023. № 3(181). С.33-42. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/66824>

16.Перерва П.Г., Кобелева Т.О. Маркетингові підходи до моніторингу кон'юнктури товарного ринку промислового підприємства // Екон. вісник НТУУ «КПІ» : зб. наук. пр. Київ : НТУУ "КПІ", 2017. № 14. С. 468-477. URL: <http://ev.fimm.kpi.ua/article/view/108749>

УДК 338

Мазур О.О.¹, Шмиголь Н. М.²

¹ студ. НУ «Запорізька політехніка»

² д-р екон. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»

ЦИФРОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В БІЗНЕСІ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ МЕНЕДЖМЕНТУ

У сучасному світі бізнес-середовище постійно змінюється під впливом цифрових технологій, що породжує низку викликів і можливостей для менеджменту підприємств. Ефективне виробництво та конкурентоспроможність продукції стають залежними від адаптації до цього нового середовища. У світлі цього, розглянемо роль цифрових трансформацій у сучасному бізнесі та їх вплив на менеджмент.

Отже, пропонуємо аналіз і розгляд цифрових трансформацій у бізнесі, що допомагає менеджерам ліпше розуміти виклики та можливості, які вони створюють, і розробляти стратегії для досягнення успіху в цьому цифровому середовищі.

Сучасний бізнес, незалежно від галузі, переживає глибокі трансформації, спричинені стрімким розвитком інформаційних та комунікаційних технологій. Цифрові інновації перетворюють усі аспекти корпоративного світу, починаючи від способів виробництва та закінчуючи стратегічними рішеннями підприємств. В цьому контексті, менеджмент підприємств стає на передову лінію впровадження та адаптації цифрових ініціатив.

У цьому високотехнологічному середовищі, де дані, швидкість, інновації та взаємодія визначають конкурентоспроможність, менеджери повинні бути готові до вирішення складних завдань і впровадження нових підходів до управління. Співробітники та клієнти очікують більшої швидкості, ефективності та персоналізації, що робить діяльність підприємства більш вимогливою та складною.

Діяльність менеджерів в умовах цифрових трансформацій вимагає розуміння нових можливостей і визначення стратегій, спрямованих на використання цих можливостей. «В минулому в окремих інноваційних компаніях цифрова трансформація була пріоритетом, на даний час вона стає масовим явищем, відповідні проекти стають життєво важливими для успіху не тільки певних підприємств, але й регіонів і країн. Новий економічний уклад диктує нові вимоги до формування конкурентних переваг підприємств та ефективних концепцій їх функціонування.» [1, с. 2]

Зміна культури та структури організації є однією з найважливіших перешкод, з якими стикаються менеджери, є необхідність перегляду та переосмислення корпоративної культури та організаційної структури. Традиційні ієрархічні моделі управління, які були актуальними в минулому, часто перешкоджають впровадженню інноваційних цифрових ініціатив. «Розвиток культури обумовлений еволюцією позаінституційних форм в критичних умовах трансформації всієї структури суспільства. Різноманіття та інноваційність елементів мережевого суспільства відповідає акту трансформації статусних форм традиційної культури. Процес формування позастатусних відносин, як це виявляється з аналізу теорій інформаційного суспільства, знаходить незалежність існування, про що свідчить певна стійкість в ритмі і формах їх оновлення. Загальний сенс перетворень поміщений в певній закономірності становлення культури інформаційного суспільства, що викликала конфлікт між інституційними залежностями, що склалися в попередню епоху, і новими соціальними динамічними зв'язками. Основний сенс цього явища поміщений в розриві, що виявився, між інтенсивністю розвитку духу, що об'єктивувався і суб'єктивного, що характерне для перехідного періоду культурних епох» [2]

Цифрова трансформація вимагає створення більш гнучких та адаптивних структур, де інформація та рішення можуть швидко поширюватися в організації. Організації повинні розвивати нові підходи до співпраці між підрозділами та відкривати можливості для творчого взаємодії та інновацій. Це вимагає переосмислення ролі менеджменту в організації та створення нових систем мотивації, спрямованих на підтримку ініціатив і креативності працівників.

Кібербезпека та дані. Зростання використання цифрових технологій призводить до збільшення обсягу даних, які зберігаються та обробляються підприємствами. Однак це також робить організації більш вразливими перед загрозами кібербезпеки. Захист важливих даних та інформаційних ресурсів стає великим завданням для менеджменту.

Менеджери повинні бути готові до виявлення та вирішення потенційних кіберзагроз, а також розвивати стратегії захисту інформації. «Компанії шукають конкретні рішення цифрових технологій, що будуть сприяти

працездатності та відновленню їх бізнесу, дозволять забезпечити широкомасштабне впровадження нових способів роботи, захистять їх системи від кібер-ризиків, посилять можливості в галузі цифрової комерції та маркетингу, а також дозволять підвищити автоматизацію операцій та ланцюгів поставок.» [1, с. 2] Це включає в себе не лише технічні аспекти, але й виховання свідомості серед працівників та створення політик безпеки даних.

Збільшення зв'язку з клієнтами. «Цифрова стратегія – це стратегія перетворення фірми на цифрову, в якій цифровий зв'язок забезпечує взаємодію бізнес-організації зі своїми клієнтами, індивідуалізовані й персоналізовані пропозиції продуктів/послуг, прийняття рішень та реалізацію основних бізнес-функцій на основі даних, під впливом змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі фірми. Цифрова фірма робить акцент на цифровій підтримці бізнес-процесів та послуг за допомогою сучасних технологій та інформаційних систем. Ядром цифрової фірми та найбільш ефективним інструментом її менеджменту є інформаційні технології.» [3, с. 23]

Цифрові технології дозволяють підприємствам встановлювати глибокий зв'язок зі своїми клієнтами. Аналіз даних та використання інструментів штучного інтелекту дозволяють розуміти потреби та побажання клієнтів з більшою точністю. Можливість індивідуального підходу до клієнтів сприяє підвищенню рівня задоволеності клієнтів і збільшенню їх лояльності.

Менеджмент повинен активно впроваджувати ці технології та забезпечувати співпрацю між відділами маркетингу та інформаційних технологій для максимізації результатів у цьому напрямку.

Підвищення ефективності виробництва. Цифрові технології, такі як Інтернет речей (IoT), автоматизація процесів та аналітика даних, дозволяють підприємствам оптимізувати виробничі процеси. Моніторинг у реальному часі та автоматичне управління допомагають знижувати витрати на енергію, сировину та робочу силу.

«В даних поглядах основна увага приділяється впровадженню цифрових технологій, але не на самі зміни. Науковці Г. Чмерук, В. Краліч, Дон Танскотт, Н. Негропonte, Т. Месенбург роблять акцент на зміні мислення, прийнятті рішень та ділової культури. Така трансформація включає зміни в стилях мислення, стилях керівництва та прийнятті нових бізнес-моделей для підвищення ефективності роботи підприємства, його клієнтів, постачальників та партнерів. Але, разом з тим, немає цілісної картини щодо трансформаційних змін підприємницької діяльності в цифровізації і залишається недостатньо розкритими.» [4, с. 48]

Створення нових продуктів та послуг. Цифрові трансформації відкривають широкий спектр можливостей для створення інноваційних продуктів та послуг, що відповідають зміненим потребам ринку. Один з

важливих аспектів полягає в розробці цифрових продуктів та розширенні асортименту послуг, які підприємство може пропонувати своїм клієнтам.

Інтернет речей (IoT) та зв'язані продукти. Завдяки IoT, продукти можуть бути підключені до інтернету, що дозволяє збирати дані про їх використання та функціонування в реальному часі. Наприклад, виробники автомобілів можуть створювати «розумні» автомобілі, які перевіряють стан систем та передають дані для планового обслуговування. Медичні пристрої можуть надавати лікарям доступ до важливих показників пацієнтів в реальному часі, спрощуючи діагностику та лікування.

Послуги на основі аналітики даних. Цифрова трансформація дозволяє використовувати аналітику даних для створення нових послуг. Наприклад, багато компаній використовують дані про споживачів для персоналізованих рекомендацій. Банки можуть аналізувати витрати клієнтів та пропонувати спеціальні фінансові послуги. Такі підходи не лише полегшують життя клієнтів, але і створюють нові джерела прибутку для підприємств.

Розвиток платформ та екосистем. Цифрові трансформації сприяють створенню платформ та екосистем, які об'єднують різні галузі та компанії. Такі платформи створюють унікальні можливості для співпраці та інтеграції, що дозволяє створювати нові комбіновані продукти та послуги. Наприклад, платформа для «розумного будинку» може об'єднувати різні пристрої та послуги, що дозволяє клієнтам керувати всім з одного інтерфейсу.

Amazon. Застосування аналітики даних для вдосконалення обслуговування клієнтів. Amazon, світовий лідер у сфері електронної комерції, вдало використовує цифрові технології для покращення обслуговування клієнтів. Вони збирають великі обсяги даних про покупців та їхні покупки, а потім за допомогою аналітики даних створюють індивідуальні рекомендації для клієнтів. Це дозволяє покращити персоналізацію та збільшити продажі. [5]

Tesla. Автономні автомобілі та оновлення через Інтернет. Tesla впроваджує цифрові технології в автомобільну промисловість, розробляючи автономні автомобілі та оновлення програмного забезпечення через Інтернет. Це дозволяє підприємству змінювати функціональність автомобілів та вдосконалювати їх без необхідності виклику на сервіс. Менеджмент Tesla демонструє, як цифрові технології можуть перетворити традиційні галузі. [6]

Starbucks. Мобільний замовлення та програма лояльності. Starbucks впровадив цифрові ініціативи, такі як мобільні замовлення та програма лояльності, які дозволяють клієнтам замовляти та оплачувати напої через мобільний додаток. Це призвело до підвищення швидкості обслуговування та збільшення лояльності клієнтів. [7]

Ці приклади ілюструють, як цифрові трансформації можуть бути успішно впроваджені в різних галузях та призводити до покращення

взаємодії з клієнтами, підвищення ефективності виробництва та створення нових продуктів та послуг. Менеджмент, який навчається від таких прикладів, має можливість адаптувати ці інновації до власного бізнесу та впроваджувати їх для досягнення успіху в цифровому світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Яценко В. ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ – СУЧАСНИЙ ФАКТОР РОЗВИТКУ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ. Ефективна економіка. 22. № 2. С. 2–3. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2022/202.pdf.

2. Нургалеева Л. Н. Дихотомія статусної і внестатусної структури в умовах розвитку мережевого суспільства. E-jurnal. 2020.

3. Правове забезпечення віртуалізації інфраструктури національної економіки України : монографія / О. В. Бринцев та ін. ; ред.: С. В. Глібко, А. В. Стріжкова. Харків, 2019. 23 с.

4. Фролова Л. В. Трансформація підприємництва в умовах цифрової економіки / Л. В. Фролова, І. М. Бойко // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2021. – № 2 (54). – 48 с.

5. Що таке бізнес-аналітика і чим вона корисна для компанії – GoIT Global. GoIT Global. URL: <https://goit.global.ua/articles/shcho-take-biznes-analytika-i-chym-vona-korysna-dlia-kompanii/> (дата звернення: 24.10.2023).

6. Tesla відкликає майже 363 тисячі машин через проблеми з автопілотом. 24 Канал. URL: https://24tv.ua/tech/aytopilot-tesla-stikayetsya-novimi-problemami-tomu-kompaniya_n2257655 (дата звернення: 24.10.2023).

7. Приклади програм лояльності – inCust Україна. inCust Global. URL: <https://incust.com/ua/examples-of-loyalty-programs/> (дата звернення: 24.10.2023).

УДК 338

Маруфенко В.В.¹, Шмиголь Н. М.²

¹ студ. НУ «Запорізька політехніка»

² д-р екон. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»

СИСТЕМИ МОТИВАЦІЇ ПРАЦІ ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ ТА МОЖЛИВІСТЬ ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

У теперішній час ефективність виробництва й конкурентоспроможність продукції залежить від діяльності підприємства, що тісно пов'язана з їх досвідом роботи з персоналом. Менеджерам та підприємцям різних галузей необхідно розуміти та звертати увагу, що під час роботи на працівника великий вплив мають різні потреби, стимули, інтереси та ін. Найскладнішим моментом стало утримання співробітників на робочих місцях. Це обумовлено тим, що в країні війна, економіка нестабільна, а також тим, що підприємці

помилково вважають, що на місце звільненого співробітника будуть претендувати інші безробітні. Тому замість того щоб приділяти увагу мотиваційному апарату продовжують знаходити шляхи підвищення ефективності виробництва, маркетингу, фінансам і тд. Отже, на прикладі систем методів мотивації провідних країн світу розглянемо як підвищити ефективність виробництва завдяки різним способам заохочення персоналу.

У той час, коли провідні країни світу популяризують новітні практики мотивації працівників у контексті бізнесу Україна все ще стикається з низкою викликів у підвищенні продуктивності праці. Поточна ситуація надає необхідність якомога точніше надавати стимули, яких потребує персонал. «Багато вчених працюють над розробкою теорій, які допоможуть менеджерам розвивати продуктивність через мотивацію. Але незважаючи на існування безлічі теорій немає жодної, яка могла б бути використана для підвищення продуктивності в усіх випадках. Співробітники є індивідами, тому вони багато в чому відрізняються один від одного, в таких сферах, як їх цінності, погляди на життя, установки, менталітет та інші фактори. Таким чином, менеджери не можуть застосовувати один метод мотивації для всіх. Кожній особистості потрібен відповідний підхід, який відповідає його особистості чи обставинам. Отже завдання менеджера - розібратися в психології співробітників і вибрати найбільш прийнятні техніки мотивації, які можуть бути застосовані до переважної більшості працівників.»[1, с.53] У різних країнах існують різні методи та системи мотивації.

«Японці цінують колективізм і колективне прийняття рішень, що веде до єдності цілей і мотивів, відчуття, що людина є єдиною одиницею в організації; відносини між працівниками та адміністрацією будуються на взаємній повазі.

Японська система заснована на філософії, згідно з якою працівники та адміністрація діють як одна сім'я, тому атмосфера в японській організації тепла та дружня; співробітники мотивовані більше працювати та бути відданими організації. Іншим важливим аспектом японської системи є початок робочого дня з колективної гімнастики та співу гімну, а також святкування «дня народження» організації. Ці заходи об'єднують співробітників, посилюють солідарність, зміцнюють дружні стосунки між ними та зміцнюють почуття приналежності до однієї родини.

Організації також мають систему привілеїв для працюючих співробітників, включаючи підвищення, премії, винагороди, цінні подарунки, поїздки в країну для них і їхніх сімей і багато інших особливостей, унікальних для японського менеджменту.

Японський менеджмент базується на трьох стовпах:

1. Довічна зайнятість.
2. Система просування та оплати праці за вислугу років.

3. Профспілковий рух підприємств.

Довічна зайнятість гарантує співробітникам впевненість у завтрашньому дні та стабільність. Система підвищення та оплати праці на основі стажу обіцяє регулярне підвищення заробітної плати. Старшинство є головним критерієм для просування по службі, а потім кваліфікація та рівень освіти». [1, с.55]

Розглянувши японську систему мотивації, можна зробити висновок, що вона позитивно впливає на атмосферу у колективі та цим підвищує самомотивацію працівника.

Американські методи мотивації співробітників.

«Американці – повна антитеза японцям. Один із фундаментальних принципів американців – «кожен сам за себе», протилежний японському принципу однієї сім'ї. Загальноприйнятим методом мотивації, який використовується в Сполучених Штатах Америки, є «оплата за результат» (PFP). PFP – це фінансова винагорода для співробітників, «що стосується того, наскільки добре хтось працює». Система вигідна обом сторонам: організація отримує високий прибуток і отримує працюючих і мотивованих співробітників, а працівники отримують додаткові виплати.

PFP – це гнучка система оплати, яка включає наступне: комісія (працівник отримує певний відсоток від отриманого ним доходу від продажів); грошова винагорода за хорошу роботу (працівнику виплачується винагорода, якщо він якісно і вчасно виконав покладені на нього обов'язки); участь у програмах розподілу прибутку (працівник отримує частку прибутку, якщо він або вона робить значний внесок в успішну фінансову діяльність організації); індивідуальні винагороди (винагороди, які виплачуються працівникам за визнання їх незамінності та цінності для організації); акції та опціони (організація або надає працівникам акції компанії, або дає їм можливість їх придбати).

Інші методи мотивації PFP також використовуються в США, такі як: вручення цінних подарунків співробітникам; надання премій до відпусток (25-50% від окладу працівника); надання транспорту та бензину для особистих потреб; повна або часткова компенсація вартості житла; гнучкий графік роботи; пенсії за вислугу років і золоті рукостискання; спеціальні винагороди для менеджерів незалежно від їх внеску; доплати за підвищення кваліфікації та досвід; участь співробітників в управлінні; надання річної відпустки для оновлення знань і професійного розвитку тим співробітникам, які пропрацювали в організації більше 20 років; надання працівникам можливості обирати щорічні виплати зі списку, визначеного керівництвом відповідно до індивідуальних потреб.» [1, с.55]

Таким чином, у Сполучених Штатах існують різні типи мотивації працівників. Фінансова винагорода є найпоширенішими і ефективнішим методом мотивації в американському суспільстві.

Німецька модель поєднує в собі різні аспекти стимулювання праці з соціальними гарантіями та верств населення.

«У Німеччині найбільша увага приділяється перепідготовці працівників відповідно за їх професійним профілем, навчання проводиться на всіх рівнях. Об'єктом даної моделі є особистість та її інтереси. Рівень плати для співробітників у Німеччині визначається з втручанням держави та профспілки, це робиться, щоб дотримуватись справедливості та прозорості. Заробітна плата залежить від віку, стажу, кваліфікації, креативного мислення, продуктивності. У зв'язку з політикою у сфері соціального захисту на робітників діють великі соціальні програми захисту». [2, с.152]

Французька модель має стимулюючий вплив на ефективність та якість роботи і діє як фактор саморегулювання заробітної плати. Коли компанії стикаються з труднощами, вони негайно знижують заробітну плату, що дозволяє їм легше адаптуватися до змін на ринку.

«У політиці оплати праці французьких фірм спостерігається дві тенденції: індексація заробітної плати залежно від вартості життя і індивідуалізація оплати праці. Індекси цін на споживчі товари враховуються в оплаті праці практично на всіх великих підприємствах, що відбивається в колективних договорах з профспілками. Принцип індивідуалізації оплати праці у Франції здійснюється шляхом врахування рівня професійної кваліфікації, якості виконуваної роботи, кількості внесених раціоналізаторських пропозицій, рівня мобільності працівника. Застосовують три основні підходи до здійснення принципу індивідуалізації оплати праці:

1. Для кожного робочого місця, оцінюваного на основі колективної угоди, визначаються мінімальна заробітна плата і «вилка» окладів.

2. Зарплата ділиться на дві частини: постійну, залежну від займаної посади або робочого місця, і змінну, яка відображатиме ефективність праці працівників.

3. На підприємствах здійснюються такі форми індивідуалізації заробітної плати, як участь у прибутках, продаж працівникам акцій підприємства, виплата премій. На підприємствах застосовується бальна оцінка ефективності праці працівника (від 0 до 120 балів) з шістьма показниками: професійні знання, продуктивність праці, якість роботи, дотримання правил техніки безпеки, етика виробництва, ініціативність. Персонал підприємства при цьому ділиться на 5 категорій. До вищої - першої - відносять працівників, що набрали від 100 до 120 балів; до другої - набрали від 76 до 99 балів і т.д. Одночасно діє ряд обмежень: до першої категорії можна віднести не менше 5 і не більше 10% працівників одного підрозділу і

однієї професії, до другої - від 30 до 40%, до третьої - від 35 до 45%. У разі відсутності на роботі від 3 до 5 днів на місяць надбавка скорочується на 25%, протягом 10 і більше днів - на 100%.» [3, с.73,74]

Британська мотиваційна система має залежність заробітної плати робітників від прибутку організації.

«У Великобританії існують дві модифікації системи оплати праці, що залежать від прибутку: грошова і акціонерна, що припускає часткову оплату у вигляді акцій. Крім того, передбачається можливість застосування системи коливається заробітної плати, повністю залежної від прибутку фірми. На підприємствах Великобританії участь у прибутках вводиться тоді, коли відповідно до індивідуальним або колективним угодою на додаток до встановленої зарплати регулярно виплачується відповідна частка від прибутку підприємства. Пайова участь у капіталі передбачає внесення частини особистих заощаджень працівників в обмін на акції або облігації фірми з використанням зазначених коштів на придбання основних фондів і оборотних коштів. Пайова участь у капіталі тягне за собою передачу учасникам корпорації частини прибутку (доходу), у тому числі у вигляді дивідендів або відсотків, виплату допомоги або премій підприємства. У Великобританії основний ухил в мотивації робиться на участь у прибутках на основі індивідуальних і колективних угод, недоліком у такому способі мотивації є те, що застосовує система «плаваючою» заробітної плати, повністю залежної від прибутку фірми.» [3, с.74]

Таким чином, приклад зарубіжних моделей мотивації може допомогти українським підприємцям розробити власну систему мотивування. Але при виборі методів треба звернути увагу на регіональну та галузеву специфіку, зовнішні та внутрішні чинники. Для підвищення мотивації робітників слід розглянути поєднання способів матеріальних та нематеріальних винагород. Тільки гарною атмосферою у колективі не втримати працівника, який має необхідність у грошах. Так і навпаки висока заробітна плата не матиме впливу на співробітника, який не відчуває до себе поважного ставлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Lazaridi K. Motivation and Worker Productivity: A Comparative Analysis. *Journal of Business*. 14. Vol. 2 No. 1 (2013). P. 53–55. DOI: <https://doi.org/10.31578/job.v2i1.54>.

2. Тешева Л. плив системи мотивації персоналу на формування бренду компанії. *innovative educational technologies: european experience and its application in training in economics and management*, м. Riga, 10 жовт. 2022 р. Baltija, 22. С. 152. <https://11l.ink/WztmO>

3. Кича Л. Особливості закордонного досвіду мотивації праці. Вісник Приазовського державного технічного університету. 2013. № 26. С. 73–74.

УДК 685.005.5

Мацука В.М.

доц. Маріупольський державний університет

КОНТРОЛЬ У ТРАДИЦІЙНОМУ ПРОДЖЕКТ МЕНЕДЖМЕНТІ ТА AGILE

В даний час світова економіка перебуває в стані глобальної трансформації, активного оновлення та переходу з інформаційної ери до цифрової. Зародження даного тренду відбулося понад півстоліття тому і почалося з поступового заміщення механічної та аналогової технології у різних сферах життєдіяльності цифровою електронікою. Надалі це призвело до появи потужних та високоефективних цифрових обчислювальних та комунікаційних інструментів, що принципово змінили логіку, зміст, алгоритми та динаміку більшості економічних, соціальних та політичних процесів у суспільстві.

Розберемося, у чому відмінності у підходах до контролю між традиційним проєкт менеджментом та agile.

Визначимо, що мається на увазі під «традиційним підходом до проєкт менеджменту». Це підхід до управління життєвим циклом проєкту, який має базовий план (бейзлайн). Він, звичайно, може змінюватись завдяки процесу управління змінами, але важливо те, що на старті вже є повноцінний список робіт, які необхідно провести.

Управління проєктами за методикою agile – це ітеративний підхід до управління розробкою ПЗ, ключову роль у якому відіграють безперервні релізи та зворотний зв'язок від клієнтів при кожній ітерації [6, с.453].

Команди розробників ПЗ, які використовують agile-методику управління проєктами, можуть швидше виконувати роботу, взаємодіяти та оперативно реагувати на тенденції ринку.

Таблиця 1 – Порівняння змісту методик традиційного проєкт менеджменту та agile

Традиційний проєкт менеджмент	Agile
Зміст фіксований і найважливіший, а між вартістю та розкладом потрібно вміти балансувати.	Зміст не фіксований, як і розклад, і терміни. Усі сторони можна адаптувати, виходячи із завдань бізнесу.

Розглянемо основні принципи контролю за змістом у традиційному проєкті менеджменті.

1. Зроблено всю роботу і тільки ту, що була потрібна. Завдання РМ-а не допускати того, що виходить за межі обумовленого. Якщо у вас немає мети взяти всі додаткові витрати на себе, щоб вразити клієнта та підняти його лояльність, уникайте «голд-плейтингу».

2. Зроблена робота відповідає очікуванням. Проєкт розробляється для клієнта. Тому важливо потрапити до обумовлених очікувань. Щоб їх окреслити, РМ-у потрібно зробити ряд нескладних, але корисних дій: чітко сформулювати очікування від кінцевого результату проєкту або конкретного блоку завдань; перетворювати очікування клієнта на вимоги для команди; зробити необхідні дії з управління цими очікуваннями.

3. Отримання формального прийняття роботи. Іншими словами – оплата праці. Клієнт підтверджує завершення проєкту, коли переказує гроші на рахунок компанії.

4. Забезпечення контролю змін. На зміни потрібно реагувати вчасно, а то й раніше.

5. Відстеження рівня згуртованості команди [4, с.372].

Зазначимо принципи контролю змісту у agile [5].

1. Кількість роботи (зробленої та решти). Рекомендуємо відстежувати цю метрику за командами, релізами, проєктами. У цьому допоможе діаграма burn down chart. Burn down chart (діаграма згорання завдань) – діаграма, яка показує кількість зроблених завдань, які залишилися, за певний спринт або за проєкт в цілому. За допомогою цього чарту можна відстежувати ефективність команди та відповідність термінам спринту чи проєкту.

2. Кількість та пріоритетність дефектів, що продукуються командою. Наскільки дефекти критичні та як вони впливають на цінність, яка доноситься командою.

3. Velocity. Усі знають, що velocity – це швидкість. У розрізі проєкт менеджменту – показник обсягу роботи, який команда може виконати за один спринт.

4. Показник покращення Velocity.

5. Стабільність команди. Це не про постійність її складу. Це про те, що увага команди не повинна розпорошуватися на сторонні фактори, що заважають роботі над проєктом. Тому робота на 10+ інших проєктах у agile не вітається [2].

6. Турбота про беклог. Завдання, які не виконуються тижнями, а то й місяцями, швидше за все, втратили свою актуальність.

7. Inflow до outflow. «С» означає стабільність. У разі стабільності співвідношення поставлених завдань до виконаних.

Математична точність у традиційному підході. Контроль відбувається із орієнтацією на цифри. Для відстеження ситуації за собівартістю та термінами є низка формул. Контроль потрібен для гарантії того, що проєкт буде виконано у рамках затвердженого бюджету та термінів. Для того, щоб його забезпечити, слід відстежувати витрати та терміни на різних фазах проєкту.

Математичний підхід у agile. Все просто його немає. У agile-проєктах кількість членів команди постійна. Кожен із співробітників задіяний на 100%. Тож вартість робочого дня фіксована. Дні становлять спринти, а спринти становлять загальний термін проєкту. Шляхом нескладних математичних обчислень можна розрахувати бюджет [3, с.293].

Якими б відмінними не були описані підходи, мета у них однакова – доведення проєкту до успішної реалізації. Відмінності в цих підходах цікаві тим, що там, де традиційний проєкт менеджмент не працює, можна спробувати впровадити agile, орієнтуючись на його гнучкість. Там, де ця гнучкість може погано спрацювати, настав час згадати про традиційний проєкт менеджмент [1].

Цифровізації є ключовим трендом глобального бізнесу. Використання нових методів проєкт менеджменту щодо впровадження цифрових платформ дозволить менеджменту підприємств суттєво скоротити терміни розробок, випереджаючими темпами сформуванню ефективне цифрове середовище для бізнес-процесів та забезпечити лідерство у швидкості впровадження цифрових інновацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. AGILE МЕНЕДЖМЕНТ. URL: <https://comparus.de/ua/nashi-poslugy/agile-menedzhment/> (дата звернення: 07.10.2023)
2. Agile трансформація в організації: Ключові кроки до успіху. URL: <https://www.agiledrive.io/uk-blog/agile-transformaciya-v-organizaciyi-klyuchovi-kroki-do-uspihu> (дата звернення: 07.10.2023)
3. Semenchuk K. Управління проєктами agile-спеціалістами. Розвиток методів управління та господарювання на транспорті. 2020. (2 (71). С. 90-101. URL: <https://doi.org/10.31375/2226-1915-2020-2-90-101> (дата звернення: 07.10.2023)
4. Мацука В.М. Управління командою проєкту. Міжнародна безпека у світлі сучасних глобальних викликів. Країни Балтії – Україна: єдність, підтримка, перемога: збірник наукових праць. [Електронний ресурс]. Україна, Київ: КНЕУ. 2023. с. 372-375.
5. Методології управління проєктами, або Що таке Waterfall, Agile та Scrum. URL: <https://devisu.ua/uk/stattia/metodologii-upravlinnya-proktami-abo-shcho-take-waterfall-agile-ta-scrum> (дата звернення: 07.10.2023)

6. Осиченко Н.В., Мацука В.М. SCRUM як метод управління проектами. Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством: Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції. Частина 2. м.Полтава, 30 – 31 травня 2023 р. Полтава, 2023. С.453-455.

УДК 658.5:005.5

Нечаєва І.А.

канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

FACILITIES MANAGEMENT -КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Послуги з управління об’єктами та пов’язані з ними допоміжні послуги становлять значні витрати для більшості компаній. Оптимізація цих послуг може сильно вплинути на фінансові результати та мати величезний вплив на ефективність компанії.

ISO визначає управління об’єктами (facilities management) як “організаційну функцію, яка інтегрує людей, місце і процеси в рамках побудованого середовища з метою підвищення якості життя людей і продуктивності основного бізнесу” [1].

Іншими словами, facilities management - це повсякденні операції, необхідні для забезпечення того, щоб фізичне середовище відповідало потребам організації та її основним функціям.

У якій би галузі/сфері господарювання не функціонувала б організація, управління об’єктами (менеджер об’єктів) забезпечує/гарантує, що фізичні приміщення та активи задовольняють потреби даної організації.

Усі організації існують для виконання основної функції, від отримання прибутку до обслуговування потреб громади. Управління об’єктами є основним хребтом будь-якої успішної організації. Успішність організації підтримується різними способами (табл.1).

Таблиця 1 – Засоби facilities management щодо підтримки успішності організації

Засоби	Опис
Продуктивність	Першочерговою функцією є забезпечення того, щоб персонал, працівники та мешканці могли ефективно виконувати свої обов’язки. Це означає, що простір чистий, організований і готовий до використання. Це також означає, що транспортні засоби, елементи обладнання та технології функціонують належним чином, коли це необхідно.
Комфорт і безпека	З продуктивністю тісно пов’язане забезпечення безпеки та

	комfortу. Забезпечення перевірки будівель та обладнання на відповідність стандартам безпеки має вирішальне значення для мінімізації відповідальності та ризику. Менеджери об'єктів також відстежують, як об'єкт може краще задовольнити комфорт мешканців.
Рентабельність	Продуктивність, безпека та комфорт повинні бути створені ефективно. Управління об'єктами часто є найбільшими витратами через його далекосяжний вплив на всю організацію, тому будь-які зусилля, спрямовані на мінімізацію непотрібних операційних витрат, важливі для прибутку бізнесу.
Масштабованість	У міру того, як організації ростуть, розширюють капітальні активи, змінюють місце розташування або адаптуються до мінливого робочого середовища (запровадження віртуального робочого середовища як один із прикладів), управління об'єктами є на передньому краї забезпечення успіху цих змін. Команда має знати об'єкти всередині та зовні, а також людей та активи в них, щоб найкраще використовувати нові можливості.
Стійкість	Окрім дотримання вимог EHS (навколишнє середовище, здоров'я та безпека), менеджери об'єктів несуть соціальну відповідальність за просування екологічних практик для організації. Це може означати зменшення відходів, оптимізацію енергоефективності або використання нових передових практик. Стале управління об'єктами сприяє створенню позитивного іміджу бренду організації та знижує загальні витрати на енергоспоживання.

Однією з ключових потенційних переваг facilities management є те, як ефективне управління об'єктами може знизити витрати в компанії. Зважаючи на те, що основна увага приділяється оптимізації процесів, які забезпечують рух бізнесу, інвестиції у фахівців з facilities management та програмне забезпечення процесу управління об'єктами можуть принести величезні дивіденди в майбутньому, дозволяючи організаціям функціонувати більш ефективно та продуктивно.

Ключовими способами, за допомогою яких компанії можуть скоротити витрати завдяки конструктивному управлінню об'єктами є:

- прогнозоване планування технічного обслуговування;
- оптимізоване управління простором;
- автоматизація трудомістких завдань;
- підвищення енергозбереження;
- підвищення мотивації співробітників залишатися в компанії;
- більш чітке відстеження проектів.

Окремим напрямом, що дозволяє знизити витрати та забезпечити ефективність діяльності підприємства є аутсорсинг facilities management.

Аутсорсинг facilities management є важливим стратегічним рішенням з наступних причин:

- керівництву необхідно зосередитися на основному бізнесі та заощадити час і зусилля на допоміжній діяльності;
- міркування щодо створення власного потенціалу або аутсорсингу послуг (рішення "робити чи купувати");
- використовувати наявні можливості у сфері експлуатації приміщень та управління ефективністю шляхом залучення компаній, які спеціалізуються у цих сферах.

Для того, щоб визначити важливі зусилля зі створення цінності аутсорсингу facilities management, зазвичай розглядаються наступні конкретні допоміжні послуги:

- послуги з прибирання (приміщень для клієнтів, офісних, виробничих, паркувальних приміщень, під'їзних шляхів);
- кліматичні функції в приміщенні (охолодження, вентиляція, опалення);
- функції управління об'єктами або майном (виставлення рахунків, оплата рахунків, звітність);
- управління будівлями та будівництвом;
- управління інвестиційною нерухомістю та орендарями, тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. ISO 41001:2018(en). Facility management –Management systems – Requirements with guidance for use. – Режим доступу: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:41001:ed-1:v1:en> (дата звернення: 26.09.2023). - Назва з екрану.

УДК 331.101.6:005.2

Нечаєва І.А.¹, Овсянікова О.М.²

¹ канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ФЕУз-512м НУ «Запорізька політехніка»

ПРОДУКТИВНІСТЬ ПРАЦІ: ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Незалежно від того, яка робота виконується, важливо переконатися, що люди витрачають свій час розумно, є ефективними та відчують, що вони впливають на робоче місце.

Продуктивність у своїй основі означає швидкість виробництва на одиницю вхідних ресурсів або кількість часу, який знадобився для

виготовлення одного виробу. Але в сучасній економіці, заснованій на знаннях, цей показник продуктивності більше не відповідає дійсності, що ускладнює оцінку продуктивності людей.

Важко виміряти працівників, які працюють на знаннях, виключно за результатами їхньої продуктивності. Кількість часу, витраченого на проект, або кінцева виконана робота може не бути безпосередньо пов'язаною з продуктивністю людини. Важливішою за певний кількісний показник може бути якість.

У сучасній економіці, заснованій на знаннях, якщо організації зосереджуються виключно на вимірюванні продуктивності як обсягу результатів праці людей, вони, швидше за все, стикнуться зі стресовою та незалученою робочою силою, яка відчуває, що її не розуміють.

Найпоширеніші фактори, які гальмують продуктивність сучасних працівників, представлені на рис.1.

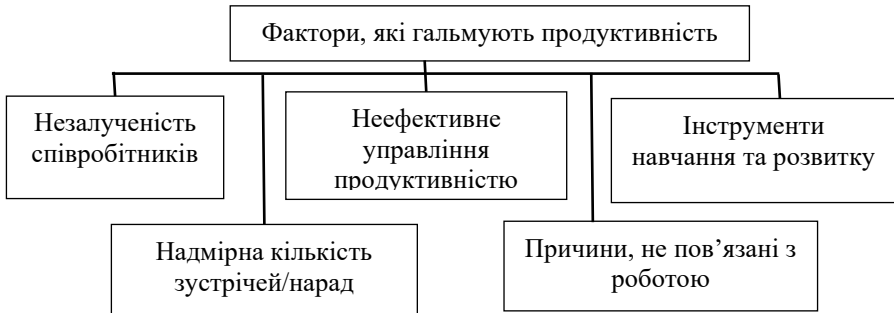

Рисунок 1 – Чинники, що гальмують продуктивність сучасних працівників.

Нижче розглянемо ці фактори, а також способи їх усунення більш детально.

1. Незалученість співробітників. Якщо люди незаангажовані, швидше за все, вони не дуже продуктивні, оскільки не відчувають прив'язаності до компанії. Згідно з дослідженням Gallup, організації з високим рівнем залученості мають на 21 відсоток більшу продуктивність. Коли люди відчувають сильний зв'язок із компанією, вони більш мотивовані і, отже, більш природно схильні бути продуктивними, сприяючи успіху своєї організації [1].

Основною частиною взаємодії є успішне створення корпоративної культури, в якій люди розвивають почуття причетності та відчувають підтримку. Цінності компанії мають бути чітко сформульовані та поширюватися на всю команду, щоб кожен знав, над чим вони працюють.

Відчуття мети стимулюватиме мотивацію людей на індивідуальному рівні, у їхній роботі та щоденних завданнях.

Крім того, люди потребують своєчасного, значущого визнання. Повідомляючи їм, що їхня робота вплинула на результати бізнесу, люди відчують, що вони є частиною чогось важливого, і формують розумову та емоційну прихильність, яка стає взаємовигідною як для них, так і для їх роботодавця.

2. Неefективне управління продуктивністю. Дослідження Gallup показало, що половина працівників не знають, чого від них очікують на роботі. Це може призвести до того, що вони встановлять неправильні пріоритети, почуватимуться розгубленими та, зрештою, працюватимуть над неправильними речами, що, у свою чергу, зменшить продуктивність. Проте, якщо менеджери допомагають у встановленні цілей на кожен період роботи, чіткі очікування можуть призвести до підвищення продуктивності на 5–10 відсотків [2].

Ось чому для менеджерів важливо не лише направляти членів своєї команди через встановлення цілей, але й регулярно узгоджувати з ними зв'язки та створювати можливості для перевірки. Раз на рік недостатньо, щоб люди могли зрозуміти, як вони працюють і що вони могли б покращити.

Люди повинні мати можливість знати, які їхні сильні сторони, а також над чим вони повинні працювати протягом року. Запровадження щоквартальних або спринтових перевірок ефективності, адаптованих до їхніх потреб, дасть їм необхідні знання для постійного розвитку та вдосконалення.

3. Інструменти навчання та розвитку

Навіть після встановлення чітких очікувань і цілей люди все одно потребуватимуть постійного керівництва та інструктажу. Не бажаючи здаватися некомпетентними, деякі люди можуть намагатися подолати труднощі самостійно, витрачаючи більше часу або допускаючи помилки, що може вплинути на загальну продуктивність. Натомість важливо розвивати культуру безперервного навчання, щоб люди відчували, що можуть ставити запитання та мати можливість навчатися на роботі.

Роль менеджера полягає в тому, щоб продемонструвати, що він завжди відкритий для надання конструктивних відгуків або порад членам своєї команди, щоб допомогти їм розвинутися у своїх ролях. Дослідження, проведене Університетом Західного Мічигану, показало, що чудовий зворотний зв'язок може підвищити продуктивність на 5–20 відсотків [3].

4. Надмірна кількість зустрічей/нарад

Сучасне робоче місце сповнене відволікаючих факторів: відкриті офісні приміщення та сповіщення додатків відволікають більше, ніж будь-коли. Бувають моменти, коли весь ваш день складається з нарад один за один., або,

дні, коли між ними є короткі 30-хвилинні періоди, яких недостатньо, щоб повернутися до роботи.

Якщо культура компанії є сильною, необхідно переконатися, що вона охоплює, такі речі, наприклад, як співробітники проводять зустрічі, і вплив, який це може мати на людей на робочому місці. Також необхідно допомагати людям знайти ефективні способи проведення зустрічей, які не підривають їхню продуктивність і не деморалізують людей.

Одним зі способів зменшити кількість відволікаючих чинників на робочому місці може бути запровадження «дня без зустрічей», створення тихих кімнат в офісі або встановлення сигналу, який сповіщає, що комусь потрібен час для зосередження без відволікань.

5. Причини, не пов'язані з роботою

Іноді причина низької продуктивності може бути особистою. Відповідно до існуючої культури в організації та, спираючись на принцип залученої робочої сили, важливо забезпечити підтримку людей у ці періоди, а не тиск.

Компанії часто забувають, що працівники теж люди. Проте, як згадувалося на початку, продуктивність - це не кількісні показники. Стрес, не пов'язаний з роботою, може сильно вплинути на здатність людей зосереджуватися та виконувати завдання. Замість того, щоб даремно витратити ресурси, необхідно дати людям час і підтримку для відновлення, і створити відданих амбасадорів компанії.

Один із способів переконатися, що люди відчувають підтримку з боку роботодавця, - запровадити регулярні особисті зустрічі між менеджерами та їхніми прямими підлеглими. Якщо регулярно перевіряти не лише роботу, але й те, як співробітники ставляться до роботи, це створює можливість для людей висловитися у важкі часи.

Крім того, можна заохочувати культуру коучингу на всіх рівнях організації, щоб співробітникам доводилося покладатися не лише на своїх керівників, а й відчувати підтримку будь-якого колеги.

По суті, це можливість переконатися, що люди відчувають, як їх цінують, та вони, натомість, віддають себе на користь бізнесу. Цьому сприяє допомога їм почуватися більш продуктивними та наявність правильної структури для їх підтримки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Павло Маркасян. Дослідження залученості персоналу або як «увімкнути» своїх співробітників по максимуму. – Режим доступу: <https://11l.innk/SYab5> (дата звернення: 11.09.2023). - Назва з екрану.

2. Jim Harter. *Obsolete Annual Reviews: Gallup's Advice*. - Режим доступу: <https://www.gallup.com/workplace/236567/obsolete-annual-reviews-gallup-advice.aspx> (дата звернення: 15.09.2023). - Назва з екрану.
3. Garrett D. Warrilow. *The Effects of Effects of Feedback Modality on Performance*. – Режим доступу: <https://11l.in/WRBWB> (дата звернення: 24.09.2023). - Назва з екрану.

УДК 005.915:61

Нечасва І.А.¹, Шилін Д.В.²

¹ канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ФЕУ-512м НУ «Запорізька політехніка»

МЕНЕДЖМЕНТ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Системи фінансування охорони здоров'я впливають на доступність послуг, на те, хто має їх отримати і чи можуть люди їх собі дозволити. Фінансування охорони здоров'я включає механізми від збору коштів до оплати медичних послуг.

Три ключові функції системи фінансування охорони здоров'я представлені на рис. 1.

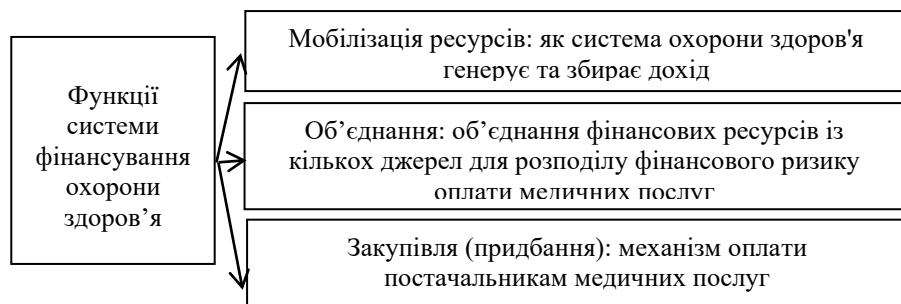

Рисунок 1 – Функції системи фінансування охорони здоров'я.

Системи фінансування охорони здоров'я повинні мотивувати користувачів шукати необхідні медичні послуги, а постачальників – надавати якісні медичні послуги.

Фінансування охорони здоров'я класифікуються на дві категорії – з боку попиту та з боку пропозиції – на основі відмінностей у тому, хто

отримує фінансові стимули (наприклад, виплати, які мотивують певну поведінку, яка може не відбутися без фінансової вигоди (рис. 2)). Фінансові втручання з боку попиту забезпечують фінансові стимули безпосередньо для користувача, а фінансові втручання з боку пропозиції забезпечують фінансові стимули для постачальника). Програми фінансування можуть поєднувати підходи як з боку пропозиції, так і з боку попиту для покращення доступу та якості послуг.

Рисунок 2 – Різниця між фінансовими втручаннями з боку попиту та з боку пропозиції. Адаптовано за [1].

Основним джерелом фінансових ресурсів медичної галузі залишаються кошти державного бюджету та місцевих бюджетів, які забезпечують:

- рівний доступ до державної медичної допомоги;
- можливість проведення оптимізації системи охорони здоров'я в національному масштабі;
- відносно просту технологію фінансування й оплати праці в цій сфері.

Однак, для надання якісної медичної допомоги в необхідному обсязі, коштів державного та місцевих бюджетів недостатньо та вимагає розширення і диверсифікації каналів фінансування медичної галузі.

Додаткові ресурси фінансування закладів охорони здоров'я можуть бути отримані з наступних джерел:

- обов'язкове медичне страхування;
- добровільне медичне страхування;
- кошти наслення;
- кошти накопичувальних фондів;
- державно-приватне партнерство (ДПП) у формі фасиліті-менеджменту (facility management) [2].

Healthcare Facilities Management (HFM - управління закладами охорони здоров'я) - є інноваційним джерелом фінансування та охоплює всі аспекти утримання та нагляду за розвитком, обслуговуванням, безпекою та діяльністю закладів охорони здоров'я: клінік, стаціонарних лікарень, хірургічних центрів, тощо [3; 4].

Сутність HFM полягає в переводі всіх непрофільних функцій лікувально-профілактичної установи на аутсорсинг, що дозволяє зменшити витрати на утримання об'єктів нерухомості з одночасним підвищенням якості обслуговування, а також за рахунок економії коштів при оптовій закупівлі витратних матеріалів, продуктів харчування, будівельних матеріалів [2].

Оскільки значна частина бюджетних коштів витрачається на забезпечення непрофільних функцій закладів охорони здоров'я, HFM може бути дієвим способом їх економії шляхом зменшення витрат на утримання об'єктів нерухомості у галузі охорони здоров'я з одночасним підвищенням якості медичних послуг, економії коштів на закупівлях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Peter Berman. Building Public/Private Partnership for Health Systems Strengthening: Vouchers: An Overview. The World Bank. Presentation June 21–25, 2010, Bali, Indonesia.

2. Диверсифікація джерел фінансування охорони здоров'я. - Режим доступу: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/socialna-politika/diversifikaciya-dzherel-finansuvannya-okhoroni-zdorovya> (дата звернення: 01.09.2023). - Назва з екрану.

3. Trevon Bennett. What is Facility management? A comprehensive guide. - Режим доступу: <https://www.indeed.com/career-advice/finding-a-job/what-is-facility-management> (дата звернення: 10.09.2023). - Назва з екрану.

4. What is Healthcare Facilities Management (HFM)? - Режим доступу: <https://www.accruent.com/resources/blog-posts/what-healthcare-facilities-management-hfm>. (дата звернення: 14.09.2023). - Назва з екрану.

УДК 519.2:303.732.4

Побережний Р.О.¹, Крамської Д.Ю.², Перерва П.Г.³

¹ канд. економ. наук, доц. НТУ «ХПІ»

² канд. економ. наук, доц. НТУ «ХПІ»

³ д-р економ. наук, проф. НТУ «ХПІ»

МЕТОД СЛОВЕСНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ЛОЯЛЬНОСТІ В УПРАВЛІННІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМИ СИСТЕМАМИ

Моделювання широко використовується для аналізу соціально-економічних систем. Згідно з результатами наших досліджень, моделювання – це процес відображення реального (або планового) функціонування системи за допомогою спеціальної методології та інструментів. Модель являє собою абстрактне відображення об'єкта у віртуальному середовищі. Переваги моделювання полягають в тому, що прийняття рішень в рамках віртуального світу не несе ніякого ризику і не тягне за собою небажаних наслідків, не завдає шкоди системі. Крім моделювання наслідків тих чи інших рішень, модель також може використовуватися для визначення максимального потенціалу системи, ступеня її реакції на найменші зміни в навколишньому середовищі, проведення різних експериментів і вибору оптимальних методів впливу [1-14].

Метод моделювання управління - це сукупність методів, прийомів, засобів впливу на об'єкт управління. За змістом впливу на об'єкт управління методи моделювання прийнято ділити на: організаційні, адміністративні, економічні, соціально-психологічні та ін.

Організаційно-розпорядчі методи засновані на наказах, розпорядженнях, законах та інших нормативних документах і засновані на можливості застосування сили державними органами, в тому числі безпосередньо по правоохоронних органах. Усередині організації взаємини між керівниками та їх підлеглими регулюються трудовим законодавством України.

Економічні методи впливу засновані на використанні матеріальних (економічних, грошових) інтересів. Специфічний економічний метод включає в себе як окремі методи впливу, так і їх комбінації. Комплекс взаємопов'язаних економічних заходів, спрямованих на досягнення конкретного результату, утворює механізм управління економікою. Соціально-психологічні методи управління засновані на переконанні, моральному стимулюванні, свідомості, засновані на звичаях і традиційних цінностях суспільства. Під словами «механізм управління» пропонуємо розуміти сукупність тих чи інших методів управління.

Організаційно-адміністративні, економічні та соціально-психологічні методи управління застосовуються спільно. Зрозуміло, що сама можливість використання економічних і соціально-психологічних методів заснована на існуючій адміністративній структурі підприємства. З іншого боку, чисто адміністративними (командними) методами без матеріального і морального стимулювання неможливо домогтися значного підвищення ефективності діяльності підприємства.

Організаційно-адміністративні, економічні, соціально-психологічні механізми є частинами системи управління в цілому. На різних рівнях управління ця система має свої особливості. Можна виділити макрорівень, тобто управління на всій території країни, і мезорівень, що відноситься до окремих галузей і секторів народного господарства, наприклад, управління видобутком нафти і газу. На рівні конкретних підприємств системи менеджменту більш спеціалізовані, адаптовані до особливостей цих підприємств і їх підрозділів. Велике практичне значення має найнижчий рівень менеджменту - самоврядування. Можна сказати, що кожен працівник є менеджером, тому що він керує хоча б однією людиною – собою.

У математичних моделях, що застосовуються в менеджменті, використовуються різного роду змінні. Одні з них описують стан системи, інші - вихід системи, тобто результати її роботи, треті - керуючі впливу. Існують екзогенні змінні, значення яких визначаються ззовні, і ендогенні змінні, що використовуються тільки для опису процесів всередині системи. Контрольні параметри входять до складу екзогенних. Встановлюючи їх значення (або зміни цих змінних з плином часу), менеджер змінює вихід системи в потрібному йому напрямку. Оскільки неможливо точно передбачити поведінку системи під впливом тих чи інших впливів, необхідно вивчити стійкість соціально-економічних моделей, використовуваних в менеджменті [2, 6]. Найчастіше вводяться випадкові ефекти (обурення), що призводить до заміни єдиної траєкторії руху на пучок (трубку) і знижує ефективність управління. Відповідна математична теорія добре розроблена, але досить складна для розуміння і застосування [7, 11].

Модель в загальному розумінні (узагальнена модель) - це конкретний об'єкт, створений з метою отримання і (або) зберігання інформації (у вигляді уявного образу, опису знаковими засобами або матеріальної системи), що відображає властивості, характеристики і зв'язки вихідного об'єкта довільного характеру, істотного значення для завдання, що вирішується суб'єктом [13, 14]. Для теорії прийняття рішень найбільш корисні моделі, які виражаються словами або формулами, алгоритмами та іншими математичними засобами. Приклад вербальної моделі [3, 8]. Мова піде про необхідність врахування ефекту лояльності в управлінні організацією в

сучасних умовах. Під вірністю розуміється чесне, сумлінне ставлення до чогось або кому-небудь.

В рамках запропонованої вербальної моделі лояльність бізнесу розглядається з точки зору трьох самостійних базових аспектів: лояльності клієнтів, лояльності співробітників і лояльності інвесторів. Кожен раз слово «лояльність» означає щось інше: цілеспрямованість (з точки зору клієнтів), сумлінність (з точки зору співробітників), взаємна довіра, повагу і підтримку (з точки зору інвесторів). Незважаючи на яскраво виражені складові, дану систему слід розглядати тільки в цілому, так як неможливо створити лояльних клієнтів, не звертаючи уваги на лояльність співробітників, або культивувати лояльність співробітників без належної уваги до лояльності інвесторів. Жодна з частин не може існувати окремо від двох інших, але всі три разом дозволяють організації досягти значних результатів. Управління, засноване на лояльності, орієнтоване на людей. Він вивчає людей та їх роль у бізнесі. Це скоріше модель мотивації і поведінки, ніж маркетингу, фінансового або виробничого розвитку. Як показує практика, люди завжди охочіше працюють на організацію, яка має мету служіння, ніж на організацію, яка існує лише для того, щоб «заробляти гроші». Менеджери, які хочуть успішно використовувати модель управління, засновану на ефекті лояльності, повинні розглядати прибуток не як першочергову мету, а як необхідний елемент благополуччя і виживання трьох складових кожної бізнес-системи: клієнтів, співробітників та інвесторів. Економічна теорія стверджує, що організація не може функціонувати без прибутку, інакше вона загине. Але створювати організацію тільки заради прибутку означає привести її до вірної загибелі, так як у неї не буде стимулу до існування [1, 7].

В основі даної моделі лояльності лежить не прибуток, а залучення додаткових клієнтів - процес, який свідомо чи несвідомо лежить в основі більшості успішних організацій. Модель лояльності детально обґрунтовується на вербальному рівні [4, 8]. У цьому обґрунтуванні згадувалося математичне та комп'ютерне забезпечення. Однак їх використання не потрібно для прийняття початкових рішень.

При більш ретельному аналізі ситуації словесних моделей, як правило, недостатньо. Необхідно використовувати досить складні математичні моделі. Так, при прийнятті рішень в управлінні виробничими системами використовуються наступні:

- моделі технологічних процесів (в першу чергу моделі контролю і управління);
- моделі забезпечення якості продукції (зокрема, моделі оцінки надійності та контролю);
- моделі масового обслуговування;
- моделі управління запасами (логістичні моделі);

- імітаційні та економетричні моделі підприємства в цілому і таке ін.

Імітаційні моделі та системи часто використовуються в процесі підготовки та прийняття рішень. Імітаційна модель дозволяє відповісти на питання: «Що буде, якщо...» Система моделювання являє собою сукупність моделей, що моделюють хід досліджуваного процесу, об'єднаних спеціальною системою допоміжних програм і інформаційною базою, що дозволяють легко і швидко здійснювати варіантні розрахунки [16, с. 213].

Проведені дослідження дозволяють зробити висновок про правильність гіпотези про важливість і актуальність реалізації процесів моделювання соціально-економічних процесів на підприємствах і в організаціях. Головним чинником ефективності соціально-орієнтованої моделі ринкової економіки є більш справедлива система розподілу національного багатства, що сприяє формуванню широкого прошарку середнього класу. Високі доходи середнього класу забезпечують його платоспроможний попит, який є основою сталого розвитку національної соціально-економічної системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Kocziszky G., Szakaly D., Veres Somosi M., Pererva P.G. (2012) Technology transfer / P.G.Pererva., Kharkiv-Miskolc: NTU «KhPI». 668 p.
2. Kobielieva T.O., Tkachov M.M., Tkachova N.P., Pererva P.G. (2017) Modeling the marketing characteristics of market capacity for electrical automation // Marketing and Management of Innovations. №4. С.67-74.
3. Кобелева Т.О. Комплаєнс-безпека креативних економічних розробок // Сучасні підходи до креативного управління економічними процесами : матеріали 10-ї Міжнар. наук.-практ. конф., 22 квітня 2019 р. Київ : НАУ, 2019. С. 87-89. <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/41523>
4. Кобелева Т. О. Економічна оцінка роботи підрозділу із забезпечення комплаєнс-безпеки підприємства // Науковий вісник ПУЕТ : зб. наук. пр. Сер. : Екон. науки. Полтава: ПУЕТ, 2019. № 3 (94). С. 38-48. URI: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/58560>
5. Перерва П.Г. Формування системи моніторингу підприємницької діяльності підприємства / П. Г. Перерва, Т. О. Кобелева // Економіка: реалії часу: електрон. наук. вид. 2023. № 1 (65). С. 5-11. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2023/No1/5.pdf>
6. Кобелева Т.О. Комплаєнс як категорія економічної безпеки промислового підприємства // Економіка: реалії часу. 2018. № 6 (40). С. 52-59. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2018/No6/52.pdf>
7. Kocziszky G., Somosi Veres M., Kobielieva T.A., Pererva P.G. Compliance program: tutorial. Kharkov-Miskolc : LTD «Planeta-prynt», 2019. 689 p.

8. Шаульська Л.В., Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Дослідження впливу підприємницьких ризиків на сталий розвиток // Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит. 2023. № 3 (181). С. 14-23. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/66827>

9. Попов О.В., Мехович С.А., Кобелева Т.О. Класифікація ризиків при проведенні інноваційних перетворень // Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит. 2021. №3. С.66-71.

10. Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Методичні засади моніторингу показників енергетичної безпеки в діяльності бізнес-структур // Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит. 2023. № 3(181). С.33-42. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/66824>

11. Перерва П.Г., Кобелева Т.О. Маркетингові підходи до моніторингу кон'юнктури товарного ринку промислового підприємства // Екон. вісник НТУУ «КПІ»: зб. наук. пр. Київ : НТУУ "КПІ", 2017. № 14. С. 468-477. URL: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/108749>

12. Шаульська Л.В., Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Формування та використання системи моніторингу підприємницьких ризиків як запорука сталого розвитку бізнес-структур // Економіка і організація управління. 2023. №1(49). С.34-44. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/68529>

13. Перерва П.Г., Борзенко В.І., Кобелева Т.О. Інтелектуальна власність: магістерський курс: підручник. Харків: НТУ «ХПІ», 2019. 1002 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/286988829.pdf>

14. Kocziszky G., Veres Somosi M., Kobieliava T.O. Compliance risk in the enterprise // Стратегії інноваційного розвитку економіки України: проблеми, перспективи, ефективність "Форвард-2017": тр. 8-ї Міжнар. наук.-практ. Internet-конф. Харків : НТУ "ХПІ", 2017. С. 54-57.

УДК 331.108.25:658.3

Полторац А.С.¹, Демяненко А.С.²

¹ д-р економ. наук, проф. Миколаївський національний аграрний університет

² студ. Миколаївський національний аграрний університет

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ РІЗНИХ МЕХАНІЗМІВ МОТИВАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ

Існують різні механізми мотивації працівників, які можуть бути використані для збільшення продуктивності праці в організації. Основними механізмами мотивації працівників є: фінансова мотивація, нематеріальна мотивація (мотивація на основі досягнень, мотивація на основі місії, мотивація на основі взаємодії, мотивація на основі розвитку, мотивація на основі відповідальності, мотивація на основі творчості тощо).

Фінансова мотивація має свої переваги (з-поміж яких: швидке та ефективне збільшення мотивації в умовах кризи; досить простий та зрозумілий механізм, який може застосовуватися в більшості галузей та компаній [1]) та недоліки (з-поміж яких: можливість зниження мотивації у довгостроковій перспективі [2]; можливість спричинити недовіру та конфлікти між працівниками, особливо якщо критерії визначення винагороди є недостатньо прозорими та справедливими).

Мотивація на основі досягнень також має свої переваги: стимулювання розвитку та підвищення професійних навичок працівників; сприяння створенню конкурентного середовища серед працівників, що може підвищити продуктивність та ефективність роботи [3,4], та недоліки: висока ступінь конкуренції серед працівників може призвести до нерівномірного розподілу ресурсів та погіршення взаємин між колегами; проблеми з визначенням цілей та об'єктивним оцінюванням досягнень працівників можуть призвести до недооцінки або переоцінки дійсних результатів роботи.

Перевагами мотивації на основі місії є: підвищення рівня енергії працівників, зумовлене їхнім відчуттям, що вони роблять щось важливе і корисне для суспільства [5]; збільшення лояльності працівників до компанії, оскільки вони бачать в ній не просто місце роботи, а місію, яку вони підтримують [6]. Недоліками мотивації на основі місії є: складність пошуку місії, яка б була прийнятна для всіх працівників, що може викликати конфлікти та недовіру; відсутність матеріальної компенсації може знизити мотивацію працівників, особливо якщо вони отримують відчуття, що їхня робота не оцінюється достатньо.

Перевагами мотивації на основі взаємодії є: покращення комунікації та взаєморозуміння між працівниками та керівництвом, що знижує ризик конфліктів та підвищує ефективність роботи [7]; створення відчуття колективної відповідальності, що підвищує мотивацію працівників працювати разом над досягненням спільних цілей. Недоліками мотивації на основі взаємодії є: високі вимоги до комунікації та взаємодії між працівниками, що можуть бути складними для виконання у ситуації нестабільності [8,9]; потреба в затвердженні звітування та результатів роботи зі сторони керівництва, що може забезпечити відчуття контролю та знизити самостійність працівників.

Отже, умови соціально-економічної нестабільності впливають на ефективність застосування різних механізмів мотивації працівників. Фінансова мотивація може забезпечити короткостроковий ефект, але недостатньо ефективна для забезпечення довготривалої мотивації. Мотивація на основі досягнень та мотивація на основі місії можуть стимулювати більш довготривалі результати, але вимагають чіткої спрямованості та позитивного настрою в колективі. Мотивація на основі взаємодії, розвитку та

відповідальності можуть бути ефективними в умовах соціальної нестабільності, але можуть вимагати значних зусиль та ресурсів. Мотивація на основі творчості може стимулювати інноваційний потенціал, але вимагає нестандартного підходу до управління та створення умов для самореалізації працівників. Враховуючи ці фактори, важливо розробляти комплексні підходи до мотивації працівників, що включатимуть різноманітні механізми мотивації, а також враховуватимуть специфіку діяльності та умови ринку праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Полторац А. С. Позитивна психологія як інструмент мотивації персоналу підприємств. *Modern Economics*. 2023. № 38(2023). С. 132-138. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V38\(2023\)-20](https://doi.org/10.31521/modecon.V38(2023)-20).
2. Полторац А. С., Чечіна І.О., Люткіна Т.Є. Напрями розвитку управління проектною діяльністю в органах місцевого самоврядування. *Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського*. 2021. № 6(2021). С. 35-39. DOI: 10.30929/1995-0519.2021.6.35-40.
3. Дем'яненко В.М. Соціально-економічна нестабільність: сутність та причини виникнення. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2015. № 2 (3). С. 17-21.
4. Козак Л. М. Соціально-економічна нестабільність: поняття та причини. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2017. Т. 3 (86). С. 33-40.
5. Петров І.О. Соціально-економічна нестабільність: сутність, причини, наслідки. *Економічні науки*. 2021. Т. 80. С. 47-52.
6. Григоренко В.О. Сутність та основні причини соціально-економічної нестабільності. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету*. 2018. Вип. 31. С. 98.
7. Poltorak A. S., Baryshevska I. V., Melnyk O. I. Mechanism of Guaranteeing Financial Security of Households. *Accounting and Finance*. 2020. № 3(89). pp. 66–70. DOI: 10.33146/2307-9878-2020-3(89)-66-70.
8. Стамат В. М., Скорук А. Ю. Сегментація цільової аудиторії як важливий етап маркетингу на ринку готельно-ресторанного бізнесу. *Modern Economics*. 2022. № 35(2022). С. 112-117. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V35\(2022\)-17](https://doi.org/10.31521/modecon.V35(2022)-17).
9. Stamat V., Bytko D. Means of neutralizing abusive behavior in enterprise management. *Modern Economics*. 2023. № 37(2023), p.91-95. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V37\(2023\)-13](https://doi.org/10.31521/modecon.V37(2023)-13).

УДК 658.8:005.21(477)

Пуліна Т.В.¹, Кошелева С.М.²

¹ д-р екон. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ФЕУ-510 НУ «Запорізька політехніка»

РЕКЛАМНА СТРАТЕГІЯ ПІДПРИЄМСТВА

Реклама є найважливішою частиною загальної маркетингової стратегії компанії. Це інструмент, який компанії використовують для спілкування зі своєю цільовою аудиторією, залучення інтересу, підвищення впізнаваності бренду та просування своїх продуктів чи послуг. І як будь-який інструмент, реклама потребує стратегії, плану дій. Без цього рекламні зусилля можуть бути неефективними та дорогими. Надалі це призведе лише до даремно витрачених фінансів, часу та можливостей. Гарно реалізована рекламна стратегія дозволяє компанії охопити цільову групу, збільшити продажі та, таким чином, отримати дохід. Особливо для повоєнного часу це буде важко. Доходи та загальний настрій населення буде нестабільним і висувати хорошу стратегію для залучення буде дуже і дуже нелегко. З приводу цілей хотілося б сказати, що вони можуть бути різними, як можна побачити на Таблиці 1, залежно від потреб та діяльності підприємства. Однак у більшості випадків рекламні кампанії проводяться для:

Таблиця 1 – Різновид цілей

№	Вид	Характеристика
1	Впізнаваності	Реклама може допомогти компаніям підвищити впізнаваність бренду серед цільової аудиторії.
2	Створення лояльності аудиторії	Реклама посилює послання компанії та створює у клієнтів позитивні асоціації з брендом.
3	Створення лояльної репутації	Це допоможе створити бездоганний імідж та заслужити довіру цільової аудиторії
4	Залучення більше людей на власні веб-сайти	Це може призвести до збільшення кількості потенційних клієнтів та продажу

Далі детально розглянемо етапи розроблення рекламної компанії.

1) постановка цілей – навіщо потрібна рекламна кампанія, чого хотілося б досягти;

2) вивчення ринку та цільову аудиторію. На цьому етапі варто провести конкурентну розвідку. Потрібно скласти портрет цільового покупця, щоб правильно вибрати канали комунікації та побудувати діалог;

3) упорядкування маркетингового плану. На підставі портрета покупців та конкурентного аналізу потрібно вибрати канали комунікації та формати рекламної кампанії. Покроково прописати завдання, відповідальні особи, часові рамки;

4) встановлення бюджету. Для цього підсумовуються всі витрати на створення та проведення рекламної кампанії. Рамки бюджету не дозволять витратити більше, ніж потрібно, і піти в мінус;

5) запуск рекламної кампанії. Потрібно відстежити бюджет, збирати всю потрібну для аналізу статистику, зробити висновки. Своєчасно скоригувати стратегію та не пустити рекламну кампанію на самоплив;

6) аналіз ефективності. Коли рекламну кампанію буде завершено, варто вивчити її результативність на підставі даних, зібраних за весь період по всіх каналах комунікації. Оцінити, чого вдалося досягти, а чого ні. У цьому може допомогти GAP-аналіз.

З нашої точки зору, для повоєнного часу реклама має бути м'якою. Люди будуть стомлені і їм не захочеться нав'язливих умовлянь про те, навіщо їм терміново потрібне крісло-гойдалка за захмарною ціною. Ціни зараз і справді високі: інфляція та розвал економіки не пішли валюті на користь. Однак люди будуть після війни потребувати доступних цін на якісний продукт, ну або близько того. Ми не вважаю правильною рекламну стратегію, наприклад, багатьох брендівих компаній: "Підтримай вітчизняного виробника, заплати купу грошей за неякісний товар". Усі намагаються нажитися і вичавити, начебто, буквально останні соки. Тому наша ідея полягає в лояльності, ненав'язливості реклами та перегляду цінової політики багатьох компаній. Однак це вже інше питання. Повернемося до рекламної стратегії. Яку ж варто обрати на повоєнний час?

Таблиця 2 – Види рекламних стратегій

№	Вид	Характеристика
1	Офлайн	Орієнтовані на розкручування через традиційні канали маркетингу: телебачення, радіо, газети тощо.
2	Онлайн	Передбачають просування через інтернет (соцмережі, пошукові системи та інше).
3	Масові	Націлені на широку аудиторію
4	Нішові	Вузькі сегменти ринку з особливими потребами
5	Сезонні	Реклама розміщується під час піків сезонного продажу. Таку стратегію використовують компанії із яскраво вираженою сезонністю.
6	Постійні	Рекломодавець розміщує промо-матеріали постійно та рівномірно.
7	Флайтові	Періодичне розміщення рекламних матеріалів із високою вагою на старті кампанії.
8	Імпульсні	Рекломодавець розміщує промо-матеріали постійно та рівномірно. Ця стратегія також має

		на меті лідерство у високо-конкурентній ніші, але дозволяє оптимізувати інвестиції в рекламу.
--	--	---

Обрання типу стратегії залежить від багатьох факторів, однак я вважаю, що найефективнішими для повоєнного часу будуть флайтові та постійні. Нішові або масові залежить звичайно від продукту. Постійна та флайтова реклама як на мене краще, тому що вони стабільні. Флайтові взагалі покладаються на старий досвід та компанії, так що буде високий рівень довіри та, звичайно, очікувань. Головне не підвести покупця. То ж підсумовуючи, хочемо сказати, що рекламна стратегія компанії гарантує, що бізнес отримує найбільшу віддачу від вкладених коштів. Також вона допоможе створити сильний, відомий фірмовий стиль, який виділятиметься на тлі конкурентів і знаходитиме відгук у клієнтів. І, звичайно, вона може сприяти зростанню продажів та доходів.

Але всі ці переваги можна отримати лише в тому випадку, якщо стратегію рекламної кампанії було правильно розроблено та впроваджено. Будь-яка реклама – це комунікація з людьми. Тому довіряти це необхідно лише професіоналам, якими, безперечно, доведеться стати. Післявоєнний час буде непогано проблемами в економіці, а значить і в бізнесі, тому доведеться напружитися, бути наполегливим, і чесним. Щоб завоювати довіру громадян, які втомилися від війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ромат Є.В. Реклама: підручник, 3-те вид. Київ : НВФ «Студцентр», 2000. 480 с.
2. Багієв Г.Л. Маркетинг: підручник, 2-ге вид. Київ : Економіка. 2001. 718 с.

УДК 338

Пуліна Т.В.¹, Могильна А.В.²

¹ д-р екон. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ФЕУ-510 НУ «Запорізька політехніка»

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ МАРКЕТИНГУ ДЛЯ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Забезпечення успіху сучасного торговельного підприємства в умовах постійних змін на ринку та зростаючої конкуренції обов'язково вимагає розробки унікальної маркетингової стратегії. Ефективне формування такої стратегії стає вирішальною задачею для торговельних підприємств, оскільки вона забезпечує ефективну взаємодію зі споживачами та досягає цілей підприємства.

Один зі стартових та надзвичайно вагомих етапів у процесі вибору маркетингової стратегії – це установа чіткої та конкретної мети. Мета визначає, на які саме результати спрямовані маркетингові заходи підприємства. Вона стає визначальною у тому чи потрібно підвищити впізнаваність бренду, залучити нових клієнтів, збільшити продажі чи досягнути іншої мети.

Для досягнення успіху в маркетингу необхідно мати глибоке розуміння своєї цільової аудиторії. Один із способів цього досягти - це сегментація ринку, яка дозволяє класифікувати споживачів на різні групи, враховуючи різні критерії, такі як вік, статус, інтереси та інші. Це допомагає підприємству створити зручні та персоналізовані пропозиції для кожної окремої групи споживачів, що підвищує ефективність маркетингових заходів та сприяє залученню та утриманню клієнтів.

Після того, як цільова аудиторія визначена, наступним кроком є розробка стратегії позиціонування на ринку. Цей процес включає в себе вибір унікальних характеристик продукту або послуги, які дозволяють підприємству виділитися серед конкурентів і привернути увагу цільової аудиторії. Така стратегія допомагає визначити та висвітлити особливості товару чи послуги, які роблять їх привабливими та корисними для споживачів. Тобто позиціонування - це визначення місця товару фірми на ринку серед товарів-аналогів [1].

Для кожного обраного сегмента розробляється комплекс маркетингу. Цей підхід, відомий як "4P", передбачає аналіз та врахування чотирьох основних складових у маркетинговій стратегії.

Продукт (Product): визначення характеристик та особливостей продукту чи послуги, включаючи якість, дизайн, упаковку та інші аспекти.

Ціна (Price): встановлення цінової політики, яка відповідає цільовій аудиторії та умовам ринку. Визначення ціни - одне із актуальних маркетингових завдань. З одного боку, ціна повинна бути такою, щоб її зміг заплатити потенційний покупець, а з іншого -- забезпечити прибутковість фірми [2].

Місце (Place): вибір найефективніших каналів для доставки продукту чи послуги до споживачів.

Просування (Promotion): розробка рекламної кампанії, включаючи просування в соціальних мережах, проведення акцій та інших маркетингових заходів з метою привертання уваги цільової аудиторії.

Комплекс маркетингу 4P є потужним інструментом, який сприяє розробці конкретних дій, спрямованих на досягнення мети маркетингової стратегії та успішну взаємодію з цільовою аудиторією.

Сучасна маркетингова стратегія не може обходитися без інтеграції онлайн і офлайн каналів. Важливо створити цілісну стратегію, яка дозволить

взаємодіяти з клієнтами у різних середовищах. Це означає, що важливо створити гармонійний маркетинговий підхід, який поєднує в собі як онлайн, так і офлайн інструменти, сприяючи підвищенню ефективності спілкування з аудиторією та забезпечуючи глибший зв'язок з клієнтами у будь-яких умовах.

Завершальним кроком у формуванні маркетингової стратегії є постійний моніторинг її результативності. Маркетинговий контроль орієнтований на своєчасне виявлення наявних проблем і відхилень, відповідне корегування діяльності підприємства з метою своєчасного вирішення проблем [3]. Підприємство повинно визначати ключові показники ефективності і бути готовим вносити зміни у стратегію, якщо ситуація на ринку або поведінка споживачів зазнають змін. Це допомагає підприємству залишатися конкурентоспроможним і адаптуватися до змін в бізнес-середовищі. Отже, створення маркетингової стратегії для торговельного підприємства - це складний та багатогранний процес, який вимагає великої уваги та професіоналізму. Цей процес передбачає проведення аналізу, застосування творчих підходів та постійне вдосконалення. Але вірно структурована та ретельно розроблена маркетингова стратегія стане потужним інструментом для підприємства. Вона допоможе залучати нових клієнтів, утримувати існуючих, забезпечувати стійке зростання та досягати великих успіхів на конкурентному ринку. Таким чином, вдала маркетингова стратегія є важливим ключем до підвищення ефективності та стабільного розвитку підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бутенко Н. Основи маркетингу : підручник. Атіка, 2008. 300 с.
2. Гаркавенко С. Маркетинг : підручник. 5-те вид. Київ : Лібра. 717 с.
3. Дорошенко Г. Маркетинг. Харків : Тім Паблішн Груп, 2016. 412 с.

УДК 658.5.012.32:005

Савченко О.І.¹, Майстро Р.Г.², Перерва П.Г.³

¹ канд. економ. наук, доц. НТУ «ХП»

² канд. економ. наук, доц. НТУ «ХП»

³ д-р економ. наук, проф. НТУ «ХП»

ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Рівень економічної ефективності є найважливішою характеристикою системи управління і якості управлінських рішень. При оцінці ефективності управлінських рішень необхідно забезпечити синтез економічних і соціальних аспектів управління. Відповідно до цього повинна бути розроблена система критеріїв оцінки ефективності. У прикладній економіці

під ефективністю розуміють співвідношення між результатами фінансово-господарської діяльності, які зазвичай характеризуються прибутком, і витратами, викликаними отриманням цього прибутку [1-13]. Ефективність визначається на основі відповідних показників фінансово-господарської діяльності. Серед них, наприклад, балансовий прибуток, прибуток, що залишається в розпорядженні підприємства, дохід від цінних паперів, дивіденди, зростання прибутку в силу певних обставин, середньорічної вартості основних і оборотних коштів, витрат на оновлення основних фондів, утримання та утримання апарату управління та таке ін. [2, 7, 9]

Розглянемо докладніше нетрадиційне поняття «ефективність управлінських рішень», яке пропонуємо розглядати як результативність розробки рішень і результативність реалізації управлінських рішень, що відповідає двом етапам процесу прийняття управлінських рішень. Одним з відомих підходів до оцінки ефективності управління є використання понять «ефективність в широкому сенсі» і «ефективність у вузькому сенсі». Ефективність в широкому сенсі називають результат діяльності, досягнутий завдяки роботі всього колективу (включаючи співробітників апарату управління). У вузькому сенсі ефективність відображає ефективність власне управлінської діяльності. І в одному, і в іншому значенні для характеристики ефективності використовуються узагальнюючі показники і система приватних показників економічної і соціальної ефективності [2, 5, 11].

Для оцінки економічної ефективності господарювання в широкому сенсі використовуються такі узагальнюючі показники: ресурсоефективність і ефективність витрат.

Економічна ефективність управління у вузькому сенсі характеризується загальними показниками (наприклад, відношенням доходів компанії до витрат на утримання апарату управління) і приватними показниками: часткою адміністративно-управлінських витрат в загальній собівартості підприємства, часткою чисельності управлінських працівників в загальній чисельності працівників на підприємство, керованість навантаженням (фактична кількість працівників на одного співробітника апарату управління) і таке ін.

Узагальнюючими показниками соціальної ефективності у вузькому сенсі, на наш погляд, можуть бути наступні: частка рішень, прийнятих за пропозицією працівників трудового колективу, кількість працівників, залучених до розробки управлінських рішень. До приватних показників соціальної ефективності відносяться: ступінь технічної оснащеності управлінської праці, плинність кадрів апарату управління, рівень професійної кваліфікації персоналу та таке ін.

Правомірною, на наш погляд, є оцінка ефективності виконання окремих функцій управління: планування, організації, мотивації, контролю (роботи

окремих підрозділів апарату управління). Для цього пропонується використовувати набір показників, які відображають специфіку діяльності для кожної функції управління. Описаний підхід до оцінки ефективності правомірний як для характеристики ефективності апарату управління в цілому, так і для оцінки конкретних управлінських рішень.

Практика фінансово-господарської діяльності в економіці ринкового типу показує, що однотипні підприємства з приблизно рівними матеріальними і фінансовими ресурсами часто мають значні розбіжності в рівні прибутку. Деякі з них динамічно розвиваються, інші банкрутують.

Багато економістів дотримуються думки, що ефективність управління - це функція двох змінних: витрат на розробку управлінських рішень і підтримання апарату управління, з одного боку, і результатів управлінської діяльності, що відображаються в зміні значень показників, що оцінюють стан об'єкта управління.

В якості критеріїв ефективності можуть бути рекомендовані такі показники, як збільшення прибутку, обсягів виробництва і реалізації продукції, зміна терміну окупності капітальних вкладень, збільшення оборотності оборотних коштів, збільшення економічної рентабельності, зниження витрат на утримання управлінського апарату і таке ін. Кількісні зміни, що виникають в результаті реалізації управлінських рішень називаються економічним ефектом.

Доцільно, на наш погляд, також виділити деякі принципи оцінки управлінських рішень. До них відносяться наступні: складність оцінки ефективності управлінських рішень; об'єктивність оцінки управлінських рішень; обов'язкова оцінка ефективності управлінських рішень; відповідність методу оцінки характеру об'єкта управління; порівнянність показників для оцінки різних управлінських рішень; облік індивідуальних особливостей підприємства, управлінська ситуація при побудові моделі оцінки ефективності того чи іншого управлінського рішення.

Аналіз проблем оцінки економічної ефективності управлінських рішень дозволяє виділити наступні елементи змісту оцінок ефективності:

- а) критерії (як заходи цілей) економічної оцінки ефективності;
- б) ефекти як характеристики наслідків, отриманих в результаті реалізації управлінських рішень.

Залежно від характеру, змісту і міри вираження змін в діяльності підприємства вибирається той чи інший метод оцінки ефективності того чи іншого управлінського рішення.

Поряд з безпосередньою оцінкою ефективності управлінських рішень ми пропонуємо використовувати методи оцінки ефективності управління підприємством в цілому. Розглянемо деякі пропозиції в цьому напрямку.

Методологія оцінки ефективності управління, заснована на діагностичному обстеженні всієї системи управління підприємством [8, 12]. На основі послідовного аналізу згрупованих по блоках проблем управління підприємством дана методика призводить до оцінки економічної ефективності заходів з автоматизації та раціоналізації процесу управління. Оригінальність такого підходу полягає, перш за все, в тому, що він пропонує розглядати в якості ефекту величину виробничих втрат, яких можна уникнути завдяки вдосконаленню системи управління. Такий підхід був використаний на автозаводі, який опинився в кризовій ситуації. Кризу вдалося успішно подолати.

Функціональний підхід до оцінки ефективності управління підприємством базується на розробці приватних оцінок ефективності окремих функцій управління: маркетингу, планування, організації та контролю. Такий підхід, на нашу думку, найбільш прийнятний для оцінки ефективності внутрішньофірмового менеджменту. Він дозволяє виявити конкретні порушення у функціонуванні системи управління підприємством.

Ресурсний підхід до оцінки ефективності управління підприємством полягає у визначенні ефективності використання наявних на підприємстві ресурсів, що беруть участь в досягненні намічених цілей. Всі ресурси можна згрупувати наступним чином: капітал, матеріальні ресурси, трудові ресурси та інформація. Розрахувавши приватні значення ефективності управління цими ресурсами, можна, використовуючи відповідний економіко-математичний апарат, дати узагальнюючу оцінку ефективності управління підприємством.

В основі цільового підходу до оцінки ефективності управління підприємством лежить аналіз ступеня виконання поставлених перед підприємством цілей. Важливо чітко визначити ієрархію цілей і їх взаємозв'язок.

Найбільш комплексною є оцінка ефективності управління підприємством з точки зору економічного механізму управління, який включає в себе внутрішньофірмове управління, управління виробництвом і управління персоналом. Ця оцінка дозволяє врахувати безліч факторів, що впливають на систему управління і заходи щодо її поліпшення, в тому числі рівень стимулювання, соціально-психологічного, комунікативного та ін.

Ще одним нетрадиційним підходом до оцінки ефективності управління може бути підхід з позицій технології управління. Його суть полягає в оцінці ефективності технологічних етапів управління: розробці цілей і стратегії розвитку компанії, процесу прийняття і реалізації управлінських рішень та інформаційному забезпеченні менеджменту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кобелева Т.О. Економічна оцінка роботи підрозділу із забезпечення комплаєнс-безпеки підприємства // Науковий вісник ПУЕТ : зб. наук. пр. Сер. : Екон. науки. Полтава: ПУЕТ, 2019. № 3 (94). С. 38-48. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/58560>

2. Попов О.В., Мехович С.А., Кобелева Т.О. Класифікація ризиків при проведенні інноваційних перетворень // Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит. 2021. №3. С.66-71.

3. Kobieliava T.O., Tkachov M.M., Tkachova N.P., Pererva P.G. (2017) Modeling the marketing characteristics of market capacity for electrical automation // Marketing and Management of Innovations. №4. С.67-74.

4. Кобелева Т.О. Комплаєнс-безпека креативних економічних розробок // Сучасні підходи до креативного управління економічними процесами : матеріали 10-ї Міжнар. наук.-практ. конф., 22 квітня 2019 р. Київ : НАУ, 2019. С. 87-89. <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/41523>

5. Перерва П.Г. Формування системи моніторингу підприємницької діяльності підприємства / П. Г. Перерва, Т. О. Кобелева // Економіка: реалії часу: електрон. наук. вид. 2023. № 1 (65). С. 5-11. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2023/No1/5.pdf>

6. Кобелева Т.О. Комплаєнс як категорія економічної безпеки промислового підприємства // Економіка: реалії часу. 2018. № 6 (40). С. 52-59. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2018/No6/52.pdf>

7. Перерва П.Г., Борзенко В.І., Кобелева Т.О. Інтелектуальна власність: магістерський курс: підручник. Харків: НТУ «ХПІ», 2019. 1002 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/286988829.pdf>

8. Шаульська Л.В., Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Дослідження впливу підприємницьких ризиків на сталий розвиток // Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит. 2023. № 3 (181). С. 14-23. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/66827>

9. Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Методичні засади моніторингу показників енергетичної безпеки в діяльності бізнес-структур // Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит. 2023. № 3(181). С.33-42. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/66824>

10. Перерва П.Г., Кобелева Т.О. Маркетингові підходи до моніторингу кон'юнктури товарного ринку промислового підприємства // Екон. вісник НТУУ «КПІ» : зб. наук. пр. Київ : НТУУ "КПІ", 2017. № 14. С. 468-477. URL: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/108749>

11. Шаульська Л.В., Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Формування та використання системи моніторингу підприємницьких ризиків як запорука сталого розвитку бізнес-структур // Економіка і організація управління. 2023. №1(49). С.34-44. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/68529>

12. Kobieliava T.O., Tkachov M.M., Tkachova N.P., Pererva P.G. (2017) Determination of marketing characteristics of market capacity for electrical automation // Marketing and Management of Innovations. №3. С.79-86.

13. Kocziszky G., Veres Somosi M., Kobieliava T.O. Compliance risk in the enterprise // Стратегії інноваційного розвитку економіки України: проблеми, перспективи, ефективність "Форвард-2017": тр. 8-ї Міжнар. наук.-практ. Internet-конф. Харків : НТУ "ХП", 2017. С. 54-57.

УДК 338.242

Силкіна Ю.О.¹, Волошина В.О.²

¹ канд. екон. наук, доц. ДТЕУ

² студ. ДТЕУ

ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО КЕЙС-МЕНЕДЖМЕНТУ У СФЕРУ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

Сучасна соціальна сфера надає основний акцент на те, щоб бути відкритою та доступною для всіх громадян, незалежно від їхніх особистих особливостей та потреб. В цьому контексті, Міністерство соціальної політики проводить роботу над рядом ініціатив, спрямованих на задоволення індивідуальних потреб громадян [1].

Однією з цих ключових ініціатив є впровадження електронного кейс-менеджменту. Ця система допомагає зробити надання соціальних послуг більш ефективним та гнучким. Завдяки електронному кейс-менеджменту, можна краще враховувати індивідуальні потреби громадян та забезпечувати їм необхідну підтримку. Також це дозволяє зменшити бюрократію та поліпшити доступ до соціальних послуг. Усі ці зусилля спрямовані на покращення якості життя громадян та зроблені з метою зробити соціальну сферу більш інклюзивною та гнучкою [1].

Електронний кейс-менеджмент у сфері соціальних послуг - це система, яка використовується для управління інформацією та процесами, пов'язаними з наданням соціальних послуг громадянам. Основна мета такої системи - забезпечити більш ефективне та зручне надання соціальних послуг, полегшити взаємодію між соціальними працівниками та клієнтами, а також забезпечити збереження та аналіз даних про клієнтів та їхні потреби.

Варто зазначити, що електронний кейс-менеджмент передбачає використання комп'ютерних процесів на всіх етапах – від аналізу потреб до оцінки результатів. В єдиному електронному захищеному форматі також зберігається вся інформація про клієнтів, їхні потреби, плани та результати.

На сьогодні Міністерство соціальної політики продовжує розвивати Єдину інформаційну систему соціальної сфери (ЄІССС), яка спрямована на

впровадження сучасних підходів до надання соціальних послуг та полегшення взаємодії між різними учасниками процесу [1].

Головне завдання кейс-менеджерів - керувати процесами обслуговування клієнтів та вирішенням їхніх потреб. Для більш ефективного керування кейсами та спілкування з іншими учасниками менеджери користуються своїми електронними кабінетами.

У повоєнний час роль електронного кейс-менеджменту дуже важлива, адже він може бути корисним для покращення надання соціальних та гуманітарних послуг, а також для сприяння процесам відновлення та реконструкції після війни [2].

Електронний кейс-менеджмент можна успішно впровадити в різних сферах для кращого керування інформацією, процесами та взаємодією з клієнтами чи учасниками системи, наприклад:

Керування гуманітарними допомогами: ведення інформації про отримувачів гуманітарних допомог, їх потреби та дистрибуцію допомоги

Соціальні послуги для ветеранів і постраждалих: система може бути використана для надання послуг ветеранам та особам, які постраждали від війни, з реєстрацією їхніх потреб та моніторингом стану здоров'я

Підтримка внутрішньо переміщених осіб: реєстрація та надання житла та інших послуг

Соціальна реабілітація та консультування: зберігання історії клієнтів, надання психологічної та психосоціальної підтримки, а також моніторинг їхнього стану та прогресу

Моніторинг та аналітика: збір та аналіз даних про соціальні потреби та пріоритети, що дозволяє урядам та гуманітарним організаціям здійснювати більш обґрунтоване прийняття рішень

Координація допомоги: ведення інформації про всі види допомоги, що надаються клієнтам, та їхню взаємодію з різними організаціями

Захист даних і конфіденційність: забезпечення безпеки особистих даних клієнтів та відповідність вимогам щодо конфіденційності.

Варто зазначити, що забезпечення професійної адаптації ветеранів та ветеранок в умовах воєнної та повоєнної модернізації України є пріоритетним завданням для кейс-менеджменту. За словами заступниці міністерки соцполітики, громадські організації можуть долучитися до адвокатування та формування державної політики у сфері адаптації ветеранів у цивільному житті, що дозволить зняти частину викликів та проблем, з якими стикаються ветерани під час повернення до цивільного життя [2].

Як зазначає Мінсоцполітики вже стартувало бета-тестування системи електронного кейс-менеджменту у чотирьох пілотних областях. Створення та розширення систем кейс-менеджменту для надання соціальних послуг є

одним із основних завдань в рамках проекту «План відновлення України» за напрямом «Соціальний захист» [3].

Цифровізація цього процесу робить його більш прозорим і надає можливість зберігати інформацію про людину більш системно і доступно. Тепер існує електронна особиста картка людини, яка містить її соціальну історію, схожу на електронну медичну картку пацієнта з історією лікування. Особа, яка користується соціальними послугами, має доступ до цієї картки та може бачити всі заплановані дії та кроки, спрямовані на розв'язання її складних ситуацій. Разом з кейс-менеджером вони працюють над вирішенням цих питань, маючи доступ до всієї необхідної інформації [3].

Як висновок можна підкреслити, що тестова версія кейс-менеджменту є важливим кроком у напрямку покращення надання соціальних послуг. Проте, вона потребує постійного розвитку і вдосконалення. Важливо звертати більше уваги на інклюзивність, щоб забезпечити доступність цієї системи для всіх громадян, а також гнучкість, щоб вона могла відповідати різним потребам та контекстам. Цей процес вимагає постійного зусилля та співпраці, з метою зробити кейс-менеджмент ефективним і корисним інструментом для поліпшення якості соціальних послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Впровадження кейс-менеджменту у сферу соціальних послуг. - Електронний ресурс. - Режим доступу: <http://surl.li/mtbpbk>
2. Комплексну підтримку ветеранів пропонують в Міністерстві соціальної політики. - Електронний ресурс. - Режим доступу: <http://surl.li/mtbpr>
3. Мінсоцполітики: Стартувало бета-тестування системи електронного кейс-менеджменту у чотирьох пілотних областях. - Електронний ресурс. - Режим доступу: <http://surl.li/mtbpt>

УДК 338.242

Силкіна Ю.О.¹, Іщенко А.Р.²

¹ канд. екон. наук, доц. ДТЕУ

² студ. ДТЕУ

РОЛЬ МЕНЕДЖМЕНТУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ДЕРЖАВИ

В умовах сьогодення управлінська діяльність набуває глобальних рис. Менеджмент являє собою процес з управління, що вибудовується навколо ідеї досягнення спільної мети та об'єднує в собі специфічні здібності та адміністративні навички [1].

Життя українського суспільства в усіх сферах змінилося з початком повномасштабного вторгнення та веденням активних бойових дій на території України. Вже сьогодні, в сучасних воєнних умовах, провідні фахівці з управління та апарат державної влади активно розглядають шляхи повоєнного відновлення країни. Цей глобальний процес відновлення умов для життя в деокупованих населених пунктах має включати відновлення старих чи зведення нових будівель, споруд, об'єктів інфраструктури та інше. Для цього необхідно буде залучати не тільки спеціалістів з будівництва та архітектури, але й менеджерів, спеціалістів, що зможуть управляти проектами та логістикою. Фахівці в галузі управління забезпечуватимуть ефективну реалізацію розробок, що необхідні для відновлення країни.

Піднімаючи питання ролі менеджменту, слід розглянути не тільки загальне його значення, але і його роль більш детально з різних поглядів. Менеджмент відіграє ключову роль у плануванні стратегій для відбудови країни. Цей процес включає визначення пріоритетних напрямків, довгострокових та короткострокових планів дій, а також встановлення вже більш конкретних цілей та завдань [2]. Інша важлива роль, яка може бути відведена менеджменту це координація дій різних галузей та організацій, які беруть участь в процесі відбудови. Цей процес охоплює налаштування такої важливої взаємодії урядових структур, сторони громади, а також міжнародних організацій.

Ефективне управління передбачає також залучення громадськості до процесу прийняття важливих рішень, таких, як наприклад визначення пріоритетності різних напрямів для відбудови. Для цього необхідно буде забезпечити можливість зустріч з громадянами та прозорість і відкритість в управлінні цим непростим процесом. Це також має бути частиною обов'язків спеціалістів з менеджменту.

Роль управління ризиками теж є важливою складовою менеджменту в розрізі питання повоєнної відбудови. Для України завжди велике значення мали зміни, що відбуваються в структурі управління, зміни соціально-економічної системи, а отже у післявоєнний період актуальність цього питання не зменшиться, та навпаки зростатиме. Такі ризики як корупція та зміни на політичній арені нікуди не зникнуть, натомість до них можуть додаватися нові, такі як зруйнована інфраструктура, дефіцит кваліфікованих кадрів всередині держави та незавершена трансформація українських організацій. В цій ситуації менеджмент відіграватиме важливу роль, що полягатиме у виявленні цих ризиків та їх управлінні.

Зважаючи на складність завдань, що постануть перед країною після закінчення війни, менеджмент відіграватиме свою роль і в таких сферах, як соціальна – забезпечення доступу до освіти, охорони здоров'я; економічна – впровадження методів досягання таких цілей як створення нових робочих

місць та залучення інвесторів в середині країни; дипломатична робота – управління міжнародними відносинами та налагодження співпраці з міжнародними організаціями та інвесторами поза межами території України.

Підсумовуючи все вище зазначене, слід зауважити, що основною метою менеджменту є досягнення високої ефективності функціонування налаштованих процесів, краще використання ресурсного потенціалу та здійснення якісного управління процесами. Для забезпечення якісного функціонування процесів повоєнної відбудови менеджмент відіграє свою важливу роль у багатьох питаннях. Вдале здійснення управління в контексті відбудови забезпечить налагодження благоустрою та важливих соціальних процесів всередині країни. Можна зазначити, що менеджмент вже виконує свою роль, як процес координування дій для досягнення спільної мети у таких сферах, як соціальна та дипломатична. Вже зараз, з перспективою на майбутнє, представники української дипломатії підіймають питання повоєнної відбудови та залучають до цього міжнародну спільноту. В цілому, менеджмент відбудови важливий для забезпечення ефективного, стратегічного та координаційного підходу до процесу відновлення після війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Менеджмент. Повний огляд поняття та основні визначення. - Електронний ресурс. - Режим доступу: - <http://surl.li/mtbqe>
2. Новіков В. Яка модель відбудови економіки після війни потрібна Україні // Економічна правда. - Електронний ресурс. - Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/16/684116/>.

УДК 338.242

Силкіна Ю.О.¹, Семенік М.В.²

¹ канд. екон. наук, доц. ДТЕУ

² студ. ДТЕУ

ОСНОВНІ ВИКЛИКИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МЕНЕДЖМЕНТУ В ПІСЛЯВОЄННІЙ УКРАЇНІ

За останнє десятиліття Україна стала свідком серйозного випробування у вигляді військового конфлікту на своїй території. Ця війна, яка триває протягом багатьох років, залишила глибокий слід в країні та її суспільстві. Однак, разом із закінченням війни, Україна зіткнеться з новим викликом - відновленням та управлінням післявоєнним періодом.

Управління після війни - це складна та важлива справа, яка вимагає від країни великих зусиль та відповідальності. Після завершення військового конфлікту Україна матиме справу з великими викликами, які охоплюють

економіку, інфраструктуру, соціальні питання та політичну стабільність. У розрізі цього, ефективне управління стає вирішальною складовою відновлення країни та побудови майбутнього на основі миру, розвитку та стабільності. Далі детальніше розглянемо ці виклики та можливі шляхи їх розв'язання.

Проаналізувавши поставлене питання, ми виокремили п'ять основних проблемних напрямів, з якими матиме справу менеджмент, щойно Україна переможе у війні.

Зрозуміло, що перша і одна із найбільш важливих проблем післявоєнної України полягає у відновленні інфраструктури. Наслідки від війни полягатимуть у тому, що велика частина інфраструктури країни буде пошкоджена або зруйнована. Це охоплює дороги, мости, житлові фонди, комунікаційні системи, енергетичну і водну інфраструктури. В даному випадку, управління, яке спрямоване на відновлення та реконструкцію, вимагатиме не тільки фінансування, але й координації робіт, прийняття пріоритетів та впровадження сучасних технологій для покращення інфраструктури.

Наступний, та не менш важливий фактор - економічна стабільність. Після війни економіка країни зазнає великого стресу через зруйнування та збитки. Однак, економічна стабільність полягає не лише в аспекті відновлення фізичної інфраструктури, але й від важливості забезпечення соціальної стабільності. Після конфлікту суспільство може знаходитися в стані психологічного стресу та невпевненості, що може вплинути на ефективність відновлення економіки. Тому важливо розглядати не лише сторону економічного характеру, а й сприяти відновленню довіри громадян до власної країни та її лідерів. Власне, менеджмент і зможе організувати даний процес [2].

Розуміючи, що економічна сфера тісно пов'язана з фінансами, маємо результат у вигляді ще однієї проблеми, а саме – борги. Варто мати на увазі, що по закінченню війни, Україна буде зобов'язана повернути визначену суму коштів своїм партнерам, які активно допомагали їй. Усвідомлюючи, що це не зовсім легкий процес, який потребує уваги та ретельного нагляду як зі сторони фінансових органів, так і з розрахунком на менеджмент, управлінню боргами слід розробити стратегії для зменшення боргового тиску, реструктуризації боргів та ефективного управління фінансами.

У цьому контексті, міжнародна співпраця паралельно виступає в ролі проблеми, та відіграє ключову роль, надаючи фінансову підтримку, консультації з питань відновлення і реформ, та сприяючи реструктуризації боргів. Міжнародні партнери та організації також можуть сприяти врегулюванню міжнародних конфліктів та зміцненню міжнародної безпеки, сприяючи стабільності та інтеграції України в міжнародні спільноти. Однак,

зادля задоволення цих потреб, в Україні виникне попит на справжніх фахівців, які б змогли врегулювати всі аспекти міжнародних відносин. Враховуючи це, можна з точністю констатувати, що менеджмент має ефективний вплив на відносини такого характеру. Своїми змодельованими планами та стратегіями, він зможе допомогти їх діяльності, задля створення нових, чи покращення наявних стосунків між країнами. В результаті, ефективна робота менеджменту в поєднанні з міжнародною співпрацею стануть важливими факторами для забезпечення стабільності та відновлення України після війни [2].

Не менш складною післявоєнною проблемою для України, виступає реінтеграція та мирний процес. Ці дві процедури тісно пов'язані, адже передбачають встановлення стабільності та безпеки в регіонах, які постраждали від воєнної агресії росії проти України. В даній ситуації, менеджмент зможе посприяти впровадженню ефективної системи правопорядку, контролю за зброєю, та забезпеченню основних потреб населення. Беручи до уваги реінтеграцію громадян України (враховуючи всю тимчасово окуповану територію нашої держави, з 2014 р. по сьогодні), можемо констатувати, що менеджмент об'єктивно зможе допомогти в реалізації цього процесу, шляхом розробки та впровадження програм соціальної реабілітації, за участі відповідних установ, які сприятимуть фізичному та психологічному відновленню осіб, постраждалих внаслідок війни [1].

Отже, розглянувши детально ці п'ять проблемних питань, можемо зробити висновок. В розрізі поданих викликів перед Україною, ми встановили, що менеджмент – об'єктивно дієвий апарат, який, в тісній співпраці з іншими структурами (правовими, фінансовими і т.д.) зможе ефективно вплинути на відновлення нашої держави. Ефективність менеджменту в цьому процесі залежить від багатьох чинників, таких як лідерство, координація зусиль між відомствами та міжнародними партнерами, а також гнучкість у вирішенні змінних обставин. Невід'ємною, та мабуть головною умовою є також відкритість до відгуків і потреб населення.

Зрештою, важливо пам'ятати, що процес відновлення після війни - це довгострокове завдання, і успішний менеджмент вимагає витриманості, відомостей та підтримки як з внутрішніх, так і з зовнішніх джерел, задля побудови стійкого та процвітаючого суспільства в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Актуальні проблеми менеджменту в умовах сучасних викликів: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції, Івано-Франківськ, 7-8 квітня 2021 року. - 165с. - Електронний ресурс. - Режим доступу: <https://nung.edu.ua/sites/default/files/2021-06/Zbirnyk.pdf>

2. Актуальні проблеми менеджменту та публічного управління в умовах війни та післявоєнної відбудови України: матеріали доп. Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю. Тернопіль: ЗУНУ, 2022. - 571 с. - Електронний ресурс. - Режим доступу: <http://surl.li/mtbqv>

УДК 005.336.6

Соріна О.О.¹, Кіба А.К.²

¹ канд. економ. наук доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ФЕУз 512м НУ «Запорізька політехніка»

ІМІДЖ ОРГАНІЗАЦІЇ: ЕТАПИ ТА ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ

У сучасному динамічному світі, де між організаціями йде боротьба за увагу покупців, а умови ринку вимагають постійного розвитку, існує низка умов, необхідних для досягнення високих показників діяльності. Однією з них є імідж організації.

Імідж – об’єктивний чинник, який відіграє важливу роль під час оцінки організації партнерами, клієнтами, персоналом та й безпосередньо, керівником.

Термін «імідж» уперше виник у середині ХХ століття, коли американський економіст К. Боулдінг опублікував свою працю «The Image», у якій він описував важливість цього феномена з погляду економіки та фінансового успіху, представляючи його, як маркетинговий інструмент, що підвищує привабливість товарів і послуг. Автор вказав позитивний ефект іміджу як для комерційних компаній, так і для людей та територій [1].

На думку Ф. Котлера, імідж – це сукупність вражень, ідей та уявлень людини про певний об’єкт, що певною мірою визначає споживача та його дії стосовно об’єкта [2].

С. Рід трактує імідж, як обличчя компанії, створене згідно з метою її діяльності та орієнтоване на досягнення останньої [3].

Узагальнюючи визначення, надалі будемо розглядати категорію «імідж» як певний образ, що формується у споживачів та інших контактних аудиторій відносно діяльності організації, її послуг та товарів.

Коректно сформований імідж дає організації значну перевагу перед конкурентами, зміцнює її позиції на ринку в довгостроковій перспективі, допомагає набути визнання, а все це відбивається на продажах та полегшує розпізнавання продукту організації на ринку. Проте неввірно створений імідж може призвести до погіршення діяльності організації.

Узагальнюючі дані отримані з джерел [4; 5] можна виділити основні етапи формування іміджу:

1) аналітичний: на цьому етапі важливо оцінити існуючий імідж - зовнішній та внутрішній. Насамперед доцільним є проведення діагностики

корпоративної культури, опитувань працівників та особистих розмов на предмет виявлення атмосфери всередині колективу, лояльності та прихильності персоналу, важливо також проаналізувати думку колективу щодо організації, умов праці, колег та керівництва. У межах аналітичного етапу також важливо оцінити наявний зовнішній імідж, для цього аналізуються застосовувані PR-інструменти, проводиться моніторинг та контент-аналіз інформаційного поля, досліджуються відгуки та коментарі в онлайн-середовищі, проводяться опитування. Важливою є і оцінка конкурентів, їх позицій та образу на цільовому ринку, для цього застосовуються різні методи маркетингових досліджень (опитування, порівняльний аналіз, аналіз п'яти сил Портера, SWOT-аналіз та інші);

2) організаційний. На цьому етапі призначаються відповідальні особи (в ідеалі це мають бути штатні фахівці зі зв'язків із громадськістю, які знають усі переваги та недоліки організації зсередини), формується бюджет, створюється календарний план та встановлюються терміни.

3) етап реалізації, що передбачає безпосереднє використання PR-інструментів формування іміджу;

4) етап оцінки ефективності формування іміджу. Найбільш розповсюдженими PR-методами дослідження результативності є опитування цільової аудиторії, широкої громадськості та працівників на предмет виявлення зовнішнього та внутрішнього образу організації. Важливими є моніторинг інформаційного поля, модальність відгуків і коментарів, визначення конкурентних позицій.

Другим важливим аспектом формуванню іміджу є визначення чинників які на нього впливають, узагальнюючі данні отримані [6; 7] можна виділити такі чинники, вплив яких повинен бути врахованим:

1. Внутрішні чинники:

- тиск зовнішнього економічного та ділового середовища організації;
- специфічні вимоги у сфері професійної діяльності організації;
- вплив громадської думки про організацію та публікації в ЗМІ;
- сучасні нормативи та вимоги до організації робочого місця та офісів організації.

2. Зовнішні чинники:

а) організаційні чинники:

- цінності та традиції організації;
- вплив правил поведінки для працівників та механізмів корпоративного тиску на персонал;
- тривалість діяльності організації, стаж роботи в ній персоналу;
- вплив думки більшості працівників та неформальних лідерів організації;

б) управлінські чинники:

- увага керівників організації до управління внутрішнім іміджем організації;
  - проведення моніторингу внутрішнього іміджу організації серед персоналу;
  - наявність дієвої програми (плану) роботи над формуванням та удосконаленням внутрішнього іміджу організації;
  - системна кореляція внутрішнього та зовнішнього іміджу організації;
- Таким чином, формування позитивного іміджу організації – це багатоступеневий трудомісткий процес, що складається з певних етапів та на його формування впливають багато чинників. Їх дослідження дозволить організації досягти стійкості і позитивного ділового успіху.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Boulding K. The Image: Knowledge in Life and Society / K. Boulding. – Michigan: University of Michigan Press, 1956. – 186 p.
2. Котлер Ф. Основи маркетингу / Ф. Котлер; пер. з англ. – М.: „Бізнес-книга”, „ІМА-Крос. Плюс”, 2004. – С. 702.
3. Reid S. Mavondo the relationship between integrated marketing communication, market orientation, and brand orientation / S. Reid // Journal of Advertising. – 2005. – № 34 (4). – P. 11-2.3
4. Колодка А. В. Імідж організації як економічна категорія: сутність зміст, основні етапи формування / А. В. Колодка, С. М. Ілляшенко // Прометей. – 2012. – №2 (38). – С. 164-170.
5. Корчинська О. О. Окремі аспекти управління корпоративним іміджем підприємства / О. О. Корчинська // Агросвіт. – 2019. – № 10. – С. 46-52.
6. Дячук М. Формування та підтримка іміджу підприємства / М. Дячук, Н. Буга // Науковий вісник мну імені В. О. Сухомлинського. Економічні науки. – 2017. – № 2 (9). – С. 12-16.
7. Семенчук Т. Б., Басараб Н. А. Формування іміджу підприємства / Т. Б. Семенчук, Н. А. Басараб // Економіка і суспільство. – 2016. – Вип. 7. – С. 473-477.
8. Гатило В. П. Фактори, що впливають на формування іміджу підприємства / В. П. Гатило // Економіка та управління підприємствами: проблеми теорії та практики. – 2010. – № 1 (9). – С. 94-100.

УДК 338.4

Тесленок І.М.¹, Краснокутський К.А.²

¹ канд. економ. наук доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ФЕУ-512м НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ СТРАТЕГІЧНИХ РІШЕНЬ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Адаптація підприємств до постійно змінюючихся умов є ключовим завданням для забезпечення стійкого економічного розвитку в цілому. Тому важливо вивчати вплив прийняття стратегічних рішень в умовах невизначеності, коли цей вплив проявляється на різних рівнях економічної системи та аспектах, пов'язаних з обґрунтуванням цих рішень.

У хаотичному зовнішньому середовищі ризик і невизначеність є невід'ємними частинами підприємницької діяльності через складність прогнозування змін ключових ринкових факторів з достатньою точністю. Українська економіка відчуває невизначеність через минувший COVID-19 та військовий стан, що ускладнюють умови функціонування підприємств. Це вимагає застосування нових підходів до стратегічних рішень, які б враховували максимальну кількість факторів, викликаних впливом невизначеності на поведінку вітчизняних підприємств та різноспрямованих політичних сил держави, що спричинюють дестабілізацію у національній економіці.

При прийнятті стратегічних рішень надзвичайно важливим є вибір оптимального курсу дій, що враховує вплив внутрішніх та зовнішніх чинників та адекватно реагує на виклики національної економіки. Це призводить до складнощів у визначенні та ухваленні стратегічних рішень на підприємстві, оскільки процес формування стратегії розглядається з різних аспектів: аналітичного аналізу, формалізації, трансформації, передбачення та прогнозування, участі колективу та реакції на зміни.

В умовах невизначеності підприємство не може передбачити своє майбутнє, тому стає важливим його здатність швидко реагувати на зміни з метою збереження конкурентоспроможності та позицій на ринку. Оскільки стратегічні рішення на підприємствах у стабільних умовах відрізняються від тих, що можуть стати ефективними в умовах нестабільності та невизначеності, тому далі розглянемо питання стосовно того, як саме невизначеності впливає при прийнятті стратегічних рішень.

Для цього можна виділити чотири рівні невизначеності:

- прогнозоване майбутнє, де рівень невизначеності дорівнює нулю;
- альтернативи майбутнього, коли є декілька сценаріїв та можливостей розвитку;
- орієнтовне майбутнє, де відсутній кінцевий набір варіантів, і є лише можливий напрямок подій;
- повна невизначеність, що характеризується найвищим рівнем невизначеності, обумовленої глобальними змінами в зовнішньому середовищі.

Дивлячись на потрясіння, що відбулись останнім часом як в Україні, так і в усьому світі, можна стверджувати, що для підприємств рівень невизначеності є четвертим — "повна невизначеність". Поява нестабільності обумовлена стрімким розвитком технологій та інновацій, економічними кризами і появою нових викликів, таких як пандемія та військовий стан у країні. В таких умовах успішність та ефективність діяльності підприємства надзвичайно залежить від вміння приймати правильні стратегічні рішення і реагувати оперативно на зміни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бреус С. В. Стратегічні рішення в умовах ризику та невизначеності / С. В. Бреус, Т. О. Харченко // Education, Law, Business : collection of scientific articles. – Cartero Publishing House, Madrid, Spain, 2019. – Р. 95-98.
2. Вороніна А.В., Копил О.В. Прийняття стратегічних рішень в умовах невизначеності та ризику. Молодий вчений. 2016. № 1 (28) Частина 1. С. 35-39.

УДК 338

Тесленок І.М.¹, Кривоног В.Є.²

¹ канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ФЕУ-512м НУ «Запорізька політехніка»

СУТНІСТЬ АДАПТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ПРОМИСЛОВИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Волатильність світової економіки, нестабільність логістичних зв'язків, висококонкурентне середовище, технологічні зміни, постійне зростання трансакційних витрат та інші причини вимагають від підприємств швидких, найчастіше нестандартних, але при цьому ефективних методів і підходів до управління. Сукупність численних чинників, які важко враховувати і важко передбачати називають невизначеними, які, на думку багатьох учених, набули якісно нового звучання в ХХІ ст. Сучасна наука не виробила будь-якої єдиної, універсальної думки щодо побудови та реалізації стратегії розвитку підприємства в умовах невизначеності, пропонуючи різні, іноді діаметрально протилежні підходи до управління підприємством. Мінливість і низька можливість прогнозування можливих змін середовища функціонування підприємств нашої країни актуалізує необхідність впровадження в систему управління новітніх принципів адаптивності, які можна охарактеризувати як здатність швидко реалізовувати правильні дії в операційному середовищі у відповідь на зміни.

Отже, на нашу думку адаптивний менеджмент (адаптивне управління) - є особливим видом інноваційного управління, яке передбачає формування

гнучкої системи управління підприємством, що дозволяє ефективно пристосовуватися до змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі, та забезпечувати конкурентні переваги підприємства за допомогою нових інструментів та методів управління. Мета адаптивного управління полягає у пошуку найбільш ефективних варіантів прийняття та виконання рішень, спрямованих на функціонування та розвиток підприємств у конкурентному середовищі.

Система адаптивного управління є комплексом елементів і функцій апарату управління організацією та його взаємовідносин, які забезпечують збереження стійкості організації у довгостроковій перспективі, в змінних умовах за допомогою початку нової управлінської концепції, комплексного забезпечення конкурентоспроможності промислового підприємства на ринку.

Метою системи адаптивного управління є пошук найбільш ефективних варіантів прийняття та виконання збалансованого управлінського рішення, спрямованого на створення механізму адаптації розвитку підприємств у конкурентному середовищі, пошук найбільш ефективних варіантів прийняття та виконання збалансованого управлінського рішення, спрямованого на створення механізму адаптації розвитку підприємств у конкурентному середовищі [2].

До речі, Захарченко В.І., що досліджує сутність та основні елементи системи адаптивного управління виділяє наступні характеристики адаптивної системи [1]:

- істотне скорочення відмінностей між лінійними (що відповідають за виконання) та функціональними (плануючими та організуючими роботу) підрозділами. Ці функції поєднуються, кожен із співробітників відповідно до деяких загальних принципів повинен самостійно планувати свою роботу та виконувати її;

- найменша залежність від коливань зовнішніх умов, змін ринкової кон'юнктури. Через це вони стійкіші, зокрема, їм не потрібна диверсифікація як метод підвищення стійкості;

- роль людського чинника в адаптивних системах вища, ніж у традиційних. Також автор наводить основні елементи системи адаптивного менеджменту: адаптивна організаційна структура апарату менеджменту, соціально-економічний моніторинг, компетенції та інновації, корпоративна культура, орієнтована на зміни та навчання, залучення клієнта до процесу підвищення конкурентоспроможності підприємства [1].

Щоб забезпечити гнучкість та адаптивність керуючої підсистеми, необхідна адаптивна організаційна структура, яка характеризується відсутністю бюрократичної регламентації діяльності органів управління,

мінімальною кількістю рівнів управління, децентралізацією, делегуванням відповідальності на кожного працівника за загальні результати діяльності.

Отже, в умовах невизначеності для промислових підприємств ефективним інструментом є адаптивне управління, завдяки якому можна якнайшвидше знайти та вирішити проблему.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Захарченко В. І. Кластерна форма територіально-виробничої організації : монографія. Рига : Baltija publ., 2020. 375 с.

2. Моделювання соціально-економічного розвитку мезосистем в умовах децентралізації : монографія / Н. В. Сментина та ін. ; за заг. ред. д-ра екон. наук Н. В. Сментини. Київ : Гуляєва В. М., 2019. 268 с.

УДК 658.8:005.21(477)

Тесленок І.М.¹, Нефьодова А.В.²

¹ доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ФЕУ-510 НУ «Запорізька політехніка»

ШЛЯХИ ПЕРЕХОДУ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ ДО СТРАТЕГІЇ БЛАКИТНОГО ОКЕАНУ

У ході вивчення книги Чана Кіма та Рене Моборн «Стратегія блакитного океану», яка закликає не боятися конкуренції та розвивати нові галузі, які ще не відомі, постало питання чи є в Україні компанії, які за основу своєї роботи беруть стратегію блакитного океану

Для початку розберемо поняття «червоні океани» і що воно з себе уявляє. Червоні океани, як уточнюють у книзі, це всі галузі на сьогоднішній день, які ведуть постійну боротьбу за своє місце на ринку. А блакитні океани є чимось новим, ще незвіданим. Вивчивши таблицю 1, зможемо зрозуміти в чому головна відмінність червоного та блакитного океанів [2].

Таблиця 1 – Стратегія червоного океану проти стратегії блакитного океану

Стратегія червоного океану	Стратегія блакитного океану
Боротьба у існуючому ринковому просторі	Створення вільного від конкуренції ринкового простору
Перемога над конкурентами	Можливість не боятися конкуренції
Експлуатування існуючого попиту	Створення нового попиту та оволодіння ним
Компроміс цінність - витрати	Руйнування компромісу цінність - витрати

Побудова всієї системи діяльності підприємства залежно від стратегічного вибору, орієнтованого або диференціацію, або низькі витрати.	Побудова всієї системи діяльності компанії та відповідно до завдання одночасного досягнення диференціації та зниження витрат
---	--

Таблиця 1 яскраво демонструє велику різницю між ринковими середовищами, в яких може перебувати компанія. Саме місія, стратегія, ціль та сфера діяльності формують середовище функціонування компанії.

Якщо поринути в історію, то кожен винахід - це є блакитний океан, які з часом переростає у червоний через появу конкуренції та бажання збільшити свій дохід.

Якщо компанії зможуть усвідомити відмінність червоної і блакитної стратегій, то вони будуть здатні утворити набагато більше блакитних океанів у найближчому майбутньому.

Існує кілька шляхів створення блакитних океанів: створення нової галузі або впровадження нового вже в конкурентоспроможну галузь, тобто створювати блакитний океан усередині червоного.

Чан Кім відвідав Київ в 2019 році та провів лекцію в Academy DTEK, де більш детально познайомив зі своєю стратегією слухачів. Він розповідав про досвід закордонних компаній та навіть приклад українських компаній, які на його думку змогли зробити перехід від червоного океану до синього. Були відмічені такі українські компанії, як DTEK, який уже останні роки успішно розвиває зелену енергетику, а також створив Academy DTEK, де вони готують кваліфікаційних майбутніх працівників в даній сфері.

Як зазначив Чан Кім під час виступу, що успіх реальний, якщо діяти нестандартно, реалізовувати нові ідеї, а також використовувати інновації і технології [1].

Підводячи підсумок, ми розглянули особливості реалізації інноваційної стратегії «блакитного океану», її основні ідеї та можливості введення в компанії України.

В Україні є усі необхідні можливості щодо переходу більшої кількості компаній до блакитного океану, якщо дослуховуватися до ряду рекомендацій, а саме: шукати неіснуючі галузі, працювати в нових нішах, розробляти креативні ідеї та стартапи та припинити вести конкурентну боротьбу, а робити акцент на нові проекти та можливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Божко Ю. Відвідавши Київ автор "Стратегії Блакитного Океану" Чан Кім очолив рейтинг кращих мислителів світу. <https://economics.segodnya.ua/>. URL: <http://surl.li/mtbry> (дата звернення: 30.09.2023).

2. Kim W. C., Mauborgne R. Blue ocean strategy : how to Create Uncontested Market Space and Make the Competition Irrelevant / пер. з англ. HIPPO. 2005. 272 с. URL: <http://surl.li/mtbry> (дата звернення: 30.09.2023).

УДК 316.776:336.71

Тесленок І.М.¹, Ситніков О.С.²

¹канд. економ. наук доц. НУ «Запорізька політехніка»

²студ. гр. ФЕУ-512м НУ «Запорізька політехніка»

ЕЛЕМЕНТИ ТА ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ УСТАНОВИ

Діяльність будь-якого об'єкта супроводжується інформаційним потоком. Суб'єкт продукує потік та сприймає його. Спрямованість потоку визначає рівень його розробленості, контрольованості та сприйняття адресантом.

Управлінська діяльність є важливим аспектом соціальної взаємодії тому її завжди супроводжують комунікації. Вся система менеджменту підприємства має бути спрямована на організацію та планування ефективної комунікаційної діяльності.

Поставлене перед системою завдання вирішується в рамках комунікативного менеджменту, який являє собою «цілеспрямовану діяльність щодо забезпечення надійного функціонування комунікаційних процесів у просторі і часі, системоутворюючий (по відношенню до об'єкта і предмета) механізм комунікаційного функціонування соціальних структур» [2].

Комунаційні потоки державної установи мають свої особливості. Адже установа – це заклад, який утворюється компетентним органом державної влади в розпорядчому порядку. Її призначення, зони відповідальності та компетенції окреслені на рівні державних наказів, приписів чи розпоряджень. Комунації державної установи перебувають під наглядом відповідних державних органів, перебувають під їх контролем.

Аналізуючи процес комунацій державної установи науковці обмежуються такою сферою його застосування як маркетинг, адже маркетингові комунації орієнтовані на ринок, споживача, тож знаходяться «на виду» і легко доступні для аналізу. Натомість комунації державних установ є набагато різноманітнішими, оскільки поєднуються у собі різноманітні види та технології їх реалізації, продукуються різними суб'єктами та орієнтовані на різні об'єкти, а головне – вони мають різну мету. Комунаційна діяльність державної установи реалізується в межах комунаційної політики.

Комунікаційна політика – звід правил, позиція, а також опис можливої реакції на події в комунікативному просторі, в якому існує об'єкт комунікації. Щодо маркетингової діяльності, то у цій сфері комунікативна політика являє собою «звід правил комунікативної поведінки компанії та комунікативної взаємодії торгових марок, товарів і компанії з ринком» [4].

Її основна комунікаційної політики – впорядкувати повідомлення які стосуються адресатів та адресантів. У якості суб'єкту комунікаційної політики у межах системи управління підприємством виступають різні відділи які формують повідомлення та контрагенти які дають зворотну відповідь.

Також усіх користувачів можна розділити на три поведінкові категорії:

- генератори контенту. Для них важливо надати можливість висловитися – далі вони самі будуть вести блоги, створювати теми дискусій тощо;

- учасники обговорень – рідко самі створюють нові теми дискусій, але із задоволенням приєднуються до вже існуючих;

- пасивні спостерігачі – не створюють обговорення, і майже ніколи не висловлюються у вже наявних дискусіях, однак вони бачать і сприймають інформацію, яка надається про продукт чи послугу учасники обговорень та генератори контенту [5].

Серед основних комунікаційних функції державної установи можна виділити:

- консервативну. Орієнтована на сприяння стабільному існуванню системи чи галузі у якій виконує діяльність державна установа (банківська система, система охорони здоров'я, тощо);

- координуючу. Забезпечує пришвидшення циркуляції комунікативних повідомлень за рахунок підвищення рівня їх координації;

- мобілізаційну. Дозволяє мобілізувати інформаційні потоки та спрямувати їх до тих виконавців чи контрагентів які найбільше в них зацікавлені;

- інтегруючу. Полягає у інтеграції інтересів держави та суспільства;

- соціальну. Орієнтована на забезпечення соціального захисту населення. Адже діяльність будь-яка установа підпорядкована державі спрямована на захист суспільства;

- просвітницьку. Забезпечує посилення рівня поінформованості контрагентів;

- управлінську. Відповідає за постачання інформації для прийняття виважених управлінських рішень, зниження рівня невизначеності [3, с 47].

Таким чином комунікації державної установи формують цілісну комунікаційну систему, яка має декілька взаємопов'язаних компонентів, наведених на рисунку 1.

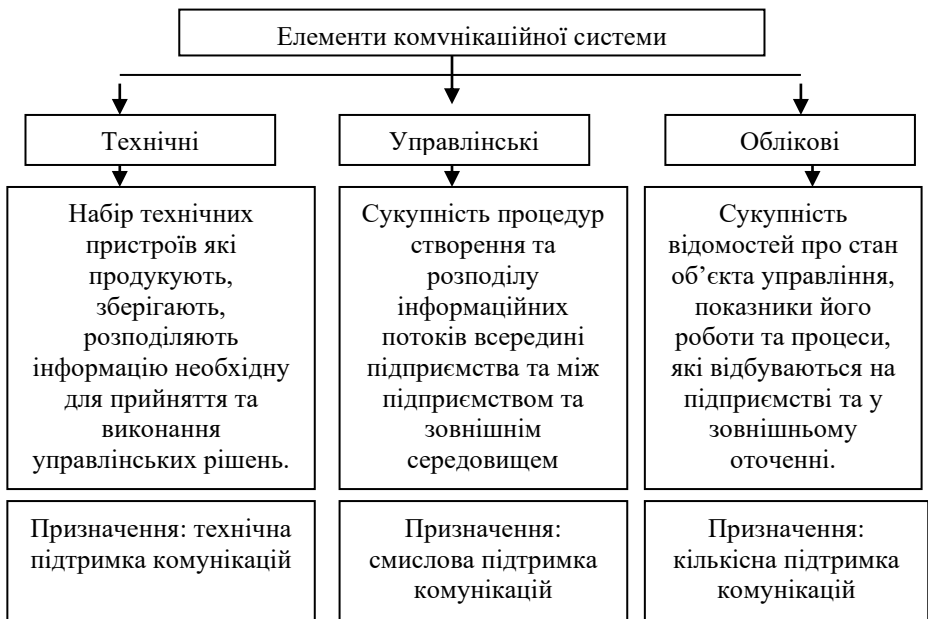

Рисунок 1 – Елементи комунікаційної системи (розробка автора).

Найбільше значення з позиції досягнення запланованих результатів має планування комунікаційної діяльності, яке визначають як «управлінський процес створення та підтримання відповідності між цілями фірми, її потенційними можливостями, шансами у сфері маркетингової та господарської діяльності» [1]. Воно може бути подане у вигляді послідовних етапів:

- конкретизація стратегічних орієнтирів;
- визначення стратегії розвитку;
- оцінка зовнішнього середовища;
- розробка комунікаційної стратегії;
- бюджетування;
- розробка тактичних заходів;
- реалізація;
- контроль (ситуативний, за ключовими показниками та підсумковий).

Слід відмітити що комунікаційна діяльність процес безперервний, а отже вимагає постійної уваги з боку керівництва державної установи.

Серед особливостей які притаманні комунікаційному процесу державної установи слід виділити:

- централізованість. Основні рішення приймаються керівними органами підпорядкованими міністерствам;
- жорстка вертикальна ієрархія. Формальні комунікації носять переважно вертикальний характер. Інформація надходить «зверху» у вигляді розпоряджень тощо;
- значний рівень формалізації горизонтальних комунікацій. Комунікації між філіями, відділами носять переважно формальний характер;
- жорсткий відбиток особистості керівництва на процес комунікації;
- «шаблонні» маркетингові комунікації. На відміну від спрямованих на споживача комунікацій комерційних організацій, комунікації державної установи досить шаблонні. Креативність їм не властива;

Ці та інші особливості призводять до того, що комунікації у державній установі є «гроздким» та тривалим процесом, що супроводжується значною кількістю документації. Немає місця креативу, не враховуються ситуаційні рішення. Окремого дослідження потребує аналіз маркетингових комунікацій у системі менеджменту державної установи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Буднікевич І.М., Крупенна І.А., Черданцева І.Г. Особливості маркетингового планування в різних маркетингових концепціях та сферах застосування. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. 2015. № 2 (39) URL : <http://ven.chdtu.edu.ua/article/view/84462>.DOI: <http://surl.li/mtcfb>
2. Жигайло Н. І. Комунікативний менеджмент : навч. посібн. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2012. 368 с.
3. Кириченко Г.В. Інформаційно-комунікаційні механізми як інновації в системі формування позитивного іміджу органів державної влади. Вчені записки ТНУ ім. Вернадського. URL: <http://surl.li/mtbux>
4. Комунікативна політика. URL: <http://surl.li/mtcfl>
5. Павлішина Н.М., Наливайко Т.В. Формування стратегії просування у соціальних мережах. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2019. № 6 (23). С. 341-438. URL: <http://surl.li/mtcfq>

УДК 338

Харченко Т.М.¹, Шумейко Д.В.²

¹ канд. екон. наук, доц. СНАУ

² студ. гр. 2201М СНАУ

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА

Управління ефективністю – це комплекс заходів, що дозволяють виявляти та своєчасно коригувати відхилення діяльності підприємства від заданих цілей. Діяльність сучасних підприємств у конкурентному середовищі є відкритою, що функціонує у зовнішньому осередку середовища, а також дуже щільно взаємодіє зі споживачами, постачальниками, конкурентами, громадськими та законодавчими організаціями. Підприємство, як і кожен елемент його оточення, має свої інтереси, а також свої пріоритети. При цьому виникає необхідність їх узгодження, і підприємству дуже важливо і відповідально діяти з урахуванням усіх зацікавлених сторін і бути соціально орієнтованим на результати своєї ефективної діяльності.

Економічна ефективність характеризує результативність всього виробничого процесу. На погляд національної економіки, такий стан є найбільш ефективним, якщо потреби в повному обсязі будуть задоволені для всіх членів суспільства при цих обмежених ресурсах.

Сутність сучасних проблем для підвищення та стабільності економічної ефективності виробництва, як і в промислових так, і в сільськогосподарських підприємствах полягає в тому, щоб на кожну одиницю трудових, матеріальних та фінансових ресурсів потрібно прагнути до суттєвого збільшення обсягів виробництва продукції.

Все це, в свою чергу приведе до підвищення продуктивності праці, що є основним критерієм підвищення ефективності виробництва. У загальному положенні ефективність характеризує розвинуті різні системи, процеси, явища. Ефективність постає як індикатор розвитку, а ще вона являється його найважливішим стимулом. Прикладаючи зусиль до підвищити ефективність конкретного виду діяльності та їх сукупності, визначаються низка конкретних заходів, які ефективно сприяють процесу розвитку, та відсіюють ті з них, які навпаки спричиняють та ведуть до занепаду.

Здатність підприємства адаптуватися до змін зовнішніх і внутрішніх технологічних факторів є запорукою не тільки його виживання, а й розвитку. Слід звернути особливу увагу на те, що для більшості сільськогосподарських підприємств незадовільний фінансовий стан зумовлений переважно внутрішніми причинами, зокрема неадекватною реакцією керівництва на динамічні зміни навколишнього економічного середовища. Протягом останніх років зовнішні чинники, пов'язані з нестабільністю аграрних ринків, справляють значний негативний вплив на фінансово-економічний стан сільськогосподарських підприємств.

Як суб'єкти аграрного ринку сільськогосподарські підприємства працюють в умовах неорганізованої, чистої конкуренції та перебувають під

тиском потужних і організованих суб'єктів ринку з високим рівнем монополізму. У таких умовах неможливо говорити про справедливий розподіл доходів між суб'єктами ринку без державного регулювання, вдосконалювати управління в сільському господарстві можна через аграрний консалтинг, який реалізує інноваційну, науково-освітню та соціальну функції та пов'язаний з наукою. Навчання та виробництво, що сприяють поширенню нових знань, є цілком виправданими та необхідними в сучасних соціально-економічних умовах України.

Провівши дослідження в даному напрямку та узагальнивши отримані результати, можна зробити наступні висновки:

1) процес управління сільськогосподарським підприємством включає виконання чотирьох основних функцій управління (планування, організація, мотивація, контроль), але при водночас керівники підприємств несуть відповідальність за вітчизняне село, в якому вони діють, необхідно враховувати багатогранні характеристики економічного сектора;

2) виробнича спеціалізація сільськогосподарського підприємства визначає особливості його управлінських функцій, особливо організаційних;

3) мотиваційна функція підприємств на рівні аграрного сектору з урахуванням шести груп факторів, що розглядаються;

4) управління ефективністю сільськогосподарських підприємств включає дві функціональні групи – виробничо-економічні та соціальні організації; організованість і економіка дозволяють ефективно управляти всіма видами праці, що входять в управління;

5) дуже низька ефективність сільськогосподарських підприємств України пов'язана з негативним впливом факторів зовнішнього та внутрішнього середовища.

Отже, насамперед, керівникам багатьох вітчизняних підприємств аграрного сектору, насамперед необхідно звернути увагу на усунення негативних наслідків впливу факторів не лише зовнішнього, а й внутрішнього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гришко І. Д., Олійник Н. М. Удосконалення процесу планування ефективності виробництва. Проблеми економіки підприємств Херсонського регіону : матеріали десятої наук.-практ. конф. (м. Херсон, 15 трав. 2015 р.). Херсон : Херсонський національний технічний університет, 2015. С. 7-11

2. Казакова В.І. Управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 "Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)" / В.І. Казакова. - К., 2010. -22 с.

3. Кальна-Дубінюк Т.П. Сільськогосподарське дорадництво України: особливості становлення та перспективи розвитку / Т.П. Кальна-Дубінюк, Л.Х. Рибак, В.В. Самсонова // Інформаційний вісник стану та перспектив розвитку дорадництва в Україні (для вищих навчальних закладів / підрозділів/післядипломної освіти). - К.: "Аграрна освіта", 2009. - С. 5-12.

4. Сидяга Б.В. Управління антикризовою діяльністю сільськогосподарських підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 "Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)" / Б.В. Сидяга - К., 2018. - 22 с.

УДК 004.057

Шевченко О. В.¹, Тішура О. Ю.²

¹ канд. юрид. наук., доц. Державного торговельно-економічного університету

² студ. гр. 2-8 Державного торговельно-економічного університету

АСПЕКТИ МЕНЕДЖМЕНТУ В ПОВОЄННИЙ ЧАС

«Менеджмент – це мистецтво досягати цілей в умовах обмеженості ресурсів» (Террі Гібсон) [1]. Щоб зробити це мистецтво ефективним - потрібно мати багато інформації і вміння нею користуватися.

Після початку війни сфера менеджменту зазнала серйозних змін. Нові проблеми, виклики, завдання. Повоєнний час також принесе нам зміни і ми маємо бути до них готовими. За час війни економіка України закономірно зменшилася в рази, і після перемоги однією із основних задач буде її відновлення як мінімум до довоєнного рівня [2].

Економіст Георгій Плеханов говорив: «Видатна особистість – це людина, яка бачить далі за всіх і раніше за всіх»[3]. Менеджеру необхідно продумувати свої кроки наперед і бути готовим до майбутніх незгод. Олександр Сударкін – директор програми МВА Бізнес-школи МІМ (Міжнародний інститут менеджменту), сформулював 10 аспектів, які потрібно обов'язково враховувати для успішного менеджменту в повоєнний час: позитивний зворотній зв'язок; горизонтальні зв'язки; віддалена робота; військові у цивільний час; організаційна культура; особливості нових працівників з-за кордону; комунікаційний хаос; керівництво; розвиток та помилки; інтегрування іноземних знань [4].

Позитивний зворотній зв'язок. Після початку війни кількість стресу в житті українців різко збільшилася. Багато хто працює на декількох роботах, віддає більшу частину доходу близьким, на збори коштів, допомогу ЗСУ. Без моральної підтримки з боку керівника робітники не відчують значущість своїх дій, через що вигорають. При старанній підтримці керівника вони зможуть знайти в собі сили протягнути ще один день, місяць, дочекатися перемоги та не здатися. Після закінчення війни позитивний зворотній зв'язок

буде не менш важливим. Відбудування країни буде складним і моральна підтримка буде дуже важливою у цій справі.

Горизонтальні зв'язки. Вже більше десятиріччя ми можемо спостерігати розвиток горизонтальних зв'язків. Після початку війни ситуація стала кризовою і багато керівників послабили їх і укріпили вертикальний зв'язок. Таким чином вони хочуть зберегти компанію у кризовому становищі. Але такі дії тільки роблять гірше. Без позитивного зворотнього зв'язку робітникам важко, а без хорошої комунікації стає ще тяжче. Вся робота з іншими відділами потребує участі керівника, що ускладнює процес роботи.

Віддалена робота. Вже після епідемії збільшилася частка використання у роботі інформаційних технологій, в тому числі віддаленої роботи. Під час війни ще сильніше постало питання безпеки, що також сприяло розвитку способів роботи за межами офісів. В повоєнний час від віддаленої роботи не відмовляться. Це дуже зручно, зберігає час на дорогу до роботи, робить графік більш гнучким. Віддалена робота стане важливою частиною нашого життя і це потрібно враховувати менеджеру.

Військові у цивільний час. Після демобілізації багато військових повернуться до роботи у цивільній сфері. Але вони звикли жити в режимі «виживання», до недбалості з боку керівника, їхні орієнтири змінилися. Військові мають свою культуру. Поважають один одного в залежності від: де був, ким був, з ким був, хто чого досягнув на війні – і це буде важко змінити. Часто будуть лунати питання на тему: «Що ти робив після 24 лютого?». Вони будуть чутливі в питанні поваги. Військові захищали нас на фронті і вони будуть очікувати того, що їх будуть поважати. Потрібно буде бути толерантними і допомогти їм поступово перейти на цивільний лад, що може бути доволі складно.

Організаційна культура. В організацію будуть приходити люди з інших організацій, люди які до чогось не звикли і з собою вони будуть приносити свою організаційну культуру. Їм потрібно буде пояснити, що робити, як робити, де є відмінності в роботі. В більшості компаніях, зазвичай організаційна культура закінчується на рівні етичного кодексу, де записані декілька своїх цінностей, або дуже туманних та абстрактних фраз. Це проблема, яку потрібно вирішувати. Свої корпоративні цінності потрібно підкріплювати діями і показувати приклад новим працівникам. Без прикладу вони можуть неправильно інтерпретувати цінності, що може призвести до проблем.

Особливості нових працівників з-за кордону. До нас будуть приїжджати багато людей, яким наші особливості та звички будуть здаватися дивними. Україна, на даний момент, не достатньо відкрита для міжнародних працівників. Звісно, наша країна не повністю закрита. У нас є міжнародні компанії, але їх не достатньо. Потрібно, щоб людина, яка жила та працювала

в іншій країні, приїхавши до нас подумала, що прожити в Україні круто. До нас вже приїжджають мігранти, але на них до сих пір косо дивляться і це потрібно виправляти. І щоб іноземці змогли легко влитися в наші компанії, організації, ми маємо бути відкриті до них та нового досвіду.

Комунікаційний хаос. В наш час ми отримуємо інформацію з багатьох джерел. Telegram, Viber, Whatsapp, Discord та інші програми. В кожному додатку може бути по декілька робочих чатів і вся інформація з них переміщується в голові і важко знайти необхідну. Така ситуація трапляється багато де і заважає ефективному комунікуванню між робітниками, що може призвести до неприємних наслідків. Цю проблему важко вирішити і вона буде фігурувати у мирний час.

Керівництво. В повоєнний час буде багато проблем і можливостей і керівник має це все розуміти. Йому не потрібно продумувати сто років наперед, але він має точно знати - «Що треба робити», а також «Що треба не робити», навіть якщо є можливість. Чому це важливо? Певний період у нас точно буде дефіцит: людських, часових, грошових, матеріальних ресурсів. Раніше керівник міг з легкістю розпочати новий проект. Якщо буде вдалий – добре, а якщо ні – то нічого страшного. Зараз такого зробити не вийде, ресурсів занадто мало. Коли ситуація стане мирною, до України прийдуть багато іноземних компаній і ми не маємо права необдуманно діяти, конкуренція буде велика. Якщо наші організації зможуть привернути до себе увагу іноземних інвесторів, то наш бізнес матиме змогу відновитися та розширитися.

Розвиток та помилки. Керівник не може знати все, тому від професійності працівників залежить життя компанії. А для розвитку і її збільшення потрібно покращувати знання та навички працівників, тобто створювати можливості для їх розвитку. Також під час навчання вони будуть робити багато помилок і керівник має це розуміти і приймати. На помилках вчать і це нормально, робити помилки.

Інтегрування іноземних знань. Багато працівників компаній зараз знаходяться та працюють за кордоном. Потрібно розуміти, що повернуться вони з багажем нових знань, звичок, правил, які дізналися за кордоном. І те, що ми вважаємо нормальним, для них вже буде диким. Наприклад, 12-ти годинний робочий день, за який в інших країнах штрафують. Ми рухаємося в бік інтеграції в ЄС, де в більшості випадків закон працює. Нам потрібно буде виділяти багато сил та коштів на навчання, реформування, інші організаційні пункти, а також зміну менталітету.

Якщо врахувати всі ці пункти при керуванні компанією, менеджери зможуть ефективно виконувати свою роботу. Це буде потребувати великих сил, але війна зміцнила нашу волю, що тільки допоможе втілити задумане та пристосуватися до нових змін. Всі ці труднощі дали нам поштовх, поштовх

для розвитку в бік ЄС і норм розвинутих країн світу, якою скоро стане і наша країна.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баєва О. В. Менеджмент і адміністрування: в 2 ч. — Ч. II. — Менеджмент: навч. посіб. / [О. В. Баєва, Н. І. Новальська, Л. О. Згалат-Лозинська]; за ред. О. В. Баєвої, Н. І. Новальської. — К.: ДП “Вид. дім “Персонал” 2017. — 326 с. — Бібліогр.: с. 311–325. — Режим доступу: https://maup.com.ua/assets/files/lib/book/men_adm_2.pdf
2. Шевчук О., Юраш О. Ключові напрямки розвитку України в повоєнний період // Збірник тез доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції "Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи" (Київ, 8 грудня 2022 року) — Режим доступу: <http://confmanagement.kpi.ua/proc/article/view/272020>
3. Шатун В.Т. Основи менеджменту: Навчальний посібник. — Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2006. — 376 с. — Режим доступу: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/posibnuku/191/1.pdf>
4. Що чекає менеджмент в Україні після війни? — Режим доступу: <https://m.youtube.com/watch?v=aZJPW4ZmWAY>

УДК: 005.932:658.589

Шитікова Л.В.¹, Ахінько Я.Р.²

¹ канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ФЕУ-512м НУ «Запорізька політехніка»

ЛОГІСТИЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

В умовах ринкової економіки значними темпами зростає конкурентна боротьба між виробниками і, як наслідок, виникає питання збільшення ефективності роботи підприємств. Значно мірою це пов'язано з потребою впровадження концепції логістики для оптимізації різного роду потоків та скорочення витрат. Концепція логістичного менеджменту вважається найобґрунтованішим підходом в управлінні як матеріальними, так і супутніми потоками, та відображає мінливість та складність господарської ситуації. Логістичний менеджмент – це сукупність управлінських методів, функцій та форм управління підприємством, використання яких спрямоване на оптимізацію фінансових, матеріальних, інформаційних чи іншого виду потоків в системі такого логістичного ланцюга як «постачання–виробництво–складування–збут», з метою забезпечення ефективного економічного зростання підприємства (рис. 1).

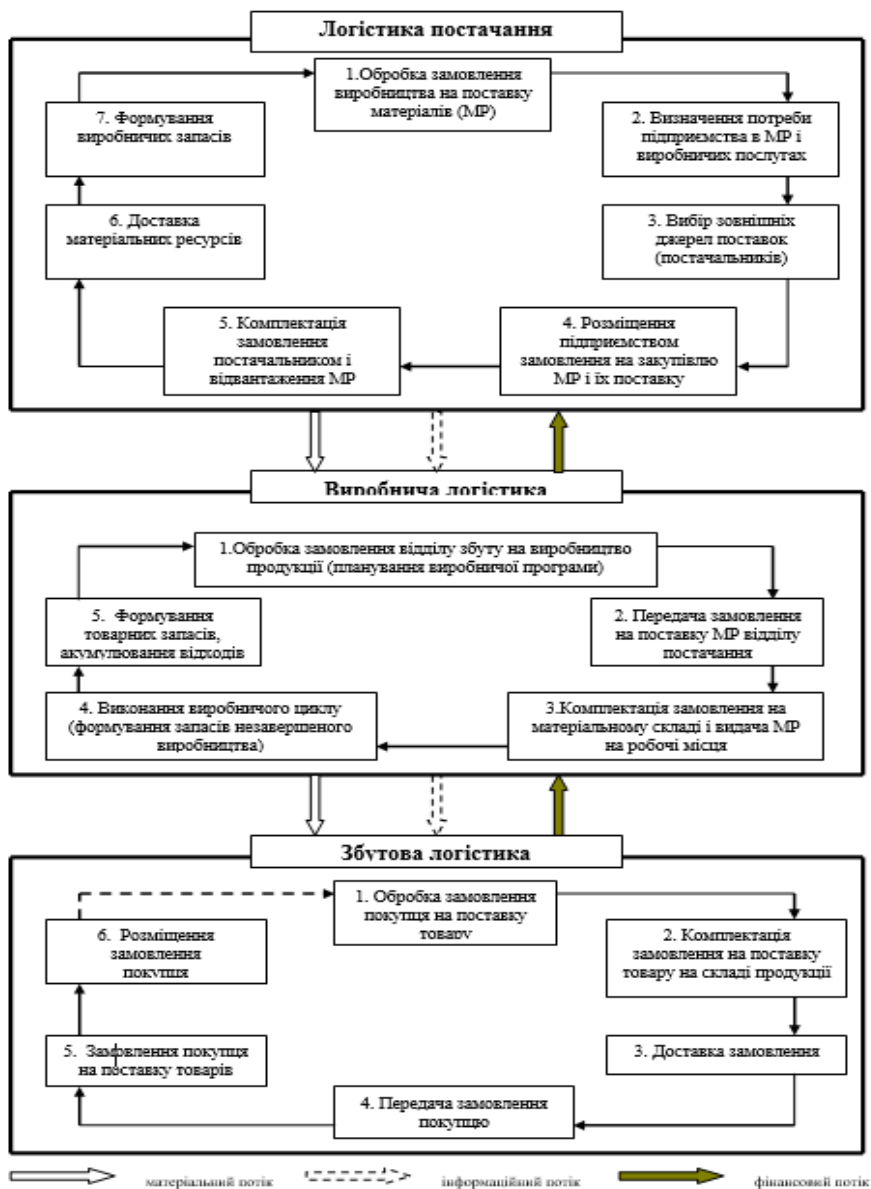

Рисунок 1 – Логістичні процеси на підприємстві. Джерело [1, с.44].

В створенні сучасних логістичних систем важливо точно охарактеризувати місце логістичного менеджменту в загальній структурі управління підприємством та межі взаємодії з іншими елементами менеджменту. Сучасна система менеджменту полягає в поєднанні організаційної структури управління з функціонально орієнтованими сферами діяльності (інвестиції, інновації, фінанси, збут, персонал, маркетинг тощо), які об'єднані стратегічними та іншими цілями.

До основних ознак логістичного менеджменту слід віднести:

- функції управління;
- діяльність, спрямована на отримання прибутку;
- управління потоками підприємства;
- управлінські рішення;
- управління логістичним ланцюгом.

В загальному логістичний менеджмент підприємства не повинен обмежувати свою діяльність реалізацією часткових логістичних цілей, а має сприяти стійкому економічному росту підприємства. Методи логістичного менеджменту повинні спрямовуватися на оптимізацію різних видів потоків. В результаті, повинні скоротитися логістичні витрати підприємства.

Використання логістичного менеджменту підприємством сприятиме вирішенню проблем щодо транспортування та перевезення, контролю запасів та виробничих планів, обслуговування споживачів і складських операцій на регіональних складах, керування продажами, замовленнями та інше [2, с.78].

Логістичний менеджмент підприємства в своїй діяльності спрямований на формування та подальший розвиток логістичної системи організації (побудова, проектування та модернізація відповідно до технологічного прогресу, вимог ринку чи стратегії), розробку логістичної стратегії та управління даним процесом в поєднанні з загальною організаційною стратегією підприємства, управління логістичною системою підприємства задля раціоналізації потокових процесів (організація, планування, оперативне регулювання та контроль руху внутрішніх чи зовнішніх потоків, узгодження всіх функцій управління) ін. [5].

Отже, логістичний менеджмент надає можливість розвивати потенціал підприємства та допомагає знаходити засоби і методи для його практичної реалізації. Логістичний менеджмент являє собою інтегрований підхід до управління підприємством та дає можливість керувати матеріальними потоками у ланцюгу поставок з метою найкращого задоволення потреб споживачів.

Використання логістичного менеджменту сприяє покращенню конкурентоспроможності підприємства завдяки раціонально розробленій

стратегії та з допомогою обґрунтування завдань розвитку на коротко- та довгострокову перспективи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Тридід О.М., Таньков К.М., Леонова Ю.О. Логістика. навч. посіб. Київ, 2008. 176 с.
2. Кислий В.М., Біловодська О.А., Олєфірченко О.М., Смоляник О.М. Логістика: Теорія та практика: навч. посіб. Київ, 2010. 360 с.
3. Пуліна Т.В., Шитікова Л.В., Змикало О.С. Шляхи активізації процесів інвестування інноваційної діяльності України в умовах російсько-української кризи. Збірник наукових праць Національного університету «Запорізька політехніка» Управління змінами та інновації. № 4. м. Запоріжжя. 2022. С.14-19.
4. Нечасва І.А., Шитікова Л.В. Інновації як інструмент антикризового управління підприємством Вісник Херсонського національного технічного університету. № 4(83). м. Херсон. 2022. С.97-106.
5. Камілова С. Р. Управління збутовою діяльністю URL: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/PPEI/article/view/337>.

УДК: 658.5:005.95

Шитікова Л.В.¹, Романова В.М.²

¹ канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ФЕУ-510 НУ «Запорізька політехніка»

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ЯК ГОЛОВНЕ ДЖЕРЕЛО ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Термін "персонал" означає особистий склад чи працівники установи, підприємства, організацій, що складають групу за професійними чи іншими ознаками. Синонімом терміну "персонал" є "кадри" - штат працівників тої чи іншої галузі діяльності, виробництва, організації. Кадри є головним елементом всієї системи управління, і одночасно можуть виступати як об'єктом, так і суб'єктом управління. Здатність одночасно виступати в якості об'єкта і суб'єкта управління являє собою основну специфічну особливість управління персоналом.

Управління персоналом - це процес планування, підбору, підготовки оцінки і удосконалення кадрів, спрямований на раціональне їх використання та підвищення ефективності виробництва.

Управління персоналом є важливою складовою загального менеджменту підприємства, значущість якої полягає у всеосяжному впливі персоналу на всі види активності суб'єкта господарювання через

безпосередню участь робітників у створенні результату. Управлінські рішення в рамках менеджменту персоналу реалізуються у всіх без виключення структурних підрозділах і продуктивність роботи в значній мірі залежить від їх обґрунтованості й ефективності. В таких умовах взаємозв'язок та взаємозалежність загальної системи менеджменту та управління персоналом є доволі високими, тому на розвиток підходів та концепцій до управління персоналом в значній мірі впливають загальні тенденції розвитку менеджменту як такого.

Основу концепції управління персоналом підприємства в даний час складає зростаюча роль особистості працівника, знання його мотиваційних установок, вміння їх формувати і направляти у відповідності із завданнями, що стоять перед підприємством.

Найсуттєвішими факторами удосконалення структури персоналу підприємств є інноваційний характер виробництва, впровадження принципово нової техніки і технології, пріоритетність якості продукції, що збільшує попит на кваліфіковану робочу силу, потребує збільшення частки розумової праці, фахівців з вищою освітою.

Для рішення сучасних проблем оцінювання ефективності системи управління персоналом необхідно запровадити статистичні економіко-математичні моделі показників економічного обґрунтування управлінських рішень. Управлінські рішення, які приймаються керівництвом підприємства з метою вибору оптимальних варіантів, для їх впровадження в ту чи іншу систему операційної або іншої структури підприємства повинні мати достовірну статистичну інформацію управлінської діяльності підприємства, використовуючи експертні оцінки менеджерів високої фахової кваліфікації. На основі сформованого масиву достовірної інформації будується статистична оптимізаційна економіко-математична модель показників економічного обґрунтування управлінських рішень на підприємстві. Багато керівників, рухаючись на шляху до максимального отримання прибутку, вирішення матеріальних і фінансових проблем, оновлення технічної бази, забувають про благоустрій своїх підлеглих, створюючи їм неможливі для праці умови. Це є надто ризиковим, оскільки може призвести до втрат. Насамперед, це втрати дорогоцінних, висококваліфікованих працівників. Якщо керівник дійсно зацікавлений у тому, щоб зберегти даного працівника, він може прийняти рішення про підвищення його заробітної плати відповідно до рівня, на який він заслуговує. Можливими також є такі заходи як підвищення та привілеї. Щоб запобігти таким небажаним втратам працівників, на підприємстві доцільно проводити бесіди (групові та індивідуальні). Ці заходи особливо важливі для працівників технічного рівня.

Удосконалення системи управління персоналом підприємств необхідно здійснювати у розрізі її суб'єктів, процесів та об'єктів. Воно полягає у

проведенні комплексу заходів щодо переходу від існуючого стану до цільового:

- у розрізі суб'єктів системи управління персоналом (керівників різних рівнів) – необхідно реалізувати програми навчання керівників з метою підвищення у них рівня сформованості управлінських навиків. В ході реалізації програми можна проводити тематичні семінари і тренінги з формування управлінських навиків;

- у розрізі процесів системи управління персоналом (технологій управління персоналом) – необхідно здійснювати впровадження розроблених технологій з управління персоналом: документаційне забезпечення управління персоналом; забезпечення підприємств персоналом; організація праці; система оцінки персоналу; система атестації персоналу; система стимулювання (мотивації) та оплати праці; система навчання і розвитку персоналу; моніторинг та корекція соціально-психологічного клімату; робота з кадровим резервом;

- у розрізі об'єктів системи управління персоналом (персоналу підприємств) – необхідно реалізувати програми з підвищення рівня задоволеності працею, лояльності до підприємств, формування в них мотивів для досягнення цілей підприємств.

Удосконалення системи управління персоналом підприємств України може привести до наступних результатів:

- цілі та завдання системи управління персоналом будуть прив'язані до стратегічних цілей підприємств і конкретних умов їх реалізації;

- підприємства своєчасно забезпечуватимуться персоналом необхідної кваліфікації та чисельності, кадрове планування здійснюється у відповідності до виробничого завдання;

- система матеріального і морального стимулювання праці відповідатиме наміченій стратегії бізнесу, що дозволить підтримувати мотивацію персоналу на необхідному рівні і сприятиме підвищенню економічної та соціальної ефективності роботи підприємств;

- підтримання і підвищення кваліфікації керівників та співробітників здійснюватиметься у відповідності до вимог підприємств, що розвиваються;

- недоліки структури системи управління персоналом будуть усунені: чисельність і кваліфікація спеціалістів, які реалізують технології системи управління персоналом, будуть приведені у відповідність до обсягу вирішуваних завдань, що дозволить досягти рівня управління персоналом, необхідного для розвитку підприємств;

- будуть визначені принципи взаємодії функціональних підрозділів по роботі з персоналом (або єдиної служби управління персоналом, якщо таку створено) з іншими службами підприємств;

- стане відлаженою технологія збору, аналізу, обліку і оновлення інформації про стан кадрового ресурсу на підприємствах;
- підвищиться індивідуальна продуктивність праці кожного працівника та ефективність діяльності підприємств у цілому, а у деяких випадках – будуть створені конкурентні переваги для виведення підприємств на новий рівень.

Отже, кінцева мета роботи з управління персоналом в умовах ринкових відносин – максимальне зближення очікувань підприємства і інтересів працівника, відмова від політики мінімальних вкладень у персонал підприємства і відведення вирішальної ролі системи управління персоналом підприємства у формуванні кадрової політики і механізму її реалізації. Також важливим фактором щодо підвищення ефективності управління персоналом на підприємстві є наявність та зміст політики розвитку персоналу, яка повинна передбачати наявність адаптаційних програм, систем і програм навчання, підвищення кваліфікації та можливості саморозвитку особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дериховська В. І. Класифікація стратегій управління персоналом. <https://11l.in/667Cg>
2. Романова В. В. Вдосконалення управління людськими ресурсами підприємств. Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. № 3. 2005. 210 с.
3. Варнавська Д. С. Кадрова політика як основний інструмент формування мотивації на підприємстві // Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції «Ключові аспекти наукової діяльності – 2008». Том III. Дніпропетровськ, 2008. 296 с.
4. Козак К. Б. Дослідження проблем управління персоналом на сучасних підприємствах. Теоретичні та практичні аспекти менеджменту. 2014. № 4. С. 52-54.

УДК 658.8:005.21(477)

Шитікова Л.В.¹, Сіра О.В.²

¹ канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ФЕУ-510 НУ «Запорізька політехніка»

ОКРЕМІ АСПЕКТИ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА СТИМУЛЮВАННЯ ПРАЦІ

Підвищення ефективності організації та стимулювання праці на підприємстві є невід’ємними складовими для досягнення успіху в сучасних умовах конкурентного ринку. Ця проблема вимагає системного підходу, що

включає в себе оптимізацію управління, розвиток персоналу, створення стимулюючої робочої атмосфери та використання передових технологій.

Оптимізація управління є ключовим аспектом досягнення ефективності та успішності організації. Це включає в себе вдосконалення процесів, зменшення витрат, збільшення продуктивності та забезпечення здатності організації адаптуватися до змін в навколишньому середовищі. До ключових підходів оптимізації управління відносять: аналіз бізнес-процесів (проведення аудиту бізнес-процесів, виявлення слабких місць), розвиток керівництва, забезпечення звітності (встановлення системи звітності та моніторингу для визначення прогресу та ідентифікації проблем в реальному часі.), автоматизація процесів, постійна рецензія та адаптація стратегічного плану, сканування ринку та аналіз конкурентів. Оптимізація управління - це процес, який вимагає постійного аналізу, оновлення та вдосконалення. Вона допомагає організації забезпечити більшу ефективність, стабільність та успішність у динамічному бізнес-середовищі.

Розвиток персоналу - це інвестиція в майбутнє організації, яка допомагає підтримувати високий рівень мотивації, конкурентоспроможності та успішності в бізнес-середовищі. Забезпечення росту та розвитку співробітників сприяє покращенню їхніх навичок, знань та вмій, що в свою чергу призводить до підвищення продуктивності та конкурентоспроможності організації. Серед аспектів розвитку персоналу на мою думку основними є: оцінка потреб (необхідно визначити, які навички та компетенції працівників потрібні для досягнення цілей організації), навчання на робочому місці, курси та тренінги, менторство (залучання більш досвідчених працівників для наставництва молодших колег), розробка разом з працівниками плану кар'єрного зростання та надання їм можливості рости в межах організації, комунікація між працівниками. [2]

Ефективність системи стимулювання полягає в задоволенні потреб і спрямуванні трудової активності кожного працівника на досягнення загальних цілей підприємства. Існують певні методи, які сприяють підвищенню мотивації працівників та їхньої продуктивності. А саме:

- фінансова мотивація: премії та бонуси, підвищення заробітної плати, можливість придбання акцій підприємства;
- створення комфортного робочого середовища та гнучкий графік роботи;
- визнання досягнень, похвала і нагороди, наприклад нагородження сертифікатами або дипломами на знак визнання досягнень і вагомому внеску;
- надання працівникам можливості працювати над цікавими та важливими проектами, а також виклики і змагання серед працівників для стимулювання змагального духу та співпраці;

- забезпечення шляхів для кар'єрного зростання та розвитку, зокрема, зміни посади або підвищення в рангу [1].

Ефективна організація системи мотивації та стимулювання працівників є важливим чинником прогресивного розвитку підприємства. Дієва система мотивації та стимулювання працівників під час їхньої трудової діяльності на підприємстві та поза ним повинна враховувати суспільні реалії. Рациональне забезпечення мотивування працівників підприємств в змозі підвищити ефективність діяльності підприємств і це вимагає необхідність проведення подальших досліджень у цьому напрямку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Равенко А. Продуктивність праці в сучасних умовах. Дзеркало тижня. 2017. №4.
2. Брич В. Я., Корман М.М. Психологія управління. К.: Кондор-Видавництво, 2015. 384 с.

УДК 389

Шостак А. С.¹, Шитікова Л. В.²

¹ студ. гр. ФЕУ-520 НУ «Запорізька політехніка»

² канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТОМ ТА ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ

Конфлікт – це зіткнення протилежних інтересів і поглядів, напруження і крайнє загострення суперечностей, що призводить до активних дій, ускладнень, боротьби, що супроводжуються складними колізіями [1].

Структура конфлікту – це сукупність стійких і статичних елементів конфлікту, що утворюють його цілісність. Структурні характеристики являють собою складові елементи конфлікту. Вони відображають компоненти, в відсутності яких існування конфлікту неможливо: відсутність будь-якого з них з простору конфлікту або повністю виключає існування конфлікту, або істотно змінює його характер.

Виявлення причин виникнення конфліктів визначає вибір методів, шляхів запобігання їм та конструктивного їх вирішення. Без знання рушійних сил розвитку конфліктів важко ефективно впливати та регулювати ними.

Причини конфлікту — це явища, події, факти, ситуації, що передують конфліктові та викликають його за певних умов діяльності суб'єктів соціальної взаємодії.

Причини конфліктів розкривають джерела їх виникнення й визначають динаміку перебігу.

Виникнення та розвиток конфліктів обумовлено дією чотирьох груп факторів: об'єктивних, організаційно-управлінських, соціально-психологічних і особистісних. Перші дві групи факторів носять об'єктивний характер, третя й четверта — суб'єктивний.

Причиною більшості конфліктів є нестача чи перекручування інформації: неповні й неточні факти, чутки, зміна змісту (випадкова чи навмисна). Це призводить до неправильного сприйняття певної ситуації, неадекватної поведінки особистостей, нерозуміння, а потім і до конфліктів.

Для вибору адекватного методу впливу й управління відповідним конфліктом доцільно проводити класифікацію залежно від основних ознак: способу розв'язання; сфери прояву; спрямованості впливу; ступеня виразності; кількості учасників; порушених потреб.

На основі класифікації визначають види й різновиди конфліктів.

Вид конфлікту — варіант конфліктної взаємодії, виокремлений за певною ознакою.

Спосіб розв'язання конфліктів припускає їх розподіл на антагоністичні (насильницькі) конфлікти та компромісні (ненасильницькі).

Сфери прояву конфліктів украй різноманітні: політика, економіка, соціальні відносини, погляди й переконання людей. Виділяють політичні, соціальні, економічні, організаційні конфлікти.

За спрямованістю впливу виділяють вертикальні й горизонтальні конфлікти. Характерною рисою їх є розподіл обсягу влади, який знаходиться в опонентів на момент початку конфліктних взаємодій.

Ступінь виразності конфліктного протистояння припускає виділення прихованих і відкритих конфліктів.

Кількість учасників конфліктної взаємодії дозволяє поділяти їх на внутріособистісні, міжособистісні, міжгрупові.

Вирішення конфлікту - це діяльність учасників, спрямована на припинення протидії і вирішення проблеми, яка привела до розбіжності. Вирішення конфлікту передбачає активну участь обох сторін щодо перетворення умов, у яких вони взаємодіють, щодо усунення причин конфлікту.

Вирішення конфлікту являє собою багатоступінчастий процес, який включає в себе аналіз і оцінку ситуації, вибір способу вирішення конфлікту, формування плану дій, його реалізацію, оцінку ефективності свих дій.

Основними стратегіями вирішення конфлікту є суперництво, збітництво, компроміс, пристосування і відхід від проблеми [2].

- суперництво полягає в нав'язуванні іншій опонентові пріоритетним для себе рішення;

- компроміс полягає в бажанні сторін завершити конфлікт частковими поступками;

- пристосування, або поступка, розглядається, як вимушений або добровільна відмова від боротьби і здача своїх позицій;

- відхід від вирішення проблеми чи уникнення є спробою піти з конфліктної ситуації при мінімумі витрат;

- співробітництво вважається найбільш ефективною стратегією для вирішення конфлікту. Воно передбачає спрямованість сторін на конструктивне обговорення проблеми, розгляд іншого опонента не як противника, а як союзника в пошуку рішення.

Управління конфліктами - це цілеспрямований вплив по улаштуванню причин призводять конфлікт, або на корекцію поведінки учасників конфлікту.

Існує багато методів управління конфліктами. Кілька груп, кожна з яких має свою область застосування:

- внутріособистісні методи;

- структурний методи;

- міжособистісний метод;

- переговори;

- відповідні агресивні дії. Цей метод застосовують у крайніх випадках, коли вичерпані можливості всіх попередніх груп [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вільна енциклопедія. URL : <https://11l.in/p4yyx> (дата звернення: 10.10.22)

2. Русинка І.І. Конфліктологія. Психологія запобігання і управління конфліктами : Навчальний посібник. К. : Професіонал, 2007. 334 с.

3. Шейнов В.П. «Управління конфліктами. Теорія і практика». М. : Харвест, 2010. 912 с.

UDC 65.011.56

Filatova M.¹, Lomachynska I.²

¹ 1st year Master Odessa I.I. Mechnikov National

² University Doctor Of Economic Sciences, Associate Professor Odessa I.I. Mechnikov National University

DEEP TECH AS A SOLUTION TO GLOBAL CHALLENGES IN THE CONCEPT OF INDUSTRY 5.0

Recent trends include digital transformation, automation, and robotics in manufacturing and management processes, shifts in consumer behavior values (sustainable consumption and environmental awareness), the environmental impact of production, and enhancing system resilience to external risks, among others. Accordingly, in line with the concept of Industry 4.0, national economies are

undergoing digital transformation, while Industry 5.0 concept represents a green transition, an improvement in the resilience of value chains and ecosystems to new disruptions.

Unlike the concept of Industry 4.0, which is technology-centric, Industry 5.0 concept is centered around a human-centric approach to the use of technology. Therefore, the pressing issues in contemporary societal development include global challenges related to human capital development, the enhancement of intellectual resources, and the social and environmental responsibility of businesses. The primary focus of business process development is to increase the ability to rapidly respond to crisis factors and situations, fostering flexibility and adaptability within systems. In this context, the use of 'deep technologies' becomes essential for achieving resilience in business organizations. These deep technologies represent innovations stemming from profound research. Their implementation requires significant intellectual and economic capital. However, the use of these technologies must be strategically oriented, and in the future, Deep Tech solutions should become scalable and transparent solutions. Particularly noteworthy are Deep Tech solutions within the context of Ukraine's innovative economic recovery and the establishment of a competitive industry in the post-war period.

Deep Tech solutions represent a reimagining of fundamental capabilities that address real and significant societal and economic challenges. The primary goal of Deep Tech technologies is to enhance the quality of life for the population by creating innovative solutions and products. Deep Tech is characterized by scientific and technological novelty. Innovations that support Deep Tech include cloud computing, additive manufacturing, genome editing, voice services, microsatellites, wireless power, artificial intelligence, machine learning, and robotics [1]. It is undeniably Deep Tech that plays a key role in realizing the fundamental concepts of Industry 5.0.

Industry 5.0 is the contemporary phase of industrial development that complements the concept of Industry 4.0. It places particular emphasis on the interaction between people and technology. Today, social and environmental issues requiring a more humane and rational use of resources and technology in production and consumption are highly relevant. Additionally, ethics and boundaries in the use of artificial intelligence are pressing concerns. The primary goals of the Fifth Industrial Revolution relate to three spheres: economic, social, and environmental, as illustrated in Figure 1. Achieving these goals can be facilitated by strengthening the connections between the government, businesses, and science, which are integral elements of the Deep Tech ecosystem.

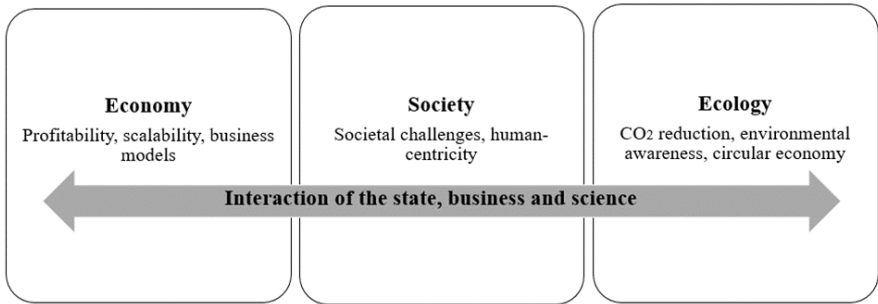

Figure 1 – Goals of Industry 5.0 and their achievement vector. Source: adapted by the author [2].

As Deep Tech solutions exist at the intersection of various disciplines, modern engineers, researchers, and scientists from diverse fields can develop Deep Tech projects aimed at optimizing production, rationalizing resource use, creating alternative energy sources, advancing medical and societal well-being, and fostering a favorable environment for human-technology collaboration.

However, the main obstacles to the widespread adoption of Deep Tech in various sectors include their high scientific complexity, cost, and the absence of a robust research and development system as well as government support. Currently, most deep technological innovations are in the stages of scientific ideas or research. To commercialize them and make Deep Tech projects more appealing to investors, it is essential to establish a high-quality and versatile product development model. This model will facilitate scientific research in deep technologies that can be suitable for market integration.

For Ukraine, challenges in the development of Deep Tech include an imperfect legislative framework for regulating intellectual property, copyrights, patents, and inventions, as well as a nearly absent state financial support system. Consequently, contemporary Ukrainian researchers may not be inclined to work on deep technologies, while domestic businesses and private stakeholders may find more benefit in acquiring foreign technologies, often several technological levels below the achievements of local scientists.

Therefore, to address global development challenges envisioned in the concept of Industry 5.0 through the implementation of Deep Tech projects in Ukraine, it is essential to establish a strong interconnected relationship among science, business, and the government to meet each other's needs. Additionally, there is a need to develop a robust research and development system, which can be realized through the creation of technology parks, technopolises, business incubators, experimental laboratories, and more. These measures will enable the

involvement of Ukraine's domestic scientific and creative talent in working on deep technologies and utilizing them to address global issues on a national and global scale during the post-war recovery of Ukraine's economy.

LITERATURE

1. Siegel, J., Sriram, K. Cultivating invisible impact with deep technology and creative destruction. *Journal of Innovation Management*. 2020. 8(3), 6-19.
2. Xu X., Lu Y., Vogel-Heuser B., Wang L. Industry 4.0 and Industry 5.0- Inception, conception and perception. *Journal of Manufacturing Systems*. 2021. 61, 530-535."

СЕКЦІЯ 6. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ТА ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ НА ЕКОНОМІЧНЕ ВІДНОВЛЕННЯ

УДК 339.9

Антонюк К.¹, Міщенко С.²

¹д-р економ. наук, проф. НУ «Запорізька Політехніка»

²студ. гр. ГФ-211, НУ «Запорізька політехніка»

РОЗВИТОК ЛОГІСТИЧНИХ КОМПЛЕКСІВ У СУЧАСНОМУ СВІТІ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Сучасний світ перебуває під впливом постійних та швидких змін, що впливають на ефективність логістичних процесів. Логістичні комплекси - як складний організаційно-функціональний механізм, який включає в себе різноманітні підприємства, організації та інші установи, які забезпечують обіг товарів та послуг в системі міжнародної логістики, включаючи всі етапи від постачання виробництва до кінцевого споживача [1] - відіграють ключову роль у забезпеченні безперервності постачання, оптимізації процесів, зменшенні витрат та підвищенні конкурентоспроможності. Їх розвиток важливий як для глобальних ланцюгів постачання, так і для регіональних економік. Україна не є винятком і також повинна вдосконалювати свою логістику, навчаючись на прикладах успіху з інших країн.

Сучасними тенденціями розвитку логістичних комплексів у світі є такі.

1. Зростання використання сучасних технологій: діджиталізація, штучний інтелект, інтернет речей допомагають оптимізувати процеси та підвищувати продуктивність.

2. Поширення глобалізації: світ стає все більш пов'язаним, і це ставить перед логістичними компаніями завдання забезпечити безперервність постачання та ефективну доставку на глобальному рівні.

3. Екологічна урбаністика: розвиток логістичних комплексів повинен враховувати питання екологічної сталості, зменшення викидів CO₂, та ефективного використання ресурсів.

Щодо розвитку логістичних комплексів в Україні, то можна зазначити, що вигідне географічне положення країни на шляху основних транзитних потоків між Європою та Азією, наявність незамерзаючих чорноморських портів, розвинутої мережі залізниць, автомобільних доріг, трубопроводів у широтних і меридіональних напрямках [2] створює всі необхідні передумови для збільшення обсягів транзиту вантажів та розвитку логістики.

Тому важливим є питання забезпечення якості логістичних послуг як сукупності найбільш істотних показників транспортної продукції, що обумовлюють ступінь її придатності до своєчасного та найбільш повного задоволення потреб вантажовідправників і пасажирів [3]. Перспективи для

України залежать від досвіду, який формується вже наразі, і його ключовими завданнями мають стати: (а) розвиток морських і річкових портів: Україна має великий потенціал для розвитку водних транспортних шляхів, що може підвищити ефективність логістичних вантажоперевезень; (б) залучення інвестицій: важливим кроком є залучення інвестицій для модернізації і розвитку інфраструктури логістичних комплексів; (в) освіта і підготовка кадрів: розвиток логістики в Україні потребує кваліфікованих кадрів, які мають знання у сфері сучасних технологій та методів управління логістикою; (г) співпраця з міжнародними партнерами: Україна повинна активно співпрацювати з міжнародними логістичними компаніями та іншими країнами для обміну досвідом та впровадження кращих практик.

На основі сказаного вище можна зробити висновок, що розвиток логістичних комплексів у сучасному світі є важливим завданням для забезпечення ефективності глобальних та регіональних постачальних ланцюгів. Україна має потенціал для вдосконалення своєї логістики та може навчитися на прикладах успіху з інших країн, враховуючи сучасні тенденції та особливості свого ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- 1.Кравченко В.І., Кириленко О.В. Логістичні комплекси в умовах глобалізації економіки / Економіка та держава, 2019. – 117 с.
- 2.Блиндюк Р. В. Особливості організації ефективної логістичної системи на залізничному транспорті України / Вісник економіки транспорту і промисловості, 2013. – 85 с.
- 3.Федорко І.П. Управління розвитком послуг підприємств залізничного транспорту України в умовах євроінтеграції / Український державний університет залізничного транспорту. Х., 2015. – 220 с.

УДК 388

Антонюк К.¹, Шаталова А.²

¹д-р економ. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»

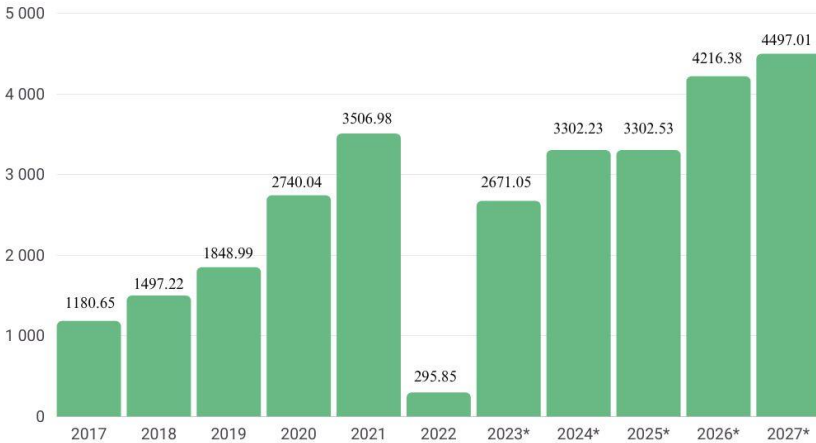
²студ гр. ГФ-212м, НУ «Запорізька Політехніка»

ЕЛЕКТРОННА ТОРГІВЛЯ ЯК ДРАЙВЕР РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

Однією з найбільш значних змін, яку зараз переживає світ міжнародної торгівлі, є прогресивний розвиток та впровадження електронної комерції. В умовах урахуванням стрімкого розвитку цифрових технологій, електронна комерція нарощує обсяги у світовому масштабі і формується як окрема галузь економіки. Ці підтверджується динамікою світової роздрібною електронної торгівлі 2014-2021 рр [1]. Обсяг зріс більш ніж у 3 рази. Щорічний приріст коливається

від 15,9% у 2015 р. до 29,2% в 2017 році, а в грошовому вимірі у 2021 році порівняно з 2014 роком зріс у 4 рази та становить 5,2 млрд дол. США. Чисельність інтернет-користувачів також демонструє щороку позитивну динаміку [2], і за останні 10 років збільшилася більш ніж удвічі – з 2,18 млрд осіб на початок 2012 року до 4,95 млрд осіб у 2022 році.

У сучасних умовах глобального розвитку електронної комерції дуже важливим є визначення ролі та місця України в цьому процесі та встановити сучасний рівень та тенденції розвитку електронної комерції країни. Хоча електронна торгівля в нашій державі виникла відносно недавно, однак, вона демонструє показники стрімкого розвитку, про що свідчать дані рис. 2. Як бачимо, ринок eCommerce в Україні показував стабільне зростання останніми роками до початку повномасштабного вторгнення, в той час як у 2022 році обсяги зменшилися майже в 12 разів і склали всього 295,85 млн дол. США. Відповідно до досліджень маркетингової компанії Promodo [4].

*Примітка: 2023-2027 рр. прогностичні значення

Рис. 1 – Ринок електронної торгівлі в Україні, млн дол. США [3]

Електронна комерція пережила спочатку шокове падіння, потім сплеск попиту на окремі категорії товарів і нарешті певну стабілізацію після масового переміщення людей, релокації складів та виробництв, облаштування людей на новому місці поступово повертає продажі в Інтернеті до зростання. Тому, як бачимо, прогнози на 2023 рік й далі дуже оптимістичні. Очікується, що цього року обсяги ринку майже досягнуть рівня 2020-го і становитимуть 2671,05 млн дол США, а у 2026 році стануть навіть вищими, ніж у довоєнному 2021 р. Проте в Україні існують проблеми, які гальмують подальший розвиток електронної торгівлі, зростання якої залежить від

ключової інфраструктури, а її основні умови визначаються розвитком інформаційно-телекомунікаційних технологій, а також соціальною, культурною, комерційною та урядовою підтримкою.

Для глобальної електронної комерції, спрямованої на захоплення ринків необхідна, перш за все, розвинута інфраструктура комунікацій. Спираючись на досвід ЄС цифрові інструменти забезпечують прозорість влади та ефективніше електронне урядування, сприяють економічному зростанню, виробництву та експорту, через підвищення продуктивності існуючих індустрій, та створення принципово нових сфер цифрової економіки з підвищеною доданою вартістю. Тому здійснення кроків щодо інтеграції до європейського ринку матиме позитивний ефект як для національного бізнесу, так і для споживачів. Максимальне регуляторне наближення в сфері електронної комерції до гармонізованих правил ЄС призведе до зменшення перешкод та обмежень у двосторонній торгівлі між Україною та ЄС. Як результат, бізнес отримає кращий доступ на європейський ринок, що в поєднанні із посиленням захисту прав споживачів та підвищенням прозорості в сфері електронної комерції призведе до зростання обсягів електронної торгівлі та матиме позитивний ефект для економіки країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Retail e-commerce sale worldwide from 2014 to 2023 (in billion US dollars). The Statistical Portal. <https://11l.innk/GKtEn>

2. Що відбувається з українським Ecommerce під час війни: дослідження Promodo. URL: <https://11l.innk/cCzKM>

УДК 355.65 - 049.5(477)

Беззубченко О.А.¹, Пор'яз Т.Є.²,

¹ канд. економ. наук доц. МДУ

² студ. МДУ

РОЗВИТОК АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ ПРОДОВОЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Розвиток сільськогосподарського сектору України має вирішальне значення для забезпечення продовольчої безпеки на світовому рівні. Україна, як один із провідних світових виробників сільськогосподарської продукції, може виконувати ключову роль у постачанні харчових товарів на глобальній ринок. Продовольча безпека визначається чинним законодавством як захищеність життєвих інтересів людини, яка виражається у гарантуванні державою безперешкодного економічного доступу людини до продуктів харчування з метою підтримання її звичайної життєвої діяльності (ст. 2

Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України») [1]. Міжнародне законодавство закріплює поняття «продовольча безпека» у тексті Римської декларації про світову продовольчу безпеку 1996 р., як становище, у якому люди постійно мають фізичний, соціальний та економічний доступ до їжі у необхідній кількості та поживній якості, яка задовольняє їхні потреби у харчуванні для здорового і активного життя. Криза, що розгортається в Україні, сколихнула товарні ринки та загрожує глобальній продовольчій безпеці. Триваюча епідемія пандемії COVID-19 та інші фактори вже підвищили ціни на продукти харчування. Погані врожаї в Південній Америці, високий глобальний попит і проблеми з ланцюгом постачання призвели до скорочення запасів зерна та олійних культур і підняли ціни до найвищого рівня з 2011–2013 років. Ціни на рослинну олію також були на рекордних рівнях, що відображає короткий урожай сої в Південній Америці, скорочення поставок пальмової олії через проблеми зі збором врожаю в Малайзії та різке збільшення використання пальмової та соєвої олії для виробництва біодизелю [2]. Ціни на такі ключові енергоємні ресурси, як паливо, добрива та пестициди, також були майже на рекордних рівнях. Але інвестиції у сучасні технології, підвищення якості продукції, сталий розвиток сільського сектору та поліпшення торговельних відносин мають потенціал не тільки збільшити економічний рівень України, але й сприяти сталій глобальній продовольчій безпеці.

Саме зараз Україна переживає тяжкий період війни із країною-агресором Росією. Основними чинниками впливу військового конфлікту на аграрний сектор України стали:

- Зменшення площ під посівами, яке скоротилося на 20% порівняно з 2021 роком.
- Пошкодження виробничих будівель, споруд та обладнання.
- Зростання цін на добрива та дизельне паливо.
- Блокада чорноморських портів, що обмежила можливості для експорту та імпорту сільськогосподарської продукції.

Всі ці фактори істотно зменшили прибуток українських фермерів і агрокомпаній. Станом на 24 лютого 2023 року, збитки та втрати для сільськогосподарського сектору України були оцінені в 40,2 мільярда доларів США. З цієї суми, 8,72 мільярда доларів США становили розмір збитків, тоді як сукупні втрати склали 31,50 мільярда доларів США.

Україна є унікальною європейською країною для ведення агробізнесу. Величезний земельний потенціал, природні умови, характеристики ґрунту та усталені традиції землеробства роблять Україну надзвичайно привабливою з погляду інвестицій у сільськогосподарське виробництво.

Україна займає важливе місце у виробництві продукції сільського господарства у світі. Хоч її частка від світового виробництва

сільськогосподарської продукції незначна, але частка від всього виробництва України складає майже 12%, в той час як у світі та інших країн-лідерів приблизно 4% (рис. 1.). Це підкреслює, українську агропромислову зорієнтованість.

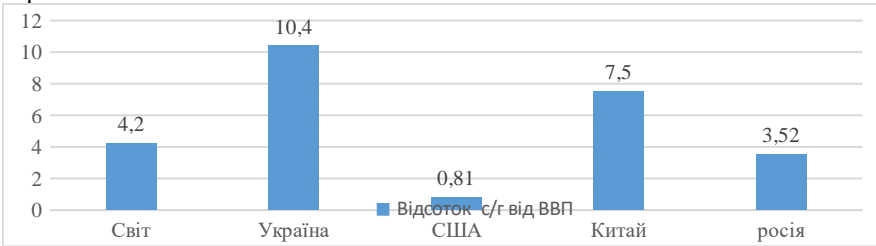

Рисунок 1 – Частка виробництва с/г продукції від ВВП країни [3].

Динаміка обсягів експорту продукції сільського господарства свідчить про більш ніж трикратне зростання за 11 річний період (з 7,4 млн. дол. США до 23,9 млн. дол. США), в той час коли обсяги загального експорту країни збільшилися тільки на 16,7 млн. дол. США. Найбільш продуктивнішим роком за обсягами загального експорту був 2013 рік, а за обсягами експорту саме с/г продукції – 2021 р. Обсяги експорту с/г продукції стабільно збільшувалися з 2015 року, в той час коли загальні обсяги характеризувалися нестабільністю.

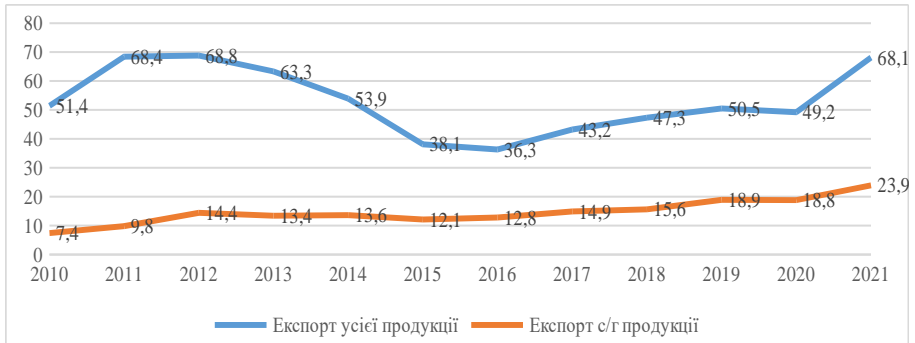

Рисунок 2 – Динаміка обсягів українського експорту [3]

Для розв’язання проблеми продовольчої безпеки на національному рівні в умовах продовження повномасштабного військового конфлікту необхідно реалізовувати ключові стратегії стійкості аграрного сектору, що забезпечують ефективність у ланцюзі «виробництво - переробка - зберігання -

постачання продуктів харчування населенню». У цьому контексті наступні напрями мають надзвичайну важливість:

1. Збільшення виробництва сільськогосподарської продукції шляхом підвищення врожайності.

2. Пошук і створення нових, включаючи тимчасові, об'єктів для зберігання та початкової переробки продукції.

3. Ефективне використання всіх резервів у приватному та державному секторах для забезпечення постачання продовольства в пункти його реалізації.

4. Пошук нових каналів постачання агропромислової продукції через кордони (нові логістичні системи)

Ці стратегії спрямовані на забезпечення надійності продовольчого ланцюга та підтримання сталості постачання продуктів харчування в умовах воєнного конфлікту.

Для України наразі немає таких ризиків продовольчої безпеки, як для світу. Криза стала відчутною на початку російського вторгнення, коли збільшилися ціни на продовольство. В деяких африканських країнах виникла проблема фізичної доступності до їжі. Тому необхідна консолідація міжнародної спільноти для забезпечення відновлення і сталого розвитку українського АПК та забезпечення світової продовольчої безпеки. Україна виконує свої зобов'язання щодо забезпечення продовольством нужденних країн. Але лише власними зусиллями це реалізувати складно [4].

Початок війни між двома ключовими світовими виробниками сільськогосподарської продукції поставив під загрозу більше третини світової торгівлі пшеницею, 17% світової торгівлі кукурудзою та майже 75% світової торгівлі соняшниковою олією. Протягом тижня після вторгнення ціни на ф'ючерси на пшеницю підскочили майже на 60%, а ціни на кукурудзу та сою зросли більш ніж на 15%. Чорноморські порти України були фактично заблоковані, що різко обмежило її можливості експортувати врожай 2021 року, а посів і збір урожаю 2022 року було зірвано. Агровиробники України вже продемонстрували, що здатні використовувати шанси, які надає їм світова економіка: експорт аграрної продукції з України збільшився з 2 млрд. дол. США в 2000 році до 18 млрд. дол. США. [5]. В умовах інвестицій в підвищення ефективності і цілеспрямованої роботи для виходу на нові ринки Україна може міцно закріпитися в якості провідного гравця на світовому ринку продовольства і зайняти гідне місце поряд з такими країнами, як Канада, Австралія, Бразилія, Аргентина.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України від 24 червня 2004 р. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 49. Ст. 527.

2. The Russia-Ukraine conflict and global food security. By Joseph W. Glauber, ed. and David Laborde Debucquet, ed., 2023., Pages: 196. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://11l.innk/b3fBq>

3. Unctadstat [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://11l.innk/awkD0>

4. Висоцький Т. Для забезпечення світової продовольчої безпеки та відновлення українського АПК необхідна консолідація міжнародної спільноти. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://11l.innk/a0WU6>

5. Федосєєва Г.С. Сітовий ринок сільськогосподарської продукції: теоритичний та прикитчний аспекти розвитку / Г.С. Федосєєва. – Миколаїв, 2017.

УДК 338

Геращенко С.О.¹

¹ канд. економ. наук доц. НТУ «Дніпровська політехніка»

ПРЯМІ ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЇ У ПОВОЄННОМУ ВІДРОДЖЕННІ УКРАЇНИ

Агентство Reuters оприлюднило дані Світового банку, ООН, Європейської комісії та України щодо витрат на повоєнне відновлення України. Ця сума становить 411 млрд доларів[1]. Такі дані було оприлюднено у березні 2023 р. Проте на жовтень 2023 р. ця сума ще зростає і продовжує зростати, адже бойові дії продовжуються, росія продовжує знищувати виробничу, критичну та житлову інфраструктуру України. Приведена сума у 2,6 разів перевищує ВВП України за 2022 рік, який за даними Світового банку склав 160,5 млрд доларів[2]. За словами прем'єр міністра України Дениса Шмигала зазначена оцінка не включає дані про втрату інфраструктури, житла і підприємств на територіях, що наразі окуповані російськими військами.

Якщо говорити про історичний досвід після Другої Світової Війни, то тоді відбудова розпочалась аж через три роки з впровадженням плану Маршалла. До 1948 року підтримка життєздатності повоєнної західноєвропейської економіки відбувалось за рахунок імпорту товарів, субсидій та позик з США та Канади. Це не могло тривати довго, адже якщо економіку країни після війни не відновити, то потрібно буде її постійно дотувати. І ці дотації обійдуться значно дорожче. Ось чому було розроблено план Маршалла — програму технічної і економічної допомоги Європі для відновлення економіки. Сподіваємося, що цей урок світові лідери добре

засвоїли. Тому про плани відбудови України говорять уже зараз, незважаючи на те, що воєнні дії тривають.

Ще до закінчення війни держава повинна розробити законодавчі та нормативні акти, узгодити генеральні плани, які мають бути підтверджені супровідною документацією щодо повоєнної відбудови економіки. Наразі в Україні відбувається точкова відбудова, здебільшого на деокупованій Київщині, Чернігівщині, Сумщині, Харківщині, Херсонщині, проте багато територій, які знаходяться поблизу лінії фронту залишаються зруйнованими. Задля забезпечення системності повоєнної розбудови ми повинні залучити значні обсяги прямих іноземних інвестицій. При цьому важливо не допустити ситуації, що десь іноземними інвесторами будуть зроблені акценти на інфраструктурному відновленні, але забуто про промисловий розвиток, а десь навпаки — акцент на промисловості, залишаючи людей наодинці зі зруйнованим житлом. З огляду на ймовірну нестачу фінансових ресурсів на вирішення всього спектру проблем, необхідно вибудовувати і пріоритизувати найважливіші напрямки та шукати золоту середину у різних напрямках відновлення та модернізації країни.

І при цьому дуже важливим є не втратити дорогоцінний час, адже динаміка економічних процесів у XXI столітті значно пришвидшилась у порівнянні з XX століттям. Якщо у XX ст. кілька втрачених років можна було досить швидко наздогнати, то у XXI ст. зайві роки, які ми можемо провести в пошуках, можуть зруйнувати амбіції України вирівнятись за рівнем розвитку з європейськими країнами-сусідами.

Держава повинна створити стимули як для внутрішніх інвесторів, так і для зовнішніх. Українські бізнесмени захочуть інвестувати в національне виробництво, отримавши від держави гарантії збереження своїх капіталів, а також певних преференцій у вигляді: держзамовлення, пільгових кредитів, податкового послаблення тощо.

Для України після закінчення війни з росією, можуть відкритися нові можливості щодо залучення прямих іноземних інвестицій. Залученням прямих іноземних інвестицій є значно більш привабливим для національної економіки, ніж отримання кредитів від МВФ, особливо в умовах зростання вартості кредитних ставки. У 2023 р. Україна отримала кредит МВФ у розмірі 15,6 млрд. дол. за ціною 6,9% річних [3], це досить високий відсоток.

Одним з найбільш важливих питань для нашої країни є створення привабливого інвестиційного середовища, яке б приваблювало іноземних партнерів щодо реального інвестування в Україну. На сьогодні бізнес середовище в Україні є несприятливим та надмірно зарегульованим (високі податки, складнощі в системі оподаткування, корупція), військові дії, політична нестабільність в країні; неефективність судової системи; високий рівень корупції в українських судах; загроза зростання цін на енергоносії із-

за бажання внутрішніх олігополістів та монополістів не втратити свої надприбутки в цій сфері. Першим таким негативним прикладом вже стало зростання цін на електроенергію в Україні від 01.06.23 р. з 1,68 грн/кВт-год до 2,64 грн/кВт-год.

Слід зазначити, що кваліфіковані кадри завжди були запорукою відбудови. І для України це важливе питання наразі. В цьому аспекті важливим кейсом має стати реалізація успішних програм повернення українців з країн, де вони отримали тимчасовий захист на період війни. Україна повинна відновити свій якісний людський потенціал. Адже більшість людей, які виїхали з України, це здебільшого молоді жінки з дітьми, які в переважній більшості мають високий рівень освіти. Майже 70% жінок, які виїхали за кордон, мають вищу освіту. Це пов'язано з тим, що більшою мірою поїхали киянки та харків'янки, де значно вищий рівень освіти, ніж будь-де в Україні[4]. Близько 6 млн українців досі перебувають за кордоном через російське вторгнення. Залишитись там назавжди можуть від 1,3 млн до 3,3 млн залежно від того буде ситуація в країні оптимістичною чи песимістичною. Такі дані озвучені в дослідженні Центру економічної стратегії (ЦЕС) [5].

Таким чином, притік значних обсягів прямих іноземних інвестицій в Україну зможе стати каталізатором розбудови сильної конкурентоспроможної держави. І Україна повинна в повній мірі використати цей шанс.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ukraine's recovery and reconstruction needs seen reaching \$411 bln - World Bank URL: <https://www.reuters.com/> (дата звернення 03.10.23 р).
2. Gross domestic product 2022. Worldbank. URL: https://databankfiles.worldbank.org/public/ddpext_download/GDP.pdf (дата звернення 03.10.23 р).
3. МВФ заробить на Україні 6.9% річних: скільки насправді отримаємо ми. Міністерство фінансів України. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2023/04/18/104274098/> (дата звернення 28.05.23 р).
4. З України поїхало 12 млн: кого найскладніше буде повернути URL: <https://minfin.com.ua/ua/2023/01/19/99274157/>
5. Головні тези з демографічного звіту ЦЕС URL: <https://forbes.ua/money/bizhentsi-doslidzhennya-04092023-15788> (дата звернення 03.10.23 р).

УДК 347.457

Глізнуца М.Ю.¹, Крамської Д.Ю.², Перерва П.Г.³

¹ канд. економ. наук, доцент НТУ «Харківський політехнічний інститут»

² канд. економ. наук, доцент НТУ «Харківський політехнічний інститут»

³ д-р економ. наук професор НТУ «Харківський політехнічний інститут»

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ УПРАВЛІННЯ МІЖНАРОДНИМИ ПРОЕКТАМИ

Управління міжнародними проектами стає все більш важливим у сучасному глобальному діловому світі, де підприємства продовжують розширюватися в нових країнах і ринках, або для збільшення своєї частки ринку, або для зниження витрат за рахунок використання більш ефективних ресурсів, доступних в інших країнах. Міжнародне управління проектами вимагає унікальних інструментів і методів, щоб дати міжнародним проектам більше шансів на успіх [1-14]. Управління проектами і в кращі часи є складним завданням, а управління міжнародними проектами тільки посилює ці складності і збільшує ці проблеми, деякі проблеми і глобальні проблеми міжнародного проектного менеджменту, які необхідно буде вирішити, будуть сильно відрізнятися в залежності від країн, в яких буде задіяний той чи інший проект.

В даний час проектний підхід стає все більш амбітним і спостерігається все більше проникнення його в управлінську практику. Чимало організацій починають дивитися на себе крізь призму проектно-орієнтованої діяльності. У той же час зростає потреба в професійних проектних менеджерах, так як всі зацікавлені сторони очікують від проекту досить високих позитивних результатів.

У більшості випадків керівники проектів звертають увагу на економічні характеристики як національних, так і міжнародних проектів. У практиці управління проектами є чимало прикладів, коли під час реалізації проектів часом відбувалися перевитрати, а їх введення в експлуатацію затягувалося на кілька років, через невеликий проміжок часу ці проекти ставали національною символікою і вважалися найбільш успішними [3, 8]. Але досить часто зустрічаються проекти, які завершуються понад бюджет, з порушенням термінів, і невдоволенням замовника результатом. Деякі з проектів зупиняються на півдорозі і закінчуються невдачею.

Тому виникає потреба у більш детальному вивченні проблем, з якими стикається міжнародна проектна команда. І є не тільки економічні проблеми, якими б важливими вони не були. Визначення міжнародного проекту акцентує увагу дослідників відразу на декількох напрямках. Міжнародний проект - це відокремлення сторін-учасників за принципом «гео-економіко-політичний», тобто - в різних або з різних країн, які мають свої національні особливості, бажають і здатні мати власну мету (отримання прибутку, створення робочих місць, створення продукту, допомоги, вигоди) з урахуванням горизонтальної і вертикальної інтеграції [6, 9, 13].

Розглянемо основні національні проблеми, які виникають при підготовці та практичній реалізації міжнародних проектів [1-14].

2. Проблеми різних стандартів. Проблема стандартів в глобальному сенсі, і в значній мірі в міжнародному управлінні проектами, полягає в тому, що вони не є стандартними. Стандарти варіюються від країни до країни, і необхідно ретельно розглянути, які стандарти будуть використовуватися, якщо для проекту потрібно кілька стандартів. Деякі ключові сфери, які слід розглянути: політико-правові системи; стандарти бухгалтерського обліку; стандарти якості та одиниці виміру; мовні бар'єри; зміна часового поясу; економічні умови; культурні відмінності. З цих проблем управління міжнародними проектами однією з найважливіших для розуміння є культурні відмінності кожної країни, в той час як деякі країни добре узгоджені, інші можуть бути абсолютно різними за своїми культурними та соціальними нормами, що є очевидним прикладом цього. Це відмінності між західними країнами, такими як Австралія чи Америка, та азіатськими країнами, такими як Китай та Японія. Ці відмінності можуть сильно вплинути на міжнародні проекти і вимагають особливого міжнародного підходу до управління ними для вирішення цих завдань. Якби керівник проекту реалізовував міжнародний проект у кількох країнах і не враховував ці соціальні та культурні відмінності, було б важко отримати підтримку, і проект ніс би значний ризик провалу або значних витрат на відшкодування. Це додаткові міркування та ризики, якими необхідно управляти за допомогою міжнародного управління проектами.

3. Проблема дистанції влади - це розрив між рівністю і прийняттям розподілу влади. Плоска структура управління буде розглядатися як така, що має низьку дистанцію влади, оскільки передбачає більшу рівність. У міжнародному середовищі управління проектами в країні великої відстані потужності необхідно взаємодіяти тільки з найвищими зацікавленими сторонами, а всі інші не будуть залучені в проект або не будуть залучені в процес прийняття рішень згідно з проектом.

4. Проблема індивідуалізму, який вимірює важливість особистих досягнень і потреб у порівнянні з потребами групи. У культурі високого індивідуалізму може знадобитися більш тісно взаємодіяти з ключовим персоналом і дозволити їм робити більший внесок і брати на себе відповідальність за певні частини проекту, визнаючи при цьому їх індивідуальні навички та досягнення. На нашу думку, це полярні протилежності, і кожній країні знадобиться свій власний стиль управління для ефективної взаємодії із зацікавленими сторонами проекту. Наприклад, в Австралії високий рівень індивідуалізму, що може свідчити про те, що багато членів команди будуть бажати висловити свою думку і врахувати свої думки в проекті. Вони, швидше за все, вимагатимуть похвали та вдячності за хорошу роботу та більш егоцентричного підходу до роботи. Зворотне буде вірно,

наприклад, в Китаї, де колективізм важливіше індивідуальності, а це може означати, що потрібно приділяти більше уваги традиціям і повільніше впроваджувати зміни з акцентом на групові вигоди. Тому при проведенні міжнародних проектів в цій країні необхідно спілкуватися зі старшими в групі і поважати їх мудрість.

5. Питання мужнісності та жіночності є індикатором, який вимірює потребу країни в конкурентоспроможності та важливість чоловічих і жіночих ролей. У країні з високою мужнісністю чоловік-менеджер проекту може зіткнутися з меншим опором, ніж жінка, або, принаймні, дозволити не стирати межі між чоловічими та жіночими ролями. Досить швидко видно, що мужність обох країн досить близька, мужнісність трохи важливіше в Китаї, ніж в Австралії, але не набагато. Можна зробити висновок, що обидві країни вважають мужнісність важливішою за жіночність. Тому можна з упевненістю сказати, що чоловіки будуть домінувати в робочій силі.

Участь в міжнародних проектах постійно ставить перед керівниками проектів і співробітниками нові завдання, і не завжди кращий проектний менеджер - це кращий фахівець в цій області, а людина з кращими інтегративними здібностями. З огляду на це, посібник надає практичну підтримку при плануванні та реалізації міжнародних проектів. Можна зафіксувати кілька рівнів розвитку досвіду міжнародної проектної діяльності:

а) нарівні міжнародних контактів, де отримано перший досвід спільної діяльності у сферах, що становлять інтереси, та питаннях;

б) нарівні науково-педагогічного співробітництва на основі соціального партнерства і досить розвиненої організаційної культури проекту;

в) наукове, міжнародне стратегічне співробітництво, яке базується на збільшенні та підтримці довгострокової програми спільної діяльності. Таким чином, логіка розвитку проектної діяльності в міжнародному контексті пов'язана з рухом: від предметно-тематичних до міждисциплінарних проектів; від двомовних до багатомовних, крос-культурних, багатонаціональних мережевих проектів; від освітньої до дослідницької та науково-освітньої тематики; від пошуку гранту підтримка до побудови довгострокового програмного співробітництва на основі спеціальних угод, укладених на рівні провідних установ та органів управління.

Таким чином, слід зазначити, що управління проектами отримало широке визнання в усьому світі. В останні роки в міжнародній практиці проектний менеджмент сформувався у вигляді нової культури управління, сприяв розвитку відносин між державами, отримав суспільне визнання ділових кіл. В даний час проекти міжнародного значення виконуються тільки в рамках ідеології та методології управління проектами. Багато успішних

компаній світу використовують методи та інструменти управління проектами в своїй практиці як новий сучасний спосіб управління організацією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Усова Ю.П., Чинарьова О.І. Проблеми в управлінні проектами та шляхи їх вирішення // Сучасні проблеми науки і освіти. 2013. №6.
2. Kobieliava T.O., Tkachov M.M., Tkachova N.P., Pererva P.G. (2017) Modeling the marketing characteristics of market capacity for electrical automation // Marketing and Management of Innovations. №4. С.67-74.
3. Кобелева Т.О. Комплаєнс-безпека креативних економічних розробок // Сучасні підходи до креативного управління економічними процесами : матеріали 10-ї Міжнар. наук.-практ. конф., 22 квітня 2019 р. Київ : НАУ, 2019. С. 87-89. <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/41523>
4. Попов О.В., Мехович С.А., Кобелева Т.О. Класифікація ризиків при проведенні інноваційних перетворень. Актуальні проблеми інноваційної економіки. 2021. №3. С.66-71.
5. Кобелева Т. О. Економічна оцінка роботи підрозділу із забезпечення комплаєнс-безпеки підприємства // Науковий вісник ПУЕТ : зб. наук. пр. Сер. : Екон. науки. Полтава: ПУЕТ, 2019. № 3 (94). С. 38-48. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/58560>
6. Перерва П.Г. Формування системи моніторингу підприємницької діяльності підприємства / П. Г. Перерва, Т. О. Кобелева // Економіка: реалії часу: електрон. наук. вид. 2023. № 1 (65). С. 5-11. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2023/No1/5.pdf>
7. Кобелева Т.О. Комплаєнс як категорія економічної безпеки промислового підприємства // Економіка: реалії часу. 2018. № 6 (40). С. 52-59. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2018/No6/52.pdf>
8. Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Методичні засади моніторингу показників енергетичної безпеки в діяльності бізнес-структур // Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит. 2023. № 3(181). С.33-42. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/66824>
9. Перерва П.Г., Кобелева Т.О. Маркетингові підходи до моніторингу кон'юнктури товарного ринку промислового підприємства // Екон. вісник НТУУ «КПІ» : зб. наук. пр. Київ : НТУУ "КПІ", 2017. № 14. С. 468-477. URL: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/108749>
10. Kobieliava T.O., Tkachov M.M., Tkachova N.P., Pererva P.G. (2017) Determination of marketing characteristics of market capacity for electrical automation // Marketing and Management of Innovations. №3. С.79-86.
11. Kocziszky G., Veres Somosi M., Kobieliava T.O. Compliance risk in the enterprise // Стратегії інноваційного розвитку економіки України: проблеми,

перспективи, ефективність "Форвард–2017": тр. 8-ї Міжнар. наук.-практ. Internet-конф. Харків : НТУ "ХПІ", 2017. С. 54-57.

12. Somosi Veres M., Pererva P.G., Kocziszky G., Kobielieva T.A. Compliance program: tutorial. Kharkov-Miskolc : LTD «Planeta-prynt», 2019. 689 p.

13. Перерва П.Г., Борзенко В.І., Кобелева Т.О. Інтелектуальна власність: магістерський курс: підручник. Харків: НТУ «ХПІ», 2019. 1002 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/286988829.pdf>

14. Kocziszky G., Pererva P.G., Szakaly D., Veres Somosi M. (2012) Technology transfer / P.G.Pererva., Kharkiv-Miskolc: NTU «KhPI». 668 p.

УДК 338

Гузенко І.Ю..¹

¹ канд. економ. наук, доц. НТУ «Дніпровська політехніка»

ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ГЛОКАЛІЗАЦІЇ ТА ФРАГМЕНТАЦІЇ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Протягом кількох останніх десятиріч глобалізація залишалась домінуючою тенденцією сучасного розвитку світової економіки та суттєво впливала на формування економічної стратегії будь-якої країни. Проте глобалізація виявилася дуалістичною, багатовимірною та складнішою порівняно з більшістю її теоретично інтерпретованих моделей, а економічні та політичні події останніх років ознаменували певний реванш дезінтеграційних процесів у глобальному суспільстві. Вже сьогодні можна констатувати, що глобалізація не підпорядковується законам елементарної лінійної еволюціоністської логіки, адже паралельно до загальних інтеграційних процесів розгортаються протилежні за своєю суттю тенденції до фрагментації та локалізації суспільних утворень. Фактично відбувся перегляд традиційних міжнародних економічних відносин – від підвищення актуальності глокалізаційних та фрагментаційних дискурсів у теоретичних дослідженнях до інструментарію світової економіки.

Замість уніфікації економічних процесів та злиття національних економічних систем виникають і набирають обертів явища іншої спрямованості, а саме: глобальні транскордонні потоки товарів, послуг і капіталу помітно уповільнились після світової фінансової кризи, зупинивши процес багаторічного зростання, котрий розпочався в середині ХХ-го століття. Розворот виник на тлі зростаючої напруги у торговельних відносинах між США та Китаєм і, у більш загальному плані, зростання популізму та скептицизму по відношенню до переваг глобалізації.

Слід зазначити, що ці тенденції передували пандемії Covid-19 і розпочатій росією повномасштабній війні проти України – новим

потрясінням, які ще більше загострили суперечності глобалізації та локалізації, перемістивши їх у гео економічну площину [1]. Відбуваються фундаментальні гео економічні зрушення, які породжують нові, не бачені раніше ризики і загрози. Їх реалізація порушує усталені міжнародні економічні зв'язки.

Геополітичне суперництво призвело до посилення протекціонізму та більш широкого використання транскордонних обмежень з міркувань національної безпеки. Зокрема здійснений у річному звіті МВФ AREAER overview 2022 аналіз валютних угод та валютних обмежень показав кратне збільшення кількості згадок «національної безпеки» у звітах країн [2].

Офіційна політика держав, своєю чергою, відбивається у зростаючій стурбованості приватного сектора з приводу необхідності забезпечення безперебійної роботи глобальних ланцюжків виробництва та орієнтації глобальних ланцюжків поставок. Тим часом, за даними корпоративних звітів, фірми інтенсифікують ініціатив рещорингу у конкретних його варіантах ніаршорингу та френдшорингу, які дозволяють перенести виробництво у безпечніші чи зручніші країни.

Аналізуючи вище зазначені процеси, експерти МВФ у спеціальній доповіді організації, підготовленої до відкриття Давоського економічного форуму, для опису переважно скерованого стратегічними міркуваннями політичного розвороту глобальної економічної інтеграції застосовують термін «геоекономічна фрагментація» [3]. Такі міркування можуть містити питання національної та/або економічної безпеки, а також посилення автономії за рахунок зменшення залежності від інших країн. Вони можуть виникнути як результат геополітичного суперництва або як наслідок, насамперед, цілей внутрішньої економічної політики (наприклад, бажання стимулювати виробництво та зайнятість у межах національних кордонів). Така фрагментація світової економіки призводитиме до процесів її дезінтеграції і деуніфікації, а також формування гео економічних блоків з власними економічними стандартами, системами регулювання експортно-імпортних операцій, визначенням нових резервних валют і систем платежів. Вона не призводить до хаотичного стану світового господарства, але як її результат світ замість глобальної економічної системи стає поділим на гео економічні блоки із змінами центрів економічної могутності, сфер впливу тих чи інших валют тощо. Керівництво Міжнародного валютного фонду застерігає країни від гео економічної фрагментації, адже скасування результатів процесу інтеграції зробить світ біднішим й небезпечнішим. «Оцінки витрат фрагментації, отримані за результатами останніх досліджень, доволі різняться. Лише довгострокові витрати від фрагментації торгівлі можуть становити від 0,2 відсотка світового виробництва у сценарії обмеженої фрагментації до майже 7 відсотків за несприятливого сценарію,

що приблизно еквівалентно сукупному річному обсягу виробництва Німеччини та Японії. Якщо до цього додати технологічний розрив, деякі країни можуть мати справу з втратами до 12 відсотків ВВП» [4].

Питання фундаментальних змін процесів світової економіки вже розглядаються вітчизняними вченими з точки зору концептуальних підходів до дослідження фрагментації світової економіки і пов'язаних з цим ризиків виходячи з реалій сьогодення й з огляду на перспективи розвитку [5], розвитку економіки України як локальної відповіді на глобальні геоекономічні зрушення [6], визначення основних параметрів повоєнного відновлення економіки України в сучасних реаліях фрагментації світової економіки [7].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Економічні суперечності глобалізації та локалізації в умовах гібридної війни та післявоєнної реконструкції. Кол. моногр. За ред. А.А. Гриценка. НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». Електр. видання. К., 2022. 636 с. URL: <https://11l.ink/o8i4M>
2. International Monetary Fund. 2023. Annual Report on Exchange Arrangements and Exchange Restrictions: Overview 2022. Washington, DC: IMF. URL: <http://surl.li/mtcyd>
3. Aiyar, S, A Presbitero and M Ruta (eds) (2023), 'Geoeconomic Fragmentation: The Economic Risks from a Fractured World Economy', CEPR Press, Paris & London. URL: <http://surl.li/mtczc>
4. Georgieva K. Confronting Fragmentation Where It Matters Most: Trade, Debt, and Climate Action. . IMF Blogs. 2022. 16 January. <http://surl.li/mtczk>
5. Плотніков О.В. Фрагментація світової економіки: ризиковий аспект. Економіка України. 2023. № 7. С. 31 – 42. <http://surl.li/mtczp>
6. Гриценко А.А. Національно укорінений розвиток економіки як локальна відповідь на глобальні геоекономічні зрушення. Економіка України. 2023. № 4. С. 38—54. <https://doi.org/10.15407/econo myukr.2023.04.038>
7. Плотніков О.В. Повоєнне відновлення України в контексті фрагментації світової економіки. Економіка України. 2022. № 12. С. 03—12. <https://doi.org/10.15407/econo myukr.2022.12.003>

УДК 339.9

Захарова О.В.

канд.економ.наук, доц. Маріупольського державного університету

СТІЙКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ЯК ОСНОВА СУЧАСНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

В сучасних умовах забезпечення економічного зростання та стійкого розвитку, утримання глобальних лідерських позицій забезпечується не лише суто економічними перевагами, а можливо лише у поєднанні з ефективним використанням соціальних та екологічних детермінант розвитку. В цьому контексті глобальна конкурентоспроможність країн формується не лише за рахунок лідерства за економічними та фінансовими показниками, а має базуватися на засадах сталого розвитку, що передбачають єдність економічних, соціальних та екологічних складових, та передбачати досягнення балансу між поточними потребами та рівнем їх задоволення та захищеністю інтересів майбутніх поколінь.

Одним з міжнародних рейтингів, що відображає рівень конкурентоспроможності країн світу, але з урахуванням засад сталого розвитку у напрямку формування інклюзивного суспільства, що функціонує у рівновазі з навколишнім середовищем, є рейтингування країн за рівнем глобальної стійкої конкурентоспроможності (Global Sustainable Competitiveness Index (GSCI), що публікується агентством SolAbility [1]. На думку експертів SolAbility стійка конкурентоспроможність означає, що поточний рівень багатства не загрожує скороченню чи зменшенню через надмірну експлуатацію ресурсів (природних та людських), залученню інноваційних інвестицій, необхідних для конкуренції на глобалізованих ринках (у тому числі освітньому), не спричиняє дискримінації, маргіналізації або експлуатації різних сегментів суспільства [2]. Відповідно розвиток країн на засадах забезпечення стійкої конкурентоспроможності передбачає наявні поточні можливості генерувати та підтримувати достатньо високий рівень добробуту без зменшення майбутньої здатності забезпечувати та підвищувати рівень економічного розвитку.

GSCI включає 6 компонентів, а саме: природний капітал (навколишнє середовище, наявність та використання ресурсів), інтенсивність використання ресурсів (оцінка з позиції їх обмеженості у світі), соціальний капітал (здоров'я, безпека, свобода, рівність і задоволеність життям, сприяння розвитку), інтелектуальний капітал (здатність генерувати інновації, на основі яких створювати конкурентні переваги та нові робочі місця), економічна стійкість (здатність генерувати багатство шляхом сталого економічного розвитку); ефективне державне управління (наявність ефективних державних інституцій, що забезпечують засади сталого розвитку).

Основні країни-лідери, що входять у топ20 країн за рівнем стійкої конкурентоспроможності представлені в таблиці 1. Всі країни, за винятком Кореї та Японії, є країнами європейського регіону, та відповідно до проведеного групування належать до групи країн з високим рівнем стійкої

конкурентоспроможності (середній рівень вище на 30% за середньосвітовий показник). 51 країна, що складає 28,3% рейтингу характеризуються низьким рівнем стійкої конкурентоспроможності, 41,3% країн мають рівень нижче середнього, 49,3% країн вище середнього.

Таблиця 1 - Групування країн за рівнем стійкої конкурентоспроможності (на основі індексу GSCI 2022)

Рівень стійкої конкурентоспроможності (бал GSCI)	Країни		Середній GSCI	ТОП-20 країн
	од.	%		
Низький (31,3 – 38,6)	51	28,3	36,9	Швеція (60,7), Фінляндія (59,3), Швейцарія (58,3), Данія (58,1), Норвегія (57,6), Ісландія (57,1), Великобританія (56,4), Франція (56,3), Словенія (56,3), Японія (56,2), Австрія (55,9), Корея (55,9), Ірландія (55,6), Латвія (55,4), Португалія (54,8), Німеччина (54,8), Естонія (54,5), Литва (54,2), Нідерланди (53,9), Хорватія (53,4)
Нижче середнього (38,7-46,0)	75	41,7	41,3	
Вище середнього (46,1-53,3)	34	18,9	49,3	
Високий (53,4-60,7)	20	11,1	56,2	
Разом:	180	100	43,2	

Джерело: розроблено автором на основі [2]

Слід зазначити, що лідерами рейтингу є Скандинавські країни (окрім Швейцарії), зокрема Швеція очолює рейтинг вже протягом тривалого періоду часу, а у топ20 переважають країни Північної Європи. США займають 30 місце, що пов'язано із низькими показниками ефективності використання ресурсів і соціального капіталу, що потенційно може створювати загрози глобального лідерства країни в майбутньому. 31 місце посідає Китай, що має високі позиції за інтелектуальним капіталом, але низькі за природним капіталом. Також слід зазначити, що деякі найменш розвинених країн мають значно вищий рейтинг GSCI, ніж їх ВВП, зокрема Непал, Бутан, Болівія, Беліз тощо.

Десятка країн лідерів в розрізі окремих складових стійкої конкурентоспроможності представлена в таблиці 2.

Таблиця 2 – Країни-лідери за складовими стійкої конкурентоспроможності (GSCI 2022)

Природний капітал	Інтенсивність використання ресурсів	Соціальний капітал	Інтелектуальний капітал	Економ. стійкість	Ефективність державного управління
Колумбія 58,4	Великобританія 63,5	Ісландія 66,0	Корея 74,4	Словенія 61,6	Корея 67,2
Бразилія 57,6	Швеція 62,5	Фінляндія 63,6	Японія 68,7	Ірландія 60,6	Швейцарія 66,9
Бутан 56,3	Коста Ріка 61,4	Японія 62,9	Китай 68,1	Австрія 58,0	Данія 66,9
Латвія 55,8	Сьєра Леоне 60,1	Словенія 62,8	Великобританія 67,0	Фінляндія 57,8	Швеція 66,1
Швеція 55,7	Швейцарія 60,1	Норвегія 62,7	Німеччина 64,4	Німеччина 56,8	Естонія 66,1
Фінляндія 55,5	Ірландія 60,0	Корея 61,9	Швеція 64,1	Данія 56,7	Японія 66,0
Канада 55,3	Данія 59,9	Португалія 61,3	Швейцарія 62,8	Угорщина 55,9	Люксембург 65,5
Перу 55,3	Малаві 59,7	Німеччина 60,4	Норвегія 62,7	Китай 55,8	Німеччина 65,5
Парагвай 55,0	Кенія 59,7	ОАЕ 60,3	Ізраїль 62,3	Корея 55,5	Словенія 65,1
Ісландія 54,0	Ємен 58,5	Швеція 60,2	Фінляндія 61,7	Португалія 55,5	Ірландія 64,9

Джерело: розроблено автором на основі [2]

Слід зазначити такі особливості: країни Азії є лідерами за рівнем інтелектуального капіталу та можуть конкурувати на основі інновацій, при цьому досягнення сталого процвітання потенційно може стримуватись через обмеження природного капіталу та збільшення споживання ресурсів. Лідери складової «соціальний капітал» - країни Європи, в яких результат економічного зростання чітко корелює із соціальними стандартами та високим рівнем якості життя. Латиноамериканські країни, зокрема Колумбія та Бразилія мають найвищу оцінку природного капіталу, при цьому не характеризуються достатньою ефективністю використання ресурсів. Серед європейських країн ще Китай та Корея мають найвищі оцінки економічної стійкості, а ефективність інститутів державного управління є найвищою окрім європейських країн в Кореї та Японії.

В цілому як зазначають експерти SolAbility глобальний середній показник сталого конкурентоспроможності у 2022 році становить 43,1 з

можливих максимум 100, що є низьким рівнем показника і відповідно розрив до «ідеального» сталого конкурентоспроможного світу становить 57, що значно суттєва дистанція до формування інклюзивного та циклічного суспільства, яке живе в рівновазі з природним середовищем. Загрозами на шляху формування стійкого суспільства є погіршення параметрів природного середовища, відсутність значних позитивних змін у ресурсоефективності, загроза кліматичної катастрофи, загострення наслідків конкурентної боротьби за світові ринки та лідерство, загострення боротьби за владу, як наслідок збройні конфлікти, непослідовність в прийнятті рішень на національному рівні та відсутність достатньої координації дії на міжнародному та глобальному рівні, що знижує ефективність міжнародного співробітництва у вирішенні глобальних проблем.

Оцінка варіації GSCI показала (табл. 3) відсутність суттєвої диференціації в розвитку країн за складовими індексу стійкої конкурентоспроможності, винятком є лише складова «інтелектуальний капітал» (34,5% варіації та максимальна оцінка розриву у 4,6 рази).

Таблиця 3 - Оцінка варіації рівня та складових стійкої конкурентоспроможності (GSCI 2022)

Показник	GSCI	Природний капітал	Інтенсивність використання ресурсів	Соціальний капітал	Інтелектуальний капітал	Економічна стійкість	Ефективність державного управління
Максимальне	60,7	58,4	63,5	66,0	74,4	61,6	67,2
Середнє	43,2	40,6	46,8	45,4	37,6	42,6	46,3
Мінімальне	31,3	20,0	22,8	26,6	16,1	28,3	19,3
Середнє квадратичне відхилення	6,7	8,4	8,0	9,0	13,0	7,3	10,9
Коефіцієнт варіації, %	15,6	20,7	17,1	19,9	34,5	17,0	23,5
Розрив	1,94	2,92	2,79	2,48	4,61	2,18	3,48

Джерело: розрахунки автора

Найбільші успіхи у створенні засад стійкості країни мають за оцінкою інтелектуального капіталу, ефективності державного управління та соціального капіталу. В цілому за показником GSCI варіації країн світу

незначна (15,6%), розрив між найбільш на найменш конкурентоздатною країною в 1,94 рази.

Підсумовуючи варто зазначити, що основними задачами, що стоять перед світовою спільнотою на шляху досягнення стійкої конкурентоспроможності, що є основою відповідного сталого економічного зростання, є: вирішення екологічних питань шляхом подальшого реінвестування у інфраструктуру відновлюваної енергетики, впровадження глобального кліматичного податку; зростання рівня демократії та розподіл відповідальності; оптимізація системи управління як на рівні державному, так і корпоративному шляхом децентралізації повноважень та відповідальності; створення та розвиток систем доступної та якісної освіти та медицині (соціального захисту) для всіх; функціонування фінансових ринків, що спрямовані на підтримку реальної економіки; формування єдиного (глобального) підходу до оподаткування, особливо транснаціональних корпорацій; створення відкритих інформаційних просторів, що здатні забезпечувати потреби у неупередженій, науково-обґрунтованій, актуальній та повній інформації, що основана на фактах; забезпечення рівності як в економічному, так і соціальному, культурному та правовому аспектах..

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. SolAbility Sustainable Intelligence. URL: <https://solability.com/>
2. The Global Sustainable Competitiveness Index Report 2022: <https://www.politico.com/f/?id=00000184-d344-da2c-a3af-fb66c4150000>
3. БОЧАРОВА Ю.Г. СТАЛА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ КРАЇН: СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ДЕТЕРМІНАНТИ. НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ СЕРІЯ: ЕКОНОМІКА І МЕНЕДЖМЕНТ. 2016. ВИП. 22. С. 14–16

УДК 339

Козицька Г.В¹, Кирилов М.М.²

¹канд. екон. наук, доц. НУ «Запорізька Політехніка»

²студ. гр. ГФ-211 НУ «Запорізька Політехніка»

УКРАЇНСЬКО-БРИТАНСЬКА ДИПЛОМАТІЯ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Українсько-Британська дипломатія являє собою сферу взаємодії і співпраці між Україною та Великобританією, що здійснюється через дипломатичні та політичні контакти, обмін інформацією, надання підтримки та співпрацю за різними напрямками. Вона будується на підвалинах укріплення та розвитку взаємодовіри, політичного діалогу, економічної співпраці та культурного обміну між двома країнами.

Великобританія була однією із перших країн, що визнала суверенітет України у 1991 році і встановила дипломатичні відносини з новоствореною державою. Під час конфлікту на сході України та анексії Криму, Велика Британія виступила із засудженням незаконних дій РФ та забезпеченням підтримки України на міжнародній арені.

З початком повномасштабного вторгнення Сполучене Королівство надає Україні значну допомогу, зокрема: десятки артилерійських знарядь, сотні безпілотних літальних апаратів, протитанкову зброю, радіолокаційні системи, боеприпаси. Велика Британія є другим найбільшим за обсягами постачальником військової допомоги для України після Сполучених Штатів [1]. Велика Британія відзначається стійкою підтримкою територіальної цілісності та суверенітету України. А її дипломати активно працюють на міжнародних платформах, таких як ООН та ЄС з метою мобілізації міжнародної спільноти на підтримку України; займаються впровадженням санкцій та спільною роботою на міжнародному рівні з метою притягнення РФ до відповідальності за порушення міжнародного права

В рамках Українсько-Британської дипломатія проводяться перемовини, консультації і зустрічі на найвищому рівні, що мають на меті вирішення загальних питань та укріплення двусторонніх відносин. Основними галузями співпраці є політика та безпека, торгово-економічні відносини, питання європейської інтеграції, співпраця областях культури, освіти і науки.

Українсько-Британська дипломатія має великий потенціал для співпраці та спільних досягнень. Вона є важливим елементом сучасної міжнародної політичної арени, і її подальший розвиток має значення не лише для двох країн, але й для всього світу.

У 2022 році взяла початок ініціатива щодо створення альянсу між Україною, Великою Британією та Польщею. Цей важливий військово-політичний союз утворено в форматі тристоронньої співпраці задля боротьби з російською загрозою та спільної праці на користь європейської безпеки [2].

Водночас, уряд Великобританії наголошує на тому, що відновлення української економіки не потрібно відкладати на повоєнний час. Це питання є настільки актуальним, що починати його вирішувати потрібно вже зараз і продовжити в довгостроковій перспективі. Британські компанії виявили надзвичайне бажання і намір підтримати Україну у її процесі відновлення.

Технологічний сектор України має стати одним з напрямів розбудови сучасної інноваційної економіки країни. Навіть, не зважаючи на воєнні дії та постійні обстріли, ІТ-сектор збільшував свій експорт протягом всього 2022 року, досягнувши, як стверджує профільна асоціація, рекордних \$7,34 мільярдів. У зв'язку з цим, урядами України та Великої Британії було узгоджено та парафоровано дві ініціативи:

- реалізація нового українсько-британського TechBridge, що передбачає створення спільного простору, який об'єднає технологічні та технічні галузі Великої Британії та України з метою сприяння співпраці, інновацій та підтримки комерційних можливостей;

- запуск платформи Business Bridge Ukraine, що передбачає створення застосунку для компаній, який дозволить їм легко визначати та вступати в контакт з потенційними партнерами, що надаватимуть послуги, необхідні для їхнього бізнесу [3].

Також, підписана Угода про цифрову торгівлю між Україною та Великою Британією, яка має забезпечити оптимізацію бізнес-процесів на британських та українських підприємствах. Реалізація угоди дозволить вести бізнес більш ефективно та економічно, використовуючи, наприклад, електронні транзакції та електронні підписи. Ця торгова угода сприятиме подальшому зміцненню відносин, співпраці, обміну досвідом та реалізації нових можливостей.

Отже, дипломатичні відносини між Україною та Великою Британією є важливим аспектом міжнародної політики з великим потенціалом для співпраці та розвитку. Створення Українсько-Британського_Польського альянсу підкреслює важливість цих країн у забезпеченні європейської безпеки. Велика Британія підтримує Україну як у військовій, так і економічній сферах, зокрема через розширення ділових зв'язків у технологічному секторі та запуск платформи Business Bridge Ukraine. Також, Велика Британія активно працює на міжнародному рівні для збереження територіальної цілісності та суверенітету України. Партнерство України та Великої Британії базується на демократичних цінностях, правових принципах та співпраці. Українсько-Британські дипломатичні відносини мають потужний потенціал для спільних досягнень і впливу на світові події, сприяючи забезпеченню безпеки та розвитку європейського регіону й світу в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дипломатія Великої Британії: проблеми розвитку в умовах геополітичної нестабільності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lsej.org.ua/4_2023/184.pdf

2. Союз України, Польщі й Великої Британії формально пригальмовано, однак він працює на практиці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://surl.li/mtdcn>

3. Відновлення починається під час війни: що пропонує Британія українському бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://surl.li/mtdda>

УДК 339

Козицька Г.В1, Макієнко О.Ю.2

¹канд. екон. наук, доц. НУ «Запорізька Політехніка»

²студ. гр. ГФ-212м НУ «Запорізька Політехніка»

КРИПТОВАЛЮТА ЯК ІНСТРУМЕНТ МІЖНАРОДНОГО ФІНАНСОВОГО РИНКУ

Сучасний етап цифрової трансформації економіки призводить до впровадження нових інструментів та продуктів діджиталізації, одним з яких стала криптовалюта. Криптовалютою вважається різновид цифрової валюти, створення і контроль за якою базується на криптографічних методах. При цьому жодна криптовалюта не має єдиного емітента чи іншого органу, який міг би здійснювати функції контролю над нею, внаслідок чого майнінг – процес аналогічний одночасно і заробітку і виробництву грошових одиниць може відбуватися по всьому світу.

Принциповими особливостями криптовалют є те, що ці грошові одиниці:

- не мають будь-яких фізичних чи електронних втілень;
- при цьому інколи володіють досить значною вартістю;
- інформація про них зберігається у [блокчейні](#) – цифровій децентралізованій базі даних.

Стрімкий розвиток ринку криптовалют в останнє десятиліття відбувається внаслідок ряду перісних переваг цифрових токенів, які відображені в наступному:

- а) конфіденційність платежів;
  - б) швидкість трансакцій;
  - в) відсутність посередників, тобто за потреби перерахування коштів, не потрібно звертатися до банку чи інших фінансових установ;
  - г) полегшення міжнародних грошових трансакцій, оскільки криптовалюта може використовуватися в якості проміжної валюти при переказі коштів із однієї країни в іншу;
  - д) захищеність від інфляції, оскільки процедура емісії запрограмована на скорочення кількості оборотних віртуальних грошей;
  - е) у криптогаманцях відсутнім є таке поняття як фінансовий моніторинг;
  - є) безпечність трансакцій, оскільки процес створення криптовалюти та її розповсюдження не контролюється єдиним централізованим емісійним центром;
  - ж) чесна і вигідна альтернатива традиційній світовій фінансовій системі.
- Разом з тим, варто визначити і «проблемні місця» криптовалют:

а) видобуток криптовалют потребує дорогого технічного забезпечення та багато енергії. Зокрема, у Кембриджському університеті [підрахували](#), що лише майнери Bitcoin щороку споживають 120 терават-годин або 0,55% світового виробництва електроенергії. Це дорівнює річному обсягу споживання електрики в Україні у мирний час. А в одному з досліджень шкоду для клімату від видобутку Bitcoin порівнюють з переробкою нафти;

б) хоча криптовалюта є анонімною, вона все ж таки залишає цифровий слід. Деякі агентства, наприклад Федеральне бюро розслідувань США, можуть цей слід розшифрувати і таким чином уряди можуть відстежувати фінансові операції;

в) криптовалюти можуть використовувати для «відмивання грошей» і незаконних покупок. У 2011 році Рос Ульбріхт заснував сайт Silk Road, на якому продавали наркотики та зброю. Розплатитися за товар можна було криптовалютою;

д) теоретично криптовалюти призначені для децентралізації, однак, насправді вони є дуже сконцентрованими. Існує навіть такий термін, як «кит» – назва користувача, який має достатньо валюти, щоб впливати на її курс;

е) при тому, що блокчейни криптовалют є дуже безпечними, інші криптосховища, зокрема, біржі та гаманці, піддаються зламу. Так у 2022 році хакери [зламали](#) Wormhole – технічний «міст» між блокчейнами. Вони вкрали криптовалюту на суму 325 млн долл. Тонго ж дня криптобіржа Jump Trading [замінила](#) вкрадені гроші, щоб підтримати розвиток Wormhole;

є) ціна криптовалюти демонструє сильні коливання.

Отже, із всього вищесказаного можна зробити висновок, що криптовалюта є досить неоднозначним явищем і, на сьогодні, питання про її визнання, в якості «повноцінних» грошових одиниць ще надзвичайно гостро не стоїть. Однак противники та прихильники криптовалют говорять про них у зовсім різних тональностях, зокрема: перші стверджують, що це не більше ніж грошовий сурогат або фінансова піраміда; тоді як другі вважають їх чимось кращим, аніж традиційні фіатні гроші, випущені державою.

Безперечним є одне: навколо криптовалют сформувався певний суспільний консенсус щодо можливості їх використання в якості як засобів обміну, так і засобів інвестування, внаслідок чого вони зайняли окреме місце у світовій фінансовій системі.

УДК 332.14

Козицька Г.В.¹, Царенко Є.М.²

¹ канд. економ. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ГФ-212м НУ «Запорізька політехніка»

РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ЄС: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Регіональна політика ЄС реалізується через регіони, котрі є носіями економічного, соціального, екологічного та культурного розвитку. Зауважимо, що кожен регіон має конкурентні переваги в певній галузі, що і обумовлює різноманітність моделей і структур, котрі визначають їх потенціал і розвиток [1].

Підкреслимо, що у розвинутих країнах використовуються дві основні моделі регіональної політики [1]:

- жорстка політика, яка передбачає домінування державного регулювання, тобто прямий державний вплив на розвиток регіонів.;
- ліберальна політика – переважання методів непрямого впливу, за допомогою фінансово-економічних інструментів (фінансово-економічного) регулювання розвитку регіону.

При цьому більшість країн світу використовують ліберальну модель, яка передбачає [2]:

- маркетингову політику, яка досліджує попит споживачів та виробників на різних ринках, окреслюючи динаміку та тенденції розвитку; в
- ринкові ніші, товарні структури;
- конкурентоспроможність головних суб'єктів господарювання на внутрішньому та зовнішньому ринках;
- пріоритети споживача на різних ринках;
- інноваційну політику - розробки конкурентоспроможних інновацій в цілях завоювання ринку;
- інвестиційно-структурну політику, яка є важливим елементом регіональної політики, оскільки спрямована на формування пріоритетів майбутнього розвитку;
- шляхи, методи та механізми перетворення інновацій в нові конкурентні підгалузі та виробництва;
- стадії регіональної політики тощо.

Міжнародний досвід використовує таку класифікації в межах регіональної політики ЄС [3]:

перша група - Австрія, Велика Британія, Данія, країни Бенілюксу, Франція – спрямовують політику на вирішення проблем зайнятості, структурну перебудову галузей економіки регіону, подолання наслідків урбанізації, захист навколишнього середовища;

друга група - Італія й Німеччина – подолання внутрішньої диспропорційності розвитку;

третя група - скандинавські країни - вирішення проблем географічно й економічно віддалених районів;

четверта група - Греція, Ірландія, Іспанія й Португалія - країни «першої черги інтеграції», який мають недостатній рівень розвитку;

п'ята група - країни, що приєдналися до ЄС у 2004 р.

На основі вищезазначеного можна підсумувати, що регіональна політика Європейського Союзу переживає етап формування нової моделі координації та знаходиться на етапі формування нової моделі, яка включає системну координацію як різних секторальних політик, так і координацію між ЄС, країнами – членами та їх регіонів у досягненні спільних цілей регіонального розвитку.

Зазначена модель інтегрує дві складові регіональної політики – ефективність, тобто максимальне використання наявного потенціалу регіонів, та рівність можливостей для громадян незалежно від місця їх проживання у доступі до базових послуг, що забезпечують гідні умови життя.

Важливим для сучасної регіональної політики є використання нових знань, носіями яких є дослідники, постачальники, виробники товарів та послуг, підприємці, користувачі, для потенційного зростання і розвитку.

Перерозподіл ресурсів між регіонами, який сьогодні домінує у регіональній політиці країн, не є достатньою умовою для того щоб досягнути ефективності чи рівності.

Завданням регіональної політики, орієнтованої на територію є підвищення до достатнього рівня доходи від власних ресурсів для фінансування їх розвитку, а не компенсація слабких місць окремих територій. Завдання такої політики – дати поштовх змінити поведінку приватних акторів в регіонах, де існує неефективність або соціальна дезінтеграція.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Горбатенко В. Вплив регіональної політики ЄС на розвиток європейського регіоналізму. Вісник Львівського національного університету. Серія міжнародні відносини. 2008. Вип. 25. С. 15-25.

2. Вакулич В. Політико-історичний вимір європейської традиції / В. Вакулич. Кіровоград, 2000. 62 с.

3. Віткова В. С. Європейська регіональна політика: загальна характеристика, виклики та перспективи для України. Міжнародні та політичні дослідження. 2019. URL: <http://heraldiss.onu.edu.ua/article/view/173846>.

УДК 330.322.12:338.246.8(477)

Ладиченко К.І.1, Лавришук С.М.²

¹ канд. економ. наук, доц. ДТЕУ

² студ. ДТЕУ

ЗАЛУЧЕННЯ ПРИВАТНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У ПОВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Згідно з оцінками Світового банку та Міністерства економіки України, післявоєнне відновлення вимагатиме щонайменше 411 млрд дол [1]. Найбільш постраждалими сферами залишаються інфраструктура – 35,5 млрд дол і промисловість – 13 млрд дол, орієнтовна оцінка втрат на сьогодні.

Під час «Ukraine Recovery Conference 2023» у Лондоні 21-22 червня 2023 р. український уряд та бізнес представили стратегічне бачення післявоєнної реконструкції та модернізації країни. І одним з найголовніших напрямів було названо залучення приватних інвестицій. Для потужного початку відновлення, їхній обсяг повинен складати 35 % ВВП впродовж 5 років. Зосередження на конкретних сферах, таких як технології, логістика та транспортні коридори, зелена енергетика, природні ресурси, інфраструктура, цифровізація, сільське господарство та продовольство, охорона здоров'я та фармацевтика, дозволило Україні висвітлити інвестиційні можливості та заохотити до партнерства та співпраці між учасниками [2].

Україна визначила 5 ключових галузей, які стануть основою для відновлення та трансформації економіки. Перша – енергетика, адже ми маємо потенціал видобутку та зберігання газу, водневої енергетики. Друга - військово-промисловий комплекс, тому що європейські та світові оборонні компанії все активніше розглядають варіант будівництва нових заводів в Україні. Після закінчення війни, очікується розквіт цього сектору. Це також може призвести до технологічного прогресу і збільшення конкурентоспроможності в інших секторах економіки. Третя галузь – аграрна. Хоча ми і є одним з лідерів по виробництву багатьох культур, приватні інвестиції лиши підсилять це зростання. Також цей сектор займає вагомe місце для відновлення економіки, до війни у ньому було зайнято близько 20% працівників і частка у ВВП складала 11%. Четверта – інфраструктура, яка має найбільші руйнування та збитки. Масштабна реконструкція країни є гарною нагодою для інвесторів, щоб отримати суттєвий прибуток у майбутньому (насамперед для виробників будматеріалів, логістичних та ЕРС-компаній), оскільки за своїми розмірами вона може бути порівняна тільки з відбудовою після Другої Світової війни. Останньою галуззю є ІТ, де вітчизняні спеціалісти є одними з найкращих у світі. Тому Україна пропонує для ІТ-компаній одні з найбільш вигідних умов з точки зору податків та регуляцій [3].

З іншого боку постає ряд питань, як мінімізувати ризики та гарантувати безпеку для приватних інвестицій, адже поки триває війна, ці ризики є дуже високими. Саме ця невідповідність є найбільш болючою, оскільки найбільше стримує інвесторів. Тому вже зараз разом зі Світовим банком, Корпорацією США з фінансування міжнародного розвитку (DFC) та іншими

партнерами Україна працює над ефективною моделлю страхування військових ризиків під час інвестування. І уже є певні плоди, оскільки Багатостороннє агентство з гарантій та інвестицій, яке входить до групи Світового банку, уже почало запускати механізм надання цих гарантій. Ще одним ключовим досягненням є те, що Україна формує міжнародну коаліцію для приватних інвестицій "Ukraine business compact". Як відомо, до неї уже приєдналися близько 500 світових компаній із 42 країн, вартістю понад 5,2 трильйона доларів США, у тому числі такі відомі компанії, як Google, Siemens, Vodafone, Hitachi, Virgin Group, Rolls-Royce і Philips [4].

Суттєвим фактором для залучення приватних інвестицій є те, що попри воєнні дії, український малий та середній бізнес не припиняє свою роботу, а навпаки створює нові робочі місця, товарні запаси та розширює клієнтську базу. Це свідчить про те, що він є доволі стійким та готовим до інвестицій навіть на сьогоднішній день.

Позитивним знаком для інвесторів стало також перехід до керованого вільноплаваючого курсоутворення, що свідчить про впевненість Національного банку України у макроекономічній стабільності економіки в наявних умовах.

Україна є найпривабливішою країною у Європі за вартістю розміщення та спрощеною процедурою ведення бізнесу. Перевагою є також наявність кваліфікованої робочої сили - близько 70 % українців мають диплом про середню чи вищу освіту. Варто відзначити, що наша країна випускає велику кількість випускників із технічним ступенем та посідає перше місце серед країн Центральної та Східної Європи за цим показником.

Серед позитивних чинників бізнес-лідери найвище оцінили надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС, скасування українських експортних тарифів і квот та «транспортний безвіз» з ЄС [5].

Попри це слабкими сторонами української економіки для привернення приватних інвестицій є відсутність прозорості у судовій та правоохоронній системі, корупція, бюрократія, безробіття, міграція та логістичні труднощі. Відтак, за перше півріччя 2022 року інтегральний показник Індексу інвестиційної привабливості України впав на 0,5 пункту до 2,17 із 5-ти можливих балів. Це найнижчий показник, починаючи з 2013 року [5]. Тому половина іноземних топ-менеджерів вважають інвестиційний клімат сьогодні радше несприятливим.

Загалом, залучення приватних інвестицій є невід'ємною складовою для повоєнного відновлення України. Вони допоможуть модернізувати та збільшити виробничий потенціал, залучивши капітал та передові технології. Це сприятиме не лише економічному розквіту та зміцненню позицій на міжнародній арені, але і підвищенню рівня життя населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. World Bank Group. Оновлена оцінка потреб України на відновлення та відбудову. World Bank. URL: <http://surl.li/mtgdgx> (дата звернення: 01.10.2023).

2. URC 2023 info | Ukraine Recovery Conference. Ukraine Recovery Conference On 21-22 June 2023 London, UK. URL: <https://1ll.ink/e50aI> (date of access: 01.10.2023).

3. Виступ Прем'єр-міністра України Дениса Шмигала на Конференції з питань відновлення України в Лондоні. URL: <http://surl.li/ihggc> (дата звернення: 02.10.2023).

4. Спільна заява співголів урядів України та Великої Британії, які є співорганізаторами Конференції з відновлення України 2023, Лондон. 2023. URL: <http://surl.li/mtdgu> (дата звернення: 03.10.2023).

5. Індекс інвестиційної привабливості України показав найнижче значення з 2013 року - European Business Association. European Business Association. URL: <http://surl.li/henmc> (дата звернення: 04.10.2023).

УДК 111

Лазнева І.О.¹, Ліпара В.Р.²

¹ канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ГФ-212м НУ «Запорізька політехніка»

РОЗВИТОК ГЕОЕКОНОМІЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Україна є перлиною в центрі Європи з величезним економічним потенціалом та багатими природними ресурсами. Для ЄС Україна є зручним молодшим партнером, джерелом дешевої робочої сили та сировини, магнітом для вигідних інвестицій та привабливим споживчим ринком, який міг би поглинути експорт із основних країн ЄС. Саме зміцнення партнерських відносин з ЄС та отримання статусу кандидата, відкрили для України нові можливості на міжнародному ринку. Війна в Україні стала переломним моментом в історії не тільки нашої країни, але й усього світу, адже вплинула на гео економічне положення низки світових лідерів. Саме війна визначила ключову роль України у світі, адже російська агресія сколихнула не тільки економіку України, але й вплинула на економіку європейських країн та США.

Україна є коридором торгових та енергетичних потоків, а річка Дніпро - судноплавний водний шлях і вихід України до Чорного моря через Одеський порт означають, що географія України надає їй можливості для участі в міжнародній торгівлі та через розвиток економічного обміну з усього світу використовувати отримані вигоди для розвитку та процвітання.

Україна була однією з найрозвиненіших республік Радянського Союзу, а її ВВП є третім за величиною на пострадянському просторі. Більше того,

незважаючи на тривалі економічні труднощі, Україна зберігає важливі промислові можливості в галузі сталеливарної, аерокосмічної, суднобудівної, хімічної та військової техніки. Завдяки добре освіченому людському капіталу та іноземним інвестиціям Україна створила динамічний сектор високих технологій із порівняльними перевагами у виробництві програмного забезпечення, ІТ-послугах та науково-дослідній діяльності. Отож, Україна є країною з широким профілем економіки та значним потенціалом.

Мета роботи полягає у дослідженні зміни гео економічної стратегії України у мовах сучасності та визначення її ключових пріоритетів. Основними завданнями є дослідження основних подій, що призвели до зміни зовнішньоекономічних та зовнішньополітичних пріоритетів України, і власне вплинули на формування її гео економічної стратегії на сучасному етапі.

Починаючи з 2022 року Україна остаточно стала на проєвропейський напрям та сфокусувалася на зміцненні торговельних відносин з країнами ЄС та зі своїми Західними партнерами.

Отож, пропонуємо проаналізувати структуру основних торговельних партнерів України за період 2021-2022 рр. Частка країн СНД (насамперед Росії, адже вона була одним із найбільших торговельних партнерів України серед країн СНД) в 2022 році зменшилась на 4,48%, в той час як частка країн Європи виросла на 18,75% [1]. Також можна побачити зменшення частки країн Азії на 11,63% через блокування Російською федерацією порту в Одесі та обмеження руху кораблів. Саме 2022 рік став роком повної зміни торговельних партнерів України та остаточної орієнтації на країни ЄС.

Наступним пропонується визначити частку країн ЄС у структурі зовнішньоторговельного обороту нашої країни з 2015 року (після початку АТО) і до 2022 року – повномасштабної війни в Україні. Саме 2015 рік став початком кардинальних змін у зовнішній політиці та переглядом українських партнерів. Наша країна взяла орієнтир на Європу і збільшила обсяги торгівлі з частки 31% у 2015 році до 59,6 в 2022 році. Проєвропейські настрої України мали особливий вплив і на торговельну політику нашої країни.

Наступним дослідимо основні етапи економіки України, які мали вплив на зміну гео економічних пріоритетів [2, 3, 4]:

- отримання незалежності в 1991 році, яке характеризується наявністю спільної співпраці при здійсненні зовнішньої політики та орієнтація на країну опонента. Після отримання незалежності України, РФ сильно впливала на зовнішню політику України та таким чином «не відпускала» її з під власного контролю;

- роки залежності від РФ, Україні потрібно відходити від радянської форми організації відносин і представляти самостійно свої власні інтереси. Вплив РФ тільки шкодив нашій країні, адже не давав змоги самостійно приймати рішення при виборі партнерів для зовнішньої співпраці;

- революція гідності та проєвропейські орієнтири, основним переломним моментом у зовнішній політиці України стала революція Майдану у 2014 році, коли на зміну орієнтації на РФ прийшла орієнтація на ЄС. Прагнення Україною самостійності у виборі зовнішньої політики стало початком зародження проєвропейської думки та орієнтації в бік ЄС;

- військова агресія з боку РФ в лютому 2022 року - бачимо явні факти присутності політики ЄС та повний відхід від Росії. Саме орієнтація в сторону ЄС та зміна напрямку зовнішньої політики України призвело до отримання країною статусу кандидата в ЄС.

Отож, нами визначено, що причиною перелому зовнішньоекономічної позиції та пріоритетів України стала посилення військової агресії з боку РФ у 2022 році, яка призвела до зміни зовнішніх партерів, і як би це не звучало, стала початком надання Україні статусу кандидата в члени ЄС та надала більш шанси на отримання статусу повноцінного члена у майбутньому.

Невизначеність між орієнтацією політичного курсу на ЄС та РФ були супутніми чинниками ескалації конфлікту та розв'язання повномасштабної війни в 2022 році. Саме війна в Україні є одним із найбільших факторів впливу на зміну гео економічних пріоритетів нашої країни на сучасному етапі. Війна, що почалась 24 лютого 2022 року, назавжди закарбується в нашій історії як одна із найболючіших подій, а в зовнішній політиці стане початком нової співпраці з міжнародними спільнотами та країнами. Саме війна пришвидшила отримання Україною статусу кандидата в члени ЄС [2] та чітко дала орієнтири на співпрацю з європейськими країнами.

У даній роботі було розглянуто зміну гео економічних пріоритетів нашої країни від співпраці з РФ до співпраці з країнами ЄС. Саме ключові події в сучасній історії України і сформували чітку проєвропейську позицію нашої країни, а остаточною крапкою стала війна 2022 року. На сьогодні Україна бореться за свою цілісність і доказує усьому світу, що вона гідна бути членом ЄС та зайняти своє почесне місце в світовому гео економічному просторі. Саме війна пришвидшила отримання Україною статусу кандидата в члени ЄС, передумови якого ми розглянули та чітко дала орієнтири на гео економічні пріоритети, основою яких є співпраця з країнами ЄС та Заходу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Статистика зовнішнього сектору України [Електронний ресурс]. Офіційний сайт Національного банку України. - Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>

2. Кондратенко О. Геоелектронний вимір гібридної війни Російської Федерації проти України / О. Кондратенко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини. - 2019. - Вип. 2. - С. 12-19.

3. Геополітичні та геоелектронні зміни, формовані під впливом російської агресії, та оновлення місця України у світовому просторі / Наук. ред. В.Юрчишин. — Київ: Центр Разумкова, 2022. — Режим доступу: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2022_TRANSFORMANS_UKR.pdf

4. Kotoulas I. E., Pusztai W. Geopolitics of the War in Ukraine. Foreign Affairs Institute, June 2022. URL: <https://11l.ink/Cmeco>

УДК 336.74:658.1

Максименко І. Я.1, Задимідченко А.А.2

¹ канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ГФз-212м НУ «Запорізька політехніка»

ЕЛЕКТРОННІ ГРОШІ ЯК НОВА ФОРМА ВІДНОСИН В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Глобалізація, нестримне зростання грошових ринків, загальна комп'ютеризація та розвиток ІТ-технології спричинили появу в нашому суспільстві величезної кількості додаткових інститутів, фінансових інструментів та нових форм взаємодії між людьми.

Про електронні варіанти національних валют все частіше говорять то в одній, то в іншій країні світу як про повноцінні платіжні інструменти. Це означає, що епоха цифрових грошей розпочалася. Україна не стала винятком у цій тенденції – концепція е-гривні, яка має низку переваг, активно розробляється та впроваджується в нашій країні.

У листопаді 2022 року НБУ презентував проект концепції Е-гривні — цифрових грошей, які діятимуть як безготівкова та готівкова гривні та матимуть її еквівалент. Користуватися Е-гривнею будуть і фізичні, і юридичні особи, державні органи, банки, небанківські фінансові установи. Наразі розробляється кілька варіантів обігу цифрової гривні.

- е-гривня для роздрібних безготівкових платежів з функцією «програмованих» грошей, що передбачає проведення цільових соціальних виплат, зниження витрат держави на адміністрування та контроль цільового використання коштів;

○ е-гривня для операцій із віртуальними активами;

○ е-гривня для транскордонних платежів, що дозволить швидше, дешевше та прозоріше їх проводити.

Це буде блокчейн-аналог фіатної гривні, цифрової національної валюти, яку випускатиме та контролюватиме нацбанк, її курс буде стабільним одна Е-гривня — еквівалент однієї традиційної гривні.

Електронні гроші можна використовувати для оплати послуг, товарів, безготівкових розрахунків, переказів на інші рахунки. Е-гривня буде доступні в режимі 24/7, а при купівлі товару/послуги вона пересилатиметься з одного гаманця на інший безпосередньо без міжбанківських переказів та комісій.

Такі правила діятимуть і для покупців та продавців. Для зручності користувачів Е-гаманець із цифровими гривнями інтегрують у “ДІЮ”, а оплата буде здійснюватися за допомогою смартфона та QR-коду.

Е-гривня дозволяє державі та регулятору:

а) Розуміти походження вхідних та вихідних платежів, що робить транзакції прозорими та цілодобово доступними для аналізу системами фінансового моніторингу;

б) Розподіляти та програмувати на конкретний тип оплати товарів та послуг свою цільову фінансову допомогу громадянам та бізнесу.

в) у режимі реального часу збирати дані про рух валюти та формувати на основі цього макроекономічну статистику.

До переваг Е-гривні для користувачів відносять можливість проводити платежі в будь-яку точку світу швидше і дешевше; більш досконала система фіксації та виконання угод за допомогою блокчейну та смарт-контрактів, які приберуть потребу в гарантах та посередниках.

При цьому, недоліки, пов’язаних із прозорістю, які є традиційної банківської системи, на думку фахівців, у Е-гривні немає. При цьому, різниця між цими двома площинами у тому, що Е-гривню держава може миттєво відстежити, а цифровий рахунок громадянина — заблокувати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України від 17 червня 2020 року № 720-ІХ / Верховна Рада України. <https://11l.innk/>

2. Шишкова Н.Л., Мороз Є.Ю. Електронні гроші: сутність та проблеми використання в Україні. Економічний вісник. 2017. Вип. 4. С. 39–51.

УДК 330.52:004

Максименко І. Я.¹, Щербак М.В.²

¹ канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ГФз-212м НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

В сучасних умовах стрімке поширення цифрових технологій наводить до значного перетворення всіх економічних процесів та економіки в цілому. Цифрова модернізація, що охопила всі країни світу, вражає своїми масштабами, темпами та можливостями. Як зазначають експерти світового банку, «цифрова трансформація надає істотний вплив на економічні та соціальні процеси, насамперед на економічне зростання, ринок праці та якість обслуговування».

Цифрова економіка створює умови для переходу до передових інноваційних моделей організації бізнесу, торгівлі, логістики, виробництва, сприяє формуванню нової парадигми економічного розвитку. В її основі лежить використання засобів телекомунікації та інформаційних технологій, спрямованих на розвиток видів діяльності, пов'язаних із створенням програмного забезпечення, обробкою інформації, використанням «великих даних» та інформаційних ресурсів, обслуговуванням обчислювальної техніки тощо.

Активне впровадження інформаційних технологій у робочий процес дозволяє оперувати великими обсягами різномірних даних, що сприяє отриманню нових знань, підвищує ефективність управлінських рішень, що приймаються, і виявляє нові можливості на ринку.

Завдяки цифровій економіці забезпечується розвиток:

- бізнес-сервісів (логістичні послуги, мобільний банкінг);
- доступність та ефективність державних послуг (реєстрація, акредитація, отримання дозволів, декларування та сплата податків);
- підвищення прозорості умов ведення бізнесу (електронні майданчики, портали зворотного зв'язку).

За даними Європейської комісії індекс цифрової економіки та суспільства (DESI). I-DESI має на меті віддзеркалити та розширити європейський індекс цифрової економіки і суспільства (DESI) шляхом виявлення індикаторів, які вимірюють аналогічні змінні для країн, що не входять до ЄС.

Порівняння були проведені з чотирьох вимірів:

- людський капітал: вміння та навички, необхідні для використання можливостей, запропонованих цифровим суспільством;
- зв'язок: розгортання інфраструктури широкосмугового доступу до Інтернету та її якість;
- інтеграція цифрових технологій: цифровізація бізнесу та розвиток продажів онлайн;
- цифрові державні послуги: цифровізація державних послуг (електронний уряд).

У 2022 році найвищий показник I-DESI мала Данія. вона також була провідною країною в ЄС згідно з показниками індексу I-DESI за 2021 рік. провідною країною поза ЄС стала Ісландія.

Мінцифра спільно з фондом Східна Європа та Делойт запустили в 2023 році індекс цифрової трансформації громад України. Індекс допоможе оцінити рівень розвитку цифровізації в громадах і сприятиме ефективному ухваленню управлінських рішень, вимірювання якого стане щорічним.

Запровадження цього індексу дозволить відстежувати прогрес у напрямі цифрової економіки, а також порівнювати ситуацію в Україні із цифровими економіками ЄС.

Таким чином, цифрова трансформація економіки всіх країн світу стає нині невід'ємним елементом сучасного життя, що сприяє підвищенню ефективності розвитку бізнесу, галузей господарства, соціальної сфери та системи державного та муніципального управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Єдиний цифровий ринок та інші програми цифрового співробітництва з ЄС – Комітет з питань цифрової трансформації. 2023. 18 лип. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/239177.html

УДК 339.727.22

Мелешенко А.І.1, Мелешенко Р.А. ²

¹ канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр.ФЕУ-511 НУ «Запорізька політехніка»

ПЕРСПЕКТИВИ ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТИВАННЯ ДЛЯ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Збройний конфлікт на Сході України, геополітична та економічна нестабільність викликали вплив прямих іноземних інвестицій через відсутність гарантій безпеки для інвестора та високий ступінь ризику. Тому перспективи розвитку економіки з залучення ПІ залишаються примарними. Україна не може таким чином сформуваати сприятливий інвестиційний клімат в сучасних умовах та забезпечити приток іноземного капіталу, тому проблема підвищення інвестиційної привабливості економіки України остається актуальною і важливою.

Нестабільна ситуація в країні спричинена російської агресією та воєнним вторгненням значно ускладнює розгляд потенційних шляхів залучення ТНК, адже навіть спрогнозувати економічну ситуацію в країні в середньостроковій перспективі є складним завданням. Проте Верховною Радою України були окреслені дев'ять потенційних принципів відновлення країни після війни.

Для того щоб використати глобалізацію для власного розвитку, Україні необхідно сформувавши нову зовнішньоекономічну політику, яка б чітко вписувалася у контекст відповідних політик як провідних держав, так і країн, що стрімко розвиваються.

Для створення сприятливого інвестиційного клімату, механізм регулювання іноземних інвестицій має включати такі елементи:

- повний доступ до ринків ЄС та «Великої сімки»;
- набуття статусу кандидата, а потім повноправного члена Євросоюзу;
- побудова економіки за принципами дерегуляції та лібералізації;
- налагодження логістичних маршрутів в західному напрямку;
- перехід від експорту сировини до переробки в тих галузях, які дають найбільшу експортну виручку;
- розвиток вітчизняного ВПК;
- самодостатність в енергетиці;
- кліматична модернізація;
- локалізація не менше 60%.

Для відновлення після кризи у лютому 2021 року набув чинності Закон України «Про державну підтримку інвестиційних проєктів зі значними інвестиціями» [1], який спрямований на посилення державної підтримки великих інвестиційних проєктів в Україні. Закон пропонує підтримку, включаючи надання інфраструктурних та податкових пільг, фізичним або юридичним особам, які інвестують понад 20 мільйонів євро в Україну, та надає їм менеджерів, які допомагають у підготовці та реалізації інвестиційних проєктів. Станом на 19 травня 2021 р. Державне управління із залучення та підтримки інвестицій (Україна Інвест), агентство, що відповідає за ініціативу, отримало 15 заявок на загальну суму близько 1 млрд доларів США. [2].

Воєнні дії на значній частині України та повітряні атаки спричинили до численних руйнувань інфраструктури та промислових об'єктів, транспортних сполучень та об'єктів приватного сектора. Все це частково паралізувало економіку України та спричинило призупинення діяльності багатьох ТНК. За даними GlobalData, російсько-українська криза ставить під загрозу прибутки більше ніж 130 транснаціональних компаній, які знаходяться в обох країнах. За прогнозами, загальні втрати від ризиків можуть становити до 306,5 млрд доларів [3].

Найбільший фінансовий ризик сьогодення - це не інвестувати в Україну вже сьогодні. На даний момент можна назвати 10 галузей української економіки, які мають найбільший інвестиційний потенціал. Україні потрібні в першу чергу інвестиції, а не прямі вливання до бюджету саме вони будуть стрижнем відбудови України [4]. Ділова активність, ініціативність, винахідливість та рішучість західних партнерів генерують «економічне

диво». Інвестиції потрібні, щоб відновитися та дати старт потужному зростанню, а для стрибка їхній обсяг має складати 35% ВВП щонайменше впродовж 5 років поспіль. План реконструкції, розроблений Нацрадою з відновлення, вимагатиме 750 млрд дол. інвестицій протягом наступних 10 років, з них 60-65 млрд дол. необхідно залучити вже цього року [4].

Звичайно, що рішення про великі інвестиції потребує часу та оцінки ризиків. Потенційний інвестор має провести due diligence, що триває не менше пів року. Тому розпочинати варто вже зараз. Україна є країною величезних можливостей і найбільше переваг отримає той, хто прийде першим.

У Нью-Йорку під час зустрічей на інвестиційній платформі Advantage Ukraine з представниками флагманів світового бізнесу - U.S. Steel, JP Morgan, General Electric, MUFG Bank, Honeywell, Halliburton було відмічено зацікавленість Україною як інвестиційним напрямком. Серед можливостей та потенційних проєктів – побудова «розумних мереж», впровадження енергетичних балансуєчих потужностей, газовидобування за передовими технологіями, "зелена" металургія з використанням заліза прямого відновлення - це те, що може бути реалізоване пріоритетно. У агропромисловості - зокрема, варіанти глибокої переробки кукурудзи з метою екстракції амінокислот та біоетанолу. Також Україна має інвестиційні проєкти, пов'язані з видобутком графіту і літію. Особливо було підкреслено і перспективу IT-галузі, через продовження та налагодження співпраці іноземних інвесторів з Українським фондом стартапів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Портер М.Э. Конкуренция: Пер. с англ. - Москва: Издательский дом «Вильямс», 2005. - 608 с.
2. 2015 побив рекорди за обсягом угод у сфері злиттів і поглинань // Business and Innovations. URL: <https://ua.lawyers.ua/2015-pobiv-rekordi-za-obsyagom-ugod-u-sferi-zlittiv-i-poglinan.html>
3. Пандемія COVID-19 спричинила рекордне падіння світової економіки – ЗМІ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3091815-pandemia-covid19-spricinila-rekordne-padinna-svitovoi-ekonomiki-zmi.html>
4. Український Телеграм. URL: <https://t.me/+V8VPwRkVmO9mODBi>

УДК 330.3

Момот В.Є.¹, Литвиненко О.М.²

¹ д-р економ. наук, проф. Університету імені Альфреда Нобеля, м Дніпро

² канд. економ. наук, доц. Університету імені Альфреда Нобеля, м Дніпро

ПЕРСПЕКТИВИ ЗМІНИ СТАНУ ТА ПОТРЕБ ВІТЧИЗНЯНОГО БІЗНЕСУ У ПОТОЧНОМУ МОМЕНТІ

Аналіз динаміки змін бізнес-активності українського бізнесу під час війни стає важливим інструментом для розуміння економічних, ризикових та інших можливих аспектів, що пов'язані із конфліктом. Цей аналіз може допомогти бізнес-лідерам та інвесторам розробити відповідні стратегії для успішної роботи в умовах воєнного конфлікту.

До цього часу було проведено багато українських та закордонних досліджень з цього питання, які розпочалися ще в 2016 році, перед розгортанням повномасштабного конфлікту. Перелік таких досліджень включає наприклад [1], [2], а також [3].

Проте, за думкою авторів, цим дослідженням не вистачає системних кількісних підходів, які дозволяли б розглядати сценарії розвитку бізнесу під кумулятивним впливом негативних факторів та визначати найкращі стратегії. Зміни у механізмі здійснення влади, введення додаткових мит та обмежень на торгівлю та переміщення товарів, руйнування транспортної та енергетичної інфраструктури – це лише кілька з проблем, з якими зазвичай стикається бізнес у воєнний період. Однак підприємства, котрі здатні адаптуватися до таких умов й надавати товари та послуги, необхідні для життя в таких обставинах, все ж таки спроможні здійснювати успішну діяльність. Це було наочно підтверджено досвідом вітчизняних підприємств починаючи з лютого 2022 року.

Розуміючи необхідність захисту своєї незалежності і відновлення територій, Україна також повинна звертати увагу на економічний розвиток. Проте на жаль, наразі не тільки традиційні фактори, пов'язані з військовим конфліктом, впливають на економіку. Негативний вплив практики урядування, що обмежує розвиток бізнесу через численні обмеження, надмірну централізацію та неадаптивну фіскальну політику, також є дуже суттєвим фактором.

Цей неприємний факт виявився особливо важливим під час аналізу стану та проблем бізнесу в Україні, який проводиться систематично у період з 24 лютого 2022 року. Згадане дослідження було ініційоване національним проектом «Дія.Бізнес» спільно з Advanter Group та отримало підтримку таких важливих урядових організацій, як Міністерство цифрової трансформації, Міністерство економіки, Міністерство фінансів, Міністерство розвитку громад та територій, Коаліція бізнес-спільнот за модернізацію України та Програма USAID «Конкурентоспроможна економіка України».

Виходячи з цього важливість кількісного аналізу та моделювання процесів, пов'язаних із розвитком українського бізнесу під час війни, з урахуванням багатьох чинників, які мають різне походження, стає насувною та ключовою задачею.

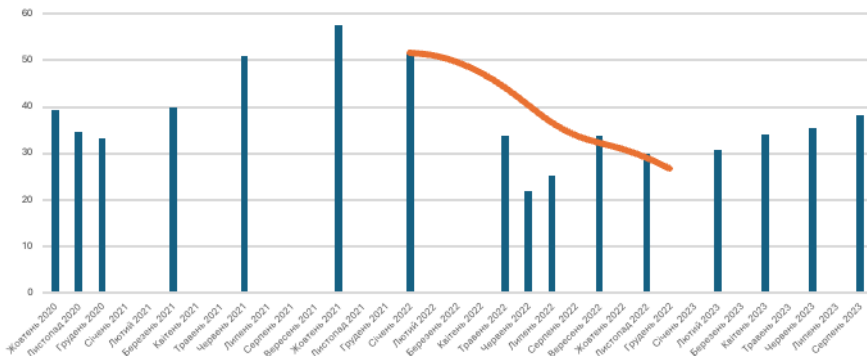

Рисунок 1 – Порівняння емпіричних даних щодо індексу бізнес-активності з результатами моделювання на основі агрегованої моделі бізнес-активності.

Слід зауважити, що системні дослідження активності вітчизняного бізнесу проводилися в Україні починаючи з осені 2020 року. Визначення індексу UBI, який відображає рівень бізнес-активності, як це представлено на рис. 1 за даними досліджень, проведених [4], [5] та [6], виконувалися з різною періодичністю, що відображено у різних густинах стовпчиків на діаграмі. Найбільш інтенсивні дослідження відбулися восени 2020 року, коли вивчалися ефекти виходу з пандемії, а також у період з травня 2022 року по січень 2023 року, коли основною метою було визначення стану та потреб бізнесу в умовах війни. Ці дослідження продовжуються та найсвіжіші їх данні датовані 14 серпня 2023 року. На вересень 2022 року також були оприлюднені докладні секторальні дані щодо UBI у різних галузях господарської діяльності [7].

З оприлюднених даних досліджень видно цікаву особливість, а саме, що восени 2020 року, незважаючи на очікуване відновлення економічної активності після карантину, спостерігалось її зниження. Це призвело, напевне, до політичного рішення перейти до менш «щільного» розрахунку індексу на кварталній основі у 2021 році.

Йї навпаки, восени 2022 року спостерігалася протилежна тенденція, коли слід було очікувати на подальше, навіть критичне зниження індексу через накопичені наслідки війни, відтік робочої сили та руйнування інфраструктури. Натомість у вересні 2022 року (безпосередньо перед початком руйнування інфраструктури), індекс UBI досяг значення 33,9% [7], що виявилось навіть вище, ніж у грудні 2020 року, коли очікувалось поживалення економіки після пандемії.

Для побудови феноменологічної моделі динаміки індексу активності вітчизняного бізнесу слід враховувати змінні, які відображають окремі його

складові, використовуючи економічні закони, що регулюють взаємозв'язки між цими складовими. Така модель дозволить порівнювати її з емпіричними даними і робити висновки стосовно впливу воєнного стану на формування характеристик вітчизняного бізнесу в умовах конфлікту, що є основною метою даного дослідження.

З урахуванням вищевказаного, загальну модель впливу несприятливих факторів можна сформулювати наступним чином:

$$\alpha \frac{d^2 UBI(t)}{dt^2} + \beta \frac{d UBI(t)}{dt} = RHS(t), \quad (1)$$

де $RHS(t)$ – відображає агрегований вплив миттєвого фактору, що спричинює реакцію системи; α та β – параметри, котрі задають жорсткість/податливість системи й загасання/ розсіювання енергії процесу відповідно; t – час.

Результати розрахунків, порівняні з даними обстежень, проведеними у 2022-23 роках, представлені на рисунку 1. Очевидно, що модель (1) досить точно відображає спад бізнес-активності у березні-травні 2022 року, що був прямим наслідком агресії. Подальше відновлення активності бізнесу в жовтні-грудні 2022 року та протягом першої половини 2023 року чітко відображається на графіку, та відповідає ситуації, коли вітчизняні підприємства вже певним чином адаптувалися до умов бойових дій, але цей процес стримується масованими атаками на інфраструктуру або очікуванням таких атак у 2023 році, а також відтоком робочої сили. Загалом, розроблена модель добре передає основні ефекти, пов'язані з впливом катастрофічних факторів на розвиток бізнесу в Україні.

Важливо відзначити, що ця модель використовує зручні змінні, які дозволяють реалістично оцінити складні процеси, що виникають при впливі зовнішніх чинників на економічні явища. Натомість, варто відзначити, що модель передбачає помірний спад індексу бізнес-активності після січня 2023 року, що, очевидно, пов'язано з інертністю рівняння (1), яка реагує на вплив атак на інфраструктуру та дію інших несприятливих факторів. Зауважимо, що експерти, які брали участь у дослідженні, виражають помірний оптимізм. Можна сподіватися, що оптимізм експертів з часом буде демонструвати повільне зростання, як це відбувається протягом останніх трьох хвиль опитувань, тому можна зробити попередній висновок, що модель (1) виявляє більшу «інертність», ніж думка експертів.

Підсумовуючи аналіз перспектив зміни активності вітчизняного бізнесу в умовах війни, який був проведений на емпіричному та теоретичному рівні, включаючи створену математичну модель, можна зробити такі висновки:

- були розроблені та випробувані засоби феноменологічного моделювання як інструмент теоретичного дослідження динаміки вітчизняної бізнес-активності під час війни. Цей інструментарій дозволив відобразити

падіння активності та її подальше відновлення під впливом кумулятивних негативних факторів.

- сукупний результат впливу несприятливих факторів на активність вітчизняного бізнесу свідчить про те, що перелік проблем, які заважають розвитку українського бізнесу з початком війни принципово не змінився;

- дослідження потреб бізнесу у державній підтримці на регіональному рівні призвело до висновку, що навіть в умовах активної війни залишаються довоєнні пріоритети.

Отже, ці висновки стосуються аналізу впливу військового конфлікту на вітчизняний бізнес та мають теоретичну та емпіричну підтримку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вплив конфлікту на бізнес в Україні. Аналітичний огляд. GfK URL: <https://www.gfk.com/insights/the-war-impact-on-the-economy-of-ukraine-dec-2016>
2. НІСД (2019). Вплив війни на економіку України. Аналітична доповідь. Національний інститут стратегічних досліджень. Київ.
3. Как война в украине отражается на разных регионах мира. IMF Blog URL: <https://www.imf.org/ru/Blogs/Articles/2022/03/15/blog-how-war-in-ukraine-is-reverberating-across-worlds-regions-031522> (дата звернення: 20.09.2023).
4. Презентація результатів дослідження Ukrainian Business index. Дія. Бізнес. URL: <https://export.gov.ua/news/3145-ukrainian-business-index-report> (дата звернення: 20.09.2023).
5. Стан та потреби бізнесу в умовах війни: результати опитування в листопаді 2022 року. Дія. Бізнес URL: <https://business.diia.gov.ua/cases/novini/stan-ta-potrebi-biznesu-v-umovah-vijni-rezultati-opituvanna-v-listopadi-2022-roku> (дата звернення: 20.09.2023).
7. Стан та потреби бізнесу в Україні: секторальний розріз, вересень 2022. Дія. Бізнес. URL: <https://business.diia.gov.ua/cases/novini/stan-ta-potrebi-biznesu-v-ukraini-sektoralnij-rozriz-veresen-2022> (дата звернення: 20.09.2023).
6. Стан та потреби бізнесу в умовах війни: результати опитування в в січні 2023 року. Center for Innovation Development URL: <https://cid.center/the-state-and-needs-of-business-at-war-results-of-the-january-2023-survey/> (дата звернення: 20.09.2023).

УДК 338.45

Олефір В.К.

канд. економ.наук, пров. наук. співр. ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»,

УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ НА СВІТОВОМУ РИНКУ ЛІТІЮ ТА ПРОДУКТІВ ЙОГО ПЕРЕРОБКИ

Літій та продукти його переробки відносно недавно стали об'єктом промислового виробництва. У 1817 р. шведський хімік Юган Арведсон відкрив хімічний елемент літій у формі сполуки. У 1855 р. німецький хімік Роберт Бунзен і британський хімік Август Матіссен (Augustus Matthiessen) розробили промисловий спосіб отримання металевого літію електролізом хлориду літію. І тільки у 1923 р. німецька компанія Metallgesellschaft AG налагодила комерційне виробництво металевого літію електролізом розчину хлориду літію і хлориду калію.

Впродовж ХХ століття літій та його сполуки використовувались у різних галузях промисловості і сферах діяльності. Літій використовувався в скляній і керамічній промисловості для підвищення термостійкості скла і кераміки. За допомогою літію виготовлялись мастила, які застосовувались в умовах високих температур. Сплави літію з алюмінієм, кадмієм, міддю, марганцем використовувались у літакобудуванні. Сполуки літію застосовувались апаратурі для видалення вуглекислого газу і очищення повітря в закритих приміщеннях (пілотовані космічні апарати тощо). Літій мав багато інших застосувань в т.ч. у військово-промисловому комплексі та атомній енергетиці.

На сьогодні найбільший попит на літій та його сполуки формують виробники літій-іонних акумуляторів. Вперше вони з'явилися на ринку на початку 1990-х років. З тих часів вони постійно вдосконалювались за показниками енергоємності, надійності, довговічності, безпеки і вартості. Зараз вони є найкращими з усіх типів електричних акумуляторів і широко застосовуються в транспортних засобах, системах збереження енергії, портативних електронних пристроях, електроінструментах тощо. У 2022 р. на виробництво літій-іонних акумуляторів та інших літійових батарей у світі витрачалось 80% усього літію[1].

Попит на літій на світовому ринку почав зростати у першій половині 2010-х років і особливо прискорився у другій половині і на початку 2020-х років. Найбільше збільшився попит з боку автомобілебудівної промисловості для виробництва електромобілів. Перехід на чисті джерела енергії на транспорті та інших сферах стимулювався процесом декарбонізації. В цьому контексті очікується, що у 2030 р. 82% попиту на літій-іонні акумулятори буде з боку виробників електромобілів, 13% - від систем збереження енергії і 4% - мобільних телефонів і портативної електроніки[2].

Зростання попиту на літій та його сполуки стимулювало значне збільшення видобутку і переробки літійових мінералів. Якщо у 2014 р. світове виробництво літію становило 31,7 тис. т, то у 2018 р. воно збільшилось до 95,0 тис. т, а у 2022 р. – до 130, 0 тис. т[3]. Такої динаміки зростання

видобутку і переробки не було ніколи раніше. Зокрема, у 2010 р. було видобуто і перероблено 28,1 тис. т літію. Таким чином, якщо впродовж 2010-2014 рр. виробництво збільшилось на 13%, то впродовж 2014-2018 рр. – в 3 рази, а впродовж 2018-2022 рр. – ще на 27%.

Суттєве збільшення видобутку і переробки літєвих мінералів не стримало стрімкого зростання цін. Зокрема, на внутрішньому ринку США було зафіксовано таку динаміку цін на карбонат літію: 2018 р. – 16,0 тис. дол./т; 2019 р. – 11,7 тис. дол./т; 2020 р. – 8,4 тис. дол./т; 2021 р. – 12,6 тис. дол./т; 2022 р. – 37,0 тис. дол./т[1]. На внутрішньому ринку КНР з січня по листопад 2022 р. спотові ціни на карбонат літію зросли з 35,0 тис. дол./т до 67,0 тис. дол./т; на гідроксид літію – з 35,0 тис. дол./т до 78,0 тис. дол./т. На світовому ринку сподуменовий концентрат у 2019-2020 рр. коштував 400-500 дол./т, а у лютому 2022 р. його ціна вже складала 2000-2500 дол./т[4].

Високі ціни на літій стимулювали оцінку і розробку наявних родовищ, а також пошук нових покладів. Гірничорудна транснаціональна корпорація Rio Tinto Group з головним офісом в Лондоні у 2004 р. знайшла в Сербії новий мінерал, який вміщує літій. Він отримав назву джадарит. У 2017 р. між Урядом Сербії і корпорацією було підписано меморандум про розробку родовища і виробництво карбонату літію. В Португалії за підтримки Уряду проводиться оцінка місцевих запасів літєвих руд[5]. Австралійська компанія European Lithium у 2012 р. придбала єдине літєве родовище в Австрії і готує його до експлуатації[6]. Китайська компанія Citic Guoan Group підписала угоду з Урядом Болівії про розробку найбільших у світі родовища літію[7].

На сьогодні найбільшим у світі виробником продуктів із вмістом літію є Китай. За даними Геологічної служби США (United States Geological Survey) КНР входить до шістки країн з найбільшими розвіданими запасами літєвих мінералів. У 2022 р. за видобутком літію Китай поступався тільки Австралії і Чилі. Китайська компанія Tianqi Lithium Corp. у 2009 р. придбала 51% акцій австралійської компанії Talison Lithium, яка володіє правом на розробку відкритим способом літєвого родовища Greenbushes (Австралія). Це родовище є найбільшим у світі родовищем літію у твердому стані. Крім того у 2018 р. вона придбала 24% акцій чилійської компанії Sociedad Quimica y Minera de Chile, одного з найбільших у світі видобувачів літію із розсолів.

Китай не тільки видобуває мінерали із вмістом літію. Він також переробляє їх у хімічні продукти і виготовляє літій-іонні акумулятори. У 2022 р. Китай був другим після Чилі експортером карбонату літію, найбільшим експортером гідроксиду літію, другим після США експортером первинних елементів та первинних батарей літєвих (HS – 850650), найбільшим експортером літій-іонних акумуляторів (HS – 850760)[8]. У 2020

р. на КНР припадало 75% світового виробництва літій-іонних акумуляторів[2].

США і ЄС прагнуть зменшити свою залежність від імпорту літій-іонних акумуляторів з КНР. На сьогодні у рейтингу найбільших світових виробників літій-іонних батарей немає жодної фірми з ЄС[9]. Тому в рамках проєкту «Європейські інновації в акумуляторних батареях» (European Battery Innovation) 12 держав Євросоюзу планують виділити близько 3 млрд. євро на видобуток сировини, проєктування та виробництво акумуляторних елементів і блоків, а також їх переробку та утилізацію[10]. В Європі задекларовано будівництво 30 заводів з виробництва літій-іонних батарей[4]. Зокрема, шведська компанія Northvolt у 2021 р. заявила про намір побудувати у Гданську (Польща) новий завод з виробництва систем зберігання енергії. Вона вже побудувала завод з виробництва літій-іонних батарей у м. Шеллефтео (Швеція) і планує побудувати ще один впродовж 2023-2024 рр. у м. Зальцгіттер (Німеччина). Разом із тим, родовища літію в Європі можуть забезпечити тільки 10% сировини для майбутніх 30 заводів[4].

Україна може стати учасником проєкту «Європейські інновації в акумуляторних батареях» як постачальник літєвої сировини. За оцінками експертів запаси літію в Україні перевищують 500 тис. т[11]. Якщо ці запаси підтвердяться, то Україна буде четвертою в Європі країною по запасах літєвих руд після Німеччини (3,2 млн т), Чехії (1,3 млн т) і Сербії (1,2 млн т). Не виключено, що Україна має більші запаси літію, оскільки попередні геологічні обстеження робились ще у 1980-х роках.

Видобуток літію в Україні має ряд особливостей, які ускладнюють цей процес. По-перше, літєва руда знаходиться на глибині 300 м, що потребує будівництва шахт. Порівняно із вугільними шахтами це глибина не велика¹. Однак, все одно руда отримана шахтним способом є більш дорогою, ніж руда отримана кар'єрним методом. Для прикладу, завод по виробництву хімічних матеріалів для літій-іонних акумуляторів, який побудують у Тіссайді (Teesside) (Великобританія) буде переробляти літєву руду з Австралії, де вона добувається в кар'єрах. Дешевизна руди буде компенсувати витрати на її транспортування.

По-друге, значна частка літєвих руд в Україні представлена мінералом петаліт. Родовище Полохівське в Кіровоградській області складається на 100% з петаліту. Родовище Ділянка Добра в Кіровоградській області складається на 40% з петаліту і на 60% з сподумену. Суміш петаліту із сподуменом має місце і на деяких інших родовищах України.

---

¹ Найбільш глибока в Україні шахта «Шахтарська Глибока» має глибину ствола 1446 м.

На світовому ринку петаліт є відносно рідкісним мінералом. Із твердих мінералів, не рахуючи розсолів, найбільш поширеним є сподумен. У світі 95% видобутої руди припадає на сподумен[4]. Для цього мінералу розроблені технології збагачення і переробки. Для петаліту такі технології ще треба розробити і довести до промислового використання[4]. Роботи в цьому напрямі ведуться.

Літій в Україні вперше було знайдено у 1980-х роках. Тоді ж було зроблено попередню оцінку його запасів. З тих часів літій в країні не видобувався і не перероблявся. Усі продукти переробки літєвої руди (карбонат літію, гідроксид літію тощо) для потреб економіки імпортувались. Україна також була нетто-імпортером літєвих первинних елементів і батарей, а також літій-іонних акумуляторів.

Ситуація змінилась у другій половині 2010-х років, коли ціни на літій і продукти його переробки почали зростати. У 2017 р. Державна служба геології та надр України видала спецдозвіл ТОВ «Укрлітійвидобування» на видобуток літєвих руд в родовищі Полохівське до 2037 р. У 2018 р. спецдозвіл на видобуток літєвих руд в родовищі Шевченківське (Донецька область) отримало ТОВ «Петро-Консалтинг». У 2011 р. Верховна Рада України прийняла закон України від 2011.04.21 № 3268-VI «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року». В програмі було зазначено, що Україна є імпортером літєвої продукції, але має можливість стати експортером.

Станом на лютий 2022 р. літєві руди в Україні ще не видобувались і не перероблялись. ТОВ «Укрлітійвидобування» після отримання спецдозволу підтвердила запаси за міжнародним кодексом JOSC; виконала металургійні тести проб; отримала в лабораторних умовах з петалітової руди концентрат, а з концентрату – карбонат літію, придатний для літій-іонних батарей (Battery grade) і для скла і кераміки (Technical Grade); знайшло потенційних замовників на петалітовий концентрат за кордоном. В планах компанії на 2022-2024 рр. було зробити екологічну експертизу проекту за міжнародними стандартами (Environmental and social impact assessment), підготувати проекти на будівництво шахти, збагачувальної фабрики та інфраструктури. Після готовності проектів наступним етапом буде залучення закордонного інвестора для будівництва і запуску виробництва. Це буде коштувати 200-250 млн дол.

У 2020 р. Верховний суд України скасував спецдозвіл, виданий ТОВ «Петро-Консалтинг», як протиправний[12]. Кабінет Міністрів України постановою від 2023.02.14 № 132 «Про затвердження переліку ділянок надр (родовищ корисних копалин), які мають стратегічне значення для сталого розвитку економіки та обороноздатності держави, що надаватимуться у користування шляхом проведення конкурсів на укладання угод про розподіл

продукції» затвердив виставлення на конкурс родовища літєвих руд Ділянка Добра. Інтерес до цього родовища вже висловили австралійська компанія European Lithium, китайська компанія Shenzhen Chengxin Lithium Group Co., Ltd, ТОВ «Укрлітійвидобування». При проведенні конкурсу доцільно заохотити майбутнього інвестора проводити не тільки видобуток і збагачення літєвої руди, а також переробку її на карбонат літію.

Підсумовуючи викладене вище, можна зробити ряд висновків. Перехід від нафти, газу, вугілля та інших джерел енергії, які створюють «парниковий ефект» до екологічно чистих джерел енергії все більше набуває незворотнього характеру. Розвинуті країни Заходу і Китай вкладають великі кошти у розвиток «зеленої» енергетики. В цьому контексті попит на літій-іонні акумулятори буде і надалі зростати. Україна може і повинна залучитись до переходу на «зелену» енергетику шляхом ефективного використання своїх літєвих родовищ. При цьому бажано створити умови, за яких в Україні будуть вироблятися продукти переробки літію з великою доданою вартістю, а не тільки концентрат літію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Mineral commodity summaries 2023. – Режим доступу: <https://11l.ink/yVOXH> (дата звернення: 29.09.2023). – Назва з екрану.
2. Europe and US will shave c.10% off China's Li-ion production capacity market share by 2030. – Режим доступу: <https://11l.ink/VQ8tt> (дата звернення: 29.09.2023). – Назва з екрану.
3. Mine production of lithium worldwide from 2010 to 2022 (in metric tons of lithium content). – Режим доступу: <https://11l.ink/4bGC5> (дата звернення: 29.09.2023). – Назва з екрану.
4. Денис Альошин: Ми одні з перших у світі, хто з петалітового концентрату отримав карбонат літію. – Режим доступу: <https://11l.ink/LBNDc> (дата звернення: 29.09.2023). – Назва з екрану.
5. In pictures: South America's "lithium fields" reveal the dark side of our electric future. – Режим доступу: <https://11l.ink/rJk1Y> (дата звернення: 29.09.2023). – Назва з екрану.
6. «Готові інвестувати \$1 млрд у видобуток літію в Україні». Австралійська European Lithium хоче заробити на літєвому бумі, один з проєктів – українське родовище. Інтерв'ю з керівником Тоні Сейджем. – Режим доступу: <https://11l.ink/jEU9O> (дата звернення: 29.09.2023). – Назва з екрану.
7. Болівія підписала низку угод у сфері видобування літію з «росатомом» і китайською Citic Guoan Group – Reuters. – Режим доступу: <https://11l.ink/bugVr> (дата звернення: 29.09.2023). – Назва з екрану.

8. UN Comtrade Database. – Режим доступу: <https://1ll.innk/RJN4O> (дата звернення: 29.09.2023). – Назва з екрану.

9. Top 15 Lithium-ion Battery Manufacturers in the World. – Режим доступу: <https://1ll.innk/kEt36> (дата звернення: 29.09.2023). – Назва з екрану.

10. Дванадцять держав ЄС створили проект «Європейські інновації в акумуляторних батареях». – Режим доступу: <https://1ll.innk/We2GS> (дата звернення: 29.09.2023). – Назва з екрану.

11. Літій: чи допоможе український метал світовому ринку електрокарів? – Режим доступу: <https://1ll.innk/1vC5o> (дата звернення: 29.09.2023). – Назва з екрану.

12. Суд скасував дозволи на видобуток літію, видані у 2018 р. людям Кононенка і партнеру Гладковського. – Режим доступу: <https://1ll.innk/1pFr1> (дата звернення: 29.09.2023). – Назва з екрану.

УДК 658.01

Переверзєва А.В. ¹, Валевський М.В. ²

¹ д-р економ. наук, проф. Запорізький національний університет

² студ. гр. ГФ-212 магістр НУ «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ СОЦІАЛЬНО - ВІДПОВІДАЛЬНОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Реалії сьогодення показують, що незважаючи на складні умови, впровадження концепції соціально відповідального бізнесу (СВБ) на всіх рівнях бізнесової діяльності не лише не зупинилося, а навіть прискорилося. Діючі підприємства ще активніше долучилися до соціально-відповідальних практик у масштабах всієї країни. В результаті військової агресії проти України значна частина бізнес - процесів була змінена, що зумовило трансформацію певних напрямів реалізації СВБ. На сучасному етапі національний бізнес має в пріоритеті допомогу військовим. Після закінчення військових дій акценти в програмах, пов'язаних із соціальною відповідальністю зміняться і значної уваги будуть потребувати соціальні проекти з відновлення країни.

Внаслідок проведення активних бойових дій, знищення житлових та інфраструктурних об'єктів і нанесення колосальної шкоди екології, докільно ставить перед українською державою нагальні потреби щодо зміни ситуації на краще та подолання кризових явищ. Реалізація програм з відновлення країни вимагає тісної співпраці між органами державної влади, суспільством та вітчизняним бізнесом. Для досягнення високого рівня ефективності українським підприємцям доведеться особливо уважно ставитися до напрямків розвитку стратегії бізнесу.

Ключовими шляхами реалізації соціальної стратегії національної компанії в післявоєнні часи мають стати такі структурні механізми як фінансування, корекція та поліпшення управлінської моделі.

Фінансування має здійснюватися за наступними напрямками:

- грантові програми, спрямовані на освіту як окрема грошова допомога компанії для проведення навчальних освітніх програм з професійної підготовки та подальшого підвищення кваліфікації співробітників;
- внески коштами чи матеріалами задля реалізації соціально-відповідальних практик компанії (організація призових фондів, промислові, складські або адміністративні будівлі для виконання відповідних проєктів);
- забезпечення достатньою кількістю коштів соціальних, екологічних та етичних програм як об'єднане фінансування компанією, державними органами, некомерційними організаціями;
- інвестиції компанії, спрямовані на розробку та довготривалу реалізацію спільних партнерських соціальних проєктів, маючих за мету покращення умов життя різних прошарків суспільства, зняття соціальної напруги в місцях розташування компанії та її підрозділів [1].

Зауважимо, що важливим структурним механізмом є корекція та поліпшення управлінської моделі. До її особливостей належать:

- заохочення та добровільна участь співробітників компанії до участі у соціально-відповідальних проєктах, що, в свою чергу, гарантує їм безкоштовний доступ до нових можливостей у отриманні необхідної сучасної інформації та корисних знань, оволодіння новими практиками та навичками;
- формування системного менеджменту з питань екології як нерозривної складової у загальній підприємницькій структурі керування компанією, яке включає планування, управління та заходи з запобігання шкідливому впливу від діяльності компанії на довкілля;
- встановлення такого порядку управління якістю виробничого циклу та кінцевої продукції, який діє за допомогою функціональних механізмів у сукупності зі структурними елементами;
- переформатування маркетингу на соціально орієнтований та добродійний, який функціонує шляхом призначення відсотка від продажів певної продукції на реалізацію соціальних планів та заходів компанії [2].

За умови використання ефективних шляхів реалізації соціальної стратегії зміняться відомі моделі управління соціальною відповідальністю, які будуть враховувати особливості планування, аналітику даних, ефективні способи мотивації, регулярного контролю та ревізії показників результативності, організаційного й інформаційного забезпечення, які взаємопов'язані між собою. Зазначене є фундаментом для перманентної взаємодії співробітників, керівництва, стейкхолдерів, місцевої громади та держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Геєць В.М., Шинкарук Л.В., Аргъомова Т.І. Структурні зміни та економічний розвиток України: моногр. Ін-т економіки та прогнозування НАН України. Київ, 2011. 696 с.

2. Селіверстова Л. С., Лосовська Н. В. Підходи до формування організаційно-економічного механізму управління соціальною відповідальністю бізнесу. Економіка та держава. 2019. № 7. С. 13–16. URL: <http://www.economy.in.ua/?n=7&y=2019>

УДК 344.7

Переверзева А.В.¹, Згурський С.А.²

¹ д-р економ. наук, проф Запорізький національний університет

² студ. магістратури, Запорізький національний університет

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Сучасний економічний розвиток характеризується значними змінами у взаємовідносинах між країнами, загостренням боротьби за ресурси, загострення військових конфліктів. Зазначене впливає на розвиток країн, які є прямими учасниками конфлікту, так і може стосуватися країн, участь яких є опосередкованою. Це обумовлено процесом глобалізації, який характеризується взаємопов'язаністю та переплетінням національних економік. Внаслідок значного рівня взаємозалежності країн можуть загострювати соціально-економічні проблеми та на їх основі формуватися нові, які вимагають пошуку нових підходів до вирішення нагальних питань, адже держава не може в повній мірі взяти на себе ці зобов'язання. Виникає потреба в соціальних підприємствах, котрі визначаються як агенти змін, що беруть на себе функції вирішення нагальних соціальних проблем, використовують найбільш ефективні способи та підходи [1].

Таким чином, соціальні підприємства являють собою форму господарювання, яка характеризується ефективним поєднанням ринкових механізмів із важелями державної політики, використовуючи для вирішення проблем інноваційні методи та креативні підходи.

Досвід країн Європи показує, що «соціальне підприємство» - це інноваційно-комерційний підхід у вирішенні соціальних проблем, якого дотримується організація в процесі розвитку бізнесу, що реалізується в основному через некомерційні організації, з можливістю використання в комерційному спрямуванні [2].

Розглянемо особливості функціонування та розвитку соціального підприємництва на прикладі деяких європейських країн. Значний розвиток соціального підприємництва в Німеччині та Великобританії, в першу чергу

пов'язаний із активною підтримкою з боку держави, сприйняття у суспільстві та суттєвим рівнем активності громадян. Однак, німецькі соціальні підприємства мають низку перешкод у своїй діяльності, серед яких необхідно виокремити: небажання суб'єктів державного сектора до інновацій та/або партнерства з соціальними підприємствами; слабкі управлінські навички та висока вартість консультаційних послуг у сфері бізнесу для стартапів СП; проблеми у формуванні та підтримці стійкої бізнес-моделі, а також з мультиплікацією своєї діяльності; відносно невеликі масштаби фінансування проєктів з соціальними наслідками [3].

Прикладом розвитку соціального підприємництва в Великобританії є британська програма «Santander's Social Enterprise Development Awards» (SEDA), що підтримується британською фінансовою компанією «Santander». Мета програми полягає в підтримці соціального підприємництва та підприємств, які активно займаються благодійництвом на користь своїх громад. Грошову винагороду в розмірі 5 000–10 000 фунтів стерлінгів надають підприємствам, які займаються максимальним залученням соціуму та посиленням соціальної значущості. Особливо важливою функцією цих суб'єктів господарювання є: всебічна підтримка вразливих груп населення за рахунок підвищення кваліфікації, професійної підготовки та зайнятості; поліпшення стану довкілля, надання соціально значущих послуг і виробництва соціально значущої продукції тощо. Зауважимо, що крім грошової винагороди, переможці також отримують консультації від фахівців із соціального підприємництва і доступ до програми підтримки бізнесу, разом із можливістю проходження тримісячного стажування.

Автори книги «Соціальне підприємництво: місія – зробити світ кращим» («Understanding Entrepreneurship. The Relentless Pursuit of Mission in an Ever Changing World») [4], представили деякі дослідження щодо різних аспектів діяльності соціальних підприємців, а саме: соціальні підприємці – демократичніші, а також більш схильні до колегіальності у процесі прийняття рішень у своєму середовищі, ніж звичайні підприємці; соціальні підприємці відрізняються більшим невдоволенням через несправедливий стан речей навколишнього світу; соціальні підприємці можуть більше розраховувати на велику підтримку в суспільстві, ніж традиційні.

Щоб організувати позитивні довгострокові зміни – потрібні люди, які володіють здатністю розуміти проблему в усіх її аспектах і мати глобальне бачення її вирішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Borzaga C. The Concept and Practice of Social Enterprise. Lessons from the Italian Experience. *International Review of Social Research*. 2012. Volume 2. Issue 2. pp. 85-105.

2.Santander's Social Enterprise Development Awards» (SEDA). URL: www.santanderseda.co.uk/.

3.Zimmer A. The Development of Social Entrepreneurs in Germany URL: <https://www.unimuenster.de/imperia/md/content/ifpol/mitarbeiter/zimmer/>
Всесвітня організація охорони здоров'я. URL: <https://www.who.int/>

4.Kickul J., Lyons T. S. Understanding Social Entrepreneurship The Relentless Pursuit of Mission in an Ever Changing World. New York : Routledge, 2020. 374 p.

УДК 331.1

Переверзева А.В. ¹, Петренко Д.Л. ²

¹ д-р економ. наук, проф Запорізький національний університет

² студ. магістратури, Запорізький національний університет

ДЕТЕРМІНАНТИ УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМ КАПІТАЛОМ

Головною цінністю сучасної системи управління є людські ресурси, якість яких впливає на рівень успішності функціонування підприємства та визначає перспективи його подальшого розвитку.

Цивілізаційний розвиток та становлення економіки знань призвели до зміни поглядів на працівника, діяльність якого є значущою для досягнення високого рівня особистого добробуту, для суб'єкта господарювання з точки зору результатів діяльності та суспільства загалом.

Зауважимо, що з точки зору підприємства людський капітал є передумовою отримання прибутку та працівник є джерелом отримання доданої вартості за рахунок використання власного потенціалу та його реалізації в процесі трудової діяльності.

Важливість людських ресурсів підтверджується їх значення для діяльності як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках. Зазначене свідчить про перехід економіки від індустріального типу економіки до економіки, основою якої є знання, інформація та технології.

Отже, враховуючи роль людських ресурсів із точки зору різних рівнів функціонування економіки, постає питання вдосконалення системи мотивації з метою підвищення продуктивності та результативності праці в умовах посилення викликів глобального середовища.

Людські ресурси на підприємстві поєднані системою управління. Особливу роль в системі управління відіграють лідери, від рішень яких залежить цілепокладання, формування мотиваційної системи та створення сприятливих умов для продуктивної праці та формування корпоративної культури на основі колективної взаємодії [1].

Головна ідея, яка є основою для управління людським капіталом, являє собою філософську концепцію, котра формує основні принципи ставлення до

людських ресурсів у межах реалізації інтересів суб'єкта господарювання. Зазначену філософію, як правило, використовують у різних аспектах, тому неможливо чітко визначити єдину модель менеджменту людських ресурсів.

У науковій літературі представлено два типи організації процесу управління людським капіталом: жорсткий та м'який. Жорсткий підхід до управління людським капіталом базується на кількісних показниках, котрі визначаються в межах бізнес-стратегії щодо управлінських аспектів. Зазначений підхід вважається раціональним, оскільки відповідає загальній філософії, орієнтується на інтереси суб'єкта господарювання, акцентує увагу на необхідності управління людським капіталом із метою досягнення конкурентних переваг [2].

М'яка модель управління людським капіталом передбачає визначення особливостей формування взаємовідносин у колективі, виокремлює ефективні методи комунікації, ідентифікує успішні способи мотивації та визначає якості лідера. Реалізації визначеної моделі залежить від ставлення до працівника, його ототожнення з найціннішим активом, який є джерелом конкурентних переваг за рахунок сформованих навиків та прагненням до навчання потягом життя та безперервного розвитку. У моделі акцентується увага на необхідності повноцінного залучення працівників до діяльності суб'єкта господарювання встановлення ефективної комунікації, формування почуття відданості та прихильності до організації, високого рівня довіри як елементів організаційної культури. Важливим у зазначеній моделі є принцип взаємності, тобто дотримання принципу спільності інтересів працівників та керівників, тобто діяльність організації характеризується гармонійністю розвитку та цілісністю, а люди працюють як єдиний механізм, система, колектив, поділяючи спільні цілі.

М'яка модель управління персоналом подібно до жорсткої моделі управління людським капіталом акцентує увагу на комунікації та формуванні ефективних взаємовідносин в колективі.

Управління людським капіталом підприємства є важливим напрямом діяльності суб'єкта господарювання, адже саме люди створюють нові продукти, здатні ефективно використовувати ресурси, контролювати якість продукції. Крім того важливим є безперервне вдосконалення та прагнення розвивати свої навички на основі постійної активності та ініціативності, незважаючи на обмеженість такого ресурсу як час. Тому вкрай необхідно зосереджувати увагу на збереженні висококваліфікованого людського капіталу, який здатний приносити користь не лише його власнику, але й тим, хто його використовує.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Колот А. Теоретичні і прикладні аспекти підвищення доходів працюючих як передумова збереження та розвитку людського капіталу. Україна: аспекти праці. 2005. № 8. С. 19–22.

2. Іванова Н.С. Управління персоналом. Кривий Ріг : ДонНУЕТ, 2017. 140 с.

УДК 338.46

Пилипенко Г. М.¹, Литовка В. А.²

¹ д-р економ. наук, проф проф. НТУ «Дніпровська політехніка»

² аспірант НТУ «Дніпровська політехніка»

КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА МІЖНАРОДНИХ КОМПАНІЙ

Розвиток сучасної економіки перебуває під впливом глобальних процесів, що кардинальним чином видозмінюють взаємовідносини не тільки між окремими країнами, але й підприємницькими структурами. Головними гравцями світового господарства стають потужні ТНК, які домінують на ринках економік іноземних держав і мають свої представництва майже у всіх країнах світу. Все це загострює конкурентну боротьбу і вимагає розробки дієвих конкурентних стратегій. Як показує практика, останні є залежними не тільки від економічних складових, але й від культурних змінних.

Усвідомлення значення культури для успішної діяльності підприємств привело до виникнення феномену корпоративної культури – поняття, яке відображає систему цінностей і переконань, які поділяють працівники компанії і які обумовлюють характер життєдіяльності організації [1]. Починаючи з другої половини ХХ століття саме корпоративну культуру стали визнавати одним із критеріїв ефективного управління на підприємстві та вагомим чинником зростання кінцевих результатів його діяльності. Це досягається завдяки тому, що корпоративна культура створює і підтримує у працівників почуття причетності до діяльності компанії, утверджує соціальне партнерство, формує відданість загальній справі. По суті, вона формує культурний простір, в якому функціонують ефективні механізми узгодження індивідуальних цілей із загальною метою організації. Саме наявність спільного культурного простору забезпечує, за відсутності прямих вказівок, прямих інструкцій або певної невизначеності, виконання працівниками своїх обов'язків, визначає їхній спосіб дії та взаємодії, що здійснює позитивний вплив на діяльність всієї організації.

Створення корпоративної культури на кожному конкретному підприємстві починається з формування системи внутрішніх цінностей, які закладаються в основні положення та ідеали, імплементуються в місію компанії. Цей процес доволі часто супроводжується суперечностями, які виникають як форма прояву дисбалансу між цінностями представників певної

культури і тими цінностями, які утверджуються організацією. Дійсно, глобальні процеси приводять до того, що трудові ресурси з великою легкістю переміщуються у світовій економіці, а великий бізнес все частіше набуває форми мультинаціональних компаній. Відповідно, працівникам доводиться працювати у різних національно-культурних середовищах. Специфіка кожного із них визначається тим, до якої національної культури належать менеджери й робітники і яка культура існує в організації, яка найняла їх на роботу. Як зазначає відомий дослідник культури Ф. Тромпенаарс, «У кожній національній культурі світу такі поняття, як влада, бюрократія, творчість, дружба, довіра, відповідальність сприймаються по різному. Описуючи їх, ми використовуємо одні й ті ж самі слова, але забуваємо про те, що зміст вкладається у кожному конкретному випадку різний і те, що є прийнятним для нас, далеко не завжди є звичним для людей іншої національної культури» [2, с. 11–12]. З цих причин важливим для досягнення корпоративного успіху є розуміння специфіки тієї національної культури, яка є на даний момент оточуючим середовищем діяльності компанії або її іноземних підрозділів, з подальшою адаптацією організаційної культури до її особливостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Schein E. Organization culture and leadership. San Francisco: Jossey-Bass, 2004. 458 p.
2. F. Trompenaas, Hampden-Turner Ch. Riding The Waves of Culture: Understanding Diversity in Global Business. London: Nicholas Brialey Publishing. 1997. 226 p.

УДК 339.9

Подвірна Х.Є.

к.г.н., доц., ЛНУ імені І. Франка

ВПЛИВ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛЬНИХ РИЗИКІВ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Аналіз глобальних можливостей для України визначився ситуацією у світовій економіці у період до і після 24 лютого 2022 р. – дати реалізації найстрашнішого сценарію подій – повномасштабного вторгнення РФ на територію України на розгортання на ній повномасштабних воєнних дій з руйнацією усталених соціально-економічних процесів. Особливу частину наслідків становить повна або часткова руйнація енергетичної та транспортної інфраструктури, житлового фонду у містах та селищах. Глобальний ризик визначається як невизначена подія або умова, реалізація якої може призвести до значного негативного впливу на кілька країн або галузей протягом найближчих 10 років [1].

Дворічний перебіг пандемії COVID-19 актуалізував нові глобальні виклики, розгортання кризових явищ у різних сферах життєдіяльності людства. Поряд із уже визнаними викликами і загрозами щодо глибини падіння національних економік, порушень сфери державних фінансів через збільшення дефіцитів бюджету та боргового навантаження, зростання безробіття та поширення бідності, актуалізуються виклики різношвидкісного відновлення національних і регіональних економік, розгортання інфляційної спіралі через геополітизацію ресурсів, порушення усталених тенденцій світової торгівлі тощо.

Глобальні ризики знайшли прояв у сфері державних фінансів. Пандемія диференціювала країни світу за здатністю забезпечити належну бюджетну підтримку антикризовим заходам. Крім того, вперше за багато років інфляція становить явну загрозу для багатьох країн світу. Ця подвійна криза – пандемічна та воєнна – і наші можливості боротися з ними ще більше ускладнюються зростанням іншого ризику – поділу світової економіки на геополітичні блоки з різними стандартами торгівлі та технологій, платіжними системами та резервними валютами. Адаптація до цього тектонічного зрушення пов'язана зі значними витратами. Ланцюги постачання, НДДКР та виробничі мережі будуть порушені, і їх доведеться відновлювати. Така фрагментація управління світовою економікою, мабуть, є найбільшою проблемою для заснованої на правилах системи, що скеровувалася міжнародними та економічними відносинами протягом понад 75 років і сприяла значному підвищенню рівня життя в усьому світі.

Війна, яку розв'язала росія проти України, завдала потужного негативного впливу на процеси світового виробництва, інвестиції, торгівлю. У 2022 р. фіксують рекордні за десятиліття інфляційні тренди для переважної більшості країн світу. В умовах недостатнього відновлення економіки від пандемії COVID-19, а також локдаунів у КНР, перебоїв в ланцюжках постачань, на тлі дедалі вищих ризиків стагфляції це може створити вагомні каскадні негативні наслідки та призвести до глобальної рецесії. Негативні очікування щодо економічного зростання та інфляції нарастають у більшості країн – з лютого 2022 р. зафіксовано суттєвий сплеск цін на тлі зниження економічної активності впродовж останніх декількох місяців. Зокрема, у ЄС-27 темпи зростання споживчих цін 2022 р. збільшилися з 5,6 % у січні до 8,8 % у травні, у США – з 7,5 % до 8,6 %, Великій Британії – з 4,9 % до 7,9 %, Канаді – з 5,1 % до 7,7 %, Південній Кореї – з 3,6 % до 5,4 %.

На тлі війни в Україні, зростання інфляції та підвищення відсоткових ставок у 2023 р. очікується спад глобального економічного зростання. Світовий банк [1] суттєво погіршив прогнози зростання для світової економіки – 2,9 % у 2022 р. проти 5,7 % у 2021 р. Новий показник зростання майже на третину нижчий від прогнозованого в січні 2022 р.

(4,1 %). Так, прогноз зростання ВВП США знижено до 2,5 % з 3,7 %, Єврозони – до 2,5 % з 4,2 %, Японії – до 1,7 % з 2,9 %, Польщі – 3,9 % з 4,7 %. Темпи економічного зростання для країн з ринками, що розвиваються, прогнозують майже на чверть нижчими, як порівняти з очікуваннями початку року – 3,4 % проти 4,6 %. Це суттєво нижче за 5,6 % зростання, досягнутих у 2021 р. Зокрема, прогноз зростання економіки Китаю знижено з 5,1 % до 4,3 %. МВФ погіршив свій прогноз економічного зростання 2023 р. для 143 країн, які формують 86 % світового ВВП.

Широкомасштабна агресія Росії в Україні вплинула на товарні ринки, ланцюги доданої вартості, логістику постачання, рівень інфляції та фінансові умови, що посилює гальмування глобального зростання.

Зростання глобальної інфляції значною мірою зумовлюють такі чинники:

- порушення ланцюгів постачання товарів унаслідок воєнних дій в Україні та введених санкцій проти Росії;

- поновлення перебоїв у постачанні в результаті нових карантинних обмежень, запроваджених у Китаї;

- зростання цін через товарні шоки на багатьох регіональних ринках, спричинені скороченням обсягів постачань газу, нафти, пшениці, добрив та інших матеріалів унаслідок війни в Україні. Зростають ціни товарів, постачання яких обмежене, як безпосередньо (підвищення світових цін на продовольство зумовлено падінням постачань з України пшениці, ячменю, кукурудзи, ріпаку та олії), так і через міжгалузеві зв'язки (наприклад, нафта є проміжним товаром, який впливає на вартість великої кількості продуктів та послуг через сировинні й транспортні витрати);

- поступове підвищення попиту на певні групи товарів унаслідок відновлення економічної активності в країнах світу після згортання антиковідних обмежень;

- зниження обсягів виробництва зернових у країнах, що розвиваються, унаслідок дефіциту добрив, великими постачальниками яких були Україна та Росія;

- припинення постачання Росією газу до деяких країн ЄС (Польщі, Болгарії, Данії та ін.);

- зростання цін на нафту через запроваджені країнами санкційної коаліції (США, ЄС, Велика Британія) заборони на імпорт російської нафти. Ціна нафти марки Brent зросла на 20 % до \$ 139 за барель (найвищий рівень з 2008 р.);

- жорсткість ринків праці у багатьох країнах (США, Великій Британії, Канаді та Австралії) унаслідок дефіциту робочої сили, спричиненого пандемією: рівень безробіття у Великій Британії є найнижчим з початку 1970-х років, а кількість вакансій – найвища за всю історію; у США, за

оцінками експертів, вакантних робочих місць на 5 млн більше, ніж безробітних; це загрожує формуванням спіралі «заробітна платня – ціни», коли на тлі обмеженої пропозиції робочої сили підприємствам потрібно платити вищу заробітну платню, щоб отримати необхідний кваліфікований персонал, а це ще більше підштовхує зростання цін.

Ключовим ризиком у короткостроковій перспективі є підвищення інфляції одночасно з повільним зростанням, що спонукатиме до запровадження жорсткої грошово-кредитної політики в розвинених країнах і може призвести до фінансової кризи в країнах, що розвиваються. Уникнути ризиків можливо за умови спільних рішучих заходів країн для стимулювання зростання, зниження фінансової вразливості та підтримки критично важливих галузей.

З лютого – березня 2022 р. у більшості країн посилюються тенденції формування довгостроково слабких підвалів для зростання. Про це свідчить перехід в негативну зону інтегральних значень зведених випереджальних показників [2], зокрема для США, Канади, Великої Британії, країн Євразії, та значне погіршення таких значень для Південної Кореї та Австралії.

Серед сучасних глобальних зовнішньоекономічних ознак, у т.ч. сформованих наслідками війни в Україні, слід виокремити:

- надзвичайно висока інфляція у розвинутих країнах світу (у т.ч. США і ЄС), спровокована російськими діями на енергетичних ринках, яка супроводжується високою зайнятістю, що суттєво ускладнює проведення антиінфляційної політики;

- глобальне зміцнення долара, яке зумовлене і супроводжує підвищення процентних ставок у США, спричиняє необхідність подальшого підвищення процентних ставок в інших країнах (у т.ч. для недопущення значного послаблення національних валют), що виявляє негативний тиск на економічну активність і економічне зростання;

- головні центральні банки, як і раніше, змушені посилювати антиінфляційні заходи, насамперед шляхом посилення жорсткості монетарної політики, що може мати рецесійні наслідки для економік (у т.ч. внаслідок глобального подорожчання біржових товарів);

- зниження економічної активності у провідних країнах світу неминуче депресивно тисне на висхідні економіки (у т.ч. на Китай), що призводить до зниження глобальної ділової активності у коротко- і середньостроковій перспективі;

- для висхідних країн ситуація погіршується прискоренням відтоку капіталів до «тихих гаваней» (насамперед, на американські ринки), що вимагає стрімкого підвищення не лише процентних ставок, а й резервних вимог, що обмежує доступ до фінансових ресурсів;

- хоча на розвинутих ринках проявляються ознаки стабілізації, однак очікування бізнесу і домогосподарств залишаються низькими, що має додатковий стримуючий вплив на економічне відновлення.

Звичайно, вказані глобальні чинники мають вплив на малу відкриту економіку, якою є українська. У попередні роки кризові прояви на світових ринках призводили до значних соціально-економічних втрат в країні. Сьогодні ж завдяки міжнародній спільноті негативний тиск на Україну вдається послабити. А подальший напрям такого тиску значною мірою залежить від позиції світової спільноти, насамперед наймогутніших країн.

Високі ризики погіршення умов економічного розвитку в багатьох країнах, насамперед – ключових партнерах України, а також антиінфляційні заходи, які вони застосовують для відповіді на прискорення цінового тренду, що зростає, потенційно можуть зумовити низку несприятливих чинників та звужити можливості підтримки України. Окрім цього, очевидно, що війна, розв'язана РФ проти України, суттєво загострила проблеми для розвинених країн, а саме: погіршення ділової активності, обсягів торгівлі та інвестицій внаслідок зниження попиту, проблеми в ланцюжках поставок та згорання бюджетних та монетарних стимулів, локальні товарні дефіцити та ін. У цьому контексті для України важливо активізувати зусилля на зовнішній арені для підтримки згуртованості та спільного розв'язання проблем насамперед у постачанні продовольчих товарів, енергоносіїв.

Загалом для України посилення ризиків стагфляції зумовлено недостатнім економічним потенціалом попереднього постпандемічного відновлення на тлі воєнних дій та переходу до сценарію війни на виснаження. В умовах різкого прискорення інфляції економічні втрати України можуть перевищити негативні наслідки гострої фази протистояння з РФ 2015 р

З метою запобігти стагфляції актуалізується потреба швидкого наповнення пропозиції (відновлення кредитування підприємництва для підтримки відновлення діяльності, фінансування інвестицій, оптимізації державних витрат, моніторингу стану розрахунків між суб'єктами господарювання з метою запобігти кризі неплатежів насамперед за комунальні послуги в другій половині 2022 р.), а також захисту доходів населення (запровадження системного моніторингу доходів, забезпечення цільової підтримки вразливих верств населення).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Global Economic Prospects. June 2022 / World Bank.. URL: <https://11l.innk/tCbBZ>
2. Composite leading indicators. URL: <https://11l.innk/PHdal>
3. НБУ. Грошово-кредитна статистика. Кредити, надані депозитними корпораціями (крім Національного банку України). Кредити, надані

нефінансовим корпораціям, у розрізі валют / Національний банк України.
URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial#1ms>

4. Мінфін: За час дії воєнного стану в межах Державної програми «Доступні кредити 5 – 7 – 9%» видано 9 203 пільгових кредити на 35,19 млрд грн / Міністерство фінансів України. <https://11l.innk/CeQxE>

УДК 338.46

Прушківська В.В.¹, Ходжаян А.О.²

¹ студ.НУ імені Тараса Шевченка

² д-р економ. наук, проф НУ імені Тараса Шевченка

УКРАЇНА ЯК СУБ'ЄКТ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Розуміння глобального розвитку містить взаємозв'язок процесів інтернаціоналізації економіки, політики, культури, розвиток єдиної системи міжнародних взаємовідносин, зміни функцій держави, активізації діяльності транснаціональних утворень, модифікація соціальних угруповання у тому числі таких, як етнічні діаспори, релігійні рухи, імміграційні об'єднання, тощо. Важливою характеристикою сучасного глобального розвитку є взаємозв'язок та взаємозалежність країн світу, а також посилення глобальних конфліктів й асиметрія розвитку країн світу. Взаємозалежність країн світу, вважалася такою, що дає змогу уникнути конфлікту. З початком повномасштабного російського вторгнення в Україну ця концепція не забезпечує мир країнам світу, а може бути використана як зброя [1].

Із вище зазначеного слідує, що співпраця між країнами має вибудовуватися на вигідній основі для національної економіки та її безпеки, а також на основі національних переваг. Україна є активним учасником міжнародних економічних відносин та прагне побудувати конкурентоспроможну модель економіки. До відкритого збройного нападу росії на Україну 24 лютого 2022 року виокремлювали наступні основні економічні переваги національної економіки у міжнародному поділі праці: природні, демографічні, історико-економічні, геополітичні.

Природні переваги. На відміну від найбільших країн світу (США, Китай, Канада, та інші) Україна не забезпечує себе повністю мінеральними ресурсами, проте вона має значний природно-ресурсний потенціал і в цьому відношенні знаходиться у більш вигідному положенні, ніж деякі економічно розвинуті країни (Японія, Сінгапур, Італія).

Значний рекреаційний потенціал країни - це узбережжя теплих морів, гірничоландшафтні комплекси Карпат і Криму, мінеральні джерела, лікувальні грязі лиманів, озокерит.

Демографічні переваги. За статистичними даними [2] у 2021р., Україна мала 43,8 млн. осіб населення, національна економіка використовує значні трудові ресурси й потенційно має широкий ринок збуту споживчих товарів. У працездатному віці знаходиться 56% населення, у суспільному виробництві зайнято 25 млн. працівників. Трудові ресурси країни характеризуються високим рівнем кваліфікації та освіти; питома вага фахівців з вищою та середньою освітою становить 29%, від усього дорослого населення. У 232 вищих навчальних закладах навчається понад один мільйон здобувачів вищої освіти.

Високий інтелектуальний потенціал країни: у науково-дослідних та дослідно-конструкторських роботах (НДДКР) зайнято майже 250 тис. фахівців. Всесвітньовідомі такі наукові центри, як Інститут електрозварювання ім. Є. О. Патона. Український фізико-технічний інститут, Інститут надтвердих матеріалів та багато інших. Чималі надбання українських учених та інженерів у ракетно та авіабудуванні, кібернетиці, біофізиці та біохімії, а також у дослідженні проблем циклу гуманітарних наук.

Економічні переваги. Значний промисловий потенціал, щодо виробництва чорних металів, залізної та марганцевої руди, коксових продуктів, значна частина тепловозів, гірничошахтного обладнання, азотних добрив, кальцинованої соди і, цементу, вугілля, електроенергії. Агропромисловий сектор також має значний потенціал від родючих чорноземів, якими Україна володіє (44% у загальній структурі земель) і складають 6% світових чорноземів. Україна має потенціал, щодо виробництва цукру, олії, м'яса птиці та тваринного походження, вершкового масла, борошна, овочів, вина, фруктів, тощо.

Геополітичні переваги. Економіко-географічне положення України досить вигідне для активної участі у міжнародному територіальному поділі праці. Вона розташована поблизу економічно високо розвинутого регіону Західної Європи, у безпосередній близькості до країн Азії та країн Східної Європи. Морським шляхом вона пов'язана з Середземномор'ям, Близьким Сходом та країнами басейну Індійського океану. Через Україну проходять важливі транзитні магістралі (залізниці та автомобільні дороги, нафтопроводи й газопроводи) із Східних країн до Європи та чорноморських портів.

Інтегруючись до ЄС Україна має також низку переваг, зокрема:

- зниження трансакційних і торговельних витрат у торгівлі товарами та послугами між ЄС та Україною;
- зростання ефективності роботи бізнесу,
- збільшення обсягу ВВП України, продуктивності праці;
- зростання добробуту громадян України та ЄС:

- кращий доступ та зниження цін на цифрові інноваційні товари та послуги,
- захист прав споживачів; розвиток інноваційних продуктів та послуг, цифрової інфраструктури.

Україна має значний інноваційний потенціал, пристойний рівень вищої освіти та професійної підготовки. Це стає важливою конкурентною перевагою нашої держави, оскільки наявність високопрофесійних фахівців може гарантувати успіх у сучасному глобальному світі та стати передумовою формування конкурентоспроможного ринку, що сприятиме поглибленню інтеграційних процесів України.

Сучасний етап світового розвитку характеризується також розповсюдженням Четвертої промислової революції («Індустрії 4,0») [3]. Війна змушує світ ставати сильнішим і розвиватися на основі новітніх технологій. Індустрія 4.0 є алгоритмом з економічної оптимізації та забезпечує вищу якість індустріального розвитку. Основними індикаторами цієї революції є: автоматизація виробничих процесів, раціоналізація логістики і виробництва. Якщо розглядати міжнародні переваги України через призму Четвертої промислової революції то до них, на наш погляд, можна віднести наступні:

1. потужна система закладів вищої освіти;
2. високий відсоток охоплення населення вищою освітою (79%);
3. достатньо потужний ІТ-сектор та розвинені сегменти інтеграторів-розробників автоматизованих систем та інформаційних технологій;
4. значний відсоток ІТ-сектору у структурі зайнятості національної економіки;
5. висококваліфікована робоча сила в промисловому секторі;
6. близькість до європейських ринків виробництва та збуту;
7. певна технологічна відсталість в окремих секторах економіки надає потенціал для впровадження новітніх технологій («Індустрії 4,0»);
8. нижча ціна робочої сили, ніж у більш розвинених країнах світу.

Можливість держави зайняти гідне місце в глобальній економіці в процесі Четвертої промислової революції залежить від того, наскільки швидко її суб'єкти бізнесу зуміють зайняти привабливі ніші на товарних ринках світу і ринках послуг, а згодом утримувати позиції на них. Безперечним є те, що базис економічної стратегії держави з конкурентоспроможною економікою лежить в площині аналізу, прогнозування та підтримки виробників, які або вже мають конкурентні переваги, або здатні набути їх в майбутньому. Важливою є державна політика в тих галузях промисловості, де Україна має чи може мати конкурентні переваги – аерокосмічна галузь, сільськогосподарське

машинобудування, суднобудування, транспортне машинобудування, військово-промисловий комплекс.

З огляду на сучасні реалії Україна стає активним гравцем на світовій арені, а після перемоги у війні з росією, ще більше буде прагматично просувати свої інтереси, а також залишається відданою європейській та євроатлантичній інтеграції, готова до глобальної співпраці та зміцнення відносин зі стратегічними партнерами. Щодо нових переваг у міжнародній співпраці, то це потребує більш ґрунтовних досліджень в подальшому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.J. Borrell. En el momento actual, hay que asumir el riesgo de suministrar a Ucrania las armas que necesita. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.eldiario.es/internacional/borrell-momento-1_9881479.html

2.Демографічний щорічник «Населення України за 2021 рік». / відп. за вип. М. Б. Тімоніна. Київ: Державна служба статистики України. 2022. 187 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://111.ink/wlbDj>

3.Platform Industrie 4.0. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.plattform-i40.de/I40/Navigation/EN/Home/home.htm>

УДК 338

Прушківська Е.В.¹, Дерев'ягін М.В.²

¹ д-р економ. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»

² аспірант каф. МЕВ НУ «Запорізька політехніка»

WORLDWIDE TRENDS IN THE USE OF INDUSTRY 4.0 TECHNOLOGIES IN THE AVIATION INDUSTRY

The concept of "Industry 4.0" refers to a new way of manufacturing through the implementation of 4.0 technologies, which are based on interconnectivity, automation, and real-time data processing. The term "Industry 4.0" was first introduced at the Hanover Fair in Germany in 2011 to describe a strategic approach to production based on computerization and digitization [1]. The components of "Industry 4.0" include the following technologies: Internet of Things (IoT), digital ecosystems consisting of various physical objects, software systems, and control controllers, data-driven decision analytics, and complex information systems (digital platforms). All of these technologies are used in various sectors of the global and national economies, but it is worth noting that their adoption varies across industries and economic levels.

In the modern era, the aviation industry has been significantly influenced by both global trends that have led to increased competition and standards in the industry, changes in the product life cycle, and the digitalization of production processes, as well as by the COVID-19 pandemic and tensions in the Taiwan

region. These factors have affected not only the demand for aviation products but also altered the conventional approach to adopting new technologies.

Given these new challenges, Industry 4.0 becomes a crucial direction for the development of the aviation industry, involving the use of cutting-edge technologies to improve production efficiency and quality, reduce costs, and enhance competitiveness [2,3].

However, in the field of aviation manufacturing, the costs associated with the development and implementation of Fourth Industrial Revolution technologies are exceptionally high compared to other industrial subsectors, making the adoption of such technologies economically unviable in the short term. This situation necessitates a cautious approach to the selection of new technologies for integration into the production process. As a result, only technologies with a significant level of maturity are used for further production, allowing for a substantial reduction in implementation costs and a shorter return on investment period [2,4].

Global trends indicate a wide range of opportunities for using Industry 4.0 technologies in the aviation industry. Automation technologies in manufacturing processes are employed to reduce human involvement, improve accuracy, and reduce production time. Artificial intelligence and data analytics are used for analyzing large volumes of production data, collecting and processing information about in-service products.

Internet of Things and sensor networks are introduced into manufacturing to ensure continuous production cycles and prevent defects. In the aviation sector, there is a trend towards implementing the Internet of Things for real-time data collection and analysis of aircraft status and operation. However, currently, the most significant application of Fourth Industrial Revolution technologies is observed in the design and engineering work of aircraft manufacturers, particularly the use of virtual and augmented reality (VR and AR) and additive technologies. It is worth noting that augmented reality technology was introduced in 1997 and is the most mature Industry 4.0 technology [5].

VR and AR technologies significantly reduce the time and costs involved in creating new prototypes, allowing for the analysis of design features and the identification of significant flaws at the design stage. Additionally, VR and AR enhance communication efficiency between design offices, production, and customers. Additive technologies enable the rapid creation and testing of new prototypes compared to traditional methods, which can significantly reduce the final product's cost.

Therefore, it can be noted that the level of adoption of Industry 4.0 technologies in the aviation industry is currently low. However, the implementation of such technologies has the potential to significantly increase production efficiency, product quality, and safety standards in the industry.

It should be emphasized that the adoption of Fourth Industrial Revolution technologies requires significant efforts and investments at all stages without exception, as well as the development and implementation of new data exchange standards and protocols between different systems and devices to ensure a high level of cybersecurity.

LITERATURE

1. Industry 4.0: critical investigations and synthesis of key findings: сайт URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11301-022-00314-4> (дата звернення: 22.08.2023)

2. Maintenance in aeronautics in an Industry 4.0 context: The role of Augmented Reality and Additive Manufacturing: сайт URL: <https://academic.oup.com/jcde/article/6/4/516/5732347?login=false#202944503> (дата звернення: 22.08.2023)

3. Readiness levels of Industry 4.0 technologies applied to aircraft manufacturing – a review, challenges and trends: сайт URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s00170-022-08769-1> (дата звернення: 23.08.2023)

4. Industrie 4.0 technologies: Implementation patterns in manufacturing companies: сайт URL: <https://11l.ink/9Mjrw> (дата звернення: 23.08.2023)

5. Digital Design, Manufacturing & Services. Transforming Airbus through digital continuity: сайт URL: <https://www.airbus.com/en/innovation/disruptive-concepts/digital-design-manufacturing-services> (дата звернення: 24.08.2023)

УДК 330.8

Прушківська Е.В.¹, Дереза А.Ю.²

¹ д-р економ. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ГФ-212М НУ «Запорізька політехніка»

ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА ЛОКАЛЬНОМУ ТА ГЛОБАЛЬНОМУ РІВНЯХ

Для сучасного ринку освітніх послуг характерним є диспропорційність та розбалансованість, що виявляється в перевищенні пропозиції над попитом, що загострює конкурентну боротьбу між закладами вищої освіти за споживача освітніх послуг.

Конкурентоспроможність ЗВО визначається на основі таких характеристик:

1. порівнюваність;
2. відкритість;

3. динамічність;
4. предметність;
5. іміджевість;
6. системність;
7. об'єктивність чинників формування конкурентних переваг.

Зауважимо, що конкурентоспроможність ЗВО визначається перш за все наскільки освітня послуга задовольняє потреби споживача за рахунок переваг порівняно з іншими суперниками на ринку. Прийнято виокремлювати такі чинники конкурентоспроможності ЗВО:

- корисність (якість, відповідність нормативній базі);
- витрати споживача на освітню послугу (ціна споживання);
- маркетингові чинники, котрі визначають ефективність пропозиції (методи просування, канали реалізації послуги та ін.).

На основі вищезазначеного підкреслимо, що ключовими передумовами формування та підтримки високого рівня конкурентоспроможності ЗВО є:

- здатність швидко адаптуватися до змін – рівень адаптивності;
- здатність впровадження інноваційних освітніх технологій – інноваційність;
- вміння ефективно використовувати креативні методи вирішення проблем тощо.

Крім того виокремлені передумови є системоутворюючими для ефективного функціонування ЗВО та подальшого його розвитку.

На нашу думку, важливим чинником підвищення рівня конкурентоспроможності ЗВО на внутрішньому та зовнішньому ринку є ступінь та якість взаємодії з ринком освітніх послуг та ринком праці. ЗВО співпрацює з ринком праці через відділ працевлаштування, зв'язки випускових кафедр з підприємствами базами-практик, різні гуртки споживачів. При цьому ЗВО може використовувати посередницькі структури для налагодження ефективної співпраці.

Зауважимо, що свої особливості має співпраця ЗВО з ринком освітніх послуг, який представляють заклади середньої освіти, професійні технічні училища, технікуми, коледжі, інститути та інші заклади вищої освіти.

Вищезазначені напрями взаємодії ЗВО з відповідними ринками і є ключовими елементами, які визначають рівень задоволення потреб споживачів освітніх послуг [1]:

1. особистості – отримання якісної освіти, яка дає можливість конкурувати на ринку праці за кращі умови праці; ЗВО – в покращенні іміджу і підвищенні конкурентоспроможності;

2. підприємств, установ і організацій – в висококваліфікованих кадрах, які мають такі риси: креативність, критичне мислення, комунікативність та здатність працювати в команді;

3. суспільства – в економічному, екологічному та соціальному розвитку, що відповідає загальносвітовій концепції сталості та духовному розвитку.

Для того, щоб визначити можливості ЗВО щодо підвищення рівня конкурентоспроможності потрібно виокремити чинники, які можуть залежати не лише від загальнотеоретичних концепцій, а і особливостей розвитку внутрішнього та зовнішнього середовища.

На нашу думку, ЗВО необхідно аналізувати з точки зору підприємницької структури, яка має реальні можливості та потенціал щодо надання якісних освітніх послуг, які відповідають вимогам сьогодення та формують освітній рівень нації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Верховлядова Н.І. Економічний вимір якості вищої освіти як складової національної конкурентоспроможності: монографія. Донецьк: ДНУ, 2004. 196 с.

2. Khovrak I. Higher education institutions as a driver of sustainable social development: Polish experience for Ukraine. Environmental Economics. 2020. № 1. P. 1-13.

3. Pochtovyuk A. Management rationality mechanism formation in higher education. Actual Problems of Economics, 2015. № 169. P. 291-297.

УДК 316.4

Прушківська Е.В.¹, Єсипенко М.О.²

¹ д-р економ. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ГФ-212м НУ «Запорізька політехніка»

РОЗУМНЕ МІСТО ЯК ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ

На сучасному етапі економічного розвитку спостерігається певна мегатенденція до підвищення рівня заселення міст. За прогнозами експертів Всесвітньої організації охорони здоров'я [1] до 2030 року місце населення складатиме біля 60% населення світу, що і обумовлює пошук технологічних рішень, які б могли забезпечити ефективне вирішення повсякденних проблем населення і адаптувати міста до потреб мешканців. Таким технологічним рішенням є побудова «розумного міста», дозволяє підвищити рівень продуктивності ресурсів та раціонально їх використовувати.

Розумні міста відіграють значну роль у підвищенні ефективності управління, адже передбачають інтеграцію і координацію міських служб,

контроль з виконанням завдань із одночасною участю громадян у прийнятті рішень.

Головним завдання побудови «розумних міст» є перш за все підвищення рівня та якості життя за допомогою впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, що відповідає компонентам сталого розвитку: економічний, економічний та соціальний розвиток.

На рівні ЄС почали приділяти увагу питання розбудови «розумних міст» з 2007 р. з дослідження ступеня відповідності європейських міст принципам «розумності», яке проводила лабораторії при Віденському технічному університеті. При цьому спочатку аналізувалися міста з населенням 100-500 тис осіб, а потім від 300 тис. до 1 млн.

Незважаючи на те, що однозначного визначення «розумного міста» не дано, у Європі проводять дослідження «розумних міст». Так, з 2007 року працює лабораторія, яка розглядає європейські міста на ступінь їх відповідності принципам розумного міста. До 2014 року аналізувалися лише невеликі міста - від 100 до 500 тис. жителів. У 2015 році вперше розроблений метод був застосований до великих міст з населенням від 300 тис. до мільйона жителів [2]. У дослідженні були використані дві групи ознак «розумності» міста:

9. рівень освіченості та соціальної активності мешканців;

10. -ступінь ості та здатності соціальних інститутів до швидких змін та модернізації.

На основі вищезазначеного можна виокремити головні характеристики «розумного міста», які визначають європейську модель «розумного міста (рис. 1).

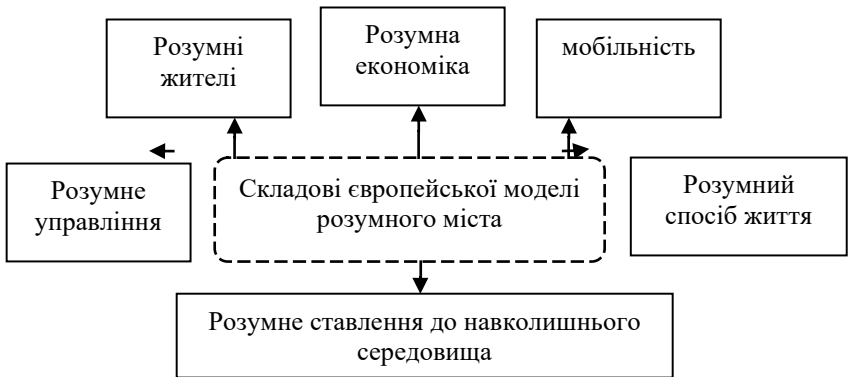

Рисунок 1 – Європейська модель «розумного міста».

Джерело: побудовано авторами на основі: [2]

Проаналізуємо складові європейської моделі розумного міста. Розумна економіка передбачає врахування таких показників: здатність до інновацій; рівень розвитку підприємництва; економічний образ і імідж міста; продуктивність; гнучкість ринку праці; залученість у міжнародне економічне середовище.

Для визначення рівня розумної мобільності використовують такі індикатори: можливість вільного переміщення між районами та містами міста; відкритість і доступність міста на національному та інтернаціональному рівнях; доступність інформаційно-комунікаційних технологій; стійка, інноваційна і безпечна транспортна інфраструктура.

Розумний підхід до навколишнього середовища враховує екологічні показники, які характеризують ставлення до навколишнього середовища: ступінь забрудненості повітря; рівень занепокоєння станом екології; рівень розвитку менеджменту сталого управління ресурсами.

Головною складовою розумного міста є саме мешканці як чинник «розумні жителі», що аналізуються на основі індикаторів: рівень освіченості або кваліфікації, мотивація до навчатися протягом усього життя, гнучкість, креативність, готовність бути активним учасником життя міста.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Всесвітня організація охорони здоров'я. URL: <https://www.who.int/>
2. The smart city model. URL: [http:// http://surl.li/mwvsis](http://surl.li/mwvsis)

УДК 339.5

Прушківська Е.В.¹, Некрасов Ю.В.²

¹ д-р економ. нау, проф. НУ «Запорізька політехніка»

² аспірант НУ «Запорізька політехніка»

ОЦІНКА ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ НА МІЖНАРОДНОМУ РІВНІ

На сучасному етапі розвитку суспільства спостерігається поглиблення інформаційної складової та домінування класичних факторів виробництва, таких як: час, інформаційні ресурси, знання, котрі підтримуються певним інформаційно-комунікаційним інструментарієм та освітніми, що формують сучасну цивілізацію.

Оцінка цифровізації економіки визначається через її вплив на функціонування різних сфер і галузей. Зауважимо, що інформаційно-комунікаційними технологіями охоплено більше 50% різних видів економічної діяльності, що обумовлює необхідність трансформації їх функціонування з точки зору розробки комунікаційних платформ та майданчиків задля підвищення рівня ефективності та досягнення більш

високих результатів. Адже цифровізація характеризується ускладненням всіх процесів внаслідок зростання кількості учасників, для яких є доступними для використання різноманітні інформаційно-комунікаційні технології. За ланцюговою реакцією зазначене впливає на функціонування та розвиток ринків товарів та послуг.

Підтвердження значного впливу цифровізації є дослідження Світового банку, яке свідчить про те, що зростання кількості споживачів Інтернет-послуг на 10% призводить до підвищення темпів зростання щорічного ВВП у межах 0,4-1,4%. Крім того експерти зазначають, що у високорозвинених країнах щорічне зростання ВВП досягається за рахунок інформатизації на 20%, а в країнах, що розвиваються - на 7% [1]. Крім того, для країн, що розвиваються характерним є зростання рівня зайнятості в цифровому сегменті, що складає біля 1 % працездатного населення. При цьому безпосередньо в секторі спостерігається незначна кількість робочих місць, але зростання відбувається в споріднених галузях, які стимулюють розвиток інформаційних технологій. На ринку праці встановилася така закономірність: за умови створення 1 робочого місця в галузі інформаційно-комунікаційних технологій додатково акумулюється 5 робочих місць у суміжних галузях [2].

Оцінка цифровізації економіки на міжнародному рівні дає можливість виокремити її переваги і недоліки, котрі можуть мати позитивний та негативний вплив на соціально-економічні процеси (табл. 1).

Таблиця 1 – Переваги та недоліки цифрової економіки

Цифрова економіка	
Переваги	Недоліки
1. більший обсяг інформація та розширення можливостей вибору; 2. ефективне використання часового ресурсу; 3. зниження витрат; 4. незначні бар'єри входу; 5. високий рівень гнучкості графіка роботи - можливість працювати віддалено; 6. переваги для країн, що розвиваються.	1. посилення монополістичної влади 2. зниження рівня соціалізації та комунікації; 3. домінування інформаційно-комунікаційних технологій над людиною; 4. загроза порушення конфіденційності; 5. зростання рівня тінізації економіки; 6. збільшення рівня безробіття в традиційних галузях; 7. ймовірність погіршення екологічного стану

Джерело: складено авторами на основі [2]

Підкреслимо, що динаміка сучасного розвитку зумовлює необхідність постійного пошуку інноваційних рішень, котрі базуються на інформаційно-комунікаційних технологіях. Питання полягає не лише у необхідності вижити

в складних умовах сьогодення, але розвиватися за рахунок використання інформаційно-комунікаційних технологій в організації та управлінні бізнесом. У зв'язку з цим впровадження інформаційних систем і виведення на ринок додаткових і принципово нових цифрових продуктів є драйвером підвищення ефективності функціонування різних галузей.

Цифрова трансформація породжує виникнення нових моделей введення ділової активності, основою яких є активне використання послуг посередників, пошук нових джерел створення і передачі цінностей, нових ринків збуту тощо.

Отже, цифрова трансформація характеризується не лише активним використанням цифрових технологій в соціально-економічних процесах, але і більш гнучким мисленням під впливом інформаційно-комунікаційних платформ. Тому адаптації до нових умов цифрової економіки та розробка певної стратегії дій та розвитку є неминучим процесом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Milgrom P. and Roberts J. The Economics of Modern Manufacturing: Technology, Strategy, and Organization. The American Economic Review, June 1990. P. 256-272.

2. Доповідь про цифровий розвиток «Цифрові дивиденди». Група Світового банку. URL: <http://documents.worldbank.org/>

УДК 327.5

Прушківська Е.В.¹, Швалко А.Д.²

¹ проф. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ГФ-212м НУ «Запорізька політехніка»

ВПЛИВ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК

На сучасному етапі значно підвищилася кількість збройних конфліктів, які мають різні причини та глибину й виникають між різними учасниками. Зазначене обумовлене впливом геополітичних та гео економічних змін у світі.

Безумовно конфлікти перш за все негативно впливають на рівень соціально-економічного розвитку окремих країн, так і світу в цілому. Адже наслідки конфліктів знаходять свій прояв не лише в країнах, які є безпосередніми учасниками, але й тих країн, які пов'язані певними угрупованнями, участю у міжнародних організаціях тощо. Зазначене обумовлене високим рівнем взаємопов'язаності та взаємодії країн на світовому ринку як наслідок поглиблення процесів глобалізації.

Підкреслимо, що важливими характеристиками збройних конфліктів, від яких залежить час вирішення та наслідки, є:

1. складність;
2. багатовимірність;
3. наявність значної кількості учасників, які мають власне бачення та інтереси, що і унеможливує досягнення узгодженості та попередження конфліктної ситуації.

З точки зору міжнародного права загальноприйнято класифікувати конфлікти залежно від рівня виникнення збройного конфлікту [1]:

- 5) міждержавний та міжнародний;
- 6) внутрішній – між державою та певний угрупованням;
- 7) неміжнародний збройний конфлікт (в межах гуманітарного права).

Беззаперечним фактом є те, що збройні конфлікти негативно впливають на різні сфери життєдіяльності людей та види економічної активності.

На сучасному етапі спостерігається наявність конфліктів, які негативно впливають на соціально-економічний розвиток. Серед таких конфліктів найважливішими є [2]:

а) війни (негативно впливають на соціально-економічний розвиток в країнах, які є безпосередніми учасниками конфлікту, так пов'язаних співробітництвом країнах);

б) політичні конфлікти (скорочення рівня соціально-економічного розвитку через політичні суперечки);

в) терористичні акти (несприятливе середовище, небезпека, панічні настрої);

г) територіальні суперечки (закриття кордону спричиняє загострення економічних проблем, підвищенні рівня економічної нестабільності тощо.

На сучасному етапі важливим напрямком є соціально-економічний розвиток з точки зору психологічної реабілітації. Безперечно військові дії негативно впливають на психологічний та емоційний стан населення не лише тих, хто перебуває в зоні бойових дій, а тих, хто є опосередкованим учасником. Зазначене потребує пошуку способів та механізмів для відновлення людського потенціалу та досягнення психологічної рівноваги, зменшення страху та невизначеності, переорієнтацію, досягнення фізичного та психологічного балансу, що позитивно впливає на здоров'я та працездатність людини.

З точки зору економічного розвитку збройні конфлікти негативно впливають на розвиток країни не лише в теперішній час, але й обмежують потенційні можливості в майбутньому. Адже на період збройного конфлікту призупиняється багато видів економічної активності, що негативно впливає на надходження коштів до державного бюджету в вигляді податків,

підвищується рівень безробіття, зростає міграції висококваліфікованих кадрів, зменшується народжуваність тощо. Зазначене в майбутньому може призвести до катастрофічних наслідків, які мають місце не лише в країнах, які безпосередньо охоплені конфліктом, але й у світі в цілому. Незважаючи на складність обставин та конфліктної ситуації треба не лише виживати, але й розвиватися на основі максимального використання наявного потенціалу, підтримка міжнародних партнерів та максимально ефективного використання людських ресурсів.

Отже, проведений аналіз свідчить про надзвичайні випробування постають перед Україною, які потрібно успішно подолати. Однак у світовій практиці є приклади країни швидкого відновлення що пов'язано з тим, що воєнні дії, збройні конфлікти, тероризм впливає на освідомлення необхідності докорінних змін та перетворень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.СІПРІ 2021: Щорічник: озброєння, роззброєння та міжнародна безпека: Пер. з англ. / Стокгольм. міжнар. ін-т дослідження миру; Укр. центр екон. і політ. досліджень ім. О. Разумкова; Редкол. укр. вид.: О. Мельник (керівник проекту) та ін. Київ: Заповіт, 2022. 724 с.

2.Буневіч К. Г. Трансформація військово-технічного співробітництва в умовах глобалізації. Вісник університету ім. С.Ю. Вітте. Серія 1: Економіка та управління. URL: https://www.muiv.ru/vestnik/pdf/eu/eu_2014_3_47-52.pdf

УДК 330.341

Синюков А.В.¹, Пуліна Т.В.²

¹ аспірант кафедри Менеджменту НУ «Запорізька політехніка»

² д-р екон. наук, проф. НУ «Запорізька політехніка»

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ТА ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ НА ПОВОЄННЕ ВІДРОДЖЕННЯ

Актуальність міжнародного співробітництва у питанні повоєнного відродження України виявляється в контексті поточних геополітичних, економічних та соціокультурних викликів, з якими країна стикається після військового конфлікту. Надання та отримання підтримки від міжнародних партнерів має вирішальне значення для забезпечення стійкості, економічного оновлення та зміцнення українського суспільства у постконфліктний період. Ця співпраця дозволить зробити кроки у напрямку відновлення економіки, покращення інфраструктури, підтримки внутрішнього порозуміння та відродження довіри до державних інституцій, що є необхідними складовими для сталого розвитку та миру в регіоні та світі.

Сучасний світ є результатом історичного розвитку спільно-розділеної праці від елементарної клітини суспільства через відокремлення та інституалізацію, з одного боку, моментів роздільності, а з іншого – моментів спільності, що втілюється у співвідношеннях держави і ринку, національного і світового господарства та знаходить сучасне втілення у розгортанні суперечності між глобалізацією, яка реалізується за допомогою інформаційно-мережових і фінансових технологій, і локалізацією матеріальних та трудових ресурсів, не здатних рухатися з швидкістю інформації та фінансових потоків [1, с. 13].

Сучасний світ перетворився у розділено-спільну світ-систему, основною суперечністю якої стала суперечність між глобалізацією і локалізацією. Війна Росії проти України є локалізацією у просторі України найбільш гострих глобальних суперечностей провідних світових гравців. Повоєнна реконструкція економіки України повинна врахувати попередній пройдений Україною шлях і набутий досвід, наслідки ринкових трансформацій інверсійного типу і бути спрямованою на формування національно укоріненого економічного розвитку, який спирається на найбільш повне використання національних сировинних ресурсів, виробничого, науково-технічного та трудового потенціалу і створення мережі ланцюгів продукування доданої вартості та переробки сировини у кінцеву продукцію для задоволення потреб населення та експорту [1, с. 13].

Станом на червень 2023 року не існує єдиного загальнонаціонального плану відновлення України, розробленого владою, який мав би юридичну силу та використовувався іншими акторами відновлення як стратегічний документ. План відновлення, який було розроблено до минулорічної конференції в Лугано, не став дорожньою картою для учасників відновлення, не отримав юридичного статусу та майже не використовується і не згадується учасниками процесу відновлення (представниками влади, донорами, ОМС, ОГС). Представники громадянського суспільства України критично оцінюють як процес підготовки цього плану, так і його результативність [2].

Повоєнна відбудова України відбуватиметься в умовах фрагментації світової економіки і реалізовуватиметься за відповідними параметрами. Україна і надалі залежатиме від зовнішніх джерел фінансування і матеріальної допомоги. У цьому контексті вкрай актуальним є збереження зовнішніх пріоритетів розвитку країни, у першу чергу набуття повноцінного членства в Європейському Союзі. Важливо також усвідомити роль держави в економічному житті в умовах війни і в період післявоєнної відбудови. Крім того, беззаперечною повинна бути максимальна коректність у відносинах з іноземними партнерами, зокрема, у питаннях розрахунку потреб України у фінансуванні процесу відбудови з огляду на відмінності в ставленні до проблем корупції в Україні й країнах Заходу.

Загалом глобальні процеси мають значущий вплив на повоєнне відновлення України, визначаючи ключові напрямки та принципи цього відновлення. Основні напрямки та принципи впливу глобальних процесів на повоєнне відновлення України можна визначити наступним чином:

1. Економічний розвиток та інвестиції: глобальні економічні процеси впливають на розвиток економіки України через торговельні угоди, інвестиції та фінансову співпрацю. Привертання іноземних інвестицій та стимулювання економічного зростання є одним із пріоритетів відновлення.

2. Технологічна модернізація та інновації: вплив глобальних технологічних та наукових процесів дозволяє Україні здійснювати технологічну модернізацію в галузях енергетики, промисловості, сільського господарства та інших. Використання передових технологій сприяє підвищенню продуктивності та конкурентоспроможності.

3. Гуманітарна допомога та освіта: глобальні гуманітарні програми та допомога в сфері освіти допомагають покращити якість життя населення та забезпечують доступ до освіти, охорони здоров'я та соціальних послуг.

4. Зміцнення демократії та правової системи: глобальні стандарти у галузі демократії, прав людини та правової системи впливають на формування та зміцнення демократичних інститутів, правового порядку та забезпечення гарантій громадянських свобод.

5. Енергетична безпека та екологія: глобальні виклики у сфері енергетики та екології впливають на формування стратегій забезпечення енергетичної безпеки та здоров'я населення, сприяючи використанню відновлюваних джерел енергії та зменшенню впливу на навколишнє середовище.

6. Геополітичне партнерство та міжнародна співпраця: встановлення стратегічних партнерств з країнами та регіональними блоками, сприяння мирному врегулюванню конфліктів та участь у міжнародних організаціях є основними принципами глобальної міжнародної співпраці [3].

Глобальні процеси визначають стратегічні напрямки та принципи відновлення України, сприяючи її сталому розвитку, покращенню якості життя та зміцненню місця країни у світовому співтоваристві. Важливо ефективно використовувати ці можливості для досягнення глобальних цілей та забезпечення мирного та процвітаючого майбутнього України.

Для визначення стратегічного напрямку відновлення України після війни запропоновано цільові орієнтації, що відтіняють принципи промислового розвитку країн Європейського Союзу. Ці орієнтації спрямовані на створення країни з конкурентоздатною та стійкою економікою, що ґрунтується на міцних регіонах та громадах, здатних до самовдосконалення, а також на розвиненій промисловості як основі інклюзивного соціально-економічного прогресу України.

Це передбачає розроблення державної політики, яка враховуватиме основні аспекти нової промислової стратегії ЄС. Ця політика буде орієнтуватися на цифровізацію виробничих процесів, впровадження процедур декарбонізації економіки, забезпечення безпеки та локалізації, а також забезпечить технологічну безпеку виробництва та розвиток висококваліфікованого суспільства.

Необхідність концептуального уявлення процесу є необхідною складовою стратегічного планування. Це дозволить не лише визначити шляхи досягнення стратегічних цілей та механізми трансформації соціально-економічної системи країни у процесі післявоєнного відновлення, що мають складну багаторівневу структуру, а й надасть можливість всім потенційним учасникам цього процесу оцінити свої можливості та визначити свою позицію щодо інвестицій [2].

Геополітичне становище України значною мірою визначатиметься кінцевими результатами воєнних дій, післявоєнними мирними угодами (якщо вони будуть укладені), баченням ключових держав щодо майбутнього світоустрою, судовими рішеннями щодо країн-агресорів. З великою ймовірністю можна очікувати, що Україна потрапить в орбіту західних союзників, максимально тяжітиме до економічної й політичної співпраці з країнами Східної та Центральної Європи, які наразі вже є членами ЄС. Натомість контакти з пострадянськими країнами будуть суттєво обмежені.

У повоєнний час для України важливо знайти не лише місце на глобальному ринку товарів і послуг, але й визначити власне геополітичне становище, цілі та цінності. Враховуючи географічне положення, історичний контекст та потенціал людського розвитку, Україна має можливість стати регіональним політичним та економічним лідером.

Таким чином можемо підсумувати, що міжнародне співробітництво та глобальні процеси є невід'ємними чинниками успішного повоєнного відродження України. Глобалізація економіки, політики, технологій та культури створює нові можливості та виклики, які потребують спільних зусиль країн світу для забезпечення миру, стабільності та розвитку. Економічна співпраця та інвестиції від глобальних гравців сприятимуть відновленню української економіки та інфраструктури. Політична підтримка та дипломатичні зусилля міжнародних організацій сприяють зміцненню міжнародного статусу України та утвердженню її позицій в світі. Гуманітарна допомога та програми розвитку надають можливість покращити якість життя населення, забезпечити освіту та охорону здоров'я. Україна після війни має стати впливовим світовим гравцем та впливати на глобальну арену та ефективно співпрацювати з іншими країнами, використовуючи свої природні, економічні та людські ресурси. Це дозволить країні максимально

використовувати можливості глобального співтовариства для досягнення сталого розвитку та процвітання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гриценко А. Національно укорінений розвиток у розділено-спільному світі // Міжнародний історичний досвід повоєнної реконструкції економіки: уроки для України : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 27 квітня 2023 р.) / ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України», Інститут вищої освіти НАПН України. – К., 2023. – С. 13

2. Дослідження ініціатив у сфері повоєнного відновлення. [Електронний ресурс] // Режим доступу до ресурсу: https://ednannia.ua/images/Master_version_UKR_Rebuilding.pdf

3. Повоєнне відродження України. Візія відділення економіки Національної академії наук України [Електронний ресурс] // Режим доступу до ресурсу: <https://ndc-ipr.org/media/posts/presentations/>

УДК 339.9

Сахно Т.А.

д-р філософії ЧДТУ

МІЖНАРОДНІ КОРПОРАЦІЇ: ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В сучасних економічних відносинах міжнародні корпорації – транснаціональні корпорації (ТНК) є основними суб'єктами господарської діяльності між країнами світу. Під впливом їх міжнародної діяльності відбулася транснаціоналізація світової економіки та поглиблення світогосподарських відносин. ТНК забезпечують формування міжнародної взаємодії між суб'єктами господарювання інших держав, перерозподіл світових ресурсів, інтернаціоналізацію виробничих відносин. Вони є представниками значної частини виробництва, світової торгівлі, міграції міжнародного руху капіталу та міжнародного трансферту інновацій і технологій.

Транснаціональні корпорації чинять значний вплив від своєї діяльності на зростання економічного простору окремої країни та економіку міжнародного масштабу. Класифікацію видів ТНК за напрямками діяльності та ступенем контролю капіталів представлено схематично на рис. 1.

У сьогоденні транснаціональні корпорації відіграють важливу роль у світовій економіці. Їх вплив на міжнародні процеси не можна недооцінювати. Вони контролюють значний відсоток діяльності філій у світовій економічній системі.

Рисунок – 1 Класифікація видів ТНК за напрямками діяльності та ступенем контролю капіталів [4].

ТНК перетворилися на центр глобального економічного розвитку завдяки інтернаціоналізації капіталу та виробництва, появи транскордонних стратегічних альянсів, лібералізації зовнішніх торговельних відносин.

Варто зазначити, одним з головних пріоритетних переваг наявності ТНК в економічному просторі країни передбачає наявність прямих іноземних інвестицій в її економіку. Іноземні інвестиції позитивно впливають на економічний потенціал країни, в якій провадять свою діяльність закордонні підрозділи материнського підприємства (ТНК), покращують обсяги виробництва, підвищують зайнятість населення, платіжний баланс, зовнішньоторгівельний оборот, модернізацію та конкурентоспроможність економіки. У сьогоднішні підприємства, компанії, філії ТНК набули статусу основних структурних важелів впливу на економіку переважної більшості країн як вагомі чинники її подальшого зростання та ефективності.

Міжнародні корпорації вирішують основні виклики нового територіального та економічного поділу світу шляхом формування найбільшої групи іноземних інвесторів та носіїв новітніх технологій у виробничій та невиробничій сферах. Їх діяльність дає приймаючим країнам додаткові можливості для економічного розвитку та зростання, але, одночасно, може зменшувати економічну самостійність через вплив на формування державної політики регулювання секторів національної економіки, ринків, фінансову, зовнішньоторговельну політику.

Для економічного простору України наявність міжнародних корпорацій не є виключенням. Стимулювання їх діяльності на території держави є одним з чинників залучення іноземного інвестиційного капіталу.

Відповідно до статистичної інформації Міністерства фінансів України [2] за останні три роки (2021 – 2023 рр.) найбільші обсяги інвестування в державу зафіксовано в 2021 р. – 6 687 млн. дол. В 2022 р. прямі інвестиції склали – 1 152 млн. дол., – спостерігається відтік коштів, який пов'язаний з воєнними діями та введенням воєнного положення в країні, що значно ускладнило її економічний стан та стрімко знизило інвестиційну привабливість. За 2023 р. (I, II квартали) надійшло 2 468 млн. дол. прямих інвестицій, що вказує про поступове наростання чистого притоку коштів за цими операціями.

За статистичними даними Національного банку України [3] найбільша частка розподілу іноземних підприємств в державі за галузями економіки належить: сільському, лісовому та рибному господарству; підприємствам промисловості; підприємствам оптової та роздрібною торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів; установам фінансової і страхової діяльності; організаціям, що здійснюють операції з нерухомим майном; організаціям, що здійснюють професійну, наукову та технічну діяльність. Найбільші обсяги операцій належать країнам-інвесторам: Кіпр, Нідерланди, Швейцарія, Австрія.

За даними Американської торгової палати в Україні (AmCham Ukraine) [1] в межах держави провадять свою діяльність більше ніж 600 компаній-членів. Через воєнні дії майже половина компаній зазнали збитків на своїх об'єктах та заводах. Але, незважаючи на обставини сьогодення, корпорації продовжують свою діяльність, чим сприяють відновленню уразливої української економіки та налаштовані на участь у її подальшій відбудові. З 2022 р. AmCham Ukraine прийняла до співпраці 88 компаній-учасників [1], що вказує про динаміку та інноваційний характер розвитку бізнес середовища. За статистикою [1] з серпня 2023 р. свою діяльність в Україні продовжують 84 % компаній. З них, в подальшому, планують інвестувати в нові об'єкти та проекти – 63 %, 74 % прогнозують створення робочих місць в діючих проєктах. Зазначені дії та наміри в політиці діяльності міжнародних корпорацій вказують про готовність до участі у відновленні України.

Для іноземних інвесторів українська економіка є привабливою через наявний природно-ресурсний потенціал, відносно недорогоартистичну робочу силу, високий рівень людського капіталу. Позитивним є той факт, що діяльність міжнародних корпорацій сприяє збільшенню прямих іноземних інвестицій, посиленню внутрішньої торгівлі, утворенню нових робочих місць, впровадженню інновацій, випуску нових видів продукції.

Ключовими характеристиками транснаціональних компаній є: посилення їх ролі та ступеня виробничого процесу у світовій економіці; характер їх господарської діяльності, який відбувається у міжнародному форматі; високий рівень незалежності власного капіталу; наявність потужного ресурсного потенціалу – економічного та матеріального.

Варто зазначити, що іноземні інвестори частіше обирають більш розвинуті сектори економіки країн розташування своїх філій, що може бути загрозою її подальшої залежності; можуть використовувати екологічно небезпечні технології та матеріали; на підприємствах впроваджувати риси власної корпоративної культури. На нашу думку, захистом для національної економіки на державному рівні мають бути розроблені нормативно-правові документи які регулюють діяльність іноземних ТНК згідно економічних інтересів та безпеки держави, також, впровадження заходів державного регулювання спрямованих на формування вітчизняних ТНК.

Отже, побудова ділових відносин України, як країни базування – «приймаючої» країни, з міжнародними корпораціями має ґрунтуватися на особливостях умов інвестування; врахуванні ступеня позитивних та негативних наслідків від їх діяльності; посиленні державного регулювання в сфері іноземного інвестування – заборона інвестування в окремі галузі, які є основою національної економічної безпеки (металургія, енергетика та комунікації, транспорт, суднобудування), що продукує ризики зростання залежності економіки держави від іноземних корпорацій; оцінка загроз для економічної безпеки держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Andy Hunder. Now is the time for businesses to look at Ukraine [Електронний ресурс]. 2023. – Режим доступу: <https://111.ink/H111P>
2. (дата звернення 30.09.2023 р.) – Назва з екрану.
3. Міністерство фінансів України [Електронний ресурс]: офіційний сайт. – Режим доступу: <https://111.ink/28ePm> (дата звернення 29.09.2023 р.)
3. Національний банк України [Електронний ресурс]: офіційний сайт. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua> (дата звернення 29.09.2023 р.)
4. Журнал Forbes [Електронний ресурс]: офіційний сайт. The world's biggest public companies. Режим доступу: <http://www.forbes.com> (дата звернення 30.09.2023 р.) – Назва з екрану.

УДК 338(100)

Синіговець О.М.¹, Новік І.О.², Перерва П.Г.³

¹ канд. економ. наук, доцент НТУ «ХПІ»

²канд. економ. наук, доцент НТУ «ХПІ» політехнічний інститут»

³ д-р економ. наук, проф. НТУ «ХПІ»

ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО КОМПАРАТИВНОГО АНАЛІЗУ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Відносність і динамічність категорії «конкурентоспроможність» зумовлює необхідність її оцінки, а складність категорії «конкурентоспроможність» визначає різноманіття підходів до її оцінки. Оскільки суб'єкти конкурують в різних сферах і на різних ринках, підходи до оцінки конкурентоспроможності можуть бути різними. На сьогоднішній день в економічній літературі найбільш повно представлені критерії і методи оцінки конкурентоспроможності підприємств і країн [1-10]. Найменшою мірою розроблено механізм оцінки конкурентоспроможності різних територіальних утворень (країни, міста, області). Існують такі фундаментальні підходи до визначення рівня конкурентоспроможності територіальних систем: визначення одного показника; інтегральна (рейтингова) оцінка на основі системи статистичних показників; експертна оцінка.

Можливість використання одного показника визначається існуючою залежністю між різними рівнями конкурентоспроможності (фірма, регіон, країна) [4, 7]. В якості такого єдиного узагальнюючого показника пропонуємо використовувати показник питомої заробітної плати, який є функцією наступних характеристик: продуктивність праці і заробітна плата. Цей показник є універсальним, що дозволяє застосовувати його до будь-якої економічної системи - країні, регіону, місту, галузі, підприємства. Знаменник формули (продуктивність праці) є характеристикою ефективності виробництва і використовується для оцінки ефективності функціонування на всіх рівнях як відношення обсягу виробленої продукції до числа зайнятих у виробництві людей. Показник питомої заробітної плати через розмір заробітної плати відображає рівень споживання і пов'язані з ним особливості розвитку соціальної сфери. Дослідження авторами залежності одиниці заробітної плати в регіонах України від різних показників показало, що існує досить високий ступінь кореляції між цим показником і рівнем інвестиційної привабливості регіону, що є однією з характеристик його конкурентоспроможності [2, 6, 9]. Кореляція з іншими показниками (інвестиції в основний капітал, прожитковий мінімум та інші) відносно слабка. Таким чином, можна погодитися з висновком, що вартість питомої заробітної плати може бути використана для експрес-оцінки рівня конкурентоспроможності, як мінімум, для залучення бізнесу.

В рамках другого підходу (оцінка на основі системи статистичних показників) при визначенні інтегрального показника кожен автор пропонує свій набір показників []. Методи відрізняються кількістю і складом досліджуваних груп показників. Існує і загальна, як правило, методика

включає оцінку різних видів потенціалу території, інвестиційної привабливості, ефективності використання ресурсної бази, рівня життя населення. Наприклад, на думку ряду авторів [ ], показник міжнародної конкурентоспроможності повинен бути інтегральним, результатом синтезу п'яти факторів:

- міжнародний капітал (регіональна власність: основні засоби, земля і надра, людський капітал, науковий потенціал);
- міжнародний бюджет (бюджет виступає гарантом фінансової стабільності і фінансової незалежності групи країн);
- міжнародна економіка (склад і структура міжнародної економіки, інвестиційна привабливість країн);
- демографічна ситуація і добробут населення (соціальна статистика і рівень життя населення за соціальними верствами);
- міжнародний менеджмент (якість міжнародного менеджменту).

Третій підхід (оцінка на основі статистичних показників та експертних оцінок) являє собою рейтингову систему оцінки рівня конкурентоспроможності територіальних економічних систем, що поєднує в собі використання статистичних показників та експертних оцінок. Застосування такого підходу має свої переваги і недоліки. До недоліків можна віднести високу вартість, складність і суб'єктивність експертної думки. Перевагами є те, що залучення професійного наукового та практичного досвіду висококваліфікованих фахівців необхідно при оцінці впливу позитивних і негативних факторів на конкурентні позиції регіону [6].

Найбільш відомі оцінки рівня конкурентоспроможності країн, проведені Міжнародним економічним форумом та Міжнародним інститутом розвитку менеджменту. Наприклад, методологія Міжнародного економічного форуму включає два основних показники - зростання конкурентоспроможності і рівень мікроекономічної конкурентоспроможності. Оцінка здійснюється за 188 критеріями [1, 3, 8, 10]. Використовуються як статистичні показники, так і експертні оцінки. При цьому мікроекономічна конкурентоспроможність конкретної територіальної економічної системи включає в себе дві складові - функціонування і стратегії компаній і якість бізнес-середовища.

Міжнародний інститут розвитку менеджменту пропонує використовувати 4 групи факторів: економічна ситуація, ефективність державного регулювання, ефективність функціонування бізнесу та інфраструктури. У кожній з чотирьох груп використовується велика кількість показників - наприклад, 77 критеріїв використовуються для оцінки економічної ситуації, для оцінки інфраструктури. Загальні підходи цих методів припускають досить великий набір показників, що робить оцінку дуже трудомісткою і дорогою. Проте ці підходи можуть бути використані для

проведення комплексної оцінки міжнародної конкурентоспроможності, оскільки являють собою спосіб агрегації ряду окремих показників в підсумковий показник.

В рамках даного дослідження була зроблена спроба розробити власну систему експертних оцінок для визначення комплексного показника конкурентної позиції регіону, що складається з 4 типів критеріїв:

1. Критерії зовнішнього середовища (конкурентоспроможність продукції країни на світовому ринку, на ринку Європейського Союзу і на національному ринку).

2. Критерії міжнародного середовища (конкурентоспроможність продукції країн на внутрішньо-регіональному ринку, вплив виробництва на екологічну ситуацію, соціальна напруженість, природно-географічні умови і ресурсні чинники).

3. Техніко-економічні та фінансові критерії (рентабельність виробництва, патентоспроможність, можливість технічної перебудови виробництва, потреба в кадрах, наявність обладнання, інфраструктурних можливостей).

4. Критерії ринкового середовища (характеристика системи збуту продукції, рівень конкуренції за вироблені в регіоні товари, оцінка конкурентних переваг регіональної продукції, комерційна стійкість регіональної продукції).

Кількісні рейтингові шкали повинні відображати важливість кожного критерію для реалізації регіональної політики на кожному етапі. Підсумовування балів по кожній групі критеріїв дозволяє провести комплексну оцінку всіх факторів, що відображають конкурентоспроможність продукції, що випускається в регіоні. Основним результатом такої комплексної оцінки, на думку авторів, є визначення потенціалу регіону для виробництва затребуваних товарів, а заодно і обсягу додаткових робіт і вартості ресурсів, що виникають у адміністрацій для забезпечення і підтримки таких конкурентних позицій.

Програмно-цільовий підхід, заснований на детермінантах, включає в себе розробку дворівневого «дерева цілей», на основі якого залишають дві матриці оцінки цілей. Цілі повинні мати тимчасові і кількісні характеристики. Потім визначаються коефіцієнти важливості поставлених цілей, які будуть характеристикою впливу фактору на конкурентоспроможність. Цей метод включає в себе формування факторів і умов розвитку бізнесу, стимулювання споживчого попиту, розвиток суміжних галузей, створення і розвиток стратегії. Це багаторівневий підхід, який вимагає деталізації та розробки. Так, на другому рівні відбувається підготовка кваліфікованих кадрів, виявлення і підтримка конкурентоспроможних виробництв і ряд інших моментів. Оцінка на основі

підсумовування показників соціально-економічного розвитку з урахуванням їх вагової оцінки. Регіон знаходиться в сфері впливу країни (групи країн), будучи її підсистемою, тому фактори їх конкурентоспроможності багато в чому збігаються. Пропонується використовувати 19 критеріїв: видатки на людський розвиток, інвестиційну діяльність, інноваційну діяльність, активність малого підприємництва, стан навколишнього середовища, рівень безробіття, середню тривалість життя тощо.

Автори різних підходів до міжнародного компаративного аналізу конкурентоспроможності в основному дотримуються позиції, що оцінка конкурентоспроможності території повинна бути комплексною і враховувати різні фактори. Однак вони по-різному розставляють акценти, використовують різні групи даних і об'єднують їх в модулі, різні за змістом і характеристиками. Здебільшого автори різних теорій оцінки визнають значущими критеріями рівень і якість життя населення, інвестиційну привабливість, економічну ефективність, положення регіону в порівнянні з іншими і всередині країни. Для визначення конкурентоспроможності автори вважають за необхідне застосовувати якісні та кількісні показники, традиційні і нетрадиційні, відносні і абсолютні, матеріальні і нематеріальні. Застосування і співвідношення цих показників залежить від цілей дослідження і термінів прогнозування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Kobieliava T.O, Tkachov M.M., Tkachova N.P., Pererva P.G. (2017) Determination of marketing characteristics of market capacity for electrical automation // *Marketing and Management of Innovations*. №3. С.79-86.

2. Шаульська Л.В., Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Дослідження впливу підприємницьких ризиків на сталий розвиток // *Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит*. 2023. № 3 (181). С. 14-23. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/66827>

3. Кобелева Т. О. Економічна оцінка роботи підрозділу із забезпечення комплаєнс-безпеки підприємства // *Науковий вісник ПУЕТ : зб. наук. пр. Сер. : Екон. науки*. Полтава: ПУЕТ, 2019. № 3 (94). С. 38-48. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/58560>

4. Попов О.В., Мехович С.А., Кобелева Т.О. Класифікація ризиків при проведенні інноваційних перетворень // *Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит*. 2021. №3. С.66-71.

5. Кобелева Т.О. Комплаєнс як категорія економічної безпеки промислового підприємства // *Економіка: реалії часу*. 2018. № 6 (40). С. 52-59. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2018/No6/52.pdf>

6. Kocziszky G., Veres Somosi M., Kobieliava T.O. Compliance risk in the enterprise // *Стратегії інноваційного розвитку економіки України: проблеми,*

перспективи, ефективність "Форвард–2017": тр. 8-ї Міжнар. наук.-практ. Internet-конф. Харків : НТУ "ХПІ", 2017. С. 54-57.

7. Pererva P.G., Kocziszy György, Szakaly D., Somosi Veres M. Technology transfer. Kharkiv-Miskolc: NTU «KhPI», 2012. 668 p.

8. Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Методичні засади моніторингу показників енергетичної безпеки в діяльності бізнес-структур // Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит. 2023. № 3(181). С.33-42. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/66824>

9. Шаульська Л.В., Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Формування та використання системи моніторингу підприємницьких ризиків як запорука сталого розвитку бізнес-структур // Економіка і організація управління. 2023. №1(49). С.34-44. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/68529>

10. Кобелева Т.О. Комплаєнс-безпека креативних економічних розробок // Сучасні підходи до креативного управління економічними процесами : матеріали 10-ї Міжнар. наук.-практ. конф., 22 квітня 2019 р. Київ : НАУ, 2019. С. 87-89. <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/41523>

УДК 338.242

Ситников М.М.¹, Белименко М.Ю.²

¹ канд. економ. наук, доцент НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ГФ-212м НУ «Запорізька політехніка»

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

Посилення впливу глобальних чинників вимагає від країн підвищення рівня економічної безпеки, яка є запорукою стійкого розвитку. Особливо актуальним це питання для національної економіки стало внаслідок зовнішньої агресії, яка значно погіршила граничні показники рівня економічної безпеки, а за ланцюговою реакцією і рівень та якість життя населення. Крім того спостерігається значне погіршення макроекономічних показників та розбалансованість економічного розвитку, що обмежує перспективи майбутнього економічного зростання.

Зауважимо, що в Україна економічна безпека має шість рівнів регулювання [1]:

- перший - Конституція України.;
- другий - кодекси України;
- третій - Закон України «Про основи національної безпеки України»;
- четвертий - інші закони з питань безпеки чи з питань діяльності суб'єктів забезпечення економічної безпеки;
- п'ятий - підзаконні нормативні документи;
- шостий - локальні нормативно-правові акти місцевих органів.

Згідно нормативно-правової бази реальні та потенційні загрози національній економічній безпеці передбачають [2]:

- істотне скорочення внутрішнього валового продукту;
- зниження інвестиційної та інноваційної активності і науково-технічного та технологічного потенціалу;
- ослаблення системи державного регулювання і контролю у сфері економіки; нестабільність у правовому регулюванні економічних відносин;
- критичний стан основних виробничих фондів у провідних галузях промисловості, АПК, системах життєзабезпечення;
- недостатні темпи відтворювальних процесів та подолання структурної деформації в економіці;
- критична залежність економіки від кон'юнктури зовнішніх ринків;
- нераціональна структура експорту з переважно сировинним характером;
- велика боргова залежність держави; небезпечне для економічної незалежності України зростання частки іноземного капіталу у стратегічних галузях економіки;
- неефективність антимонопольної політики; критичний стан з продовольчим забезпеченням населення;
- неефективність використання паливно-енергетичних ресурсів, недостатні темпи диверсифікації джерел їх постачання та відсутність активної політики енергозбереження, що створює загрозу енергетичній безпеці;
- «тінізація» національної економіки; переважання в діяльності управлінських структур особистих, корпоративних, регіональних інтересів над загальнонаціональними тощо.

За досвідом країн ЄС важливим документом з точки зору практичної реалізації питань національної безпеки є Стратегія національної безпеки, ключовими цілями якої є [3]:

- мінімізація загроз державному суверенітету;
- гарантування мирного майбутнього.

На нашу думку важливим завданням економічної безпеки є здатність задовольнити потреби окремої людини, суспільства та держави. Зазначене досягається на основі трьох складових:

- економічна незалежність – контроль на ресурсною базою, використання конкурентних переваг у міжнародній торгівлі;
- стійкий та стабільний стан національної економіки;
- злагоджена взаємодія між всіма елементами економічної системи;
- здатність до саморозвитку і прогресу.

На основі проведеного аналізу, можна підсумувати, що економічна безпека, є важливою складовою національної безпеки, хоча має досить

складну внутрішню структуру, яка визначається багатополарністю точок зору щодо її змісту та сутності.

З урахуванням ситуації, що склалася в українській економіці, проблеми економічної безпеки, пошук методів і шляхів захисту економіки України як ніколи актуальні і потребують подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Губський Б.В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан та стратегія забезпечення. Київ : ДП «Укрархбудінформ», 2001. 122 с.

2. Денисов А.І. Економічна безпека держави: завдання господарсько-правового забезпечення. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2014. № 2 (17). С. 197–205.

3. Стратегія національної безпеки України : затв. Указом Президента України від 26 трав.2015 р. № 287/2015. Офіц. вісн. України. 2015. № 43. Стор. 14. Ст. 1353.

УДК 694.67

Сичова О. С.¹, Кравцов О. С.², Віндюк А. В.³

¹ канд. економ. наук, доцент НТУ «ХП»

² студ. гр. БЕМ-М7226 НТУ «ХП»

³ студ. гр. БЕМ-М722а НТУ «ХП»

ФОРМУВАННЯ СУЧАСНИХ МАРКЕТИНГОВИХ СТРАТЕГІЙ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ ПРИ ВИХОДІ У МІЖНАРОДНЕ БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩЕ

Під час насичення внутрішніх товарних ринків, що спостерігається в Україні, потрібно шукати нові шляхи підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, адже впровадження інтегративних стратегій виходу на зовнішні ринки стає однією з найперспективніших альтернатив стратегічного розвитку. Спираючись на вищесказане, можна стверджувати, що тема дослідження є актуальною і потребує подальшого вивчення.

Теоретичною платформою досліджуваної проблематики є фундаментальні праці зарубіжних науковців, зокрема таких як: Армстронг Г. [1] та Джонсон М. [2]. Вагомий внесок у дослідження маркетингових стратегій розвитку внесли вітчизняні науковці, серед яких варто виділити Гаркавенко С. [2], Балабанову Л. [3], Судомир С. [5], Ціх Г. [8]. Водночас кількість досліджень з названої проблематики у вітчизняній науковій літературі є доволі обмеженою. Цінність вказаної проблематики, необхідність її вирішення обумовили вибір теми дослідження та його напрями.

Метою дослідження є розширення теоретико-методологічного підґрунтя концепції розвитку підприємства на засадах стратегічної маркетингової

орієнтації; обґрунтування рекомендацій щодо вдосконалення механізму формування маркетингової стратегії підприємства при виході на зовнішні ринки.

У сучасних умовах української економіки кожне підприємство намагається не тільки максимізувати прибуток, а й сприяти ефективній маркетинговій діяльності. Тому важливим є вибір маркетингової стратегії підприємства, яка б відповідала усім вимогам самого підприємства, забезпечувала ефективну та рентабельну роботу, приносила прибуток та сприяла подальшому розвитку підприємства та його інтеграції у міжнародне бізнес-середовище. Грамотне, обґрунтоване маркетингове рішення щодо вибору стратегії допоможе підприємству вижити в несприятливому зовнішньому середовищі.

У більшості сучасних тлумачень маркетинговій стратегії відводиться визначна роль, проте існують певні розбіжності щодо тлумачення сутності окремих її складових. Зокрема, Армстронг Г. визначає маркетингову стратегію як «логічну схему маркетингових заходів, за допомогою яких компанія сподівається досягнути власних маркетингових цілей. Вона має складатись із окремих стратегій для кожного цільового ринку, позиціонування, комплексу маркетингу та рівнів витрат на маркетингові заходи» [1].

Формування маркетингової стратегії передбачає проведення порівняльного аналізу ресурсів підприємства (фінансових, технічних та управлінських) з аналогічними ресурсами головних конкурентів; аналіз усіх підконтрольних аспектів виходу підприємства на ринок (продукція/послуги підприємства, елементи маркетинг-міксу, створення цінності для покупця); визначення цільових ринків, при зверненні до яких вигода для покупця повинна отримати форму; формування у рамках певного горизонту планування [3].

Не заперечуючи позиції процитованих зарубіжних учених, лише дещо її узагальнивши, ми робимо висновок, що маркетингова стратегія – це політика ринкової діяльності на довгострокову перспективу, вона є визначальною серед інших функціональних стратегій охоплення зовнішнього ринку.

В ситуації, якщо підприємство стикається з певними проблемами (з такими як: знижується обсяг продажів або прибутку, або досягнуто стратегічної мети, тощо) виникає необхідність певних стратегічних змін. Найчастіше підприємства шукають екстенсивні шляхи. Оскільки, очікується, що збільшення вдвічі кількості продавців або рекламного бюджету надасть відповідне збільшення продажів. На практиці ж такі дії найчастіше спричиняють зменшення прибутку і не призводять до бажаного результату. Тому для кардинального покращення результатів діяльності слід іноді виходити за рамки бізнесу, шукати принципово нові напрями його зростання.

Закордонний досвід свідчить про те, що «позитивне функціонування» пояснює 30 % загальної дисперсії та включає в себе смисложиттєві орієнтації споживачів на міжнародному ринку пропозицій, що характеризуються емоційною насиченістю життя, задоволеністю самореалізацією, локусом контролю «Я», наявністю мети у житті, а також локусом контролю життя. Це підтверджує роль освідомлення та суб'єктної активності у забезпеченні успішного вирішення головних життєвих задач особистості. Крім того, до першої компоненти увійшли також показники задоволеності життям, суб'єктивного та психологічного благополуччя, психічного здоров'я і емоційної стійкості. З цього слідує, якщо особистість може вільно виявляти і реалізовувати свій потенціал, то вона здорова, гармонійна, знаходиться у стані психологічного комфорту, який є оптимальним для швидкого і ефективного розв'язування нестандартних життєвих ситуацій. До першої компоненти також увійшла самоповага, а отже, вирішуючи життєві задачі, споживачеві необхідно враховувати свої слабкі та сильні сторони, приймати їх, відчувати впевненість у власних можливостях контролювати ситуацію. Це дозволяє особистості ефективно реалізувати свій потенціал задля досягнення поставленої мети. Стратегія стресоподолання спрямована на вирішення проблемної ситуації, що також увійшла до складу першої компоненти, свідчить про те, що задля досягнення життєвого успіху особистості необхідно ідентифікувати проблемну ситуацію та знайти альтернативні варіанти її вирішення.

Важливим завданням маркетингового дослідження споживчої поведінки на міжнародному ринку є виявлення стратегічного поля діяльності підприємства, тобто сукупності цільового ринку і призначеного для нього товару підприємства. Виявлення стратегічного поля діяльності підприємства також включає пошук ринків, що придатні для досягнення цілей підприємства та забезпечення необхідної адаптивності його товару. Від правильності вибору залежить ефективність всіх наступних маркетингових заходів і діяльності підприємства в напрямку задоволення споживчих вподобань. Компанії по всьому світу вживають заходів щодо захисту від майбутніх ризиків, приділяючи особливу увагу віддаленій роботі, впровадженню цифрових технологій і комунікації. Половина опитаних компаній планують оцінити різні сценарії для прогнозування економічних ризиків, пов'язаних з майбутніми кризами, і управління ними. Розуміючи, на чому зосереджені колеги з різних галузей в частині майбутніх інвестицій і довгострокових стратегій, компанії можуть використовувати нові можливості для поліпшення якості обслуговування клієнтів (як в магазині, так і в інтернеті).

Ключовими тенденціями розвитку стратегічного маркетингу є: орієнтованість на споживачів, міжфункціональна інтеграція стратегічного

процесу, довготермінова спрямованість, інтелектуалізація та демократизація процесу створення та реалізації стратегії, комп'ютерне моделювання стратегічних рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Армстронг Гари . Основы маркетинга. 4-е европ. изд. : пер. с англ. М.: Вильямс, 2018. 1200 с., С.57.
2. Гаркавенко С.С. Політика комунікацій. Лібра, 2014.187с., С. 298.
3. Балабанова Л. В. Стратегічний маркетинг: підручк.: Центр учбової літератури, 2012. 630с., С.78.
4. Джонсон М., Кристенсен К., Кагерманн Х. Изобретая новую бизнесмодель. Стратегии. № 1–2. 2009. С.
5. Котлер Ф. Основы маркетинга / Ф. Котлер, Г. Армстронг, Дж. Сондерс, В. Вонг. К: Вильямс, 1999. 1055 с., С.67.
6. Куденко Н.В. Стратегічний маркетинг: Навч. посібник / Н.В. Куденко. К.: КНЕУ, 1998. 152 с., С.75.
7. Судомир С. М. Стратегія розвитку підприємств та її цільова спрямованість. Інноваційна екон.: науковий журнал. 2011. № 21. С. 67-69.
8. Ціх Г. Особливості вибору маркетингової стратегії. Галицький економічний вісник. 2018. №2(27). С.79-83.

УДК 338(100)

Черепанова В.О.¹, Подрез О.І.², Перерва П.Г.³

¹ канд. економ. наук, доцент НТУ «ХП»

² канд. економ. наук, доцент НТУ «ХП»

³ д-р економ. наук, проф. НТУ «ХП»

ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СТРАТЕГІЙ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Кожна суверенна країна має в своєму арсеналі ідею прогресивного розвитку національної економіки. Для її виконання необхідно розробити стратегію (модель) розвитку, тобто досить чітко визначити мету та сформулювати ефективні методи її досягнення [1-14].

Глобалізація охопила соціокультурний розвиток народів світу, технологічний і демографічний розвиток і стала можливою завдяки науково-технічному прогресу і різкому зростанню ролі знань та інформації в сучасному суспільстві. Це позначилося на швидкості розвитку різних економічних систем. З'явилися сектори зі зростаючою віддачею, зростання населення в бідних країнах застопорився, зростання доходів збільшився, а розрив дещо скоротився, хоча продовжує бути катастрофічним за масштабами. Закони, встановлені економічною наукою, які раніше вважалися

істинними, були знищені. Темпи економічного зростання визначаються темпами технічного прогресу, але вже не так визначаються темпами зростання населення, як раніше. Більш того, сповільнюється зростання населення світу, що діє в бік збільшення доходу на душу населення і підвищує вимоги до установ, відповідальним за поширення створюваного продукту [2, 5, 9]. Конкуренція між фірмами і державами все більше зводиться до аспекту швидкості прийняття рішень, часу виконання необхідних дій. По суті, зараз існує конкуренція за швидкість, і час стає найбільш обмеженим ресурсом.

Стратегії розвитку різних країн в контексті зазначених глобальних змін, які, тим не менш, не знімають гостроти екологічних проблем, бідності і розшарування, розпаду багатьох інститутів міжнародного права і світового порядку (виникнення режиму контрольованих експортних війн, включаючи економічні війни), розрізняються за формою і змістом. Початковий рівень розвитку, доступ до знань і технологій, стан основних інститутів, демографічні та кліматичні умови визначають можливості вибору стратегії розвитку. Глобальні зміни супроводжуються політичним і економічним домінуванням одних країн над іншими. В економічній науці це вже давно називають відносинами в системі «центр-периферія». Режим структурно-технологічної залежності, що виник у зв'язку з історико-технічним відставанням і соціокультурною специфікою, визначає стратегічні можливості такого роду країн [3, 7, 12].

Стратегія лідерства (pioneer strategy) - це форма розвитку, коли країна є законодавцем моди в галузі науки і техніки, соціальним стандартом споживання. При цьому це лідерство може базуватися на особливому режимі функціонування «центр - периферія», перенесенні витрат розвитку на інші країни і континенти (в тому числі на екологічні витрати). Це лідерство формалізується відповідними інститутами і має історичну основу. Інші країни, в тому числі сателіти по відношенню до лідера або групи лідерів, реалізують наздоганяючі стратегії розвитку, які бувають двох типів.

Перший тип - це країни другого ешелону, освоюють технологічні досягнення та інститути, створені в провідних країнах (першопрохідці), демонструють досить високий соціальний рівень життя населення, займають допоміжну нішу щодо лідерів, тонко налаштовують основні технічні та технологічні рішення і застосування знань, народжених в країнах-піонерах. Тут можна розвивати державний сектор, здійснювати державні інвестиції, ці країни зберігають загальний контроль над своїм внутрішнім ринком.

Другий тип - це країни третього ешелону, стратегія розвитку яких повністю підпорядкована цілям країн-піонерів, оскільки розвиток здійснюється виключно за рахунок масштабного запозичення технологій і знань у провідних країн. Бюрократія не є самостійною у прийнятті рішень,

державний сектор може бути різним за розміром, але внутрішній ринок знаходиться під контролем іноземних транснаціональних компаній. У виробничій (нетоварній) діяльності країна зазвичай не має компаній на транснаціональному рівні.

При всій своїй схожості наздоганяючі і передові стратегії розвитку економіки - це різні варіанти розвитку як за змістом, так і за системою можливих державних заходів, охоплених цими стратегіями. Хоча, за великим рахунком, стратегія випереджаючого розвитку будується на загальних умовах наздоганяючого розвитку. Стратегія наздоганяючого розвитку покликана скоротити відстань між розглянутими країнами, зберігши, в цілому, рух відстаючої країни по певній траєкторії. Концепція наздоганяючого розвитку орієнтується на подолання відставання шляхом концентрації власних ресурсів на індустріалізації та модернізації економіки (в основному за рахунок протекціонізму). Дійсно, існує ще ряд досліджень, які стверджують, що протекціонізм іноді може бути корисний навіть в умовах глобальної економічної системи і різкого розширення міжнародної торгівлі. Наздоганяюча розробка може здійснюватися власними силами, якщо є необхідні ресурси, або шляхом запозичення відсутніх технологій і придбання необхідних ресурсів [4, 8, 13]. У будь-якому випадку центральною точкою траєкторії наздоганяння є збереження самої траєкторії і необхідність збільшення темпів зростання промислового виробництва і економіки.

Перспективний розвиток видається ймовірним лише за умови відповідного інструментального коригування державної політики, заходів, спрямованих на відновлення внутрішнього ринку широкого асортименту продукції, інвестування у відбудову втрачених галузей (верстатобудування, приладобудування, електроніка) зі створенням внутрішнього попиту на засоби виробництва і кінцеву споживчу продукцію всередині країни з проведенням відповідної політики імпортозаміщення та експортної орієнтації виробництва. Тільки в цьому контексті буде можлива проактивна стратегія, що провокує нову технологічну траєкторію, яка покаже свою стійкість. В іншому випадку спрямування обмежених ресурсів на нову технологічну траєкторію призведе до утворення нової диспропорції між унікальністю цієї траєкторії, можливо, її експортної орієнтацією, і відсталістю цілого комплексу класичних галузей і технологій. Таким чином, стратегія випереджаючого розвитку для України зводиться до пошуку комбінації між стимулюванням інновацій та відтворенням класичних або консервативних галузей, що само по собі створить додатковий попит на нові технології. При цьому державна політика інвестування в такий проект повинна будуватися виходячи з необхідності забезпечення секторів зі зростаючою віддачею додатковими ресурсами. Йдеться про можливість використання української мови патентів на ринку винаходів і застосування спеціальних процедур

технологічної конкуренції, заснованих на теорії вирішення винахідницьких задач, що дозволяє блокувати появу нових технологій у конкурентів на рівні сучасних корпорацій. Інші форми, особливо в частині створення спільних підприємств, або забезпечення внутрішнього ринку для іноземних компаній, є методами здачі конкурентних позицій і фіксації структурно-технологічної залежності внутрішніх агентів економіки і промисловості з зовнішніх, більш центрів, які розвиваються більш динамічно. Такий результат суперечить самій ідеї передової стратегії розвитку країни, достатньо забезпеченої ресурсами і в меншому обсязі, але все ж забезпеченої базовими технологіями.

Визначення кожною країною власної стратегії (моделі) економічного розвитку – це дуже важлива та актуальна справа менеджменту та політичних сил кожної країни. Для її вирішення треба враховувати поточний та перспективний стан економічних показників країни, її різного роду ресурсний потенціал (природні та трудові ресурси, науково-технічну базу і таке ін.), особливості соціально-політичних відносин в країні, ступінь участі цієї країни в міжнародному поділі праці, її геополітичне положення – тобто абсолютно всі можливості країни. На основі цього слід визначити ціль, якої має досягти країна в своєму глобальному соціально-економічному розвитку. Після того, як ціль буде сформульована та прийнята більшістю населення (що визначається, наприклад, підтримкою деяких політичних сил на своїх виборах), а в деяких випадках фіксується навіть в конституції країни, уряд розробляє й здійснює комплекс заходів щодо її успішного досягнення. Такого роду заходи мають в певній мірі довгостроковий термін виконання і представляють собою стратегію економічного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Попов О.В., Мехович С.А., Кобелева Т.О. Класифікація ризиків при проведенні інноваційних перетворень // *Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит.* 2021. №3. С.66-71.

2. Kobielieva T.O., Tkachov M.M., Tkachova N.P., Pererva P.G. (2017) Modeling the marketing characteristics of market capacity for electrical automation // *Marketing and Management of Innovations.* №4. С.67-74.

3. Кобелева Т.О. Комплаєнс-безпека креативних економічних розробок // *Сучасні підходи до креативного управління економічними процесами : матеріали 10-ї Міжнар. наук.-практ. конф., 22 квітня 2019 р. Київ : НАУ, 2019. С. 87-89.* <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/41523>

4. Перерва П., Маслак О., Кобелева Т., Кучинський В., Ілляшенко С. (2021). Ефективність інформаційних технологій в управлінні інтелектуальною власністю промислового підприємства. *Вісник Національного технічного університету "Харківський політехнічний*

інститут" (економічні науки), (1), 53–58. <https://doi.org/10.20998/2519-4461.2021.1.53>

5. Кобелева Т. О. Економічна оцінка роботи підрозділу із забезпечення комплаєнс-безпеки підприємства // Науковий вісник ПУЕТ : зб. наук. пр. Сер. : Екон. науки. Полтава: ПУЕТ, 2019. № 3 (94). С. 38-48. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/58560>

6. Перерва П.Г. Формування системи моніторингу підприємницької діяльності підприємства / П. Г. Перерва, Т. О. Кобелева // Економіка: реалії часу: електрон. наук. вид. 2023. № 1 (65). С. 5-11. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2023/No1/5.pdf>

7. Кобелева Т.О. Комплаєнс як категорія економічної безпеки промислового підприємства // Економіка: реалії часу. 2018. № 6 (40). С. 52-59. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2018/No6/52.pdf>

8. Шаульська Л.В., Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Дослідження впливу підприємницьких ризиків на сталий розвиток // Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит. 2023. № 3 (181). С. 14-23. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/66827>

9. Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Методичні засади моніторингу показників енергетичної безпеки в діяльності бізнес-структур // Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит. 2023. № 3(181). С.33-42. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/66824>

10. Перерва П.Г., Кобелева Т.О. Маркетингові підходи до моніторингу кон'юнктури товарного ринку промислового підприємства // Екон. вісник НТУУ «КПІ» : зб. наук. пр. Київ : НТУУ "КПІ", 2017. № 14. С. 468-477. URL: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/108749>

11. Kobieliava T.O, Tkachov M.M., Tkachova N.P., Pererva P.G. (2017) Determination of marketing characteristics of market capacity for electrical automation // Marketing and Management of Innovations. №3. С.79-86.

12. Перерва П.Г., Борзенко В.І., Кобелева Т.О. Інтелектуальна власність: магістерський курс: підручник. Харків: НТУ «ХПІ», 2019. 1002 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/286988829.pdf>

13. Kocziszky G., Veres Somosi M., Kobieliava T.O. Compliance risk in the enterprise // Стратегії інноваційного розвитку економіки України: проблеми, перспективи, ефективність "Форвард-2017": тр. 8-ї Міжнар. наук.-практ. Internet-конф. Харків : НТУ "ХПІ", 2017. С. 54-57.

14. Шаульська Л.В., Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Формування та використання системи моніторингу підприємницьких ризиків як запорука сталого розвитку бізнес-структур // Економіка і організація управління. 2023. №1(49). С.34-44. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/68529>

УДК 332.146: 338.4

Шевцова Г.З.

гол. наук. співр. Інституту економіки промисловості НАН України

ПОТЕНЦІАЛ МІЖНАРОДНОГО ПАРТНЕРСТВА ЗА СМАРТ- НАПРЯМКОМ «БІОЕКОНОМІКА»

Повномасштабна російська збройна агресія проти України спричинила надзвичайні втрати її виробничо-економічного потенціалу, руйнування багатьох традиційних вартісних ланцюгів та посилення структурних деформацій. Так, наприклад, за даними Держстату України, за підсумками 2022 р. виробництво продукції основної хімії, добрив, азотних сполук та первинних пластмас скоротилося майже на 73%. Окрім загальносистемних факторів тут додалися втрата джерел постачання ключових матеріально-сировинних ресурсів та посилення імпортозалежності, що актуалізує завдання пошуку нових підходів до трансформації галузевого виробництва у воєнний та повоєнний періоди. Вагому роль тут мають відігравати фактори територіального розміщення виробництва, орієнтації на пріоритети ЄС, зокрема зелений перехід, та застосування кращих європейських практик стратегування.

Одним із сучасних глобальних інноваційних трендів на перетині економіки та екології є розбудова біоекономіки, яка розглядається як стратегія, спрямована на зменшення залежності від викопного палива та забезпечення сталого розвитку шляхом «біологізації» регулярної економіки [1, 2]. Чимало європейських країн розробили та втілюють національні стратегії розвитку біоекономіки [3]. Так, Швеція реалізує Swedish Research and Innovation Strategy for a Bio-based Economy [4], яка включає дослідження, розробки й інновації та координацію роботи фінансових структур, дослідників та потенційних споживачів. Прикладом міжгалузевої інноваційної взаємодії є стратегічна інноваційна програма BioInnovation, ґрунтована на співробітництві фахівців хімічної та лісової галузей.

Практичне втілення ідей біоекономіки здійснюється за допомогою декількох інструментів, одним з яких є стратегія смартспеціалізації, яка передбачає визначення й підтримку обмеженої кількості обґрунтованих смартпріоритетів. Наукове опрацювання інформації Smart Specialisation Platform [5] щодо результатів смартпріоритизації європейських територій упродовж попереднього стратегічного періоду (2014-2020 рр.) за напрямом «Біоекономіка» (J.61) дозволило зробити певні висновки.

Загалом на втілення інновацій, пов'язаних з біоекономікою, було спрямовано 111 пріоритетів національних і регіональних стратегій смартспеціалізації. Зосередженість на стратегіях розвитку біоекономіки території демонстрували декількома шляхами. Частина регіонів (зокрема норвезький Сьор Тренделаг, німецький Везер-Емс, Західна Греція) визначили

біоекономіку як самостійний пріоритет смартспеціалізації без конкретизації її напрямів та галузевих взаємодій.

Утім, більшість регіонів, спираючись на локальний потенціал і завдання розвитку, сформували детальніші пріоритети, які можна узагальнити у такі групи: біоенергетика (наприклад, португальський Алгарве, іспанська Галісія); зелена хімія та циркулярна економіка (італійський П'ємонт, бельгійська Валлонія, французький Нор-Па-де-Кале); агропродовольчий сектор (італійська Калабрія, Нижня Саксонія в Німеччині); біоекономіка лісу (Південне Саво у Фінляндії, шведський Верmland); морські галузі (французькі Бретань та Пеї-де-ла-Луар); здоров'я та науки про життя (іспанська Кантабрія, Мекленбург-Передня Померанія у Німеччині, Малопольське воєводство в Польщі).

Важливим складником процесу смартпріоритизації є розвиток міжтериторіального співробітництва та організація стратегічних партнерств за тематичними напрямками для підтримки інновацій у пріоритетних сферах [6]. Зараз функціонує чотири тематичні цифрові платформи, у тому числі S3P-Industry (Промислово-цифрова модернізація). В рамках цієї платформи побудовано 26 партнерств, зокрема Bio-Economy – міжрегіональне співробітництво з інноваційного використання нехарчової біомаси [7].

Пілотний проєкт «Біоекономіка» було започатковано в рамках Vanguard Initiative (ініціатива Авангард) з метою розроблення нових вартісних ланцюжків на основі біотехнологій і нових синергетичних взаємодій між такими секторами, як хімічне виробництво, агропромисловий комплекс, деревообробна промисловість і виробництво паперу, косметика та енергетика. Регіонами-лідерами Bioeconomy Pilot є італійська Ломбардія та Рандстад – міська агломерація на заході Нідерландів. До складу її учасників входять 20 європейських регіонів, а також Словенія, Шотландія та Уельс.

Оскільки біоекономіка має міждисциплінарні засади, вона також пов'язана з платформами S3P-Agri-Food (партнерство «Інгредієнти для циркулярної економіки»), S3PEnergy (партнерство «Біоенергетика») та Sustainable Blue Economy (тематичний напрямок «Блакитні біотехнології»).

Для українських регіонів значимість і перспективність участі у зазначених партнерствах обумовлюється широким залученням сільського господарства, енергетики, хімічного виробництва та суміжних секторів до формування смартспеціалізацій у довоєнних стратегіях розвитку на 2021-2027 рр. При оновленні регіональних стратегій з урахуванням воєнних і повоєнних реалій, зміни ресурсних, виробничих, інфраструктурних та логістичних передумов, ті чи інші напрями біоекономіки можуть становити основу нових смартспеціалізацій українських регіонів та поглиблення їх інтеграції до європейського економічного простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Федина С.М. Біоекономіка: сутність поняття, стратегії, стан та перспективи розвитку підприємницьких форм в Україні / С.М. Федина, Б.Л. Ковальов, В.М. Ігнатченко // Механізм регулювання економіки. - 2019. - № 3. - С. 16-27. DOI: 10.21272/mer.2019.85.02.
2. Франів І.А. Біоекономічний потенціал Західного регіону України / І.А. Франів, С.В. Василюк // Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. - 2021. - Том 32 (71). - № 3. - С. 90-100. DOI: 10.32838/2523-4803/71-3-15.
3. Шевцова Г.З. Сучасні тренди та пріоритети розвитку європейської хімічної індустрії: аналітичний огляд / Г.З. Шевцова // Вісник економічної науки України. - 2020. - № 2 (39). - С. 36-45. DOI: 10.37405/1729-7206.2020.2(39).36-45.
4. Swedish Research and Innovation. Strategy for Bio-Based Economy / Swedish Research Council for Environment, Agricultural Sciences and Spatial Planning (FORMAS). Report. - Stockholm: FORMAS, 2012. - 34 p.
5. Smart Specialisation Platform. Eye@RIS3: Innovation Priorities in Europe. European Commission. URL: <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/map>
6. Швець Н.В. Розвиток міжрегіонального партнерства в рамках формування стратегії смартспеціалізації / Н.В. Швець // Економіка та суспільство. -2021. - № 33. DOI: 10.32782/2524-0072/2021-33-71
7. Bio-Economy. S3 Thematic Platforms. European Commission URL: <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/bio-economy>.

УДК 332

But T.¹, Mohelská H. ²

¹ Ph.D. in Economics, Associate Professor, research associate of the Department of Recreation and Tourism, Faculty of Informatics and management, University of Hradec Kralove, Czech Republic

² Ph.D.prof. vice dean for science and research of Faculty of Informatics and management, University of Hradec Kralove, Czech Republic

ANALYZING CZECHIA'S HOTEL BUSINESS DEVELOPMENT VIA ONLINE BOOKING PLATFORMS

Today, tourism is one of the key sectors of the European economy, which is confirmed by the fact that the EU is the number one tourist destination in the world. The growth of tourism is a topic that is always essential, especially in Europe. Modern tourists have become more demanding and plan their trips and bookings on their own. Emotions are becoming the basis of earnings. Thanks to

emotions in tourism, tourists satisfy their demands, especially with the development of extreme tourism.

The purpose of the study is to analyze the development of Czechia's hotel business via online booking. The system of shared accommodation via online platforms has entered the tourism market quite aggressively. However, the current situation in the tourism market may be the beginning of a movement towards reasonable adequacy and sustainability in the tourism sector.

In January 2020, the European Commission (Eurostat) signed a privacy agreement with the four largest international online platforms: Airbnb, Booking, Expedia, Tripadvisor, due to which, for the first time in history, comprehensive collection or transfer of statistical data from these providers is carried out. This makes it possible to identify information not directly about the service provider offering accommodation, but through intermediary portals where guests leave a digital footprint (with advertisements or actual bookings). Further data are provided by the National Statistical Office of the EU Member States.

Eurostat data cover vacation rentals (excluding hotels and campsites) located in 27 EU Member States and 4 EFTA countries, which are offered through four online sharing platforms (Airbnb, Booking, Expedia, Tripadvisor). The data of 2018, 2019, 2020, and 2021 are currently available.

The number of overnight stays via online platforms in Czechia by region within 2018-2021 is analyzed (CSO, (2023)). The results provide an insight into the sharing economy segment, which has become an important part of the Czech tourism sector in recent years. They complement the information on the number of short-term residents in Czechia, most of whom can be considered tourism participants. At the same time, the data obtained can significantly refine estimates of the total number of visitors to Czechia. Currently, the data from accommodation platforms are published in Eurostat as pilot or experimental data, so they are published outside the standard dissemination processes even within the Czech Statistics. Accommodation is divided into collective accommodation, individual accommodation - paid; individual accommodation - free of charge (staying with relatives, friends).

Online booking data may be inaccurate, as the nature of the recently published data still does not allow solving the problem of multiple listings of accommodation providers on several portals or double counting of data from platforms and other sources of tourism statistics.

Thus, in the context of aggregated data on visitor accommodation within Czechia, there may be duplication of information, as most online platforms offer intermediary services for both mass and individual accommodation facilities, with a numerical predominance of individual ones. The registry (RUZ) and the ČSO investigations (CR 1-12 and CR 2-04) only cover collective placement vehicles. The data also do not show the share of the published four platforms in the total

supply in the short-term rental sector - NACE 55.2. At the same time, all people accommodated without a prior reservation cannot be considered tourism participants.

Analyzing the data on the number of overnight stays via online platforms by the Czech regions within 2018-2021 (CSO, 2023), it should be noted that there is a significant decrease in online bookings as a percentage of the total number of guests in Czechia, especially non-residents. Despite the decrease in the number of online bookings, there is a noticeable increase in the number of resident bookings in the regions: Central Bohemia, South and Southwest, South-East, Central Moravia, and Moravian-Silesian region.

One of the reasons for the decline in the number of non-residents is caused by Covid-19. The coronavirus epidemic has caused significant losses to the travel industry over the past two years. The segment of brokerage platforms and short-term (often shared) accommodation was no exception. The number of bookings made by mostly foreign visitors has fallen sharply, mainly due to the frequently changing conditions at border crossings. A number of short-term rental companies decided to exit the tourism business. Most of the apartments or flats began to be offered for rent for a longer period.

Trends in hotel accommodation are changing. Tourist services of "rented accommodation" are becoming more and more popular. Though small groups and couples used to use accommodation services, now, families are also interested in this type of accommodation. In the future, a significant part of consumers may also consist of people hired for work, university students or people working in a home office and wanting to spend more weeks or months in a given tourist destination. The rapid recovery from the post-pandemic crisis has made appropriate changes to the legal instruments for timely regulation and functioning in the country's economy and the identification of immediate responses to restore the balance between residents and tourists, which has a positive impact on tourism development.

Today, numerous scientific studies point to the need to increase the tourist attractiveness of the Czech region which have all the opportunities and necessary components for providing smart solutions in the tourism industry. Local authorities are aware of their destination potential and tourism development support. However, cultural events are most likely arranged to meet the needs of residents rather than visitors. Obviously, small industrial cities are not much involved in tourism development. However, all local actors should cooperate for further rural development (and tourism).

Based on the results of the analysis of the Czech hotel business development via online booking, the author identifies the impact of natural conditions and geographical location, and historical development of each region on the country's hotel business. For the further development of the Czech hotel business, each hotel

should take various measures aimed at complying with the sanitary standards caused by COVID-19, using its own experience and the experience of other European countries in order to overcome the pandemic crisis period. It is determined that the tourist attractiveness of each region is different and the online booking system is beneficial for the hotel business development. The services of "rented housing" are becoming widespread not only among tourists with 1-2 people, but also among families of 4 or more people. Increasing tourist flows within inbound tourism should be handled at the administrative regional and national levels. The authors noted that the choice of a hotel/accommodation facility depends on the location of a particular region and the growing importance of newly built areas for hotel accommodation and the declining role of the old city in market competition, which requires developing local policies aimed at improving the central area while taking into account the geography of hotels.

LITERATURE

1. Pripoaie, R., Turtureanu, A.G., Schin, G.C., Sîrbu, C.G. &Marinescu, E.Ú. (2023). The Contribution of Tourism to the Development of Central and Eastern European Countries in the New Post-Endemic and Geostrategic Context. *Administrative Sciences*, 13(8), 189. ISSN20763387. <https://doi.org/10.3390/admsci13080189>.
2. Gavurova, B., Skare, M., Belas, J., Rigelsky, M. & Ivankova, V. (2023). The relationship between destination image and destination safety during technological and social changes COVID-19 pandemic. *Technological Forecasting and Social Change*, 191, 122488. ISSN 00401625. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2023.122488>.
3. Sábliková, H. (2023). The Role of Cultural Life in a Small Town in Eastern Bohemia, and Its Potential Development of Cultural Tourism. *Land*, 12(4), 751. ISSN 2073445X. <https://doi.org/10.3390/land12040751>.
4. Pol, M., Rutkowska, M. & Tutaj, J. (2023). Added Value on a Day in the Pandemic in Tourist Attractions in the Polish–Czech Borderland as a Green Economy Initiative. *Sustainability (Switzerland)*. 15(4), ISSN 20711050. <https://doi.org/10.3390/su15042911>.
5. Vaishar, A. & Šťastná, M. (2023). Economically underdeveloped rural regions in Southern Moravia and possible strategies for their future development. *Journal of Rural Studies*. 97, 356 – 364. ISSN 0743016. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2022.12.024>
6. Czech Statistical Office (CSO). (2023). Online accommodation platforms data. Access mode: <https://www.czso.cz/csu/czso/data-z-on-line-ubytovacich-platformem>.

УДК 339.9; 504

Maria Hnatyshyn

PhD, docent Ivan Franko National University of Lviv

ECONOMIC GROWTH, ENVIRONMENTAL POLICIES, AND GREENHOUSE GAS EMISSIONS WITHIN THE EUROPEAN UNION

We investigated the relations between economic growth, environmental policies, and greenhouse gas (GHG) emissions within the European Union (EU). We primarily focused on the concept of pollution leakage through international trade and its potential impact on GHG emissions.

With the expansion of economic growth, global environmental issues intensify. Simultaneously, humanity gains more resources and expertise in addressing these challenges. In many 'developed' nations, there is a rising concern for the state of the environment. A notable example is the Paris Agreement, a universally binding global climate accord. The climate change issue it confronts stands as one of the most critical global challenges. The signatory nations committed to 'provide ongoing and enhanced international support for adaptation in developing countries' (Climate Action, 2016). Nevertheless, even if developing countries enact environmental measures, they often do not achieve the same high environmental standards as developed countries. This raises the question of whether the efforts of developed nations will bear fruit for the global environment if developing nations lag behind.

The question is whether economic growth and shifts in foreign trade within the EU impact GHG emissions in its member countries. We suppose that alterations in environmental regulations will prompt polluting industries to relocate outside the Union, affecting its foreign trade. This analysis will help us evaluate the significance of the pollution leakage phenomenon in determining emission levels in the EU. This is a pivotal concern for EU policymakers, as outlined in the briefing on the 'Economic Assessment of Carbon Leakage and Carbon Border Adjustment' (2020) commissioned by the Committee on International Trade of the European Parliament. The briefing concludes that carbon leakage is indeed a relevant empirical concern that can be mitigated through appropriate policies.

Several hypotheses explain the influence of GDP growth and more stringent environmental policies on emissions. The Environmental Kuznets Curve hypothesis (EKC) is the most prevalent among these. According to this hypothesis, there exists a relationship between economic growth and environmental conditions, resembling an inverted 'U' curve. As an economy grows at a lower income level, pollution escalates due to increased production-related emissions. However, at a higher income level, further economic growth leads to a decline in pollution. This is likely attributable to a shift in priorities towards environmental quality. Nevertheless, the precise mechanism behind these changes in pollution remains unclear. It could involve shifts in consumption patterns, the adoption of cleaner

technologies, or the relocation of polluting industries abroad, potentially undermining the positive impact on the global environment.

The mechanism of pollution leakage through trade is as follows: With high environmental concerns and more stringent policies, polluting industries in developed countries tend to change to cleaner technologies, cease operations, move abroad, or outsource their polluting processes overseas. If the demand for products from these polluting industries remains constant inside the country, this relocation process will be reflected in the country's imports. The process of pollution leakage becomes possible due to the means of transportation development and world trade liberalization, as those processes lower trade costs. The demand for polluting goods in one country can be satisfied by importing from another. Countries' production patterns can differ from their consumption patterns as the production and consumption of a product can be separated in space. It is a part of the composition effect of per capita GDP growth (Bouvier, 2004). Additionally, the entire lifecycle of a product can be distributed across various countries. Furthermore, pollution may occur at different stages of production.

We estimated an empirical model consisting of a relationship between GHG emissions and the following explanatory variables: income (per capita GDP), primary energy consumption, share of renewable energy, technological development, and extra-EU trade. We got the following result:

$$(1) \text{ghgpc}_{k,t} = 4298904 + 48.15084 \text{gdppc}_{k,t} + 1724854 \text{pecpc}_{k,t} - 126572.1 \text{resp}_{k,t} - 3582/794 \text{patpc}_{k,t} + 6172527 \text{tbeup}_{k,t} + \varepsilon_{k,t}$$

Where ghgpc stands for GHG emissions per capita, gdppc – GDP per capita, pecpc – primary energy consumption per capita, resp – share of energy from renewable sources, patpc – patent applications per million inhabitants, tbeup – trade balance extra-EU27 per GDP.

The model employed can explain 42% of the variations in per capita GHG emissions across EU nations during the studied timeframe. The findings reveal that there is a positive relationship between GDP per capita and emissions. We can draw conclusions that the EU has not yet reached the turning point of the Environmental Kuznets Curve (EKC). Increased primary energy consumption is linked to higher emissions, while a greater proportion of renewable energy sources correlates with decreased emissions. Additionally, technological advancements are found to mitigate GHG emissions. It is important that the positive relationship between extra-EU trade and emissions has been revealed, suggesting the existence of pollution leakage.

The implications for policy are as follows: the EU has yet to achieve the desired decoupling of economic growth from emissions. Furthermore, the evidence supports the notion that pollution leakage through trade might be occurring,

emphasizing the insufficiency of unilateral environmental policies in developed countries to address global emissions effectively.

LITERATURE

1. Paris Agreement. (2015) United Nations. Retrieved from https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf
2. Felbermayr, G. & Peterson, S. (2020). Economic assessment of carbon leakage and carbon border adjustment. Policy Department for External Relations Directorate General for External Policies of the Union, PE 603.501. Retrieved from [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/603501/EXPO_BRI\(2020\)603501_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/603501/EXPO_BRI(2020)603501_EN.pdf)
3. Bouvier, R. A. (2004), Air Pollution and Per Capita Income: a Disaggregation of the Effects of Scale, Sectoral Composition, and Technological Change, Political Economy Research Institute, working paper series number 84, 24 p.

JEL 339.9

Pavlovskyy V.¹, Savchuk L.²

¹stud. EK01-23M, Ukrainian State University of Science and Technologies

²Professor of the Department of Economic Informatics, Ukrainian State University of Science and Technologies

DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL RELATIONS BETWEEN UKRAINE AND TAIWAN

Ukraine established diplomatic relations with the People's Republic of China in 1992 within the framework of one-China policy. Therefore, Taiwan is not recognized as a sovereign state by Ukraine. As of 2023, only 12 UN members and the Vatican recognize Taiwan.

Besides, there is no representative office of Taiwan in Ukraine. All consular issues are handled by the Taipei representative office in Warsaw.

For 30 years, Ukraine developed relations with China and didn't pay much attention to become closer with Taiwan. This imbalance might be changed in terms of Ukraine's post-war economic recovery.

Just the next day after the full-scale invasion, Taiwan joined international sanctions against Russia.

"As a member of the global democratic alliance, the Republic of China (Taiwan) staunchly defends the core universal values of freedom, democracy, the rule of law, and human rights. The government deeply regrets that Russia, instead of resolving disputes through peaceful diplomatic negotiations, has chosen to use force and intimidation in bullying others. In order to compel Russia to halt its

military aggression against Ukraine, and to restart peaceful dialogue among all parties concerned as soon as possible, the government of the Republic of China (Taiwan) announces it will join international economic sanctions against russia.” - Ministry of foreign affairs of Republic of China (Taiwan), 2022-02-25 [1].

According to the statements from the Ministry of economy, Taiwan imposed an embargo on the sale of 109 strategic high-tech commodities to russia. These included computer information, microelectronics and aerospace products, nuclear energy substances and machine tools, all of this has caused significant losses to Taiwan’s technology industry [2].

Following the order, Taiwan Semiconductor Manufacturing Company (TSMC), the world’s largest contract chip manufacturer, stopped exporting of semiconductors to russia. russia was totally dependent on TSMC’s high-end semiconductors, in particular for military and security service equipment.

Despite the lack of official relations between Kyiv and Taipei, Taiwan is one of the largest donors of humanitarian aid to Ukraine. As of April this year, the total amount of financial support from Taiwanese government, fundraisings and civil society organizations is over US\$ 110 million [2]. The aid package mainly includes humanitarian aid, refugee support, drones, power stations, food assistance, reconstruction aid to rebuild schools, hospitals, churches, basic infrastructure and a scholarship program for Ukraine students.

In addition to humanitarian aid, together with our Ukrainian defenders, Taiwan’s volunteer soldiers fight for freedom and democracy in Ukraine (fig. 1).

Figure 1 – Tseng Sheng-Kuang, a volunteer soldier from Taiwan killed in the russia-Ukraine war [2]

Currently, more than 20 local initiatives to support Ukraine are active on the island.

Cooperation with Taiwan might be very prospective for the economic revival of Ukraine.

The Taipei Economic and Cultural Representative Office (also known as Economic and Cultural Office, Representative Office or Trade Mission) is an alternative to an embassy or a consulate which handles foreign affairs and citizen services of Taiwan in countries, which have diplomatic relations with the PRC. The term "Taipei" is used instead of "Taiwan", because it does not mean that Taiwan is a different country. There is the only exceptional country, which has opened a Taiwanese Representative Office in Lithuania, using the term "Taiwan" instead of "Taipei". This caused anger of Beijing and economic sanctions were imposed in response. Taiwan has pledged to help Lithuania resist China's economic pressure and intends to build a semiconductor manufacturing plant in this Baltic country. There is a big potential for cooperation between Taiwan and Lithuania in the areas of microelectronics, solar power, fintech and biotech [3].

There are totally about 60 UN members have representative offices in Taiwan, including Poland, Czech Republic and Hungary [4].

If our neighbors have representative offices, why couldn't we? The opening of the trade or economic representative office with the name "Taipei" won't give Beijing any formal grounds for aggressive steps against Ukraine.

"Ukraine's survival is Taiwan's survival. Ukraine's success is Taiwan's success, our futures are closely linked." - Taiwan's representative in Washington, Bi-Khim Hsiao, 2023-05-10 [5].

Taiwan's economy is one of the most developed in the world. Its growth has been observed in recent years, as evidenced by the dynamics of GDP per capita and commodity exports from 2013 to 2022 (fig. 2).

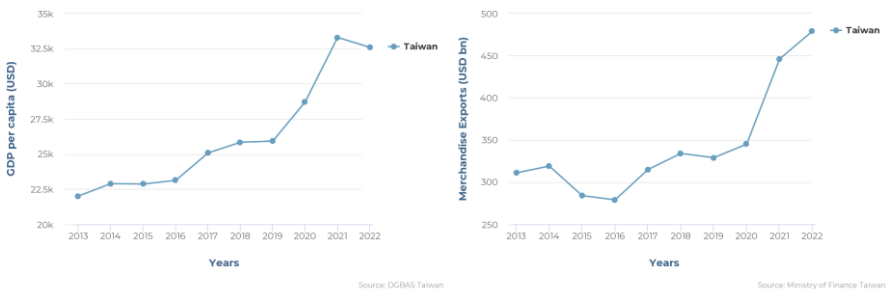

Figure 2 – Economic growth of Taiwan from 2013 to 2022 [6]

To open the representative office of Ukraine in Taipei, and Taiwanese representative office in Kyiv is a matter of great importance.

Cooperation with Taiwan can help to form a modern, high-tech Ukrainian economy through the construction of microelectronics plants, investments in information and communication technologies, energy, infrastructure and other sectors.

LITERATURE

1. Ministry of foreign affairs of Republic of China (Taiwan) [Electronic resource] – Access mode: <https://11l.ink/NikKG> (Date of application: 27.09.2023). – Name from the screen.

2. Taiwanese Support for Ukraine: Humanitarian Aid, Economic Sanctions, and Volunteer Soldiers. Global Taiwan Brief. – Global Taiwan Institute, 2013. – Vol. 8, Issue 13. – pp. 1-14. [Electronic resource] – Access mode: <https://11l.ink/Dq4dn> (Date of application: 27.09.2023). – Name from the screen.

3. ‘Taiwanese’ office in Lithuania opens. Taiwan News [Electronic resource] – Access mode: <https://www.taiwannews.com.tw/en/news/4349275> (Date of application: 27.09.2023). – Name from the screen.

4. ROC Embassies and Missions Abroad [Electronic resource] – Access mode: <https://www.boca.gov.tw/sp-foof-country/p-01-2.html> (Date of application: 27.09.2023). – Name from the screen.

5. Taiwan is urging the U.S. not to abandon Ukraine. The Washington Post [Electronic resource] – Access mode: <http://surl.li/mtdwv> (Date of application: 27.09.2023). – Name from the screen.

6. Taiwan Economic Forecast. Focus Economics. [Electronic resource] – Access mode: <https://www.focus-economics.com/countries/taiwan/> (Date of application: 27.09.2023). – Name from the screen.

УДК 338.43.02

Sass Roman¹, Gudz Petro^{1,2}

¹ prof, dr habilit, Akademia Kujawsko-Pomorska w Bydgoszczu

² Narodowy Uniwersytet Politechnika Zaporoska

WPLYW WSPÓLNEJ POLITYKI ROLNEJ UNII EUROPEJSKIEJ NA PRZEOBRAŻENIE STRUKTURY AGRARNEJ

Podstawowym elementem oceny rolnictwa jest struktura jego podmiotów produkcyjnych, szczególnie struktura obszarowa gospodarstw i struktura użytkowania ziemi według grup obszarowych [1, s.608]. Po akcesji Polski do UE wystąpiły zauważalne zmiany w strukturze obszarowej gospodarstw rolnych. W największym stopniu o 30% zmniejszyła się liczba gospodarstw rolnych z

przedziału 1-2 ha UR. Również dużo ubyłoby gospodarstw w przedziale 2-30 ha UR. Dopiero w grupach obszarowych powyżej 30 ha UR nastąpił przyrost liczby gospodarstw, również powierzchnia użytkowana przez te gospodarstwa zwiększyła się. Analiza przemian struktury obszarowej gospodarstw rolnych i struktury użytkowania ziemi według grup obszarowych wskazuje na pozytywny ich kierunek. Wzrasta bowiem rola gospodarstw większych obszarowo, skupiających coraz większy odsetek użytkowników rolnych.

Dla pełniejszej oceny struktury obszarowej w rolnictwie polskim istotne znaczenie ma porównanie jej ze strukturą rolnictwa pozostałych krajów UE. W 2020 r. liczba gospodarstw rolnych prowadzących działalność rolniczą w rolnictwie polskim wynosiła 1360 tys. co stanowiło około 13% ogółu gospodarstw w UE. Mimo pozytywnych zmian w Polsce wciąż duże znaczenie mają gospodarstwa małe (do 10 ha UR), a udział gospodarstw względnie dużych – powyżej 50 ha UR wynosił tylko 2,2% i użytkowały one 30,9% UR. Dla porównania w krajach UE-15 gospodarstwa powyżej 50 ha UR użytkowały ponad 70% UR. Dystans dzielący polskie rolnictwo widać porównując przeciętną powierzchnie gospodarstwa. Średni obszar gospodarstwa rolnego w UE-15 to około 30 ha, a w Polsce w 2020 roku 11,1 ha. Jeszcze większy dystans występuje w stosunku do rolnictwa niemieckiego, francuskiego czy też duńskiego, średnia powierzchnia gospodarstwa w tych państwach to 60-70 ha. Struktura agrarna rolnictwa indywidualnego w Polsce istotnie odbiega od analogicznej struktury w krajach znaczących na Jednolitym Rynku Europejskim w zakresie podstawowych towarów rolno-spożywczych. Strukturę tę powszechnie uważa się za główny wyznacznik zacofania (opóźnienia) polskiego rolnictwa w stosunku do rolnictwa większości krajów Unii Europejskiej [2].

Warunkiem koniecznym przyspieszenia zmian struktury agrarnej jest absorpcja nadwyżek zasobów pracy rodzin rolniczych, które między innymi, ze względu na wadliwą strukturę gospodarstw rolnych są mało produktywnie wykorzystane. Wzrost wydajności pracy w rolnictwie może nastąpić w wyniku ograniczenia obecnego stanu zatrudnienia [2]. Jediną szansą na ograniczenie zatrudnienia jest stworzenie realnych perspektyw zatrudnienia poza rolnictwem. Ponadto podobnie jak w krajach UE powinna powstać pozarolnicza gospodarska wiejska. Konieczne są także działania ukierunkowane na reorientację zawodową osób pracujących w rolnictwie. Trzeba mieć także świadomość, że jest spora grupa osób, które pracują. Jest to praca w kraju lub sezonowa migracja zarobkowa, która dość powszechnie rozwinęła się po akcesji Polski do UE.

Lokalni przedsiębiorcy bardzo chętnie zatrudniają rolników i osoby ubezpieczone w KRUS niestety jest to zatrudnienie „na czarno”, korzystne dla przedsiębiorców. Poprawa relacji ziemia - praca zależy z jednej strony od możliwości, a także chęci odchodzenia z rolnictwa, a z drugiej od tempa zwiększania powierzchni gospodarstw. Przeciętna powierzchnia gospodarstwa

wzrasta bardzo powoli (średnia powierzchnia gospodarstwa wzrasta bardzo powoli w latach 2010 - 2020 wzrosła zaledwie o 1,1 ha UR). Czynnikiem ograniczającym przepływ ziemi od gospodarstw słabych ekonomicznie, w zdecydowanej większości małych obszarowo jest system płatności obszarowych [3].

Główna relacja, która decyduje o wydajności pracy w rolnictwie jest powierzchnia ziemi na jednego zatrudnionego. Relacja ta jest niekorzystna i zmiany jej zachodzą powoli. Należy jednak zwrócić uwagę nie tylko na wielkość tej relacji na podstawie danych udostępnianych przez statystykę publiczną, a relację rzeczywistą, która jest znacznie korzystniejsza. Wynika ona z tego, że realizację celów stawianych przed rolnictwem determinują nie zasoby gruntów rolnych „we władaniu” (w ujęciu geodezyjnym), a grunty rolne w użytkowaniu, w tym przede wszystkim w użytkowaniu rolniczym przez gospodarstwa rolne [4]. Po akcesji Polski do UE i wprowadzeniu płatności bezpośrednich stała się powszechna praktyka dzierżawy nieformalnej. Właściciel gruntów nie uprawia jej a bierze dopłaty. Trudno jest oszacować rozmiary tego zjawiska: co najmniej 60% rolników pobiera dopłaty bezpośrednie nie uprawiając własnej ziemi. Ziemię dzierżawią sąsiedzi, najczęściej nieformalne. Podobna sytuacja jest z osobami zatrudnionymi w rolnictwie.

Analiza przemian struktury obszarowej gospodarstw rolnych i struktury użytkowania ziemi według grup obszarowych wskazuje na pozytywny ich kierunek. Wzrasta bowiem rola gospodarstw większych obszarowo, skupiających coraz większy odsetek użytków rolnych. Mimo pozytywnych zmian w Polsce wciąż duże znaczenie mają gospodarstwa małe (do 10 ha UR), a udział gospodarstw względnie dużych – powyżej 50 ha UR wynosił tylko 2,2% i użytkowały one 30,9% UR. Dystans dzielący polskie rolnictwo widać porównując przeciętną powierzchnie gospodarstwa. Średni obszar gospodarstwa rolnego w UE-15 to około 30 ha, a w Polsce w 2020 roku to zaledwie 11,1 ha.

Po akcesji Polski do UE nastąpiło przyspieszenie pożądanych przemian strukturalnych w rolnictwie polskim. Dynamika tych zmian była i jest w dalszym ciągu zdecydowanie za wolna w stosunku do wyzwań wynikających z procesów integracji i globalizacji [4]. Należy jednak w tym miejscu wskazać na priorytety krajowej polityki rolnej. Polska jest jedynym krajem Wspólnoty, który zdecydował się przesunąć maksymalną dopuszczalną pulę 25% wartości funduszy przeznaczonych na rozwój obszarów wiejskich PROW 2014-2020 do I filara (system wsparcia bezpośredniego). Oznacza to, że z puli 1,3 mln beneficjentów płatności bezpośrednich około 600 tys. rolników de facto nie produkuje na rynek, ale pozostaje podmiotem polityki rolnej, otrzymując co roku płatności bezpośrednie, które w tym przypadku pełnią funkcję wsparcia socjalnego [5]. Istniejące obecnie rozwiązania w zakresie opodatkowania i ubezpieczeń w rolnictwie mają charakter socjalny, zmrażając istniejące w rolnictwie struktury i zniechęcają ludność rolniczą do podjęcia zajęć pozarolniczych.

Podsumowanie. Okres członkostwa Polski w UE to niewątpliwie najlepszy czas dla polskiej wsi – zapewne w całej jej historii. Dla wyraźnej poprawy sytuacji dochodowej i modernizacji gospodarstw duże znaczenie miały fundusze Wspólnej Polityki Rolnej. Natomiast zniesienie barier w handlu między krajami oraz preferencje dla producentów z obszaru UE powodują, że polski sektor rolno-spożywczy od początku akcesji notuje nie tylko wzrost eksportu, lecz także dodatnie saldo handlu zagranicznego. W latach 2004-2017 miał miejsce systematyczny wzrost eksportu, który znacznie przewyższał import. Eksport produktów rolno-spożywczych wzrósł ponad pięciokrotnie - dynamika 535%, natomiast wolnej wzrastał import, dynamika 346%.

LITERATURE

1. Ewa Kiryluk-Dryjska, Agnieszka Baer-Nawrocka. Reforms of the Common Agricultural Policy of the EU: Expected results and their social acceptance. *Journal of Policy Modeling*, Volume 41, Issue 4, July–August 2019, P. 607-622. <https://doi.org/10.1016/j.jpolmod.2019.01.003>.
2. Zegar J. S. 2018, *Kwestia agrarna w Polsce*, IERiGŻ-PIB, Warszawa.
3. Judzińska A., Łopaciuk W. 2012, Wpływ Wspólnej Polityki Rolnej na zamiany w rolnictwie, Program Wieloletni 2011-2014, nr 38, IERiGŻ-PIB, Warszawa.
4. Dzun W., 2013, Drobne gospodarstwa w rolnictwie polskim – próba definicji i charakterystyki, *Więś i Rolnictwo*, nr 2 (159).
5. Nurzyńska I. 2018, *Polska jako beneficjent Wspólnej Polityki Rolnej [w:] Wilkin J., Nurzyńska I. (red.), Polska wieś 2018. Raport o stanie wsi*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa.

УДК 338

Serdinova Anna

PhD, Dniprotech University

HISTORICAL INTERCONNECTIONS OF TURKEY'S TAX SYSTEM

Turkey's economic development has undergone significant changes over the years. After gaining independence in 1923, the country faced various economic challenges, including a lack of infrastructure and underdeveloped industries. The government, under the leadership of Mustafa Kemal Atatürk, introduced several economic reforms, including the establishment of the Turkish Central Bank, modernizing the tax system, and promoting industrialization.

During the 1950s and 1960s, Turkey experienced a period of rapid economic growth, known as the "Turkish Miracle." The country pursued an import substitution industrialization policy, promoting domestic production and reducing reliance on imported goods. This led to the establishment of various industries, including textiles, iron and steel and automotive manufacturing.

In the 1970s and 1980s, Turkey faced several economic challenges, including high inflation, government debt, and political instability. In response, the government implemented several economic reforms, including liberalizing the economy and promoting exports. These reforms helped to stabilize the economy and restore growth.

Turkey is classified as an emerging market economy, with a mix of both modern and traditional economic sectors. It has a predominantly free-market economy that includes traditional agriculture, high-tech industry, and a dynamic services sector. This economic model has resulted in Turkey having one of the largest economies in Europe and the MENA region, with a current GDP ranking of 19th in the world according to the World Bank database, measured in terms of US dollar value [1]. Investors often view Turkey as having a large and skilled workforce that is cost-effective, which is reflected in the OECD's ranking of Turkey as the 7th largest labor pool globally and the 3rd largest in Europe. Since the 1990s, Turkey has experienced sustained economic growth, with the country's GDP increasing by an average of 5% per year. The country has pursued a policy of economic liberalization, encouraging foreign investment and trade. Turkey has also expanded its industrial base, focusing on high-value-added sectors such as information technology, aerospace, and pharmaceuticals [2].

The Turkish government has implemented several economic policies to boost growth and development, including investment in infrastructure, tax incentives for businesses, and support for small and medium-sized enterprises. However, concerns have been raised about political interference in economic decision-making and lack of transparency in government policies.

Turkey's tax system is broadly based on the OECD model, with some modifications to suit its domestic needs. Over 135 countries and jurisdictions are implementing 15 Actions to tackle tax avoidance, improve the coherence of international tax rules, ensure a more transparent tax environment and address the tax challenges arising from the digitalization of the economy [3]. The OECD model is a framework for designing and implementing tax policies that promote economic growth, investment, and social welfare according to the Base Erosion and Profit Shifting Standards (BEPS). Since 2020 Turkish Tax Authorities has been implementing BEPS's recommendations. Here are some of the key features of Turkey's tax system under the OECD model:

- PIT system is based on the OECD model, with tax rates ranging from 15% to 35% for individuals. The tax-exempt income threshold is also set at a level similar to other OECD countries;

- CIT rate is 25%, which is lower than the OECD average. The country also offers tax incentives for businesses in certain sectors, such as research and development;

- VAT system is based on the OECD model, with a standard VAT rate of 18%. However, the country has also introduced reduced VAT rates for certain goods and services, such as books and public transportation;
- Excise tax system is also based on the OECD model, with taxes imposed on goods such as tobacco, alcohol, and fuel. The country also offers tax incentives for the production and consumption of renewable energy;
- transfer pricing rules implemented in Turkey are in line with the OECD guidelines, which aim to prevent multinational companies from shifting profits to low-tax jurisdictions;
- tax administration reforms include improving taxpayer services, increasing tax audits, and promoting electronic tax filing and payment systems.

Governments worldwide utilize tax incentives to pursue various objectives, such as promoting investment, encouraging specific industries, and attracting foreign direct investment (FDI). In developing countries, tax incentives play a crucial role in supporting industrial and economic development. However, careful design, implementation, and monitoring of tax incentive policies are necessary to maximize their benefits while mitigating the risks of revenue erosion and inefficiency. Striving for a balance between creating an attractive investment climate and safeguarding public finances is essential for ensuring the long-term success and sustainability of tax incentive programs.

REFERENCES

1. Investment Guide. Presidency of the republic of Turkey: Investment office [online]. Available at: <https://www.invest.gov.tr/en/investmentguide/pages/tax-guide.aspx>
2. Doing Business in Turkey. Updated for 2023. Norton Rose Fulbright [online]. Available at: <https://11l.ink/ueJe2>
3. International collaboration to end tax avoidance. OECD: Inclusive framework on base erosion and profit shifting (BEPS) [online]. Available at: <https://www.oecd.org/tax/beps/>

СЕКЦІЯ 7 РОЛЬ ОСВІТИ І НАУКИ У ВІДРОДЖЕННІ ЕКОНОМІКИ

УДК 330.1: 335.01

Бондаревич І.М.

канд. філос. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ІНСТРУМЕНТ КОМПЕТЕНЦІЙ ДЛЯ ОСУЧАСНЕННЯ ОСВІТИ

Світ вже не «такий», яким він був до війни, яку почала росія проти України. І, очевидно, що після неї він «таким» точно не стане. Повоєнне відродження економіки – це комплексна задача. Система української освіти має відреагувати на нові потреби активним впровадженням наукових відкриттів, масштабуванням технологій через стартап проекти, створенням дослідного простору, який би став провідним у всьому навчальному процесі. А також важливим є переосмислення мети і змісту гуманітарного блоку для технічних спеціальностей в умовах популяризації інтелектуальних послуг штучного інтелекту.

В сучасній системі освіти є ефективний механізм, який дозволяє екологічним способом вже зараз впроваджувати ті зміни, необхідність яких прогнозується сьогодні. Це механізм компетенцій. Компетенції є крос-картою умінь і навичок, що вимагаються від майбутнього фахівця. Ця перемінна (ми маємо саме так відноситись до формулювання компетенцій) регулює зміст навчального плану спеціальності, що безпосередньо впливає на перелік навчальних дисциплін. В такий спосіб інструмент компетенцій виступає дієвим механізмом оновлення освітніх програм і осучаснення освітнього процесу. Для того, аби цей механізм працював максимально ефективно, потрібно ретельно визначитись із напрямками за якими має реалізуватись освіта в новій Україні. Дискусій потребує як модернізація технічного компоненту з акцентом на сектор науково-дослідних лабораторій та швидкість впровадження результатів наукового процесу в освітній та виробничий процеси, так і зміни в гуманітарному блоці для технічних спеціалістів.

В радянському минулому гуманітарний блок в технічній освіті жорстко використовувався для ідеологічного впливу. І з тих самих часів в середній ланці менеджменту технічних університетів лишилась певна недовіра до функцій, що відведені гуманітарним дисциплінам. Так влаштоване наше сприйняття: подія минула, а ми знаходимось під владою вражень від неї. Все це мало різноманітні наслідки: від виведення гуманітарних дисциплін з навчальних планів спеціальностей до формування неповажного ставлення до них серед студентів. Справедливо зазначимо, що на це були і такі причини як застарілі підходи до формування змісту навчальних дисциплін гуманітарного

блоку, а саме розрив останнього із реальними життєвими потребами сучасної людини, надмірна теоретизація навчального матеріалу тощо. Очевидно, сьогодні ми маємо справу із відголосками такої ситуації, чим, не в останню чергу, завдячуємо практиці вибіркових дисциплін, яка запустила процес швидкого оновлення дисциплін у тому числі і гуманітарного блоку.

Питання обговорення напрямків оновлення власне гуманітарного блоку в технічній освіті ініціюється також фактом початку активного використання послуг штучного інтелекту пересічними громадянами, учнівською і студентською молоддю. Сьогодні в суспільстві жваво дискутується питання про стосунки людини і штучного інтелекту. Ця дискусія фактично висвітлює наскільки ми мало знаємо про свою власну природу і, одночасно, активує запит на такі знання. Цей запит має бути прийнятий системою освіти в цілому і технічною освітою, зокрема. Принаймні він має бути відображений у формулюваннях таких компетенцій як здатність до саморегуляції, саморозвитку, підприємницька компетенція тощо. Сьогодні майже у всіх професійних програмах можна зустріти компетенції, що вимагають вміння працювати в команді, взаємодіяти із фахівцями різної кваліфікації, різного профілю. Але ці навички базуються на знанні природи людини взагалі і вмінні конструювати себе. Тож саме на цій базі мають формуватись компетенції як задачі для дисциплін гуманітарного блоку технічної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бебялов, Т. Е. Роль закладів вищої освіти у поствоєнному відновленні України. Домінанти соціально-економічного розвитку України у нових реаліях. Київський національний університет технологій та дизайну, 2023. Режим доступу <https://1ll.ink/nugbC>
2. Мельниченко, О.В. Розвиток підприємницької компетентності та її роль у відновленні країни. Освітологічний дискурс, 2 ,2022. Режим доступу: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/42319/>

УДК 374.7

Смельяненко Є.О.

канд. філософ наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ІНТЕГРАЦІЯ КОМПОНЕНТ ФОРМАЛЬНОЇ ТА НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВИТИ ЯК УМОВА ОНОВЛЕННЯ ПРОСТОРУ НАБУТТЯ ЗНАТЬ

Останні кілька десятків років освітня сфера, її роль і структура, специфіка її інститутів та їх включеність до соціальної динаміки зазнали суттєвих трансформацій. В першу чергу це стосується комерціалізації освітньої сфери і майже суцільного перетворення її на сферу надання освітніх послуг в умовах, за яких формальна освіта – система яка була сформована і

функціонувала на цьому ринку як «монополіст» – постала перед необхідністю зіткнутися з конкуренцією як в середині власної сфери, так і з неформальною освітою так само.

Як давно вже зауважується науковцями, освітній простір вже кілька десятків років знаходиться в процесі оновлення та трансформації, що подекуди починає межувати з кризою. Але в той самий час системи освіти все ж залишаються ключовим чинником інноваційного розвитку. Тож постає питання, яким саме чином і у якому саме напрямку має бути скерований процес оновлення та трансформацій щоб по-перше, не втратити, а по-друге – підвищити ефективність їх функціонування як означеного важеля.

Тож, що ж передбачає та може запропонувати система формальної освіти? В першу чергу, ця система пропонує високу міру інституціоналізації, свідомого визначення та планування; вона керується формальними освітніми програмами, які визнані національними органами освіти; надає визнану та структуровану систему кваліфікацій; формальна освіта завжди здобувається за освітніми програмами які складені чітко у відповідності до рівнів освіти, галузей знань та спеціальностей, які зафіксовані законодавчо; керується стандартами освіти щодо результатів навчання в межах кожного відповідного рівня освіти. Таким чином формальна освіта завжди пропонує певну доволі стійку структуру як процесу так і організації навчання, відбувається в закладах освіти, використовує рольову структуру «учень/студент – викладач» та проходить переважно у формі «стаціонарного» навчання.

Що ж в той же час включає система неформальної освіти і які вона має риси? В першу чергу її визначальною характеристикою є те, що вона є доповненням (а в деяких випадках – альтернативою) формальної освіти. В сучасних умовах необхідності навчання протягом усього життя роль неформальної освіти суттєво зростає. Навчання в межах програм неформальної освіти доступне для осіб будь-якого віку, може бути короткотривалим або неінтенсивним, структура таких курсів може демонструвати незначну міру формалізації та низький ступінь структурування. Неформальна освіта як правило реалізується у формі воркшопів, курсів, майстер-класів, вебінарів, семінарів. Кваліфікації, які здобуваються у межах системи неформальної освіти, як правило не визнаються на національному або субнаціональному рівні, або ж присвоєння таких кваліфікацій і зовсім відсутнє. Тож, різновидами неформальної освіти є професійні курси та тренінги, громадянська освіта, онлайн освіта, професійні стажування тощо.

Системи інформальної освіти, які також можуть бути розглянуті як доповнення до систем формальної та неформальної освіти, являють собою переважно системи самонавчання та самоосвіти.

Як зазначає О.Жихорська [3], інтегровані елементи видів освіти не є простою сумою, оскільки інтеграція передбачає поєднання, взаємопроникнення, взаємозближення, змішання, синтез і в підсумку виникнення цілісної системи.

Тож, варто окреслити перспективи і труднощі стосовно інтеграції компонент формальної та неформальної освіти в контексті мети оновлення освітніх систем. В першу чергу – досягнення високої міри відкритості між ними. Це ускладнюється умовами конкуренції на сучасному ринку освітніх послуг, оскільки конкуренція як відомо вимагає від її суб'єктів низки важелів, щоб набути успіху – і закритість один з цих важелів. По-друге, система формальної освіти має запропонувати системі неформальної освіти структуру і нормованість, що може викликати опір подібним змінам та ускладнить інтеграцію. По-третє, неформальна компонента задля оновлення має внести до формальної компоненти гнучкість та мобільність, до якої система формальної освіти швидше за все буде відповідати ригідністю. Але задля оновлення освітніх систем інтеграція необхідна, оскільки у відокремленому становищі як формальна так і неформальна система освіти демонструють бідність управління в певних сегментах своєї діяльності і вкрай потребують одна одної для збалансування та збагачення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. [International Standard Classification of Education ISCED 2011/UNESCO](#)
2. Жихорська О.В. Сутність інтеграції видів освіти у підготовці навчальнодопоміжного персоналу ВНЗ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/229858513.pdf>
3. [Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII](#)

УДК 332.146:330.341.1

Захарова О.В.¹, Настенко О.Р.²

¹ д-р економ. наук, проф. ЧДТУ

² аспірант ЧДТУ

КОНКУРЕНТНІ ПЕРЕВАГИ ОСВІТИ ВІД ПАРТНЕРСТВА З БІЗНЕСОМ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Загальновідомо, що основним призначенням держави є максимально повне забезпечення потреб власного населення. І у цьому твердженні термін «потреби» є дуже комплексним явищем, що вміщує в собі цілий набір товарів і послуг, без яких життя пересічного громадянина буде досить ускладненим та не у повній мірі щасливим. Враховуючи це головна увага можновладців має бути приділеною трьом сферам функціонування країни, висока якість яких забезпечує такі важливі характеристики життя людини, як безпека

життя та відчуття захищеності, продуктивна зайнятість й достатній рівень доходу, тривале та здорове життя. Такими сферами виступають оборона державних кордонів, охорона здоров'я та освіта.

Можемо з повною впевненістю стверджувати, що освіта виступає фундаментом функціонування економіки будь-якої країни, так як від якості освітніх послуг, що надаються в країні на всіх рівнях, буде залежати ступінь професіоналізму фахівців всіх видів економічної діяльності. На досягнення високої якості освітніх послуг впливає ціла низка умов, важелів і чинників, одним з досить впливовим з яких виступає багатоаспектне партнерство освіти і бізнесу, що надає можливість максимально наблизити вимоги ринку праці до компетентнісного портфелю випускників та можливостей закладів освіти задовольнити ці потреби і вимоги.

Партнерство між освітніми установами та бізнесом може стати важливою складовою формування конкурентних переваг освіти, оскільки ця співпраця може сприяти покращенню якості навчання та забезпечити студентів та випускників практичними конкурентоспроможними навичками і знаннями, які будуть максимально відповідати потребам ринку праці і здатні суттєвим чином підвищити рівень інноваційності національної економіки. Окреслимо лише основні, найбільш очевидні конкурентні переваги, які отримає освітня сфера від тісної співпраці та партнерства з бізнесом [1-3].

Партнерство з бізнесом має дозволити закладам освіти здійснити вибір затребуваних на ринку праці нових освітніх програм та максимально актуалізувати вже запроваджені в освітній процес освітні програми за всіма спеціальностями відповідно до сучасних вимог ринку праці та останніх трендів й прогресивних інноваційних технологій, що спостерігаються на ринку. Це має стати фундаментом для надання здобувачам актуальних знань та навичок, які їм потрібні для успішної кар'єри та відбудови економіки в повоєнний період.

Партнерство з бізнесом дозволить надати здобувачам реальні можливості для стажування та проходження всіх видів практики в реальних умовах роботи на базі діючих підприємств. Це дозволить здобувачам отримувати практичний досвід, закріплювати отримані під час навчання теоретичні знання та розвивати власні навички і професійні компетентності. У цьому ж контексті, під час проходження різного роду практичної підготовки на базі суб'єктів господарювання, здобувачі, які зарекомендують себе як талановиті та мотивовані майбутні фахівці, можуть отримати шанс працевлаштування та подальшого кар'єрного зростання за фахом. Такі можливості для закладу освіти дозволять ще більше зміцнити і розширити програми партнерства з суб'єктом господарювання в повоєнний період.

У межах партнерства може бути заплановано передачу бізнес-партнерами закладам освіти доступу на певних умовах до своїх ресурсів,

технологій та обладнання. Це дозволить здобувачам набувати конкурентних знань та практичних вмінь працювати з сучасними технологіями, інструментом та матеріалами, що є дуже важливим для повоєнного відновлення країни.

Партнерство з бізнесом створює можливості для спільних досліджень і інноваційних проєктів. Заклади освіти можуть спільно з бізнесом розробляти нові технології та рішення, брати участь у грантових проєктах, виконувати держбюджетні та госпдоговірні теми, що дозволить наблизитися до розробки інноваційних рішень та забезпечити комерціалізацію наукової діяльності.

Наявність партнерства з бізнесом може збільшити привабливість закладу освіти для здобувачів, як можливості для успішної кар'єри, що дозволить збільшити мотивацію абітурієнтів вступати на конкретну освітню програму.

Узагальнюючи проведені дослідження можемо стверджувати, що партнерство з бізнесом сприяє створенню інноваційної та практично орієнтованої освіти, яка дозволить покращити конкурентоспроможність закладу освіти і підготувати здобувачів до вимог сучасного й повоєнного ринку праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Захарова О.В., Настенко О.Р. Стратегічне партнерство бізнесу та освіти як умова активізації розвитку ІТ-сфери України. Економіка і організація управління. 2023. №1 (49). С. 5-15.

2. Захарова О.В. Зміна підходів вищої школи до підготовки фахівців як виклик нової економіки. Соціально-трудова відносина: теорія та практика. Зб. наук. пр. Київ: ДВНЗ «Київський національний економічний ун-т ім. В. Гетьмана». 2017. №2 (14). С. 131-142.

3. Хоружа Л., Тадеуш О. Партнерство освіти та бізнесу: у пошуках нових форм взаємодії. Неперервна професійна освіта: теорія і практика. 2020. Вип. 1. С. 7-16.

УДК 330.88

Коваль О. А.І, Коваль В.М. 2

¹канд. економ. наук, доцент НУ «Запорізька політехніка»

²старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»

ОСВІТА В ПОСТЕКОНОМІЦІ

Головним завданням сучасної системи освіти є підготовка кваліфікованого та конкурентоспроможного фахівця, який не лише володіє певним рівнем знань, умінь і навичок, але й може практично використовувати їх для досягнення поставленої мети. За таких умов сучасна освіта має

забезпечувати формування сукупності інтегрованих знань, умінь та якостей особистості - професійну компетентність фахівця.

Через деградацію грошей і власності як громадському орієнтиру система освіти стає «майже панівною» підсистемою суспільства. Вона визначає сферу праці та економіки, є стратегічним ресурсом функціонування державних та політичних структур, стає домінівним фактором групоутворення, статусної належності, фундаментальною основою соціалізації.

При цьому в освітній системі різко знижується потенціал генерування технологічних, конструкторських, фінансово-економічних, управлінських смислів через зниження конкуренції між «генераторами» – університетами та їх випускниками. Конкурують не ідеї – конкурують бренди. Бренд школи стає панівним над реальними цілями та завданнями освіти. У цьому причина сповзання Школи (у широкому значенні) з «храму науки» до «просто храму» з його ритуальними процедурами (типу незалежного тестування) та заклінами, прийнятими на віру. Наука ж впевнено дійшла суто схоластичних університетів кінця епохи Відродження.

«Наука та технології стають все менш проривними, впливає з дослідження вчених Університету Міннесоти, опублікованого в журналі Nature. Наукові роботи та патенти все рідше відходять від досягнутих рубежів, просуваючи науку та технології у нових напрямках. Причини зниження революційності наукових праць можуть бути у фінансуванні, процесах рецензування, і навіть бути результатом перегонів університетів за кількістю, а чи не якістю публікованих досліджень.»[1]

На цій основі відбуваються значні зміни і в системі соціальної диференціації суспільства. Власність не є основним критерієм, а класи – основним елементом соціальної стратифікації. Соціальна структура стає більш фрагментованою та складною, характеризується наявністю безлічі підстав диференціації. Класова структура замінюється статусною ієрархією, яка формується не на основі професії, але в основі освіти, рівня культури та ціннісних орієнтацій. Саме культурна ідентичність стає основою системи соціальної ієрархії та групоутворення. Вісь соціального конфлікту пролягає тепер не лінією володіння чи неволодіння власністю, а лінією володіння/неволодіння освітою і контролю над інформацією.

В аграрному світі премодерну «робітників» у працівника було багато – поле, стайня, корівник, город... Певного робочого місця не було. Заводи та фабрики модерну вимагали професійної прив'язки робітника до певного місця – металургійної печі, верстата, паротяг, штурвала корабля. Робочі дні працівники проводили (за винятком обіду та технологічних (тимчасова) відсутність) в тому самому місці підприємства – день за днем, тиждень за тижнем, місяць за місяцем, рік за роком. У ХХ столітті праця на робочому місці стала називатися «працевлаштуванням» і вимагала індивідуальної чи

колективної угоди з наймачем, яка мала відповідати соціальним нормам, встановленим законом. Крім цілком природної зарплати, в угоді вказувалися різноманітні права працівника: на медичну допомогу при нещасному випадку, на відпустку, на вихідні тощо. Звичайно, весь цей перелік виник не відразу, а поступово шляхом складних політичних та економічних процесів.

Однак постмодерн породив нове явище – працю, вільну від робочого місця. Розвиток комунікаційних технологій дозволив частині працівників повноцінно працювати вдома, без виїзду на роботу. Спочатку це торкнулося офісних працівників – бухгалтерів, юристів, економістів, працівників центрів, проте поступово надомна праця поширилася і на інженерів – спочатку конструкторів, а потім і технологів. З удосконаленням автоматичних та систем комп'ютерного управління перелік «надомників» розширюватиметься. З одного боку, це дозволяє корпораціям заощадити на освітленні, опаленні, каналізації, амортизації та оренді офісних приміщень, а також покласти оплату систем зв'язку та інтернету на працівника. З іншого боку така організація праці знімає з роботодавця цілий букет відповідальності. Наприклад, про яку виробничу травму може йтися, якщо працівник знаходиться вдома! А навіщо йому лікарняний – йому ж не треба кудись їхати, десь перебувати, нехай лежить собі у своєму ліжку та працює! Ця тенденція посилилася і закріпилася під час пандемії коронавірусу – корпорації не забули скоротити свої витрати! [2]

Крім того, дедалі більшу частину працівників почали складати не класичні члени професійних спілок, а так звані «вільні агенти», які виконують короткострокову разову роботу на різних фірмах та підприємствах замість довгострокового контракту. Тільки в США у 2005 році таких «вільних агентів» у сфері реклами, маркетингу, логістики, обслуговування та ремонту побутової та офісної техніки, догляду за дітьми та ін. вже понад 3 мільйони! (Е.Тоффлер) Цілком очевидно, що при разових «договорах підряду» мови про будь-які соціальні блага для працівника вже не йде – відпустки, вихідні та оплачені лікарняні листи йдуть у минуле.

Всі ці зміни не могли не позначитися на соціальній структурі зайнятості загалом. Не секрет, що сьогодні малий і середній бізнес настільки пов'язаний умовами постачальників, збутових організацій, банків, страхових та логістичних компаній стандартними умовами обслуговування та оплати, що це своєю чергою призвело до стандартизації його доходів, які зараз мало чим відрізняються від зарплати найманих робітників. при тому, що відповідальність усіх видів із приватного бізнесу ніхто не знімав. Тобто. клас малих власників перекочував майже повному складу до типового пролетаріату з його «ланцюгами». До класу пролетаріату впевнено переходять ціла низка службовців, педагоги, лікарі – причина та сама. Своєю чергою класичний пролетаріат у результаті вищеописаних процесів

«удосконалення» умов праці поступово мігрує до прекаріату – від латинського «precarium» (нестабільний) та німецького «Proletariat». Раніше невеликий прошарок таких соціально невлаштованих людей, які мають повної гарантованої зайнятості, був невеликий і охоплював переважно або відвертих люмпенів, або людей т.зв. «Вільних професій». Зараз він включає багато цілком забезпечених людей, але працюють не за наймом, а по підяду – на тимчасовій або акордній роботі. Така робота їм дає цілком пристойний дохід, але він не є стабільним і гарантованим. Крім того, вони, як правило, позбавлені звичайного соціального захисту – оплачених лікарняних, відпусток, допомоги з тимчасового безробіття та інших соціальних виплат та пільг.

Представники прекаріату мають кілька основних характеристик. Вони:

- соціально не захищені;
- не мають постійного заробітку;
- можуть не мати пенсій, допомоги, оплачуваної відпустки тощо;
- постійно мають неповну зайнятість або змінюють місця роботи.

Оскільки такі «хмарні» працівники (термін Аруна Сардаряна, Школа бізнесу Стера Нью-Йоркського університету) розцінюються як індивідуальні підприємці, то на них не поширюється вимога щодо мінімальної заробітної плати, податку на дохід та соціального забезпечення. При цьому «хмари» ніде не зареєстровані, то вони не повинні розкривати свої дані та дані працівників – що цілком може бути названо офшоризацією, хоч і своерідною. Усе це неминуче призведе до зниження як доходів громадян, та й податкових надходжень до бюджету. З урахуванням того, що переважна частина бюджету, скажімо, США формується саме з податку на доходи фізичних осіб, у США матимемо серйозну бюджетну кризу. Ідеться не тільки про США – близько 40% працівників у Японії зайняті на низькооплачуваних вакансіях із гнучким графіком праці, тобто. фактично належать до страти прекаріату. Професор Г. Стендінг, який досліджував цей феномен, дає близьку оцінку: він пише, що у 2008 р. до прекаріату в Японії можна було віднести близько половини японських жінок та 1/5 японських чоловіків. Подібним чином справи в Південній Кореї: за його оцінкою, на той же період – 57% корейських жінок і 35% чоловіків були зайняті прекаріальною працею. Для Японії перехід до тимчасової зайнятості супроводжувався зниженням зарплати (40% від тієї ж ставки на повній зайнятості), пільг, скасуванням премій та урізанням можливості підвищити кваліфікацію всередині корпорації. Зайняті тимчасово змушені навіть більше платити за їжу у корпоративних їдальнях. [3]

Такі «хмарні» працівники вже широко та активно застосовуються в ІТ-індустрії, виробництві та розповсюдженні аудіо та відео контентів, журналістиці, обробці бухгалтерських даних, медицині, адвокатській

діяльності, допоміжній освіті (типу крою та шиття, кулінарії, дрібному сантехнічному ремонту тощо). п.), активно почали застосовувати такі технології в класичній освіті (професура запрошується не до штату, а для читання лекцій на певні дисципліни), торгівлі через інтернет та інші.

Все це призводить до розмивання фундаментальних засад держави – потреби громадянства як статусного атрибута модерну. Якщо немає соціального захисту від держави – навіщо потрібне громадянство? Відповідно, у світі зростатиме кількість апатридів – людей, які не мають жодного громадянства. Окрім неминучої кризи у виконанні інших цивільних обов'язків (захисту держави, виборчого процесу, правоохоронної та правозастосовної діяльності тощо), це неминуче призведе до радикальної зміни кредитної системи – як може банк кредитувати того, якого юридично немає? І кредитно-депозитний ринок вже починає перетікати до блокчейну – з його зростанням ризиків та вартості кредитів. Втім, після досягнення глобалізації в цій темі ризики приватного кредитування та відсоткові ставки вирівнюються із звичайними банками за набагато більшої зручності користування – навіть попри те, що кредитор та позичальник ніколи так і не впізнають один одного.

Таким чином, світовий тренд «звільнення від робочого місця», що видається багатьма західними публіцистами та аналітиками (тим самим Е.Тоффлером, наприклад) як благо для працівників, насправді є прикриттям звільнення корпорацій від соціальної відповідальності перед своїми співробітниками. Швидше за все, процес цей не просто продовжуватиметься, а ще й пришвидшуватиметься, поки серед «працівників» не залишаться тільки члени Рад Директорів – що дуже цілюще позначиться на собівартості продукції корпорацій, але неминуче призведе до буквально фізичного розриву між виробниками та споживачами.

Науково-технічний прогрес, який слушно називають головною рушійною силою розвитку економіки, призвів до змін структури зайнятості. Висока кваліфікація потребує високого рівня спеціалізації, «універсальні» працівники стають дедалі більшою рідкістю. Але ця висока спеціалізація неминуче призводить до звуження поля маневру для працевлаштування – робітник все більше прив'язаний до певного технологічного процесу, все частіше – до одного типу обладнання, а відповідно – до однієї корпорації! Все очевидно – вантажник може без проблем поміняти місце роботи, а слюсар-складач авіадвигунів може поміняти роботу лише за зниження рівня кваліфікації і, відповідно, зарплати.

За посилення мобільності робочої сили в рамках т.зв. «три свободи» Вашингтонського консенсусу висока кваліфікація працівника є радше проблемою, ніж благом для нього.

Це, безумовно, не стосується топменеджмент великих корпорацій – там кваліфікація визначається іншими вимогами, ніж інженери та робітники. Навіть вважається, що спеціалізація об'єкта управління (заводу, фабрики, конструкторського бюро) немає особливого значення для кваліфікованого менеджера.

Результатом процесу стало зниження загальної кваліфікації технічних працівників практично за всіма напрямками, що неминуче викликало зменшення продуктивності праці, насамперед у високотехнологічних галузях. Поділяючи гордість США за айфони, неможливо не помітити, що НАСА вже не в змозі просто повторити політ на Місяць хоча б так, як це робили старі «Аполлони» на початку 70-х років! І це попри те, що очевидний прогрес у матеріалах, технологіях та системах автоматизованого управління!

Ця криза позначилася навіть на святому місці капіталістичного світу – на Волл-стріт! 2000-ні роки серед американських публіцистів та аналітиків отримали назву «Смерть Великих Чоловіків» – за співзвуччям з вагнерівською «Смерть Нібелунгів» («Загибель Богів»). З кінця XIX століття у розквіт модерну почала формуватися ціла система інвестиційного банкінгу. Назви банків Lehman Brazers, Lazard Freres, Merrill Lynch, Goldman Sachs та інших подібних банків були відомі усьому світу – вони визначали майбутнє економіки! Великі Чоловіки – Стівен Фрідман, Генрі Ползон, Дон Ріган, Білл Шрейєр, Андре Мейєр, Брюс Вассерштейн та їхні колеги (всіх не перелічиш!) – були інтелектуальною елітою суспільства! Доходи інвестиційних банків дозволяли їм наймати найкращих випускників найкращих університетів «Ліги плюща», які дозволяли банкам заробляти ще більше, розкручуючи цю «позитивну вирву» все вище та вище!

Багато хто з них у 45–50 років заробив достатньо, щоб залишити кар'єру інвестиційного банкіра та зайнятися політикою – вони стали сенаторами, губернаторами, вищими державними службовцями США. Генрі Ползон, наприклад, став секретарем Федеральної Резервної системи, Стівен Фрідман очолив Федеральний Резервний банк Нью-Йорка та президентську раду з розвідки (!). Багато хто впливав на політику США та інших країн, залишаючись у банку – Фелікс Рогатін (Lazard Freres) не лише написав шлюбний контракт Жаклін Кеннеді та Аристотеля Онассіса, а й збирав гроші серед американських корпорацій на підтримку путчу Піночета в Чилі! Про успіхи Джорджа Сороса написано стільки книг та статей, що вони можуть скласти пристойну бібліотеку!

«І ще був Олфін. Той був по-своєму розумний. Він багато чого не знав про ринки капіталу, але мав якусь звичайну хитрість, яка допомагала йому дуже ефективно займатися своєю справою.» [3]

І це знову про те, що висока кваліфікація не потрібна. Мало того – вона шкодить кар'єрі! Потрібні не знання, потрібна «звіряча хитрість»! А звірячі хитрощі в університетах не вчать.

Таким чином ерозія кваліфікації визначила деградацію освіти та науки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. James J. O'Donnell. Cassiodorus./ O'Donnell, James J. – Berkeley, California: University of California Press. [ISBN 0-520036-46-8](#)

2. Steven D [Levitt](#), Stephen J [Dubner](#). Superfreakonomics: global cooling, patriotic prostitutes, and why suicide bombers should buy life insurance /[Levitt, Steven D](#); [Dubner, Stephen J](#) – NY: William Morrow – 2009 – 212 p. [ISBN 0061234001](#)

3. Greg Farrell, Fall of the Titans / Farrell Greg – New York: Crown Business, 2006. – 457 p. https://archive.org/details/crashoftitansgre0000farr_f9b3

УДК 338

Козак Л.Ю.

викладач, Калуський ФКЕПТ Івано-Франківського НТУ НіГ

РОЛЬ ОСВІТИ І НАУКИ У ВІДРОДЖЕННІ ЕКОНОМІКИ

У сучасному світі, де змінюються технології, глобалізація та екологічні виклики, роль освіти і науки стає ще важливішою для забезпечення сталого економічного розвитку.

Інновації, які виходять із наукових досліджень, можуть надати країні конкурентну перевагу на світовому ринку та створити нові можливості для росту.

Освіта і наука грають важливу роль у підготовці робочої сили до викликів майбутнього, включаючи роботизацію та штучний інтелект, також освіта формує інтелектуальний капітал суспільства, що може бути використаний для розвитку економіки та інновацій.

Висока освіта сприяє створенню більш високооплачуваних робочих місць, що може зменшити рівень безробіття.

Освічене суспільство має схильність до більш активної участі у політиці та громадянському житті, що може позитивно впливати на економічний розвиток.

Дослідження у галузях, спрямованих на зменшення викидів та покращення довкілля, можуть стати ключовими для збереження природних ресурсів.

Освіта і наука сприяють покращенню якості життя через розвиток медицини, технологій і соціальних наук, свою чергу освіта і наука можуть

допомогти підготувати суспільство до економічних криз і стратегічних викликів.

Освічені і навчені люди мають більше можливостей реалізувати свій потенціал, що сприяє росту продуктивності.

Співпраця між різними науковими дисциплінами може призвести до створення нових інновацій і відкриттів у багатьох сферах економіки.

Освіта і наука сприяють створенню глобального інтелектуального співтовариства, що спільно вирішує глобальні проблеми і сприяє міжнародному розвитку.

Доступ до якісної освіти та наукових можливостей може сприяти зняттю соціальних нерівностей та забезпеченню більшої рівності можливостей у суспільстві.

Освічена і науково підготовлена молодь може стати інтелектуальним резервом для країни і готовою до викликів майбутнього, крім того освіта і наука сприяють розвитку інноваційної культури, що змушує підприємства створювати нові продукти та послуги.

Інвестиції у вищу освіту та дослідження дозволяють країні залишатися конкурентоспроможною у високотехнологічних секторах світової економіки.

Взаємодія між освітою і різними галузями економіки сприяє створенню інноваційних рішень та розвитку синергії між ними.

Висока освіта і наукові знання можуть слугувати страховкою для суспільства в періоди економічної нестабільності та криз.

Медична наука, що розвивається завдяки освіті і науковим дослідженням, може покращити стан здоров'я нації і працездатність робочої сили.

Сприяння інфраструктурному розвитку: Дослідження та інновації, які виходять із сфери науки, можуть сприяти розвитку і покращенню інфраструктури, що знову ж таки впливає на зростання економіки.

Вища освіта і наукові дослідження допомагають відкривати двері до глобальних ринків для продуктів і послуг, що розробляються в країні.

Наука та освіта можуть допомогти сільському господарству впроваджувати більш ефективні методи обробки та підвищити врожайність.

Освіта і наука грають роль у збереженні і відновленні історичної, культурної та природної спадщини, що може стати джерелом доходу через туризм і культурні ініціативи.

Освіта і наука можуть бути інструментами для створення більш інклюзивного суспільства, де кожен має рівний доступ до можливостей.

Освіта і наука сприяють створенню інноваційних екосистем, де університети, дослідницькі лабораторії та підприємства співпрацюють для створення нових продуктів та технологій.

Висока освіта та наукові досягнення можуть стати основою для розвитку глобальних експортних товарів, таких як програмне забезпечення, фармацевтика чи консалтингові послуги.

Освічені співробітники і науковці можуть створювати значну кількість патентів та інтелектуальної власності, що може бути комерціалізованою і приносити дохід країні.

Освіта і наука можуть допомогти суспільству визначити свої цінності, створити власну ідентичність і встановити моральні стандарти, які сприяють розвитку стійкого і справедливого суспільства.

У підсумку, можна визначити, що роль освіти і науки у відродженні економіки є важливою і невід'ємною, оскільки вони є основою для створення інноваційних продуктів, покращення продуктивності, привертання інвестицій, залучення обдарованої молоді та створення стійкого економічного майбутнього, тож освіта і наука допомагають суспільству адаптуватися до змін у глобальному середовищі та вирішувати важливі глобальні проблеми, такі як зміна клімату та пандемії.

Проте виконання цих завдань вимагає не лише фінансових інвестицій, але й політичної волі, співпраці між секторами, реформ в освітній системі та підтримки наукових досліджень, а країни, які розуміють важливість освіти та науки, інвестують у них та створюють сприятливі умови для їхнього розвитку, мають більше можливостей для створення стійкої та конкурентоспроможної економіки.

Отже, розвиток освіти і науки повинен залишатися пріоритетом для країн, оскільки це є ключем до їхнього економічного відродження, стійкості та процвітання у сучасному світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ерхард л. Добробут для всіх [електронний ресурс]. – режим доступу: <http://bibliograph.com.ua/erhard1/index.htm>.
2. Лібанова відродження донбасу: оцінка соціально-економічних втрат пріоритетні напрями державної політики [електронний ресурс]. – режим доступу: <http://surl.li/mtdyo>
3. Гуменюк Л. Соціальна конфліктологія: підруч. – тема 12: міждержавні конфлікти. – Львів : ЛДУВС, 2015. – 564 с. [електронний ресурс]. – режим доступу <http://surl.li/mtdyt>
4. П'ятницька-Позднякова І.С. Основи наукових досліджень у вищій школі [Текст]: Навч. посібник / І. П'ятницька-Позднякова. – К.: [б.в.], 2003. – 116 с.
5. Ковальчук В. В. Основи наукових досліджень: навчальний посібник / В. В. Ковальчук, Л. М. Моїсєєв. – 3-е вид., перероб. і допов. – К.: ВД «Професіонал», 2005. – 240 с.

б. Про освіту [Текст]: закон України. – К.: Парламентське вид-во, 1991. – 45 с. – (Закони України).

УДК 001.11: 331.91

Корольков В.В.¹, Тельчаров Е. А.²

¹канд. екон.наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

²аспірант НУ «Запорізька політехніка»

МЕНЕДЖМЕНТ ЗНАЬ: ВІД «ТРАНСЛЯЦІЇ ЗНАЬ» ДО «УПРАВЛІННЯ ЗНАННЯМИ»

Сьогодні передача організаційного знання, його трансляція, ускладнюється таким явищем, яке в західній спеціалізованій літературі зазвичай позначають терміном «липкість знання» (knowledge stickiness), під яким розуміються труднощі використання чужорідного знання на новому ґрунті [8].

Слід відзначити, що в роботах західних дослідників проблему трансляції знань, як правило, розглядають в прикладному аспекті і практично воно ніколи не є предметом філософського аналізу. В якості рідкісного винятку можна назвати такі роботи, як «Соціальна епістемологія: теорія для «четвертої хвили» дослідження передачі та обміну знаннями», «Подолання липкості знань у науковій передачі знань» [3] і деякі інші.

Питання про знання є ключовим питанням у філософії, тому трансляція знань (або, якщо розглядати більш широко, використання знань) була предметом рефлексії багатьох мислителів, таких як, наприклад, Платон, Арістотель, Бекон, Кондорсе, Маркс, Адорно, Кун і інші. Щодо досліджень, присвячених тому, як наукові знання транслюються в практику, для європейської думки вважаються одними з перших роботи Ж.-Г. Тарда [4], а для американської – дослідження, пов'язані з тим, як американські фермери сприймають сільськогосподарські нововведення. Узагальнено до середини ХХ століття, за словами Т. Беккера, голови «Суспільства використання знань» (Knowledge Utilization Society), цей період характеризувався акцентом на тим, як знання передаються між індивідами [2].

Наступний етап відбувався приблизно з 60-х до 80-х років ХХ століття. Дослідники вважають, що його ініціювали активні соціальні програми на Заході (наприклад, програма «Велике суспільство» Л. Джонсона). Ці заходи були витратними, що спонукало до масштабних досліджень з оцінки ефективності державних програм і політики та шляхів її покращення [2].

Третій етап пов'язаний з тим, що знання поступово стало важливим організаційним ресурсом для приватних компаній, що знайшло відображення у працях таких дослідників, як П. Друкер і П. Сенге. У 1980-х роках

з'явилися перші наукові статті, присвячені цій темі, і в 1986 році з'явився термін «управління знаннями» (knowledge management) [1].

В кінці 80-х – на початку 90-х років ХХ століття цей напрямок остаточно сформувався як наукова дисципліна і як управлінська практика, причому це сталося одночасно в Північній Америці [7], Європі та Японії. Фірми, такі як шведська страхова компанія Skandia та канадський банк Hubert Saint-Onge, створили посади директора з управління знаннями (Chief Knowledge Officer), обов'язками яких було працювати з інтелектуальним капіталом компанії. До цього поняття входить як навчання співробітників і організаційні практики, так і інтелектуальний продукт (наприклад, патенти).

Однак варто зауважити, що кожен з наведених етапів розглядав лише практику передачі знань, практично ігноруючи той факт, що філософські та наукові праці, присвячені знанням, розвивалися протягом приблизно 2500 років [9]. При цьому важливо відзначити, що в науковому середовищі тривають пошуки теоретичних основ, на яких можна побудувати повноцінну теорію управління знаннями. У цьому контексті ми хотіли б зазначити дві роботи. Перша робота, написана Н. Джейкобсоном, передбачає [5], що разом із сучасним менеджерським підходом повинен з'явитися новий – епістемологічний. За думкою автора, акцент повинен бути розміщений не на процесі передачі знань, а на тому, як внутрішні характеристики знань впливають на процес їх передачі. Іншими словами, постановка питання має перейти від «Як зробити процес передачі знань більш ефективним?» до «Що ми, справді, передаємо?».

Ще одна робота («Управління знаннями – соціопрагматичний підхід») [9] пропонує конкретну теорію, яка могла б стати основою для розглядуваної дисципліни – це соціальний конструктивізм. В рамках нього стверджується, що будь-яке знання, незалежно від його істинності чи хибності, є суспільним продуктом. Тому картина світу, якою володіє людина, завжди є соціально умовленою, і одним з ключових елементів цієї умовленості є мова.

В підсумку хочемо зауважити, що, незважаючи на перевагу закордонних шкіл управління знаннями (особливо американської та японської) [6], вітчизняна інтелектуальна традиція досить багата, щоб на її основі створити засади для української школи управління знаннями.

Отже, ми можемо зробити висновок, що в західному мисленні передача знань є важливою складовою наукового дискурсу з розробленими та використовуваними практичними застосуваннями (у формі менеджменту знань). Проте для вітчизняного мислення, на нашу думку, вона може бути точкою прикладання зусиль як управлінської та експертної спільноти, так і епістемологів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Віг К. Основи управління знаннями / К. Віг. – К., 1989. 371 с. 2

2. Backer T. E. Knowledge utilization. The third wave // Science Communication. - 1991. - Is. 12. - №. 3. - p. 225240. 9
3. Blackman D., Benson A. M. Overcoming knowledge stickiness in scientific knowledge transfer // Public Understanding of Science. 2012. Is. 21. №. 5. P. 573-589.
4. Davenport T. H., Prusak L. Working Knowledge-How Organizations Manage What They Know, 2000 // Harvard Business School Press, Boston, MA. 14
5. Jacobson N. Social Epistemology Theory for the "Fourth Wave" of Knowledge Transfer and Exchange Research // Science Communication. 2007. Is. 29. №. 1. P. 116-127. 18
6. Kogut B., Zander U. Knowledge of the firm and the evolutionary theory of the multinational corporation // Journal of international business studies. 1993. P. 625-645. 20
7. Snowden D. Complex acts of knowing: paradox and descriptive self-awareness // Journal of knowledge management. 2002. Is. 6. №. 2. P. 100-111. 23
8. Szulanski G. Exploring internal stickiness: Impediments to the transfer of best practice within the firm // Strategic management journal. 1996. Is. 17. №. S2. p. 27-43. 25
9. Wyssusek B., Schwartz M., Kremberg B. Knowledge management-a sociopragmatic approach // REMENYI, D.(Hg.): Proceedings of the 2nd European Conference on Knowledge Management. Bled. 2001. P. 767-776. 27

УДК 338.246.8:81'272«366»

Кусакова Ю.О.

канд. економ. наук, доц. ЗНУ

РОЛЬ КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ ЕКОНОМІКИ

Військовий стан, який проголошено в Україні, та повномасштабне вторгнення росії негативно відбивається на абсолютно всіх системах національної економіки. Це стосується і сільського господарства (сільськогосподарські поля перетворилися на арену військових дій; замінована територія, яка могла б слугувати для посівів; бомбардування та руйнація зернохвищ тощо), і громадської інфраструктури (руйнування будівель, комунікацій, розрив логістичних коридорів, транспортної інфраструктури), і ринку праці (близько 7 млн. внутрішньо-переміщених осіб [1]), близько 6 млн. українців покинули Україну через війну і не повернулися [2]), і соціальної сфери, і промисловості, та ін.

Проте війна обов'язково закінчиться, і почнеться новий період в економіці, який характеризуватиметься відновленням України. Для цього

будуть задіяні різноманітні ресурси, у тому числі: природні, фінансові, інформаційні, людські тощо. Додержуємося думки, що одним з найважливіших потенціалів для відродження економіки України є людські ресурси. І найактуальнішою проблемою для національної економіки стане саме репатріація.

Повернення людей з-за кордону в Україну матиме цілу низку позитивних ефектів:

- по-перше, держава витрачала значні кошти на підготовку професіоналів; відповідно їх виїзд – це прямі втрати бюджету, без можливостей їх компенсації в майбутньому. Повернення робочої сили дозволить збільшити валовий внутрішній продукт та заповнити робочі місця;

- по-друге, люди, які виїжджали, – це економічно-активне населення, яке за кордоном отримало певний досвід, відповідно цінним для національної економіки стане його розумна імплементація для покращення якості товарів і послуг українського виробництва;

- по-третє, досвід життя за кордоном позитивно впливає на кругозір людей, в яких виникають запити на покращення життя в Україні та на реформування різноманітних систем, як: освітньої, медичної, комунальної сфери.

Зрозуміло, що людський капітал наділений безліччю компетенцій, необхідних для розвитку економіки (здатність генерувати нові ідеї, розробляти та управляти проектами, збирати, аналізувати данні та інформацію, створювати додану вартість тощо). Окреме місце серед них займають комунікативні мовленнєві компетенції. Вони являють собою, у найбільш загальному сенсі, здатність осіб спілкуватися та взаємодіяти за допомогою мови та мовленнєвих символів. З цієї точки зору, особливої та виключної користі набуває можливість спілкуватися не лише рідною мовою, а й іноземною. Наразі, найактуальнішою та найзатребуванішою є англійська мова, яка є мовою міжнародного спілкування. Знання та використання англійської мови дозволяє використовувати іноземний досвід, знаходити закордонних партнерів, донорів тощо.

Розглянемо, роль комунікативних мовленнєвих компетенцій у повоєнному відновленні національної економіки. Комунікативні мовленнєві компетенції передбачають обов'язкове володіння індивідами такими видами діяльності як: сприймання, продукція та інтеракція. Їх сутність достатньо повно розкрито у [3, с. 8-9]. Представимо на рисунку 1, як ці види мовленнєвої діяльності можуть бути використанні в економічній діяльності.

Рисунок 1 – Використання складових комунікативних компетенцій в економічній діяльності.

Узагальнюючи інформацію з рисунку 1, стає зрозумілим, що знання та використання іноземної мови, зокрема англійської, не є безпосередньою умовою для підвищення якості товарів, послуг, конкурентоспроможності економічної діяльності – проте підвищує кваліфікацію людських ресурсів, а отже створює можливості для економічного піднесення і для подальшого повоєнного відновлення національної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бойко О. В Україні 7 мільйонів незареєстрованих переселенців. Суспільне новини. 13 березня 2023. URL: <http://surl.li/kszdb> (дата звернення 30.09.2023).
2. Кількість українців та їх міграція за кордон через війну. Укрінформ. 06.07.2023. URL: <http://surl.li/lfftv> (дата звернення 30.09.2023).
3. Керекеш О. В. Методи та засоби підвищення мовленнєвих компетенцій з іноземної мови в практичній діяльності майбутніх економістів: колект. наук. монографія: Атлант ВОИ СОИУ, 2017. 147 с.

УДК 37.015.31:338.48

Лаврова І.І.

канд. істор. наук, доц. ДВНЗ «Приазовський ДТУ»

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ У СФЕРІ ТУРИЗМУ

В умовах переходу закладів вищої та середньої освіти в дистанційний формат актуалізується питання ефективної організації навчального процесу. Залучити молодь до плідної освітньої взаємодії в об'єктивних умовах обмеженості контактів за онлайн-навчанням є важливою задачею сьогодення. Вирішити цю задачу допомагають інтерактивні технології кооперативного навчання.

Слово «інтерактив» походить від англійського «interact», де «inter» - взаємний і «act» - діяти. Отже, термін «інтерактивний» означає здатний до взаємодії, діалогу. Інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен здобувач освіти відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність. Суть інтерактивного навчання полягає у тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учасників. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, вирішення проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації. Інтерактивне навчання ефективно сприяє створенню атмосфери співробітництва та взаємодії [2, с.7].

Упровадження інтерактивних технологій є особливо актуальним в організації навчання здобувачів освіти за спеціальністю «Туризм», адже фахівці у галузі туризму мають володіти сучасними методами та прийомами комунікації.

Зокрема, організація музейної та екскурсійної діяльності сьогодні часто здійснюється за допомогою активних форм культурно-освітньої роботи: квестів, майстер-класів, лабораторій, тренінгів, воркшопів тощо. Такі активності дозволяють залучити максимальну кількість учасників, стимулювати їх до набуття знань, долучити до творчої практики, забезпечити групову взаємодію, дозволити відвідувачам ефективно відпочити та отримати позитивні емоції [1, с.75-76].

Оволодіння такими методами ефективної комунікації з музейною та екскурсійною аудиторією фахівцю можна починати вже на етапі здобуття освіти. Переживання особистого позитивного досвіду плідної взаємодії з іншими учасниками інтерактивних заходів є вагомим мотиваційним чинником для впровадження схожих технологій у власній професійній діяльності спеціаліста.

Робота висвітлює досвід впровадження інтерактивних технологій в навчальний процес для здобувачів освіти за спеціальністю «Туризм і рекреація». Ймовірно такий досвід буде цікавим для популяризації активних форм навчання. А ідеї щодо використання окремих онлайн-інструментів в

освітній діяльності уможливають їх поширення та використання педагогічною спільнотою.

У рамках вивчення дисципліни «Організація туризму (організація музейної та екскурсійної діяльності)» студентам було запропоновано навчальну гру «Goodle-музей».

Інструментом інтерактивного спілкування була обрана Google - презентація, а ігровим інвентарем стали картки із зображеннями видатних пам'яток образотворчого мистецтва України XVIII-XX ст. На завершення здійснити рефлексію учасники могли через анкету, подану у Google-формі.

Інтерактивні технології кооперативного навчання передбачали групову роботу студентів у рамках вивчення теми «Експозиційна діяльність музеїв». Після вивчення теоретичного матеріалу на лекції студенти були залучені до інтерактивного практичного заняття, де розширили своє розуміння поняття «музейна експозиція» та здійснили спроби організувати її різними методами. Вони застосували набуті знання та спільно формували уміння й навички організації музейних експозицій.

Здобувачі освіти отримали завдання: використовуючи Goodle-презентацію, об'єднати в окремі зали-експозиції видатні пам'ятки живопису України, дати назви цим експозиціям та пояснити, за якими критеріями пам'ятки були до них зібрані.

Для цієї роботи були сформовані малі групи (до 5 осіб), виділений час (30 хвилин), протягом якого учасники формували експозиції та заповнювали сторінки Google-презентації. Після завершення роботи для висловлення своїх відкриттів, вражень та пропозицій вони також заповнили Google-форму.

Використання методів роботи в малих групах дає можливість зробити певні спостереження та висновки.

Зручність та функціональність Google-інструментів. Google-презентація технічно є зручним інструментом взаємодії в умовах онлайн-навчання. Вона доступна, безплатна, швидко завантажується, дає можливість взаємодіяти одночасно усім учасникам на її сторінках та виконувати різні дії. Google-презентація дозволяє переміщувати ілюстрації з пам'ятками мистецтва, класифікувати їх, підписувати, виділяти. До неї можна звертатися і багато пізніше, аби простежити логіку та виявити різні способи групування навчального матеріалу.

Google-форма дає можливість анкетувати учасників, збирати зворотній зв'язок з питань, які цікавлять організатора інтерактивного заходу, отримати нове знання у разі постановки відкритих питань або легко обробляти інформацію у випадку закритих питань. Вона незамінна для збору інформації в онлайн-форматі.

Груповою роботою як ефективний метод взаємодії у навчальному процесі. Робота в групі, або команді, стала справжнім відкриттям для учасників. Вона

принесла їм задоволення, піднесення та радість. Цей результат був відмічений у текстових відповідях в Google-анкетах. Він став номер один під час усної рефлексії студентів. За результатами опитування, молодь відчуває сьогодні гостру потребу у спілкуванні. І групова робота є тим дієвим методом інтелектуального спілкування, який дозволяє спільно вирішувати навчальні задачі. Оскільки робота в групах відповідає потребам студентів, її організація може стати сьогодні одним з пріоритетів сфери освіти.

Групова робота як спосіб підвищення інтересу до навчання. В умовах реалізації монологічних форм передачі інформації треба враховувати психічні особливості особистості. Через 20-25 хвилин споживання інформації увага слухачів розсіюється, думки переходять до інших, не навчальних, питань. Тому досвідчений викладач або музейний педагог має володіти ефективними методами повернення уваги учасників.

Комукаційна навчальна гра «Google-музей» є саме таким способом привернення уваги до матеріалу. За результатами опитування, здійсненого через Google-анкету та усні відгуки, учасникам сподобалося працювати в команді та об'єднувати твори мистецтва у групи. Після гри відчули зацікавленість і задоволення.

Групова робота як співтворчість. Фактично учасники навчальної гри отримали кілька завдань. По-перше, це об'єднати пам'ятки мистецтва в окремі експозиції. Це метод класифікації, або групування. По-друге, треба було ці експозиції назвати. Це творче завдання, можливість проявити креативне мислення. По-третє, аргументувати, пояснити, за якими критеріями пам'ятки буди віднесені до тієї чи іншої експозиції. Така робота пов'язана з аналізом та синтезом навчального матеріалу, логічним мисленням, розвитком навичок аргументації та інтерпретації.

Усі навчальні задачі гравці вирішували через спільну діяльність, співтворчість, колективне обговорення та прийняття рішень.

Варіативність принципів систематичного методу. Методом організації музейної експозиції був обраний систематичний, або колекційний, який полягав у відборі для експонування однорідних предметів у відповідності до класифікації. Всього студентами було створено 4 експозиції: «Мініатюри», «Портрети», «Пейзажі», «Твори релігійного характеру». До кожної експозиції були відібрані твори живопису відповідного жанру. Належність творів мистецтва до конкретної експозиції була про аргументована як мінімум трьома спільними рисами, характерними для певного жанру.

Під час наступного обговорення були виділені також інші можливості групування: варіації хронологічного, географічного та стильового принципів організації музейних експозицій. За кожним з цих принципів можна було також об'єднати ті самі пам'ятки мистецтва, однак вони потрапили б вже до різних зібрань.

Серед нових навичок, які здобули учасники, були названі: робота з Google-презентацією та знаходження спільних рис за короткий проміжок часу.

Таким чином, інтерактивні технології навчання відповідають потребам молоді в комунікації, співтворчості, урізноманітненні форм взаємодії з інформацією і один з одним. Покращення комунікаційних навичок є важливим для фахівця в галузі туризму через його безпосередню діяльність в соціокультурному середовищі. Робота в малих групах є дієвим способом організації інтерактивного навчання: вона формує навички спільної роботи, зацікавлює в процесі і результаті навчання, викликає позитивні емоції. Завдяки Google-інструментам використання інтерактивних технологій під час дистанційної освіти є зручним та ефективним. Задля налагодження плідного онлайн-навчання рекомендовано розширювати спектр традиційних навчальних засобів інтерактивними технологіями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Паур І. В. Основи музейної справи: навч.-метод. посібник для організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація. Кам'янець-Подільський: Видавець Панькова А. С., 2021. 204 с.

2. Пометун О. І., Пирожено Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібн. / ред. О. І. Пометун. Київ.: Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.

УДК 334.78

Лазнева І.О.¹, Павленко М.В.²

¹канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

²студ. гр. ГФ-212м НУ «Запорізька політехніка»

РОЛЬ ТЕХНОПАРКІВ У ФОРМУВАННІ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ ЗАРУБІЖНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У контексті післявоєнного відновлення економіки України, сфера вищої освіти може відігравати не лише ключову роль у розвитку людського капіталу, але і стати одним з ефективних джерел впровадження інновацій задля залучення додаткового фінансування та сприяння прискоренню процесу відбудови в умовах обмеженості ресурсів і економічної нестабільності. Для роботи у даному напрямку доцільним є дослідження та аналіз міжнародного досвіду впровадження інноваційних ініціатив, одним з яких є створення та функціонування технопарків.

Технопарки є спеціалізованими об'єктами, спрямованими на сприяння інноваційному розвитку та створення високотехнологічних продуктів та послуг. Сутність технопарків полягає у наступному:

- зосередження інноваційної діяльності: технопарки об'єднують наукові установи, заклади вищої освіти та інноваційні підприємства на одній території, створюючи сприятливе середовище для обміну досвідом та співпраці в галузі досліджень та розробок;

- підтримка стартапів та малих підприємств: технопарки надають молодим підприємцям доступ до інфраструктури, ресурсів та фінансової підтримки, сприяючи розвитку інноваційних стартапів та малих і середніх підприємств;

- інтеграція у регіональний розвиток: технопарки можуть впливати на розвиток регіону шляхом створення нових робочих місць, залучаючи інвестиції до регіону.

Технопарки можуть відігравати ключову роль у стратегічному розвитку закладів вищої освіти, оскільки усі вищезазначені аспекти, так само, як і збільшення наукового потенціалу, мають велике значення для конкурентоспроможності університету. Технопарки розподіляють за трьома основними моделями: американська (США, Великобританія), японська (Японія) і змішана (Франція, Німеччина). Американська модель технологічних парків набула найбільшого поширення у світі. Наразі у Сполучених Штатах Америки функціонує понад 140 наукових і технологічних парків, а з 25 найбільших університетів 23 мають технопарки.

Одним з найбільш визначних та впливових технопарків у світі є Стенфордський технопарк, розташований в Силіконовій долині, у США. Цей технопарк є парадигмою успіху у співпраці між сферою вищої освіти та компаніями, що спеціалізуються на інноваційній діяльності. Стенфордський технопарк знаходиться на території, що належить Стенфордському університету, яка орендується компаніями на довгостроковий термін. На момент заснування парку, він вже налічував 80 компаній і забезпечував робочими місцями понад 26 тисяч осіб. Наразі Силіконова долина є найбільшим інноваційним центром, у якому зосереджено 20% світового виробництва комп'ютерів та електронних компонентів, розміщено 17 великих компаній електронної промисловості.

Серед компаній, які діють в технопарку, - світові лідери у галузі електроніки, такі як IBM та Hewlett Packard, а також великі аерокосмічні компанії, включаючи "Локхід". Цей технопарк також орендується хімічними і біотехнологічними компаніями, що забезпечують багатогранний розвиток та інноваційний прорив у різних галузях.

Джерелами фінансування самого Стенфордського університету є доходи від власних підприємств, плата студентів за навчання, державні

дотації, надходження від реалізації науково-технічної продукції державним установам і приватним фірмам, приватні пожертвування.

Наразі Україна переживає важливий перехідний період, і національні університети незабаром відіграватимуть важливу роль у формуванні стратегій розвитку, спрямованих на підтримку відновлення економіки та інфраструктури. В цьому контексті технопарки цілком можуть стати ключовими інструментами для стимулювання впровадження інновацій та наукових досліджень, які можуть сприяти відновленню та підвищенню конкурентоспроможності країни. В Україні технологічних парків на сьогоднішній момент існує всього 16. Такі парки – це переважно юридична особа або група осіб, які виконують проекти з виробничого впровадження наукомістких розробок.

Впровадження та масштабування такого компоненту стратегічного розвитку університету, як технопарків, на прикладі Стенфордського університету українськими закладами вищої освіти має ряд потенційних переваг, так і недоліків та обмежень. Основною перспективою для імплементації розвитку технопарків на території національних університетів є залучення інвестицій - створення технопарків може залучати інвестиції як всередині країни, так і з-за кордону. Це може стимулювати розвиток високотехнологічних галузей та сприяти створенню високооплачуваних робочих місць задля подолання кадрової кризи. А значить, і сприятиме підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних закладів вищої освіти.

Отже, провадження подібної стратегії розвитку для України може бути важливим кроком у співпраці між університетами та приватним сектором для досягнення інноваційного зростання. Однак важливо розглядати це як складну і багатоаспектну ініціативу, яка потребує обдуманості стратегії та довгострокового планування для подолання можливих недоліків та використання переваг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Солнцев С. Світовий досвід функціонування технопарків та особливості їх розвитку в Україні / С. Солнцев, Є. Гнітецький // Економічний аналіз. - 2013. - Т. 12(1). - С. 279-283
2. Петрина М.Ю. Особливості реалізації інноваційного потенціалу технопарків провідних країн світу [Електронний ресурс] / М.Ю. Петрина, В.Б. Кочкодан //Інфраструктура ринку. - 2020. - №39. - С.83-90. - Режим доступу: http://www.market-infr.od.ua/journals/2020/39_2020_ukr/16.pdf
3. Уханова І.О. Розвиток та функціонування технопарків: світовий досвід та специфіка в Україні [Електронний ресурс] / І.О. Уханова. – Режим доступу: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1551/1.pdf>

4. Бублик М. І. Досвід формування стратегій розвитку закладів вищої освіти в умовах глобалізації [Електронний ресурс] / М.І. Бублик, Л.В. Жук, Х.В. Дрималовська. – Режим доступу: <https://11l.in/Uopw5>

5. Грищенко І. М. Стратегічні пріоритети та форми інноваційного розвитку ВНЗ України в контексті забезпечення конкурентоспроможності [Електронний ресурс] / І.М. Грищенко, І.О. Тарасенко, Т.М. Нефедова. – Режим доступу: <https://11l.in/B5D7f>

УДК 330.354:378

Лук'яненко Н.Е.

старш. викл. НУ«Запорізька політехніка»

РОЛЬ НАУКИ У МАЙБУТНЬОМУ ПОВОЄННОМУ ВІДРОДЖЕННІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Всесвітня історія має багато прикладів реконструкції країн після війни. Декілька країн, яким довелося відновлюватись після бойових дій, зараз входять у топ економік світу. Період їхнього відновлення називають «економічним дивом», що свідчить про нові можливості повоєнного часу для економік постраждалих країн. Основний спільний знаменник успіху – вміння не прогавити свій шанс.

Наприклад, у Японії ключовим елементом успішного відновлення економіки країни стала ставка на високотехнологічне виробництво. Розуміючи обмеженість своїх природних ресурсів, японці почали інвестувати в «мізки» та активно скуповували патенти по всьому світу.

Таким чином, важливу роль у відновленні економіки України після перемоги буде грати наука. Наукові дослідження і розробки можуть допомогти вирішити проблеми відновлення економіки та зруйнованих підприємств, розвитку нових технологій, підвищення продуктивності праці, зміцненню конкурентоспроможності українського бізнесу на світовому ринку, залученню інвестицій, створенню нових робочих місць тощо.

Наука може внести значний внесок у вирішення проблем енергетики, екології та клімату. За допомогою наукових досліджень можна знайти шляхи зменшення залежності від імпортованого енергоносія, розробити нові енергоефективні та екологічно чисті технології. Крім того, наука може допомогти вирішити проблеми пов'язані з забрудненням довкілля, впровадженням вторинної переробки відходів та розвитком відновлюваної енергетики.

Розвиток науки вплине на розвиток інноваційного сектора економіки. Розробка нових технологій, матеріалів та продуктів може сприяти створенню нових галузей промисловості та підвищенню економічної активності.

Наукові дослідження можуть допомогти виявити перспективні напрямки розвитку, впровадження інноваційних проєктів та покращення технологічного рівня виробництва. Наука та інновації забезпечуватимуть стійкі темпи зростання економіки в довгостроковій перспективі.

Роль науки в освіті також важлива для відновлення економіки. Створення конкурентоспроможних кадрів, здатних до інновацій та творчого діалогу, може забезпечити розвиток високотехнологічного сектора економіки. Науково-дослідні установи можуть грати важливу роль у підготовці фахівців з високою науковою компетентністю, які зможуть реалізувати свій потенціал у розвитку економіки.

Сьогоднішні історичні виклики, з якими стикнулась Україна, дають можливість підвищити значимість науки в посиленні обороноздатності країни, формулюванні національних стратегій розвитку, воєнних доктрин тощо.

Епоха глобалізації знизила значимість національних наукових інституцій. Розвиток інформаційних технологій суттєво пришвидшив як обмін знаннями, так і процес трансформації наукових ідей у дослідно-конструкторські розробки і промислові зразки. Це створило ілюзію того, що вітчизняні наукові центри не потребують достатньої державної підтримки, особливо якщо бюджетні ресурси є обмеженими. За 10 останніх довоєнних років реальні обсяги наукових досліджень і розробок в Україні скоротилися на 45%. Напередодні війни Україна знаходилась серед країн з найнижчим рівнем «науково-дослідної капіталізації» ВВП. Так, виконані в Україні дослідження і розробки в 2020 р. становили лише 0,4% ВВП[1].

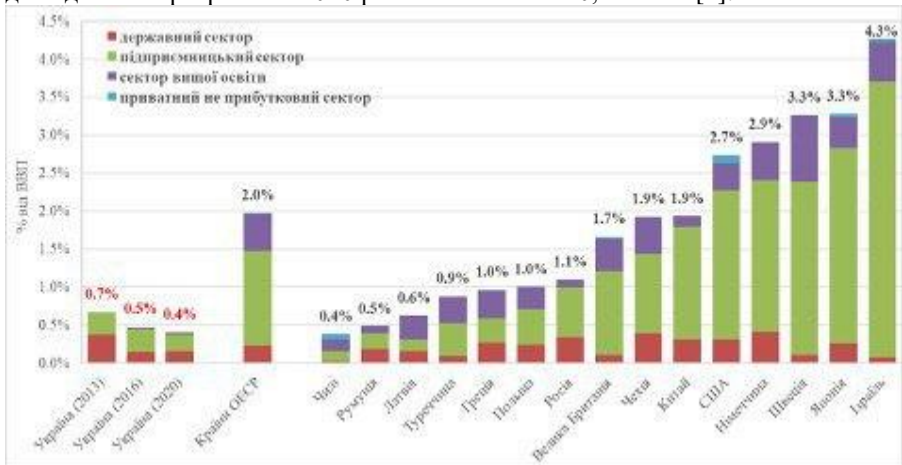

Рисунок 1 – Виконання досліджень і розробок, у % від ВВП

Війна та її наслідки посилили актуальність розвитку національної наукової системи підтримки знань та інновацій. Загострення питань обороноздатності країни, охорони здоров'я, інклюзивного розвитку - потребують наявності розвинених національних наукових інституцій, здатних бути центрами спеціальних глибоких знань та генерувати адекватні відповіді на нові виклики в контексті національних пріоритетів. Не можна повністю покладатися на допомогу західних партнерів.

Також буде вкрай важливо використовувати "відкриту науку". Насамперед це сприятиме розвитку української економічної науки, адже українські вчені матимуть можливість отримати важливу інформацію для їхніх досліджень із відкритих джерел, а також публікувати свої роботи у найбільш авторитетних фахових виданнях, що допоможе популяризувати українську науку і за кордоном. Також вітчизняні науковці матимуть доступ до зарубіжних наукових досліджень саме з питань повоєнного відновлення країни, що допоможе створити власні ефективні напрацювання з розбудови України. Втілення принципів відкритої науки допоможе запровадженню європейських наукових стандартів, сприятиме інноваціям, співпраці, популяризації українських вчених тощо [2, с.15].

Для того, щоб національна наука приносила максимальну користь майбутній післявоєнній економіці, необхідна системна перебудова її відносин з суспільством, державною владою та бізнесом. На мою думку, складовими елементами цієї перебудови мають бути:

Формування та реалізація цілісної державної політики розвитку науки та стимулювання інновацій, законодавче забезпечення відповідних процесів та контроль за його дотриманням.

Інтеграція вітчизняного наукового сектора в каркас майбутньої поствоєнної економіки для забезпечення можливості залучення його напрацювань до обґрунтування національних пріоритетів розвитку.

Націленість програми післявоєнної відбудови економіки на технологічну модернізацію виробничого сектора, що створюватиме попит на інноваційну та наукову продукцію. Реалізація конкретних інструментів (форм державної допомоги) для стимулювання розвитку науково-технологічної сфери та залучення інновацій.

Запровадження європейських стандартів у сфері організації виконання та фінансування наукових досліджень.

Формування мережі центрів дослідницької та інноваційної інфраструктури - технопарки, інноваційні центри, науково-навчальні центри, інноваційно-технологічні кластери, інноваційні бізнес-інкубатори, центри інновацій і трансферу технологій, центри комерціалізації інтелектуальної власності, регіональні центри науки та інновацій, венчурні фонди.

Підвищення рівня матеріально-технічного забезпечення наукових установ сучасним обладнанням для проведення досліджень на найвищому рівні.

Створення належних фінансових стимулів до продуктивної праці дослідників, як людей, що володіють глибокими спеціальними знаннями. Формування нового кадрового потенціалу наукового сектора.

Посилення та розвиток служби комерціалізації прикладних розробок.

Популяризація вітчизняної науки, підвищення соціального статусу та престижу дослідників в середовищі національного бізнесу та в суспільстві загалом.

Отже, відбудова потужного наукового сектора економіки – це шлях який необхідно пройти, якщо хочемо збудувати самодостатню економіку, здатну до постійної технологічної модернізації.

Після нашої перемоги західні партнери впровадять для України певний “План Маршала”. Україні слід вкладати ці гроші і у розвиток науки. Нові виклики завжди дарують нові можливості, якими треба вміти скористатися.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Данилишин Б. Про роль національної науки у відродженні України.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://1ll.innk/zKZoE> (дата звернення 01.10.2023).- Назва з екрану.

2. Ситник М. Перспективи розвитку відкритої науки як чинника повоєнного відновлення України [Електронний ресурс]/М.Ситник//Міжнародний історичний досвід повоєнної реконструкції економіки: уроки для України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 27 квітня 2023 р.) / ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України», Інститут вищої освіти НАПН України. – Електрон. дані. – К., 2023. – 125 с. – С.15. – Режим доступу: <http://surl.li/mtdzt>

УДК 378.4.014.24

Максименко І. Я.¹, Коржова Л.С.²

¹канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

²студ. гр. ГФ-212м НУ «Запорізька політехніка»

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК СКЛАДОВА ДІЯЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТУ

В умовах формування європейської науково-освітньої мережі й транснаціонального інтелектуального простору все більшої актуальності набуває інтернаціоналізація вищої освіти.

Відповідно до стратегії Національного агентства до 2022 року однією із ключових цілей є «Сприяння інтеграції системи вищої освіти України у

світовий освітній і науковий простір», досягнення якої забезпечується, у тому числі, й через критерії оцінювання якості освітніх програм.

Інтернаціоналізація вищої освіти — процес, що відбувається на національному, галузевому та інституційному рівнях, при якому цілі, функції та механізми надання освітніх послуг набувають міжнародного характеру.

Складові інтернаціоналізації наведено на рис. 1.

Інтеграція університетів в світові процеси сприяє оновленню науковоосвітнього, особистісного й організаційного потенціалу вищих навчальних закладів на індивідуальному, інституціональному й системному рівнях. Підтвердженням цього є, зокрема, спільні наукові праці, які публікуються міжнародними колективами авторів. Зрозуміло, що інтернаціоналізація обумовлена економічними, політичними, культурними та освітніми чинниками.

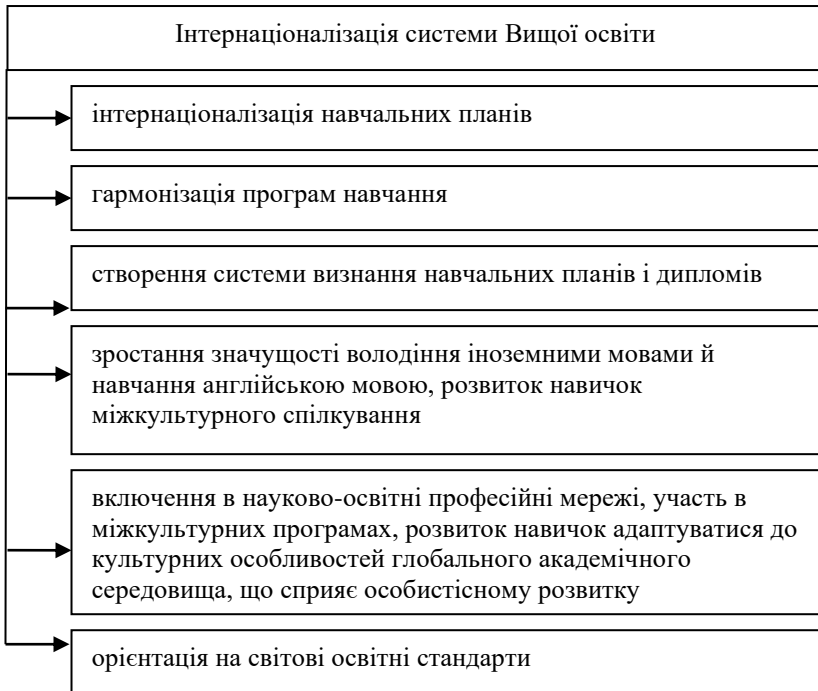

Рисунок 1 – Складові внутрішньої інтернаціоналізації

Інтернаціоналізація вищої освіти завжди залишатиметься альтернативним треком розвитку. Можливо, здатність країн впроваджувати інтернаціоналізацію у вищу освіту вже найближчим часом стане елементом оцінки державного розвитку та інвестиційної привабливості тієї чи іншої

економіки. Здатність тієї чи іншої країни сприяти відстаючим регіонам у розвитку сфери послуг загалом, та інтернаціоналізації вищої освіти, зокрема, багато в чому визначатиме її конкурентоспроможність на ринках, що розвиваються.

Отже, міжнародний вимір вищої освіти стає все більш комплексним, а інтернаціоналізація як надважлива складова діяльності університету, фактор реалізації глобальної конкуренції у сфері вищої освіти та всебічного міжнародного стратегічного партнерства – є одним із аспектів сьогодишньої освітньої реальності та буде залишатися центральною силою в системі світової вищої освіти у найближчому майбутньому. Інтернаціоналізація вищої освіти – поняття багаторівневе й осмислюється сьогодні на рівнях світовому, континентальному, національному, локальному, інституційному та індивідуальному. Сучасний університет повинен підвищувати свій міжнародний рейтинг, розвивати академічну мобільність, працювати на свій світовий світогляд, створення мереж, якісні дослідження й викладання та формування стратегічного плану дій, загалом – знайти стратегію інтернаціоналізації, працюючи десятками різних способів одночасно, і розуміти, що в тому числі й від цього залежить динаміка та перспектива його включення в глобальну освітню систему. Успіх інтернаціоналізації залежить від правильно обраного поєднання дій та стратегій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. De Wit, H. Internationalization Misconceptions. International Higher Education. – 2015. – N 64. – P. 6–7.
2. De Wit H., Hunter F., Howard L. and Egron-Polak E. Internationalisation of higher education. Brussels: European Parliament, 2015. URL: <https://11l.ink/iFAW1>

УДК 378.1

Романчук С.А.

канд. техн. наук, доц. ЦУНТУ

РОЛЬ ОСВІТИ В ПОВОЄННОМУ ВІДРОДЖЕННІ УКРАЇНИ

Освіта в незалежній Україні пройшла досить суперечливий шлях на якому були і здобутки і негативні моменти. Спроби оптимізувати освіту в Україні в довоєнний час не можна назвати вдалими через відсутність послідовності дій керівників освітніх органів. Останні роки через війну і пандемію ситуація погіршилась і ми не можемо напевне сказати в якому стані перебуватиме освіта по закінченні військової агресії.

Проте немає жодних сумнівів, що відбудова освіти зіштовхнеться з наступними викликами:

Пошкоджена інфраструктура закладів освіти та установ, дослідницької інфраструктури, втрата науково – технічної інформації, даних, колекцій, архівів, загроза роботі стратегічно важливих об'єктів дослідницької інфраструктури, недосконала безпекова інфраструктура вже існуючих закладів освіти, неналежна якість інтернет забезпечення, що впливає на дистанційну освіту.

Людські жертви серед працівників ЗВО, міграція за кордон та всередині країни кваліфікованих наукових та педагогічних кадрів, зменшення кількості здобувачів освіти.

Необхідність доведення освітніх програм до сучасних вимог, втрата партнерських зв'язків з бізнесом що є наслідком переміщення або закриття підприємств; недостатня якість та відповідність компетенцій випускників вимогам роботодавців, тощо.

Значна обмеженість у фінансуванні системи освіти на всіх рівнях, неефективність використання бюджетних коштів, неефективність в управлінні і фінансуванні, необхідність оптимізації системи ЗВО.

Все це призведе до погіршення і без того складної ситуації в освіті.

Можливості виходу з кризової ситуації виглядають наступним чином:

Освіта і наука повинна стати двигуном економіки, сформувати передумови для інтеграції в європейський освітній та науковий простір, створити безпечні умови для освітнього процесу, надати нові кваліфікаційні знання людям, що втратили роботу.

Система фінансування освіти має бути вдосконалена, оптимізована система оплати праці, відбудова та модернізація освітніх закладів мають фінансуватися за рахунок залучення додаткових коштів від міжнародних фондів, організацій, повинні створюватись передумови для розвитку освітнього підприємництва, ефективніше використовуватись бюджетні кошти для зростання якості освітніх послуг.

Швидке реагування на зміни потреб споживачів освітніх послуг у воєнний та повоєнний періоди, посилення взаємозв'язків між бізнесом, громадянським суспільством та державними інститутами задля формування сучасної моделі освіти, створення ефективного партнерства на постійній основі між наукою, освітою, бізнесом, суспільством, залученням фінансової та технічної допомоги міжнародних організацій для розбудови системи національної освіти .

Вже зараз можна визначити певні обмеження в сфері освіти що потребують нагального вирішення:

1. Відсутність передумов для довгострокового планування через військові дії, неякісні канали комунікацій із закладами освіти розташованих на окупованих територіях, неефективна система управління освітою.

2. Відсутність чіткого бачення керівниками освіти стратегічних і тактичних перспектив розвитку освіти, що унеможливило будь яке планування навіть на короткий період.

3. Обмеженість державних фінансових ресурсів, недосконалість наявних інструментів конкурсного фінансування освіти і науки, відсутність залежності базового фінансування закладів освіти, рівня оплати праці їх працівників від результатів.

4. Повоєнне реформування закладів освіти обов'язково повинно починатись з оптимізації структури освіти, приведення у відповідність попиту і пропозиції в освіті, виведенню з освітнього поля непотрібних закладів освіти, або їх трансформації.

5. Оптимізація кадрового забезпечення закладів освіти в результаті воєнних дій та евакуації, створення умов для повернення фахівців в Україні або з-за кордону. Для якісного поліпшення справ в освіті на державному рівні необхідно опрацювати систему запрошення іноземних фахівців з Європи на роботу в Україну для обміну досвідом.

6. Оптимізація системи освіти повинна зменшити кількість освітніх закладів в тому числі за рахунок об'єднання університетів в потужні регіональні центри вищої освіти. На часі перехід на 3 річний бакалаврат і 2 річну магістратуру. Здобувачі самостійно регулювати термін навчання, обирати спеціальність під час навчання, навчатись дистанційно. Для підвищення якості освіти конче потрібна організація ЗНО не тільки при вступі до університетів а й по закінченні закладів освіти.

Доки триває війна необхідно закладати фундамент під нову післявоєнну Україну. Особливо це стосується освіти. Вже зараз необхідно формувати плани, щоб максимально скористатися можливостями для реформування в цій сфері. Ми повинні скористатися цим моментом для створення максимально привабливої освіти в країні. В разі якщо керівництво країни в повоєнний період нарешті наважиться на кардинальні реформи країна стане цікавою для бізнесу, інновацій, інвестицій і т.і., і ми маємо використати ці перспективи. Приклад повоєнної Південної Кореї є в цьому плані показовим. Активний розвиток країни після війни потребуватиме величезної кількості фахівців різних галузей і наші освітяни мають зробити все необхідне щоб забезпечити ними Україну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стратегія розвитку вищої освіти на 20022-2023 рр. Електронний ресурс Режим доступу: <http://surl.li/mqqvc>

2. Ю.Русіна, А.Віжугін. Основні аспекти повоєнного відновлення сфери вищої освіти в Україні, Київський національний університет технологій та дизайну, Київ, 2022.

3. В.Сиченко, О.Шевченко, С.Рибкіна. Проблеми системи вищої освіти в Україні та шляхи їх вирішення в післявоєнний період Електронний ресурс Режим доступу: <http://surl.li/mqqvxx>

УДК 338:001.3

Сидорук І.С.

канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

НАУКОВІ ЗАСАДИ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Повномасштабна війна, розв'язана проти України, призвела до різкого зниження виробництва, внутрішнього споживання та інвестицій в нашій країні. Тисячі підприємств зупинили роботу через знищення інфраструктури та перерви в постачанні сировини й енергії, що обумовило збільшення безробіття та зменшення доходів населення. Збільшення оборонних витрат та падіння виробництва спричинило підвищені темпи інфляції і знецінення національної валюти. Виконання бюджету залежить, в основному, від міжнародних коштів, що позначається на стрімкому накопиченні зовнішнього боргу. Іноземні інвестори не ризикують вкладати кошти в господарські об'єкти, які кожної хвилини можуть бути зруйновані внаслідок ракетної атаки. Знищення інфраструктури, включаючи дороги, мости, комунікаційні мережі та енергетичні об'єкти вимагає великих витрат на відновлення.

Війна ще триває і її загальний вплив на економіку України буде залежати від багатьох факторів, включаючи тривалість бойових дій, масштаб руйнувань, соціально-економічний стан деокупованих територій, ефективність управління кризою та реакцію міжнародного співтовариства. Але вже сьогодні науковці та політики розробляють дієві заходи для програм і проєктів, що увійдуть до амбітного Плану відновлення України до 2032 року.

Наукові засади відбудови України є надзвичайно важливим елементом стратегії відновлення та розвитку країни після війни. Розглянемо основні напрямки відновлення, що потребують ґрунтовних наукових досліджень.

1. Технологічний розвиток. Наукові дослідження дозволяють створювати нові технології, які можуть зробити економіку більш продуктивною та конкурентоспроможною. Наприклад, винаходи в галузі інформаційних технологій можуть спростувати бізнес-процеси та підвищувати ефективність виробництва, а біотехнології можуть призвести до нових методів сільського господарства або медицини.

Інновації автоматизують рутинні завдання, знижують витрати та підвищують продуктивність праці. Це є важливою складовою росту економіки, оскільки дозволяє виробляти більше товарів та послуг при менших витратах. Економіка, що активно інвестує у наукові дослідження та технологічний розвиток є більш привабливою для інвесторів та міжнародних компаній, отже може залучити більше коштів для відновлення господарського комплексу.

Використання сучасних технологій відкриває нові пріоритетні для України галузі і ринки. Наприклад, розвиток зелених технологій може призвести до створення нових високооплачуваних робочих місць у сфері відновлювальної енергетики. Технологічний розвиток допомагає підвищувати конкурентоспроможність країни на світовому ринку, а, отже, сприяє збільшенню обсягу експорту та створенню нових ринкових можливостей.

2. Інфраструктурний розвиток. Наукові дослідження в галузі інженерії та будівництва мають допомогти розробити оптимальні плани для побудови і покращення інфраструктури. Вони враховують фактори якості, ефективності, економічної доцільності та сталості побудованих об'єктів. Наука допомагає вдосконалювати технології будівництва, наприклад, використовувати нові матеріали, будівельні методи та технології для зниження негативного впливу на довкілля. Необхідними для України є дослідження, що покликані оптимізувати транспортну мережу для покращення ефективності переміщення товарів і людей для відновлення торгівлі та зв'язків.

Ключова роль у відновленні економіки належить розвитку стійких енергетичних систем. Інновації в галузі енергетики мають призвести до ширшого впровадження відновлювальних джерел енергії, підвищення енергоефективності та забезпечення надійного енергопостачання.

Для покращення якості життя населення та забезпечення доступу до основних послуг необхідно обґрунтувати напрями покращення соціальної інфраструктури, такої як школи, лікарні та громадські простори. Також важливо вдосконалювати інформаційні та комунікаційні мережі для забезпечення зв'язку між людьми і підприємствами.

3. Ефективне управління ресурсами. Наука розвиває концепції та інструменти для сталого розвитку, які спрямовані на забезпечення довгострокового економічного зростання без шкоди навколишньому середовищу та суспільству. Дослідження допомагають прогнозувати попит на ресурси і розробляти стратегії для збалансованого використання цих ресурсів та управління відходами. Для зменшення залежності економіки України від імпортованих енергоресурсів важливим є розвиток нових технологій та методів для зменшення споживання енергії, підвищення енергоефективності кожної галузі. Наукові дослідження також можуть

допомогти розвивати нові сорти рослин, підвищувати урожайність та робити сільське господарство більш стійким до змін клімату й економічних викликів для забезпечення продовольчої безпеки.

4. Освіта і навчання. На ринку праці вже сьогодні відчувається диспропорція між запитами роботодавців і кваліфікацією робочої сили, що буде тільки посилюватися у майбутньому. Науковці мають досліджувати потреби ринку праці та прогнозувати, які професійні навички та кваліфікації будуть високо цінуватися в майбутньому. Це дозволить університетам та іншим освітнім установам адаптувати програми навчання до сучасних потреб економіки. Оновлені програми навчання мають бути спрямовані на формування навичок, які є критичними для інноваційного розвитку. Потрібно визначити і географічні та галузеві потреби в кадрах. Наприклад, в окремих регіонах можуть бути особливі потреби у фахівцях з агробізнесу, технічних та медичних спеціальностях.

5. Політика і стратегії. Науковий аналіз дозволяє оцінити поточний стан економіки, визначити, які галузі втратили найбільше, і які можуть стати драйверами росту. Необхідно обґрунтувати конкретні заходи та програми для досягнення цілей відновлення, наприклад, фінансові стимули для підтримки бізнесу, інвестиційні програми, підтримку галузей, регіональні розвиткові проекти та соціальні програми для безробітних або потерпілих. Не менш важливим буде і постійний моніторинг реалізації стратегій відновлення та, за потреби, коригування цих стратегій на основі актуальних даних, щоб уникнути марне витрачання ресурсів.

У цілому, засади повоєнної відбудови України повинні ґрунтуватися на об'єктивних наукових даних та дослідженнях, а також на впровадженні сучасних технологій і підготовці висококваліфікованих спеціалістів. Наука та технології грають ключову роль у відновленні економіки і створенні стійких передумов для подальшого розвитку та процвітання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бородіна О. А., Ляшенко В. І. Повоєнне відновлення економіки: світовий досвід та спроба його адаптації для України. Вісник економічної науки України. 2022. № 1 (42). С. 121-134. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1\(42\).121-134](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1(42).121-134)

2. План відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua/>

УДК: 37(477):327

Шитікова Л.В.¹, Змикало О. С.²

¹канд. економ. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² магістр ФЕУ-512м НУ «Запорізька політехніка»

ІНТЕГРАЦІЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Глобалізація світу та розбудова єдиної Європи перетворюють інтеграцію національної освіти до європейського та інноваційного просторів на обов'язкову умову буття української держави.

Дослідженням інтеграційних процесів у сфері освітніх послуг у сучасній економічній літературі присвячено роботи українських і зарубіжних авторів П. Скотта, Ф. Альтбаха, Л. Одерія, Л.А. Вербицької, О.В. Сангінової, В.С. Журавського, М.З. Згуровського, М.Ф. Степка [1].

Відповідно до Болонської декларації підписаної у 1999 р. однією з необхідних умов розвитку являється євроінтеграція вищої освіти в країнах Європейського союзу (ЄС). Декларація містить сім ключових положень єдиного освітнього процесу:

- введення двоетапного навчання: базове та повне;
- видача взаємно узгоджених й уніфікованих додатків до дипломів для рівнів вищої освіти, які зіставні між собою на всьому європейському просторі;
- впровадження європейської накопичувальної системи кредитів в рамках концепції «навчання впродовж усього життя» для розширення студентської мобільності на основі ECTS (European Credit Transfer System);
- розширення мобільності викладацького персоналу за допомогою заліку періоду часу витраченого на роботу в європейському регіоні;
- сприяння європейському співробітництву в забезпеченні якості з метою вироблення порівняльних критеріїв і методологій;
- впровадження вузівських систем контролю якості освіти;
- сприяння необхідним європейським поглядам у вищій освіті, особливо в галузі розвитку навчальних планів, між інституційного співробітництва, схем мобільності та спільних програм навчання, практичної підготовки і проведення наукових досліджень.

Болонську декларацію Україна підписала на Бергенській конференції 19 травня 2005 р. Вища освіта потребувала організації відповідно до вимог європейських стандартів, щоб разом із європейськими країнами до 2010 р. завершити структурне реформування вищої освіти [2].

Кроками до інтеграції України в європейський дослідницький простір стало:

- повернення до 12-річного терміну навчання у школі, який було розпочато у 2000 р. та скасовано у 2010 р.;
- прийняття Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого та середнього підприємництва в Україні» (2012 р.);
- розроблення державних стандартів із конкретних професій на основі компетентнісного підходу відповідно до вимог ринку праці і роботодавців;

- оновлення Національного класифікатору професій з метою запровадження навчання нових інтегрованих професій;
- запровадження зовнішнього незалежного оцінювання якості середньої освіти;
- введено три рівні навчання: бакалавр, магістр і аспірантура;
- зміна системи оцінок;
- прийняття Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2015 р.);
- прийняття Закону України «Про вищу освіту (2014 р.) та проектів законів України «Про освіту» (2016 р.) і «Про професійну освіту» (2016) [3].

Закордонних працевлаштувань не влаштовує підготовка наших фахівців та дієвість отриманих знань, а диплом не визначається в Європі. За кордоном існує двоступінчаста модель освітньої підготовки, а в Україні – триступінчаста. За оцінками українських експертів в галузі освіти, приєднання України до Болонського процесу породить плутанину з навчальними програмами. Причиною цього є залишки розгалуженої радянської системи освіти, яку намагалися змінити у рамках Болонського процесу. Слід відмітити, що відсутність необхідних матеріальних фондів, грошових коштів, небажання педагогів старої школи підходити до процесу навчання творчо, відсутність у студентів навичок та бажання займатися самостійною творчою роботою, недостатня кількість фахівців, масовість набору в університети також призводять до зниження ефективності та якості системи освіти [4].

Враховуючи сьогоднішню воєнну ситуацію в Україні, основними завданнями розвитку системи освіти в короткостроковому періоді є:

- організація освітнього процесу 2023/2024 н. р. в умовах воєнного стану;
- відбудова та відновлення освітньої інфраструктури;
- забезпечення переміщення закладів освіти з тимчасово окупованих територій на підконтрольну Україні територію;
- забезпечення сталості навчання здобувачів освіти, які вимушено переміщені з України за кордон під час війни;
- забезпечення доступності, безперервності та рівного доступу до навчання (очна, дистанційна, змішана форма навчання) у регіонах України залежно від конкретної безпекової ситуації;
- підтримка психологічного здоров'я учнів, студентів та педагогів;
- формування міжнародної коаліції на підтримку української освіти й науки.

Тобто, метою модернізації вищої освіти в Україні є створення такої моделі освітнього процесу, в якій би оптимально поєдналися кращі вітчизняні й зарубіжні традиції.

Виконання зазначених завдань розвитку системи освіти, її реформування та постійне удосконалення в контексті Болонського процесу буде сприяти активізації інтеграції освіти України до європейського освітнього простору, дасть можливість визнання дипломів українських вузів у країнах ЄС, а громадянам бути конкурентоспроможними на європейському ринку праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Журавський В. С., Згуровський М. З. Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти. К.: Політехніка, 2003. 200 с.
2. Болонський процес. Інформаційно-аналітичний портал про вищу освіту в Україні та за кордоном: веб-сайт. URL: <http://vnz.org.ua/bolonskyj-protse> (дата звернення: 19.09.2023)
3. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / за ред. В. Г. Кременя. Київ : Педагогічна думка, 2016. С. 171-172
4. Моїсєєва Ф.А., Усачов В.А. Європейська інтеграція вищої освіти в Україні в контексті Болонського процесу. «Наука. Релігія. Суспільство». 2014. № 1. С. 36-39.

УДК 37(4-11)(082)+159.9(4-11)(082)

Olena Diahyleva¹, Alona Yurzhenko², Valerii Svyryda³

¹ PhD, Associate Professor, Kherson State Maritime Academy

² PhD, senior teacher, Kherson State Maritime Academy

³ senior teacher, Kherson State Maritime Academy

THE ROLE OF MARITIME EDUCATION OF UKRAINE IN THE POST-WAR PERIOD

Seafarers play a significant role in influencing the economy of a country in various ways. Their contributions are especially crucial for nations with significant maritime industries and trade activities.

The maritime industry has a profound impact on a country's economy through their contributions to trade, employment, foreign exchange earnings, infrastructure development, and various associated services. A strong maritime sector can bolster a nation's economic growth and stability, making it an essential component of the global economy.

Ukraine has been increasingly adopting online education in various fields, including maritime education. Online maritime education has become more accessible to individuals seeking to enter or advance their careers in the maritime industry. Kherson State Maritime Academy (KSMA) uses Learning management

system (LMS) Moodle to provide high quality education to future navigators, ship engineers and electrical engineers [1].

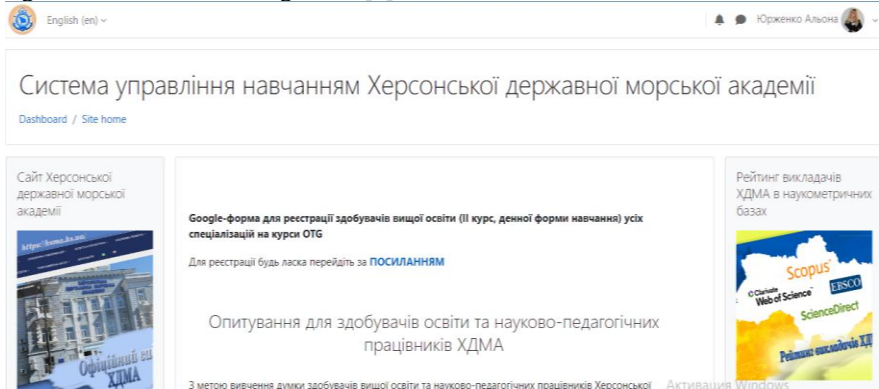

Figure 1 - LMS Moodle page of KSMU

Maritime education can have a significant and positive impact on the economy of a country, especially after a period of war in Ukraine. Maritime education programs train individuals in various aspects of the maritime industry, including navigation, marine engineering, maritime law, and management. By producing a skilled workforce, a country will meet the demand for maritime professionals, which is crucial for the recovery of the shipping and maritime sectors [2].

After a war, a nation's merchant fleet may have been severely affected, with ships damaged or destroyed. Maritime education can help train the personnel needed to rebuild and operate a modern and efficient merchant fleet. This can lead to increased participation in global trade and the generation of foreign exchange earnings.

Skilled maritime professionals educated in areas such as port management and logistics can contribute to the development and efficient operation of ports and related infrastructure. This can attract international shipping companies, increase port traffic, and stimulate economic growth in port cities [3].

A well-trained maritime workforce can facilitate and promote international trade by ensuring safe and efficient navigation, cargo handling, and customs procedures. This, in turn, can boost exports and imports, leading to increased economic activity.

Maritime education also supports the growth of maritime services, such as ship repair, marine insurance, and maritime law consulting. These services generate employment opportunities and contribute to the overall economy.

In addition to the shipping industry, maritime education can promote tourism and coastal development. Educated professionals can manage cruise ports, coastal resorts, and other tourism-related ventures, attracting visitors and revenue.

Modern maritime education often includes training in environmental sustainability and compliance with international regulations. This focus can help countries mitigate the environmental impacts of maritime activities, which can be essential for long-term economic sustainability.

Universities, Academies and research institutions with maritime education programs can drive innovation in maritime technology and practices. Research and development in areas like ship design, alternative fuels, and maritime safety can lead to economic opportunities and competitiveness [4].

A country with a well-trained maritime workforce can earn foreign exchange by providing maritime services to international shipping companies. This income can contribute to a country's balance of payments.

The presence of a thriving maritime education sector can attract foreign investment in maritime infrastructure, including shipyards, port facilities, and logistics hubs, leading to economic development.

To conclude, maritime education plays a crucial role in rebuilding and revitalizing a country's economy after a period of war. By producing a skilled workforce and fostering the growth of the maritime industry, maritime education can create jobs, stimulate economic growth, and enhance a nation's participation in the global economy. It is an important component of post-war economic recovery and development.

LITERATURE

1. Yurzhenko A. Pedagogical conditions for training of future ship engineers in the process of English for specific purpose learning [Electronic resource] / Alona Yurzhenko // Engineering and Educational Technologies. – 2018. – Vol. 6, no. 4. – P. 48–57. – Mode of access: <http://surl.li/mqrgq>
2. Kolesnikova M. EU Maritime Economy and COVID-19 [Electronic resource] / Marina Kolesnikova // Contemporary Europe. – 2020. – Vol. 97, no. 4. – P. 102–111. – Mode of access: <http://surl.li/mqrhb> (date of access: 08.09.2023).
3. R. B. Maritime Economy versus Maritime Geoeconomics [Electronic resource] / Bosneagu R. // Scientific Bulletin of Naval Academy. – 2018. – Vol. XIX, no. 1. – P. 593–598. – Mode of access: <http://surl.li/mqrhn>
4. Technician Education Council. Programme Committee A7 - Maritime Studies. Maritime studies. / Technician Education Council. Programme Committee A7 - Maritime Studies. – London: Technician Education Council.

УДК 378

Heigl Julia¹, Antoniuk Dmytro², Antoniuk Kateryna³

¹Dr. Prof., East Bavarian Technical University Amberg-Weiden (Germany)

²Dr., Prof., Vice-President of the Zaporizhzhia Chamber of Commerce and

Industry (Ukraine)

³Dr., Prof., National University “Zaporizhzhia Polytechnic” (Ukraine)

COOPERATION BETWEEN THE NATIONAL UNIVERSITY “ZAPORIZHZHIA POLYTECHNIC” AND THE EAST BAVARIAN TECHNICAL UNIVERSITY WITHIN THE FRAMEWORK OF INTERNATIONAL ACADEMIC MOBILITY

The DILLUGIS project provides the inclusion of Ukrainian students and lecturers in the digital training in the courses of the East Bavarian University Amberg-Weiden (OTH). Also, professors work together to develop new digital courses and digital labs for students. The project is implemented with the support of the German academic exchange service DAAD as part of the «Ukraine digital: Ensuring academic success in times of crisis» initiative.

Project goals include: (a) resource-efficient, long-term and sustainable digital participation of interested Ukrainian students and lecturers in selected modules of the Digital Technology and Management course; (b) lecturers from the Ukrainian partner universities are involved in the courses; (c) expansion of competencies for further digitization of the participating German and Ukrainian universities and for professionalization of digital teaching; (d) development of further (joint) digital courses up to complete exchange programs.

The results of the two rounds of the project (fig. 1) showed the high level of interest and motivation from Ukrainian students and lecturers and satisfaction with their studying activity from the side of the German professors.

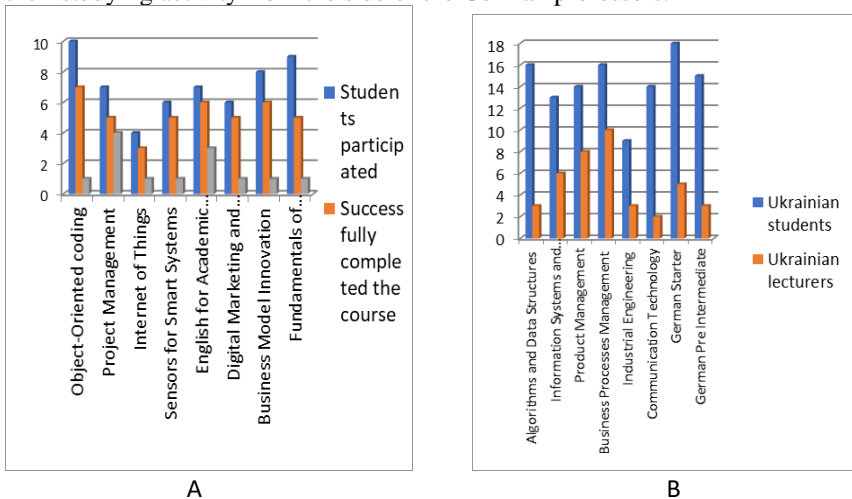

Fig. 1 – The results of the DILLUGIS project in numbers: a – Winter semester 2022-2023 (participants: OTH, NU «Zaporizhzhia Polytechnic»), b – Summer

Semester 2022-2023 (participants: OTH, NU «Zaporizhzhya Polytechnic», NTUU «Ihor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute», Odessa State Agrarian University) in OTH Amberg-Weiden

Within the framework of th DILLUGIS project the other events were held. One of them was the Workshop for lecturers: digital technologies in educational process, which took place on the 10-14 July 2023, and its purpose was an experience exchange, networking and benchmarking on the issue of the digital technologies’ implementation in the in German and Ukrainian universities as a basis for further educational process improvement. Its key tasks were: (a) acquaintance with the current trends of education digitization in German and Ukrainian universities; (b) presentation of successful projects and tools for educational processes digitalization at universities participating in the DILLUGIS project (universities-participants); (c) experience exchange and benchmarking of the use of digital technologies in universities-participants. As the result in the event took part 6 speakers from Ukrainian partner universities offline, 3 online speakers, lecturers and students-project participants (more than 45 online participants) and there was very interesting and fruitful discussion with the Competence Centre for Digital Learning OTH.

Table 1 – The results of the Ukrainian-German Teaching Week

Course	Financial Management and Sustainable Finances	Management of Startup-projects	Innovation and Technology Lifecycle Management	Embedded systems as the basis of IoT infrastructure	Project Management	Internet marketing
Participated OTH students	11	5	16	2	2	4
Successfully passed OTH students	7	3	15	1	1	1
Participated Ukrainian students	23	19	11	13	26	13
Successfully passed Ukrainian students	18	10	5	7	15	7

During the other event (30 September -7 October 2023) - professors from 3 Ukrainian universities gave their courses in offline (Weiden, Germany) and online formats for near 40 students of OTH Amberg-Weiden and 6 Ukrainian students in

presence and more than 100 online (table 1). According to the received feedback all the participants enjoyed the event in various aspects: gaining and sharing of knowledges, experience and a lot of international communications.

The third round of the DILLUGIS project - Winter Semester 2023-2024 in OTH Amberg-Weiden has just begun and the results will be analysed after its completion.

Thus, based on the above information, we can state that the project is beneficial for Ukraine's integration into the European Union's educational community as an equal member. We hope that the established areas of cooperation will be further developed and take on new progressive forms.

УДК 339.9:378

Hladkoskok Anastasia

student HEI "Ukrainian Engineering and Pedagogics Academy"

THE ROLE OF EDUCATION AND SCIENCE IN ECONOMIC REVIVAL

The views of outstanding scientists on the role of education and science are summarized. The trends of the growth of the role of education and science have been determined in ensuring the economic development of society. The dynamics of the number of scientific personnel, the performance of scientific works by science sectors in Ukraine and the dynamics of the number of employees working abroad were analyzed.

Emphasis is placed on the institutional connection between education and science and on their subject affinities. The analysis of funding mechanisms for education and science in foreign countries was conducted. Promotion proposals for improving effectiveness of state funding of education and science, directions of international scientific cooperation have been developed. A conclusion is made about the growth of the role of education and science in the development of society, which is accompanied by continuous changes in the content of scientific and educational activities, the scale of its distribution and influence on other spheres of life.

The relevance of studies of the problem of education and science as a factor of economic growth is caused by the need to make balanced decisions in the process of reforming the field of education and science with the aim of forming and developing a new quality society based on knowledge. Imperfect distribution of functions, tasks, powers and sources of education funding at different levels of management prevents effective use of means of education development. Successful implementation of the state policies in the field of education is possible through the use of multi-channel financing mechanisms, in particular, through the mechanisms of co-ownership and state partnership, as well as through the optimization of the

functions of education management bodies and the definition and consolidation of responsibilities in accordance with the assigned tasks.

Scientists in Ukraine and abroad have raised the question of the importance of education and science for economic growth and social development repeatedly. Worth mentioning are such famous scientists as E. Toffler, D. Bell, M. Porter, R. Solow, S. Mocherny, V. Geets, A. Hrytsenko, Yu. Bazhal, V. Osetsky and others. In their scientific works, they revealed the content of the impact of education and science on economic growth, determined the prerequisites and factors of this influence, developed algorithms for its assessment for the development of society.

However, for socio-economic growth and increasing the competitiveness of the national economy, it is important to further reform the sphere of education and science. Therefore, it is necessary to constantly identify and research the mechanisms of influence on the process of innovative transformations in the system of education and science, borrowing the best foreign experience, creating at the state level necessary conditions for the successful implementation of economic, scientific, technical and pedagogical innovations.

The role of education and science as a factor of economic growth consists in increasing both individual and social labor productivity through the acquisition of knowledge and the acquisition of skills and abilities. The important role of education and science in the development of society is mentioned in the writings of many famous scientists, starting from the classical school. Well-known provisions of V. Petty, A. Smith, D. Ricardo and other outstanding scientists about the importance of education in training skilled workforce are given in Table 1.

Table 1. Views of prominent scientists on the role of education and science

Scientist	A view on the role of education and science
William Petty	He considered knowledge and skills to be part of the wealth of a person and society as a whole. Considered the possibilities of valuing a person based on his useful properties
Adam Smith	He argued that the capital invested in the development of knowledge and skills should bring profit
David Ricardo	He attributed the costs of education to the costs of reproduction of the labor force. He believed that the amount of wages depends on the level of expenses for education and training, on the level of abilities of workers and employees to work
Karl Marx	He claimed that the totality of needs, abilities, creative gifts and the degree of skill of people is the real wealth of society
Alfred Marshall	He believed that increasing the level of education of an employee leads to an increase in his labor productivity, as

	well as to an increase in the labor productivity of those who work next to him. He emphasized the active and decisive role of the state in the development of education
Alvin Toffler	Proves that for economic development, the most important resource is knowledge and it is inexhaustible. As the number of people seeking knowledge grows, so does the amount of knowledge available
Daniel Bell	He considered science and knowledge to be the main institutional value of society
Michael Porter	He considered education to be a very important tool of the state for increasing the country's international competitiveness. And in order for it to become a real competitive advantage, high educational standards are needed, a combination of theoretical training with practical training, the existence of various educational institutions in the country, close cooperation between educational institutions and enterprises, significant contributions of companies to the professional training of their employees
Robert Solow	He proved that more than 80% of production growth is provided at the expense of NTP

Source: compiled by the author according to [1—3]

According to the theory of "human capital" knowledge, skills and other abilities of a person is capital, and spending on education and training of the workforce in production are formative investments in this capital. Proponents of this theory assumed that the work of an educated person is more productive, which indicates growth of national wealth as a result of spending on education. According to the calculations of Western and domestic economists, almost a third of the increase in the gross domestic product in the developed countries of the world is currently provided by investments in the field of education. Attention to the problems of education was manifested not only in the emergence and development of the theory of human capital. In the 20th century along with the extraordinary acceleration of economic growth, attention to the role of science is intensifying.

With the development of society, the forms of institutionalization of scientific activity, related to the organization of research, and the forms of organization of education and science as a system for transferring knowledge accumulated by mankind to future generations change. Increasing the level of education of the employee, his/her professional qualification, and readiness for continuous training during his/her professional life and perception of everything new becomes an objective need today.

Thus, the growth of the role of science in social development, the increasing implementation of its results in the production process itself objectively determines the growth of the role of education, since only trained specialists can work with technology that is more complex. Current trends in the growth of the role of education can be considered: changing requirements for professional education and increasing the scope of education. The change in requirements for professional education mainly concerns the need to receive education throughout life. This led to the emergence of new forms of educational services, for example, different educational programs for people with different educational levels in order to improve their qualifications or obtain a second higher education, etc. The increase in the scale of higher education is connected with the increase in requirements for young people who plan to ensure effective employment. Education and science are closely related subject-wise (both deal with knowledge) as well as institutionally. The organization and funding of scientific research is traditionally divided into four sectors: academic, industry, university and factory. In different countries, the division between these sectors is different, but the role of universities is important everywhere. Universities, in addition to fulfilling their main function – educational – are engaged in research and innovation. Currently, we are observing the deepening of the integration of education and science within the university sector, which is due to the growing importance of scientific research and the training of researchers of the appropriate level.

The growth of the role of education and science in the development of society is accompanied by continuous changes in the content of scientific and educational activities, the scope of its distribution and impact on other spheres of life. Education and science are closely related. Operating with knowledge, they occupy consistent and interconnected positions in the chain from the beginning of generation to distribution, commercialization and use of knowledge in the economy. As societies develop, they change and forms of institutionalization of scientific activity related to the organization of research, forms of organization of education as a system for the transfer of knowledge accumulated by mankind to future generations, the importance of universities as centers of educational and scientific activity are changing too. At the same time, this process spreads not only in depth, it develops intensively and in the spatial aspect goes beyond the national borders of countries.

REFERENCES:

1. Mochernyy, S. V. (2000), *Ekonomichna entsyklopediya* [Economic Encyclopedia], Publishing House "Academy", Kyiv, Ukraine.
2. Toffler, E. and Khudoley, P. (2008), "On Wave of Change", *V myre nauky*, vol. 2, p. 12.
3. Bell, Daniel. *The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting*. Basic Books, 1973.

4. The Coming of Postindustrial Society." System & Networking Engineering (2001).

5. Working Group under the direction of Education of Ukraine (2014), "Reform Strategy for Higher Education to 2020 (project)", available at: <https://1ll.ink/7MiCn> (Accessed 12 June 2015).

6. Fedulova, L.I. (2013), Naukovo-analitychna zapyska "Tendentsiyi innovatsiyno-tekhnologichnoho rozvytku ekonomiky Ukrayiny" [Research and Policy Brief "Trends in innovation and technological development of economy of Ukraine"], DU "Instytut ekonomiky ta prohnozuvannya NAN Ukrainy", Kyiv, Ukraine.

УДК 004.9

Kapiton A.M.1

¹ prof. National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»

DEVELOPMENT OF AN INFORMATION SYSTEM FOR ACCOUNTING FOR SCIENTIFIC ACTIVITY IN UNIVERSITIES

Both sides of the main goal are closely interconnected and mutually determined. It is primarily about the development of the teacher as a creative personality, about switching him from a consumer type to an independent search for methodical solutions, about turning the teacher into a developer and author of innovative methods and teaching tools that allow them to be implemented. The difference between the scientific and methodical work of teachers from the traditional educational and methodical work is not in mastering knowledge already existing in science and not in appropriating someone else's teaching experience, but in independently finding and extracting new knowledge. The peak of professional and personal growth is the teacher's ability to carry out individual research activities, which can be represented by work on a methodical topic and the completion of a dissertation research on the material and basis of an educational institution. Thus, the scientific and methodological work of a teacher is a scientific study, the purpose of which is to obtain one's own, that is, author's conclusions and results of a theoretical and practical nature in the field of teaching a specific discipline and within the framework of the chosen topic [1-2].

Research activity is one of the activities of a teacher, aimed at learning and transforming pedagogical reality based on the achievements of pedagogical science and the application of scientific methods; the result of this activity is the acquisition of new pedagogical knowledge and experience and the development of the methodological culture of the teacher-researcher. The scientific and research work of university teachers can be called scientific and methodical work in connection with the peculiarity of the subject of its research, namely, the teaching methods of various disciplines. The main goal of the teacher's scientific and

methodical work is twofold, namely: it involves increasing the professional qualification and scientific and methodical level of teaching staff, as well as providing the educational process with scientifically based teaching tools (programs, plans, textbooks and teaching aids, visualization tools, computer programs, etc.).

Each higher educational institution has a research department that monitors the scientific activity of teachers, organizes their tasks and monitors the deadlines. In accordance with the task, teachers publish monographs, articles, regulatory and technical documents, participate in inventive activities, etc. It is also possible to work together with teachers of other Ukrainian universities and foreign higher institutions. To simplify the process of accounting for all types of activities of teachers of a higher educational institution, it is necessary to design and create an information system that allows you to optimize, speed up and improve the work of the research department.

An important component of teachers' professional activity is scientific research activity, which directs their creative search for the development of new theoretical concepts, effective methods, and educational technologies, etc. Implementation of the results of research activities of teachers in the practice of a higher educational institution allows raising the level of professional training of future specialists to a qualitatively new level. As you know, in the modern conditions of higher education, teachers have significant opportunities for conducting scientific research work.

An information system is a set of organizational and technical means for storing and processing information to meet the information needs of users. Information system is a communication system that provides collection, search, processing and forwarding of information. In any management information system, three types of tasks are solved: situation assessment tasks (sometimes they are called pattern recognition tasks); tasks of transforming the description of the situation (calculation tasks, modeling tasks); decision-making tasks (including optimization ones) [1]. Modern conditions are characterized using highly effective information systems based on the use of the latest information technologies. Information, especially its automated processing, remains an important factor in increasing the efficiency of any organization. An important role in the use of information is played by the methods of its registration, processing, accumulation, and transmission; systematic storage of information and its issuance in the required form; production of new numerical, graphic and other information [2].

The department and dean's office carry out accounting and control through reports, reviews, checks of documented work, etc. One of the forms of reports on the implementation of individual plans by students and graduate students is the planned stages of work execution, defined in the plan-schedule, which are checked by the academic supervisors of students and graduate students. All scientific and

research activities of a higher educational institution are subject to accounting and control. So the departments submit to the dean's office reports on scientific research activities for a certain period, in which the main scientific results are determined, for example, the number of published monographs and textbooks, published articles and scientific reports, etc., which were prepared by graduate students and doctoral students, scientific and pedagogical employees of the department. The development and implementation of the information system is complex; therefore, the implementation of the information system is divided into two parts. This work considers the implementation of functional capabilities for university departments: edit own profiles; view last year's reports on research activities; add research works and information about inventive activity to the information system base; enter the database of graduate students; edit job information; send and receive messages from the administrator [2].

The stages of project development, as a rule, are performed sequentially, therefore, it is extremely important to follow the sequence of stages and understand that any unexpected and uncoordinated changes or corrections can significantly affect the efficiency of work. After the site is created, it is published on the network (Internet). After the site has been tested and checked for functionality, people who did not participate in the development should be asked to review and test the site again. It is possible that certain shortcomings that a person who did not participate in the development can see have not been noticed. Also, you can conduct research using a survey: what visitors like or dislike on the site, whether navigation is convenient, etc.

In this information system, the departments were given the opportunity to add and edit information about inventive activity, publishing activity and scientific and technical activities, enter graduate students, view last year's reports on research activity, edit their own profiles, exchange messages with the administrator. Therefore, the implementation of this closed information system makes it possible to record the scientific and research activities of university teachers more effectively and quickly.

LITERATURE

1. Kapiton A. M., Yalova T. Application analysis modern laboratory information systems. Abstracts of reports of the 4th All-Ukrainian scientific and technical conference "Computer technologies: innovations, problems, solutions" Zhytomyr. 2021.77-78.

2. Kozlenko M., Lazarovych I., Tkachuk V, Vialkova V. "Software Demodulation of Weak Radio Signals using Convolutional Neural Network," 2020 IEEE 7th International Conference on Energy Smart Systems (ESS), 2020, pp. 339-342.

УДК 338.42

Sofiya M.Blank

Honorary Professor, «Lviv Stavropigion» University, Ukraine;

Member of the International Writers Union, Coordinator of the Noospheric Spiritual-Ecological World Assembly (NSEWA); USA

ПАРАДИГМА ДУХОВНОЇ І МОРАЛЬНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ В ОСВІТНІЙ ТА НАУКОВІЙ СФЕРАХ ДЛЯ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНИ

Матеріальний, проявлений нам фізичний світ вивчає діалектика та численні закони діалектики, але офіційна наукова парадигма світоустрою, зокрема в економіці – ані мікро-, макроекономіка, ані психологія чи менеджмент - не в змозі відповісти на питання природи і механізмів ірраціональних поведінкових рішень в бізнесі, в політиці, в повсякденному житті людини. Вважаємо, що в основі повоєнної відбудови економіки та її соціально-економічного відродження базовою парадигмою є трансформаційний розвиток освіти й науки на основі методології нової науки – аурулогієзнавства, що переслідує мету духовно просвітлення людей та на цій основі їх моральної поведінки людини.

Мета роботи – обґрунтувати парадигму духовної і моральної трансформації в освітній та науковій сферах для повоєнного соціально-економічного відродження України на основі аурулогієзнавства.

І тут ми спотикаємося на питанні: а на якій основі? На знанневій основі, на осмисленні себе і свого місця в житті, в суспільстві, в гармонії з Природою. Людина є енерго-інформаційною матрицею, в якій фізичні і тонкі тіла мають знаходитися в гармонії. За такий зв'язок відповідають тонкі тіла та утворені ними енерго-інформаційні канали, яких налічується у людини 350 тис., серед них 72 тис. знаходяться ззовні полів людини і забезпечують її зв'язок з Космосом. Їх екстраполяція на фізичний план людини від впливом соціальних і природних факторів породжує емоції, які впливають на раціональне мислення та поведінку. Тобто ключ розуміння економічної поведінки людини знаходиться в сфері духовній, а не економічній. В ринковій економіці він лише проявляється, фіксується, матеріалізується. Нагадую, що в США, країнах Заходу поведінкова економіка є основним напрямом підготовки фахівців економічного профілю для ринкової економіки.

Для оволодіння подібними знаннями необхідний відповідний науково-дослідний апарат. Пізнання духовного світу людини опанували філософи, мислителі, церква. Але і вони не можуть дати відповіді на питання сенсу та завдань життя в поняттях і категоріях, побудованих на основі фактів і причинно-наслідкових зв'язків.

В наш час українські економісти та філософи, зокрема Базилевич В.Д., Гльїн В.В. поєднали зусилля «у дослідженні "духу" і "душі" економіки, її феноменологічного статусу, раціонального, ірраціонального, трансцендентного рівнів досягнення економічного буття» [1, с.51]. Окремі питання метафізики економіки, фінансів розглядали українські науковці П. Гудзь [2]. І. Ткач та інші. «Якщо традиційна економічна наука, використовуючи мислення, раціональні методи і засоби пізнання, прагне пізнати передусім світ чуттєвих явищ емпірично-конкретного економічного існування, тобто світ економіки феноменальний, то метафізика, переступаючи межі чуттєвого конкретно-емпіричного досвіду, має своїм предметом ту сферу економічної реальності, яка досягається самим лише розумом, або економічну ноуменальну реальність», - пише І. Ткач [3, с.79].

В суспільствознавстві склалася парадоксальна ситуація, за якої діалектика вивчає матеріальний світ, видимий, а метафізика - нематеріальний, невидимий. Тобто бракує цілісної наукової парадигми розуміння цілісності нашого світу і мільярдів світів навколо нас, ролі та місця у світоустрої людини – економічної, соціальної, інформаційної тощо.

Аурологієзнавство як наука про науку тонкого непрявленого світу є органічною частиною нової системної і багатогранної науки – світознавства [4]. Аурологієзнавство – це наука пізнання матеріального і нематеріального світу у їх взаємодії для досягнення гармонії життя як космічного явища. Методами аурологієзнавства є комплекс прийнятих у науці загальних та емпіричних методів, а також спеціальні методи пізнання – кірліанографія, за допомогою якої стало можливим фізична (видима) фіксація об'єктів та істот тонкого (невидимого) світу, їх впливу на енергетичні потоки та об'єкти.

Місце аурологієзнавства серед сімейства наук є серединними, оскільки знаходиться поміж природничих і суспільних наук, метафізичних і теологічних наук. Роль аурологієзнавства визначається органічними функціями пізнання та поєднанням методів дослідження Світу як метафізикою, так і діалектикою. Кірліанограми відображають різноманітні енергетичні форми життя і потоки, невидимо взаємодіючи як між людьми, так і між собою. Знання призводять не лише до розуміння їхньої реальності, а й до усвідомлення можливості нових (раніше не відомих людям) типів зв'язку людини та космічних об'єктів.

Аурометрія дозволяє виміряти раніше не прочитані, візуально невидимі, параметри, зокрема наростання або зменшення світла (світло – це енергія та інформація одночасно) різних об'єктів як всередині, так і навколо них. Рафаель Шарапов, фахівець з комп'ютерних підрахунків, зробив підрахунок зростання кількості «Світла» в аурі та поряд з нею і виявилось, що наростання світлового поля йде у 3, 5, 15 разів [5].

Наше співробітництво зі Світлом та мудрістю життя полягає в тому, щоб формувати розум людини космічної, розум цілителя та миротворця, щоб впливати на світ через поля енергетичних творінь. Україні в майбутньому доведеться стати духовним лідером народів Європи, відтак ауралогія та укладена в ній інформація є предтечею щасливого майбутнього України. Яка альтернатива цьому? Війна – як історія політичних амбіцій, неповноцінної людини, одержимої манією величі?. Без ауралогії в майбутньому людство чекає геополітична поразка, організована правителями-невігласами.

Тут ми проходимо до розуміння необхідності перебудови усієї системи освіти. Формування сьогодення і майбутнього здійснюється тепер – новий час зустрічає нас, викривається брехня та обман, руйнуються старі парадигми та канони. Наш час - це сезон можливостей. Завдання освітян, науковців, інтелігенції та широкого загалу освічених людей полягає в оволодінні основами ауралогічних знань, поширенні інформації, донесенні до молоді системного бачення цілісної картини світу та методології його пізнання. Приходить час освіти та просвітництва з превалюванням методів навчання, спрямований на розуміння, а не запам'ятовування.

Результати ауралогічних досліджень є затребуваними у вищій школі в процесі професійної орієнтації при вступі до спеціалізованих навчальних закладів, зокрема, педагогічного, медичного напрямку, при конкурсному доборі кадрів керівного складу в системі публічного та корпоративного управління: насамперед, при затвердженні кандидатів у депутати, які прагнуть керівних позицій у державному апараті, місцевому самоврядуванні, при призначенні керівних кадрів у корпораціях, бізнесі, у всій системі права – від добору та призначення суддів – до реабілітації осіб, які порушили закон та позбавлені волі.

Шлях до економічної відбудови та відродження України пролягає через піднесення освіти та науки на основі ауралогічних знань, зокрема запровадження освітніх компонент, освітніх програм закладами вищої освіти, які пов'язані з ауралогієзнавством, оскільки це може і повинно стати конкурентною перевагою вітчизняної системи освіти та науки. Перехід на новітню парадигму пізнання і освіти забезпечить розвиток інтелекту та духовності, створить кращі умови для реалізації творчого потенціалу громадян. Застосування нових знань забезпечить біопольову безпеку дітей, їхніх батьків, педагогів, представників різних професій. Даний метод дослідження особистості доцільно починати запроваджувати вже у дитячих садках, школах та інших навчальних закладах.

Новітньою парадигмою освіти та науки є ауралогієзнавство як багатосистемність пізнання матеріального і нематеріального світу у їх взаємодії для досягненні гармонії життя як космічного явища. Завдання еволюціонуючого життя – наповнити свідомість та інтелект якісним знанням

та розширити рамки обмеженого видимим Світом світогляду. Кірліанограми показують фотодокументально те, що відбувається поза межею нашого зору.

Перед вченими стоїть завдання вивчати закони Природи, суспільства, щоб дати можливість людям правильно вибудовувати відносини з об'єктами як видимими, так і невидимими, відкриваючи невідомі властивості тонко матеріальних форм життя. Перед системою освіти стоїть актуальне завдання: навчити з дитинства вмінню взаємодіяти з Природою, людьми та суспільними інститутами (родина, трудовий колектив, групові відносини тощо) з повагою, любов'ю і турботою. Виховання дітей та молоді на основі новітньої освітньої парадигми дасть змогу бачити світ цілісним, а його існування в системі причинно-наслідкових зв'язків, а значить відповідальності за наші думки, слова, вчинки, що стане кроком духовного і морального піднесення людини.

Осміслені і представлені освітою та наукою знання можуть і повинні стати основою економічної відбудови та відродження України, вартісним конкурентним продуктом та потужним експортним потенціалом для інших країн і народів. Економіка, основана на досягненнях освіти та наукових технологіях, завжди є інноваційною економікою, розвиток якої забезпечує не лише добробуту, але й гармонію з Природою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Метафізика економіки: Монографія / Базилевич В.Д., Ільїн В.В. — К., 2007. – 718 с.
2. Гудзь П.В. Метафізика кругооборота капітала в природі: сила в русленні. Проблеми економіки й управління у промислових регіонах, міжрегіональна науково-практична конференція (22-24 травня 2008 р., м. Запоріжжя). - Тези доповідей учасників \ Ред кол.: Гудзь П.В. (відпов.ред.) та ін. – Запоріжжя: ЗНТУ, 2008. - 344 с. С.148-152.
3. Ткач І. І. Т 48 Теоретико-методологічні засади екомологічної парадигми : моногр. / І. І. Ткач. – Тернопіль :ТНЕУ, 2014. – 488 с.
4. Софія Бланк. Ауриология и кирлианография как основа познания невидимых миров. Новые знания - в жизнь! СПб: Амрита, 2020. 172 с.
5. Ogirko Igor V., Kmit Yaroslav M., Blank Sofiya, Mykolyslyn Alina I. Kirlianometry of «Augmented reality» confirmed by Kirlian images to the world - through science Proceedings of the 6th International Scientific and Practical Conference «Scientific Trends and Trends in the Context of Globalization» (September 19-20, 2023). # 171. Umeå, Kingdom of Sweden DOI 10.51582/interconf.19-20.09.2023.015 s.190-222.

Наукове електронне видання
Можна використовувати в локальному та мережному режимах

**«ІННОВАЦІЇ ДЛЯ ВІДРОДЖЕННЯ:
НАЦІОНАЛЬНИЙ, РЕГІОНАЛЬНИЙ,
МІЖНАРОДНИЙ КОНТЕКСТ»**

Збірник тез доповідей IV міжнародної
науково-практичної конференції
12-13 жовтня 2023 року

Один електронний оптичний диск (DVD-ROM); супровідна документація.
Тираж 100 прим. Зам. № 875

Видавець і виготовлювач
Національний університет «Запорізька політехніка»
Україна, 69063, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 64
Тел.: (061) 769–82–96, 220–12–14

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6952 від 22.10.2019.